

St A f

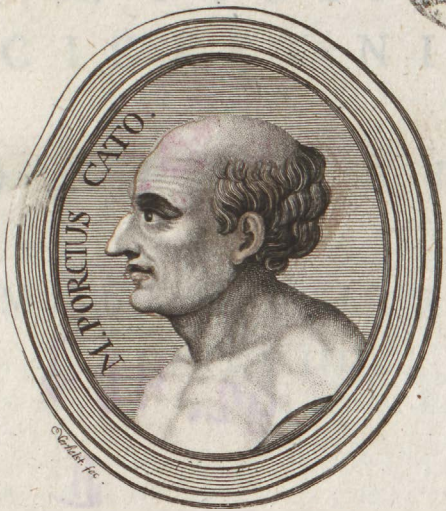
M. TULLII
CICERONIS

OPERA

AD OPTIMAS EDITIONES
COLLATA

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

~~VOLUMEN DUODECIMUM~~

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CICIDCCLXXI

M. T. U. L. I. I.
C. I. C. E. R. O. N. I. S.
O. P. E. R. A.
A. D. O. P. T. I. M. A. S. E. D. I. T. I. O. N. E. S.
C. O. L. L. A. T. A.
S. T. U. D. I. I. S. S. O. C. I. E. T. A. T. I. S. B. I. B. L. I. O. T. H. E. C. A.

4260

92.468

II

M. TULLII
CICERONIS
DE
OFFICIIS
AD
MARCUM FILIUM
LIBRI III.

M. TULLII
CICERO
DE
OFFICIIS
AD
MARCUM FILIUM
LIBRI III

M. TULLII
CICERONIS
DE
OFFICIIS
AD
MARCUM FILIUM
LIBER I.

ARGUMENTUM.

Cum Cicero, reipublicae libertate sublata, se ad philosophiae studium retulisset, multosque illustres eius locos latinis literis illustrasset; suscepit ad filium, Athenis studiis literarum operam dantem, de officiis scribere, non modo, ut hic quoque locus, qui latissime patet, latinis literis illustraretur, sed etiam, quod esset aetati Ciceronis filii & auctoritati parentis aptissimus. Quamquam autem haec quaestio communis est omnium philosophorum; tamen his paene propria est, qui summum bonum honestate metiuntur, nempe Academicorum, Peripateticorum & Stoicorum, qui in constituendo summo bono verbis magis quam re discrepabant. Secutus ergo Cicero est in hac quaestione potissimum Stoicos, & ex eorum fontibus, iudicio arbitrataque suo, quantum quoque modo visum est, hausit. Tradita officii & definitione & divisione, quinque facit genera deliberationis in consilio capiendo: primum, honestumne factu sit an turpe, quod in deliberationem cadit: alterum, conducatur an noceat: reliqua vero, ubi cum honesto pugnat id quod videtur utile, et cum aliud alio honestius aut utilius videtur, utrum

alteri fit praeponendum. In tres igitur partes totam disputationem distribuit, quarum prima est de honesto, altera de utili, sed dupliciter utraque, & tertia de comparatione eorum, c. 3. Primum formam quandam honesti exhibet a natura humana ductam, eiusque quatuor partes facit, sapientiam, iustitiam, temperantiam, & fortitudinem seu magnitudinem animi, ex quibus singulis certa quaedam officia nascuntur, c. 4. Ac de his quatuor partibus accurate disputat, & quomodo ab iis officia ducantur, ostendit, c. 5-42. Huic disputationi subiicit de comparatione honesti, de duobus honestis utrum honestius, c. 43. f.

1 **Q**UAMQUAM te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet praeceptis institutisque philosophiae, propter summam et doctoris auctoritatem, et urbis; quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis: tamen, ut ipse ad meam utilitatem semper cum Graecis Latina coniunxi, neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci; idem tibi censeo faciendum, ut par sis in utriusque orationis facultate. Quam quidem ad rem, nos (ut videmur) magnum attulimus adiumentum hominibus nostris; ut non modo Graecarum literarum rudes, sed etiam docti, aliquantum se arbitrentur adeptos et ad dicendum, et ad iudicandum. Quamobrem disces tu quidem a principe huius aetatis philosophorum, et disces, quamdiu voles; tamdiu autem velle debebis, quoad te, quantum proficias, non poenitebit. Sed tamen nostra legens, non multum a Peripateticis diffidentia, quoniam utrique, et Socratici, et Platonici esse volumus; de rebus ipsis utere tuo iudicio; ni-

hil enim impedio: orationem autem Latinam profecto legendis nostris efficies plenior. Nec vero arroganter hoc dictum existimari velim. nam philosophandi scientiam concedens multis; quod est oratoris proprium, apte, distincte, ornateque dicere, quoniam in eo studio aetatem consumsi, si id mihi assumo, videor id meo iure quodam modo vindicare. Quamobrem magnopere te hortor, mihi Cicero, ut non solum orationes meas, sed hos etiam de philosophia libros, qui iam illos fere aequarunt, studiose legas. Vis enim dicendi maior est in illis: sed hoc quoque colendum est aequabile et temperatum orationis genus. Et id quidem nemini video Graecorum adhuc contigisse, ut idem utroque in genere laboraret, sequereturque et illud forense dicendi, et hoc quietum disputandi genus: nisi forte Demetrius Phalereus in hoc numero haberi potest, disputator subtilis, orator parum vehemens; dulcis tamen, ut Theophrasti discipulum possis agnoscere. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit iudicium: utrumque certe secuti sumus. Equidem et Platonem existimo, si genus forense dicendi tractare voluisset, gravissime et copiosissime potuisse dicere; et Demosthenem, si illa, quae a Platone didicerat, tenuisset, et pronuntiare voluisset, ornate splendideque facere potuisse. eodemque modo de Aristotele et Isocrate iudico; quorum uterque suo studio delectatus, contempsit alterum. Sed cum stantuissem aliquid hoc tempore ad te scribere, et multa posthac, ab eo ordiri volui maxime, quod et aetati tuae esset aptissimum, et auctoritati meae gravissi-

num. Nam cum multa sint in philosophia et gravia, et utilia, accurate copioseque a philosophis disputata; latissime patere videntur ea, quae de officiis tradita ab illis et praecepta sunt. Nulla enim vitae pars neque publicis, neque privatis; neque forensibus, neque domesticis in rebus; neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, vacare officio potest: in eoque colendo sita vitae est honestas omnis, et in negligendo turpitudine. Atque haec quidem quaestio communis est omnium philosophorum. quis est enim, qui nullis officii praeceptis tradendis philosophum se audeat dicere? Sed sunt nonnullae disciplinae, quae propositis bonorum et malorum finibus, officium omne pervertant. nam qui summum bonum sic instituit, ut nihil habeat cum virtute coniunctum; idque suis commodis, non honestate metitur: hic, si sibi ipse consentiat, et non interdum naturae bonitate vincatur, neque amicitiam colere possit, nec iustitiam, nec liberalitatem. fortis vero, dolorem summum malum iudicans; aut temperans, voluptatem summum bonum statuens, esse certe nullo modo potest. Quae quamquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, tamen sunt a nobis alio loco disputata. Hae disciplinae igitur si sibi consentaneae esse velint, de officio nihil queant dicere: neque ulla officii praecepta firma, stabilia, coniuncta naturae, tradi possunt, nisi aut ab iis, qui solam, aut ab iis, qui maxime honestatem propter se dicant expetendam. Itaque propria est ea praeceptio Stoicorum, Academicorum, Peripateticorum; quoniam Aristonis, Pyr-

rhonis, Herilli, iam pridem explosa sententia est: qui tamen haberent ius suum disputandi de officio, si rerum aliquem delectum reliquissent, ut ad officii inventionem aditus esset. Sequemur igitur hoc quidem tempore, et hac in quaestione potissimum Stoi-
cos, non ut interpretes; sed, ut solemus, e fontibus eorum, iudicio arbitrioque nostro, quantum, quoque modo videbitur, hauriemus.

Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio 7
futura est, ante definire, quid sit officium; quod a Panaetio praetermissum esse miror. omnis enim, quae a ratione suscipitur de aliqua re, institutio, debet a definitione proficisci; ut intelligatur, quid sit id, de quo disputetur. Omnis de officio duplex est quaestio: 3
unum genus est, quod pertinet ad finem bonorum; alterum, quod positum est in praeceptis, quibus in omnes partes usus vitae conformari possit. Superioris generis huiusmodi exempla sunt: Omnia officia perfecta sint: num quod officium aliud alio maius sit: et quae sunt generis eiusdem. Quorum autem officiorum praecepta traduntur, ea, quamquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad institutionem vitae communis spectare videntur: de quibus est nobis his libris explicandum. Atque etiam alia divisio est officii. nam et medium 3
quoddam officium dicitur, et perfectum. Perfectum officium, rectum, opinor, vocemus, quod Graeci *καλοῦσθαι*, hoc autem commune *καθικόν* vocant. Atque ea sic definiunt, ut, rectum quod sit, id perfectum officium esse definiant; medium autem officium id esse dicant, quod, cur factum sit, ratio pro-

- 9 babilis reddi possit. Triplex igitur est, ut Panaetio videtur, consilii capiendi deliberatio. nam, honestumne factu sit, an turpe, dubitant, id, quod in deliberationem cadit. in quo considerando saepe animi in contrarias sententias distrahuntur. Tum autem aut anquirunt, aut consultant, ad vitae commoditatem iucunditatemque, ad facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus et se possint iuvare, et suos, conducat id, necne, de quo deliberant. quae deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile. cum enim utilitas ad se rapere, honestas contra revocare ad se videtur, fit, ut distrahatur deliberando animus, 10 afferatque ancipitem curam cogitandi. Hac divisione, (cum praeterire aliquid maximum vitium in dividendo sit) duo praetermissa sunt. Nec enim solum utrum honestum, an turpe sit, deliberari solet, sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius: itemque, duobus propositis utilibus, utrum utilius. Ita, quam ille triplicem putavit esse rationem, in quinque partes distribui debere reperitur. Primum igitur est de honesto, sed dupliciter: tum pari ratione de utili: post de comparatione eorum differendum.
- 4 Principio generi animantium omni est a natura 11 tributum, ut se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quae nocitura videantur, quaeque ad vivendum sint necessaria, anquirat, et paret, ut partem, ut latibula, ut alia eiusdem generis. Commune item animantium omnium est coniunctionis appeti-

tus, procreandi causa, et cura quaedam eorum, quae procreata sunt. Sed inter hominem et beluam hoc maxime interest, quod haec tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest, quodque praesens est, se accommodat, paululum admodum sentiens praeteritum, aut futurum. Homo autem, (quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus, et quasi anteceffiones non ignorat, similitudines comparat, et rebus praesentibus adiungit atque annectit futuras,) facile totius vitae cursum videt, ad eamque degendam praeparat res necessarias. Eademque natura¹² vi rationis hominem conciliat homini et ad orationis, et ad vitae societatem; ingeneratque in primis praecipuum quendam amorem in eos, qui procreati sunt; impellitque, ut hominum coetus et celebrationes esse, et a se obiri velit; ob easque causas studeat parare ea, quae suppeditent et ad cultum, et ad victum; nec sibi soli, sed coniugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tuerique debeat. quae cura exsuscitat etiam animos, et maiores ad rem gerendam facit. Inprimisque hominis est propria veri¹³ inquisitio atque investigatio. Itaque cum sumus necessariis negotiis curisque vacui, tum avemus aliquid videre, audire, addiscere; cognitionemque rerum aut occultarum, aut admirabilium ad beate vivendum necessariam ducimus. ex quo intelligitur, quod verum, simplex, sincerumque sit, id esse naturae hominis aprissimum. Huic veri videndi cupiditati adiuncta est appetitio quaedam principatus, ut nemini parere animus bene a natura informatus velit, nisi

praecipienti, aut docenti, aut utilitatis causa, iuste et legitime imperanti: ex quo animi magnitudo existit, humanarumque rerum contemptio. Nec vero illa parva vis naturae est rationisque, quod unum hoc animal sentit, quid sit ordo; quid sit, quod deceat; in factis dictisque qui modus. itaque eorum ipsorum, quae adspectu sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, venustatem, convenientiam partium sentit. quam similitudinem natura ratioque ab oculis ad animum transferens, multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in consiliis factisque conservandum putat; cavetque, ne quid indecore, effeminateve faciat; tum in omnibus et opinionibus, et factis, ne quid libidinosè aut faciat aut cogitet. quibus ex rebus conflatur et efficitur id, quod quaerimus, honestum; quod etiam si nobilitatum non sit, tamen honestum sit; quodque vere dicimus, etiam si a nullo laudetur, natura esse laudabile.

5 Formam quidem ipsam, Marce fili, et tanquam faciem honesti vides; quae si oculis cerneretur, mirabiles amores (ut ait Plato) excitaret sui. Sed omne, quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua. aut enim in perspicientia veri sollertiaque versatur; aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suam cuique, et rerum contractarum fide; aut in animi excelsi atque invicti magnitudine ac robore; aut in omnium, quae fiunt, quaeque dicuntur, ordine et modo, in quo inest modestia et temperantia. Quae quatuor quamquam inter se colligata
15 atque implicata sunt, tamen ex singulis certa officiorum genera nascuntur: velut ex ea parte, quae pri-

ma descripta est, in qua sapientiam et prudentiam ponimus, inest indagatio atque inventio veri; eiusque virtutis hoc munus est proprium. Ut enim quisque maxime perspicit, quid in re quaque verissimum sit, quique acutissime et celerrime potest et videre, et explicare rationem, is prudentissimus et sapientissimus rite haberi solet. quocirca huic, quasi materia, quam tractet, et in qua versetur, subiecta est veritas. Reliquis autem tribus virtutibus necessitates propositae sunt ad eas res parandas tuendasque, quibus actio vitae continetur: ut et societas hominum coniunctioque servetur, et animi excellentia magnitudoque cum in augendis opibus utilitatibusque et sibi et suis comparandis, tum multo *magis in his ipsis despiciendis eluceat.* Ordo autem, et constantia, et moderatio, et ea quae sunt his similia, versantur in eo genere, ad quod adhibenda est actio quaedam, non solum mentis agitatio. His enim rebus, quae tractantur in vita, modum quendam et ordinem adhibentes, honestatem et decus conservabimus.

Ex quatuor autem locis, in quos honesti naturam vimque divisimus, primus ille, qui in veri cognitione consistit, maxime naturam attingit humanam. Omnes enim trahimur et ducimur ad cognitionis et scientiae cupiditatem: in qua excellere pulchrum putamus; labi autem, errare, nescire, decipi, et malum, et turpe ducimus. In hoc genere et naturali, et honesto, duo vitia vitanda sunt: unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisque temere assentiamur. quod vitium effugere qui volet, (om-

nes autem velle debent) adhibebit ad consideran-
 19 das res et tempus, et diligentiam. Alterum est vi-
 tium, quod quidam nimis magnum studium, mul-
 tamque operam in res obscuras atque difficiles con-
 ferunt, easdemque non necessarias: quibus vitiis de-
 clinatis, quod in rebus honestis et cognitione dig-
 nis operae curaeque ponetur, id iure laudabitur: ut
 in astrologia C. Sulpicium audivimus; in geome-
 tria Sex. Pompeium ipsi cognovimus; multos in
 dialecticis, plures in iure civili. quae omnes artes
 in veri investigatione versantur: cuius studio a re-
 bus gerendis abduci, contra officium est. virtutis
 enim laus omnis in actione consistit: a qua tamen
 saepe fit intermissio; multique dantur ad studia re-
 ditus: tum agitatio mentis, quae nunquam aquies-
 cit, potest nos in studiis cogitationis etiam sine opera
 nostra continere. Omnis autem cogitatio motus-
 que animi, aut in consiliis capiendis de rebus ho-
 nestis, et pertinentibus ad bene beateque vivendum,
 aut in studiis scientiae cognitionisque versatur. Ac
 de primo quidem officii fonte diximus.

7 De tribus autem reliquis latissime patet ea ratio,
 20 qua societas hominum inter ipsos, et vitae quasi
 communitas continetur. cuius partes duae sunt: iu-
 stitia, in qua virtutis splendor est maximus, ex qua
 boni viri nominantur; et huic coniuncta beneficen-
 tia, quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem
 appellare licet. Sed iustitiae primum munus est, ut ne
 cui quis noceat, nisi laceffitus iniuria: deinde ut com-
 21 munibus utatur pro communibus, privatis ut suis.
 Sunt autem privata nulla natura: sed aut veteri oc-

cupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactio-
 ne, conditione, sorte. ex quo fit, ut ager Arpinas
 Arpinatum dicatur; Tusculanus Tusculanorum: si-
 milisque est privatarum possessionum descriptio. ex
 quo, quia suum cuiusque fit, eorum, quae natura
 fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque
 teneat: eo si qui sibi plus appetet, violabit ius hu-
 manae societatis. Sed quoniam, (ut praeclare scrip- 22
 tum est a Platone) non nobis solis nati sumus, or-
 tusque nostri partem patria vindicat, partem amici;
 atque, ut placet Stoicis, quae in terris gignantur, ad
 usum hominum omnia creari, homines autem homi-
 num causa esse generatos, ut ipsi inter se, aliis alii
prodesse possent; in hoc naturam debemus ducem se-
qui, communes utilitates in medium afferre, mu-
tatione officiorum, dando, accipiendo: tum arti-
bus, tum opera, tum facultatibus devincire homi-
num inter homines societatem. Fundamentum est au- 23
tem iustitiae fides; id est, dictorum conventorumque
constantia et veritas. ex quo, quamquam hoc vide-
bitur fortasse cuipiam durius, tamen audeamus imita-
ri Stoicos, qui studiose exquirunt, unde verba sint
ducta; credamusque, quia fiat, quod dictum est, ap-
pellatam fidem.

Sed iniustitiae genera duo sunt: unum eorum, qui inferunt; alterum eorum, qui ab iis, quibus in-
 fertur, si possint, non propulsant iniuriam. Nam
 qui iniuste impetum in quempiam facit, aut ira,
 aut aliqua perturbatione incitatus, is quasi manus
 afferre videtur socio: qui autem non defendit, nec

obfistit, si potest, iniuriae, tam est in vitio, quam
 24 si parentes, aut patriam, aut socios deserat. Atque
 illae quidem iniuriae, quae nocendi causa de indu-
 stria inferuntur, saepe a metu proficiscuntur; cum
 is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne, nisi id fe-
 cerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Maximam
 autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur,
 ut adipiscantur ea, quae concupiverunt; in quo vi-
 8 tio latissime patet avaritia. Expetuntur autem divi-
 tiae cum ad usus vitae necessarios, tum ad perfruen-
 25 das voluptates. In quibus autem maior est animus,
 in iis pecuniae cupiditas spectat ad opes, et ad gra-
 tificandi facultatem; ut nuper M. Crassus negabat,
 ullam satis magnam pecuniam esse ei, qui in repub-
 lica princeps vellet esse, cuius fructibus exercitum
 alere non posset. Delectant etiam magnifici appa-
 ratus, vitaeque cultus cum elegantia et copia; qui-
 bus rebus effectum est, ut infinita pecuniae cupidi-
 tas esset. Nec vero rei familiaris amplificatio, ne-
 mini nocens, vituperanda: sed fugienda semper in-
 26 iuria est. Maxime autem adducuntur plerique, ut eos
 iustitiae capiat oblivio, cum in imperiorum, ho-
 norum, gloriae cupiditatem inciderunt. Quod enim
 est apud Ennium,

Nulla sancta societas, nec fides regni est:

id latius patet. nam, quidquid eiusmodi est, in quo
 non possint plures excellere, in eo fit plerumque
 tanta contentio, ut difficillimum sit, sanctam servare
 societatem. Declaravit id modo temeritas C. Cae-
 saris, qui omnia iura divina atque humana perver-
 tit, propter eum, quem sibi ipse opinionis errore

finxerat, principatum. Est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, splendidissimisque ingeniis plerumque existunt honoris, imperii, potentiae, gloriae cupiditates. quo magis cavendum est, ne quid in eo genere peccetur. Sed in omni 27 iniustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quae plerumque brevis est, et ad tempus; an consulto, et cogitata fiat iniuria. Leviora enim sunt, quae repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quae meditata et praeparata inferuntur. Ac de inferenda quidem iniuria satis dictum est. Prae- 9 termittendae autem defensionis, deserendique officii, 28 plures solent esse causae. Nam, aut inimicitias, aut laborem, aut sumtus suscipere nolunt; aut etiam negligentia, pigritia, inertia; aut suis studiis quibusdam occupationibusve sic impediuntur, ut eos, quos tutari debeant, desertos esse patiantur. Itaque videndum est, ne non satis sit id, quod apud Platonem est in philosophos dictum, quod in veri investigatione versentur, quodque ea, quae plerique vehementer expetant, de quibus inter se digladiari soleant, contemnant, et pro nihilo ducant, propterea iustos esse. Nam dum alterum iustitiae genus assequuntur, inferenda ne cui noceant iniuria; in alterum incidunt. discendi enim studio impediti, quos tueri debent, deserunt. Itaque eos ad rempublicam ne accessuros quidem putant, nisi coactos. aequius autem erat id voluntate fieri. nam hoc ipsum ita iustum est, quod recte fit, si est voluntarium. Sunt etiam, qui aut studio 29 rei familiaris tuendae, aut odio quodam hominum, suum se negotium agere dicant, ne facere cuiquam

videantur iniuriam : qui altero iniustitiae genere vacant; in alterum incurrunt. deserunt enim vitae societatem, quia nihil conferunt in eam studii, nihil operae, nihil facultatum.

Quoniam igitur duobus generibus iniustitiae propositis, adiunximus causas utriusque generis, easque res ante constituimus, quibus iustitia continetur; facile, quod cuiusque temporis officium sit, poterimus, nisi nosmetipsos valde amabimus, iudicare.

- 30 Est enim difficilis cura rerum alienarum : quamquam Terentianus ille Chremes *humani nihil a se alienum putat* : sed tamen, quia magis ea percipimus atque sentimus, quae nobis ipsis aut prospera, aut adversa eveniunt, quam illa, quae ceteris, quae quasi longo intervallo interiecto videmus; aliter de illis, ac de nobis, iudicamus. Quocirca bene praecipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites, aequum sit, an iniquum. aequitas enim lucet ipsa per se : dubitatio cogitationem significat iniuriae. Sed incidunt
- 10 31 saepe tempora, cum ea, quae maxime videntur digna esse iusto homine, eoque, quem virum bonum dicimus, commutantur, fiuntque contraria; ut non reddere depositum, etiam promissum non facere, quaeque pertinent ad veritatem, et ad fidem, ea migrare interdum, et non servare, sit iustum. Referri enim decet ad ea, quae proposui in principio, fundamenta iustitiae : primum, ut ne cui noceatur; deinde, ut communi utilitati serviatur. ea cum tempore commutantur, commutatur officium, et non
- 32 semper est idem. Potest enim accidere promissum aliquod, et conventum, ut id effici sit inutile, vel

ei, cui promissum sit, vel ei, qui promiserit. Nam si, ut in fabulis est, Neptunus, quod Theseo promiserat, non fecisset, Theseus filio Hippolyto non esset orbatus. Ex tribus enim optatis, ut scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optavit; quo impetrato, in maximos luctus incidit. Nec promissa igitur servanda sunt ea, quae sint iis, quibus promiseris, inutilia: nec, si plus tibi noceant, quam illi profint, cui promiseris, contra officium est, maius anteponi minori: ut, si constitueris te cuipiam advocatum in rem praesentem esse venturum, atque interim graviter aegrotare filius coeperit, non sit contra officium, non facere quod dixeris; magisque ille, cui promissum sit, ab officio discedat, si se destitutum queratur. Iam illis promissis standum non esse, quis non videt, quae coactus quis metu, quae deceptus dolo promiserit? quae quidem pleraque iure praetorio liberantur, nonnulla legibus. Exsistunt etiam saepe iniuriae calumnia 33 quadam, et nimis callida, sed malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, *Summum ius, summa iniuria*, factum est iam tritum sermone proverbium. Quo in genere etiam in republica multa peccantur; ut ille, qui, cum triginta dierum essent cum hoste pactae induciae, noctu populabatur agros, quod dierum essent pactae, non noctium induciae. Ne noster quidem probandus, si verum est, Q. Fabium Labeonem, seu quem alium, (nihil enim praeter auditum habeo,) arbitrum Nolanis et Neapolitanis de finibus a senatu datum, cum ad locum venisset, cum utrisque separatim locutum, ut ne cupide quid age-

rent, ne appetenter; atque ut regredi, quam progredi mallent. Id cum utrique fecissent, aliquantum agri in medio relictum est. Itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit; in medio relictum quod erat, populo Romano adiudicavit. Decipere hoc quidem est, non iudicare. quocirca in omni re fugienda est talis solertia.

11 Sunt autem quaedam officia etiam adversus eos servanda, a quibus iniuriam acceperis. Est enim ulciscendi et puniendi modus. atque haud scio, an satis sit, eum, qui lacefferit, iniuriae suae poenitere; ut et ipse ne quid tale posthac, et ceteri sint
 34 ad iniuriam tardiores. Atque in republica maxime conservanda sunt iura belli. Nam cum sint duo genera decertandi; unum per disceptationem, alterum per vim; cumque illud proprium sit hominis, hoc beluarum: confugiendum est ad posterius, si uti non
 35 licet superiore. Quare suscipienda quidem bella sunt ob eam causam, ut sine iniuria in pace vivatur: parta autem victoria, conservandi ii, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt; ut maiores nostri Tusculanos, Aequos, Volscos, Sabinos, Hernicos in civitatem etiam acceperunt: at Carthaginem et Numantiam funditus sustulerunt. nollem Corinthum: sed credo aliquid secutos, opportunitatem loci maxime, ne posset aliquando ad bellum faciendum locus ipse adhortari. Mea quidem sententia, paci, quae nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. in quo si mihi esset obtemperatum; si non optimam, at aliquam rempublicam, quae nunc nulla est, haberemus. Et cum iis, quos vi de-

viceris, consulendum est; tum ii, qui, armis positis, ad imperatorum fidem confugient, quamvis murum aries percusserit, recipiendi sunt. in quo tantopere apud nostros iustitia culta est, ut ii, qui civitates, aut nationes devictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent more maiorum. Ac ³⁶ belli quidem aequitas sanctissime fetiali populi Romani iure perscripta est. ex quo intelligi potest, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit et indictum. Pompilius imperator tenebat provinciam; in cuius exercitu Catonis filius tiro militabat. Cum autem Pompilio videretur, unam dimittere legionem; Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit. Sed cum amore pugnandi in exercitu remansisset, Cato ad Pompilium scripsit, ut, si eum pateretur in exercitu remanere, secundo eum obligaret militiae sacramento; quia, priore amisso, iure cum hostibus pugnare non poterat. adeo summa ³⁷ erat observatio in bello movendo. M. quidem Catonis senis epistola est ad M. filium, in qua scripsit, se audisse, eum missum factum esse a consule, cum in Macedonia Persico bello miles esset. Monet igitur, ut caveat, ne proelium ineat. negat enim ius esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. Equi- ¹² dem illud etiam animadverto, quod qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigatam. Hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Inducant duodecim tabulae: AUT STATUS DIES CUM HOSTE. Itemque, ADVERSUS HOSTEM

AETERNA AUCTORITAS. Quid ad hanc mansuetudinem addi potest? eum, quicum bellum geras, tam molli nomine appellari? Quamquam id nomen durius iam effecit vetustas. a peregrino enim recessit, et proprie in eo, qui arma contra ferret, remansit. Cum vero de imperio decertatur, belloque quaeritur gloria, causas omnino subesse tamen oportet easdem, quas dixi paulo ante iustas causas esse bellorum. sed ea bella, quibus imperii gloria proposita est, minus acerbe gerenda sunt. Ut enim cum civiliter contendimus, aliter, si est inimicus; aliter, si competitor: cum altero certamen honoris et dignitatis est; cum altero capitis et famae: sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum, ut cum inimicis gerebatur, uter esset, non uter imperaret; cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Poenis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Poeni foedifragi, crudelis Hannibal, reliqui iustiores. Pyrrhi quidem de captivis reddendis, illa praeclara:

*Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis:
Nec cauponantes bellum, sed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus utrique.
Vosne velit, an me regnare hera, quidve ferat, fors,
Virtute experiamur. Et hoc simul accipite dictum:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorumdem me libertati parcere certum est:
Dono, ducite, doque, volentibus cum magnis diis.*

13 Regalis sane et digna Aeacidarum genere sententia.
39 Atque etiam si quid singuli, temporibus adducti, hosti promiserint, est in eo ipso fides conservan-

da: ut primo Punico bello Regulus captus a Poenis, cum de captivis commutandis Romam missus esset, iurassetque se rediturum; primum, ut venit, captivos reddendos in senatu non censuit; deinde, cum retineretur a propinquis, et ab amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere. Secundo autem Punico bello, post Cannensem pugnam, quos decem Hannibal Romam adstrictos misit iureiurando se redituros esse, nisi de redimendis iis, qui capti erant, impetrassent: eos omnes censores, quoad quisque eorum vixit, qui peierassent, in aerariis reliquerunt; nec minus illum, qui iurisiurandi fraude culpam invenerat. Cum enim Hannibalis permissu exisset de castris, rediit paulo post, quod se oblitum nescio quid diceret, deinde egressus e castris, iureiurando se solutum putabat: et erat verbis, re non erat. Semper autem in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum est iustitiae in hostem a maioribus nostris constitutum. Cum a Pyrrho perfuga senatui est pollicitus, se venenum regi daturum, et eum necaturum; senatus, et C. Fabricius perfugam Pyrrho dedit. Ita ne hostis quidem, et potentis, et bellum ultro inferentis, interitum cum scelere approbavit. Ac de bellicis quidem officiis fatis dictum est.

Meminerimus autem, etiam adversus infimos iustitiam esse servandam. Est autem infima conditio et fortuna servorum; quibus, non male praecipunt, qui ita iubent uti, ut mercenariis: operam exigendam; iusta praebenda. Cum autem duobus modis, id est, aut vi, aut fraude fiat iniuria: fraus, quasi

vulpeculae; vis, leonis videtur: utrumque homine alienissimum: sed fraus odio digna maiore. Totius autem iniustitiae nulla capitalior est, quam eorum, qui cum maxime fallunt, id agunt, ut viri boni esse videantur. De iustitia satis dictum est.

- 14 Deinceps (ut erat propositum) de beneficentia
 42 ac liberalitate dicatur: qua quidem nihil est naturae hominis accommodatius. sed habet multas cautiones. Videndum est enim primum, ne obsit benignitas, et iis ipsis, quibus benigne videbitur fieri, et ceteris: deinde, ne maior benignitas sit, quam facultates: tum, ut pro dignitate cuique tribuatur. id enim est iustitiae fundamentum, ad quam haec referenda sunt omnia. Nam et qui gratificantur cuiquam, quod obsit illi, cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi assentatores iudicandi sunt: et qui aliis nocent, ut in alios liberales sint, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem alienam
 43 convertant. Sunt autem multi, et quidem cupidi splendoris et gloriae, qui eripiunt aliis, quod aliis largiantur; hique arbitrantur se beneficos in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacunque ratione. Id autem tantum abest ab officio, ut nihil magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur, ut ea liberalitate utamur, quae profit amicis, noceat nemini. Quare L. Sullae, et C. Caesaris pecuniarum translatio a iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri. nihil est enim liberale,
 44 quod non idem iustum. Alter erat locus cautionis, ne benignitas maior esset, quam facultates; quod, qui benigniores volunt esse, quam res patitur, pri-

mum in eo peccant, quod iniuriosi sunt in proximos. quas enim copias his et suppeditari aequius est, et relinqui, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas plerumque rapiendi et auferendi per iniuriam, ut ad largiendum suppetant copiae. Videre etiam licet plerosque, non tam natura liberales, quam quadam gloria ductos, ut benefici videantur, facere multa, quae proficisci ab ostentatione magis, quam a voluntate videantur. Talis autem simulatio, vanitati est coniunctior, quam aut liberalitati, aut honestati. Tertium est propositum, ut in beneficentia delectus esset dignitatis; in quo et mores eius erunt spectandi, in quem beneficium conferetur, et animus erga nos, et communitas, ac societas vitae; et ad nostras utilitates officia ante collata: quae ut concurrant omnia, optabile est; sin minus, plures causae maioresque ponderis plus habebunt. Quoniam autem vivitur non cum perfectis hominibus, planeque sapientibus, sed cum iis, in quibus praeclare agitur, si sunt simulacra virtutis; etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio virtutis appareat; colendum autem esse ita quemque maxime, ut quisque maxime his virtutibus lenioribus erit ornatus, modestia, temperantia, hac ipsa, de qua iam multa dicta sunt, iustitia. Nam fortis animus et magnus in homine non perfecto, nec sapiente, ferventior plerumque est: illae virtutes virum bonum videntur potius attingere. Atque haec in moribus. De benevolentia autem, quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio, ut ei

plurimum tribuamus, a quo plurimum diligimur: sed benevolentiam non adolescentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius et constantia iudicemus. si erunt merita, ut non ineunda, sed referenda sit gratia; maior quaedam cura adhibenda est: nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Quod si ea, quae utenda acceperis, maiore mensura, si modo possis, iubet reddere Hesiodus; quidnam beneficio provocati facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus efferunt, quam acceperunt? Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre; quales in eos esse debemus, qui iam profuerunt? Nam cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficium, alterum reddendi; demus, necne, in nostra potestate est: non reddere, viro bono non licet, modo id facere possit sine iniuria. Acceptorum autem beneficiorum sunt delectus habendi; nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeat. in quo tamen in primis, quo quisque animi studio, benevolentia fecerit, ponderandum est. Multi enim faciunt multa temeritate quadam, sine iudicio vel modo, in omnes repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitati: quae beneficia aequae magna non sunt habenda, atque ea, quae iudicio, considerate constanterque delata sunt. Sed in collocando beneficio, et in referenda gratia, si cetera paria sint, hoc maxime officium est, ut quisque maxime opis indigeat, ita ei potissimum opitulari: quod contra fit a plerisque, a quo enim plurimum sperant, etiamsi ille his non eget, tamen ei potissimum inserviunt. Optime autem

societas hominum coniunctione servabitur, si, ut ⁵⁰ quisque erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur. Sed quae natura principia sint communitatis et societatis humanae, repetendum altius videtur. Est enim primum, quod cernitur in universi generis humani societate. eius autem vinculum est ratio et oratio; quae docendo, discendo, communicando, disceptando, iudicando, conciliat inter se homines, coniungitque naturali quadam societate. Neque ulla re longius absumus a natura ferarum, in quibus inesse fortitudinem saepe dicimus, ut in equis, in leonibus; iustitiam, aequitatem, bonitatem non dicimus. Sunt enim rationis et orationis expertes. Ac latissime quidem patens ho- ⁵¹minibus inter ipsos, omnibus inter omnes, societas haec est; in qua omnium rerum, quas ad communem hominum usum natura genuit, est servanda communitas: ut quae descripta sunt legibus et iure civili, haec ita teneantur, ut sit constitutum: e quibus ipsis cetera sic observentur, ut in Graecorum proverbio est: *Amicorum esse omnia communia*. Omnia autem communia hominum videntur ea, quae sunt generis eius, quod ab Ennio positum in una re, transferri in multas potest.

*Homo qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:
Nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit.*

Una ex re fatis praecipitur, ut, quidquid sine detrimento possit commodari, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, Non prohibere aqua ⁵²

profluente ; Pati ab igne ignem capere , si quis velit ;
 Consilium fidele deliberanti dare : quae sunt iis uti-
 tilia , qui accipiunt ; danti non molesta. Quare et his
 utendum est , et semper aliquid ad communem utili-
 tatem afferendum. Sed quoniam copiae parvae sin-
 gulorum sunt ; eorum autem , qui his egeant , infi-
 nita est multitudo : vulgaris liberalitas referenda est
 ad illum Ennii finem , *Nihilominus ipsi luceat* ; ut fa-
 53 cultas sit , qua in nostros simus liberales. Gradus au-
 17 tem plures sunt societatis hominum. Ut enim ab in-
 finita illa discedatur , propior est eiusdem gentis ,
 nationis , linguae ; qua maxime homines coniungun-
 tur : interius etiam est , eiusdem esse civitatis. Multa
 enim sunt civibus inter se communia ; forum , fana ,
 porticus , viae , leges , iura , iudicia , suffragia , consue-
 tudines praeterea et familiaritates , multisque cum
 multis res rationesque contractae. Arctior vero colli-
 gatio est societatis propinquorum. ab illa enim im-
 mensa societate humani generis in exiguum angustum-
 54 que concluditur. Nam cum sit hoc natura commune
 animantium , ut habeant libidinem procreandi , prima
 societas in ipso coniugio est : proxima in liberis :
 deinde una domus , communia omnia. Id autem est
 principium urbis , et quasi seminarium reipublicae.
 Sequuntur fratrum coniunctiones : post consobrinor-
 rum , sobrinorumque ; qui , cum una domo iam capi
 non possint , in alias domos , tanquam in colonias ,
 exeunt. Sequuntur connubia et affinitates ; ex quibus
 etiam plures propinqui. quae propagatio et soboles
 origo est rerumpublicarum. Sanguinis autem con-
 iunctio , benevolentia devincit homines et caritate.

magnum est enim, eadem habere monumenta maiorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communia. Sed omnium societatum nulla praestantior est, 55 nulla firmitior, quam cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate coniuncti. Illud enim honestum, (quod saepe dicimus,) etiam si in alio cernimus, tamen nos movet, atque illi, in quo id inesse videtur, amicos facit. Et quamquam omnis virtus 56 nos ad se allicit, facitque, ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur; tamen iustitia et liberalitas id maxime efficit. nihil autem est amabilius, nec copulativius, quam morum similitudo bonorum. In quibus enim eadem studia sunt, eademque voluntates, in his fit, ut aequae quisque altero delectetur, ac seipso: efficiturque id, quod Pythagoras ultimum in amicitia putavit, ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quae conficitur ex beneficiis ultro citro datis acceptis; quae et mutua, et grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma illi devinciuntur societate. Sed cum omnia ratione animoque 57 lustraris, omnium societatum nulla est gravior, nulla carior, quam ea, quae cum republica est unicuique nostrum. cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium caritates patria una complexa est; pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus? Quo est detestabilior istorum immanitas, qui lacerarunt omni scelere patriam, et in ea funditus delenda occupati et sunt, et fuerunt. Sed si contentio quaedam et compara- 58 tio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sunt, patria et parentes, quorum beneficiis

maximis obligati sumus: proximi, liberi, totaque do-
 mus, quae spectat in nos solos, neque aliud ullum
 potest habere perfrugium: deinceps bene convenien-
 tes propinqui, quibuscum etiam communis plerum-
 que fortuna est. Quamobrem necessaria praesidia
 vitae debentur iis maxime, quos ante dixi: vita autem,
 victusque communis, consilia, sermones, cohortatio-
 nes, consolationes, interdum etiam obiurgationes in
 amicitiiis vigent maxime: estque ea iucundissima ami-
 38 citia, quam similitudo morum coniugavit. Sed in his
 59 omnibus officiis tribuendis videndum erit, quid cui-
 que maxime necesse sit, et quid quisque nobiscum vel
 sine nobis aut possit consequi, aut non possit. Ita non
 iidem erunt necessitudinum gradus, qui temporum.
 Sunt quaedam officia, quae aliis magis, quam aliis de-
 beantur; ut vicinum citius adiuveris in fructibus per-
 cipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem. at, si lis
 in iudicio sit, propinquum potius et amicum, quam
 vicinum defenderis. Haec igitur, et talia, circum-
 spicienda sunt in omni officio; et consuetudo exer-
 citatioque capienda, ut boni ratiocinatores officio-
 rum esse possimus, et addendo deducendoque videre,
 quae reliqui summa fiat: ex quo, quantum cuique
 60 debeat, intelligas. Sed ut nec medici, nec impe-
 ratores, nec oratores, quamvis artis praecepta per-
 ceperint, quidquam magna laude dignum sine usu
 et exercitatione consequi possunt: sic officii conser-
 vandi praecepta traduntur illa quidem, ut facimus
 ipsi; sed rei magnitudo usum quoque exercitatio-
 nemque desiderat. Atque ab iis rebus, quae sunt
 in iure societatis humanae, quemadmodum duca-

tur honestum, ex quo aptum est officium, satis fere diximus.

Intelligendum est autem, cum proposita sint genera quatuor, e quibus honestas officiumque maneret, splendidissimum videri, quod animo magno, elatoque, humanasque res despiciente factum sit. Itaque in probris maxime in promptu est, si quid tale dici potest:

Vos etenim iuvenes, animum geritis muliebrem;

Illa virago viri.

et si quid eiusmodi:

Salmaci, da spolia, sine sudore et sanguine.

Contraque in laudibus, quae magno animo, et fortiter excellenterque gesta sunt, ea nescio quomodo quasi pleniore ore laudamus. Hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Plataeis, Thermopylis, Leuctris: hinc noster Cocles, hinc Decii, hinc Cn. et P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabilesque alii; maximeque ipse populus Romanus animi magnitudine excellit. Declaratur autem studium bellicae gloriae, quod statuas quoque videmus ornatu fere militari. Sed ea animi elatio, quae cernitur in periculis et laboribus, si iustitia vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. non enim modo id virtutis non est, sed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis. Itaque probe definitur a Stoicis fortitudo, cum eam, virtutem esse dicunt propugnantem pro aequitate. Quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam consecutus est insidiis et malitia, laudem esse adeptus. nihil enim honestum esse potest, quod iu-

64 iustitia vacet. Praeclarum igitur Platonis illud : Non solum, inquit, scientia, quae est remota a iustitia, calliditas potius, quam sapientia est appellanda; verum etiam animus paratus ad periculum, si sua cupiditate, non utilitate communi, impellitur, audaciae potius nomen habeat, quam fortitudinis. Itaque viros fortes et magnanimos, eosdem bonos et simplices; veritatis amicos minimeque fallaces esse volumus : quae sunt ex media laude iustitiae. Sed illud odiosum est, quod in hac elatione et magnitudinis animi, facillime pertinacia et nimia cupiditas principatus innascitur. Ut enim apud Platonem est, omnem morem Lacedaemoniorum inflammatum esse cupiditate vincendi; sic, ut quisque animi magnitudine maxime excellit, ita maxime vult princeps omnium, vel potius solus esse. Difficile autem est, cum praestare omnibus concupieris, servare aequitatem, quae est iustitiae maxime propria. Ex quo fit, ut neque disceptatione vinci se, nec ullo publico ac legitimo iure patiantur; existuntque in republica plerumque largitores et factiosi, ut opes quam maximas consequantur, et sint vi potius superiores, quam iustitia pares. Sed quo difficilius, hoc praeclarius. nullum 65 est enim tempus, quod iustitia vacare debeat. Fortes igitur et magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam. Vera autem et sapiens animi magnitudo, honestum illud, quod maxime natura sequitur, in factis positum, non in gloria iudicat; principemque se esse mavult, quam videri. Etenim qui ex errore imperitae multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus. Facilli-

me autem ad res iniustas impellitur, ut quisque est altissimo animo et gloriae cupido. qui locus est sane lubricus, quod vix invenitur, qui laboribus susceptis, periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam.

Omnino fortis animus, et magnus, duabus re- 20
bus maxime cernitur; quarum una in rerum exter- 66
narum despicientia ponitur, cum persuasum sit, nihil hominem, nisi quod honestum decorumque fit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere; nullique neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunae succumbere. Altera est res, ut, cum ita sis affectus animo, ut supra dixi, res geras magnas illas quidem, et maxime utiles, sed et vehementer arduas, plenasque laborum et periculorum tum vitae, tum multarum aliarum rerum, quae ad vitam pertinent. Harum rerum duarum 97
splendor omnis et amplitudo, addo etiam utilitatem, in posteriore est; causa autem et ratio efficiens magnos viros, est in priore. in eo enim est illud, quod excellentes animos, et humana contemnentes facit. id autem ipsum cernitur in duobus, si et solum id, quod honestum sit, bonum iudices, et omni animi perturbatione liber sis. nam et ea, quae eximia plerisque et praeclara videntur, parva ducere, eaque ratione stabili firmaque contemnere, fortis animi magnique ducendum est; et ea, quae videntur acerba, quae multa et varia in hominum vita fortunaque versantur, ita ferre, ut nihil a statu naturae discedas, nihil a dignitate sapientis, robusti animi est, magnaeque constantiae. 12
ferre

63 Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate; nec, qui invictum se a labore praestiterit, vinci a voluptate. Quamobrem et haec videnda; et pecuniae fugienda cupiditas. nihil enim est tam angusti animi tamque parvi, quam amare divitias: nihil honestius magnificentiusque, quam pecuniam contemnere, si non habeas; si habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre. Cavenda est etiam gloriae cupiditas, ut supra dixi. eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nec vero imperia expetenda, ac potius, aut non accipienda
69 interdum, aut deponenda nonnunquam. Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate et metu, tum etiam aegritudine, et voluptate animi, et iracundia; ut tranquillitas et securitas adsit, quae affert cum constantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem et sunt, et fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, a negotiis publicis se removerint, ad otiumque perfererint: in his et nobilissimi philosophi, longeque principes, et quidam homines severi et graves, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt; vixerunt
70 que nonnulli in agris, delectati re sua familiari. His idem propositum fuit, quod regibus, ut ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur; cuius
21 proprium est, sic vivere, ut velis. Quare cum hoc commune sit potentiae cupidorum cum iis, quos dixi, otiosis; alteri se adipisci id posse arbitrantur, si opes magnas habeant; alteri, si contenti sint et suo, et parvo. in quo neutrorum omnino contem-

nenda est sententia : sed et facilior, et tutior, et minus aliis gravis aut molesta vita est otiosorum ; fructuosior autem hominum generi, et ad claritatem amplitudinemque aptior eorum, qui se ad rempublicam et ad res magnas gerendas accommodaverunt. Quapropter et iis forsitan concedendum ⁷¹ sit, rempublicam non capeissentibus, qui excellenti ingenio, doctrinae sese dediderunt ; et iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua graviore causa impediti, a republica recefferunt, cum eius administrandae potestatem aliis, laudemque concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despiciere se dicant ea, quae plerique mirentur, imperia et magistratus, iis non modo non laudi, verum etiam vitio dandum puto. quorum iudicium in eo, quod gloriam contemnant et pro nihilo putent, difficile factu est non probare : sed videntur labores et molestias tum offensionum, tum repulsarum, quasi quandam ignominiam timere, et infamiam. Sunt enim, qui in rebus contrariis parum sibi consent, voluptatem severissime contemnant, in dolore sint molliores : gloriam negligant, frangantur infamia : atque ea quidem non satis constanter. Sed iis, qui ⁷² habent a natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione, adipiscendi magistratus, et gerenda respublica est. nec enim aliter aut regi civitas, aut declarari animi magnitudo potest. Capeissentibus autem rempublicam nihilo minus, quam philosophis, haud scio an magis etiam, et magnificentia, et despicientia adhibenda sit rerum humanarum, et ea, quam saepe dico, et tranquillitas ani-

mi, atque securitas; si quidem nec anxii futuri sunt, et cum gravitate constantiaque victuri. Quae eo faciliora sunt philosophis, quo minus multa patent in eorum vita, quae fortuna feriat, et quo minus multis rebus egent; et quia, si quid adversi eveniat, 73 tam graviter cadere non possunt. Quocirca non sine causa maiores motus animorum concitantur, maioraque efficienda rempublicam gerentibus, quam quietis; quo magis his et magnitudo animi est adhibenda, et vacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caveat, ne id modo consideret, quam illa res honesta sit; sed etiam, ut habeat efficiendi facultatem. in quo ipso considerandum est, ne aut temere desperet, propter ignaviam; aut nimis confidat, propter cupiditatem. In omnibus autem negotiis, prius, quam aggrediare, adhibenda est praeparatio diligens.

22 Sed cum plerique arbitrentur, res bellicas ma-
74 iores esse, quam urbanas; minuenda est haec opinio. multi enim bella saepe quaesierunt propter gloriae cupiditatem; atque id in magnis animis ingeniisque plerumque contingit; eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, et cupidi bellorum gerendorum. Vere autem si volumus iudicare, multae res exstiterunt urbanae maiores clarioresque, quam
75 bellicae. Quamvis enim Themistocles iure laudetur, et sit eius nomen, quam Solonis, illustrius, citeturque Salamis, clarissimae testis victoriae, quae anteponatur consilio Solonis, ei, quo primum constituit Areopagitas; non minus praeclarum hoc, quam illud, iudicandum est. illud enim semel pro-

fuit, hoc semper proderit civitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc maiorum instituta servantur. Et Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Areopagum adiuverit; at ille vere, a se adiutum Themistoclem. Est enim bellum gestum consilio senatus eius, qui a Solone erat constitutus. Licet eadem de Pausania Lyfandroque dicere: quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedaemoniis dilatatum putatur; tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus et disciplinae conferendi sunt. Quin etiam ob has ipsas causas et parentiores habuerunt exercitus, et fortiores. Mihi quidem neque pueris nobis, M. Scaurus C. Mario, neque, cum versaremur in republica, Q. Catulus Cn. Pompeio cedere videbantur. Parvi enim sunt foris arma, nisi est consilium domi. Nec plus Africanus, singularis et vir, et imperator, in excidenda Numantia reipublicae profuit, quam eodem tempore P. Nasica privatus, cum Ti. Gracchum interemit: quamquam haec quidem res non solum ex domestica est ratione; attingit etiam bellicam, quoniam vi, manuque confecta est: sed tamen id ipsum gestum est consilio urbano, sine exercitu. Illud autem optimum est, in quod invadi solere ab improbis et invidis audio:

Cedant arma togae, concedat laurea laudi.

Ut enim alios omittam, nobis rempublicam gubernantibus nonne togae arma cessere? neque enim in republica periculum fuit gravius unquam, nec maius otium. Ita consiliis diligentiaque nostra celeriter de manibus audacissimorum civium delapsa

arma impia ceciderunt. Quae res igitur gesta unquam
 78 in bello tanta? qui triumphus conferendus? Licet
 enim mihi, Marce fili, apud te gloriari, ad quem
 et hereditas huius gloriae, et factorum imitatio per-
 tinet. Mihi quidem certe vir abundans bellicis lau-
 80 dibus, Cn. Pompeius, multis audientibus, hoc tri-
 buit, ut diceret, frustra se triumphum tertium de-
 portaturum fuisse, nisi meo in rempublicam be-
 neficio, ubi triumpharet, esset habiturus. Sunt er-
 go domesticae fortitudines non inferiores militari-
 bus; in quibus plus etiam, quam in his, operae
 23 studiique ponendum est. Omnino illud honestum,
 79 quod ex animo excelso magnificoque quaerimus,
 animi efficitur, non corporis viribus. Exercendum
 tamen corpus, et ita afficiendum est, ut obedire
 consilio rationique possit in exsequendis negotiis,
 et in labore tolerando. Honestum autem id, quod
 exquirimus, totum est positum in animi cura et
 cogitatione: in quo non minorem utilitatem affe-
 runt, qui togati reipublicae praesunt, quam qui
 bellum gerunt. Itaque eorum consilio saepe aut non
 suscepta, aut confecta bella sunt, nonnunquam etiam
 illata: ut M. Catonis bellum tertium Punicum; in
 80 quo etiam mortui valuit auctoritas. Quare expeten-
 da quidem magis est discernendi ratio, quam de-
 certandi fortitudo: sed cavendum, ne id bellandi
 magis fuga, quam utilitatis ratione faciamus.

Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud ni-
 si pax quaesita videatur. Fortis vero et constan-
 tis est, non perturbari in rebus asperis, nec tu-
 multuantem de gradu deiici, ut dicitur; sed prae-

fentis animi uti confilio, nec a ratione difcedere. Quamquam hoc animi, illud etiam ingenii magni est, ⁸¹ praecipere cogitatione futura, et aliquanto ante conftituere, quid accidere poffit in utramque partem; et, quid agendum fit, cum quid evenerit; nec committere, ut aliquando dicendum fit, *Non putaram*. Haec funt opera magni animi, et excelfi, et prudentia confilioque fidentis. Temere autem in acie verfarī, et manu cum hoſte conſligere, immane quiddam, et beluarum fimile eſt. ſed cum tempus neceſſitasque poſtulat, decertandum manu eſt, et mors ſervituti turpitudinique anteponenda. De evertendis autem ²⁴ diripiendisque urbibus, valde conſiderandum eſt, ⁸² ne quid temere, ne quid crudeliter. idque eſt viri magni, rebus agitatis, punire fontes, multitudinem conſervare, in omni fortuna, reſta atque honeſta retinere. Ut enim ſunt, quemadmodum ſupra dixi, qui urbanis rebus bellicas anteponant: ſic reperiunt multos, quibus periculofa et calida confilia quietis et cogitatis ſplendidiora, et maiora videantur. Nunquam omnino periculi fuga committendum eſt, ⁸³ ut imbelles timidique videamur: ſed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis ſine cauſa; quo nihil poteſt eſſe ſtultius. Quapropter in adeundis periculis conſuetudo imitanda medicorum eſt, qui leviter aegrotantes leniter curant; gravioribus autem morbis periculofas curationes et ancipites adhibere coguntur. Quare in tranquillo tempeſtatem adverſam optare, dementis eſt; ſubvenire autem tempeſtati quavis ratione, ſapientis: eoque magis, ſi plus adipiſcare re explicata bo-

ni, quam addubitata mali. Periculosaë autem rerum actiones partim iis sunt, qui eas suscipiunt, partim reipublicae. Itemque alii de vita, alii de gloria, et benevolentia civium in discrimen vocantur. Promtiores igitur debemus esse ad nostra pericula, quam ad communia, dimicareque paratius de honore et gloria, quam de ceteris commodis.

84 Inventi autem multi sunt, qui non modo pecuniam, sed vitam etiam profunderè pro patria parati essent: iidem gloriae iacturam ne minimam quidem facere vellent, ne republica quidem postulante: ut Callicratidas, qui cum Lacedaemoniorum dux fuisset Peloponnesiaco bello, multaque fecisset egregie, evertit ad extremum omnia, cum consilio non paruit eorum, qui classem ab Arginussis removendam, nec cum Atheniensibus dimicandum putabant. Quibus ille respondit, Lacedaemonios, classe illa amissa, aliam parare posse, se fugere sine suo dedecore non posse. Atque haec quidem Lacedaemoniis plaga mediocris; illa pestifera, qua, cum Cleombrotus, invidiam timens, temere cum Epaminonda conflixisset, Lacedaemoniorum opes corruerunt. Quanto Q. Maximus melius? de quo Ennius:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo magisque magisque viri nunc gloria claret.

Quod genus peccandi vitandum est etiam in rebus urbanis. Sunt enim, qui, quod sentiunt, etsi optimum sit, tamen invidiae metu non audeant dicere.

25 Omnino qui reipublicae praefuturi sunt, duo Platonis praecepta teneant: unum, ut utilitatem civium

fic tueantur, ut quaecunque agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorum; alterum, ut totum corpus reipublicae curent, ne, dum partem aliquam tueantur, reliquas deserant. Ut enim tutela, sic procuratio reipublicae ad utilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est. Qui autem parti civium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in civitatem inducunt, seditionem atque discordiam; ex quo evenit, ut alii populares, alii studiosi optimi cuiusque videantur, pauci universorum. Hinc apud Athenienses magna discordiae; in nostra republica non solum seditiones, sed pestifera etiam bella civilia: quae gravis et fortis civis, et in republica dignus principatu, fugiet atque oderit; tradetque se totum reipublicae, neque opes aut potentiam consectabitur; totamque eam sic tuebitur, ut omnibus consulat. Nec vero criminibus falsis in odium aut invidiam quemquam vocabit: omninoque ita iustitiae honestatique adhaerescet, ut, dum ea conservet, quamvis graviter offendat, mortemque appetat potius, quam deserat illa, quae dixi. Miserrima est omnino ambitio honorumque contentio: de qua praeclare apud eundem est Platonem: Similiter facere eos, qui inter se contenderent, uter potius rempublicam administraret, ut si nautae certarent, quis eorum potissimum gubernaret. Idemque praecipit, ut eos adversarios existimemus, qui arma contra ferant; non eos, qui suo iudicio tueri rempublicam velint: qualis fuit inter P. Africanum et Q. Metellum sine acerbitate dissensio.

88 Nec vero audiendi, qui graviter irascendum inimicis putabunt, idque magnanimi et fortis viri esse censebunt. Nihil enim laudabilius, nihil magno et praeclaro viro dignius placabilitate atque clementia. In liberis vero populis, et in iuris aequabilitate, exercenda etiam est facilitas, et altitudo animi, quae dicitur; ne, si irascamur aut intempestive accedentibus, aut impudenter rogantibus, in morositatem inutilem et odiosam incidamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo atque clementia, ut adhibeatur, reipublicae causa, severitas, sine qua administrari civitas non potest. Omnis autem et animadversio et castigatio contumelia vacare debet; neque ad eius, qui punitur aliquem, aut verbis castigat, 89 sed ad reipublicae utilitatem referri. Cavendum est etiam, ne maior poena, quam culpa sit; et ne iisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem. Prohibenda autem maxime est ira in puniendo. nunquam enim, iratus qui accedet ad poenam, mediocritatem illam tenebit, quae est inter nimium et parum; quae placet Peripateticis, et recte placet, modo ne laudarent iracundiam, et dicerent utiliter a natura datam. Illa vero omnibus in rebus repudianda est; optandumque, ut ii, qui praesunt reipublicae, legum similes sint, quae ad puniendum non iracundia, sed aequitate ducuntur.

26 Atque etiam in rebus prosperis, et ad voluntatem 90 nostram fluentibus, superbiam, fastidium, arrogantiamque magno opere fugiamus. nam ut adversas res, sic secundas immoderate ferre, levitatis est; praeclaraque est aequabilitas in omni vita, et idem semper vul-

tus, eademque frons, ut de Socrate, item de C. Laelio accepimus. Philippum quidem Macedonum regem, rebus gestis, et gloria superatum a filio; facilitate et humanitate video superiorem fuisse. Itaque alter semper magnus, alter saepe turpissimus fuit; ut recte praecipere videantur, qui monent, ut, quanto superiores sumus, tanto nos geramus summissius. Panaetius quidem Africanum, auditorem et familiarem suum, solitum, ait, dicere, ut equos, propter crebras contentiones proeliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere soleant, ut his facilioribus possint uti; sic homines, secundis rebus effrenatos, sibi que praefidentes, tanquam in gyrum rationis et doctrinae duci oportere, ut perspicerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatemque fortunae. Atque etiam in secundissimis rebus maxime est utendum consilio amicorum, hisque maior etiam, quam ante, tribuenda auctoritas. iisdemque temporibus cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus; in quo falli facile est. tales enim nos esse putamus, ut iure laudemur. ex quo nascuntur innumerabilia peccata; cum homines inflati opinionibus, turpiter irridentur, et in maximis versantur erroribus. Sed haec quidem haecenus.

Illud autem sic est iudicandum, maximas geri res, et maximi animi ab iis, qui republicas regant, quod earum administratio latissime pateat, ad plurimosque pertineat. esse autem magni animi, et fuisse multos etiam in vita otiosa, qui aut investigarent, aut conarentur magna quaedam, seseque suarum rerum finibus continerent; aut interiecti inter philosophos,

et eos, qui rempublicam administrarent, delectarentur re sua familiari, non eam quidem omni ratione exaggerantes, neque excludentes ab eius usu suos; potiusque et amicis impertientes, et reipublicae, si quando usus esset. Quae primum bene parta sit, nullo neque turpi quaestu, neque odioso: tum quam plurimis, modo dignis, se utilem praebet: deinde augeatur ratione, diligentia, parsimonia; nec libidini potius luxuriaeque, quam liberalitati et beneficentiae pateat. Haec praescripta servantem licet magnifice, graviter, animoseque vivere, atque etiam simpliciter, fideliter, vitaeque hominum amice.

27 Sequitur, ut de una reliqua parte honestatis di-
 93 cendum sit; in qua verecundia, et quasi quidam ornatus vitae, temperantia et modestia, omnisque sedatio perturbationum animi, et rerum modus cernitur. Hoc loco continetur id, quod dici Latine *decorum* potest: Graece enim *πρεπον* dicitur. Huius vis ea est, ut ab honesto non queat separari. Nam et quod decet, honestum est; et quod honestum est,
 94 decet. Qualis autem differentia sit honesti et decori, facilius intelligi, quam explanari potest. quidquid est enim, quod deceat, id tum apparet, cum antegressa est honestas. Itaque non solum in hac parte honestatis, de qua hoc loco differendum est, sed etiam in tribus superioribus, quid deceat, apparet. nam et ratione uti, atque oratione prudenter; et agere quod agas, considerate; omnique in re quid sit veri, videre et tueri decet: contraque falli, errare, labi, decipi tam dedecet, quam delirare et mente esse captum. et iusta omnia, decora sunt;

iniusta contra, ut turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis. quod enim viriliter animoque magno fit, id dignum viro et decorum videtur; quod contra, id ut turpe, sic indecorum. Quare pertinet 95 quidem ad omnem honestatem hoc, quod dico, decorum; et ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu. est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat; quod cogitatione magis a virtute potest, quam re separari. Ut venustas et pulchritudo corporis fcerni non potest a valetudine; sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum illud quidem est cum virtute confusum; sed mente et cogitatione distinguitur. Est autem eius descriptio duplex. nam et gene- 96 rale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur; et aliud huic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. Atque illud superius sic fere definiri solet: Decorum id esse, quod consentaneum sit hominis excellentiae, in eo, in quo natura eius a reliquis animantibus differat. Quae autem pars subiecta generi est, eam sic definiunt, ut id decorum esse velint, quod ita naturae consentaneum sit, ut in eo moderatio et temperantia appareat cum specie quadam liberali. Haec ita in- 28 telligi, existimare possumus ex eo decoro, quod poe- 97 tae sequuntur; de quo alio loco plura dici solent. Sed tum servare illud poetas dicimus, quod deceat, cum id, quod quaque persona dignum est, et fit, et dicitur. ut, si Aeacus, aut Minos diceret,

Oderint, dum metuant: - - - aut,

Natis sepulcro ipse est parens:

indecorum videretur; quod eos fuisse iustos accepimus. at Atreo dicente, plausus excitantur. est enim digna persona oratio. Sed poetae quid quemque deceat, ex persona iudicabunt. nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia praestantiaque animantium reliquarum. Quocirca poetae in magna varietate personarum, etiam vitiosis quid conveniat, et quid deceat, videbunt: nobis autem cum a natura constantiae, moderationis, temperantiae, verecundiae partes datae sint; cumque eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos adversus homines geramus; efficitur, ut et illud, quod ad omnem honestatem pertinet, decorum, quam late fufum sit, appareat; et hoc, quod spectatur in unoquoque genere virtutis. Ut enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum movet oculos, et delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in vita, movet approbationem eorum, quibuscum vivitur, ordine, et constantia, et moderatione dictorum omnium atque factorum. Adhibenda est igitur quaedam reverentia adversus homines, et optimi cuiusque, et reliquorum. nam negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Est autem quod differat, in hominum ratione habenda, inter iustitiam et verecundiam. Iustitiae partes sunt, non violare homines; verecundiae, non offendere: in quo maxime perspicitur vis decori. His igitur expositis, quale sit id, quod decere dicimus, intellectum puto.

Officium autem, quod ab eo ducitur, hanc 100
 primam habet viam, quae deducit ad convenien-
 tiam conservationemque naturae: quam si seque-
 mur duces, nunquam aberrabimus; consequemur-
 que et id, quod acutum et perspicax natura est; et
 id, quod ad hominum consociationem accommoda-
 tum; et id, quod vehemens atque forte. Sed maxi-
 ma vis decori in hac inest parte, de qua disputa-
 mus. neque enim solum corporis, qui ad naturam
 apti sunt, sed multo etiam magis animi motus pro-
 bandi, qui item ad naturam accommodati sunt. Du- 101
 plex est enim vis animorum, atque naturae: una
 pars in appetitu posita est, quae est *δέρμη* Graece,
 quae hominem huc et illuc rapit; altera in ratione,
 quae docet et explanat, quid faciendum fugiendum-
 ve sit. ita fit, ut ratio praesit, appetitus obtemperet.
 Omnis autem actio vacare debet temeritate, et ne- 29
 gligentia; nec vero agere quidquam, cuius non pos-
 sit causam probabilem reddere. Haec est enim fere 102
 descriptio officii. Efficiendum autem est, ut appe-
 titus rationi obediant, eamque neque praecurrant,
 nec propter pigritiam, aut ignaviam deserant; sint-
 que tranquilli, atque omni perturbatione animi ca-
 reant. Ex quo elucebit omnis constantia, omnisque
 moderatio. nam qui appetitus longius evagantur, et
 tanquam exultantes sive cupiendo, sive fugiendo,
 non satis a ratione retinentur, hi sine dubio finem
 et modum transeunt. relinquunt enim et abiiciunt
 obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti
 lege naturae: a quibus non modo animi perturban-
 tur, sed etiam corpora. Licet ora ipsa cernere ira-

torum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti sunt, aut voluptate nimia gestiunt; quorum omnium vultus, voces, motus, statusque mutantur. Ex quibus illud intelligitur (ut ad officii formam revertamur) appetitus omnes contrahendos fedandosque, excitandamque animadversionem et diligentiam, ut ne quid temere ac fortuitu, inconsiderate, negligenterque agamus. neque enim ita generati a natura sumus, ut ad ludum et iocum facti esse videamur; sed ad severitatem potius, et ad quaedam studia graviora atque maiora. Ludo autem et ioco uti illo quidem licet; sed sicut somno et quietibus ceteris, tum cum gravibus seriisque rebus satisfecerimus. Ipsumque genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum et facetum esse debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam, quae ab honestis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenii lumen eluceat. Duplex omnino est iocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum; alterum, elegans, urbanum, ingeniosum, facetum. quo genere non modo Plautus noster, et Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt: multaque multorum facete dicta; ut ea, quae a sene Catoe collecta sunt, quae vocant *ἀποφθεγματὰ*. Facilis igitur est distinctio ingenui et illiberalis ioci. alter est, si tempore fit, ac remisso animo, libero dignus; alter ne homine quidem, si rerum turpitudini adhibetur verborum obscenitas. Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delaba-

mur. Suppeditant autem et campus noster, et studia venandi, honesta exempla ludendi.

Sed pertinet ad omnem officii quaestionem, semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, reliquisque beluis antecedit. Illae nihil sentiunt, nisi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu: hominis autem mens discendo alitur, et cogitando, semper aliquid aut anquirat, aut agit, videndique et audiendi delectatione ducitur. Quin etiam, si quis est paulo ad voluptates propensior, modo ne sit ex pecudum genere, (sunt enim quidam homines non re, sed nomine,) sed si quis est paulo erectior, quamvis voluptate capiatur, occultat et dissimulat appetitum voluptatis, propter verecundiam. Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis praestantia, eamque contemni et reiici oportere: si sit quispiam, qui aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenendum esse eius fruendae modum. Itaque victus cultusque corporis ad valetudinem referantur, et ad vires, non ad voluptatem. atque etiam, si considerare volumus, quae sit in natura excellentia et dignitas; intelligemus, quam sit turpe, diffluere luxuria, et delicate ac molliter vivere; quamque honestum, parce, continenter, severe, sobrie.

Intelligendum est etiam, duabus quasi nos a natura indutos esse personis: quarum una est communis, ex eo, quod omnes participes sumus rationis praestantiaeque eius, qua antecellimus bestiis; a qua omne honestum decorumque trahitur, et ex qua ratio inveniendi officii exquiritur; altera

autem, quae proprie singulis est tributa. Ut enim
 in corporibus magnae dissimilitudines sunt; (alios
 enim videmus velocitate ad cursum, alios viribus
 ad luctandum valere: itemque in formis aliis dig-
 nitatem inesse, aliis venustatem;) sic in animis ex-
 sistunt etiam maiores varietates. Erat in L. Crasso,
 et in L. Philippo multus lepos: maior etiam, ma-
 gisque de industria in C. Caesare, L. F. At iis-
 dem temporibus in M. Scauro, et in M. Druso ado-
 lescente, singularis severitas: in C. Laelio multa hi-
 laritas: in eius familiari Scipione ambitio maior,
 vita tristior. De Graecis autem, dulcem et face-
 tum, festivique sermonis, atque in omni oratione
 simulatorem, quem εἰσῶνα Graeci nominaverunt,
 Socratem accepimus: contra, Pythagoram et Pe-
 riclem summam auctoritatem consecutos, sine ul-
 la hilaritate. Callidum Hannibalem, ex Poenorum;
 ex nostris ducibus Q. Maximum accepimus: facile
 celare, tacere, dissimulare, insidiari, praecipere ho-
 stium consilia. In quo genere Graeci Themistoclem
 et Pheraeum Iasonem ceteris anteponunt. in pri-
 misque versutum et callidum factum Solonis; qui,
 quo et tutior vita eius esset, et plus aliquanto rei-
 publicae prodesset, furere se simulavit. Sunt his alii
 multum dispares, simplices et aperti; qui nihil ex
 occulto, nihil ex insidiis agendum putant, verita-
 tis cultores, fraudis inimici: itemque alii, qui quid-
 vis perpetiantur, cuivis deserviant, dum, quod ve-
 lint, consequantur, ut Sullae M. Crassum videba-
 mus. quo in genere versutissimum et patientissimum
 Lacedaemonium Lyfandrum accepimus; contraque

Callicratidam, qui praefectus classi proximus post
 Lyfandrum fuit: itemque in sermonibus alium,
 quamvis praepotens sit, efficere, ut unus de mul-
 tis esse videatur. quod in Catulo, et in patre, et
 in filio; idemque in Q. Mucio Mancina vidimus. Au-
 divi ex maioribus natu, hoc idem fuisse in P. Sci-
 pione Nasica; contraque patrem eius, illum, qui
 Ti. Gracchi conatus perditos vindicavit, nullam
 comitatem habuisse sermonis: ne Xenocratem qui-
 dem, severissimum philosophorum, ob eamque rem
 ipsam magnum clarumque fuisse. Innumerabiles aliae
 dissimilitudines sunt naturae morumque, minime
 tamen vituperandorum. Admodum autem tenenda 31
 sunt sua cuique, non vitiosa, sed tamen propria,
 quo facilius decorum illud, quod quaerimus, re-
 tineatur. sic enim est faciendum, ut contra univer-
 sam naturam nihil contendamus; ea tamen con-
 servata, propriam naturam sequamur; ut, etiam si
 sint alia graviora atque meliora, tamen nos studia
 nostra nostrae naturae regula metiamur. neque enim
 attinet repugnare naturae, nec quidquam sequi, quod
 assequi nequeas. Ex quo magis emergit, quale sit
 decorum illud, ideo, quia nihil decet invita (ut
 aiunt) Minerva, id est, adversante et repugnante
 natura. Omnino si quidquam est decorum, ni- 111
 hil est profecto magis, quam aequabilitas univer-
 sae vitae, tum singularum actionum; quam con-
 servare non possis, si aliorum naturam imitans,
 omittas tuam. Ut enim sermone eo debemus uti,
 qui notus est nobis, ne, ut quidam, Graeca ver-
 ba inculcantes iure optimo irrideamur: sic in ac-
 Cicer. Oper. Vol. XII. D

++ fol 66, vide
 Lib. 1. c. 1. p. 676, ami
 des. Ciceronij

si quis Platoni
 dicat.

tiones omnemque vitam, nullam discrepantiam
 112 conferre debemus. Atque haec differentia natura-
 rum tantam habet vim, ut nonnunquam mortem
 sibi ipse consciscere alius debeat, alius in eadem
 causa non debeat. Num enim alia in causa M. Ca-
 to fuit, alia ceteri, qui se in Africa Caesari tra-
 diderunt? Atqui ceteris forsitan vitio datum esset,
 si se interemissent, propterea quod eorum vita le-
 nior, et mores fuerant faciliores; Catoni autem
 cum incredibilem tribuisset natura gravitatem, eam-
 que ipse perpetua constantia roboravisset, semper-
 que in proposito susceptoque consilio permansis-
 set, moriendum potius, quam tyranni vultus ad-
 113 spiciendus fuit. Quam multa passus est Ulysses in
 illo errore diuturno, cum et mulieribus (si Circe
 et Calypso mulieres appellandae sunt) interviret,
 et in omni sermone omnibus affabilem se esse vel-
 let? domi vero etiam contumelias servorum an-
 cillarumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cu-
 piebat, perveniret. At Ajax, quo animo traditur,
 millies oppetere mortem, quam illa perpeti, malu-
 issit. Quae contemplantes expendere oportebit, quid
 quisque habeat sui; eaque moderari, nec velle expe-
 riri, quam se aliena deceant. id enim maxime quem-
 114 que decet, quod est cuiusque maxime suum. Suum
 igitur quisque noscat ingenium, acremque se et bo-
 norum et vitiorum suorum iudicem praebat; ne sce-
 nici plus, quam nos, videantur habere prudentiae.
 illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas
 fabulas eligunt. qui voce freti sunt, Epigonos, Me-
 dumque; qui gestu, Menalippam, Clytaemnestram:

semper Rupilius, quem ego memini, Antiopam: non
 saepe Aesopus Aiacem. Ergo histrio hoc videbit in sce-
 na, non videbit vir sapiens in vita? Ad quas igitur res
 aptissimi erimus, in iis potissimum elaborabimus. si
 aliquando necessitas nos ad ea detruferit, quae nostri
 ingenii non erunt; omnis adhibenda erit cura, medi-
 ratio, diligentia, ut ea, si non decore, at quam mini-
 mum indecore facere possimus. Nec tam est eniten-
 dum, ut bona, quae nobis data non sint, sequamur,
 quam ut vitia fugiamus. Ac duabus iis personis, quas 32
 supra dixi, tertia adiungitur, quam casus aliquis, aut 115
 tempus imponit; quarta etiam, quam nobismetipsis
 iudicio nostro accommodamus. nam regna, imperia,
 nobilitates, honores, divitiae, opes, eaque, quae
 sunt his contraria, in casu sita, temporibus guber-
 nantur. ipsi autem gerere quam personam velimus,
 a nostra voluntate proficiscitur. itaque se alii ad phi-
 losophiam, alii ad ius civile, alii ad eloquentiam
 applicant; ipsarumque virtutum in alia alius ma-
 vult excellere. Quorum vero patres, aut maiores 116
 aliqua gloria praestiterunt, ii student plerumque
 eodem in genere laudis excellere; ut Q. Mucius,
 P. F. in iure civili; Pauli filius Africanus in re mi-
 litari. Quidam autem ad eas laudes, quas a patri-
 bus acceperunt, addunt aliquam suam; ut hic idem
 Africanus eloquentia cumulavit bellicam gloriam.
 quod idem fecit Timotheus, Cononis filius, qui,
 cum belli laude non inferior fuisset, quam pater;
 ad eam laudem, doctrinae et ingenii gloriam adie-
 cit. Fit autem interdum, ut nonnulli, omissa imi-
 tatione majorum, suum quoddam institutum con-

sequantur; maximeque in eo plerumque elaborant
 ii, qui magna sibi proponunt, obscuris orti maiori-
 117 bus. Haec igitur omnia, cum quaerimus, quid de-
 ceat, complecti animo et cogitatione debemus. In
 primis autem constituendum est, quos nos, et qua-
 les esse velimus, et in quo genere vitae; quae de-
 liberatio est omnium difficillima. Ineunte enim ado-
 lescentia, cum est maxima imbecillitas consilii,
 tum id sibi quisque genus aetatis degendae consti-
 tuit, quod maxime adamavit. itaque ante implica-
 tur aliquo certo genere cursuque vivendi, quam
 118 potuit, quod optimum esset, iudicare. Nam quod
 Herculem Prodicium dicunt (ut est apud Xenophonem)
 cum primum pubesceret (quod tempus a na-
 tura ad deligendum, quam quisque viam vivendi
 sit ingressurus, datum est) exisse in solitudinem,
 atque ibi sedentem, diu secum multumque dubi-
 tasse, cum duas cerneret vias, unam Voluptatis,
 alteram Virtutis, utram ingredi melius esset; hoc
 Herculi, Iovis fatu edito, potuit fortasse contingere;
 nobis non item, qui imitamur, quos cuique
 visum est, atque ad eorum studia institutaque im-
 pellimur. plerique autem parentum praeceptis im-
 buti, ad eorum consuetudinem moremque deduci-
 mur. alii multitudinis iudicio feruntur, quaeque ma-
 iori parti pulcherrima videntur, ea maxime exop-
 tant: nonnulli tamen sive felicitate quadam, sive bo-
 33 33 tate naturae, sive parentum disciplina, rectam vi-
 119 nus est eorum, qui aut excellentis ingenii magnitu-
 dine, aut praeclara eruditione atque doctrina, aut utra-

*Prodicus, long. Antipater
 hunc respiciant
 inscriptionem*

humor

que re ornati, spatium etiam deliberandi habuerunt, quem potissimum vitae cursum sequi vellent; in qua deliberatione ad suam cuiusque naturam consilium est omne revocandum. Nam cum in omnibus quae aguntur, ex eo modo, quo quisque natus est, (ut supra dictum est,) quid deceat, exquirimus; tum in tota vita constituenda, multo est cura maior adhibenda, ut constare in vitae perpetuitate possimus nobismetipsis, nec in ullo officio claudicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam vim natura habet, fortuna proximam; utriusque omnino ratio habenda est in deligendo genere vitae; sed naturae magis. multo enim et firmior est, et constantior: ut fortuna nonnunquam, tanquam ipsa mortalis, cum immortalis natura pugnare videatur. Qui igitur ad naturae suae non vitiosae genus consilium vivendi omne contulerit, is constantiam teneat. id enim maxime decet: nisi forte se intellexerit errasse in deligendo genere vitae. Quod si acciderit (potest autem accidere) facienda morum institutorumque mutatio est. eam mutationem, si tempora adiuvabunt, facilius commodiusque faciemus: sin minus, sensim erit pedetentimque facienda; ut amicitias, quae minus delectent, et minus probentur, magis decere censent sapientes sensim disfluere, quam repente praecidere. Commutato autem genere vitae, 122 omni ratione curandum est, ut id bono consilio fecisse videamur. Sed quoniam paulo ante dictum est, imitandos esse maiores; primum illud exceptum sit, ne vitia sint imitanda: deinde, si natura non ferret, ut quaedam imitari possint, ut superioris Astri-

cani filius, qui hunc Paulo natum adoptavit, propter infirmitatem valetudinis non tam potuit patris similis esse, quam ille fuerat sui. Si igitur non poterit sive causas defenditare, sive populum concionibus tenere, sive bella gerere; illa tamen praestare debet, quae erunt in ipsius potestate, iustitiam, fidem, liberalitatem, modestiam, temperantiam, quo minus ab eo id, quod desit, requiratur. Optima autem hereditas a patribus traditur liberis, omnique patrimonio praestantior, gloria virtutis rerumque gestarum; cui dedecori esse, nefas et impium iudicandum est.

- 34 Et quoniam officia non eadem disparibus aetatibus tribuuntur, aliaque sunt iuvenum, alia seniorum; aliquid etiam de hac distinctione dicendum est. Est igitur adolescentis, maiores natu vereri, exque his deligere optimos et probatissimos, quorum consilio atque auctoritate nitatur. ineuntis enim aetatis inscitia, senum constituenda et regenda prudentia est. Maxime autem haec aetas a libidinibus arcenda est, exercendaque in labore patientiaque et animi, et corporis; ut eorum et in bellicis, et in civilibus officiis vigeat industria. atque etiam cum relaxare animos, et dare se iucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiae; quod erit facilius, si in eiusmodi quidem rebus maiores natu interesse velint. Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendae videntur: danda vero opera, ut et amicos, et iuventutem, et maxime rempublicam consilio et prudentia quam plurimum adiuvent. nihil autem magis ca-

vendum est senectuti, quam ne languori se desidiaque dedat. Luxuria vero cum omni aetati turpis, tum senectuti foedissima est. sin autem libidinum etiam intemperantia accefferit, duplex malum est; quod et ipsa senectus concipit dedecus, et facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. Ac ne illud ¹²⁴ quidem alienum est, de magistratum, de privatorum, [de civium], de peregrinorum officiis dicere. Est igitur proprium munus magistratus, intelligere, se gerere personam civitatis, debereque eius dignitatem et decus sustinere, servare leges, iura describere, ea fidei sua commissa meminisse. Privatum autem oportet aequo et pari cum civibus iure vivere, neque submissum et abiectum, neque se effertentem; tum in republica ea velle, quae tranquilla et honesta sint. talem enim et sentire bonum civem, et dicere solemus. Peregrini autem et incolae officium est; ¹²⁵ nihil praeter suum negotium agere, nihil de alieno anquirere, minimeque in aliena esse republica curiosum. Ita fere officia reperientur, cum quaeretur, quid deceat, et quid aptum sit personis, temporibus, aetatibus. Nihil est autem, quod tam deceat, quam in omni re gerenda, consilioque capiendo servare constantiam.

Sed quoniam decorum illud in omnibus factis et ³⁵ dictis, in corporis denique motu et statu cernitur, ¹²⁶ idque positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem apto, difficilibus ad eloquendum; sed satis erit intelligi: in his autem tribus continetur cura etiam illa, ut probemur iis, quibuscum, apud quosque vivamus: his quoque de

rebus pauca dicantur. Principio, corporis nostri magnam natura ipsa videtur habuisse rationem; quae formam nostram, reliquamque figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu; quae partes autem corporis ad naturae necessitatem datae, ad spectum essent deformem habiturae atque turpem, eas contexit atque abdidit. Hanc naturae tam diligentem fabricam imitata est hominum verecundia. Quae enim natura occultavit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remouent ab oculis; ipsique necessitati dant operam ut quam occultissime pareant: quarumque partium corporis usus sunt necessarii, eas neque partes, neque earum usus suis nominibus appellant; quodque facere turpe non est, modo occulte, id dicere obscenum est. itaque nec aperta actio rerum illarum petulantia vacat, nec orationis obscenitas. Nec vero audiendi sunt Cynici, aut si qui fuerunt Stoici paene Cynici, qui reprehendunt et irrident, quod ea, quae turpia re non sint, nominibus ac verbis flagitiosa ducamus; illa autem, quae turpia sint, nominibus appellemus suis. Latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe est; sed dicitur non obscene: liberis dare operam, re honestum est, nomine obscenum: pluraque in eam sententiam ab eisdem contra verecundiam disputantur. Nos autem naturam sequamur, et omne, quod abhorret ab oculorum auriumque approbatione, fugiamus. Status, incessus, sessio, accubatio, vultus, oculi, manuum motus, teneant illud decorum. Quibus in rebus duo maxime sunt fugienda; ne quid effeminatum, aut molle, et ne quid durum, aut ru-

ficum sit. Nec vero histrionibus oratoribusque concedendum est, ut iis haec apta sint, nobis dissoluta. Scenicorum quidem mos tantam habet veteri disciplina verecundiam, ut in scenam sine subligaculo prodeat nemo. verentur enim, ne, si quo casu evenit, ut corporis partes quaedam aperiantur, adspiciantur non decore. Nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum foceris generi non lavantur. Retinenda est igitur huius generis verecundia, praesertim natura ipsa magistra et duce. Cum 36
autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in al- 130
tero venustas sit, in altero dignitas; venustatem muliebrem ducere debemus; dignitatem virilem. Ergo et a forma removeatur omnis viro non dignus ornatus; et huic simile vitium in gestu motuque caveatur. nam et palaestrici motus saepe sunt odiosiores; et histrionum nonnulli gestus inepti non vacant offensione; et in utroque genere, quae sunt recta et simplicia, laudantur. Formae autem dignitas, coloris bonitate tuenda est; color, exercitationibus corporis. Adhibenda est praeterea munditia non odiosa, neque exquisita nimis; tantum quae fugiat agrestem et inhumanam negligentiam. eadem ratio est habenda vestitus; in quo (sicut in plerisque rebus) mediocritas optima est. Cavendum est autem, ne aut tar- 131
ditatibus utamur in gressu mollioribus, ut pompaeum ferculis similes esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates; quae cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum

est, ne animi motus a natura recedant: quod affe-
 quemur, si cavebimus, ne in perturbationes, atque
 exanimationes incidamus; et, si attentos animos, ad
 132 decori conservationem tenebimus. Motus autem ani-
 morum, duplices sunt; alteri cogitationis; alteri
 appetitus. Cogitatio in vero exquirendo maxime
 versatur; appetitus impellit ad agendum. curan-
 dum est igitur, ut cogitatione ad res quam opti-
 mas utamur; appetitum rationi obedientem prae-
 37 beamus. Et quoniam magna vis orationis est, eaque
 duplex; altera contentionis; altera sermonis: con-
 tentio disceptationibus tribuatur iudiciorum, concio-
 num, senatus; sermo in circulis, disputationibus,
 congressionibus familiarium versetur; persequatur
 etiam convivia. contentionis praecepta rhetorum
 sunt; nulla sermonis: quamquam haud scio, an pos-
 sint haec quoque esse. sed discentium studiis inve-
 niuntur magistri; huic autem qui studeant, sunt nulli:
 rhetorum turba referta omnia: quamquam quae ver-
 borum sententiarumque praecepta sunt, eadem ad
 133 sermonem pertinebunt. Sed cum orationis indicem,
 vocem habeamus; in voce autem duo sequamur, ut
 clara sit, ut suavis: utrumque omnino a natura pe-
 tendum est: verum alterum exercitatio augebit, al-
 terum imitatio presse loquentium, et leniter. Nihil
 aliud fuit in Catulis, ut eos exquisito iudicio puta-
 res uti literarum; quamquam erant literati; sed et
 alii: hi autem optime uti lingua latina putabantur. So-
 nus erat dulcis: literae neque expressae nimis, neque
 oppressae, ne aut obscurum esset, aut putidum: sine
 contentione vox, nec languens, nec canora. Ube-

rior oratio L. Crassi, nec minus faceta: sed bene loquendi de Catulis opinio non minor. Sale vero et facetiis Caesar, Catuli patris frater, vicit omnes; ut in ipso illo forenfi genere dicendi contentiones aliorum fermone vinceret. In omnibus igitur his elaborandum est, si in omni re, quid deceat, exquirimus. Sit igitur hic fermo, in quo Socratici maxime ¹³⁴ excellunt, lenis minimeque pertinax: insit in eo lepos. Nec vero, tanquam in possessionem venerit, excludat alios: sed cum reliquis in rebus, tum in fermone communi, vicissitudinem non iniquam putet: ac videat in primis, quibus de rebus loquatur: si seriis, severitatem adhibeat; si iocosis, leporem. in primisque provideat, ne fermo vitium aliquod indicet inesse in moribus; quod maxime tum solet evenire, cum studiose de absentibus, detrahendi causa, aut per ridiculum, aut severe, maledice, contumelioseque dicitur. Habentur autem plerumque fermone ¹³⁵ nes aut de domesticis negotiis, aut de republica, aut de artium studiis atque doctrina. Danda igitur opera est, ut etiam si aberrare ad alia coeperit, ad haec revocetur oratio: sed, utcunque aderunt; neque enim omnes iisdem de rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur. Animadvertendum est etiam, quatenus fermo delectationem habeat; et, ut incipiendi ratio fuerit, ita sit desinendi modus. Sed quo ³⁸ modo in omni vita rectissime praecipitur, ut per ¹³⁶ turbationes fugiamus, id est, motus animi nimios, rationi non obtemperantes; sic eiusmodi motibus fermo debet vacare, ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignavia, aut tale aliquid

appareat. maximeque curandum est, ut eos, quibus-
 cum sermonem conferimus, et vereri, et diligere vi-
 deamur. Obiurgationes etiam nonnunquam incidunt
 necessariae, in quibus utendum est fortasse et vo-
 cis contentione maiore, et verborum gravitate acrio-
 re. id agendum etiam, ut ne ea facere videamur irati:
 sed, ut ad urendum et secandum, sic et ad hoc genus
 castigandi, raro invitique veniemus; nec unquam, nisi
 necessario, si nulla reperietur alia medicina. sed ta-
 men ira procul absit, cum qua nihil recte fieri, nihil
 137. considerate potest. Magna autem parte clementi ca-
 stigatione licet uti, gravitate tamen adiuncta, ut et
 severitas adhibeatur, et contumelia repellatur. atque
 etiam illud ipsum, quod acerbitatis habet obiurga-
 tio, significandum est, ipsius causa, qui obiurgetur,
 susceptum esse. Rectum est autem, etiam in illis con-
 tentionibus, quae cum inimicissimis fiunt, etiam si
 nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere,
 iracundiam repellere. quae enim cum aliqua pertur-
 batione fiunt, ea nec constanter fieri possunt, nec ab
 iis, qui adsunt, probari. Deforme etiam est, de se
 ipso praedicare, falsa praesertim, et cum irrisione
 39 audientium imitari militem gloriosum. Et quoniam
 138 omnia persequimur, (volumus quidem certe,) di-
 cendum est etiam, qualem hominis honorati et prin-
 cipis domum placeat esse, cuius finis est usus; ad
 quem accommodanda est aedificandi descriptio: et
 tamen adhibenda dignitatis commoditatisque dili-
 gentia. Cn. Octavio, qui primus ex illa familia con-
 sul factus est, honori fuisse accepimus, quod prae-
 claram aedificasset in Palatio, et plenam dignitatis

domum : quae cum vulgo viseretur, suffragata domino, novo homini, ad consularum putabatur. hanc Scaurus demolitus, accessionem adiunxit aedibus. Ita-
 que ille in suam domum consularum primus attulit; hic, summi et clarissimi viri filius, in domum multiplicatam, non repulsam solum retulit, sed ignominiam, etiam calamitatem. Ornanda est enim dignitas domo, non ex domo tota quaerenda; nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. et ut in ceteris habenda ratio non sui solum, sed etiam aliorum; sic in domo clari hominis, in quam et hospites multi recipiendi, et admittenda hominum cuiusque modi multitudo, adhibenda est cura laxitatis. aliter ampla domus dedecori domino saepe fit, si est in ea solitudo; et maxime, si aliquando, alio domino, solita est frequentari. odiosum est enim, cum a praetereuntibus dicitur :

O domus antiqua, heu quam dispari dominare domino!

quod quidem his temporibus in multis licet dicere. Cavendum autem est, praesertim si ipse aedifices, ne extra modum sumtu et magnificentia prodeas; quo in genere multum mali etiam in exemplo est. studiose enim plerique, praesertim in hanc partem, facta principum imitantur; ut L. Luculli, summi viri, virtutem, quis? at quam multi villarum magnificentiam imitati sunt? quarum quidem certe est adhibendus modus, ad mediocritatemque revocandus. eademque mediocritas ad usum cultumque vitae transferenda est. Sed haec haecenus. In omni autem actione suscipienda, tria sunt tenenda: primum,

ut appetitus rationi pareat; quo nihil est ad officia conservanda accommodatius: deinde, ut animadvertatur, quanta illa res sit, quam efficere velimus; ut neve maior, neve minor, cura et opera suscipiatur, quam causa postulet: tertium est, [ut caveamus,] ut ea, quae pertinent ad liberalem speciem et dignitatem, moderata sint. Modus autem est optimus, decus ipsum tenere, de quo ante diximus, nec progredi longius. Horum tamen trium praestantissimum est, appetitum obtemperare rationi.

40 Deinceps de ordine rerum, et temporum oppor-
 142 tunitate dicendum est. Hac autem scientia continetur ea, quam Graeci *ευταξιαν* nominant; non haec, quam interpretamur modestiam, quo in verbo modus inest: sed illa est *ευταξια*, in qua intelligitur ordinis conservatio. Itaque, ut eandem nos modestiam appellemus, sic definitur a Stoicis, ut modestia sit scientia earum rerum, quae agentur, aut dicentur, loco suo collocandarum. itaque videtur eadem vis ordinis et collocationis fore. Nam et ordinem sic definiunt, compositionem rerum aptis et accommodatis locis: locum autem actionis, opportunitatem temporis esse dicunt: tempus autem actionis opportunum, Graece *ευκαιρια*, Latine appellatur *occafio*. sic fit, ut modestia haec, quam ita interpretamur, ut dixi, scientia sit opportunitatis idoneorum ad agendum temporum. Sed potest eadem
 143 esse prudentiae definitio, de qua principio diximus. hoc autem loco de moderatione et temperantia, et earum similibus virtutibus quaerimus. Itaque, quae erant prudentiae propria, suo loco dicta sunt. quae

autem harum virtutum, de quibus iamdiu loquimur, quae pertinent ad verecundiam, et ad eorum approbationem, quibuscum vivimus, nunc dicenda sunt. Talis est igitur ordo actionum adhibendus, ¹⁴⁴ ut, quemadmodum in oratione constanti, sic in vita omnia sint apta inter se et convenientia. Turpe est enim, valdeque vitiosum, in re severa convivii dicta, aut delicatum aliquem inferre sermonem. Bene Pericles, cum haberet collegam in praetura Sophoclem poetam, hique de communi officio convenissent, et casu formosus puer praeteriret, dixissetque Sophocles, O puerum pulchrum, Pericle! *At enim praetorem, Sophocle, decet non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere.* Atque hoc idem Sophocles si in athletarum probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. tanta vis est et loci, et temporis. Ut si quis, cum causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse meditetur, aut si quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur; at hoc idem si in convivio faciat, inhumanus videatur, inscientia temporis. Sed ea, quae ¹⁴⁵ multum ab humanitate discrepant, ut, si quis in foro cantet, aut si qua est alia magna perversitas, facile apparent, nec magnopere admonitionem et praecepta desiderant. quae autem parva videntur esse delicta, neque a multis intelligi possunt, ab iis est diligentius declinandum: ut in fidibus, aut in tibiis, quamvis paulum discrepent, tamen id a sciente animadverti solet; sic videndum est in vita, ne forte quid discrepet, vel multo etiam magis, quo maior et melior actionum, quam sonorum concentus est. Ita- ⁴

¹⁴⁶ que, ut in fidibus musicorum aures vel minima sentiunt: sic nos, si acres ac diligentes esse volumus animadversores vitiorum, magna saepe intellegemus ex parvis. Ex oculorum obtutu, ex superciliorum aut remissione, aut contractione, ex modestitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, ex submissione, ex ceteris similibus, facile iudicabimus, quid eorum apte fiat, quid ab officio naturaque discrepet. Quo in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit, ex aliis iudicare; ut, si quid dedecet in illis, vitemus et ipsi. fit enim, nescio quo modo, ut magis in aliis cernamus, quam in nobismetipsis, si quid delinquitur. itaque facillime corriguntur in discendo, quorum vitia imitantur, emen-
¹⁴⁷ dandi causa, magistri. Nec vero alienum est, ad ea eligenda, quae dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, vel etiam usu peritos, et, quid his de quoque officii genere placeat, exquirere. Maior enim pars eo fere deferri solet, quo a natura ipsa deducitur. in quibus videndum est, non modo quid quisque loquatur, sed etiam, quid quisque sentiat, atque etiam, qua de causa quisque sentiat. Ut enim pictores, et ii, qui signa fabricantur, et vero etiam poetae, suum quisque opus a vulgo considerari vult, ut, si quid reprehensum sit a pluribus, id corrigatur; hique et secum, et cum aliis, quid in eo peccatum sit, exquirunt: sic aliorum iudicio permulta nobis et facienda, et non fa-
¹⁴⁸ cienda, et mutanda, et corrigenda sunt. Quae vero more aguntur institutisque civilibus, de iis ni-

nihil est praecipendum : illa enim ipsa praecepta sunt.
 nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, si
 quid Socrates, aut Aristippus contra morem con-
 suetudinemque civilem fecerint locutive sint, idem
 sibi arbitretur licere. Magnis illi, et divinis bonis
 hanc licentiam assequebantur. Cynicorum vero ra-
 tio tota est eiicienda. est enim inimica verecundiae,
 sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum.
 Eos autem, quorum vita perspecta in rebus hone- ¹⁴⁹
 stis atque magnis est, bene de republica sentien-
 tes, ac bene meritos, aut merentes, sicut aliquo
 honore aut imperio affectos, observare et colere
 debemus : tribuere etiam multum senectuti : cede-
 re iis, qui magistratum habebunt : habere delectum
 civis et peregrini : in ipsoque peregrino, privatim-
 ne, an publice venerit : ad summam, ne agam de
 singulis, communem totius generis hominum con-
 ciliationem et consociationem colere, tueri, serva-
 re debemus. Iam de artificiis et quaestibus, qui li- ⁴²
 berales habendi, qui sordidi sint, haec fere acce- ¹⁵⁰
 pimus. Primum improbantur ii quaestus, qui in odia
 hominum incurrunt ; ut portitorum, ut foenerato-
 rum. Illiberales autem et sordidi quaestus mercena-
 riorum, omniumque, quorum operae, non artes
 emuntur. est enim illis ipsa merces auctoramentum
 servitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a
 mercatoribus, quod statim vendant. nihil enim pro-
 ficiunt, nisi admodum mentiantur. nec vero quid-
 quam est turpius vanitate. opificesque omnes in for-
 dida arte versantur. nec enim quidquam ingenuum
 potest habere officina. minimeque artes hae proban-

Enimch. II. 2.
76.
 dae, quae ministrae sunt voluptatum, *cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores*, ut ait Terentius. adde huc, si placet, unguentarios, saltatores, totumque
 151 ludum talarium. Quibus autem artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris utilitas quaeritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum, hae sunt iis, quorum ordini conveniunt, honestae. Mercatura autem, si tenuis est, fordida putanda est: si magna et copiosa, multa undique apportans, multisque sine vanitate impariens; non est admodum vituperanda. atque etiam, si satiata quaestu, vel contenta potius, ut saepe ex alto in portum, ex ipso portu in agros se possessionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. de qua, cap. VII. quoniam in Catone maiore satis multa diximus, illinc assumes, quae ad hunc locum pertinebunt.

43 Sed ab iis partibus, quae sunt honestatis, quem-
 152 admodum officia ducerentur, satis expositum videtur. Eorum autem ipsorum, quae honesta sunt, potest incidere saepe contentio; de duobus honestis utrum honestius: qui locus a Panaetio est praetermissus. Nam cum omnis honestas manet a partibus quatuor, quarum una sit cognitionis; altera, communitatis; tertia, magnanimitatis; quarta, moderationis: hae in deligendo officio saepe inter se comparentur, necesse
 153 est. Placet igitur, aptiora esse naturae ea officia, quae ex communitate, quam ea, quae ex cognitione ducantur; idque hoc argumento confirmari po-

test, quod, si contigerit ea vita sapienti, ut in omnium rerum affluentibus copiis, quamvis omnia, quae cognitione digna sint, summo otio secum ipse consideret et contempletur; tamen, si solitudo tanta sit, ut hominem videre non possit, excedat e vita. Princepsque omnium virtutum est illa sapientia, quam σοφίαν Graeci vocant: prudentiam enim, quam Graeci φρονησιν dicunt, aliam quandam intelligimus; quae est rerum expetendarum fugiendarumque scientia. illa autem sapientia, quam principem dixi, rerum est divinarum atque humanarum scientia; in qua continetur deorum et hominum communitas et societas inter ipsos. ea si maxima est, ut est certe; necesse est, quod a communitate ducatur officium, id esse maximum. Etenim cognitio contemplatioque naturae manca quodam modo atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. ea autem actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. Per- 154
tinet igitur ad societatem generis humani. ergo haec cognitioni anteponenda est: atque id optimus quisque re ipsa ostendit, et iudicat. Quis enim est tam cupidus in perspicienda cognoscendaque rerum natura, ut, si ei tractanti contemplantique res cognitione dignissimas, subito sit allatum periculum discrimenque patriae, cui subvenire opitularique possit, non illa omnia relinquat atque abiiciat, etiam si dinumerare se stellas, aut metiri mundi magnitudinem posse arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amici re, aut periculo fecerit. Quibus rebus in- 155
telligitur, studiis officiisque scientiae praeponenda esse officia iustitiae, quae pertinent ad hominum uti-

44 *lucem*; qua nihil homini esse debet antiquius. Atque illi, quorum studia vitæque omnis in rerum cognitione versata est, tamen ab augendis hominum utilitatibus et commodis non recesserunt. nam et erudiverunt multos, quo meliores cives, utilioresque rebus suis publicis essent; ut Thebanum Epaminondam Lyfis Pythagoreus, Syracusium Dionem Plato, multique multos: nosque ipsi, quidquid ad rempublicam attulimus, (si modo aliquid attulimus,) a doctoribus, atque a doctrina instructi ad eam, et ornati

156 *accessimus*. Neque solum vivi atque praesentes studiosos discendi erudiunt atque docent; sed hoc idem etiam post mortem monumentis literarum assequuntur. nec enim locus ullus praetermissus est ab iis, qui ad leges, qui ad mores, qui ad disciplinam rei publicae pertineret; ut otium suum ad nostrum negotium contulisse videantur. ita illi ipsi doctrinae studiis et sapientiae dediti, ad hominum utilitatem suam intelligentiam prudentiamque potissimum conferunt. Ob eamque causam eloqui copiose, modo prudenter, melius est, quam vel acutissime sine eloquentia cogitare; quod cogitatio in se ipsa vertitur, eloquentia complectitur eos, quibuscum communi

157 *tate iuncti sumus*. Atque ut apum examina non fingendorum favorum causa congregantur, sed, cum congregabilia natura sint, fingunt favos; sic homines, ac multo etiam magis, natura congregati, adhibent agendi cogitandique sollicitiam. Itaque nisi ea virtus, quae constat ex hominibus tuendis, id est, ex societate generis humani, attingat cognitionem rerum, solivaga cognitio et ieiuna videatur. itemque

magnitudo animi, remota communitate coniunctio-
 neque humana, feritas sit quaedam et immanitas.
 Ita sit, ut vincat cognitionis studium confociatio ho-
 minum atque communitas. Nec verum est, quod ¹⁵⁸
 dicitur a quibusdam, propter necessitatem vitae,
 quod ea, quae natura desideraret, consequi sine aliis,
 atque efficere non possemus, idcirco istam esse cum
 hominibus communitatem et societatem. quod si
 omnia nobis, quae ad victum cultumque pertinent,
 quasi virgula divina, ut aiunt, suppeditarentur; tum
 optimo quisque ingenio, negotiis omnibus omissis,
 totum se in cognitione et scientia collocaret. Non
 est ita. nam et solitudinem fugeret, et socium studii
 quaereret: tum docere, tum discere vellet, tum au-
 dire, tum dicere. Ergo omne officium, quod ad con-
 iunctionem hominum, et ad societatem tuendam va-
 let, anteponendum est illi officio, quod cognitione
 et scientia continetur. Illud forsitan quaerendum sit, ⁴⁵
 num haec communitas, quae maxime est apta natu- ¹⁵⁹
 rae, sit etiam moderationi modestiaeque semper an-
 teponenda. Non placet. sunt enim quaedam partim
 ita foeda, partim ita flagitiosa, ut ea, ne conservan-
 dae quidem patriae causa, sapiens facturus sit. ea Po-
 sidonius collegit permulta, sed ita taetra quaedam,
 ita obscuro, ut dictu quoque videantur turpia.
 Haec igitur non suscipiet reipublicae causa; ne res
 quidem publica pro se suscipi volet. Sed hoc com-
 modius se res habet, quod non potest accidere tem-
 pus, ut intersit reipublicae quidquam illorum face-
 re sapientem. Quare hoc quidem effectum sit, in ¹⁶⁰
 officiis deligendis id genus officiorum excellere,

quod teneatur hominum societate. etenim cognitionem prudentiamque sequitur considerata actio. ita fit, ut agere considerate pluris sit, quam cogitare prudenter. Atque haec quidem haecenus. patefactus est enim locus ipse, ut non sit difficile in exquirendo officio, quod cuique sit praeponendum, videre. In ipsa autem communitate sunt gradus officiorum; ex quibus, quid cuique praestet, intelligi possit: ut prima diis immortalibus; secunda, patriae; tertia, parentibus; deinceps gradatim reliquis debeantur. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, non solum id homines solere dubitare, honestumne, an turpe sit; sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius. Hic locus a Panaetio est, ut supra dixi, praetermissus. Sed iam ad reliqua pergamus.

M. TULLII
 C I C E R O N I S
 D E
 O F F I C I I S
 A D
 M A R C U M F I L I U M
 L I B E R I I.

A R G U M E N T U M.

Hoc libro de utili agitur, quae erat altera pars totius de officiis disputationis constituta. Utile autem est vel opinatum, quod ab honesto discrepat, vel verum, quod cum honesto est coniunctum, & natura confusum, & totum in virtute a Cicerone constituitur. Sed quoniam quaecunque ad vitam hominum tuendam & ad utilitatem nostram pertinent, aut sunt hominum opere perfecta, aut sine eorum auxilio comparari non possunt; hominesque hominibus plurimum obesse & prodesse possunt: relictis omnibus, docet, conciliandos esse animos hominum, & ad usus nostros adiungendos; quod quomodo fieri possit, non in singulis modo hominibus, sed etiam in multitudine & populo universo, fuisse demonstratur, sed ita, ut omnis amor atque benevolentia hominum a virtute & honestate arcessatur, tanquam a iustitia, sapientia, liberalitate, fide, humanitate, hospitalitate. Ad utilitatem vero quoniam pertinet etiam valetudo, pecuniaeque curatio; quomodo valetudo sustentetur & pecunia honeste quaeratur, ostendit. In comparatione autem utilitatum, cum vel externa commoda cum commodis corporis, vel corporis commoda cum externis, aut commoda corporis inter se,

aut externa cum externis comparentur, non dubium esse pronuntiat, quin maior utilitas minori sit anteposenda, hac tamen lege, ne ab honesto deflectatur.

QUEMADMODUM officia ducerentur ab honestate, Marce fili, atque ab omni genere virtutis, satis explicatum arbitror libro superiore. Sequitur, ut haec officiorum genera persequar, quae pertinent ad vitae cultum, et ad earum rerum, quibus utuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. in quod quaeri dixi, quid utile, quid inutile; tum ex utilibus quid utilius, aut quid maxime utile. de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de instituto, ac de iudicio meo dixerō. Quamquam enim libri nostri complures non modo ad legendi, sed etiam ad scribendi studium excitaverunt: tamen interdum vereor, ne quibusdam bonis viris philosophiae nomen sit inuisum; mirenturque, in ea tantum me operae et temporis ponere. Ego autem quamdiu respublica per eos gerebatur, quibus se ipsa commiserat, omnes meas curas cogitationesque in eam conferebam: cum autem dominatu unius omnia tenerentur, neque esset usquam consilio aut auctoritati locus; socios denique tuendae reipublicae, summos viros, amissem; nec me angoribus dedidi, quibus essem confectus, nisi iis restitsem, nec rursus indignis homine docto voluptatibus. Atque utinam respublica stetisset quo coeperat statu, nec in homines non tam commutandarum rerum, quam evertendarum cupidos incidisset! primum enim, ut stante republica facere solebamus, in agendo plus, quam in scribendo, operae ponere.

mus : deinde ipsis scriptis non ea , quæ nunc , sed actiones nostras mandaremus , ut sæpe fecimus. Cum autem respublica , in qua omnis mea cura , cogitatio , opera poni solebat , nulla esset omnino , illæ scilicet literæ conticuerunt , forenses , et senatoriæ. Nihil agere autem cum animus non posset , in his studiis ab initio versatus ætatis ; existimavi , honestissime molestias posse deponi , si me ad philosophiam retulisssem. cui cum multum adolescens , discendi causa , temporis tribuisssem ; postea quam honoribus inservire cœpi , meque totum reipublicæ tradidi , tantum erat philosophiæ loci , quantum superfuerat amicorum et reipublicæ temporibus. Id autem omne consumebatur in legendo ; scribendi otium non erat. Maximis igitur in malis hoc tamen boni affecuti videmur , ut ea literis mandaremus , quæ nec satis erant nota nostris , et erant cognitione dignissima. Quid est enim , per deos ! optabilius sapientia ? quid præstantius ? quid homini melius ? quid homine dignius ? Hanc igitur qui expetunt , philosophi nominantur ; nec quidquam aliud est philosophia , si interpretari velis , quam studium sapientiæ. Sapientia autem est , (ut a veteribus philosophis definitum est ,) rerum divinarum et humanarum , causarumque , quibus hæc res continentur , scientia ; cuius studium qui vituperat , haud sane intelligo , quidnam sit , quod laudandum putet. Nam si ve oblectatio quaeritur animi , requiesque curarum ; quæ conferri cum eorum studiis potest , qui semper aliquid anquirunt , quod spectet et valeat ad bene beateque vivendum ? si ve ratio constantiæ virtutisque ducitur ; aut hæc ars

est, aut nulla omnino, per quam eas assequamur. nullam dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis rebus errantium. si autem est aliqua disciplina virtutis, ubi ea quaeretur, cum ab hoc discendi genere discesseris? Sed haec, cum ad philosophiam cohortamur, accuratius disputari solent; quod alio quodam libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur orbatu reipublicae muneribus, ad hoc nos studium potissimum contuliffemus. Occurritur autem nobis, et quidem a doctis et eruditis, quaerentibus, fatisne constanter facere videamur, qui, cum percipi nihil posse dicamus, tamen et aliis de rebus differere soleamus, et hoc ipso tempore praecepta officii persequamur. Quibus vellem fatis cognita esset nostra sententia. non enim sumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat unquam, quod sequatur. quae enim esset ista mens, vel quae vita potius, non modo disputandi, sed etiam vivendi ratione sublata? Nos autem, ut ceteri alia certa, alia incerta esse dicunt, sic ab his dissentientes, alia probabilia, contra, alia non probabilia esse dicimus. Quid est igitur, quod me impediat, ea, quae mihi probabilia videantur, sequi; quae contra, improbare; atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere temeritatem, quae a sapientia diffidet plurimum? contra autem omnia disputatur a nostris, quod hoc ipsum probabile elucere non possit, nisi ex utraque parte, causarum esset facta contentio. Sed haec explanata sunt in Academicis nostris fatis, ut arbitror, diligenter. Tibi autem, mi Cice-

ro, quamquam in antiquissima nobilissimaque philosophia, Cratippo auctore, versaris, iis simillimo, qui ista praeclara pepererunt; tamen haec nostra, finitima vestris, ignota esse nolui. Sed iam ad instituta pergamus.

Quinque igitur rationibus propositis officii perfecti, quarum duae ad decus, honestatemque pertinent; duae ad commoda vitae, copias, opes, facultates; quinta ad eligendi iudicium, si quando ea, quae dixi, pugnare inter se viderentur: honestatis pars confecta est, quam quidem tibi cupio esse notissimam. Hoc autem, de quo nunc agimus, id ipsum est, quod utile appellatur. in quo lapsa consuetudo deflexit de via, sensimque eo deducta est, ut honestatem ab utilitate *secernens*, et *constitueret* honestum esse aliquid, quod utile non esset; et utile, quod non honestum: qua nulla perniciēs maior hominum vitae potuit afferri. Summa quidem auctoritate philosophi severe sane, atque honeste, haec tria genera confusa, cogitatione distinguunt. quidquid enim iustum sit, id etiam utile esse censent; itemque quod honestum, idem iustum. ex quo efficitur, ut, quidquid honestum sit, idem sit utile. Quod qui parum perspiciunt, hi saepe, versutos homines et callidos admirantes, malitiam, sapientiam iudicant. quorum error eripiendus est, opinioque omnis ad eam spem traducenda, ut honestis consiliis, iustisque factis, non fraude et malitia, se intelligant ea, quae velint, consequi posse. Quae ergo ad vitam hominum tuendam pertinent, partim sunt inanima, ut aurum, argentum, ut ea, quae gignuntur e terra, ut alia eius-

dem generis; partim animalia, quae habent suos impetus, et rerum appetitus. Eorum autem alia rationis expertia sunt, alia ratione utentia. Expertes rationis, equi, boves, reliquae pecudes, apes, quarum opere efficitur aliquid ad hominum usum atque vitam. Ratione autem utentium duo genera ponuntur: unum, deorum; alterum, hominum. deos placatos pietas efficiet et sanctitas: proxime autem, et secundum deos, homines hominibus maxime utiles esse possunt. Earumque item rerum, quae noceant et obsint, eadem divisio est. Sed quia deos nocere non putant, his exceptis, homines hominibus obesse plurimum arbitrantur. ea enim ipsa, quae inanima diximus, pleraque sunt hominum operis effecta, quae nec haberemus, nisi manus et ars accessissent; nec his sine hominum administratione uteremur. neque enim valetudinis curatio, neque navigatio, neque agricultura, neque frugum fructuumque reliquorum perceptio et conservatio sine hominum opera ulla esse potuisset. Iam vero et earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, et earum, quibus egeremus, inventio, certe nulla esset, nisi his muneribus homines fungerentur. eademque ratione nec lapides e terra exciderentur ad usum nostrum necessarii:

Nec ferrum, aes, aurum, argentum, effoderetur penitus abditum,

4 sine hominum labore et manu. Tecta vero, quibus et frigorum vis pelleretur, et calorum molestiae fedarentur, unde aut initio generi humano dari potuissent, aut postea subveniri, si aut vi tempestatis, aut terrae motu, aut vetustate cecidissent, nisi communis

vita ab hominibus harum rerum auxilia petere didicisset? Adde ductus aquarum, derivationes fluminum, ag-¹⁴
rorum irrigationes, moles oppositas fluctibus, portus
manu factos, quae unde sine hominum opera habere
possemus? ex quibus, multisque aliis perspicuum est,
qui fructus, quaeque utilitates ex rebus iis, quae sunt
inanimae, percipiuntur, eas nos nullo modo sine
hominum manu atque opera capere potuisse. Qui
denique ex bestiis fructus, aut quae commoditas,
nisi homines adiuvarent, percipi posset? nam et qui
principes inveniendi fuerunt, quem ex quaque belua
usum habere possumus, homines certe fuerunt; nec
hoc tempore sine hominum opera aut pascere eas,
aut domare, aut tueri, aut tempestivos fructus ex
his capere possemus: ab eisdemque et eae, quae no-
cent, interficiuntur; et quae usui possunt esse, ca-
piuntur. Quid enumerem artium multitudinem, sine¹⁵
quibus vita omnino nulla esse potuisset? quis enim
aegris subveniret, quae esset oblectatio valentium,
qui victus, aut cultus, nisi tam multae nobis artes
ministrarent? quibus rebus exulta hominum vita
tantum distat a victu et cultu bestiarum. Urbes vero
sine hominum coetu non potuissent nec aedificari,
nec frequentari: ex quo leges, moresque constituti;
tum iuris aequa descriptio, certaue vivendi disci-
plina. quas res et mansuetudo animorum consecuta,
et verecundia est; effectumque, ut esset vita muni-
tior; atque ut dando et accipiendo, mutandisque
facultatibus et commodis, nulla re egeremus. Lon-⁵
giores hoc loco sumus, quam necesse est. Quis est¹⁶
enim, cui non perspicua sint illa, quae pluribus ver-

bis a Panaetio commemorantur, neminem neque ducem bello, nec principem domi, magnas res, et salutaes sine hominum studiis gerere potuisse? Commemoratur ab eo Themistocles, Pericles, Cyrus, Agefilaus, Alexander, quos negat sine adiumentis hominum tantas res efficere potuisse. Utitur in re non dubia testibus non necessariis. Atque ut magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum atque consensu; sic nulla tam detestabilis pestis est, quae non homini ab homine nascatur. Est Dicaearchi liber de interitu hominum, Peripaterici magni et copiosi; qui, collectis ceteris causis, eluvionis, pestilentiae, vastitatis, beluarum etiam repentinae multitudinis, quarum impetu docet quaedam hominum genera esse consumta: deinde comparat, quanto plures deleti sint homines hominum impetu, id est, bellis, aut seditionibus, quam omni reliqua calamitate.

- 17 Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin homines plurimum hominibus et profint, et obfint; proprium hoc statuo esse virtutis, conciliare animos hominum, et ad usus suos adiungere. Itaque, quae in rebus inanimis, quaeque in usu et tractatione beluarum fiunt utiliter ad hominum vitam, artibus ea tribuuntur operosis; hominum autem studia ad amplificationem nostrarum rerum prompta ac parata, virorum praestantium sapientia et virtute excitantur. Etenim virtus omnis tribus in rebus fere vertitur: 18 quarum una est in perspiciendo quid in quaque re verum sincerumque sit, quid consentaneum cuique, quid consequens, ex quo quaeque gignantur, quae cuiusque rei causa sit: alterum, cohibere motus animi turbatos,

quos Graeci *παῖδι* nominant, appetitionesque, quas illi *ἰσχυς*, obediētes efficere rationi: tertium, iis, quibuscum congregamur, uti moderate, et scienter, quorum studiis ea, quae natura desiderat, expleta cumulataque habeamus; per eos denique, si quid importetur nobis incommodi, propulsemus, ulciscamurque eos, qui nocere nobis conati sint, tantaque poena afficiamus, quantam aequitas humanitasque patiatur. Quibus autem rationibus hanc facultatem 6
assequi possimus, ut hominum studia complectamur, 19
eaeque teneamus, dicemus; neque ita multo post: sed pauca ante dicenda sunt. Magnam vim esse in fortuna in utramque partem, vel secundas ad res, vel adversas, quis ignorat? nam et cum prospero flatu eius utimur, ad exitus pervehimur optatos; et cum reflavit, affligimur. Haec igitur ipsa fortuna ceteros casus rariores habet, primum ab inanimis procellas, tempestates, naufragia, ruinas, incendia; deinde, a bestiis ictus, morsus, impetus. Haec ergo, ut dixi, rariores. At vero interitus exercituum, ut proxime 10
trium, saepe multorum; clades imperatorum, ut nuper summi ac singularis viri; invidiae praeterea multitudinis, atque ob eas bene meritorum saepe civium expulsionones, calamitates, fugae: rursusque secundae res, honores, imperia, victoriae, quamquam fortuita sunt, tamen sine hominum opibus et studiis neutram in partem effici possunt. Hoc igitur cognito, dicendum est, quonam modo hominum studia ad utilitates nostras allicere atque excitare possimus. quae si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparetur. ita fortassis etiam brevior videbitur.

21 Quaecunq;ue igitur homines homini tribuunt ad
 eum augendum atq;ue honestandum, aut benevolen-
 tia gratia faciunt, cum aliqua de causa quempiam
 diligunt; aut honoris, si cuius virtutem suspiciunt,
 quemq;ue dignum fortuna quam amplissima putant;
 aut cui fidem habent, et bene rebus suis consulere
 arbitrantur; aut cuius opes metuunt; aut contra, a
 quibus aliquid exspectant, ut cum reges, populares-
 ve homines, largitiones aliquas proponunt; aut po-
 22 stremo, pretio ac mercede ducuntur: quae sordidif-
 sima est illa quidem ratio, et inquinatissima, et his,
 qui ea tenentur, et illis, qui ad eam confugere co-
 nantur. Male enim se res habet, cum, quod virtute
 effici debet, id tentatur pecunia. Sed quoniam non-
 nunquam hoc subsidium necessarium est; quemad-
 modum sit utendum eo, dicemus, si prius iis de re-
 bus, quae virtuti propiores sunt, dixerimus. Atque
 etiam subiiciunt se homines imperio alterius et po-
 testati pluribus de causis. ducuntur enim aut bene-
 volentia, aut beneficiorum magnitudine, aut digni-
 tatis praestantia, aut spe, sibi id utile futurum; aut
 metu, ne vi parere cogantur; aut spe largitionis,
 promissisque capti; aut postremo, ut saepe in nostra
 7 republica videmus, mercede conducti. Omnium au-
 23 tem rerum nec aptius est quidquam ad opes tuen-
 das ac tenendas, quam diligere; nec alienius, quam ti-
 meri. Praeclare enim Ennius: *Quem metuunt, ode-
 runt: quem quisque odit, perisse expetit.* Multorum au-
 tem odiis nullas opes posse obsistere, si antea fuit
 ignotum, nuper est cognitum. Nec vero huius ty-
 ranni solum, quem armis oppressa pertulit civitas,

paretque cum maxime mortuo, interitus declarat, quantum odium hominum valeat ad pestem; sed reliquorum similes exitus tyrannorum: quorum haud fere quisquam interitum talem effugit. Malus enim custos diuturnitatis metus; contraque benevolentia fidelis est, vel ad perpetuitatem. Sed iis, qui vi oppressos imperio coercent, sit sane adhibenda saevitia, ut heris in famulos, si aliter teneri non possunt: qui vero in libera civitate ita se instruunt, ut metuantur; his nihil esse potest dementius. quamvis enim demersae sint leges alicuius opibus, quamvis timefacta libertas, emergunt tamen haec aliquando aut iudiciis tacitis, aut occultis de honore suffragiis. Acriores autem morsus sunt intermissae libertatis, quam retentae. Quod igitur latissime patet, neque ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes et potentiam valet plurimum, id amplectamur, ut metus absit, caritas retineatur. ita facillime, quae volumus, et privatis in rebus, et in republica consequemur. etenim, qui se metui volent, a quibus metuentur, eosdem metuant ipsi, necesse est. Quid enim cense-

24

25

mus superiorem illum Dionysium, quo cruciatu timoris angi solitum? qui cultros metuens tonsorios, candenti carbone sibi adurebat capillum? quid? Alexandrum Pheraeum, quo animo vixisse arbitramur? qui (ut scriptum legimus) cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum, et eum quidem, ut scriptum est, compunctum notis Threiciis, destrieto gladio iubebat anteire; praemittebatque de stipatoribus suis, qui scrutarentur arculas muliebres, et, ne quod

in vestimentis occultaretur telum, exquirerent. O miserum, qui fidelio-rem et barbarum, et stigmatiam putaret, quam coniugem ! nec eum fefellit. ab ea enim est ipse, propter pellicatus suspicionem, inter-

26 festus. Nec vero ulla vis imperii tanta est, quae premente metu, possit esse diuturna. Testis est Phalaris, cuius est praeter ceteros nobilitata crudelitas: qui non ex insidiis interiit, ut is, quem modo dixi, Alexander; non a paucis, ut hic noster: sed in quem universa Agrigentorum multitudo impetum fecit. Quid? Macedones nonne Demetrium reliquerunt, univ-
 8 prae-
 8 praebuerunt Leuctricae calamitatis? Externa libentius in tali re, quam domestica, recordor. Verumtamen *Mindermann* quamdiu imperium populi Romani beneficiis tenebatur, non iniuriis; bella aut pro sociis, aut de imperio gerebantur; exitus erant bellorum aut mites, aut necessarii. Regum, populorum, nationum portus erat et refugium senatus. Nostri autem magi-

27 stratus imperatoresque ex hac una re maximam laudem capere studebant, si provincias, si socios aequitate et fide defendissent. itaque illud patrocinium orbis terrae verius, quam imperium poterat nominari. Sensim hanc consuetudinem et disciplinam iam antea minuebamus; post vero Sullae victoriam penitus amisimus. desitum est enim videri quidquam in socios iniquum, cum extitisset in cives tanta crudelitas. Ergo in illo secuta est honestam causam non honesta victoria. est enim ausus dicere, hasta

posita, cum bona in foro venderet et bonorum virorum, et locupletum, et certe civium, praedam suam se vendere. Secutus est, qui in causa impia, victoria etiam foedior, non singulorum civium bona publicaret, sed universas provincias regionesque uno calamitatis iure comprehenderet. Itaque, ²⁸ vexatis et perditis exteris nationibus, ad exemplum amissi imperii portari in triumpho Massiliam vidimus, et ex ea urbe triumphari, sine qua nunquam nostri imperatores ex Transalpinis bellis triumpharunt. multa praeterea commemorarem nefaria in focios, si hoc uno sol quidquam vidisset indignius. Iure igitur plectimur. nisi enim multorum impunita scelera tulissemus, nunquam ad unum tanta pervenisset licentia: a quo quidem rei familiaris, ad paucos; cupiditatum, ad multos improbos venit hereditas. Nec ²⁹ vero unquam bellorum civilium semen et causa deerit, dum homines perditam hastam illam cruentam et meminerint, et sperabunt; quam P. Sulla cum vibrasset, dictatore propinquo suo, idem sexto tricesimo anno post a sceleratiore hasta non recessit. alter autem, qui in illa dictatura scriba fuerat, in hac fuit quaestor urbanus. Ex quo debet intelligi, talibus praemiis propositis, nunquam defutura bella civilia. Itaque parietes urbis modo stant et manent, iique ipsi iam extrema scelera metuentes; rem vero publicam penitus amisimus: atque in has clades incidimus (redeundum est enim ad propositum) dum metui, quam cari esse et diligi malimus. quae si populo Romano iniuste imperanti accidere potuerunt, quid debent putare singuli? Quod cum perspicuum

fit, benevolentiae vim esse magnam, metus imbecillam; sequitur, ut differamus, quibus rebus possimus facillime eam, quam volumus, adipisci cum
 30 honore et fide caritatem. Sed ea non pariter omnes egemus. nam ad cuiusque vitam institutam accommodandum est, a multisne opus sit, an satis, a paucis diligi. Certum igitur hoc sit, idque et primum et maxime necessarium, familiaritates habere fidas amantium nos amicorum, et nostra mirantium. haec enim est una res prorsus, ut non multum differat inter summos et mediocres viros; eaque utrisque est propemodum comparanda. Honore, et gloria, et benevolentia civium fortasse non aequae omnes egent; sed tamen, si cui haec suppetunt, adiuvant aliquantum tum ad cetera, tum ad amicitias
 31 comparandas. Sed de amicitia alio libro dictum est, qui inscribitur Laelius. Nunc dicamus de gloria; quamquam ea quoque de re duo sunt nostri libri: sed attingamus, quandoquidem ea in rebus maioribus administrandis adiuvat plurimum.

Summa igitur et perfecta gloria constat ex tribus his: si diligit multitudo; si fidem habet; si cum admiratione quadam honore dignos putat. Haec autem (si est simpliciter breviterque dicendum) quibus rebus parantur a singulis, eisdem fere a multitudine. Sed est alius quoque quidam aditus ad multitudinem, ut in universorum animos tanquam influere possimus. Ac primum de illis tribus, quae ante dixi benevolentiae praecepta, videamus; quae quidem beneficiis capitur maxime: secundo autem loco benefica voluntate benevolentia move-

tur, etiam si res forte non suppetit. vehementer autem amor multitudinis commovetur ipsa fama et opinione liberalitatis, beneficentiae, iustitiae, fidei, omniumque earum virtutum, quae pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem. Etenim illud ipsum, quod honestum decorumque dicimus, quia per se nobis placet, animosque omnium natura et specie sua commovet, maximeque quasi perlucet ex eis, quas commemoravi, virtutibus; idcirco illos, in quibus eas virtutes esse remur, a natura ipsa diligere cogimur. Atque hae quidem causae diligendi gravissimae: possunt enim praeterea nonnullae esse leviores. Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici potest: si existimabimur adepti coniunctam cum iustitia prudentiam. nam et iis fidem habemus, quos plus intelligere, quam nos, arbitramur, quosque et futura prospicere credimus, et cum res agatur, in discrimenque ventum sit, expedire rem, et consilium ex tempore capere posse. hanc enim utilem omnes existimant, veramque prudentiam. Iustis autem et fidis hominibus, id est, bonis, ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis iniuriaeque suspicio. Itaque his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissime committi arbitramur. Harum igitur duarum ad fidem faciendam iustitia plus pollet; quippe cum ea sine prudentia satis habeat auctoritatis, prudentia sine iustitia nihil valeat ad faciendam fidem. Quo enim quis versutior et callidior est; hoc invisior et suspectior, detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentiae iustitia coniuncta, quantum voler, habebit ad faciendam fidem virium; iustitia sine pru-

10 dentia multum poterit; sine iustitia nihil valebit pru-
 35 dentia. Sed, ne quis sit admiratus, cur, cum inter
 omnes philosophos constet, a meque ipso saepe dis-
 putatum sit, qui unam haberet, omnes habere vir-
 tutes; nunc ita seiungam, quasi possit quisquam, qui
 non idem prudens sit, iustus esse: alia est illa, cum
 veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas; alia,
 cum ad opinionem communem omnis accommoda-
 tur oratio. Quamobrem, ut vulgus, ita nos hoc loco
 loquimur, ut alios fortes, alios bonos viros, alios
 prudentes dicamus. popularibus enim verbis est agen-
 dum, et usitatis, cum loquimur de opinione popula-
 36 ri, idque eodem modo fecit Panaetius. Sed ad pro-
 positum revertamur. Erat igitur ex tribus, quae ad
 gloriam pertinent, hoc tertium, ut cum admiratio-
 ne hominum, honore ab iis digni iudicaremur. Ad-
 mirantur igitur communiter illi quidem omnia, quae
 magna, et praeter opinionem suam animadverterunt;
 separatim autem in singulis, si perspiciunt nec opi-
 nata quaedam bona. itaque eos viros suspiciunt, ma-
 ximisque efferunt laudibus, in quibus existimant se
 excellentes quasdam et singulares virtutes perspice-
 re; despiciunt autem eos, et contemnunt, in quibus
 nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant.
 non enim omnes eos contemnunt, de quibus male
 existimant. nam quos improbos, maledicos, fraudu-
 lentos putant, et ad faciendam iniuriam instructos,
 eos contemnunt quidem neutiquam, sed de his male
 existimant. Quamobrem (ut ante dixi) contemnun-
 tur ii, qui nec sibi, nec alteri, ut dicitur; in quibus
 37 nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Admira-

tione autem afficiuntur ii, qui anteire ceteros virtute
 putantur, et cum omni carere dedecore, tum vero iis
 vitiis, quibus alii non facile possunt obistere. nam
 et voluptates, blandissimae dominae, maiores par-
 tes animo a virtute detorquent; et dolorum cum ad-
 moventur faces, praeter modum plerique exterran-
 tur: vita, mors, divitiae, paupertas, omnes homines
 vehementissime permovent. quae qui in utramque
 partem excelfo animo magnoque despiciunt, cum-
 que aliqua his ampla et honesta res obiecta est, to-
 tos ad se convertit et rapit; Tum quis non admire-
 tur splendorem pulchritudinemque virtutis? Ergo et I I
 haec animi despicientia admirabilitatem magnam fa- 38
 cit; et maxime iustitia (ex qua una virtute viri boni
 appellantur) mirifica quaedam multitudini videtur:
 nec iniuria. Nemo enim iustus esse potest, qui mor-
 tem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem ti-
 met, aut qui ea, quae his sunt contraria, aequitati
 anteponit. maximeque admirantur eum, qui pecu-
 nia non movetur; quod in quo viro perspectum sit,
 hunc igni spectatum arbitrantur. Itaque illa tria, quae
 proposita sunt ad gloriam, omnia iustitia conficit;
 et benevolentiam, quod prodesse vult plurimis; et
 ob eandem causam, fidem, et admirationem, quod
 eas res spernit et negligit, ad quas plerique inflam-
 mati aviditate rapiuntur.

Ac mea quidem sententia omnis ratio atque in- 39
 stitutio vitae adiumenta hominum desiderat; in pri-
 misque, ut habeas, quibuscum possis familiares con-
 ferre sermones: quod est difficile, nisi speciem prae
 te boni viri feras. Ergo etiam solitario homini, at-

que in agro vitam agenti, opinio iustitiae necessaria est; eoque etiam magis, quod si eam non habebunt, iniusti habebuntur: nullis praefidiis septi, multis afficientur iniuriis. Atque iis etiam, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisque negotiis implicantur, iustitia ad rem gerendam necessaria est. cuius tanta vis est, ut ne illi quidem, qui maleficio et scelere pascuntur, possint sine ulla particula iustitiae vivere. nam qui eorum cuipiam, qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit, is sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum; ille autem, qui archipirata dicitur, nisi aequabiliter praedam dissipertiat, aut interficiatur a focis, aut relinquatur. quin etiam leges latronum esse dicuntur, quibus parent, quas observent. Itaque propter aequabilem praedae partitionem, et Bardylis Illyrius latro, de quo est apud Theopompum, magnas opes habuit; et multo maiores Viriatus Lusitanus; cui quidem etiam exercitus nostri imperatoresque cesserunt: quem C. Laelius, is, qui sapiens usurpatur, praetor fregit et comminuit, ferocitatemque eius ita repressit, ut facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tanta vis iustitiae sit, ut ea etiam latronum opes firmet atque augeat, quantam eius vim inter leges et iudicia, in
 12 constituta republica fore putamus? Mihi quidem
 41 non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros, iustitiae fruendae causa videntur olim bene morati reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui maiores opes habebant; ad unum aliquem confugiebant, virtute praestantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores,

aequitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit causa, quae regum. Ius enim semper quaesitum est aequabile; neque enim aliter esset ius. Id si ab uno iusto et bono viro consequebantur, eo erant contenti. cum id minus contingeret, leges sunt inventae, quae cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. Adiuncto vero, ut iidem etiam prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his auctoribus non posse consequi se arbitrarentur. Omni igitur ratione colenda et retinenda iustitia est, tum ipsa propter sese; nam aliter iustitia non esset; tum propter amplificationem honoris et gloriae. Sed ut pecuniae non quaerendae solum ratio est, sed etiam collocandae, quae perpetuos sumtus suppeditet, nec solum necessarios, sed etiam liberales: sic gloria et quaerenda, et collocanda ratione est. Quamquam praeclare Socrates, hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiarium dicebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset. Quod si qui simulatione, et inani ostentatione, et ficto non modo sermone, sed etiam vultu, stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant. Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur; ficta omnia celeriter, tanquam flosculi, decidunt, nec simulatum potest quidquam esse diuturnum. Testes sunt permulti in utramque partem; sed brevitatis causa, familia erimus contenti una. Ti. enim Gracchus, P. F. tamdiu laudabitur, dum memoria rerum Ro-

manarum manebit. at eius filii, nec vivi probabantur bonis, et mortui numerum obtinent iure cae-
 13 forum. Qui igitur adipisci veram gloriam volet, iustitiae fungatur officiis. ea quae essent, dictum est
 14 libro superiore.

44 Sed, ut facillime, quales simus, tales esse videamur, etsi in eo ipso vis maxima est, ut simus ii, qui haberi velimus, tamen quaedam praecepta danda sunt. nam si quis ab ineunte aetate habet causam celebritatis et nominis, aut a patre acceptam, (quod tibi, mi Cicero, arbitror contigisse,) aut aliquo casu atque fortuna; in hunc oculi omnium coniciuntur, atque in eum, quid agat, quemadmodum vivat, inquiritur; et tanquam in clarissima luce versetur, ita nullum obscurum potest nec dictum eius esse, nec
 45 factum. Quorum autem prima aetas propter humilitatem et obscuritatem in hominum ignoratione versatur; hi simul ac iuvenes esse coeperunt, magna spectare, et ad ea rectis studiis debent contendere: quod eo firmiore animo facient, quia non modo non invidetur illi aetati, verum etiam favetur. Prima igitur est adolescenti commendatio ad gloriam, si qua ex bellicis rebus comparari potest; in qua multi apud maiores nostros exstiterunt: semper enim fere bella gerebantur. Tua autem aetas incidit in id bellum, cuius altera pars sceleris nimium habuit; altera felicitatis parum. Quo tamen in bello, cum te Pompeius alae alteri praefecisset, magnam laudem et a summo viro, et ab exercitu consequere equitando, iaculando, omni militari labore tolerando. atque ea quidem tua laus pariter cum republica cecidit. Mihi

autem haec oratio suscepta non de te est, sed de genere toto. quamobrem pergamus ad ea, quae restant. Ut igitur in reliquis rebus multo maiora sunt ⁴⁶ opera animi, quam corporis; sic hae res, quas persequimur ingenio ac ratione, graviore sunt, quam illae, quas viribus. Prima igitur commendatio proficiscitur a modestia, tum pietate in parentes, tum in tuos benevolentia. Facillime autem, et in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros et sapientes viros, bene consulentes reipublicae, contulerunt: quibuscum si frequentes sunt, opinionem afferunt populo, eorum fore similes, quos sibi ipsi delegerint ad imitandum. P. Rutilii ⁴⁷ adolescentiam ad opinionem et innocentiae, et iuris scientiae, P. Mucii commendavit domus. nam L. quidem Crassus, cum esset admodum adolescens, non aliunde mutuatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili et gloriosa. et, qua aetate qui exercentur, laude affici solent, (ut de Demosthene accepimus,) ea aetate L. Crassus ostendit, id se in foro optime iam facere, quod ⁴⁷ etiam tum poterat domi cum laude meditari. Sed ⁴⁸ cum duplex ratio sit orationis, quarum in altera sermo fit; in altera contentio; non est id quidem dubium, quin contentio orationis maiorem vim habeat ad gloriam. ea est enim, quam eloquentiam dicimus. sed tamen difficile dictu est, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis. Exstant epistolae, et Philippi ad Alexandrum, et Antipatri ad Cassandrum, et Antigoni ad Philippum filium, trium prudentissimorum, (sic enim

accepimus,) quibus praecipunt, ut oratione benigna
 multitudinis animos ad benevolentiam alliciant, mi-
 litesque blande appellando deleniant. Quae autem
 in multitudine cum contentione habetur oratio, ea
 saepe universam excitat. Magna est enim admiratio
 copiose sapienterque dicentis: quem qui audiunt,
 intelligere etiam, et sapere plus, quam ceteros, ar-
 bitrantur. Si vero inest in oratione mista modestiae
 gravitas, nil admirabilius fieri potest; eoque magis,
 49 si ea sunt in adolescente. Sed, cum sint plurima cau-
 sarum genera, quae eloquentiam desiderant, multi-
 que in nostra republica adolescentes et apud iudice-
 ces, et apud senatum dicendo laudem assecuti sint;
 maxima admiratio est in iudiciis: quorum ratio du-
 plex est. nam ex accusatione et defensione constat;
 quarum etsi laudabilior est defensio, tamen etiam
 accusatio probata persaepe est. Dixi paulo ante de
 Crasso. idem fecit adolescens M. Antonius. etiam
 P. Sulpicii eloquentiam accusatio illustravit, cum
 feditiosum et inutilem civem, C. Norbanum, in iu-
 50 dicitur vocavit. Sed hoc quidem non est saepe fa-
 ciendum, nec unquam, nisi aut reipublicae causa,
 ut ii, quos ante dixi; aut ulciscendi, ut duo Luculli;
 aut patrocinio, ut nos pro Siculis, pro Sardinis; pro
 M. Albucio Iulius. in accusando etiam M. Aquilio
 L. Fufii cognita industria est. Semel igitur, aut non
 saepe certe. sin erit, cui faciendum sit saepius, rei-
 publicae tribuat hoc munus, cuius inimicos ulcisci
 saepius, non est reprehendendum. modus tamen ad-
 fit. duri enim hominis, vel potius vix hominis vi-
 detur, periculum capitis inferre multis. id cum pe-

riculosum ipsi est, tum etiam fordidum ad famam, committere, ut accusator nominere; quod contigit M. Bruto, summo genere nato, illius filio, qui iuris civilis in primis peritus fuit. Atque etiam hoc ⁵¹ praeceptum officii diligenter tenendum est, ne quem unquam innocentem iudicio capitis arceffas: id enim sine scelere fieri nullo pacto potest. Nam quid est tam inhumanum, quam eloquentiam, a natura ad salutem hominum, et ad conservationem datam, ad bonorum pestem perniciemque convertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum est, ita habendum est religioni, nocentem aliquando, modo ne nefarium impiumque defendere. vult hoc multitudo, patitur consuetudo, fert etiam humanitas. Iudicis est, semper in causis verum sequi; patroni, nonnunquam verisimile, etiam si minus sit verum, defendere: quod scribere (praesertim cum de philosophia scriberem) non auderem, nisi idem placeret gravissimo Stoicorum Panætio. Maxime autem et gloria paritur et gratia defensionibus; eoque maior, si quando accidit, ut ei subveniatur, qui potentis alicuius opibus circumveniri urgerique videatur. ut nos et saepe alias, et adolescentes, contra L. Sullae dominantis opes pro S. Roscio Amerino fecimus; quae, ut scis, exstat oratio.

Sed expositis adolescentium officiis, quae valeant ¹⁵ ad gloriam adipiscendam, deinceps de beneficentia ⁵² ac liberalitate dicendum est. cuius est ratio duplex. nam aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. facilius est haec posterior, locupleti praesertim; sed illa lautior ac splendidior, et viro forti claro-

que dignior. quamquam enim in utroque inest gratificandi liberalis voluntas, tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur; largitioque, quae fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit. ita benignitate benignitas tollitur; qua quo in plu-
 53 res usus sis, eo minus in multos uti possis. At qui opera, id est, virtute et industria, benefici et liberales erunt, primum, quo pluribus profuerint, eo plures ad benigne faciendum adiutores habebunt: deinde consuetudine beneficentiae paratiores erunt, et tanquam exercitatiores ad bene de multis promerendum. Praeclare epistola quadam Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione benevolentiam Macedonum confectetur. *Quae te, malum, inquit, ratio in istam spem induxit, ut eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupisses? An tu id agis, ut Macedones non te regem suum, sed ministrum & praebitorem sperent fore?* Bene ministrum et praebitorem; quia fordidum regi: melius etiam, quod largitionem, corruptelam esse dixit. fit enim deterior, qui accipit, atque ad idem semper expectandum pa-
 54 rator. Hoc ille filio: sed praeceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non dubium est, quin illa benignitas, quae constet ex opera et industria, et honestior sit, et latius pateat, et possit prodesse pluribus. nonnunquam tamen est largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum est; et saepe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum; sed diligenter, atque moderate. multi enim patrimonia effuderunt, inconsulte largiendo. Quid autem est stultius, quam quod

libenter facias, curare, ut id diutius facere non possis? Atque etiam sequuntur largitionem rapinae. cum enim dando egere coeperint, alienis bonis manus afferre coguntur. ita, cum benevolentiae comparandae causa benefici esse velint; non tanta studia assequuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit; nec ita referanda, ut pateat omnibus. modus adhibeatur, isque referatur ad facultates. Omnino meminisse debemus id, quod a nostris hominibus saepissime usurpatum, iam in proverbii consuetudinem venit, largitionem fundum non habere. etenim quis potest modus esse, cum et idem qui consuerunt, et idem illud alii desiderent? Omnino duo sunt genera largitorum: quorum alteri, prodigi; alteri, liberales. Prodigii, qui epulis, et viscerationibus, et gladiatorum muneribus, ludorum venationumque apparatus, pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut brevem, aut nullam omnino sint relicturi: liberales autem, qui suis facultatibus aut captos a praedonibus redimunt, aut aes alienum suscipiunt amicorum, aut in filiarum collocatione adiuvant, aut opitulantur vel in re quaerenda, vel augenda. Itaque miror, quid in mentem venerit Theophrasto, in eo libro, quem de divitiis scripsit: in quo multa praeclare; illud absurde. Est enim multus in laudanda magnificentia et apparatione popularium munerum; taliumque sumtuum facultatem, fructum divitiarum putat. Mihi autem ille fructus liberalitatis, cuius exempla pauca posui,

multo et maior videtur, et certior. Quanto Aristoteles) gravius et verius nos reprehendit, qui has pecuniarum effusiones non admiremur, quae fiunt ad multitudinem deleniendam. at ii, qui ab hoste obsidentur, si emere aquae sextarium mina cogantur, hoc primo incredibile nobis videri, omnesque mirari; sed, cum attenderint, veniam necessitati dare: in his immanibus iacturis, infinitisque fumtibus, nihil nos magnopere mirari; cum praesertim nec necessitati subveniatur, nec dignitas augeatur; ipsaque illa delectatio multitudinis fit ad breve exiguumque tempus; eaque a levissimo quoque: ^{gravior} in quo tamen ipso una cum satietate, memoria quoque moriatur voluptatis. Bene etiam colligit, haec pueris, et mulierculis, et servis, et servorum simillimis liberis, esse grata; gravi vero homini, et ea, quae fiant, iudicio certo ponderanti, probari posse nullo modo. quamquam intelligo, in nostra civitate inveterasse iam a bonis temporibus, ut splendor aedilitatum ab optimis viris postuletur. itaque et P. Crassus cum cognomine dives, tum copius, functus est aedilitio maximo munere: et paulo post L. Crassus cum omnium hominum moderatissimo, Q. Mucio, magnificentissima aedilitate functus est: deinde C. Claudius, Appii filius; multi post, Luculli, Hortensius, Silanus. omnes autem P. Lentulus, me consule, vicit superiores. hunc est Scaurus imitatus. Magnificentissima vero nostri Pompeii munera secundo consulatu; in quibus omnibus quid mihi placeat, vides. Vitanda tamen est suspicio avaritiae.

57 Nam Mamercus, homini divitissimo, praetermissio

17

58

aedilitatis consulatus repulsam attulit. Quare et, si postulatur a populo, bonis viris si non desiderantibus, at tamen approbantibus, faciendum est, modo pro facultatibus, nos ipsi ut fecimus; et, si quando aliqua res maior atque utilior populari largitione acquiritur; ut Oresti nuper prandia in semitis decumae nomine magno honori fuerunt. ne M. quidem Seio vitio datum est, quod in annonae caritate asse modium populo dedit, magna enim se et inveterata invidia, nec turpi iactura, quando erat aedilis, nec maxima liberavit. Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emtis reipublicae causa, quae salute nostra continebatur, omnes P. Clodii conatus furoresque compressit. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut utile. In his autem ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem Philippus Q. F. magno vir ingenio, in primisque clarus, gloriari solebat, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quae haberentur amplissima. dicebat idem *Cott.* Curio. Nobis quoque licet in hoc quodammodo gloriari. nam pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragiis adepti sumus, nostro quidem anno, quod contigit eorum nemini, quos modo nominavi, sane exiguus sumtus aedilitatis fuit. Atque etiam illae impensae meliores, muri, navalia, portus, aquarum ductus, omniaque, quae ad usum reipublicae pertinent. quamquam quod praefens tanquam in manum datur, iucundius est; tamen haec in posterum gratiora. Theatra, porticus, nova templa verecundius reprehendo, propter Pompeium: sed doctissimi non probant, ut et hic ipse Panaetius, quem multum in his libris

secutus sum, non interpretatus; et Phalereus Demetrius, qui Periclem, principem Graeciae, vituperabat, quod tantam pecuniam in praeclara illa propylaea coniecerit. Sed de hoc genere toto, in iis libris, quos de republica scripsi, diligenter est disputatum. Tota igitur ratio talium largitionum, genere, vitiosa est; temporibus, necessaria; et tum ipsa et ad facultates accommodanda, et mediocritate moderanda est. In illo autem altero genere largiendi, quod a liberalitate proficiscitur, non uno modo in disparibus causis affecti esse debemus. Alia causa est eius, qui calamitate premitur, et eius, qui res meliores quaerit, nullis suis rebus adversis. Propensior benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate. in his tamen, qui se adiuvari volent, non ut ne affligantur, sed ut altiorem gradum ascendant, restricti omnino esse nullo modo debemus; sed in deligendis idoneis iudicium et diligentiam adhibere. nam praeclare Ennius:

Benefacta male locata, malefacta arbitror.

63 Quod autem tributum est bono viro et grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam ex ceteris. temeritate enim remota, gratissima est liberalitas: eoque eam studiosius plerique laudant, quod summi cuiusque bonitas commune perfugium est omnium. Danda igitur opera est, ut his beneficiis quam plurimos afficiamus, quorum memoria liberis posterisque prodatur, ut iis ingratis esse non liceat. omnes enim immemorem beneficii oderunt; eamque iniuriam in deterrenda liberalitate sibi etiam fieri; eumque, qui faciat, communem hostem tenuiorum pu-

tant. Atque haec benignitas etiam reipublicae utilis est, redimi e servitute captos, locupletari tenuiores; quod quidem vulgo solitum fieri ab ordine nostro in oratione Crassi scriptum copiose videmus. Hanc ergo consuetudinem benignitatis largitioni munerum longe antepono. haec est gravium hominum, atque magnorum; illa quasi assentatorum populi, multitudinis levitatem voluptate quasi titillantium. Convenit autem cum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum; in omnique re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, vicinitatibus et confiniis, aequum et facilem; multa multis de iure suo cedentem; a litibus vero, quantum liceat, et nescio an paulo plus etiam, quam liceat, abhorrentem. Est enim non modo liberale, paulum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem est ratio rei familiaris, quam quidem dilabi finire, flagitiosum est; sed ita, ut illiberalitatis avaritiaeque absit suspicio. Posse enim liberalitate uti, non spoliante se patrimonio, nimirum is est pecuniae fructus maximus. Recte etiam a Theophrasto est laudata hospitalitas. est enim, ut mihi quidem videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus; idque etiam reipublicae est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egere. Est autem etiam vehementer utile iis, qui honeste posse multum volunt, per hospites apud externos populos valere opibus et gratia. Theophrastus quidem scribit, Cimonem Athenis etiam in suos cùriales Laciadas

hospitalem fuisse. ita enim instituisse, et villicis imperavisse, ut omnia praeberentur, quicumque La-
ciades in villam suam devertisset. Quae autem ope-
19
65 ra, non largitione, beneficia dantur, haec tum in universam rempublicam, tum in singulos cives conferuntur. nam in iure cavere, consilio iuvare, atque hoc scientiae genere prodesse quam plurimis, vehementer et ad opes augendas pertinet, et ad gratiam. Itaque cum multa praeclara maiorum, tum quod optime constituti iuris civilis summo semper in honore fuit cognitio atque interpretatio; quam quidem ante hanc confusionem temporum in possessione sua principes retinuerunt; nunc ut honores, ut omnes dignitatis gradus, sic huius scientiae splendor deletus est; idque eo indignius, quod eo tempore hoc contigit, cum is esset, qui omnes superiores, quibus honore par esset, scientia facile vicisset. Haec igitur opera, grata multis, et ad beneficiis obstringendos homines accommodata. Atque huic
66 arti finitima est dicendi gravior facultas, et gratior, et ornatior. Quid enim eloquentia praestabilius, vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, gratia? huic quoque ergo a maioribus nostris est in toga dignitatis principatus datus. Diserti igitur hominis, et facile laborantis, quodque in patriis est moribus, multorum causas, et non gravate, et gratuito defendentis, beneficia et patrocinia late patent. Admonebat me res, ut hoc quoque
67 loco intermissionem eloquentiae, ne dicam interitum, deplorarem; ni vererer, ne de me ipso aliquid viderer queri. Sed tamen videmus, quibus ex-

finctis oratoribus, quam in paucis spes, quanto in
 paucioribus facultas, quam in multis sit audacia.
 Cum autem omnes non possint, ne multi quidem,
 aut iurisperiti esse, aut disertis; licet tamen opera
 prodesse multis, beneficia petentem, commendantem
 iudicibus et magistratibus, vigilantem pro re alterius,
 eos ipsos, qui aut consuluntur, aut defendunt, ro-
 gantem: quod qui faciunt, plurimum gratiae con-
 sequuntur, latissimeque eorum manat industria.
 Iam illud non sunt admonendi, (est enim in prom- 68
 tu,) ut animum advertant, cum iuvare alios velint,
 ne quos offendant. saepe enim aut eos laedunt,
 quos non debent; aut eos, quos non expedit. si
 imprudentes, negligentiae est; si scientes, temerita-
 tis. Utendum etiam est excusatione adversus eos,
 quos invitus offendas, quacunque possis, quare id,
 quod feceris, necesse fuerit, nec aliter facere po-
 tueris: ceterisque operis et officiis erit, quod vio-
 latum est, compensandum. Sed cum in hominibus 20
 iuvandis aut mores spectari, aut fortuna soleat; 69
 dictu quidem est proclive, itaque vulgo loquuntur,
 se in beneficiis collocandis mores hominum, non
 fortunam sequi. honesta oratio est. sed quis est tan-
 dem, qui inopis et optimi viri causae non ante-
 ponat, in opera danda, gratiam fortunati et poten-
 tis? a quo enim expeditior et celerior remuneratio
 fore videtur, in eum fere est voluntas nostra pro-
 pensior. Sed animadvertendum est diligentius, quae
 natura rerum sit. nimirum enim inops ille, si bo-
 nus est vir, etiam si referre gratiam non potest, ha-
 bere certe potest. Commode autem, quicumque dixit,

pecuniam qui habeat, non reddidisse; qui reddiderit, non habere: gratiam autem & qui retulerit, habere; & qui habeat, retulisse. At, qui se locupletes, honoratos, beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volunt. quin etiam beneficium se dedisse arbitrantur, cum ipsi, quamvis magnum aliquod acceperint; atque etiam a se aut postulari, aut expectari aliquid suspicantur: patrocínio vero se usos, et clientes
 70 appellari, mortis instar putant. At vero ille tenuis, cum, quidquid factum sit, se spectatum, non fortunam putet, non modo illi, qui est meritis, sed etiam illis, a quibus expectat, (eget enim multis,) gratum se videri studet. neque vero verbis auget suum munus, si quo forte fungitur, sed etiam extenuat. Videndumque illud est, quod si opulentum fortunatumque defenderis, in illo uno, aut forte in liberis eius, manet gratia: sin autem inopem, probum tamen et modestum; omnes non improbi humiles (quae magna in populo multitudo est) praesidium sibi paratum vident. Quamobrem melius apud bonos, quam apud fortunatos, beneficium
 71 collocari puto. Danda omnino opera est, ut omni generi satisfacere possimus. sed si res in contentionem veniet, nimirum Themistocles est auctor adhibendus; qui cum consuleretur, utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret: *Ego vero, inquit, malo virum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, quae viro.* Sed corrupti mores depravati- que sunt admiratione divitiarum: quarum magnitudo quid ad unumquemque nostrum pertinet? Illum fortasse adiuvat, qui habet: ne id quidem sem-

per : sed fac iuvare : utentior sane fit ; honestior vero quomodo ? Quod si etiam bonus erit vir , ne impediant divitiae , quo minus iuvetur , modo ne adiuvent ; sitque omne iudicium , non quam locuples , sed qualis quisque sit . Extremum autem praeceptum in beneficiis , operaque danda est , ne quid contra aequitatem contendas , ne quid pro iniuria . fundamentum enim perpetuae commendationis et famae , est iustitia , sine qua nihil potest esse laudabile .

Sed quoniam de eo genere beneficiorum dictum 21
est , quae ad singulos spectant ; deinceps de iis , quae 72
ad universos , quaeque ad rempublicam pertinent , disputandum est . Eorum autem ipsorum partim eiusmodi sunt , ut ad universos cives pertineant , partim singulos ut attingant , quae sunt etiam gratiora . danda est opera omnino , si possit , utrisque , nec minus , ut etiam singulis consulatur ; sed ita , ut ea res aut proficit , aut certe non obsit reipublicae . C. Gracchi frumentaria magna largitio ; exhauriebat igitur aerarium : modica M. Octavii^{70.} , et reipublicae tolerabilis , et plebi necessaria ; ergo et civibus , et reipublicae salutaris . In primis autem videndum erit ei , qui rempub- 73
licam administrabit , ut suum quisque teneat , neque de bonis privatorum publice deminutio fiat . perniciose enim Philippus in tribunatu , cum legem agrariam ferret , quam tamen antiquari facile passus est , et in eo vehementer se moderatum praebuit ; sed cum in agendo multa populariter , tum illud male , non esse in civitate duo millia hominum , qui rem haberent . Capitalis oratio , et ad aequationem bonorum pertinens ; qua peste quae potest esse maior ? Hanc enim ob

causam maxime, ut sua tenerent, republicae civitatesque constitutae sunt. Nam etsi duce natura congregabantur homines, tamen spe custodiae rerum suarum, 74 urbium praesidia quaerebant. Danda etiam opera est, ne (quod apud maiores nostros saepe fiebat, propter aerarii tenuitatem, assiduitatemque bellorum) tributum sit conferendum; idque ne eveniat, multo ante erit providendum. sin qua necessitas huius muneris alicui reipublicae obvenerit; (malo enim alteri, quam nostrae, ominari; neque tamen de nostra, sed de omni republica disputo;) danda erit opera, ut omnes intelligant (si salvi esse velint) necessitati esse parendum. atque etiam omnes, qui rempublicam gubernabunt, consulere debebunt, ut earum rerum copia sit, quae sunt necessariae. quarum qualis comparatio fieri soleat et debeat, non est necesse disputare. est enim in promptu: tantum locus at- 75 tingendus fuit. Caput autem est in omni procuratione negotii et muneris publici, ut avaritiae pellatur etiam minima suspicio. Utinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora me fortuna reservasset, et tum essem natus, si quando Romani dona accipere coepissent! non essem passus diutius eos imperare. Nae illi multa secula exspectanda fuerunt. modo enim hoc malum in hanc rempublicam invasit. itaque facile patior tum potius Pontium fuisse, siquidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum et decem anni sunt, cum de pecuniis repetundis a L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset. At vero postea tot leges, et proximae quaeque duriores: tot rei, tot damnati, tantum Italicum bellum propter iudicio,

est lalyon
149 gromie

de iudicio
149

rum metum excitatum : tanta, sublatis legibus et iudiciis, expilatio direptioque sociorum, ut imbecillitate aliorum, non nostra virtute valeamus. Laus 22
dat Africanum Panaetius, quod fuerit abstinens.
Quidni laudet? sed in illo alia maiora. Laus enim 76
abstinentiae, non hominis est solum, sed etiam temporum illorum. Omni Macedonum gaza, quae fuit maxima, potitus est Paulus : tantum in aerarium pecuniae invexit, ut unius imperatoris praeda finem attulerit tributorum. at hic nihil domum suam praeter memoriam nominis sempiternam detulit. Imitatus patrem, Africanus, nihilo locupletior Carthagine everfa. Quid? qui eius collega in censura fuit L. Mummius, numquid copiosior, cum copiosissimam urbem funditus sustulisset? Italiam ornare, quam domum suam, maluit. quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Nullum igitur vitium 77
taetrius, (ut eo, unde degressa est, referat se oratio,) quam avaritia, praesertim in principibus rempublicam gubernantibus. habere enim quaestui rempublicam non modo turpe est, sed sceleratum et nefarium. Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, nisi avaritia perituram, id videtur non solum Lacedaemoniis, sed et omnibus opulentis populis praedixisse. Nulla autem re conciliare facilius benevolentiam multitudinis possunt ii, qui reipublicae praesunt, quam abstinentia et continentia. Qui vero se populares volunt, ob eamque 78
causam aut agrariam rem tentant, ut possessores suis sedibus pellantur, aut pecunias creditas debitoribus condonandas putant; ii labefactant fundamenta rei-

publicae; concordiam primum, quae esse non potest, cum aliis adimuntur, aliis condonantur pecuniae; deinde aequitatem, quae tollitur omnis, si habere suum cuique non licet. id enim est proprium (ut supra dixi) civitatis atque urbis, ut sit libera et non sollicita suae rei cuiusque custodia. Atque in hac pernicie reipublicae ne illam quidem consequuntur, quam putant, gratiam. nam cui res erepta est, est inimicus; cui data, etiam dissimulat se accipere voluisse; et maxime in pecuniis creditis occultat suum gaudium, ne videatur non fuisse solvendo. At vero ille, qui accipit iniuriam, et meminit, et prae se fert dolorem suum; nec, si plures sunt ii, quibus improbe datum est, quam illi, quibus iniuste ademptum est, idcirco plus etiam valent. Non enim numero haec iudicantur, sed ^{more} pondere. Quam autem habet aequitatem, ut agrum multis annis, aut etiam seculis ante possessum, qui nullum habuit, habeat; qui autem habuit, amittat? Ac propter hoc iniuriae genus Lacedaemonii Lysandrum ephorum expulerunt: Agin regem (quod nunquam antea apud eos acciderat) necaverunt: ex eoque tempore tantae discordiae secutae sunt, ut et tyranni existerent, et optimates exterminarentur, et praeclarissime constituta respublica dilaberetur. nec vero solum ipsa cecidit, sed etiam reliquam Graeciam evertit contagionibus malorum, quae a Lacedaemoniis profecta, manarunt latius. Quid? nostros Gracchos, Ti. Gracchi, summi viri, filios, Africani nepotes, nonne agrariae contentiones perdiderunt? At vero Aratus Sicyonius iure laudatur, qui, cum eius civitas quin-

quaginta annos a tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu urbe est potitus. Cumque tyrannum Nicoclem improvise oppressisset, sexcentos exules, qui fuerant eius civitatis locupletissimi, restituit, remque publicam adventu suo liberavit. Sed cum magnam animadverteret in bonis et possessionibus difficultatem, quod et eos, quos ipse restituerat, quorum bona alii possederant, egerre iniquissimum arbitrabatur, et quinquaginta annorum possessiones moveri non nimis aequum putabat, propterea quod tam longo spatio multa hereditatibus, multa emtionibus, multa dotibus tenebantur sine iniuria; iudicavit, neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur statuisset, opus esse ad eam rem constituendam pecunia, Alexandriam se proficisci velle dixit, remque integram ad reditum suum iussit esse; isque celeriter ad Ptolemaeum, suum hospitem, venit, qui tum regnabat alter post Alexandriam conditam: cui cum exposuisset, patriam se liberare velle, causamque docuisset; a rege opulento vir summus facile impetravit, ut grandi pecunia adjuvaretur. Quam cum Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognovit et eorum, qui aliena tenebant, et eorum, qui sua amiserant: perfecitque aestimandis possessionibus, ut persuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; aliis, ut commodius putarent, numerari sibi quod tanti esset, quam suum recuperare. Ita perfectum est, ut omnes, concordia constituta, sine querela disce-

53 derent. O virum magnum, dignumque, qui in nostra
 republica natus esset! Sic par est agere cum civibus;
 non (ut his iam vidimus) hastam in foro ponere,
 et bona civium voci subiicere praeconis. At ille
 Graecus (id quod fuit sapientis et praestantis viri)
 omnibus consulendum putavit; eaque est summa ratio
 et sapientia boni civis, commoda civium non divel-
 lere, atque omnes aequitate eadem continere. Habi-
 tent gratis in alieno? Quid ita? Ut, cum ego emerim,
 aedificarim, tuear, impendam, tu, me invito, fruare
 meo? Quid est aliud, aliis sua eripere, aliis dare alie-
 84 na? Tabulae vero novae quid habent argumenti, nisi
 ut emas mea pecunia fundum; eum tu habeas, ego
 24 non habeam pecuniam? Quamobrem, ne sit aes
 alienum, quod reipublicae noceat, providendum
 est; quod multis rationibus caveri potest; non, si
 fuerit, ut locupletes suum perdant, debitores lu-
 crentur alienum. nec enim ulla res vehementius rem-
 publicam continet, quam fides; quae esse nulla po-
 test, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum.
 Nunquam vehementius actum est, quam me consu-
 le, ne solveretur. armis et castris tentata res est ab
 omni genere hominum et ordine; quibus sic restiti,
 ut hoc tantum malum de republica tolleretur. nun-
 quam nec maius aes alienum fuit; nec melius, nec faci-
 lius dissolutum est. fraudandi enim spe sublata, solven-
 di necessitas consecuta est. At vero hic nunc victor,
 tum quidem victus, quae cogitarat, ea perfecit, cum
 eius iam nihil interesset. tanta in eo peccandi libido
 fuit, ut hoc ipsum eum delectaret, peccare, etiam si
 8; causa non esset. Ab hoc igitur genere largitionis,

ut aliis detur, aliis auferatur, aberunt ii, qui rempublicam tuebuntur; in primisque operam dabunt, ut iuris et iudiciorum aequitate suum quisque teneat; et neque tenuiores propter humilitatem circumveniantur, neque locupletibus ad sua vel tenenda, vel recuperanda obsit invidia: praeterea quibuscunque rebus vel bello, vel domi poterunt, rempublicam augeant imperio, agris, vectigalibus. Haec magnorum hominum sunt: haec apud maiores nostros factitata: haec genera officiorum qui persequuntur, cum summa utilitate reipublicae magnam ipsi adipiscentur et gratiam, et gloriam.

In his autem utilitatum praeceptis Antipater Tyrius, Stoicus, qui Athenis nuper est mortuus, duo praeterita censet esse a Panaetio, valetudinis curationem, et pecuniae. quas res a summo philosopho praeteritas arbitror, quod essent faciles: sunt certe utiles. Sed valetudo sustentatur notitia sui corporis; et observatione, quae res aut prodesse soleant, aut obesse; et continentia in victu omni atque cultu, corporis tuendi causa; et praetermittendis voluptatibus; postremo arte eorum, quorum ad scientiam haec pertinent. Res autem familiaris quaeri debet iis rebus, a quibus abest turpitudine; conservari autem diligentia et parsimonia; iisdem etiam rebus augeri. has res commodissime Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur; quem nos ista fere aetate cum essemus, qua es tu nunc, e Graeco in Latinum convertimus.

Sed utilitatum comparatio, quoniam hic locus erat quartus a Panaetio praetermissus, saepe est ne-

cessaria. Nam et corporis comoda cum externis, et
 externa cum corporis, et ipsa inter se corporis, et ex-
 terna cum externis comparari solent. Cum externis,
 corporis, hoc modo comparantur: Valere ut malis,
 quam dives esse. Cum corporis, externa, hoc modo:
 Dives esse potius, quam maximis corporis viribus.
 Ipsa inter se corporis sic: ut Bona valetudo volup-
 tati anteponatur, vires celeritati. Externorum au-
 tem, ut gloria divitiis, vestigalia urbana rusticis. Ex
 quo genere comparationis illud est Catonis senis: a
 quo cum quaeretur, quid maxime in re familiari
 expediret, respondit, Bene pascere. Quid secundum?
 Satis bene pascere. Quid tertium? Male pascere. Quid
 quartum? Arare. Et, cum ille, qui quaesierat, dixisset,
 Quid foenerari? Tum Cato, Quid hominem,
 inquit, occidere? Ex quo, et multis aliis, intelligi
 debet, utilitatum comparationes fieri solere, recte-
 que hoc adiunctum esse quartum exquirendorum of-
 ficiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quae-
 renda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, com-
 modius a quibusdam optimis viris, ad medium Ianu-
 num sedentibus, quam ab ullis philosophis ulla in
 schola disputatur. Sunt tamen ea cognoscenda. per-
 tinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro dispu-
 tatum est. Reliqua deinceps persequemur.

M. TULLII
 C I C E R O N I S
 D E
 O F F I C I I S
 A D
 M A R C U M F I L I U M
 L I B E R I I I .

A R G U M E N T U M .

Hic liber de comparatione honestatis & utilitatis agit, quae erat tertia propositae disputationis pars. Negat Cicero, aut dubitandum esse, aut unquam dubitari, an id, quod utile videatur, honesto sit anteponendum; sed tempora incidere, quibus, quod turpe haberi soleat, honestum videatur: tanquam, quod turpe sit, occidere aliquem, si tyrannus occidatur, non modo non turpe, sed etiam gloriosum videri; in quo non anteponitur utile honesto, sed honestas utilitatem sequitur. Itaque, ut sine ullo errore diiudicari possit, si quando cum illo, quod honestum intelligitur, pugnare id videbitur, quod appellamus utile, formulam quandam constituit, e Stoicorum disciplina, quam si quis in comparatione rerum sequatur, nunquam ab officio recedat. Ea haec est: detrahare aliquid alteri, & alterius incommodum suum augere commodum, est contra naturam: pro multorum autem incolumitate & salute labores & molestias suscipere, secundum naturam est. Hanc legem qui servaverit, nunquam aberrabit, neque aut temporibus perturbabitur, aut iure civili, quo quae conceduntur, turpia quidem plerisque

non videntur, sed sunt tamē saepissime, cum formulae constitutae, h. e. legi naturae, repugnant. Ex hac formula deinde multas quaestiones propositas, quibus officium ex temporibus exquiritur, explicat.

- 1 **P**UBLIUM Scipionem, Marce fili, eum, qui pri-
 1 mus Africanus appellatus est, dicere solitum scrip-
 sit Cato, qui fuit fere eius aequalis, *Nunquam se
 minus otiosum esse, quam cum otiosus; nec minus solum,
 quam cum solus esset.* Magnifica vero vox, et magno
 viro ac sapiente digna, quae declarat, illum et in
 otio de negotiis cogitare, et in solitudine secum
 loqui solitum; ut neque cessaret unquam, et inter-
 dum colloquio alterius non egeret. Itaque duae res,
 quae languorem afferunt ceteris, illum acuebant,
 otium et solitudo. Vellem nobis hoc idem vere di-
 cere liceret: sed si minus imitatione tantam inge-
 nii praestantiam consequi possumus, voluntate certe
 proxime accedimus: nam et a republica forensibus-
 que negotiis, armis impiis, vique prohibiti, otium
 persequimur; et ob eam causam, urbe relicta, rura
 2 peragrantes, saepe soli sumus. Sed nec otium hoc
 cum Africani otio, nec haec solitudo cum illa com-
 paranda est. Ille enim requiescens a reipublicae pul-
 cherrimis muneribus otium sibi sumebat aliquando,
 et a coetu hominum frequentiaque interdum, tan-
 quam in portum, se in solitudinem recipiebat. no-
 strum autem otium negotii inopia, non requiescendi
 studio, constitutum est. extincto enim senatu, dele-
 tisque iudiciis, quid est, quod dignum nobis aut in
 3 curia, aut in foro agere possumus? Itaque qui in

maxima celebritate, atque in oculis civium quondam viximus, nunc fugientes conspectum sceleratorum, quibus omnia redundant, abdimus nos, quantum licet, et saepe soli sumus. Sed, quia sic ab hominibus doctis accepimus, non solum ex malis eligere minima oportere, sed etiam excerpere ex his ipsis, si quid inesset boni; propterea et otio fruor, non illo quidem, quo debeat is, qui quondam peperisset otium civitati; nec eam solitudinem languere patior, quam mihi affert necessitas, non voluntas. Quamquam Africanus maiorem laudem vel meo 4 iudicio assequebatur, nulla enim eius ingenii monumenta mandata literis, nullum opus otii, nullum solitudinis munus exstat, ex quo intelligi debet, illum mentis agitatione, investigationeque earum rerum, quas cogitando consequebatur, nec otiosum, nec solum unquam fuisse. nos autem, qui non tantum roboris habemus, ut cogitatione tacita a solitudine abstrahamur, ad hanc scribendi operam omne studium curamque convertimus. Itaque plura brevi tempore, everfa, quam multis annis, stante republica, scripsimus. Sed cum tota philosophia, 2 mi Cicero, frugifera et fructuosa, nec ulla pars eius inculta ac deserta sit; tum nullus feracior in ea locus est, nec uberior, quam de officiis, a quibus constanter honesteque vivendi praecepta ducuntur. Quare quamquam a Cratippo nostro, principe huius memoriae philosophorum, haec te assidue audire atque accipere confido: tamen conducere arbitror, talibus aures tuas vocibus undique circumsonare; nec eas, si fieri possit, quidquam aliud audire. Quod 6

cum omnibus est faciendum, qui vitam honestam ingredi cogitant, tum haud scio, an nemini potius, quam tibi. sustines enim non parvam expectationem imitandae industriae nostrae, magnam honorum, nonnullam fortasse nominis. Suscepisti onus praeterea grave et Athenarum, et Cratippi; ad quos cum tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus, inanem redire turpissimum est, dedecorantem et urbis auctoritatem, et magistri. Quare quantum conniti animo potes, quantum labore contendere, (si discendi labor est potius, quam voluptas,) tantum fac ut efficias; neve committas, ut, cum omnia suppeditata sint a nobis, tute tibi defuisse videare. Sed haec haecenus. multa enim saepe ad te cohortandi gratia scripsimus. nunc ad reliquam partem propositae divisionis revertamur.

- 7 Panaetius igitur, qui sine controversia de officiis accuratissime disputavit, quemque nos, correctione quadam adhibita, potissimum secuti sumus, tribus generibus propositis, in quibus deliberare homines, et consultare de officio solerent; uno, cum dubitarent, honestumne id esset, de quo ageretur, an turpe: altero, utilene, an inutile: tertio, si id, quod speciem haberet honesti, pugnaret cum eo, quod utile videretur, quomodo ea discerni oporteret: de duobus generibus primis, libris tribus explicavit: de tertio autem genere deinceps se scripsit dicturum, nec
- 8 id exsolvit, quod promiserat. Quod eo magis miror, quia scriptum a discipulo eius Posidonio est, triginta annis vixisse Panaetium, posteaquam eos libros edidisset, quem locum miror a Posidonio breviter

esse tactum in quibusdam commentariis; praesertim cum scribat, nullum esse locum in tota philosophia tam necessarium. Minime vero assentior iis, qui negant, eum locum a Panaetio praetermissum, sed consulto relictum, nec omnino scribendum fuisse, quia nunquam posset utilitas cum honestate pugnare: de quo alterum potest habere dubitationem, adhibendumne fuerit hoc genus, quod in divisione Panaetii tertium est, an plane omittendum; alterum dubitari non potest, quin a Panaetio susceptum sit, sed relictum. nam qui e divisione tripartita duas partes absolverit, huic necesse est restare tertiam. Praeterea in extremo libro tertio de hac parte pollicetur se deinceps esse dicturum. Accedit eodem testis locuples, Posidonius, qui etiam scribit in quadam epistola, P. Rutilium Rufum dicere solere, qui Panaetium audierat, ut nemo pictor esset inventus, qui Coae Veneris eam partem, quam Appelles inchoatam reliquisset, absolveret: (oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferebat:) sic ea, quae Panaetius praetermisisset, et non perfecisset, propter eorum, quae perfecisset, praestantiam, neminem esse persecutum.

Quamobrem de iudicio Panaetii dubitari non potest: rectene autem hanc tertiam partem ad exquirendum officium adiunxerit, an secus, de eo fortasse disputari potest. Nam sive honestum, solum bonum est, ut Stoicis placet; sive quod honestum est, id ita summum bonum est, quemadmodum Peripateticis nostris videtur, ut omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti instar habeant; dubitandum

- non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere. Itaque accepimus, Socratem execrari solitum eos, qui primum haec, natura cohaerentia, opinione distraxissent. cui quidem ita sunt Stoici assensi, ut, quidquid honestum esset, id utile esse censerent;
- 12 nec utile quidquam, quod non honestum. Quod si esset Panaetius, qui virtutem propterea colendam diceret, quod ea efficiens utilitatis esset, ut ii, qui res expetendas vel voluptate, vel indolentia metiuntur; liceret ei dicere, utilitatem aliquando cum honestate pugnare. sed, cum sit is, qui id solum bonum iudicet, quod honestum sit; quae autem huic repugnent specie quadam utilitatis, eorum neque accessione meliorem vitam fieri, nec decessione peiorem; non videtur eiusmodi debuisse ^{deliberationem} ~~deliberationem~~ introducere, in qua, quod utile videretur, cum eo,
- 13 quod honestum esset, compararetur. Etenim quod summum bonum a Stoicis dicitur, *Convenienter naturae vivere*, id habet hanc, ut opinor, sententiam, cum virtute congruere semper; cetera autem, quae secundum naturam essent, ita legere, si ea virtuti non repugnarent. quod cum ita sit, putant quidam, hanc comparisonem non recte introductam, nec omnino de eo genere quidquam praecipendum fuisse. Atque illud quidem honestum, quod proprie verique dicitur, id in sapientibus est solis, neque a virtute divelli unquam potest; in iis autem, in quibus sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem perfectum honestum, nullo modo; similitudines honesti
- 14 esse possunt. Haec enim omnia officia, de quibus his libris disputamus, media Stoici appellant: ea com-

munia sunt, et late patent; quae et ingenii bonitate multi assequuntur, et progressionem discendi: illud autem officium, quod rectum iidem appellant, perfectum atque absolutum est; et, ut iidem dicunt, omnes numeros habet; nec, praeter sapientem, cadere in quemquam potest. Cum autem aliquid actum est, 15 in quo media officia compareant, id cumulate videtur esse perfectum; propterea quod vulgus, quid absit a perfecto, non fere intelligit; quatenus autem intelligit, nihil putat praetermissum. quod item in poematibus, et picturis usu venit, in aliisque compluribus, ut delectentur imperiti, laudentque ea, quae laudanda non sint, ob eam, credo, causam, quod insit in his aliquid proberi, quod capiat ignaros, qui iidem, quid in unaquaque re vitii sit, nequeant iudicare. itaque cum sunt docti a peritis, facile desistunt a sententia. Haec igitur officia, de 4 quibus his libris differimus, quasi secunda quaedam honesta esse dicunt, non sapientum modo propria, sed cum omni hominum genere communia. Itaque 16 his omnes, in quibus est virtutis indoles, commoventur. Nec vero cum duo Decii, aut duo Scipiones, fortes viri commemorantur, aut cum Fabricius Aristidesve iustus nominatur; aut ab illis, fortitudinis, aut ab his, iustitiae, tanquam a sapientibus, petitur exemplum. nemo enim horum sic sapiens est, ut sapientem volumus intelligi: nec ii, qui sapientes habiti sunt, et nominati, M. Cato, et C. Laelius, sapientes fuerunt; ne illi quidem septem: sed ex mediorem officiorum frequentia similitudinem quandam gerebant speciemque sapientum. Quo-

circa nec id, quod vere honestum est, fas est cum utilitatis repugnantia comparari; nec id, quod communiter appellamus honestum, quod colitur ab iis, qui bonos se viros haberi volunt, cum emolumentis unquam est comparandum: tamque id honestum, quod in nostram intelligentiam cadit, tuendum conservandumque est nobis, quam id, quod proprie dicitur, vereque est honestum, sapientibus. aliter enim teneri non potest, si qua est ad virtutem facta progressio. Sed haec quidem de iis, qui conservatione officiorum
 18 existimantur boni. Qui autem omnia metiuntur emolumentis et commodis, neque ea volunt praeponderari honestate, hi solent in deliberando honestum cum eo, quod utile putant, comparare; boni viri non solent. Itaque existimo, Panaetium, cum dixerit, homines solere in hac comparatione dubitare, hoc ipsum sensit, quod dixerit, solere modo, non etiam oportere. etenim non modo pluris putare quod utile videatur, quam quod honestum; sed haec etiam inter se comparare, et in his addubitare, turpissimum est. Quid est ergo, quod nonnunquam dubitationem afferre solet, considerandumque videatur? credo, si quando dubitatio accidit, quale sit id,
 19 de quo consideretur. Saepe enim tempore fit, ut, quod plerumque turpe haberi solet, inveniatur non esse turpe. Exempli causa, ponatur aliquid, quod pateat latius. Quod potest maius esse scelus, quam non modo hominem, sed etiam familiarem hominem occidere? Num igitur se obstrinxit scelere, si quis tyrannum occidit, quamvis familiarem? Populo quidem Romano non videtur, qui ex omnibus

praeclaris factis illud pulcherrimum existimat. Vicit ergo utilitas honestatem? immo vero honestatem utilitas consecuta est.

Itaque, ut sine ullo errore diiudicare possimus, si quando cum illo, quod *honestum* intelligimus, pugnare id videbitur, quod appellamus *utile*, formula quaedam constituenda est; quam si sequemur in comparatione rerum, ab officio nunquam recedemus. Erit autem haec formula, Stoicorum rationi ²⁰ disciplinaeque maxime consentanea; quam quidem in his libris propterea sequimur, quod, quamquam a veteribus Academicis, et a Peripateticis nostris, qui quondam iidem erant, qui Academici, quae honesta sunt, anteponuntur iis, quae videntur utilia; tamen splendidius haec ab eis differuntur, quibus, quidquid honestum est, idem utile videtur, nec utile quidquam, quod non honestum; quam ab iis, quibus aut honestum aliquid non utile, aut utile non honestum. Nobis autem nostra Academia magnam licentiam dat, ut quodcunque maxime probabile occurrat, id nostro iure liceat defendere. Sed redeo ad formulam. Detrahere igitur aliquid alteri, et homi- ⁵ nem hominis incommodo suum augere commodum, ²¹ magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cetera, quae possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. nam principio tollit convictum humanum, et societatem. si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum spoliet, aut violet alterum, disrupti necesse est eam, quae maxime est secundum naturam, humani generis societatem. Ut, si unumquodque ²²

membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret
 se valere, si proximi membri valetudinem ad se tra-
 duxisset; debilitari, et interire totum corpus neces-
 se esset: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se
 commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit,
 emolumenti sui gratia; societas hominum et commu-
 nitas evertatur necesse est. nam, sibi ut quisque malit,
 quod ad usum vitae pertineat, quam alteri, acquirere,
 concessum est, non repugnante natura: illud natura
 non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, co-
 23 pias, opes augeamus. Neque vero hoc solum natura,
 id est, iure gentium, sed etiam legibus populorum,
 quibus in singulis civitatibus respublica continetur,
 eodem modo constitutum est, ut non liceat sui com-
 modi causa nocere alteri. hoc enim spectant leges,
 hoc volunt, incolumem esse civium coniunctionem;
 quam qui dirimunt, eos morte, exsilio, vinculis,
 damno coercent. atque hoc multo magis exigit ipsa
 naturae ratio, quae est lex divina, et humana; cui
 parere qui velit, (omnes autem parebunt, qui se-
 cundum naturam volent vivere,) nunquam commit-
 tet, ut alienum appetat, et id, quod alteri detraxe-
 24 rit, sibi assumat. Etenim multo magis est secundum
 naturam excelsitas animi, et magnitudo; itemque
 comitas, iustitia, liberalitas, quam voluptas, quam
 vita, quam divitiae: quae quidem contemnere, et
 pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate com-
 muni, magni animi et excelsi est: detrudere autem
 alteri sui commodi causa, magis est contra naturam,
 quam mors, quam dolor, quam cetera generis eius-
 25 dem. Itemque, magis est secundum naturam, pro

omnibus gentibus, si fieri possit, conservandis, aut iuvandis maximos labores molestiasque suscipere, imitantem Herculem illum, quem hominum fama, beneficiorum memor, in concilio coelestium collocavit; quam vivere in solitudine, non modo sine ullis molestiis, sed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copiis; ut excellas etiam pulchritudine, et viribus. Quocirca optimo quisque et splendidissimo ingenio longe illam vitam huic anteponebat. Ex quo efficitur, hominem naturae obedientem, homini nocere non posse. Deinde, qui al- 26
terum violat, ut ipse aliquid commodi consequatur; aut nihil se existimat contra naturam facere; aut magis fugiendam censet mortem, paupertatem, dolorem, amissionem etiam liberorum, propinquorum, amicorum, quam facere cuiquam iniuriam, si nihil existimat contra naturam fieri hominibus violandis; quid cum eo differas, qui omnino hominem ex homine tollat? si fugiendum id quidem censet, sed et multo illa peiora, mortem, paupertatem, dolorem; errat in eo, quod ullum aut corporis, aut fortunae vitium, animi vitiis gravius existimat. Ergo 6
unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas uniuscuiusque, et universorum; quam si ad se quisque rapiat, dissolvetur omnis humana confortio. Atque etiam, si hoc natura praescribit, ut ho- 27
mo homini, quicumque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit; necesse est secundum eandem naturam omnium utilitatem esse communem. quod si ita est, una continemur omnes, et eadem lege naturae; idque ipsum si ita est,

certe violare alterum lege naturae prohibemur. verum autem primum: verum igitur et extremum.

- 28 Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, parenti se aut fratri nihil detracturos, commodi sui causa; aliam rationem esse civium reliquorum. hi sibi nihil iuris, et nullam societatem, communis utilitatis causa statuunt esse cum civibus; quae sententia omnem societatem distrahit civitatis. Qui autem civium rationem dicunt habendam, externorum negant; hi dirimunt communem humani generis societatem; qua sublata, beneficentia, liberalitas, bonitas, iustitia funditus tollitur: quae qui tollunt, etiam adversus deos immortales impii iudicandi sunt. ab iis enim constitutam inter homines societatem evertunt; cuius societatis arctissimum vinculum est, magis arbitrari esse contra naturam, hominem homini detrudere, sui commodi causa, quam omnia incommoda subire vel externa, vel corporis, vel etiam ipsius animi, quae vacent iustitia. haec enim una virtus, omnium est domina et regina virtutum. Forsitan quispiam dixerit: Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam partem utili? Minime vero. non enim mihi est vita mea utilior, quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia. Quid? si Phalarim, crudelem tyrannum et immanem, vir bonus, ne ipse frigore conficiatur, vestitu spoliare possit; nonne faciat? Haec ad iudicandum sunt facillima. nam, si quid ab homine ad nullam partem utili, tuae utilitatis causa detraxeris; inhumane feceris, contraque naturae legem:
- 29
- 30

fin autem is tu sis, qui multam utilitatem reipublicae atque hominum societati, si in vita remaneas, afferre possis; si quid ob eam causam alteri detraheris, non sit reprehendendum. fin autem id non sit eiusmodi; suum cuique incommodum ferendum est potius, quam de alterius commodis detrahendum. Non igitur magis est contra naturam morbus, aut egestas, aut quid huiusmodi, quam detractio aut appetitio alieni. Sed communis utilitatis dere-³¹lictio contra naturam est. est enim iniusta. itaque lex ipsa naturae, quae utilitatem hominum conservat et continet, decernit profecto, ut ab homine inertis atque inutili, ad sapientem, bonum, fortemque virum transferantur res ad vivendum necessariae; qui si occiderit, multum de communi utilitate detraxerit: modo hoc ita faciat, ut ne ipse de se bene existimans, seseque diligens, hanc causam habeat ad iniuriam. ita semper officio fungetur, utilitati consulens hominum, et ei, quam saepe commemoro, humanae societati. Nam quod ad³² Phalarim attinet, perfacile iudicium est. nulla enim nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est; neque est contra naturam, spoliare eum, si possis, quem honestum est necare; atque hoc omne genus pestiferum atque impium, ex hominum communitate exterminandum est. Etenim, ut membra quaedam amputantur, si et ipsa sanguine, et tanquam spiritu carere coeperunt, et nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas et immanitas beluae, a communi tanquam humanitate corporis segreganda est. Huius generis sunt

quaestiones omnes eae, in quibus ex tempore offi-
7 cium exquiritur. Eiusmodi igitur credo res Panae-
33 tium persecuturum fuisse, nisi aliqui casus, aut oc-
cupatio consilium eius peremisset: ad quas ipsas con-
sultationes ex superioribus libris satis multa praecepta
sunt, quibus perspicui possit, quid sit propter turpi-
tudinem fugiendum; quid sit id, quod idcirco fugien-
dum non sit, quia omnino turpe non sit. Sed quo-
niam operi inchoato, et prope iam absoluto, tan-
quam fastigium imponimus; ut geometrae solent non
omnia docere, sed postulare, ut quaedam sibi con-
cedantur, quo facilius, quae velint, explicent: sic
ego a te postulo, mi Cicero, ut mihi concedas, si
potes, nihil, praeter id, quod honestum sit, propter
se esse expetendum. *sin hoc non licet per Cratip-
pum; at illud certe dabis, quod honestum sit, id esse
maxime propter se expetendum. Mihi utrumvis fa-
tis est; et cum hoc, tum illud probabilius videtur, nec*
34 praeterea quidquam probabile. Ac primum Panaetius
in hoc defendendus est, quod non utilia cum ho-
nestis pugnare aliquando posse dixerit; (neque enim
ei fas erat;) sed ea, quae viderentur utilia. Nihil
vero utile, quod non idem honestum; nihil ho-
nestum, quod non idem utile sit, saepe testatur:
negatque, ullam pestem maiorem in vitam homi-
num invasisse, quam eorum opinionem, qui ista di-
straxerint. Itaque non ut aliquando anteponeamus
utilia honestis, sed ut ea sine errore diiudicemus,
si quando incidissent, induxit eam, quae videretur
esse, non quae esset, repugnantiam. Hanc igitur par-
tem relictam explebimus, nullius adminiculis, sed

(ut dicitur) Marte nostro. neque enim quidquam de hac parte post Panaetium explicatum est, quod quidem mihi probaretur, de iis, quae in manus meas venerunt.

Cum igitur aliqua species utilitatis obiecta est, 8
 commoveri necesse est. sed si, cum animum atten- 35
 deris, turpitudinem videas adiunctam ei rei, quae
 speciem utilitatis attulerit; tunc non utilitas relin-
 quenda est, sed intelligendum, ubi turpitudino fit, ibi
 utilitatem esse non posse. Quod si nihil est tam con-
 tra naturam, quam turpitudino (recta enim, et conve-
 nientia, et constantia natura desiderat, aspernatur-
 que contraria) nihilque tam secundum naturam,
 quam utilitas; certe in eadem re utilitas et turpitu-
 do esse non potest. itemque, si ad honestatem na-
 ti sumus, eaque aut sola expetenda est, ut Zenoni
 visum est; aut certe omni pondere gravior habenda,
 quam reliqua omnia, quod Aristoteli placet; necesse
 est, quod honestum fit, id esse aut solum, aut
 summum bonum: quod autem bonum, id certe utile:
 ita quidquid honestum, id utile. Quare error homi- 36
 num non proborum, cum aliquid, quod utile vi-
 sum est, arripuit, id continuo fecerunt ab honesto.
 Hinc si cae, hinc venena, hinc falsa testamenta nas-
 cuntur: hinc furta, peculatus, expilationes, direp-
 tionesque fociorum et civium: hinc opum nimia-
 rum potentiae non ferendae: postremo etiam in li-
 beris civitatibus regnandi existunt cupiditates, qui-
 bus nihil nec taetrius, nec foedius excogitari potest.
 emolumenta enim rerum fallacibus iudiciis vident;
 poenam, non dico legum, quas saepe perrumpunt,

sed ipsius turpitudinis, quae acerbissima est, non vi-
 37 dent. Quamobrem hoc quidem deliberantium genus
 pellatur e medio (est enim totum sceleratum et im-
 pium) qui deliberant, utrum id sequantur, quod ho-
 nestum esse videant, an se scientes scelere contami-
 nent: in ipsa enim dubitatione facinus inest, etiamsi
 ad id non pervenerint. Ergo ea deliberanda omnino
 non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio. at-
 que etiam ex omni deliberatione celandi et occul-
 tandi spes opinioque removenda est. satis enim no-
 bis (si modo in philosophia aliquid profecimus)
 persuasum esse debet, si omnes deos hominesque ce-
 lare possimus, nihil tamen avare, nihil iniuste, nihil
 9 libidinoſe, nihil incontinenter esse faciendum. Hinc
 38 ille Gyges inducitur a Platone: qui, cum terra dis-
 ccessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hia-
 tum descendit, aeneumque equum (ut ferunt fabu-
 lae) animadvertit, cuius in lateribus fores essent;
 quibus apertis hominis mortui vidit corpus magni-
 tudine invisitata, annulumque aureum in digito: quem
 ut detraxit, ipse induit: (erat autem regius pastor:)
 tum in concilium pastorum se recepit. ibi cum palam
 eius annuli ad palmam converterat, a nullo vide-
 batur, ipse autem omnia videbat. idem rursus vide-
 batur, cum in locum annulum inverterat. Itaque
 hac opportunitate annuli usus, reginae stuprum in-
 tulit, eaque adiutrice regem dominum interemit,
 sustulitque quos obſtare arbitrabatur; nec in his eum
 quisquam facinoribus potuit videre. sic repente an-
 nuli beneficio rex exortus est Lydiae. Hunc igitur
 ipsum annulum si habeat sapiens, nihilo plus sibi li-

cere putet peccare, quam si non haberet. Honesta enim bonis viris, non occulta quaeruntur. Atque hoc ³⁹ loco philosophi quidam, minime mali illi quidem, sed non satis acuti, fictam et commentitiam fabulam dicunt prolatam a Platone: quasi vero ille, aut factum id esse, aut fieri potuisse defendat. Haec est vis huius annuli, et huius exempli: si nemo sciturus, nemo ne suspicaturus quidem sit, cum aliquid, divitiarum, potentiae, dominationis, libidinis causa, feceris; si id diis hominibusque futurum sit semper ignotum; si ne facturus? negant id fieri posse: nequaquam potest id quidem. sed quaero, quod negant posse, id si posset, quidnam facerent? Urgent rustice sane. negant enim posse, et in eo perstant: hoc verbum quid valeat, non vident. Cum enim quaerimus, si possint celare, quid facturi sint; non quaerimus, possintne celare; sed tanquam tormenta quaedam adhibemus, ut, si responderint, se, impunitate proposita, facturos quod expediat, facinorosos se esse fateantur: si negent, omnia turpia per seipsa fugienda esse concedant. Sed iam ad propositum revertamur.

Incidunt saepe multae causae, quae conturbent ¹⁰ animos utilitatis specie; non, cum hoc deliberetur, ⁴⁰ relinquendane sit honestas propter utilitatis magnitudinem: (nam id quidem improbum est:) sed illud, possitne id, quod utile videatur, fieri non turpiter. Cum Collatino collegae Brutus imperium abrogabat; poterat videri facere id iniuste. fuerat enim in regibus expellendis socius Bruti, consiliorum etiam adiutor. cum autem consilium hoc principes cepit-

sent, cognationem Superbi, nomenque Tarquinio-
 rum, et memoriam regni esse tollendam; quod erat
 utile, patriae consulere, id erat ita honestum, ut etiam
 ipsi Collatino placere deberet. Itaque utilitas valuit
 propter honestatem, sine qua ne utilitas quidem esse
 41 potuisset. At in eo rege, qui urbem condidit, non ita.
 species enim utilitatis animum pepulit eius: cui cum
 visum esset utilius, solum, quam cum altero regna-
 re, fratrem interemit. Omisit hic et pietatem, et
 humanitatem, ut id, quod utile videbatur, neque
 erat, assequi posset; et tamen muri causam opposuit,
 speciem honestatis neque probabilem, neque fatis
 idoneam. Peccavit igitur; pace vel Quirini, vel Ro-
 42 muli dixerim. Nec tamen nostrae nobis utilitates
 omittendae sunt, aliisque tradendae, cum his ipsi
 egeamus: sed suae cuique utilitati, quod sine alte-
 rius iniuria fiat, servendum est. Scite Chrysippus,
 ut multa: Qui stadium, inquit, currit, eniti et contende-
 dere debet, quam maxime possit, ut vincat: supplan-
 tare eum, quicum certet, aut manu depellere, nullo
 modo debet. sic in vita sibi quemque petere, quod
 pertineat ad usum, non iniquum est; alteri deripere,
 43 ius non est. Maxime autem perturbantur officia in
 amicitiiis; quibus et non tribuere, quod recte possis,
 et tribuere quod non sit aequum, contra officium est.
 Sed huius generis totius, breve et non difficile prae-
 ceptum est. Quae enim videntur utilia, honores, di-
 vitiae, voluptates, cetera generis eiusdem, haec
 amicitiae nunquam anteponenda sunt. At neque con-
 tra rempublicam, neque contra iusiurandum ac fi-
 dem, amici causa, vir bonus faciet; ne si iudex

quidem erit de ipso amico. ponit enim personam amici, cum induit iudicis. Tantum dabit amicitiae, ut veram amici causam esse malit; et ut orandae litis tempus, quoad per leges liceat, accommodet. Cum 44 vero iurato sententia dicenda sit; meminerit, deum se adhibere testem, id est (ut arbitror) mentem suam, qua nihil homini dedit deus ipse divinius. Itaque praeclarum a maioribus accepimus morem rogandi iudicis, si eum teneremus, *Quae salva fide facere possit*. Haec rogatio ad ea pertinet, quae paulo ante dixi, honeste amico a iudice posse concedi, nam, si omnia facienda sint, quae amici velint; non amicitiae tales, sed coniurationes putandae sint. Lo- 45 quor autem de communibus amicitiiis. nam in sapientibus viris perfectisque, nihil potest esse tale. *Damonem et Phintiam, Pythagoreos, ferunt hoc animo inter se fuisse, ut, cum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinavisset, et is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset, vas factus sit alter eius sustendi; ut, si ille non revertisset, moriendum esset ipsi. qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petivit, ut se ad amicitiam tertium adscriberent. Cum igitur id, quod utile videtur in 11 amicitia, cum eo, quod honestum est, comparatur; 46 iaceat utilitatis species, valeat honestas. cum autem in amicitia, quae honesta non sunt, postulabuntur; religio et fides anteponantur amicitiae: sic habebitur is, quem exquirimus, delectus officii. / Sed utilitatis specie in republica saepissime peccatur, ut in Corinthi disturbance nostri. durius etiam Athenienses,*

qui sciverunt, ut Aeginetis, qui classe valebant, pollices praeciderentur. hoc visum est utile. nimis enim imminebat, propter propinquitatem, Aegina Piraeo: sed nihil, quod crudele, utile. est enim hominum naturae, quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas. Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper. Nam esse pro cive, qui civis non sit, rectum est non licere: quam tulerunt legem sapientissimi consules, Crassus et Scaevola: usu vero urbis prohibere peregrinos, sane inhumanum est. Illa praeclara, in quibus publicae utilitatis species prae honestate contemnitur. Plena exemplorum est nostra respublica, cum saepe, tum maxime bello Punico secundo: quae, Cannensi calamitate accepta, maiores animos habuit, quam unquam rebus secundis: nulla timoris significatio, nulla mentio pacis. tanta vis est honesti, ut speciem utilitatis obscuret. Athenienses cum Persarum impetum nullo modo possent sustinere, statuerentque, ut urbe relicta, coniugibus et liberis Troezene depositis, naves conscenderent, libertatemque Graeciae classe defenderent; Cyrsilum quendam, suadentem, ut in urbe manerent, Xerxemque reciperent, lapidibus obruerunt. Atque ille utilitatem sequi videbatur: sed ea nulla erat repugnante honestate. Themistocles post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, Se habere consilium reipublicae salutare, sed id sciri opus non esse. postulavit, ut aliquem populus daret, quicum communicaret. datus est Aristides. Huic ille, classem Lacedaemoniorum, quae subducta esset ad

Gytheum, clam incendi posse : quo facto frangi Lacedaemoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in concionem magna expectatione venit ; dixitque, Perutile esse consilium, quod Themistocles afferret ; sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne utile quidem putaverunt ; totamque eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Aristide repudiaverunt. Melius hi, quam nos, qui piratas immunes ; socios vectigales habemus. Maneat ergo, quod turpe sit, id nunquam 12 esse utile ; ne tum quidem, cum id, quod esse utile putes, adipiscare. hoc enim ipsum utile putare, quod turpe sit, calamitosum est.

Sed incidunt (ut supra dixi) saepe causae, cum 50 repugnare utilitas honestati videtur, ut animadvertendum sit, repugnetne plane, an possit cum honestate coniungi. Eius generis hae sunt quaestiones : Si (exempli gratia) vir bonus Alexandria Rhodum magnum frumenti numerum advexerit in Rhodiorum inopia et fame, summaque annonae caritate ; si idem sciat, complures mercatores Alexandria solvissse, navesque in cursu, frumento onustas, petentes Rhodum, viderit ; dicturusne sit id Rhodiis, an silentio suum quam plurimo venditurus ? Sapientem et bonum virum fingimus : de eius deliberatione et consultatione quaerimus, qui celaturus Rhodios non sit, si id turpe iudicet ; sed dubitet, turpe sit, an non sit. In huiusmodi causis aliud Diogeni Babylonio videri 51 solet, magno et gravi Stoico ; aliud Antipatro, discipulo eius, homini acutissimo. Antipatro, omnia patefacienda, ut ne quid omnino, quod venditor norit,

emtor ignoret: Diogeni, venditorem, quatenus iure civili constitutum sit, dicere vitia oportere, cetera sine insidiis agere; et quoniam vendat, velle quam optime vendere. Advexi, expofui, vendo meum non pluris, quam ceteri: fortasse etiam minoris, cum
 52 maior est copia. cui fit iniuria? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte: Quid ais? tu, cum hominibus consulere debeas, et servire humanae societati, eaque lege natus sis, et ea habeas principia naturae, quibus parere, et quae sequi debeas, ut utilitas tua, communis utilitas sit, vicissimque communis utilitas, tua sit; celabis homines, quid iis adsit commoditatis et copiae? Respondebit Diogenes fortasse sic, Aliud est celare, aliud tacere: neque ego nunc te celo, si tibi non dico, quae natura deorum sit, qui sit finis bonorum; quae tibi plus prodesse cognita, quam tritici vilitas: sed non quidquid tibi audire utile est, id
 53 mihi dicere necesse est. Immo vero (inquiet ille) necesse est, si quidem meministi, esse inter homines natura coniunctam societatem. Memini, inquit ille, sed num ista societas talis est, ut nihil futurum cuiusque sit? quod si ita est, ne vendendum quidem quidquam est, sed donandum. Vides in hac disceptatione non illud dici, Quamvis hoc turpe sit; tamen, quoniam expedit, faciam; sed ita expedire, ut turpe non sit: ex altera autem parte; ea re, quia
 54 turpe sit, non esse faciendum. Vendat aedes vir bonus propter aliqua vitia, quae ipse norit, ceteri ignorent: pestilentes sint, et habeantur salubres: ignoretur, in omnibus cubiculis apparere serpentes: male materiatae, ruinosae: sed hoc praeter dominum, nemo

sciat. quaero, si hoc emtoribus venditor non dixerit, aedesque vendiderit pluris multo, quam se venditorum putarit, num id iniuste, et improbe fecerit. Ille vero, inquit Antipater. quid enim est aliud, erranti viam non monstrare, (quod Athenis execrationibus publicis sancitum est,) si hoc non est, emtorem pati ruere, et per errorem in maximam fraudem incurere? plus etiam est, quam viam non monstrare. nam est scientem in errorem alterum inducere. Diogenes contra: Num te emere coegit, qui ne hortatus quidem est? ille, quod non placebat, proscripsit; tu, quod placebat, emisti. quod si qui proscribunt, *villam bonam, beneque aedificatam*, non existimantur fefellisse, etiam si illa nec bona est, nec aedificata ratione; multo minus, qui domum non laudarunt. ubi enim iudicium emtoris est, ibi fraus venditoris quae potest esse? sin autem dictum non omne praestandum est; quod dictum non est, id praestandum putas? quid vero est stultius, quam venditorem, eius rei, quam vendat, vitia narrare? quid autem tam absurdum, quam si domini iussu ita praeco praedicet, *Domum pestilentem vendo?* Sic ergo in quibusdam causis dubiis ex altera parte defenditur honestas, ex altera ita de utilitate dicitur, ut id, quod utile videatur, non modo facere honestum sit; sed etiam, non facere, turpe. Haec est illa, quae videtur utilium fieri cum honestis saepe dissensio. Quae diiudicanda sunt. non enim, ut quaereremus, exposuimus, sed ut explicaremus. Non igitur videtur nec frumentarius ille Rhodius, nec hic aedium venditor celare emtores debuisse. Neque enim id est celare,

quidquid reticeas; sed cum, quod tu scias, id ignorare emolumenti tui causa velis eos, quorum interfit id scire. Hoc autem celandi genus quale sit, et cuius hominis, quis non videt? certe non aperti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non viri boni; versuti potius, obscuro, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. haec tot, et alia plura, nonne inutile est vitiorum subire nomina?

14 Quod si vituperandi sunt, qui reticuerunt: quid
 58 de iis existimandum est, qui orationis vanitatem adhibuerunt? C. Canius, eques Romanus, nec infacetus, et satis literatus, cum se Syracusas otandi (ut ipse dicere solebat) non negotiandi causa, contulisset, dicebat, se hortulos aliquos velle emere, quo invitare amicos, et ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. quod cum percrebuisset, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, dixit, venales quidem se hortos non habere, sed licere uti Canio, si vellet, ut suis; et simul ad coenam hominem in hortos invitavit in posterum diem. cum ille promississet, tum Pythius, qui esset, ut argentarius, apud omnes ordines gratus, piscatores ad se convocavit, et ab his petivit, ut ante suos hortulos postridie piscarentur; dixitque, quid eos facere vellet. Ad coenam tempore venit Canius: opipare a Pythio apparatus convivium: cymbarum ante oculos multitudo: pro se quisque quod ceperat, afferebat: ante
 59 pedes Pythii pisces abiciebantur. Tum Canius, Quaeso, inquit, quid est hoc, Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? Et ille, Quid mirum? inquit, hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium:

haec aquatio : hac villa isti carere non possunt. Incensus Canius cupiditate, contendit a Pythio, ut venderet. Gravate ille primo. quid multa? impetrat: emit homo cupidus et locuples, tanti, quanti Pythius voluit, et emit instructos: nomina facit: negotium conficit. invitat Canius postridie familiares suos. venit ipse mature. scalmum nullum videt. quaerit ex proximo vicino, num feriae quaedam piscatorum essent, quod eos nullos videret. Nullae, (quod sciam,) inquit ille: sed hic piscari nulli solent. itaque heri mirabar, quid accidisset. Stoma-⁶⁰chari Canius. Sed quid faceret? nondum enim Aquilius, collega et familiaris meus, protulerat de dolo malo formulas; in quibus ipsis cum ex eo quaereretur, quid esset *dolus malus*; respondebat, *Cum esset aliud simulatum, aliud actum*. Hoc quidem sane luculenter, ut ab homine perito definiendi. Ergo et Pythius, et omnes aliud agentes, aliud simulantes, perfidi, improbi, malitiosi sunt. Nullum igitur factum eorum potest utile esse, cum sit tot vitiis inquinatum. Quod si Aquillia-¹⁵na definitio vera est; ex omni vita simulatio, dissimulatioque tollenda est. ita nec ut emat melius, nec ut vendat, quidquam simulabit, aut dissimulabit vir bonus. Atque iste dolus malus etiam legibus erat⁶¹ vindicatus, ut tutela XII tabulis, et circumscriptio adolescentium lege Laetoria; et sine lege iudiciis, in quibus additur, EX FIDE BONA. Reliquorum autem iudiciorum haec verba maxime excellunt: in arbitrio rei uxoriae, MELIUS, AEQUIUS; in fiducia, UT INTER BONOS BENE AGIER. Quid ergo? aut in eo, quod MELIUS, AEQUIUS, potest ulla pars inesse frau-

dis? aut, cum dicitur, INTER BONOS BENE AGIER, quidquam agi dolose, aut malitiose potest? Dolus autem malus simulatione et dissimulatione, ut ait Aquilius, continetur. tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium. non licitorem venditor, nec qui contra se liceatur, emtor apponet: uterque, si ad eloquendum venerit, non plus, quam semel, eloquentur. Q. quidem Scaevola, P. F. cum postulasset, ut sibi fundus, cuius emtor erat, semel indicaretur, idque venditor ita fecisset, dixit, se pluris aestimare: addidit centum millia. nemo est, qui hoc boni viri fuisse neget; sapientis, negant: ut si minoris, quam potuisset, vendidisset. Haec igitur est illa pernicietas, quod alios bonos, alios sapientes existimant. ex quo Ennius, *nequidquam sapere sapientem, qui sibi ipse prodesse non quiret*. Vere id quidem, si, quid esset prodesse, mihi cum Ennio conveniret. Hecatonem quidem Rhodium, discipulum Panaetii, video in iis libris, quos de Officio scripsit Q. Tuberoni, dicere, Sapientis esse, nihil contra mores, leges, instituta facientem, habere rationem rei familiaris. neque enim solum nobis divites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximeque reipublicae. singulorum enim facultates et copiae, divitiae sunt civitatis. Huic Scaevolae factum (de quo paulo ante dixi) placere nullo modo potest. etenim omnino tantum se negat facturum compendii sui causa, quod non liceat. Huic nec laus magna tribuenda, nec gratia est. Sed sive et simulatio et dissimulatio, dolus malus est; perpaucae res sunt, in quibus dolus iste malus non versetur: sive vir

bonus est is, qui prodest, quibus potest, nocet nemini, certe istum virum bonum non facile reperiemus. Nunquam igitur est utile peccare, quia semper est turpe; et, quia semper est honestum, virum bonum esse, semper est utile.

Ac de iure quidem praediorum sancitum est apud 16
nos iure civili, ut in his vendendis vitia diceren- 65
tur, quae nota essent venditori. Nam, cum ex XII
tabulis satis esset ea praestari, quae essent lingua
nuncupata; quae qui infitiatus esset, dupli poenam
subiret: a iureconsultis etiam reticentiae poena est
constituta. Quidquid enim esset in praedio vitii, id
statuerunt, si venditor sciret, nisi nominatim dic-
tum esset, praestari oportere; Ut, cum in arce augu- 66
rium augures acturi essent, iussissentque T. Claudium
Centumalum, qui aedes in Coelio monte habebat,
demoliri ea, quorum altitudo officeret auspiciis;
Claudius proscripsit insulam, vendidit: emit P. Cal-
purnius Lanarius. huic ab auguribus illud idem de-
nuntiatum est. Itaque Calpurnius cum demolitus es-
set, cognossetque, Claudium aedes postea proscrip-
sisse, quam esset ab auguribus demoliri iussus, ar-
bitrum illum adegit, quidquid sibi dare, facere oport-
eret *ex fide bona*. M. Cato sententiam dixit, huius
nostri Catonis pater. ut enim ceteri ex patribus, sic,
qui lumen illud progenuit, ex filio est nominandus.
Is igitur iudex ita pronuntiavit: cum in venundan-
do rem eam scisset, et non pronuntiaffet, emtori
damnum praestari oportere. Igitur ad fidem bonam
statuit pertinere, notum esse emtori vitium, quod
nosset venditor. Quod si recte iudicavit; non recte 67

frumentarius ille, non recte aedium pestilentium venditor tacuit. sed huiusmodi reticentiae iure civili omnes comprehendi non possunt: quae autem possunt, diligenter tenentur. M. Marius Gratidianus, propinquus noster, C. Sergio Oratae vendiderat aedes eas, quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat. hae Sergio serviebant; sed hoc in mancipio Marius non dixerat. Adducta res in iudicium est. Oratam Crassus, Gratidianum defendebat Antonius. ius Crassus urgebat; quod vitii venditor non dixisset sciens, id oportere praestari: aequitatem Antonius; quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas aedes vendidisset, nihil fuisse necesse dici; nec eum esse deceptum, qui id,

68 quod emerat, quo iure esset, teneret. Quorsum haec? ut illud intelligas, non placuisse maioribus no-

17 stris astutos. Sed aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias: leges, quatenus manu tenere possunt; philosophi, quatenus ratione et intelligentia. Ratio igitur postulat, ne quid insidiosae, ne quid simulate, ne quid fallaciter. Suntne igitur insidiae, tendere plagas, etiam si excitaturus non sis feras, nec agiturus? ipsae enim, nullo insequente, saepe incidunt. sic tu aedes proscribas, tabulam, tanquam plagam, ponas, domum propter vitia vendas; in eam aliquis incurrat

69 imprudens. Hoc quamquam video propter depravationem consuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege sanciri, aut iure civili; tamen naturae lege sancitum est. societas enim est, (quod etsi saepe dictum est, dicendum tamen est saepius,) latissime quidem quae pateat, hominum inter homines: interior

eorum, qui eiusdem gentis sunt; propior eorum, qui eiusdem civitatis. Itaque maiores aliud ius gentium, aliud ius civile esse voluerunt. quod civile, non idem continuo gentium; quod autem gentium, idem civile esse debet. Sed nos veri iuris, germanaeque iustitiae solidam et expressam effigiem nullam tenemus; umbra et imaginibus utimur: eas ipsas utinam sequeremur! feruntur enim ex optimis naturae et veritatis exemplis. Nam quanti verba illa, *Uti ne propter te, fidemve tuam captus, fraudatusve siem?* quam illa aurea! *Ut inter bonos bene agier oportet, et sine fraudatione?* Sed, qui sint boni, et quid sit bene agi, magna quaestio est. Q. quidem Scaevola, pontifex maximus, summam vim dicebat esse in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur EX FIDE BONA; fideique bonae nomen existimabat manare latissime, idque versari in tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emtis, venditis, conductis, locatis, quibus vitae societas contineretur: in his magni esse iudicis, statuere, (praesertim cum in plerisque essent iudicia contraria,) quid quemque cuique praestare oporteret. Quocirca astutiae tollendae sunt, 70
 eaque malitia, quae vult illa quidem videri se esse prudentiam; sed abest ab ea, distatque plurimum. Prudentia est enim locata in delectu bonorum et malorum; malitia (si omnia, quae turpia sunt, mala sunt) mala bonis anteponit. Nec vero in praediis solum ius civile, ductum a natura, malitiam fraudemque vindicat; sed etiam in mancipiorum venditione fraus venditoris omnis excluditur. qui enim scire debuit, de sanitate, de fuga, de furtis, praestat

72 edicto aedilium. heredum alia causa est. Ex quo intelligitur, quoniam iuris natura fons sit, hoc secundum naturam esse, neminem id agere, ut ex alterius praedetur inscientia. nec ulla pernicietas vitae maior inveniri potest, quam in malitia simulatio intelligentiae; ex quo ista innumerabilia nascuntur, ut utilia cum honestis pugnare videantur. Quotus enim quisque reperietur, qui impunitate et ignorantia omnium proposita, abstinere possit iniuria?

18 Periclitemur, si placet, in iis quidem exemplis,
 73 in quibus peccari vulgus hominum fortasse non putat. Neque enim de ficariis, veneficis, testamentariis, furibus, peculatoribus hoc loco differendum est; qui non verbis sunt et disputatione philosophorum, sed vinculis et carcere fatigandi: sed haec consideremus, quae faciunt ii, qui habentur boni. L. Minucii Basilii, locupletis hominis, falsum testamentum quidam e Graecia Romam attulerunt: quod quo facilius obtinerent, scripserant heredes secum M. Crassum et Q. Hortensium, homines eiusdem aetatis potentissimos: qui, cum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullius essent conscii culpae; alieni facinoris munusculum non repudiaverunt. Quid ergo? fatin hoc est, ut non deliquisse videantur? mihi quidem non videtur; quamquam alterum amavi vivum, alterum non odi mortuum. Sed cum Basilus M. Satrium, sororis filium, nomen suum ferre voluisset, eumque fecisset heredem: *Hunc dico patronum agri Piceni et Sabini*: (o turpem notam temporum illorum!) numerat aequum, principes cives rem habere, ad Satrium nihil praeter nomen pervenire? Etenim, si is,

qui non defendit iniuriam, neque propulsat a suis, cum potest, iniuste facit, ut in primo libro disserui; qualis habendus est is, qui non modo non repellit, sed etiam adiuvat iniuriam? Mihi quidem etiam verae hereditates, non honestae videntur, si sint malitiosis blanditiis, officiorum, non veritate, sed simulatione quaesitae. Atqui in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honestum videri solet. Falso: 75
nam eadem utilitatis, quae honestatis est regula. qui hoc non perviderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. sic enim cogitans: *Est istuc quidem honestum, verum hoc expedit*: res a natura copulatas audebit errore divellere; qui fons est fraudium, maleficiorum, scelerum omnium. Itaque si vir bo- 19
nus habeat hanc vim, ut, si digitis concrepuerit, possit in locupletium testamenta nomen eius irrepere, hac vi non utatur, ne si exploratum quidem habeat, id omnino neminem unquam suspicaturum. At dares hanc vim M. Crasso, ut digitorum percussione heres posset scriptus esse, qui re vera non esset heres; in foro, mihi crede, saltaret. homo autem iustus, isque, quem sentimus virum bonum, nihil cuiquam, quod in se transferat, detrahet. hoc qui admiratur, is se, quid sit vir bonus, nescire fateatur. At vero si quis voluerit animi sui compli- 76
catam notionem evolvere, iam se ipse doceat, eum virum bonum esse, qui profit quibus possit; noceat nemini, nisi laceffitus iniuria. Quid ergo? hic non noceat, qui quodam quasi veneno perficiat, ut veros heredes moveat, in eorum locum ipse succedat? Non igitur faciat (dixerit quis) quod utile sit, quod ex-

pediat? Immo intelligat, nihil nec expedire, nec utile esse, quod sit iniustum. hoc qui non didicerit, bonus

77 vir esse non poterit. Fimbriam consularem, audiebam de patre nostro puer, iudicem M. Lutatio Pinthiae fuisse, equiti Romano sane honesto, cum is spon-
sionem fecisset, *ni bonus vir esset*. itaque ei dixisse Fimbriam, se illam rem nunquam iudicaturum, ne aut spoliaret fama probatum hominem, si contra iudicasset; aut statuisse videretur, virum bonum aliquem esse, cum ea res innumerabilibus officiis et laudibus contineretur. Huic igitur viro bono, quem Fimbria etiam, non modo Socrates noverat, nullo modo videri potest quidquam esse utile, quod non honestum sit. Itaque talis vir non modo facere, sed ne cogitare quidem quidquam audebit, quod non audeat praedicare. Haec nonne est turpe dubitare philosophos, quae ne rustici quidem dubitent? a quibus natum est id, quod iam contritum est vetustate proverbium. cum enim fidem alicuius bonitatemque laudant; dignum esse dicunt, quicum in tenebris mices. Hoc quam habet vim, nisi illam, nihil expedire, quod non deceat, etiam si id possis

78 nullo refellente obtinere? Videsne igitur, hoc proverbio, neque Gygi illi posse veniam dari, neque huic, quem paulo ante fingebam, digitorum percussione hereditates omnium posse convertere? Ut enim, quod turpe est, id quamvis occultetur, tamen honestum fieri nullo modo potest; sic, quod honestum non est, id utile ut sit, effici non potest, ad-

20 versante et repugnante natura. At enim, cum per-

79 magna praemia sunt, est causa peccandi. C. Marius

cum a spe consulatus longe abesset, et iam septimum annum post praeturam iaceret, neque petiturus unquam consulatum videretur; Q. Metellum, cuius legatus erat, summum virum, et civem, cum ab eo, imperatore suo, Romam missus esset, apud populum Romanum criminatus est, bellum illum ducere: si se consulem fecissent, brevi tempore, aut vivum, aut mortuum Iugurtham se in potestatem populi Romani redacturum. Itaque factus est ille quidem consul, sed a fide iustitiaque discessit, qui optimum et gravissimum civem, cuius legatus, et a quo missus esset, in invidiam falso crimine adduxerit. Ne 80
noster quidem Gratidianus officio boni viri functus est tum, cum praetor esset, collegiumque praetorum tribuni plebis adhibuissent, ut res numaria de communi sententia constitueretur. iactabatur enim temporibus illis numus, sic, ut nemo posset scire, quid haberet. Conscripserunt communiter edictum cum poena atque iudicio; constitueruntque, ut omnes simul in Rostra post meridiem escenderent. et ceteri quidem alius alio; Marius a subfelliis in Rostra recta, idque quod communiter compositum fuerat, solus edixit. et ea res (si quaeris) ei magno honori fuit. omnibus vicis statuæ: ad eas thus et cerei. quid multa? nemo unquam multitudini fuit carior. Haec sunt, quae conturbant homines in deli- 81
beratione nonnunquam, cum id, in quo violatur aequitas, non ita magnum; illud autem, quod ex eo paritur, permagnum videtur: ut Mario, praeripere collegis et tribunis plebis popularem gratiam, non ita turpe; consulem ob eam rem fieri, quod sibi tunc

proposuerat, valde utile videbatur. Sed omnium una regula est, quam tibi cupio esse notissimam: aut illud, quod utile videtur, turpe ne sit; aut, si turpe est, ne videatur esse utile. Quid igitur? possumusne aut illum Marium, virum bonum iudicare, aut hunc? Explica, atque excute intelligentiam tuam, ut videas, quae sit in ea species, forma, et notio viri
 82 boni. Cadit ergo in virum bonum, mentiri emolumentum sui causa, criminari, praeripere, fallere? nihil profecto minus. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut viri boni et splendorem, et nomen amittas? quid est, quod afferre tantum utilitas ista, quae dicitur, possit, quantum auferre, si boni viri nomen eripuerit? fidem iustitiamque detraxerit? Quid enim interest, utrum ex homine se quis convertat in beluam, an in hominis
 21 figura immanitatem gerat beluae? Quid? qui omnia recta et honesta negligunt, dummodo potentiam consequantur; nonne idem faciunt, quod is, qui etiam focerum habere voluit eum, cuius ipse audacia potens esset? utile ei videbatur plurimum posse alterius invidia. id quam iniustum in patriam, quam inutile, quam turpe esset, non videbat. Ipse autem focer in ore semper Graecos versus de Phoenissis habebat, quos dicam ut potero, incondite fortasse, sed tamen ut res possit intelligi.

Nam si violandum est ius, regnandi gratia

Violandum est: aliis rebus pietatem colas.

Capitalis Eteocles, vel potius Euripides, qui id unum, quod omnium sceleratissimum fuerat, exceperit.
 85 Quid igitur minuta colligimus, hereditates, merca-

turas, venditiones fraudulentas? Ecce tibi, qui rex populi Romani dominusque omnium gentium esse concupierit, idque perfecit. Hanc cupiditatem si honestam quis esse dicit, amens est. probat enim legum et libertatis interitum, earumque oppressio- nem taetram et detestabilem, gloriosam putat. Qui autem fatetur, honestum non esse in ea civitate, quae libera fuit, quaeque esse debeat, regnare, sed ei, qui id facere possit, esse utile; qua hunc obiur- gatione, aut quo potius convicio a tanto errore con- ner avellere? Potest enim, dii immortales! cuiquam esse utile foedissimum et taeterrimum parricidium pa- triae; quamvis is, qui se eo obstrinxerit, ab oppres- sis civibus Pater nominetur? Honestate igitur diri- genda utilitas est, et quidem sic, ut haec duo, ver- bo inter se discrepare, re tamen unum sonare vi- deantur. Non habeo, ad vulgi opinionem, quae ma- 84
ior utilitas, quam regnandi, esse possit; nihil contra inutilius ei, qui id iniuste consecutus sit, invenio, cum ad veritatem coepi revocare rationem: possunt enim cuiquam esse utiles, angores, sollicitudines, diurni et nocturni metus, vita insidiarum periculo- rumque plenissima?

Multi iniqui atque infideles regno, pauci sunt boni, inquit Accius. At cui regno? quod a Tantalo et Pe- lope proditum iure obtinebatur. Nam quanto plures ei regi putas, qui exercitu populi Romani populum ipsum Romanum oppressisset, civitatemque non modo liberam, sed etiam gentibus imperantem, ser- vire sibi coegisset? Hunc tu quas conscientiae labes 85
in animo censes habuisse? quae vulnera? Cuius au-
Cicer. Oper. Vol. XII. K

tem vita ipsi potest utilis esse, cum eius vitae ea conditio sit, ut, qui illam eripuerit, in maxima et gratia futurus sit, et gloria? Quod si haec utilia non sunt, quae maxime videntur, quia plena sunt decoris ac turpitudinis; satis persuasum esse debet, nihil esse utile, quod non idem honestum sit. Quam-
 22
 86 quam id quidem, cum saepe alias, tum Pyrrhi bello a C. Fabricio, consule iterum, et a senatu nostro iudicatum est. Cum enim rex Pyrrhus populo Romano bellum ultro intulisset, cumque de imperio certamen esset cum rege generoso ac potente; perfuga ab eo venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si praemium sibi proposuisset, se, ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, et eum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyrrhum; idque factum eius a senatu laudatum est. Atqui si speciem utilitatis opinionemque quaerimus, magnum illud bellum perfuga unus, et gravem adversarium imperii sustulisset; sed magnum dedecus et flagitium, quicum laudis certamen fuisset, eum non virtute,
 87 sed scelere superatum. Utrum igitur utilius vel Fabricio, qui talis in hac urbe, qualis Aristides Athenis fuit, vel senatui nostro, qui nunquam utilitatem a dignitate seiunxit, armis cum hoste certare, an venenis? Si gloriae causa imperium expetendum est, scelus absit, in quo non potest esse gloria: sin ipsae opes expetuntur quoquo modo, non poterunt utiles esse cum infamia. Non igitur utilis illa L. Philippi, Q. F. sententia, quas civitates L. Sulla, pecunia accepta, ex senatusconsulto liberavisset, ut haec rursus vectigales essent; neque his pecuniam, quam

pro libertate dederant, redderemus. Est ei senatus assensus. turpe imperio. piratarum enim melior fides, quam senatus. At aucta vectigalia: utile igitur. Quousque audebunt dicere quidquam utile, quod non honestum? Potest autem ulli imperio, quod gloria futurum esse debet, et benevolentia sociorum, utile esse odium et infamia? Ego etiam cum Catone meo saepe dissensi. nimis mihi praefracite videbatur aerarium vectigaliaque defendere, omnia publicanis negare, multa sociis; cum in hos benefici esse deberemus, cum illis sic agere, ut cum colonis nostris solemus; eoque magis, quo illa ordinum coniunctio ad salutem reipublicae pertinebat. Male etiam Curio, cum causam Transpadanorum aequam esse dicebat; semper autem addebat, *Vincat utilitas*. Potius diceret, non esse aequam, quia non esset utilis reipublicae, quam, cum utilem esse diceret, non, esse aequam fateretur.

Plenus est sextus liber de officiis Hecatonis talium quaestionum: Sitne boni viri, in maxima caritate annonae, familiam non alere. in utramque partem disputat: sed tamen ad extremum utilitate putat officium dirigi magis, quam humanitate. Quaerit, si in mari iactura facienda sit, equine pretiosi potius iacturam faciat, an servuli vilis. hic alio res familiaris, alio ducit humanitas. Si tabulam de naufragio stultus arripuerit, extorquebitne eam sapiens, si potuerit? negat, quia sit iniurium. Quid? dominus navis, eripietne suum? minime: non plus, quam si navigantem in alto eiicere de navi velit, quia sua sit. quoad enim perventum sit eo, quo summa

navis est, non domini est navis, sed navigantium.

20 Quid, si una tabula sit, duo naufragi, aequè sapientes, sibi ^{ne} alter rapiat, an alter cedat alteri? cedat vero; sed ei, cuius magis interfit vel sua, vel reipublicae causa, vivere. Quid, si haec paria in utroque? nullum erit certamen, sed quasi forte, aut micando victus, alteri cedat alter. Quid si pater fana expilet, cuniculos agat ad aerarium; indicetne id magistratibus filius? nefas id quidem est. quin etiam defendat patrem, si arguatur. non igitur patria praestat omnibus officiis? immo vero; sed ipsi patriae conducit, pios cives habere in parentes. Quid, si tyrannidem occupare, si patriam prodere conabitur pater? filebitne filius? immo vero obsecrabit patrem, ne id faciat. si nihil proficiet, accusabit: minabitur etiam: ad extremum si ad perniciem patriae res spectabit,

51 patriae salutem anteponet saluti patris. Quaerit etiam, si sapiens adulterinos numos acceperit imprudens pro bonis; cum id rescierit, soluturusne sit eos, si cui debeat, pro bonis. Diogenes ait: Antipater negat; cui potius assentior. Qui vinum fugiens vendat sciens, debeatne dicere? Non necesse putat Diogenes: Antipater viri boni existimat. Haec sunt quasi controversa iura Stoicorum. In mancipio vendendo, dicendane vitia, non ea, quae nisi dixeris, redhibeatur mancipium iure civili; sed haec, mendacem esse, aleatorem, furacem, ebriosum. Alteri dicenda videntur, alteri non videntur. Si quis aurum vendens, orichalcum se putet vendere, indicetne ei vir bonus, aurum illud esse, an emat denario, quod sit mille denarium? Perspicuum iam est,

et quid mihi videatur, et quae sit inter eos philo-
 sophos, quos nominavi, controversia. Pacta et pro- 24
 missa semperne servanda sint, quae nec vi, nec dolo
 malo (ut praetores solent) facta sint? Si quis me-
 dicamentum cuiquam dederit ad aquam intercutem,
 pepigeritque, ne illo medicamento unquam postea
 uteretur: si eo medicamento sanus factus fuerit; et
 annis aliquot post inciderit in eundem morbum;
 nec ab eo, quicum pepigerat, impetret, ut iterum
 eo liceat uti, quid faciendum sit? Cum sit is inhum-
 anus, qui non concedat uti, nec ei quidquam fiat in-
 iuriae; vitae et saluti consulendum. Quid? si quis 93
 sapiens rogatus sit ab eo, qui eum heredem faciat,
 cum ei testamento sestertium millies relinquatur, ut
 ante quam hereditatem adeat, luce palam in foro sal-
 tet, idque se facturum promiserit, quod aliter eum he-
 redem scripturus ille non esset; faciat, quod promi-
 serit, necne? Promisisse nollem, et id arbitror fuisse
 gravitatis. sed quoniam promisit, si saltare in foro
 turpe ducet, honestius mentietur, si ex hereditate ni-
 hil ceperit: nisi forte eam pecuniam in reipublicae
 magnum aliquod tempus contulerit; ut vel saltare
 eum, cum patriae consulturus sit, turpe non sit. Ac 25
 ne illa quidem promissa servanda sunt, quae non 94
 sunt iis ipsis utilia, quibus illa promiseris. Sol Phae-
 thonti filio (ut redeamus ad fabulas) facturum se
 esse dixit, quidquid optasset: optavit, ut in currum
 patris tolleretur: sublatus est; atque ^{is} ~~in~~ sanus, ^{ante} ~~qua~~ ^{mi} con-
 stitit, ictu fulminis deflagravit. Quanto melius fue-
 rat, in hoc, promissum patris non esse servatum?
 Quid, quod Theseus exegit promissum a Neptuno?

cui cum tres optationes Neptunus dedisset, optavit interitum Hippolyti, filii sui, cum is patri suspectus esset de noverca: quo optato impetrato,

95 Theseus in maximis fuit luctibus. Quid? Agamemnon cum devovisset Dianae, quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolavit Iphigeniam, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. promissum potius non faciendum, quam taetrum facinus admittendum fuit. Ergo et promissa non facienda nonnunquam: neque semper deposita reddenda. Si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repetat insaniens; reddere, peccatum sit; non reddere, officium. Quid? si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriae, reddasne depositum? non, credo: facias enim contra rempublicam, quae debet esse carissima. Sic multa, quae honesta natura videntur esse, temporibus fiunt non honesta. facere promissa, stare conventis, reddere deposita, commutata utilitate, fiunt non honesta. Ac de iis quidem, quae videntur esse utilitates contra iustitiam simulatione prudentiae, satis arbitror dictum.

96 Sed quoniam a quatuor fontibus honestatis primo libro officia duximus, in eisdem versabimur, cum docebimus, ea, quae videntur esse utilia, neque sunt, quam sint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quam vult imitari malitia; itemque de iustitia, quae semper est utilis, disputatum est. Reliquae sunt duae partes honestatis, quarum altera in animi excellentis magnitudine et praestantia cernitur; altera in conformatione et moderatione continentiae et

16 temperantiae. Utile videbatur Ulyssi, ut quidem poe-

tae tragici prodiderunt : nam apud Homerum , optimum auctorem , talis de Ulyſſe nulla ſuſpicio eſt : ſed inſimulant eum tragoediae , ſimulatione inſaniae militiam ſubterfugere voluiſſe . non honeſtum conſilium : at utile (ut aliquis fortasſe dixerit) regnare , et Ithacae vivere otioſe cum parentibus , cum uxore , cum filio . Ullum tu decus in quotidianis periculis et laboribus cum hac tranquillitate conferendum putas ? Ego vero iſtam contemnendam et abiiciendam ; quoniam , quae honeſta non ſit , ne utilem quidem eſſe arbitror . Quid enim auditurum putas fuiſſe Ulyſſem , ſi in illa ſimulatione perfeverafſet ? qui cum maximas res geſſerit in bello , tamen haec audiat ab Aiace :

*Cuiuſ ipſe princeps iuriſiurandi fuit,
 Quod omnes ſcitis , ſolus neglexit fidem.
 Furere aſſimularit ; ne coiret , inſtitit.
 Quod ni Palamedis perſpicax prudentia
 Iſtius percepſet malitioſam audaciam ,
 Fidei ſacratum ius perpetuo falleret.*

Illi vero non modo cum hoſtibus , verum etiam cum fluctibus , id quod fecit , dimicare melius fuit , quam deſerere conſentientem Graeciam ad bellum barbaris inferendum . Sed dimittamus et fabulas , et externa : ad rem factam , noſtramque veniamus . M. Atilius Regulus , cum conſul iterum in Africa ex inſidiis captus eſſet , duce Xantippo Lacedaemonio , imperatore autem patre Hannibalis , Hamilcare , iuratus miſſus eſt ad ſenatum , ut , niſi redditi eſſent Poenis captivi nobiles , quidam , rediret ipſe Car-

thaginem. is cum Romam venisset, utilitatis speciem videbat, sed eam, ut res declarat, falsam iudicavit; quae erat talis. manere in patria, esse domi suae cum uxore, cum liberis; quam calamitatem accepisset in bello, communem fortunae bellicae iudicantem, tenere consularis dignitatis gradum. quis haec neget esse utilia? quae, censet? magnitudo animi et
 27 fortitudo negat. Num locupletiores quaeris auctores?
 100 res? harum enim est virtutum proprium, nil extimescere, omnia humana despicere; nihil, quod homini accidere possit, intolerandum putare. itaque quid fecit? In senatum venit: mandata exposuit: sententiam ne diceret, recusavit: quamdiu iureiurando hostium teneretur, non esse se senatorem. Atque illud etiam, (o stultum hominem, dixerit quispiam, et repugnantem utilitati suae!) reddi captivos, negavit esse utile: illos enim adolescentes esse, et bonos duces, se iam confectum senectute. cuius cum valuisset auctoritas, captivi retenti sunt: ipse Carthaginem rediit; neque eum caritas patriae retinuit, nec suorum. Neque vero tum ignorabat, se ad crudelissimum hostem, et ad exquisita supplicia proficisci; sed iusiurandum conservandum putabat. Itaque tum, cum vigilando necabatur, erat in meliore causa, quam si domi senex captivus, periurus
 101 consularis remansisset. At stulte, qui non modo non censuerit captivos remittendos, verum etiam dissuasit. Quomodo stulte? etiamne si reipublicae conducebat? potest autem, quod inutile reipublicae sit,
 28 id cuiquam civi utile esse? Pervertunt homines ea, quae sunt fundamenta naturae, cum utilitatem ab

honestate seiungunt. omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque rapimur, nec facere aliter ullo modo possumus. nam quis est, qui utilia fugiat? aut quis potius, qui ea non studiosissime persequatur? sed quia nusquam possumus, nisi in laude, decore, honestate utilia reperire, propterea illa prima et summa habemus: utilitatis nomen non tam splendidum, quam necessarium ducimus. Quid est igitur, ¹⁰² dixerit quis, in iureiurando? num iratum timemus Iovem? At hoc quidem commune est omnium philosophorum, non eorum modo, qui deum nihil habere ipsum negotii dicunt, et nihil exhibere alteri; sed eorum etiam, qui deum semper agere aliquid, et moliri volunt, nunquam nec irasci deum, nec nocere. Quid autem iratus Iupiter plus nocere potuisset, quam nocuit sibi ipse Regulus? nulla igitur vis fuit religionis, quae tantam utilitatem perverteret. An ne turpiter faceret? Primum, minima de malis. Num igitur tantum mali turpitudine ista habebat, quantum ille cruciatus? denique illud etiam apud Attium,

Fregisti fidem? neque dedi, neque do infideli cuiquam:

quamquam ab impio rege dicitur, luculente tamen dicitur. Addunt etiam, quemadmodum nos dicamus, ¹⁰³ videri quaedam utilia, quae non sint; sic se dicere, videri quaedam honesta, quae non sint: ut hoc ipsum videtur honestum, conservandi iurisiurandi causa ad cruciatum revertisse; sed fit non honestum, quia, quod per vim hostium esset actum, ratum esse non debuit. Addunt etiam, quidquid valde utile sit, ²⁹

104 id fieri honestum, etiam si antea non videretur. Haec fere contra Regulum. Sed prima videamus. Non fuit Iupiter metuendus, ne iratus noceret; qui neque irasci solet, neque nocere. Haec quidem ratio non magis contra Regulum, quam contra omne iusiurandum valet. sed in iureiurando, non qui metus, sed quae vis sit, debet intelligi. est enim iusiurandum, affirmatio religiosa. quod autem affirmate, quasi deo teste, promiseris; id tenendum est. iam enim non ad iram deorum, quae nulla est; sed ad iustitiam, et ad fidem pertinet. nam praeclare Ennius:

O fides alma, apta pinnis, et iusiurandum Iovis!

Qui igitur iusiurandum violat, is fidem violat, quam in Capitolio vicinam Iovis Optimi Maximi (ut in Catonis oratione est) maiores nostri esse voluerunt.

105 At enim ne iratus quidem Iupiter plus Regulo nocuisset, quam sibi nocuit ipse Regulus. Certe, si nihil malum esset, nisi dolere. Id autem non modo non summum malum, sed ne malum quidem esse, maxima auctoritate philosophi affirmant; quorum quidem testem non mediocre, sed haud scio an gravissimum, Regulum, nolite, quaeso, vituperare. quem enim locupletiosem quaerimus, quam principem populi Romani, qui retinendi officii causa cruciatum subierit voluntarium? Nam quod aiunt, minima de malis, id est, ut turpiter potius, quam calamitose: an est ullum maius malum turpitudine? quae si in deformitate corporis habet aliquid offensionis, quanta illa depravatio et foeditas turpificati
106 animi debet videri? Itaque, nervosius qui ista dis-

ferunt, solum audent malum dicere id, quod turpe sit; qui autem remissius, hi tamen non dubitant summum malum dicere. Nam illud quidem,

Neque dedi, neque do fidem infideli cuiquam :

idcirco recte a poeta, quia, cum tractaretur Atreus, personae seruiendum fuit. Sed si hoc sibi sumunt, nullam esse fidem, quae infideli data sit; videant, ne quaeratur latebra periurio. Est autem ius etiam bellicum, fidesque iurisiurandi saepe cum hoste seruanda. Quod enim ita iuratum est, ut mens conciperet fieri oportere, id seruandum est: quod aliter, id si non feceris, nullum est periurium. ut, si praedonibus pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id non feceris. nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. cum hoc nec fides debet, nec iusiurandum esse commune. Non enim falsum iurare, periurare est; sed, quod ex animi tui sententia iuraris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est. Scite enim Euripides:

Iuravi lingua, mentem iniuratam gero.

Regulus vero non debuit conditiones pactionesque bellicas et hostiles perturbare periurio. cum iusto enim et legitimo hoste res gerebatur; aduersus quem et totum ius fetiale, et multa sunt iura communia. quod ni ita esset, nunquam claros viros senatus victos hostibus dedidisset. At vero T. Veturius et Sp. Postumius, cum iterum consules essent, quia, cum male pugnatum apud Caudium esset, legionibus nostris sub iugum missis, pacem cum Samnitibus fece-

rant, dediti sunt his: iniussu enim populi senatus-
 que fecerant. eodemque tempore Ti. Numicius, Q.
 Maelius, qui tum tribuni plebis erant, quod eo-
 rum auctoritate pax erat facta, dediti sunt, ut pax
 Samnitium repudiaretur. Atque huius deditio-
 nis ipse Postumius, qui dedebatur, suavor et auctor fuit. quod
 idem multis annis post C. Mancinus; qui, ut Nu-
 mantinis, quibuscum sine senatus auctoritate foedus
 fecerat, dederetur, rogationem suavit eam, quam L.
 Furius et Sex. Atilius ex senatusconsulto ferebant:
 qua accepta, est hostibus deditus. Honestius hic,
 quam Q. Pompeius, quo, cum in eadem causa esset,
 deprecante, accepta lex non est. hic ea, quae vide-
 batur utilitas, plus valuit, quam honestas: apud su-
 periores, utilitatis species falsa, ab honestatis aucto-
 110 ritate superata est. At non debuit ratum esse, quod
 111 erat actum per vim. Quasi vero forti viro vis pos-
 sit adhiberi. Cur igitur ad senatum proficiscebatur,
 cum praesertim de captivis dissuasurus esset? Quod
 maximum in eo est, id reprehenditis. non enim suo
 iudicio stetit, sed suscepit causam, ut esset iudicium
 senatus; cui nisi ipse auctor fuisset, captivi profec-
 to Poenis redditi essent. ita incolumis in patria Re-
 gulus restitisset. quod quia patriae non utile puta-
 vit, idcirco sibi honestum et sentire illa, et pati
 credit. Nam, quod aiunt, quod valde utile sit, id
 fieri honestum; immo vero esse, non fieri. est enim
 112 nihil utile, quod idem non honestum: nec quia uti-
 113 le, honestum est; sed quia honestum, utile. Quare
 114 ex multis mirabilibus exemplis, haud facile quis dixe-
 rit hoc exemplo aut laudabilius, aut praestantius. Sed

ex tota hac laude Reguli, unum illud est admiratione dignum, quod captivos retinendos censuerit. nam quod rediit, nobis nunc mirabile videtur; illis quidem temporibus aliter facere non potuit. itaque ista laus non est hominis, sed temporum. nullum enim vinculum ad adstringendam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. id indicant leges in XII tabulis, indicant sacrae, indicant foedera, quibus etiam cum hoste devincitur fides: indicant notiones animadversionesque censorum; qui nulla de re diligentius, quam de iureiurando, iudicabant. L. Manlio, A. F. cum dictator fuisset, M. Pomponius, tribunus plebis, diem dixit, quod is paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidisset: criminabatur etiam, quod Titum filium, qui postea est Torquatus appellatus, ab hominibus relegasset, et ruri habitare iussisset. quod cum audivisset adolescens filius, negotium exhiberi patri; accurrisse Romam, et cum prima luce Pomponii domum venisse dicitur. cui cum esset nuntiatum; quod illum iratum allaturum ad se aliquid contra patrem arbitraretur: surrexit e lectulo, remotisque arbitris, ad se adolescentem iussit venire. At ille, ut ingressus est, confestim gladium destrinxit, iuravitque, se illum statim interfectorum, nisi iusiurandum sibi dedisset, se patrem missum esse facturum. Iuravit, hoc coactus terrore Pomponius. rem ad populum detulit: docuit, cur sibi causa desistere necesse esset: Manlium missum fecit. tantum temporibus illis iusiurandum valebat. Atque hic T. Manlius is est, qui ad Anienem Galli, quem ab eo provocatus occiderat, torque detracto,

cognomen invenit: cuius tertio consulatu Latini ad
 Veferim fusi, et fugati: magnus vir in primis, et
 qui perindulgens in patrem, idem acerbe severus in
 32 filium. Sed, ut laudandus Regulus in conservando
 113 iureiurando, sic decem illi, quos post Cannensem
 pugnam iuratos ad senatum misit Hannibal, se in
 castra redituros ea, quorum potiti erant Poeni, nisi
 de redimendis captivis impetravissent, si non redie-
 runt, vituperandi. De quibus non omnes uno modo.
 nam Polybius, bonus auctor in primis, scribit, ex
 decem nobilissimis, qui tum erant missi, novem re-
 vertisse, a senatu re non impetrata; unum ex de-
 cem, qui paulo post, quam egressus erat e castris,
 redisset, quasi aliquid esset oblitus, Romae reman-
 sisse. Reditu enim in castra, liberatum se esse iure-
 iurando interpretabatur: non recte. fraus enim ad-
 stringit, non dissolvit [periurium]. Fuit igitur stulta
 calliditas, perverse imitata prudentiam. Itaque de-
 crevit senatus, ut ille veterator et callidus, vincetus ad
 114 Hannibalem duceretur. Sed illud maximum: octo ho-
 minum millia tenebat Hannibal, non quos in acie
 cepisset, aut qui periculo mortis diffugissent, sed
 qui relictis in castris fuissent a Paulo et Varrone,
 consulibus. eos senatus non censuit redimendos,
 cum id parva pecunia fieri posset; ut esset insitum
 militibus nostris aut vincere, aut emori. Qua qui-
 dem re audita, fractum animum Hannibalis scrip-
 sit idem, quod senatus populusque Romanus rebus
 afflictis tam excelso animo fuisset. sic honestatis com-
 paratione, ea, quae videntur utilia, vincuntur. Aci-
 lius autem, qui Graece scripsit historiam, plures ait

fuisse, qui in castra revertissent, eadem fraude, ut iureiurando liberarentur, eosque a censoribus omnibus ignominiiis notatos. Sit iam huius loci finis, ¹¹⁵ perspicuum est enim, quae timido animo, humili, demisso, fractoque fiant, (quale fuisset Reguli factum, si aut de captivis, quod ipsi opus esse videretur, non quod reipublicae, censuisset, aut domi remanere voluisset,) non esse utilia, quia sint flagitiosa, foeda, turpia.

Restat quarta pars, quae decore, moderatione, ³³ modestia, continentia, temperantia continetur. Po- ¹¹⁶ test igitur quidquam esse utile, quod sit huic talium virtutum choro contrarium? Atqui ab Aristippo Cyrenaici atque Annicerii philosophi nominati, omne bonum in voluptate posuerunt; virtutemque censuerunt ob eam rem esse laudandam, quod efficiens esset voluptatis. quibus obsoletis floret Epicurus, eiusdem fere adiutor auctorque sententiae. Cum his viris equisque, ut dicitur, si honestatem tueri ac retinere sententia est, decertandum est. Nam si non ¹¹⁷ modo utilitas, sed vita omnis beata, corporis firma constitutione, eiusque constitutionis spe explorata, ut a Metrodoro scriptum est, continetur; certe haec utilitas, et quidem summa, (sic enim censent,) cum honestate pugnabit. nam ubi primum prudentiae locus dabitur? an, ut conquirat undique suavitates? quam miser virtutis famulatus, servientis voluptati! quod autem munus prudentiae? an legere intelligenter voluptates? fac nihil isto esse iucundius: quid cogitari potest turpius? Iam, qui dolorem summum malum dicat, apud eum quem habet locum

fortitudo, quae est dolorum laborumque contem-
 tio? quamvis enim multis in locis dicat Epicurus
 (sicut hic dicit) satis fortiter de dolore; tamen non
 spectandum est, quid dicat, sed quid consentaneum
 sit ei dicere, qui bona, voluptate terminaverit; mala,
 dolore: ut, si illum audiam de continentia et tempe-
 rantia; dicit ille quidem multa multis locis; sed aqua
 haeret, ut aiunt. nam qui potest temperantiam lau-
 dare is, qui ponat summum bonum in voluptate?
 est enim temperantia libidinum inimica; libidines
 118 autem confectatrices voluptatis. Atque in his tamen
 tribus generibus, quoquo modo possunt, non incal-
 lide tergiversantur. Prudentiam introducunt, scien-
 tiam suppeditantem voluptates, depellentem dolo-
 res. fortitudinem quoque aliquo modo expediunt,
 cum tradunt rationem negligendae mortis, perpe-
 tiendique doloris. etiam temperantiam inducunt, non
 facillime illi quidem, sed tamen quoquo modo pos-
 sunt. dicunt enim, voluptatis magnitudinem doloris
 detractioe finire. Iustitia vacillat, vel iacet potius,
 omnesque eae virtutes, quae in communitate cer-
 nuntur, et in societate generis humani. neque enim
 bonitas, nec liberalitas, nec comitas esse potest, non
 plus quam amicitia, si haec non per se exspectantur,
 34 sed ad voluptatem, utilitatemve referantur. Confe-
 119 ramus igitur in pauca. nam ut utilitatem nullam esse
 docuimus, quae honestati esset contraria; sic om-
 nem voluptatem dicimus honestati esse contrariam,
 quo magis reprehendendos Calliphonem et Dino-
 machum iudico, qui se diremturos controversiam
 putaverunt, si cum honestate voluptatem, tanquam

cum homine pecudem, copulavissent. Non recipit istam coniunctionem honestas, aspernatur, repellit. nec vero finis bonorum, [et malorum,] qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri et temperari potest. Sed de hoc (magna enim res est) alio loco pluribus. nunc ad propositum. Quemadmo-¹²⁰ dum igitur, si quando ea, quae videretur utilitas, honestati repugnat, diiudicanda res sit, satis est supra disputatum. si autem speciem utilitatis etiam voluptas habere dicetur, nulla potest esse ei cum honestate coniunctio. nam, ut tribuamus aliquid voluptati, condimenti fortasse nonnihil, utilitatis certe nihil habebit.

Habes a patre munus, Marce fili, mea quidem¹²¹ sententia, magnum; sed perinde erit, ut acceperis. quamquam tibi hi tres libri, inter Cratippi commentarios, tanquam hospites, erunt recipiendi. Sed, ut, si ipse venissem Athenas, (quod quidem esset factum, nisi me e medio cursu clara voce patria revocasset,) aliquando me quoque audires; sic, quoniam his voluminibus ad te profecta vox est mea, tribues his temporis quantum poteris; poteris autem, quantum voles. cum vero intellexero, te hoc scientiae genere gaudere, tum et praesens tecum prope diem, (ut spero,) et, dum aberis, absens loquar. Vale igitur, mi Cicero, tibi que persuade, esse te quidem mihi carissimum; sed multo fore cariorem, si talibus monumentis praeceptisque laetabere.

M. TULLII
CICERONIS
CATO MAIOR
DE SENECTUTE
AD
L. POMPONIUM ATTICUM
M. TULLII
CICERONIS
CATO MAIOR.

M. TULLII
CICERO NIS
CATO MAIOR

M. TULLII
CICERONIS
CATO MAIOR
SEU
DE SENECTUTE
AD
T. POMPONIUM ATTICUM.

ARGUMENTUM.

Dialogus de Senectute versatur in defendenda senectute ab his, qui eam accusare solent. Quatuor autem de causis senectus putatur misera; quarum prima est, quod avocet a rebus gerendis; altera, quod corpus faciat infirmius; tertia, quod privet omnibus fere voluptatibus; quarta, quod haud procul absit a morte. Itaque singulas eas accusationis partes diluit, atque negat partim eas in senectutem convenire, partim vero iis rebus miseram senectutem reddi. Disputatio autem tribuitur Catoni maiori, quod is aequissimo animo tulisse senectutem dicebatur. Et quoniam constabat, eum senem literas Graecas didicisse, doctior ei tribuitur oratio, quam ei convenire videbatur, cuius reliqui libri nullam eruditionem redolerent.

O TITE, si quid ego adiuero, curamve levasso, 1
Quae nunc te coquit, & versat in pectore fixa, 1
Ecquid erit pretii?

Licet enim versibus iisdem mihi affari te, Attice, quibus affatur Flamininum,

Ille vir, haud magna cum re, sed plenus fidei.

Quamquam certo scio, non, ut Flaminium,

Sollicitari te, Tite, sic noctesque diesque.

novi enim moderationem animi tui, et aequitatem; teque non cognomen solum Athenis deportasse, sed humanitatem et prudentiam intelligo. et tamen suspicor, iisdem rebus te, quibus meipsum, interdum gravius commoveri; quarum consolatio et maior est, et in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi
 2 visum est de Senectute aliquid ad te conscribere. Hoc enim onere, quod mihi tecum commune est, aut iam urgentis, aut certe adventantis senectutis, et te, et meipsum levare volo: etsi te quidem id modice ac sapienter (sicut omnia) et ferre, et laturum esse certo scio. Sed mihi, cum de senectute aliquid vellem scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque nostrum communiter uteretur. Mihi quidem ita iucunda huius libri confectio fuit, ut non modo omnes absterferit senectutis molestias, sed effecerit mollem etiam et iucundam senectutem. nunquam igitur satis laudari digne poterit philosophia, cui qui pareat, omne tempus aetatis sine molestia
 3 possit degere. Sed de ceteris et diximus multa, et saepe dicemus: hunc librum de senectute ad te misimus. Omnem autem sermonem tribuimus non Tithono, ut Aristo Chius, ne parum esset auctoritatis in fabula; sed M. Catoni feni, quo maiorem auctoritatem haberet oratio: apud quem, Laelium et Scipionem facimus admirantes, quod is tam facile senectutem ferat, iisque eum respondentem. qui si eruditius videbitur disputare, quam consuevit ipse in

fuis libris, attribuito Graecis literis, quarum constat eum perstudiosum fuisse in senectute. Sed quid opus est plura? iam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam.

Scipio. Saepenumero admirari soleo cum hoc C. 2
Laelio, tum ceterarum rerum tuam excellentem, M. 4
Cato, perfectamque sapientiam, tum vel maxime, quod nunquam senectutem tibi gravem esse senserim; quae plerisque senibus sic odiosa est, ut onus se Aetna gravius dicant sustinere. *Cato.* Rem haud sane difficilem, Scipio et Laeli, admirari videmini. quibus enim nihil opis est in ipsis ad bene beateque vivendum, iis omnis gravis est aetas: qui autem omnia bona a se ipsis petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturae necessitas afferat. quo in genere in primis est senectus; quam ut adipiscantur, omnes optant, eandem accusant adepti: tanta inest stultitiae inconstantia atque perversitas. Obrepere aiunt eam citius, quam putassent. Primum, quis coegit eos falsum putare? qui enim citius adolescentiae senectus, quam pueritiae adolescentia obrepit? deinde, qui minus gravis esset iis senectus, si octingentesimum annum agerent, quam octogesimum? praeterita enim aetas, quamvis longa, cum effluxisset, nulla consolatione permulcere posset stultam senectutem. Quocirca si sapientiam meam admirari soletis, (quae utinam digna esset opinione vestra, nostroque cognomine!) in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tanquam deum, sequimur, eique paremus; a qua non verisimile est, cum ceterae partes aetatis bene descriptae sint, extremum

actum, tanquam ab inerti poeta, esse neglectum. sed tamen necesse fuit esse aliquid extremum, et tanquam in arborum baccis terraeque frugibus, maturitate tempestiva quasi vietum et caducum. quod ferendum est molliter sapienti. quid enim est aliud, gigantum modo bellare cum diis, nisi naturae repugnare? *Laelius*. Atqui, Cato, gratissimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear, feceris, si, quoniam speramus (volumus quidem certe) senes fieri, ante multo a te didicerimus, quibus facillime rationibus ingravescentem aetatem ferre possimus. *Cat.* Faciam vero, Laeli; praesertim si utriusque vestrum, ut dicis, gratum futurum est. *Scip.* Volumus sane, nisi molestum est, Cato, tanquam aliquam viam longam confeceris, quam nobis quoque ingrediendum sit, istuc, quo pervenisti, videre, quale sit.

3 *Cat.* Faciam, ut potero, Laeli. saepe enim inter-
7 fui querelis meorum aequalium, (pares autem cum paribus, veteri proverbio, facillime congregantur,) quae C. Salinator, quae Sp. Albinus, homines consulares, nostri fere aequales, deplorare solebant; tum quod voluptatibus carerent, sine quibus vitam nullam putarent; tum quod spernerentur ab iis, a quibus essent coli soliti. qui mihi non id videbantur accusare, quod esset accusandum. nam si id culpa senectutis accideret, eadem mihi usu evenirent, reliquisque omnibus, maioribus natu; quorum ego multorum cognovi senectutem sine querela, qui se et libidinum vinculis laxatos esse non moleste ferrent, nec a suis despicerentur. sed omnium istiusmodi querelarum in moribus est culpa, non in aetate. mo-

derati enim, et nec difficiles, nec inhumani senes, tolerabilem agunt senectutem. importunitas autem et inhumanitas omni aetati molesta est. *Lael.* Est, ut 3 dicis, Cato. sed fortasse dixerit quispiam, tibi, propter opes et copias et dignitatem tuam, tolerabiliorē senectutem videri; id autem non posse multis contingere. *Cato.* Est istuc quidem, *Laeli*, aliquid; sed nequaquam in isto sunt omnia: ut *Themistocles* fertur *Seriphio* cuidam in iurgio respondisse, cum ille dixisset, non eum sua, sed patriae gloria splendorem affecutum: Nec hercule, inquit, si ego *Seriphius* essem, nobilis; nec tu, si *Atheniensis* esses, clarus unquam fuisses. quod eodem modo de senectute potest dici. neque enim in summa inopia non levis esse senectus potest, ne sapienti quidem; nec insipienti etiam in summa copia non gravis. Aptissima omnino sunt, *Scipio* et *Laeli*, arma senectutis, artes, 9 exercitationesque virtutum, quae in omni aetate cultae, cum multum diuque vixeris, mirificos efferunt fructus, non solum quia nunquam deserunt, ne in extremo quidem tempore aetatis, (quamquam id maximum est,) verum etiam quia conscientia bene actae vitae, multorumque benefactorum recordatio, iucundissima est. Ego *Q. Maximum*, eum, qui *Tarentum* recepit, adolescens ita dilexi senem, ut aequalem. erat enim in illo viro comitate condita gravitas; nec senectus mores mutaverat: quamquam eum colere coepi non admodum grandem natu, sed tamen iam aetate provecum. anno enim post consul primum fuerat, quam ego natus sum; cumque eo 4 10 quartum consule adolescentulus miles profectus sum

ad Capuam, quintoque anno post ad Tarentum: quaestor deinde quadriennio post factus sum, quem magistratum gessi consulibus Tuditano et Cethego, cum quidem ille admodum senex, suavor legis Cinciae de donis et muneribus fuit. hic et bella gerebat, ut adolescens, cum plane grandis esset; et Hannibalem iuveniliter exultantem patientia sua mollebat: de quo praeclare familiaris noster Ennius:

Unus qui nobis cunctando restituit rem.

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo magisque magisque viri nunc gloria claret.

- 11 Tarentum vero qua vigilantia, quo consilio recepit? cum quidem, me audiente, Salinatori, qui, amisso oppido, fugerat in arcem, glorianti, atque ita dicenti: Mea opera, Q. Fabi, Tarentum recepisti: Certe, inquit ridens: *nam nisi tu amisisses, nunquam recepissem.* Nec vero in armis praestantior, quam in toga: qui consul iterum, Sp. Carvilio collega quiescente, C. Flamini tribuno plebis, quoad potuit, restitit, agrum Picentem et Gallicum viritim contra senatus auctoritatem dividenti: augurque cum esset, dicere ausus est, optimis auspiciis ea geri, quae pro reipublicae salute gererentur; quae contra rem-
- 12 publicam ferrentur, contra auspicia ferri. Multa in eo viro praeclara cognovi: sed nihil est admirabilius, quam quomodo ille mortem filii tulit, clari viri, et consularis. est in manibus laudatio: quam cum legimus, quem philosophum non contemnimus? nec vero ille in luce modo, atque in oculis civium magnus; sed intus domique praestantior. qui sermo? quae praecepta? quanta notitia antiqui-

taris? quae scientia iuris augurii? multae etiam, ut in homine Romano, literae. omnia memoria tenebat, non domestica solum, sed etiam externa bella: cuius sermone ita tum cupide fruebar, quasi iam divinarem id, quod evenit, illo extincto, fore unde discerem neminem. Quorsum igitur haec tam multa de Maximo? quia profecto videtis, nefas esse dictu, miseram fuisse talem senectutem. Nec tamen omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedestres navalesve pugnas, ut bella a se gesta, triumphosque recordentur. est etiam quiete, et pure, et eleganter actae aetatis placida ac lenis senectus; qualem accepimus Platonis, qui uno et octogesimo anno scribens mortuus est: qualem Isocratis, qui eum librum, qui Panathenaeus inscribitur, quarto et nonagesimo anno scripsisse se dicit, vixitque quinquennium postea: cuius magister Leontinus Gorgias, centum et septem complevit annos; neque unquam in suo studio atque opere cessavit. qui, cum ex eo quaeretur, cur tamdiu vellet esse in vita? *Nihil habeo*, inquit, *quod incusem senectutem*. Praeclarum responsum, et docto homine dignum. Sua enim vitia insipientes, et suam culpam in senectutem conferunt; quod non faciebat is, cuius modo mentionem feci, Ennius,

Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo

Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

Equi fortis et victoris senectuti comparat suam; quam quidem probe meminisse potestis. Anno enim undevicesimo post eius mortem, hi consules, T.

Flamininus, et M. Acilius facti sunt : ille autem Caepione et Philippo iterum consulibus, mortuus est : cum ego quidem, v et LX annos natus, legem Voconiam voce magna, et bonis lateribus suavissem. Annos LXX natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quae maxima putantur onera, paupertatem et
 15 senectutem, ut eis paene delectari videretur. Etenim, cum contemplor animo, reperio quatuor causas, cur senectus misera videatur : unam, quod avocet a rebus gerendis; alteram, quod corpus faciat infirmius; tertiam, quod privet omnibus fere voluptatibus; quartam, quod haud procul absit a morte. Earum, si placet, causarum quanta, quamque fit iusta unaquaeque, videamus.

6 A rebus gerendis senectus abstrahit ? Quibus ? an iis, quae geruntur iuventute et viribus ? Nullaene igitur res sunt seniles, quae vel infirmis corporibus, animo tamen administrantur ? Nihil ergo agebat Q. Maximus ? nihil L. Paulus, pater tuus, Scipio, focer optimi viri, filii mei ? ceteri senes, Fabricii, Curii, Coruncanii, cum rempublicam consilio et auctoritate defendebant, nihil agebant ? Ad App. Claudii
 16 senectutem accedebat etiam, ut caecus esset : tamen is, cum sententia senatus inclinaret ad pacem, et foedus faciendum cum Pyrrho, non dubitavit dicere illa, quae versibus persecutus est Ennius :

Quo vobis mentes, rectae quae stare solebant

Antehac, dementes sese flexere ?

ceteraque gravissime ; notum enim vobis carmen est ; et tamen ipsius Appii existat oratio. atque hanc ille egit septem et decem annos post alterum consula-

tum, cum inter duos consulatus anni decem interfluxissent, censorque ante consulatum superiorem fuisset. Ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem sane fuisse; et tamen sic a patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda versari senectutem negant, similesque sunt iis, qui gubernatorem in navigando agere nihil dicant, cum alii malos scandant, alii per foros cursent, alii sentinam exhauriant; ille autem clavum tenens sedeat in puppi quietus. non faciat ea, quae iuvenes: at vero multo maiora et meliora facit. Non viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum res magnae geruntur; sed consilio, auctoritate, sententia: quibus non modo non orbari, sed etiam augeri senectus solet. Nisi forte ego vobis, qui et miles, et tribunus, et legatus, et consul versatus sum in vario genere bellorum, cessare nunc videor, cum bella non gero. At senatui, quae sunt gerenda, praescribo, et quomodo: Carthagini, male iam diu cogitanti, bellum multo ante denuntio; de qua vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero. Quam palmam utinam dii immortales tibi, Scipio, reservent, ut avi reliquias persequare! cuius a morte hic tertius et tricesimus est annus: sed memoriam illius viri excipient omnes anni consequentes. Anno ante me censorem mortuus est, novem annis post meum consulatum, cum consul iterum, me consulere, creatus esset. Num igitur, si ad centesimum annum vixisset, senectutis eum suae poeniteret? nec enim excursione, nec salru, nec eminus hastis, aut cominus gladiis uteretur; sed consilio, ratione, sententia. quae nisi essent in senibus, non

familiarem negligere videretur, a filiis in iudicium vocatus est; ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet; sic illum, quasi desipientem, a re familiari removerent iudices. Tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat, et proxime scripserat, Oedipum Coloneum recitasse iudicibus, quaesivisseque, num illud carmen desipientis videretur. quo recitato, sententiis iudicum est liberatus. Num igitur hunc, num ²³ Homerum, num Hesiodum, num Simonidem, num Stefichorum, num, quos ante dixi, Isocratem, Gorgiam, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam Romae vidistis, Diogenem Stoicum, coegit in suis studiis obmutescere senectus? an non in omnibus iis studiorum agitatio vitae aequalis fuit? Age, ut ista divina studia omittamus, possum ²⁴ nominare ex agro Sabino rusticos Romanos, vicinos et familiares meos, quibus absentibus, nunquam fere ulla in agro maiora opera fiunt, non ferendis, non percipiendis, non condendis fructibus. quamquam in illis minus hoc mirum. nemo enim est tam senex, qui se annum non putet posse vivere: sed iidem elaborant in eis, quae sciunt nihil omnino ad se pertinere:

Serit arbores, quae alteri seculo profint,

ut ait Staius noster in Synephebis. Nec vero dubi- ²⁵ tet agricola, quamvis senex, quaerenti, cui serat, respondere: Diis immortalibus, qui me non accipere modo haec a maioribus voluerunt, sed etiam

8 posteris prodere. Melius Caecilius de sene alteri seculo prospiciente, quam illud :

*Aedepol, senectus, si nihil quidquam aliud vitii
Apportes tecum, cum advenis; unum id sat est,
Quod diu vivendo, multa, quae non vult, videt.*

Et multa fortasse, quae vult: atque in ea quidem, quae non vult, saepe etiam adolescentia incurrit. Illud vero idem Caecilius vitiosius :

*Tum equidem in senecta hoc deputo miserrimum,
Sentire ea aetate esse se odiosum alteri.*

26 lucundum potius, quam odiosum. ut enim adolescentibus bona indole praeditis sapientes senes delectantur, leviorque fit eorum senectus, qui a iuventute coluntur et diliguntur; sic adolescentes senum praeceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. nec minus intelligo me vobis, quam vos mihi esse incundos. Sed videtis, ut senectus non modo languida atque iners non sit, verum etiam sit operosa, et semper agens aliquid et moliens; tale scilicet, quale cuiusque studium in superiore vita fuit. Quid, quod etiam addiscunt aliquid? ut Solonem versibus gloriantem videmus, qui se quotidie aliquid addiscentem, senem fieri dicit; ut ego feci, qui Graecas literas senex didici: quas quidem sic avide arripui, quasi diuturnam sitim explere cupiens, ut ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc exemplis uti videtis. quod cum fecisse Socratem in fidibus audirem, vellem equidem et illud: (discebant enim fidibus antiqui:) sed in literis certe elaboravi.

9 Ne nunc quidem vires desidero adolescentis, (is

enim erat locus alter de vitiis senectutis,) non plus, 27
 quam adolescens tauri, aut elephanti desiderabam.
 quod est, eo decet uti; et quidquid agas, agere pro
 viribus. Quae enim vox potest esse contemptior, quam
 Milonis Crotoniatae? qui, cum iam senex esset, athle-
 tasque se in curriculo exercentes videret, adspexisse
 lacertos suos dicitur, illacrymansque dixisse, *At hi*
quidem iam mortui sunt. Non vero tam isti, quam tu
 ipse, nugator. neque enim ex te unquam es nobili-
 tatus, sed ex lateribus et lacertis tuis. Nihil Sex. Aelius
 tale, nihil multis annis ante Ti. Coruncanius, nihil
 modo P. Crassus; a quibus iura civibus praescribe-
 bantur: quorum usque ad extremum spiritum est pro-
 vecta prudentia. Orator, metuo, ne languescat senec- 28
 tute. est enim munus eius non ingenii solum, sed la-
 terum etiam, et virium. Omnino canorum illud in
 voce splendescit etiam, nescio quo pacto, in senec-
 tute; quod equidem adhuc non amisi; et videtis an-
 nos: sed tamen est decorus sermo senis, quietus et
 remissus; facitque per saepe ipsa sibi audientiam di-
 ferti senis comta et mitis oratio. quod si ipse exsequi
 nequeas, possis tamen Scipioni praecipere, et Laelio.
 Quid enim est iucundius senectute, stipata studiis iu-
 ventutis? An ne eas quidem vires senectuti relinque- 29
 mus, ut adolescentulos doceat, instituat, ad omne
 officii munus instruat? quo quidem opere quid po-
 test esse praeclarius? Mihi vero Cn. et P. Scipiones,
 et avi tui duo, L. Aemilius, et P. Africanus comitatu
 nobilium iuvenum fortunati videbantur, nec ulli bo-
 narum artium magistri non beati putandi, quamvis
 consenuerint vires, atque defecerint. etsi ista ipsa defec-

tio virium, adolescentiae vitis efficitur saepius;
 quam senectutis. libidinosa etenim et intemperans ado-
 30 lescentia effoetum corpus tradit senectuti. Cyrus qui-
 dem apud Xenophontem eo sermone, quem moriens
 habuit, cum admodum senex esset, negat se unquam
 sensisse, senectutem suam imbecilliolem factam,
 quam adolescentia fuisset. Ego L. Metellum memini
 puer (qui cum quadriennio post alterum consula-
 tum pontifex maximus factus esset, viginti et duos
 annos ei sacerdotio praefuit) ita bonis esse viribus
 extremo tempore aetatis, ut adolescentiam non re-
 quireret. Nihil necesse est mihi de me ipso dicere;
 quamquam est id quidem senile, aetatique nostrae
 10 conceditur. Videtisne, ut apud Homerum saepissime
 31 Nestor de virtutibus suis praedicet? tertiam enim
 iam aetatem hominum vivebat; nec erat ei veren-
 dum, ne vera de se praedicans, nimis videretur aut
 insolens, aut loquax. etenim (ut ait Homerus) ex
 eius lingua melle dulcior fluebat oratio; quam ad
 suavitatem nullis egebat corporis viribus: et tamen
 dux ille Graeciae nusquam optat, ut Aiakis similes
 habeat decem, at ut Nestoris; quod si acciderit, non
 32 dubitat, quin brevi Troia sit peritura. Sed redeo ad
 me. quartum annum ago et octogesimum: equidem
 posse vellem idem gloriari, quod Cyrus; sed tamen
 hoc queo dicere, non me quidem iis esse viribus,
 quibus aut miles bello Punico, aut quaestor eodem
 bello, aut consul in Hispania fuerim, aut quadri-
 ennio post, cum tribunus militaris depugnavi apud
 Thermopylas, M'. Acilio Glabrione consule: sed ta-
 men (ut vos videtis) non plane me enervavit, nec

afflixit senectus: non curia vires meas desiderat, non
 Rostra, non amici, non clientes, non hospites. nec
 enim unquam sum assensus veteri illi laudatoque pro-
 verbio, quod monet, mature fieri senem, si diu velis
 esse senex. Ego vero me minus diu senem esse mal-
 lem, quam esse senem ante, quam essem. Itaque ne-
 mo adhuc convenire me voluit, cui fuerim occupa-
 tus. At minus habeo virium, quam vestrum utervis. 33
 Ne vos quidem T. Pontii centurionis vires habetis.
 num idcirco est ille praestantior? moderatio modo
 virium adfit, et tantum, quantum potest, quisque
 nitatur. nae ille non magno desiderio tenebitur vi-
 rium. Olympiae per stadium ingressus esse Milo di-
 citur, cum humeris sustineret bovem vivum. utrum
 igitur has corporis, an Pythagorae tibi malis vires
 ingenii dari? denique isto bono utare, dum adfit;
 cum absit, ne requiras: nisi forte adolescentes pueri-
 tiam, paulum aetate progressi adolescentiam debeant
 requirere. Cursus est certus aetatis, et una via natu-
 rae, eaque simplex; suaeque cuique parti aetatis tem-
 pestivitas est data; ut et infirmitas puerorum, et fe-
 rocitas iuvenum, et gravitas iam constantis aetatis,
 et senectutis maturitas naturale quiddam habeat,
 quod suo tempore percipi debeat. Arbitror te audi- 34
 re, Scipio, hospes tuus avitus Masinissa quae faciat
 hodie, nonaginta annos natus: cum ingressus iter pe-
 dibus sit, in equum omnino non ascendere; cum
 equo, ex equo non descendere: nullo imbri, nullo
 frigore adduci, ut capite operto sit: summam in eo
 esse corporis siccitatem: itaque exsequi omnia regis
 officia et munera. Potest igitur exercitatio, et tempe-

rantia etiam in senectute conservare aliquid pristini
 11 roboris. Non sunt in senectute vires? ne postulantur
 quidem vires a senectute. ergo et legibus et institutis
 vacat aetas nostra muneribus iis, quae non possunt
 sine viribus sustineri. itaque non modo, quod non
 possumus, sed ne quantum possumus quidem, cogi-
 35 mur. At ita multi sunt imbecilli senes, ut nullum of-
 ficium, aut omnino vitae munus exsequi possint. At id
 quidem non proprium senectutis est vitium, sed com-
 mune valetudinis. Quam fuit imbecillus P. Africani
 filius is, qui te adoptavit? quam tenui, aut nulla po-
 tius valetudine? quod ni ita fuisset, alterum ille existi-
 tisset lumen civitatis. ad paternam enim magnitudi-
 nem animi doctrina uberius accesserat. Quid mirum
 igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum ne id
 quidem adolescentes effugere possint? Resistendum,
 Laeli et Scipio, senectuti est, eiusque vitia diligen-
 tia compensanda sunt. Pugnandum, tanquam contra
 36 morbum, sic contra senectutem. Habenda ratio va-
 letudinis: utendum exercitationibus modicis: tan-
 tum cibi et potionis adhibendum, ut reficiantur vi-
 res, non opprimantur. Nec vero corpori soli subveni-
 endum est, sed menti atque animo multo magis.
 nam haec quoque, nisi tanquam lumini oleum instil-
 les, extinguuntur senectute. et corpora quidem de-
 fatigatione et exercitatione ingravescunt; animi au-
 tem exercitando levantur. nam quos ait Caecilius,
comicos stultos senes; hos significat credulos, oblivio-
 sos, dissolutos: quae vitia sunt non senectutis, sed
 inertis, ignavae, somniculosae senectutis. ut petulan-
 tia, ut libido, magis est adolescentium, quam senum;

nec tamen omnium adolescentium, sed non proborum: sic ista senilis stultitia (quae deliratio appellari solet) senum levium est, non omnium. Quatuor 10- 37
bustos filios, quinque filias, tantam domum, tantas clientelas Appius regebat et senex, et caecus. intentum enim animum, tanquam arcum, habebat, nec languescens succumbebat senectati. tenebat non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant servi, verebantur liberi, carum omnes habebant: vigebat in illa domo patrius mos et disciplina. Ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit, si 38
ius suum retinet, si nemini emancipata est, si usque ad extremum spiritum dominatur in suos. ut enim adolescentem, in quo senile aliquid; sic senem, in quo est adolescentis aliquid, probō: quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo nunquam erit. Septimus mihi Originum liber est in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: causarum illustrium, quascunque defendi, nunc cum maxime conficio orationes: ius augurum, pontificum, civile tracto: multum etiam Graecis literis utor: Pythagoreorumque more exercendae memoriae gratia, quid quoque die dixerim, audierim, egerim, commemoro vesperi. Hae sunt exercitationes ingenii, haec curricula mentis: in his defudans atque elaborans, corporis vires non magnopere desidero. adsum amicis: venio in senatum frequens, ultroque affero res multum et diu cogitatas; easque tueor animi, non corporis viribus. quae si exsequi nequirem, tamen me lectulus oblectaret meus, ea ipsa cogitantem, quae iam agere non possem; sed ut possim, facit acta vita. Semper

enim in his studiis laboribusque viventi non intelligitur, quando obrepat senectus. Ita sensim sine sensu aetas senescit; nec subito frangitur, sed diuturnitate exstinguitur.

- 12 Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod eam
 39 carere dicunt voluptatibus. O praeclarum munus aetatis, si quidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum! Accipite enim, optimi adolescentes, veterem orationem Archytae Tarentini, magni in primis, et praeclari viri; quae mihi tradita est, cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo. Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem, hominibus dicebat a natura datam; cuius voluptatis avidae libidines temere et effrenate ad
 40 potiundum incitarentur. Hinc patriae prodiones, hinc rerumpublicarum everfiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci: nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret: stupra vero, et adulteria, et omne tale flagitium, nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptatis. cumque homini sive natura, sive quis deus nihil mente praestabilius dedisset; huic divino muneri ac dono
 41 nihil esse tam inimicum, quam voluptatem. Nec enim libidine dominante temperantiae locum esse; neque omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere. quod quo magis intelligi posset, fingere animo aliquem iubebat, tanta incitatum voluptate corporis, quanta percipi posset maxima. nemini censebat fore dubium, quin tamdiu, dum ira gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione

consequi posset. quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quam voluptatem; si quidem ea, cum maior esset atque longior, omne animi lumen exstingueret. Haec cum C. Pontio Samnite, patre eius, a quo, Caudino proelio, Sp. Postumius et T. Veturius consules superati sunt, locutum Archytam, Nearchus Tarentinus, hospes noster, qui in amicitia populi Romani permanerat, se a maioribus natu accepisse dicebat, cum quidem ei sermoni interfuisset Plato Atheniensis; quem Tarentum venisse, L. Camillo, Appio Claudio consulibus, reperio. Quorsum ⁴² haec? ut intelligatis, si voluptatem aspernari ratione et sapientia non possimus, magnam habendam senectuti gratiam, quae efficeret, ut id non liberet, quod non oporteret. Impedit enim consilium voluptas, rationi inimica est, ac mentis (ut ita dicam) praefringit oculos, nec habet ullum cum virtute commercium. Invitus quidem feci, ut fortissimi viri T. Flaminini fratrem L. Flamininum e senatu eiicerem, septem annis post, quam consul fuisset: sed notandam putavi libidinem. Ille enim cum esset consul, in Gallia exoratus in convivio a scorto est, ut securi feriret aliquem eorum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis. hic Tito, fratre suo, censore, (qui proximus ante me fuerat,) elapsus est; mihi vero et Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa et tam perdita libido, quae cum probro privato coniungeret imperii dedecus. Saepe audivi a maioribus natu, ¹³ qui se porro pueros a senibus audisse dicebant, mirari ⁴³ solitum C. Fabricium, quod, cum apud regem Pyrrhum legatus esset, audisset a Thessalo Cineas, esse

quendam Athenis, qui se sapientem profiteretur; eumque dicere, omnia, quae faceremus, ad voluptatem esse referenda. quod ex eo audientes M^o. Curium et Ti. Coruncanium optare solitos, ut id Samnitibus, ipsique Pyrrho persuaderetur; quo facilius vinci possent, cum se voluptatibus dedissent. Vixerat M^o. Curius cum P. Decio, qui quinquennio ante eum consulem se pro republica quarto consulatu devoverat. Norat eundem Fabricius, norat Coruncanius: qui cum ex sua vita, tum ex eius, quem dico, P. Decii factis, iudicabant esse profecto àliiquid natura pulchrum atque praeclarum, quod sua sponte peteretur, quodque spreta et contempta voluptate
44 optimus quisque sequeretur. Quorsum igitur tam multa de voluptate? quia non modo vituperatio nulla, sed etiam summa laus senectutis est, quod ea voluptates nullas magnopere desiderat. caret epulis, exstructisque mensis, et frequentibus poculis? caret ergo etiam vinolentia, et cruditate, et insomniis. Sed si aliquid dandum est voluptati, quoniam eius blanditiis non facile obsistimus, (divine enim Plato *escam malorum* voluptatem appellat, quod ea videlicet homines capiantur, ut hamo pisces,) quamquam immoderatis epulis careat senectus, modicis tamen conviviis delectari potest. C. Duillium, M. F. qui Poenos classe primus devicerat, redeuntem a coena senem saepe videbam puer: delectabatur crebro funali et tibicine, quae sibi nullo exemplo privatus sumserat: tantum licentiae dabat gloria. Sed
41 quid ego alios? ad me ipsum iam revertar. Primum habui semper sodales. sodalitates autem me quaesto-

re constitutae sunt, sacris Idaeis Magnae Matris acceptis. epulabar igitur cum sodalibus omnino modice; sed erat quidam fervor aetatis; qua progrediente, omnia fient in dies mitiora. neque enim ipsorum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quam coetu amicorum et sermonibus metiebar. bene enim maiores nostri accubitionem epularum amicorum, quia vitae coniunctionem haberet, *convivium* nominarunt; melius, quam Graeci, qui hoc idem tum comotationem, tum concoenationem vocant: ut, quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur. Ego vero propter sermonis delectationem tempestivis quoque conviviiis delector, nec cum aequalibus solum, (qui pauci admodum restant,) sed cum vestra etiam aetate, atque vobiscum; habeoque senectuti magnam gratiam, quae mihi sermonis aviditatem auxit, potionis et cibi sustulit. Quod si quem etiam ista delectant; (ne omnino bellum indixisse videar voluptati, cuius est etiam fortasse quidam naturalis modus;) non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis, carere sensu senectutem. Me vero et magisteria delectant a maioribus instituta; et is sermo, qui more maiorum a summo adhibetur in poculis; et pocula, sicut in symposio Xenophontis, minuta atque rorantia; et refrigeratio aestate; et vicissim aut sol, aut ignis hibernus. quae quidem in Sabinis etiam persequi soleo, conviviumque vicinorum quotidie compleo; quod ad multam noctem, quam maxime possumus, vario sermone producimus. At non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus. Credo: sed ne

desideratio quidem. nihil autem molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, cum ex eo quidam iam affecto aetate quaereret, utereturne rebus veneris: Dii meliora, inquit. libenter vero istinc, tanquam a domino agresti ac furioso profugi. cupidus enim rerum talium, odiosum et molestum est fortasse carere; satiatis vero et expletis iucundius est carere, quam frui. quamquam non caret is, qui non desiderat. Ergo hoc non desiderare, dico esse iucundius,

48 quam frui. Quod si istis ipsis voluptatibus bona aeras fruitur libentius; primum parvulis fruitur rebus, ut diximus; deinde iis, quibus senectus, si non abunde potitur, non omnino caret. Ut Turpione Ambivio magis delectatur, qui in prima cavea spectat; delectatur tamen etiam qui in ultima: sic adolescentia voluptates prope intuens magis fortasse laetatur: sed delectatur etiam senectus, procul eas spectans,

49 tum, quantum sat est. At illa quanti sunt, animum, tanquam emeritis stipendiis libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque (ut dicitur) vivere? si vero habet aliquod tanquam pabulum studii atque doctrinae, nihil est otiosa senectute iucundius. mori paene videbamus in studio dimetiundi coeli atque terrae C. Gallum, familiarem patris tui, Scipio. quoties illum lux noctu aliquid describere ingressum, quoties nox oppressit, cum mane coepisset? quam delectabat eum, defectiones solis et lunae multo

50 nobis ante praedicere? Quid in levioribus studiis, sed tamen acutis? quam gaudebat bello suo Punico Naevius! quam Truculento Plautus! quam Pseudo-

lo ! Vidi etiam senem Livium ; qui cum sex annos ante, quam ego natus sum, fabulam docuisset, Centone Tuditanoque consulibus, usque ad adolescentiam meam processit aetate. Quid de P. Licinii Crassi et pontificii, et civilis iuris studio loquar ? aut de huius P. Scipionis, qui his paucis diebus pontifex maximus factus est ? Atqui eos omnes, quos commemoravi, his studiis flagrantes senes vidimus. M. vero Cethegum, quem recte *Suadae medullam* dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamus, etiam senem ? Quae sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum his voluptatibus comparandae ? Atque haec quidem studia doctrinae ; quae quidem prudentibus et bene institutis pariter cum aetate crescunt : ut honestum illud Solonis sit, quod ait versiculo quodam, ut ante dixi, senescere se, multa in dies addiscentem : qua voluptate animi nulla certe potest esse maior. Venio nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector : quae nec ulla impediuntur senectute, et mihi ad sapientis vitam proxime videntur accedere. habent enim rationem cum terra, quae nunquam recusat imperium, nec unquam sine usura reddit, quod accepit ; sed alias minore, plerumque maiore cum foenore. quamquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terrae vis ac natura delectat : quae cum gremio mollito ac subacto semen sparsum excipit, primum id occaecatum cohibet ; ex quo occasio (quae hoc efficit) nominata est : deinde tepefactum vapore et compressu suo diffundit, et elicit herbescentem ex eo viriditatem : quae nixa fibris stir-

pium, sensim adolescit; culmoque erecta geniculato;
 vaginis iam quasi pubescens includitur; e quibus cum
 emerferit, fundit frugem spici, ordine structam, et
 contra avium minorum morsus munitur vallo arista-
 52 rum. Quid ego vitium fatus, ortus, incrementa com-
 memorem? satiari delectatione non possum, ut meae
 senectutis quietem oblectamentumque noscatis.
 Omitto enim vim ipsam omnium, quae generantur e
 terra: quae ex fici tantulo grano, aut ex acino vina-
 ceo, aut ex ceterarum frugum ac stirpium minutissi-
 mis feminibus tantos truncos ramosque procreat:
 malleoli, plantae, sarmenta, viviradices, propagines,
 nonne ea efficiunt, ut quemvis cum admiratione de-
 lectent? Vitis quidem, quae natura caduca est, et nisi
 fulta sit, ad terram fertur; eadem, ut se erigat, clavi-
 culis suis, quasi manibus, quidquid est nacta, com-
 plectitur: quam serpentem multiplici lapsu et erra-
 tico, ferro amputans coercet ars agrorum, ne sil-
 vescat sarmentis, et in omnes partes nimia fundatur.
 53 Itaque ineunte vere in iis, quae relicta sunt, existit
 tanquam ad articulos sarmentorum ea, quae gemma
 dicitur, a qua oriens uva sese ostendit: quae et suc-
 co terrae, et calore solis augescens, primo est pera-
 cerba gustatu, deinde maturata dulcescit; vestitaque
 pampinis, nec modico tempore caret, et nimios solis
 defendit ardores. qua quid potest esse cum fructu
 laetius, tum adspectu pulchrius? cuius quidem non
 utilitas me solum, ut ante dixi, sed etiam cultura,
 et ipsa natura delectat; adminiculorum ordines, ca-
 pitum iugatio, religatio, et propagatio vitium; sar-
 mentorumque, ea, quam dixi, aliorum amputatio,

aliorum immissio. Quid ego irrigationes? quid fos- 54
 siones agri, repastinationesque proferam, quibus fit
 multo terra foecundior? Quid de utilitate loquar
 stercoreandi? dixi in eo libro, quem de rebus rusticis
 scripsi; de qua doctus Hesiodus ne verbum quidem
 fecit, cum de cultura agri scriberet. At Homerus,
 qui multis, ut mihi videtur, ante seculis fuit, Laer-
 tem lenientem desiderium, quod capiebat e filio, co-
 lentem agrum, et eum stercoreantem facit. Nec vero
 segetibus solum, et pratis, et vineis, et arbutis res ru-
 sticae laetae sunt; sed etiam hortis et pomariis: tum
 pecudum pastu, apium examinibus, florum omnium
 varietate. Nec consitiones modo delectant, sed etiam
 insitiones; quibus nihil invenit agricultura sollertius.
 Possum persequi multa oblectamenta rerum rustica- 16
 rum: sed ea ipsa, quae dixi, fuisse sentio longiora. 55
 Ignoscetis autem. nam et studio rerum rusticarum
 provectus sum, et senectus est natura loquacior; ne
 ab omnibus eam vitiiis videar vindicare. Ergo in hac
 vita M'. Curius, cum de Samnitibus, de Sabinis, de
 Pyrrho triumphasset, consumpsit extremum tempus
 aetatis: cuius quidem villam ego contemplans (abest
 enim non longe a me) admirari satis non possum vel
 hominis ipsius continentiam, vel temporum discipli-
 nam. Curio, ad focum sedenti, magnum auri pon-
 dus Samnites cum attulissent, repudiati ab eo sunt.
 non enim aurum habere, praeclarum sibi videri dixit;
 sed iis, qui haberent aurum, imperare. Poteratne tan-
 tus animus non iucundam efficere senectutem? Sed 56
 venio ad agricolas, ne a me ipso recedam. In agris erant
 tum senatores, et iidem senes: siquidem aranti L.

Quinctio Cincinnato nuntiatum est, eum dictatorem esse factum; cuius dictatoris iussu magister equitum C. Servilius Ahala Sp. Maelium, regnum appetentem, occupatum interemit. a villa in senatum arcessiebantur et Curius, et ceteri senes; ex quo, qui eos arcessiebant, *viatores* nominati sunt. num igitur eorum senectus miserabilis fuit, qui se agri cultione oblectabant? mea quidem sententia haud scio, an ulla beatior esse possit; neque solum officio, quod hominum generi universo cultura agrorum est salutaris, sed et delectatione, quam dixi, et saturitate copiaeque omnium rerum, quae ad victum hominum, ad cultum etiam deorum pertinent; ut, quoniam haec quidam desiderant, in gratiam iam cum voluptate redeamus. Semper enim boni assiduique domini referta cella vinaria, olearia, etiam penaria est, villaque tota locuples est: abundat porco, haedo, agno, gallina, lacte, caseo, melle. Iam hortum ipsi agricolae fuccidiam alteram appellant: tum conditiora facit haec, supervacanei etiam operis aucupium atque venatio. Quid de pratorum viriditate, aut arborum ordinibus, aut vinearum olivetorumque specie dicam? Brevi praecidam. Agro bene culto nil potest esse, nec usu uberius, nec specie ornatus: ad quem fruendum non modo non retardat, verum etiam invitat atque allecat senectus. Ubi enim potest illa aetas, aut calefcere vel apricatione melius, vel igni; aut vicissim umbris aquisve refrigerari salubrius? Sibi igitur habeant arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clavam; sibi pilam, sibi natationes et cursus: nobis senibus ex lusionibus multis talos re-

linquant, et tesseras: id ipsum utrum lubebit; quoniam sine his beata esse senectus potest. Multas ad 17 res perutiles Xenophontis libri sunt. quos legite, 59 quaeso, studiose, ut facitis. quam copiose ab eo agricultura laudatur in eo libro, qui est de tuenda re familiari, qui Oeconomicus inscribitur? atque ut intelligatis, nihil ei tam regale videri, quam studium agri colendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, regem Persarum, praestantem ingenio atque imperii gloria, cum Lysander Lacedaemonius, vir summae virtutis, venisset ad eum Sardis, eique dona a sociis attulisset; et ceteris in rebus comem erga Lysandrum atque humanum fuisse, et ei quendam conseptum agrum, diligenter confitum ostendisse. cum autem admiraretur Lysander et proceritates arborum, et directos in quincuncem ordines, et humum subactam atque puram, et suavitatem odorum, qui afflarentur e floribus; tum eum dixisse, mirari se non modo diligentiam, sed etiam sollertiam eius, a quo essent illa dimensa atque descripta; et ei Cyrum respondisse: Atqui ego omnia ista sum dimensus; mei sunt ordines, mea descriptio; multae etiam istarum arborum mea manu sunt fatae. tum Lysandrum intuentem eius purpuram, et nitorem corporis, ornatumque Persicum multo auro, multisque gemmis, dixisse: Recte vero te, Cyre, beatum ferunt, quoniam virtuti tuae fortuna coniuncta est. Hac igitur fortuna frui licet senibus; nec 60 aetas impedit, quo minus et ceterarum rerum, et inprimis agri colendi studia teneamus usque ad ultimum tempus senectutis. M. quidem Valerium Cor-

vum accepimus ad centesimum annum perduxisse, cum esset acta iam aetate in agris, eosque coleret; cuius inter primum et sextum consulatum sex et quadraginta anni interfuerunt. itaque quantum spatium aetatis maiores nostri ad senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursus honorum fuit. atque eius extrema aetas hoc beatior, quam media, quod auctoritatis plus habebat, laboris vero minus. Apex
61 autem senectutis est auctoritas. Quanta fuit in L. Caecilio Metello? quanta in Atilio Calatino? in quem illud elogium unicum: PLURIMAE CONSENTIUNT GENTES, POPULI PRIMARIUM FUISSE VIRUM. notum est carmen, incisum in sepulcro. Iure igitur gravis, cuius de laudibus omnium esset fama consentiens. Quem virum P. Crassum, nuper pontificem maximum, quem postea M. Lepidum eodem sacerdotio praeditum vidimus? Quid de Paulo, aut Africano loquar? aut, ut iam ante, de Maximo? quorum non in sententia solum, sed etiam in nutu residebat auctoritas. Habet senectus, honorata praesertim, tantam auctoritatem, ut ea pluris sit, quam omnes ado-
18 lescentiae voluptates. Sed in omni oratione memen-
62 tote, eam me laudare senectutem, quae fundamentis adolescentiae constituta sit. ex quo id efficitur, quod ego magno quondam cum assensu omnium dixi: Miseram esse senectutem, quae se oratione defenderet. non cani, non rugae repente auctoritatem arripere possunt; sed honeste acta superior aetas fructus capit auctoritatis extremos. Haec enim ipsa sunt honorabilia, quae videntur levia atque communia, salutare, appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, con-

fuli; quae et apud nos, et in aliis civitatibus, ut quaeque optime morata, ita diligentissime observantur. Lyfandrum Lacedaemonium, cuius modo mentionem feci, dicere aiunt solitum, Lacedaemonem esse honestissimum domicilium senectutis. nusquam enim tantum tribuitur aetati, nusquam est senectus honoratior. quin etiam memoriae proditum est, cum Athenis, ludis, quidam in theatrum grandis natu venisset, in magno confessu locum ei a suis civibus nusquam datum: cum autem ad Lacedaemonios accessisset, qui legati cum essent, in loco certo confederant, confurrexissent omnes, et senem illum sessum recepisse. Quibus cum a cuncto confessu plausus esset multiplex datus, dixisse ex iis quendam, Athenienses scire, quae recta essent, sed facere nolle. Multa in nostro collegio praeclara; sed hoc, de quo ⁶⁴ agimus, inprimis, quod, ut quisque aetate antecedit, ita sententiae principatum tenet: neque solum honore antecedentibus, sed iis etiam, qui cum imperio sunt, maiores natu augures anteponuntur. Quae sunt igitur voluptates corporis cum auctoritatis praemiis comparandae? quibus qui splendide usi sunt, ii mihi videntur fabulam aetatis peregisse, nec, tanquam inexercitati histriones, in extremo actu corruisse. At sunt morosi, et anxii, et iracundi, et ⁶⁵ difficiles senes; si quaerimus, etiam avari: sed haec, morum vitia sunt, non senectutis. Ac morositas tamen, et ea vitia, quae dixi, habent aliquid excusationis, non illius quidem iustae, sed quae probari posse videatur. contemni se putant, despici, illudi. praeterea in fragili corpore odiosa omnis of-

fensio est. quae tamen omnia dulciora fiunt et moribus bonis, et artibus; idque tum in vita, tum in scena intelligi potest ex iis fratribus, qui in Adelphis sunt. quanta in altero duritas, in altero comitas! Sic se res habet. ut enim non omne vinum, sic non omnis aetas vetustate coacescit. severitatem in senectute probo, sed eam (sicut alia) modicam; acerbiter nullo modo. avaritia vero senilis quid
 66 sibi velit, non intelligo. Potest enim quidquam esse absurdius, quam, quo minus viae restat, eo plus viatici quaerere?

19 Quarta restat causa, quae maxime angere atque sollicitam habere nostram aetatem videtur, appropinquatio mortis; quae certe a senectute non potest longe abesse. O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa aetate non viderit! quae aut plane negligenda est, si omnino exstinguit animum; aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus aeternus. Atqui tertium certe nihil inveniri
 67 potest. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sum? quamquam quis est tam stultus, quamvis sit adolescens, cui sit exploratum, se ad vesperum esse victurum? quin etiam aetas illa multo plures, quam nostra, mortis casus habet. facilius in morbos incidunt adolescentes; gravius aegrotant; tristius curantur. itaque pauci veniunt ad senectutem: quod ni ita accideret, melius et prudentius viveretur. Mens enim, et ratio, et consilium, in senibus est; qui si nulli fuissent, nullae omnino civitates essent. Sed redeo ad mortem impendentem. quod illud est crimen senectutis, cum il-

lud videatis cum adolescentia esse commune? Senti 68
ego cum in optimo filio meo, tum in exspectatis ad
amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni
aetati mortem esse communem. At sperat adolescens,
diu se victurum; quod sperare idem senex non pō-
test. Insipienter sperat. quid enim stultius, quam in-
certa pro certis habere, falsa pro veris? Senex ne
quod speret quidem habet. At est eo meliore con-
ditione, quam adolescens, cum id, quod ille sperat,
hic iam consecutus est. Ille vult diu vivere; hic diu
vixit. Quamquam, o dii boni! quid est in hominis 69
vita diu? da enim supremum tempus: exspectemus
Tartessiorum regis aetatem: fuit enim (ut scriptum
video) Arganthonius quidam Gadibus, qui octogin-
ta regnavit annos, centum et viginti vixit. Sed mihi
ne diuturnum quidem quidquam videtur, in quo est
aliquid extremum. cum enim id advenit, tunc illud,
quod praeteriit, effluxit: tantum remanet, quod vir-
tute et recte factis consecutus sis. horae quidem ce-
dunt, et dies, et menses, et anni; nec praeteritum
tempus unquam revertitur; nec, quid sequatur, sciri
potest. quod cuique temporis ad vivendum datur, eo
debet esse contentus. Neque enim histrioni, ut pla- 70
ceat, peragenda est fabula, modo, in quocunque
fuerit actu, probetur; neque sapienti usque ad *Plau-
dite* vivendum. Breve enim tempus aetatis, satis
est longum ad bene honesteque vivendum. sin pro-
cesseris longius, non magis dolendum est, quam agri-
colae dolent, praeterita verni temporis suavitate, ae-
statem autumnumque venisse. ver enim, tanquam
adolescentiam significat, ostenditque fructus futu-

ros: reliqua tempora demetendis fructibus et percipiendis accommodata sunt. Fructus autem senectutis est (ut saepe dixi) ante partorum bonorum memoria et copia. Omnia vero, quae secundum naturam sunt, sunt habenda in bonis. quid est autem tam secundum naturam, quam senibus emori? quod idem contingit adolescentibus, adversante et repugnante natura. Itaque adolescentes mori sic mihi videntur, ut cum aquae multitudine vis flammae opprimitur; senes autem, sicut sua sponte, nulla adhibita vi, consumtus ignis exstinguitur. et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura et cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas: quae mihi quidem tam iucunda est, ut, quo propius ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquandoque in portum ex longa navigatione esse venturus. Omnium aetatum certus est terminus; senectutis autem nullus: recteque in ea vivitur, quoad munus officii exsequi et tueri possis; et tamen mortem contemnere. ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit, quam adolescentia, et fortior. Hoc illud est, quod Pisistrato tyranno a Solone responsum est; cum illi quaerenti, Qua tandem spe fretus sibi tam audaciter obisteret, respondisse dicitur, Senectute. Sed vivendi finis est optimus, cum integra mente, ceterisque sensibus, opus ipsa suum eadem, quae coagmentavit, natura dissolvit. Ut navem, ut aedificium idem destruit facillime, qui construxit; sic hominem eadem optime, quae conglutinavit, natura dissolvit. iam omnis conglutinatio recens, aegre; inveterata, facile divelli-

tur. ita fit, ut illud breve vitae reliquum nec avide appetendum senibus, nec sine causa deferendum sit; vetatque Pythagoras, iniussu imperatoris, id est, dei, de praesidio et statione vitae decedere. Solonis quidem sapientis elogium est, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum et lamentis vacare. vult, credo, se esse carum suis. Sed haud scio, an melius Ennius:

*Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu
Faxit.*

Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur. Iam sensus morientialiquis esse potest, 74
isque ad exiguum tempus, praesertim seni: post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. Sed hoc meditatam ab adolescentia debet esse, mortem ut negligamus; sine qua meditatione, tranquillo esse animo nemo potest. moriendum enim certe est; et id incertum, an eo ipso die. Mortem igitur omnibus 75
horis impendentem timens, qui poterit animo consistere? de qua non ita longa disputatione opus esse videtur, cum recorder, non solum L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus; non duo Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitaverunt; non M. Atilium, qui ad supplicium est profectus, ut fidem hosti datam conservaret; non duo Scipiones, qui iter Poenis vel corporibus suis obstruere voluerunt; non avum tuum L. Paullum, qui mortem luit collegae in Cannensi ignominia temeritatem; non M. Marcellum, cuius interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepulturae carere passus est: sed legiones nostras (quod scripsi in Originibus) in eum

saepe locum profectas alacri animo et erecto, unde
 se nunquam redituras arbitrarentur. Quod igitur ado-
 lescentes, et ii quidem non solum indocti, sed etiam
 76 rustici contemnunt, id docti senes eximescent? Om-
 nino (ut mihi quidem videtur) studiorum omnium
 fatietas, vitae facit fatietatem. Sunt pueritiae certa
 studia. num igitur ea desiderant adolescentes? sunt
 et ineuntis adolescentiae. num ea iam constans requi-
 rit aetas, quae media dicitur? sunt etiam huius aeta-
 tis. ne ea quidem quaeruntur a senectute. sunt extre-
 ma quaedam studia senectutis. ergo, ut superiorum
 aetatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectu-
 tis. quod eum evenit, fatietas vitae tempus maturum
 21 mortis affert. Equidem non video, cur, quid ipse
 77 sentiam de morte, non audeam vobis dicere; quod
 eo melius mihi cernere videor, quo ab ea propius ab-
 sum. Ego vestros patres, P. Scipio, tuque, C. Laeli,
 viros clarissimos, mihi que amicissimos, vivere arbi-
 tror; et eam quidem vitam, quae est sola vita nomi-
 nanda. Nam, dum sumus in his inclusi compagibus
 corporis, munere quodam necessitatis, et gravi ope-
 re perfungimur. est enim animus coelestis ex altissi-
 mo domicilio depressus, et quasi demersus in ter-
 ram, locum divinae naturae, aeternitatisque contra-
 rium. Sed credo, deos immortales sparsisse animos
 in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur,
 quique coelestium ordinem contemplantes, imitaren-
 tur eum vitae modo atque constantia. nec me so-
 lum ratio ac disputatio impulit, ut ita crederem; sed
 nobilitas etiam summorum philosophorum, et auc-
 toritas.

Audiebam Pythagoram, Pythagoreosque, incolas 75
 paene nostros, qui essent Italici philosophi quondam
 nominati, nunquam dubitasse, quin ex universa men-
 te divina delibatos animos haberemus. demonstra-
 bantur mihi praeterea, quae Socrates supremo vitae
 die de immortalitate animorum differuisset, is, qui
 esset omnium sapientissimus oraculo Apollinis iudi-
 catus. Quid multa? sic mihi persuasi, sic sentio, cum
 tanta celeritas animorum sit, tanta memoria praeteri-
 torum, futurorumque prudentia, tot artes, tantae
 scientiae, tot inventa, non posse eam naturam, quae
 res eas contineat, esse mortalem: cumque semper
 agitetur animus, nec principium motus habeat, quia
 se ipse moveat; ne finem quidem habiturum esse mo-
 tus, quia nunquam se ipse sit relicturus. et, cum sim-
 plex animi natura esset, neque haberet in se quid-
 quam admistum dispar sui, atque dissimile, non pos-
 se eum dividi: quod si non possit, non posse interi-
 re: magnoque esse argumento, homines scire plera-
 que ante, quam nati sint, quod iam pueri, cum artes
 difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arri-
 piant, ut eas non tum primum accipere videantur,
 sed reminisci et recordari. Haec Plato noster. Apud 22
 Xenophontem autem moriens Cyrus maior, haec di- 79
 cit. » Nolite arbitrari, o mihi carissimi filii, me, cum
 » a vobis discessero, nusquam, aut nullum fore. nec
 » enim, dum eram vobiscum, animum meum vide-
 » batis; sed eum esse in hoc corpore, ex iis rebus,
 » quas gerebam, intelligebatis. eundem igitur esse
 » creditote, etiam si nullum videbitis. Nec vero cla- 80
 » rorum virorum post mortem honores permane-

» rent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo
 » diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem
 » nunquam persuaderi potuit, animos, dum in cor-
 » poribus essent mortalibus, vivere; cum exissent
 » ex iis, emori: nec vero tum animum esse in-
 » sapientem, cum ex insipienti corpore evasisset;
 » sed cum omni admixtione corporis liberatus, pu-
 » rus et integer esse coepisset, tum esse sapien-
 » tem. Atque etiam, cum hominis natura morte dis-
 » solvitur, ceterarum rerum perspicuum est, quo
 » quaeque discedant: abeunt enim illuc omnia, unde
 » orta sunt; animus autem solus, nec cum adest, nec
 81 » cum discedit, apparet. Iam vero videtis, nihil esse
 » morti tam simile, quam somnum. Atqui dormien-
 » tium animi maxime declarant divinitatem suam.
 » multa enim, cum remissi et liberi sunt, futura pro-
 » spiciunt. Ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum
 » se plane corporis vinculis relaxaverint. Quare, si
 » haec ita sunt, sic me colitote, ut deum. sin una est
 » interiturus animus cum corpore, vos tamen deos
 » verentes, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur
 » et regunt, memoriam nostri pie inviolateque serva-
 » bitis.» Cyrus quidem haec moriens. Nos, si pla-
 23 cet, nostra videamus. Nemo unquam mihi, Scipio,
 82 persuadebit, aut patrem tuum Paullum, aut duos
 avos, Paullum et Africanum, aut Africani patrem,
 aut patruum, aut multos praestantes viros, quos enu-
 merare non est necesse, tanta esse conatos, quae ad
 posteritatis memoriam pertinerent, nisi animo cerne-
 rent, posteritatem ad se pertinere. An censes (ut de
 me ipso aliquid more senum glorier) me tantos labo-

res diurnos nocturnosque domi militiaeque suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam meam, quibus vitam, essem terminaturus? nonne melius multo fuisset, otiosam aetatem, et quietam, sine ullo labore et contentione traducere? sed, nescio quomodo, animus erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi, cum excessisset e vita, tum denique victurus esset. quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maxime ad immortalitatem gloriae niteretur. Quid, quod ⁸³ sapientissimus quisque aequissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? nonne vobis videtur animus is, qui plus cernat et longius, videre, se ad meliora proficisci; ille autem, cuius obtusior sit acies, non videre? Equidem efferor studio patres vestros, quos colui et dilexi, videndi: neque vero eos solum convenire aveo, quos ipse cognovi; sed illos etiam, de quibus audivi, et legi, et ipse conscripsi. Quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit, neque tanquam Peliam recoxerit. Quod si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repueriscam, et in cunis vagiam, valde recusem; nec vero velim, quasi decurso spatio, ad carceres a calce revocari. Quid enim habet vita commodi? quid non potius laboris? sed habeat sane. habet certe tamen, aut fatietatem, aut modum. non lubet enim mihi deplorare vitam, quod multi, et ii docti, saepe fecerunt. neque me vixisse poenitet; quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem: et ex vita ita discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo. commorandi enim natura deversorium nobis, non habitandi locum

8, dedit. O praeclarum diem, cum ad illud divinum animorum concilium coetumque proficiscar, cumque ex hac turba et colluvione discedam! proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi; sed etiam ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate praestantior: cuius a me corpus crematum est; quod contra decuit ab illo meum. animus vero non me deserens, sed respectans, in ea profecto loca discessit, quo mihi ipsi cernebat esse veniendum. quem ego meum casum fortiter ferre visus sum: non quod aequo animo ferrem; sed me ipse consolabar, existimans, non longinquum inter
 86 nos digressum et discessum fore. His mihi rebus, Scipio (id enim te cum Laelio admirari solere dixisti) levis est senectus, nec solum non molesta, sed etiam iucunda. quod si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam, lubenter erro; nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. si mortuus (ut quidam minuti philosophi censent) nihil sentiam; non vereor, ne hunc errorem meum mortui philosophi irrideant. Quod si non sumus immortales futuri, tamen extinguere homini suo tempore optabile est. nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, sic vivendi modum. senectus autem, peractio aetatis est, tanquam fabulae; cuius defatigationem fugere debemus, praesertim adiuncta senectate. Haec habui, de senectute quae dicerem; ad quam utinam perveniatis! ut ea, quae ex me audistis, re experti probare possitis.

M. TULLII
CICERONIS
LAEIIUS.

M. TULLII
CICERONIS
LAELIUS
SIVE
DE AMICITIA DIALOGUS
AD
T. POMPONIUM ATTICUM.

ARGUMENTUM.

Cum inter P. Scipionem Africanum & Laelium summam usque ad mortem amicitiam fuisse constaret, Ciceroni de amicitia scripturo idoneus visus est Laelius, quem induceret de amicitia disputantem, rogatu generi utriusque C. Fannii & Q. Mucii Scaevolae. Docet ergo Laelius, quid sit amicitia, quibus de causis amici quaesiti sint, & quibus causis amicitia contrahatur: deinde inter quos amicitia esse possit: quae sit amicitiae lex, quae officia, & quibus denique modis perpetuo conservetur.

QUINTUS Mucius augur multa narrare de C. Laelio, socero suo, memoriter et iucunde solebat, nec dubitare, illum in omni sermone appellare sapientem. Ego autem a patre ita eram deductus ad Scaevolam, sumta virili toga, ut, quoad possem, et liceret, a senis latere nunquam discederem. Itaque multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breviter et com-

mode dicta, memoriae mandabam; fierique stude-
 bam eius prudentia doctior. Quo mortuo, me ad
 pontificem Scaevolam contuli; quem unum nostrae
 civitatis et ingenio, et iustitia praestantissimum au-
 deo dicere. Sed de hoc alias: nunc redeo ad augu-
 2 rem. Cum saepe multa, tum memini domi in he-
 micyclo sedentem, ut solebat, cum et ego essem
 una, et pauci admodum familiares, in eum sermo-
 nem illum incidere, qui tum fere omnibus erat in
 ore. meministi enim profecto, Attice, et eo magis,
 quod P. Sulpicio utebare multum, (cum is tribunus
 plebis capitali odio a Q. Pompeio, qui tum erat
 consul, diffideret, quocum coniunctissime et aman-
 tissime vixerat,) quanta hominum esset vel admi-
 3 ratio, vel querela. Itaque tum Scaevola, cum in eam
 ipsam mentionem incidisset, exposuit nobis sermo-
 nem Laelii de amicitia, habitum ab illo secum, et
 cum altero genero C. Fannio, M. F. paucis diebus
 post mortem Africani. Eius disputationis sententias
 memoriae mandavi; quas in hoc libro exposui meo
 arbitrato. quasi enim ipsos induxi loquentes, ne *in-*
quam, et, *inquit*, saepius interponeretur; atque ut,
 tanquam a praesentibus, coram haberi sermo vide-
 4 retur. Cum enim saepe mecum ageres; ut de ami-
 citia scriberem aliquid, digna mihi res cum omnium
 cognitione, tum nostra familiaritate, visa est. itaque
 feci non invitus, ut prodessem multis tuo rogatu.
 Sed, ut in Catone Maiore, qui est scriptus ad te de
 senectute, Catonem iuduxi senem disputantem, quia
 nulla videbatur aptior persona, quae de illa aetate
 loqueretur, quam eius, qui et diutissime senex fuisset.

set, et in ipsa senectute prae ceteris floruisse : sic, cum accepissemus a patribus, maxime memorabilem C. Laelii et P. Scipionis familiaritatem fuisse, idonea mihi Laelii persona visa est, quae de amicitia ea ipsa differeret, quae disputata ab eo meminisset Scaevola. Genus autem hoc sermonum, posurum in hominum veterum auctoritate, et eorum illustrium, plus, nescio quo pacto, videtur habere gravitatis. Itaque ipse mea legens, sic afficior interdum, ut Catonem, non me loqui existimem. Sed ut tum ad senem senex de senectute, sic hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsi. Tum est Cato locutus, quo erat nemo fere senior temporibus illis, nemo prudentior : nunc Laelius, et sapiens (sic enim est habitus) et amicitiae gloria excellens, de amicitia loquitur. Tu velim animum a me parumper avertas, Laelium loqui ipsum putes. C. Fannius, et Q. Mucius ad focerum veniunt post mortem Africani: ab his sermo oritur. respondet Laelius : cuius tota disputatio est de amicitia, quam legens tu te ipse cognosces.

Fannius. Sunt ista, Laeli. nec enim melior vir fuit a Africano quisquam, nec clarior. Sed existimare debes, omnium oculos in te esse coniectos : unum te sapientem et appellant et existimant. tribuebatur hoc modo M. Catoni. scimus L. Atilium apud patres nostros appellatum esse sapientem. sed uterque alio quodam modo : Atilius, quia prudens esse in iure civili putabatur; Cato, quia multarum rerum usum habebat, multaque eius et in senatu, et in foro vel provisus prudenter, vel acta constanter, vel responsa

acute, ferebantur. propterea quasi cognomen iam habebat in senectute sapientis. te autem alio quodam modo, non solum natura et moribus, verum etiam studio et doctrina esse sapientem; nec sicut vulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem, qualem in tota Graecia meminem. nam qui septem appellantur, eos, qui ista subtilius quaerunt, in numero sapientium non habent. Athenis unum accepimus, et eum quidem etiam Apollinis oraculo sapientissimum iudicatum. hanc esse in te sapientiam existimant, ut omnia tua in te posita ducas, humanosque casus virtute inferiores putes. itaque ex me quaerunt, credo item ex te, Scaevola, quonam pacto mortem Africani feras; eoque magis, quod his proximis Nonis, cum in hortos D. Bruti auguris, commentandi causa, ut assolet, venissemus, tu non affuisti, qui diligentissime semper illum diem, et illud munus solitus esses obire. *Scaevola.* Quaerunt quidem, C. Laeli, multi, ut est a Fannio dictum: sed ego id respondeo, quod animadverti, te dolorem, quem acceperis cum summi viri, tum amicissimi morte, ferre moderate; nec potuisse non commoveri, nec fuisse id humanitatis tuae. quod autem his Nonis in nostro collegio non affuisses, valetudinem causam, non moestitiam fuisse. *Laelius.* Recte tu quidem, Scaevola, et vere. nec enim ab isto officio, quod semper usurpavi, cum valerem, abduci incommodo meo debui; nec ullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut ulla intermissio fiat officii. Tu autem, Fanni, qui mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, facis

amice; sed, ut mihi videris, non recte iudicas de Cato-
 ne. aut enim nemo, quod quidem magis credo, aut, si quisquam, ille sapiens fuit. Quomodo enim
 (ut alia omittam) mortem filii tulit? memineram
 Paullum, videram Gallum: sed hi in pueris; Cato
 in perfecto et spectato viro. Quamobrem cave Ca-
 toni anteponas, ne istum quidem ipsum, quem Apol-
 lo, ut ais, sapientissimum iudicavit. huius enim
 facta, illius dicta laudantur. De me autem (ut iam
 cum utroque loquar) sic habetote. Ego, si Scipio- 3
 nis desiderio me moveri negem, quam id recte fa- 10
 ciam, viderint sapientes; sed certe mentiar. Moveor
 enim tali amico orbatus, qualis, ut arbitror, nemo
 unquam erit; et, ut confirmare possum, nemo certe
 fuit. sed non egeo medicina: me ipse consolor, et
 maxime illo solatio, quod eo errore careo, quo
 amicorum decessu plerique angi solent. nihil enim
 mali accidisse Scipioni puto. mihi accidit, si quid
 accidit. suis autem incommodis graviter angi, non
 amicum, sed se ipsum amantis est. Cum illo vero 11
 quis neget actum esse praeclare? nisi enim, quod
 ille minime putabat, immortalitatem optare vellet,
 quid non est adeptus, quod homini fas esset optare?
 qui summam spem civium, quam de eo iam puero
 habuerant, continuo adolescens incredibili virtute
 superavit. qui consulatum petivit nunquam, factus
 est consul bis; primum ante tempus; iterum sibi,
 suo tempore, reipublicae, paene sero: qui, duabus
 urbibus everfis, inimicissimis huic imperio, non mo-
 do praesentia, verum etiam futura bella delevit.
 Quid dicam de moribus facillimis? de pietate in
Cicer. Oper. Vol. XII. ○

matrem? liberalitate in sorores? bonitate in suos? iustitia in omnes? haec nota sunt vobis: quam autem civitati carus fuerit, moerore funeris indicatum est. Quid igitur hunc paucorum annorum accessio iuvare potuisset? senectus enim quamvis non sit gravis, ut memini Catonem anno ante quam mortuus est, mecum et cum Scipione differere, tamen aufert eam viriditatem, in qua etiamnum erat Scipio. Quamobrem vita quidem talis fuit, vel fortuna, vel gloria, ut nihil posset accedere. moriendi autem sensum celeritas abstulit. quo de genere mortis difficile dictu est: quid homines suspicentur, videtis. Hoc tamen vere licet dicere, P. Scipioni, ex multis diebus, quos in vita celeberrimos laetissimosque viderit, illum diem clarissimum fuisse, cum, senatu dimisso, domum reductus ad vesperum est a patribus conscriptis, a populi Romani sociis et Latinis, pridie quam excessit e vita; ut ex tam alto dignitatis gradu ad superos videatur potius, quam ad inferos pervenisse. Neque enim assentior iis, qui haec nuper differere coeperunt, cum corporibus simul animos interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me antiquorum auctoritas valet, vel nostrorum maiorum, qui mortuis tam religiosa iura tribuerunt; quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur: vel eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamque Graeciam (quae nunc quidem deleta est, tum florebat) institutis et praeceptis suis erudierunt: vel eius, qui Apollinis oraculo sapientissimus est iudicatus; qui non tum hoc, tum illud, ut in plerisque, sed idem dicebat semper, Animos hominum esse divi-

nos; iisque, cum e corpore excessissent, reditum in
coelum patere, optimoque et iustissimo cuique ex-
peditissimum. Quod idem Scipioni videbatur; qui 14
quidem, quasi praefagiret, perpauca ante mortem
diebus, cum et Philus, et Manilius adessent, et alii
plures, tuque etiam, Scaevola, mecum venisses, tri-
duum differuit de republica; cuius disputationis fuit
extremum fere de immortalitate animorum; quae se in
quiete per visum ex Africano audisse dicebat. Id si
ita est, ut optimi cuiusque animus in morte facilli-
me evolet, tanquam e custodia vinculisque corpo-
ris; cui censemus cursum ad deos faciliorem fuisse,
quam Scipioni? quocirca, moerere hoc eius eventu,
vereor, ne invidi magis, quam amici sit. Sin autem illa
veriora, ut idem interitus sit animorum et corporum,
nec ullus sensus maneat; ut nihil boni est in morte, sic
certe nihil mali. sensu enim amisso, sit idem, quasi na-
tus non esset omnino: quem tamen esse natum et nos
gaudemus, et haec civitas, dum erit, laetabitur. Quam- 15
obrem cum illo quidem (ut supra dixi) actum optime
est; mecum incommodius; quem fuerat aequius, ut
prius introieram, sic prius exire de vita. sed tamen
recordatione nostrae amicitiae sic fruor, ut beate
vixisse videar, quia cum Scipione vixerim; quocum
mihi coniuncta cura de re publica, et de privata fuit;
quocum et domus, et militia communis; et id, in
quo est omnis vis amicitiae, voluntatum, studiorum,
sententiarum summa consensus. Itaque non tam ista
me sapientiae, quam modo Fannius commemoravit,
fama delectat, falsa praesertim, quam quod amicitiae
nostrae memoriam spero sempiternam fore. idque

mihi eo magis est cordi, quod ex omnibus seculis
 vix tria, aut quatuor nominantur paria amicorum :
 quo in genere sperare videor, Scipionis et Laelii
 16 amicitiam notam posteritati fore. *Fannius*. Istud qui-
 dem, Laeli, ita necesse est : sed, quoniam amicitiae
 mentionem fecisti, et sumus otiosi, pergratum mihi
 feceris, (spero item Scaevolae,) si, quemadmodum
 soles, de ceteris rebus, cum ex te quaeruntur, sic
 de amicitia disputaris, quid sentias, qualem existi-
 mes, quae praecepta des. *Scaevola*. Mihi vero per-
 gratum erit; atque, id ipsum cum tecum agere co-
 5 narer, Fannius antevertit. quamobrem utrique no-
 17 strum gratum admodum feceris. *Laelius*. Ego vero
 non gravarer, si mihi ipse considerem. nam et prae-
 clara res est, et sumus, ut dixit Fannius, otiosi. sed
 quis ego sum? aut quae in me est facultas? doctorum
 est ista consuetudo, eaque Graecorum, ut iis po-
 natur, de quo disputent, quamvis subito. Magnum
 opus est, egetque exercitatione non parva. Quamob-
 rem quae disputari de amicitia possunt, ab eis cen-
 seo petatis, qui ista profitentur. ego vos hortari tan-
 tum possum, ut amicitiam omnibus rebus huma-
 nis anteponatis. nihil est enim tam naturae aptum,
 tam conveniens ad res vel secundas, vel adversas.
 18 Sed hoc primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse
 non posse: neque id ad vivum refeco, ut illi, qui
 haec subtilius differunt; fortasse vere, sed ad com-
 munem utilitatem parum. negant enim, quemquam
 virum bonum esse, nisi sapientem. Sit ita sane. sed
 eam sapientiam interpretantur, quam adhuc morta-
 lis nemo est consecutus. nos autem ea, quae sunt in

usu, vitæque communi, non ea, quæ finguntur, aut optantur, spectare debemus. nunquam ego dicam, C. Fabricium, M. Curium, Ti. Coruncanium, quos sapientes nostri maiores iudicabant, ad istorum normam fuisse sapientes. Quare sibi habeant sapientiae nomen et invidiosum, et obscurum; concedantque, ut hi boni viri fuerint. Ne id quidem facient. negabunt, id, nisi sapienti, posse concedi. Agamus igitur ¹⁹ pingui Minerva, ut aiunt. Qui ita se gerunt, ita vivunt, ut eorum probetur fides, integritas, liberalitas; nec sit in illis ulla cupiditas, vel libido, vel audacia; sintque magna constantia, ut ii fuerint, modo quos nominavi: hos viros bonos, ut habiti sunt, sic etiam appellandos putemus; quia sequantur (quantum homines possunt) naturam, optimam bene vivendi ducem. sic enim mihi perspicere videor, ita natos esse nos, ut inter omnes esset societas quaedam; maior autem, ut quisque proxime accederet. itaque cives, potiores, quam peregrini; et propinqui, quam alieni. cum his enim amicitiam natura ipsa perperit: sed ea non satis habet firmitatis. namque hoc praestat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest. sublata enim benevolentia, amicitiae nomen tollitur, propinquitatis manet. Quanta ²⁰ autem vis amicitiae sit, ex hoc intelligi maxime potest, quod ex infinita societate generis humani, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est, et adducta in angustum, ut omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos iungeretur. Est autem amicitia nihil ⁶ aliud, nisi omnium divinarum humanarumque re-

rum, cum benevolentia et caritate, summa confensio : qua quidem haud scio, an, excepta sapientia, nihil quidquam melius homini sit a diis immortalibus datum. divitias alii praeponunt, bonam alii valetudinem, alii potentiam, alii honores, multi etiam voluptates. beluarum hoc quidem extremum est; illa autem superiora, caduca et incerta, posita non tam in nostris consiliis, quam in fortunae temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, praeclare illi quidem; sed haec ipsa virtus amicitiam et gignit, et continet; nec sine virtute amicitia esse

21 ullo pacto potest. Iam virtutem ex consuetudine vitae sermonisque nostri interpretemur; nec eam, ut quidam docti, verborum magnificentia metiamur; virosque bonos eos, qui habentur, numeremus, Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. his communis vita contenta est. eos autem omittamus, qui omnino nusquam reperiuntur. Tales igitur inter viros amicitia tantas opportunitates habet, quantas

32 vix queo dicere. Principio, *cui potest esse vita vitalis*, ut ait Ennius, qui non in amici mutua benevolentia conquiescat? Quid dulcius, quam habere, quicum omnia audeas sic loqui, ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis aequae, ac tu ipse, gauderet? adversas vero ferre difficile esset sine eo, qui illas gravius etiam, quam tu, ferret. denique ceterae res, quae expetuntur, opportunae sunt singulae rebus fere singulis: divitiae, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudare; voluptates, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas, et muneribus fungare corporis: amicitia res pluri-

mas continet. quoquo te verteris, praesto est: nullo loco excluditur: nunquam intempestiva, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igni, ut aiunt, pluribus locis utimur, quam amicitia. neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri, (quae tamen ipsa et delectat, et prodest,) sed de vera et perfecta loquor, qualis eorum, qui pauci nominantur, fuit. nam et secundas res, splendidiore facit amicitia, et adversas partiens communicansque, leviores. Cumque plurimas et maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum praestat omnibus, quod bona spe praelucet in posterum; nec debilitari animos, aut cadere patitur. Verum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. quocirca et absentes adsunt, et egentes abundant, et imbecilles valent, et, quod difficilius dictu est, mortui vivunt: tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum. ex quo illorum beata mors videtur; horum vita laudabilis. quod si exemeris ex natura rerum benevolentiae coniunctionem; nec domus ulla, nec urbs stare poterit; ne agri quidem cultus permanebit. id si minus intelligitur, quanta vis amicitiae concordiaeque sit; ex dissensionibus atque discordiis percipi potest. quae enim domus tam stabilis, quae tam firma civitas est, quae non odiis atque diffidiis funditus possit everti? ex quo, quantum boni sit in amicitia, iudicari potest. Agrigentinum quidem, doctum quendam virum, carminibus Graecis vaticinatum ferunt, quae in rerum natura totoque mundo constarent, quaeque moverentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. atque hoc

quidem omnes mortales et intelligunt, et re probant. Itaque, si quando aliquod officium existit amici in periculis aut adeundis, aut communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus? qui clamores tota cavea nuper in hospitis et amici mei M. Pacuvii nova fabula; cum, ignorante rege, uter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur; Orestes autem, ira ut erat, Orestem se esse perseveraret? stantes plaudebant in re ficta; quid arbitramur in vera fuisse facturos? facile indicabat ipsa natura vim suam; cum homines, quod facere ipsi non possent, id recte fieri in altero iudicarent. Hactenus mihi videor, de amicitia quid sentirem, potuisse dicere. si qua praeterea sunt, (credo autem esse multa,) ab iis, si videbitur, qui ista

25 disputant, quaeritote. *Fann.* Nos autem a te potius: quamquam etiam ab istis saepe quaesivi, et audivi, non invitus equidem: sed aliud quoddam expetimus filum orationis tuae. *Scaev.* Tum magis id dices, Fanni, si nuper in hortis Scipionis, cum est de Republica disputatum, affuisses. qualis tum patronus iustitiae fuit contra accuratam orationem Phili!

Fann. Facile id quidem fuit, iustitiam iustissimo viro defendere. *Scaev.* Quid amicitiam? nonne facile ei, qui ob eam summa fide, constantia, iustitia-

8 que servatam, maximam gloriam ceperit? *Lael.* Vim

26 hoc quidem est asserre. quid enim refert, qua meratione cogatis? cogitis certe. studiis enim generorum, praesertim in re bona, cum difficile est, tum ne aequum quidem, obistere.

Saepissime igitur mihi de amicitia cogitanti, maxi-

me illud considerandum videri solet, num propter imbecillitatem atque inopiam desiderata sit amicitia; ut dandis recipiendisque meritis, quod quisque minus per se ipse posset, id acciperet ab alio, vicissimque redderet: an esset hoc quidem proprium amicitiae; sed antiquior, et pulchrior, et magis a natura ipsa profecta alia causa. amor enim (ex quo amicitia nominata) princeps est ad benevolentiam coniungendam. nam utilitates quidem etiam ab iis percipiuntur saepe, qui simulatione amicitiae coluntur et observantur causa temporis. In amicitia autem nihil fictum, nihil simulatum; et, quidquid in ea est, id est verum et voluntarium. Quapropter a natura mihi vi- 27
detur potius, quam ab indigentia, orta amicitia, et applicatione magis animi cum quodam sensu amandi, quam cogitatione, quantum illa res utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit, etiam in bestiis quibusdam animadverti potest; quae ex se natos ita amant ad quoddam tempus, et ab eis ita amantur, ut facile earum sensus appareat. quod in homine multo est evidentius. Primum ex ea caritate, quae est inter natos et parentes; quae dirimi, nisi detestabili scelere, non potest. Deinde, cum similis sensus existit amoris, si aliquem nacti sumus, cuius cum moribus et natura congruamus, quod in eo quasi lumen aliquod probitatis et virtutis perspicere videamur. Ni- 28
hil est enim amabilius virtute; nihil, quod magis alliciat ad diligendum; quippe cum propter virtutem et probitatem eos etiam, quos nunquam vidimus, quodam modo diligamus. Quis est, qui C. Fabricii, M. Curii non cum caritate aliqua et benevolentia me-

moriam ufurpet, quos nunquam viderit? quis autem est, qui Tarquinium Superbum, qui Sp. Cassium, Sp. Maesium non oderit? Cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est, Pyrrho et Hannibale. ab altero, propter probitatem eius, non nimis alienos animos habemus; alterum propter crudelitatem semper
9 haec civitas oderit. Quod si tanta vis probitatis est,
29 ut eam vel in eis, quos nunquam vidimus, vel, quod maius est, in hoste etiam diligamus; quid mirum, si animi hominum moveantur, cum eorum, quibuscum usui coniuncti esse possunt, virtutem et bonitatem perspicere videantur? Quamquam confirmatur amor et beneficio accepto, et studio perspecto, et consuetudine adiuncta; quibus rebus ad illum primum motum animi et amoris adhibitis, admirabilis quaedam exardescit benevolentiae magnitudo: quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut sit, per quem quisque assequatur, quod desideret; humilem sane relinquunt, et minime generosum, ut ita dicam, ortum amicitiae, quam ex inopia atque indigentia natam volunt. quod si ita esset; ut quisque minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitiam esset aptissimus. quod longe se-
30 cus est. Ut enim quisque sibi plurimum confidit, et ut quisque maxime virtute et sapientia sic munitus est, ut nullo egeat, suaque omnia in se ipso posita iudicet; ita in amicitias expetendis colendisque maxime excellit. Quid enim Africanus indigens mei? minime hercle: ac ne ego quidem illius: sed ego admiratione quadam virtutis eius, ille vicissim opinione fortasse nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit: auxit benevolentiam consuetudo. Sed quam-

quam utilitates multae et magnae consecutae sunt, non sunt tamen ab earum spe causae diligendi profectae. Ut enim benefici liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam, (neque enim beneficium foeneramur,) sed natura propensi ad liberalitatem sumus; sic amicitiam non spe mercedis adducti, sed quod omnis eius fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. At ii, qui pecudum ritu ad voluptatem omnia referunt, longe dissentiunt. nec mirum. nihil enim altum, nihil magnificum ac divinum suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam humilem, tamque contemptam. quamobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus; ipsi autem intelligamus, natura gigni sensum diligendi, et benevolentiae caritatem, facta significatione probitatis: quam qui appetiverunt, applicant sese et propius admovent, ut et usu eius, quem diligere coeperunt, fruantur, et moribus; sintque pares in amore, et aequales; propensioresque ad bene merendum, quam ad reposcendum; atque haec inter eos sit honesta certatio. Sic et utilitates ex amicitia maximae capientur; et erit eius ortus a natura, quam ab imbecillitate, et gravior, et verior. nam si utilitas amicitias conglutinaret, eadem commutata dissolveret. sed quia natura mutari non potest, idcirco verae amicitiae sempiternae sunt. Ortum quidem amicitiae videtis, nisi quid ad haec forte vultis. *Fann.* Tu vero perge, Laeli. pro hoc enim, qui minor est natu, meo iure respondeo. *Scaev.* Recte tu quidem. quamobrem audiamus.

Lael. Audite ergo, optimi viri, ea, quae saepissime inter me et Scipionem de amicitia diserebantur.

quamquam ille quidem nihil difficilius esse dicebat, quam amicitiam usque ad extremum vitae permanere. nam, vel ut non idem expediret utrique, incidere saepe; vel ut de republica non idem sentirent: mutari etiam mores hominum saepe dicebat, alias adversis rebus, alias aetate ingravescente. atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat ineuntis aetatis, quod summi puerorum amores saepe una cum prae-

34 texta ponerentur. Sin autem ad adolescentiam perduxissent; dirimi tamen interdum contentione, vel uxoriae conditionis, vel commodi alicuius, quod idem adipisci uterque non posset. quod si qui longius in amicitia proventi essent, tamen saepe labefactari, si in honoris contentionem incidissent: pestem enim maiorem esse nullam amicitiiis, quam in plerisque pecuniae cupiditatem; in optimis quibusque honoris certamen, et gloriae; ex quo inimicitias maxi-

35 mas saepe inter amicissimos exstitisse. Magna etiam diffidia, et plerumque iusta nasci, cum aliquid ab amicis, quod rectum non esset, postularetur; ut aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuriam. quod qui recusarent, quamvis honeste id facerent, ius tamen amicitiae deserere arguerentur ab iis, quibus obsequi nollent: illos autem, qui quidvis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri, omnia se amici causa esse facturos. eorum querela inveteratas non modo familiaritates extinguere solere, sed etiam odia gigni sempiterna. Haec ita multa, quasi fata, impendere amicitiiis, ut omnia subterfugere non modo sapientiae, sed etiam felicitatis diceret sibi videri.

Quamobrem id primum videamus, si placet, qua- 11
 tenus amor in amicitia progredi debeat. num, si Co- 36
 riolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma
 illi cum Coriolano debuere? num Viscellinum amici
 regnum appetentem, num Sp. Maelium debuerunt iu-
 vare? Ti. quidem Gracchum rempublicam vexan- 37
 tem, a Q. Tuberone, aequalibusque amicis derelic-
 tum videbamus. At C. Blossius, Cumanus, hospes fa-
 miliae vestrae, Scaevola, cum ad me, qui aderam
 Laenati et Rupilio consulibus in consilio, deprecatum
 venisset, hanc, ut sibi ignoscerem, causam afferebat,
 quod tanti Ti. Gracchum fecisset, ut, quidquid ille
 vellet, sibi faciendum putaret. Tum ego, Etiamne,
 si te in Capitolium faces ferre vellet? *Nunquam*, in-
 quit, *voluisset id quidem*. Sed, si voluisset? *Paruissim.*
 Videtis, quam nefaria vox. et hercle ita fecit, vel
 plus etiam, quam dixit. non enim paruit ille Ti. Grac-
 chi temeritati, sed praefuit; nec se comitem illius fu-
 roris, sed ducem praebuit. itaque hac amentia, quae-
 stione nova perterritus, in Asiam profugit, ad hostes
 se contulit, poenas reipublicae graves iustasque per-
 solvit. Nulla est igitur excusatio peccati, si amici
 causa peccaveris. nam, cum conciliatrix amicitiae,
 virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere,
 si a virtute defeceris. Quod si rectum statuerimus, 38
 vel concedere amicis, quidquid velint, vel impetrare
 ab iis, quidquid velimus, perfecta quidem sapientia
 sumus, si nihil habeat res vitii; sed loquimur de iis
 amicis, qui ante oculos sunt, quos videmus, aut de
 quibus memoriam accepimus, aut quos novit vita
 communis. ex hoc numero nobis exempla sumenda

funt; et eorum quidem maxime, qui ad sapientiam
 39 proxime accedunt. Videmus Papum Aemilium C. Luf-
 cino familiarem fuisse, (sic a patribus accepimus,)
 bis una consules, et collegas in censura: tum et cum
 iis, et inter se, coniunctissimos fuisse M'. Curium et
 Ti. Coruncanium, memoriae proditum est. igitur ne
 suspicari quidem possumus, quemquam horum ab
 amico quippiam contendisse, quod contra fidem,
 contra iusiurandum, contra rempublicam esset. nam
 hoc quidem in talibus viris quid attinet dicere, si
 contendisset, impetraturum non fuisse? cum illi
 sanctissimi viri fuerint; aeque autem nefas sit, tale
 aliquid et facere rogatum, et rogare. At vero Ti.
 Gracchum sequebantur C. Carbo, C. Cato, et mini-
 me tunc quidem Caius frater, nunc idem acerrimus.
 12 Haec igitur lex in amicitia sanciat, ut neque roge-
 40 mus res turpes, nec faciamus rogati. turpis enim ex-
 cusatio est, et minime accipienda, cum in ceteris pec-
 catis, tum si quis contra rempublicam se amici causa
 fecisse fateatur. Etenim eo loco, Fanni et Scaevola,
 locati sumus, ut nos longe prospicere oporteat futu-
 ros casus reipublicae. Deflexit enim iam aliquantu-
 lum de spatio curriculoque consuetudo maiorum. Ti.
 Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnavit
 is quidem paucos menses. Num quid simile populus
 41 Romanus audierat, aut viderat. Hunc etiam post
 mortem secuti amici et propinqui, quid in P. Scipio-
 nem effecerint, sine lacrymis non queo dicere. nam
 Carbonem quoquo modo potuimus, propter recen-
 tem poenam Ti. Gracchi, sustinuimus. De C. Grac-
 chi autem tribunatu, quid expectem, non libet augu-

rari. serpit deinde res; quae proclivius ad perniciem, cum semel coepit, labitur. Videtis in tabella iam ante quanta sit facta labe, primo Gabinia lege, biennio autem post, Cassia. Videre iam videor populum a senatu disiunctum, multitudinisque arbitrio res maximas agi. Plures enim discent, quemadmodum haec fiant, quam quemadmodum his resistatur. Quorsum 42 haec? quia sine fociis nemo quidquam tale conatur. Praeciendum est igitur bonis, ut, si in eiusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne existiment, ita se alligatos, ut ab amicis, magna aliqua re in rempublicam peccantibus non discedant: improbis autem poena statuenda est; nec vero minor iis, qui sequuti erunt alterum, quam iis, qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Graecia Themistocle? quis potentior? qui cum imperator bello Persico servitute Graeciam liberasset, propterque invidiam in exsilium missus esset, ingratae patriae iniuriam non tulit, quam ferre debuit. fecit idem, quod xx annis ante apud nos fecerat Coriolanus. His adiutor contra patriam inventus est nemo. itaque mortem sibi uterque conscivit. Quare talis improborum consensio 43 non modo excusatione amicitiae tegenda non est, sed potius omni supplicio vindicanda; ut ne quis sibi concessum putet, amicum, vel bellum patriae inferentem, sequi. quod quidem, ut res coepit ire, haud scio, an aliquando futurum sit. Mihi autem non minori curae est, qualis respublica post mortem meam futura sit, quam qualis hodie sit. Haec igitur prima 13 lex amicitiae fanciatur, ut ab amicis honesta petamus, 44 amicorum causa honesta faciamus: ne exspectemus

quidem, dum rogemur: studium semper adsit, cunctatio absit: consilium vero dare gaudeamus libere: plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritas: eaque et adhibeatur ad monendum non modo aperte, sed etiam acriter, si res postulat; et adhibitae pareatur.

- 45 Nam quibusdam, quos audio sapientes habitos in Graecia, placuisse opinor mirabilia quaedam. sed nihil est, quod illi non persequantur argutiis: partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus: satis superque esse suarum cuique rerum: alienis nimis implicari molestum esse: commodissimum esse, quam laxissimas habenas habere amicitiae; quas vel adducas, cum velis, vel remittas. caput enim esse ad beate vivendum, securitatem; qua frui non possit animus,
- 46 si tanquam parturiant unus pro pluribus. Alios autem dicere aiunt multo etiam inhumanius, (quem locum breviter perstrinxi paulo ante,) praesidii adiumentique causa, non benevolentiae, neque caritatis, amicitias esse expetendas. itaque ut quisque minimum firmitatis habeat minimumque virium, ita amicitias appetere maxime. ex eo fieri, ut mulierculae magis amicitiarum praesidia quaerant, quam viri; et inopes, quam opulenti; et calamitosi, quam ii, qui
- 47 putentur beati. O praeclaram sapientiam! Solem enim e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt; qua a diis immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius. quae est enim ista securitas? specie quidem, blanda, sed reapse multis locis repudianda. Neque enim est consentaneum, ullam ho-

nestam rem actionemve, ne sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceptam deponere. Quod si curam fugimus, virtus fugienda est; quae necesse est, cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur atque oderit; ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignaviam fortitudo. Itaque videas rebus iniustis iustos maxime dolere, imbecilibus fortes, flagitiosis modestos. Ergo hoc proprium est animi bene constituti, et laetari bonis rebus, et dolere contrariis. Quamobrem ⁴⁸ si cadit in sapientem animi dolor; (qui profecto cadit, nisi ex eius animo extirpatam humanitatem arbitramur;) quae causa est, cur amicitiam funditus tollamus e vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias? Quid enim interest, motu animi sublato, non dico inter hominem et pecudem, sed inter hominem et saxum, aut truncum, aut quidvis generis eiusdem? neque enim sunt isti audiendi, qui virtutem duram, et quasi ferream esse volunt; quae quidem est cum multis in rebus, tum in amicitia, tenera atque tractabilis; ut et bonis amici quasi diffundantur, et incommodis contrahantur. Quamobrem angor iste, qui pro amico saepe capiendus est, non tantum valet, ut tollat e vita amicitiam; non plus, quam ut virtutes, quia nonnullas curas et molestias afferunt, repudientur. Cum autem con- ¹⁴ trahat amicitiam, (ut supra dixi,) si qua significatio virtutis eluceat, ad quam se similis animus applicet et adiungat; id cum contingit, amor exoriatur necesse est. Quid enim tam absurdum, quam delecta- ⁴⁹ ri multis inanibus rebus, ut honore, ut gloria, ut aedificio, ut vestitu cultuque corporis; animo autem

virtute praedito, eo, qui vel amare, vel (ut ita di-
 cam) redamare possit, non admodum delectari? Ni-
 hil est enim remuneratione benevolentiae, nihil vi-
 50 cissitudine studiorum officiorumque iucundius. Quod
 si etiam illud addimus, quod recte addi potest, nihil
 esse, quod ad se rem ullam tam alliciat, et tam at-
 trahat, quam ad amicitiam similitudo; concedetur
 profecto verum esse, ut bonos boni diligant, adscif-
 cantque sibi, quasi propinquitate coniunctos atque
 natura. Nihil est enim appetentius similibus sui, nihil
 rapacius, quam natura. Quamobrem hoc quidem,
 Fanni et Scaevola, constat, (ut opinor,) bonis in-
 ter bonos quasi necessariam benevolentiam esse; qui
 est amicitiae fons a natura constitutus. Sed eadem
 bonitas etiam ad multitudinem pertinet. non est enim
 inhumana virtus, neque immunis, neque superba;
 quae etiam populos universos tueri, eisque optime
 consulere soleat: quod non faceret profecto, si a
 51 caritate vulgi abhorreret. Atque etiam mihi quidem
 videntur, qui utilitatis causa fingunt amicitias, amabi-
 lissimum nodum amicitiae tollere. non enim tam
 utilitas parta per amicum, quam amici amor ipse
 delectat; tumque illud fit, quod ab amico est pro-
 fectum, iucundum, si cum studio est profectum:
 tantumque abest, ut amicitiae propter indigentiam
 colantur, ut ii, qui opibus et copiis, maximeque vir-
 tute praediti, (in qua plurimum est praesidii,) mini-
 me alterius indigeant, liberalissimi sint, et beneficen-
 tissimi. Atque haud scio, an ne opus sit quidem, ni-
 hil unquam omnino deesse amicis. Ubi enim studia
 nostra viguissent, si nunquam consilio, nunquam

opera nostra nec domi, nec militiae Scipio eguisset? non igitur utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam consecuta est. Non ergo erunt homines deliciis dif- 15
fluentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec 52
usu, nec ratione habent cognitam, disputabunt. Nam quis est, pro deum fidem, atque hominum! qui velit, ut neque diligat quemquam, nec ipse ab ullo diligatur, circumfluere omnibus copiis, atque in omnium rerum abundantia vivere? haec enim est tyrannorum vita; in qua nimirum nulla fides, nulla caritas, nulla stabilis benevolentiae potest esse fiducia: omnia semper suspecta, atque sollicita: nullus locus amicitiae. Quis enim aut eum diligat, quem 53
metuit; aut eum, a quo se metui putat? Coluntur tamen simulatione duntaxat ad tempus. quod si forte (ut fit plerumque) ceciderint; tum intelligitur, quam fuerint inopes amicorum. quod Tarquinius dixisse ferunt, extulantem se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quos infidos, cum iam neutris gratiam referre posset. quamquam miror, illa superbia et importunitate si quemquam habere potuit. Atque ut huius, quem dixi, mores, veros amicos 54
parare non potuere; sic multorum opes praepotentium excludunt amicitias fideles. Non enim solum ipsa fortuna caeca est, sed eos etiam plerumque efficit caecos, quos complexa est. Itaque efferuntur illi fere fastidio et contumacia; neque quidquam insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Atque hoc quidem videre licet, eos, qui antea commodis fuerunt moribus, imperio, potestate, prosperis rebus immutari, spernique ab iis veteres amicitias, indul-

55 geri novis. Quid autem stultius, quam, cum plurimum copiis, facultatibus, opibus possint, cetera parare, quae parantur pecunia, equos, famulos, vestem egregiam, vasa pretiosa; amicos non parare, optimam et pulcherrimam vitae, ut ita dicam, suppellectilem? etenim cetera cum parant, cui parent, nesciunt, nec cuius causa laborent. eius enim est istorum quodque, qui vincit viribus: amicitiarum sua cuique permanet stabilis et certa possessio; ut, etiam si illa maneant, quae sunt quasi dona fortunae, tamen vita inculta et deserta ab amicis non possit esse iucunda. Sed haec haecenus.

16 Constituendi autem sunt, qui sint in amicitia fines,
 56 et quasi termini diligendi; de quibus tres video sententias ferri, quarum nullam probo: unam, ut eodem modo erga amicum affecti simus, quo erga nosmetipsos: alteram, ut nostra in amicos benevolentia, illorum erga nos benevolentiae pariter aequaliterque respondeat: tertiam, ut, quanti quisque se
 57 ipse facit, tanti fiat ab amicis. Harum trium sententiarum nulli prorsus assentior. nec enim illa prima vera est, ut, quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animatus. Quam multa enim, quae nostra causa nunquam faceremus, facimus causa amicorum? precari ab indigno, supplicare; tum acerbius in aliquem invehi, insectarique vehementius; quae in nostris rebus non satis honeste, in amicorum fiunt honestissime: multae quoque res sunt, in quibus de suis commodis viri boni multa detrahunt, detrahique patiuntur, ut iis amici potius, quam ipsi, fruatur.
 58 tur. Altera sententia est, quae definit amicitiam pa-

ribus officiis ac voluntatibus. hoc quidem est nimis exigue et exiliter ad calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum et datorum. Ditior mihi et affluentior videtur esse vera amicitia; nec obfervare restricte, ne plus reddat, quam acceperit. neque enim verendum est, ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat, aut ne plus aequo quid in amicitiam congeratur. Tertius vero ille finis deterrimus, ut, quanti quisque se ipse faciat, tanti fiat ab amicis. saepe enim in quibusdam aut animus abiectior est, aut spes amplificandae fortunae fractior. non est igitur amici, talem esse in eum, qualis ille in se est; sed potius eniti et efficere, ut amici iacentem animum excitet, inducatque in spem cogitationemque meliorem. Alius igitur finis verae amicitiae constituendus est, si prius, quid maxime reprehendere Scipio solitus sit, edixero. Negabat ullam vocem inimiciorem amicitiae potuisse reperiri, quam eius, qui dixisset, ita amare oportere, ut si aliquando esset ofusus. nec vero se adduci posse, ut hoc, quemadmodum putaretur, a Biante esse dictum crederet, qui sapiens habitus esset unus e septem; sed impuri cuiusdam, aut ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam revocantis esse sententiam. Quonam enim modo quisquam amicus esse poterit, cui se putabit inimicum esse posse? quin etiam necesse erit cupere et optare, ut quam saepissime peccet amicus, quo plures det sibi tanquam ansas ad reprehendendum: rursus autem recte factis commodisque amicorum necesse erit angi, dolere, invidere. Quare 60 hoc quidem praeceptum, cuiuscunque est, ad tol-

lendam amicitiam valet. Illud potius praecipendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitiiis comparandis, ut ne quando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. quin etiam si minus felices in deligendo fuiffemus, ferendum id Scipio potius, quam inimicitiarum tempus cogitandum, 17 putabat. His igitur finibus utendum arbitror, ut
6. cum emendati mores amicorum fint, tum fit inter eos omnium rerum, confiliorum, voluntatum, sine ulla exceptione communitas: ut, etiam si qua fortuna acciderit, ut minus iustae amicorum voluntates adiuvandae fint, in quibus eorum aut caput agatur, aut fama, declinandum fit de via, modo ne summa turpitude fequatur. est enim quatenus amicitiae dari venia poffit. nec vero negligenda est fama; nec mediocre telum ad res gerendas exiftimare oportet benevolentiam civium; quam blanditiis et affentando colligere turpe est. virtus, quam fequitur caritas, minime repudianda est.

62 Sed faepe (etenim redeo ad Scipionem, cuius omnis fermo erat de amicitia) querebatur, quod omnibus in rebus homines diligentiores effent; ut capras et oves quot quisque haberet, dicere poffet: amicos quot haberet, non poffet dicere: et in illis quidem parandis adhibere curam, in amicis eligendis negligentes effe: nec habere quali figna quaedam, et notas, quibus eos, qui ad amicitiam effent idonei, iudicarent. Sunt igitur firmi, et ftabiles, et constantes eligendi; cuius generis est magna penuria; et iudicare difficile est fane, nifi expertum. experiendum autem est in ipfa amicitia. ita praecurrit amicitia iudicium,

tollitque experiendi potestatem. Est igitur prudentis, sustinere, ut currum, sic impetum benevolentiae; quo utamur quasi equis tentatis, sic amicitiiis, aliqua parte periclitatis moribus amicorum. Quidam saepe in parva pecunia perspiciuntur, quam sint leves: quidam, quos parva movere non potuit, cognoscuntur in magna. sin vero erunt aliqui reperti, qui pecuniam praeferre amicitiae, sordidum existiment; ubi eos inveniemus, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitiae non anteponent? ut, cum ex altera parte proposita haec sint, ex altera ius amicitiae, non multo illa malint? imbecilla enim natura est ad contemnendam potentiam; quam etiam si neglecta amicitia consecuti sunt, obscuratum iri arbitrantur, quia non sine magna causa sit neglecta amicitia. Itaque verae amicitiae difficillime reperiuntur in iis, qui in honoribus reque publica versantur. Ubi enim istum invenias, qui honorem amici anteponat suo? Quid? haec ut omittam, quam graves, quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates? ad quas non est facile inventu, qui descendat. Quamquam Ennius recte:

Amicus certus in re incerta cernitur:

tamen haec duo levitatis et infirmitatis plerosque convincunt; aut si in bonis rebus contemnunt, aut in malis deserunt. Qui igitur utraque in re gravem, constantem, stabilem se in amicitia praestiterit, hunc ex maxime raro hominum genere iudicare debemus, et paene divino.

Firmamentum autem stabilitatis constantiaeque eius, quam in amicitia quaerimus, fides est. nihil

enim stabile est, quod infidum est. Simplicem praeterea, et communem, et consentientem, qui rebus iisdem moveatur, eligi par est: quae omnia pertinent ad fidelitatem. neque enim fidum potest esse multiplex ingenium, et tortuosum. Neque vero, qui non iisdem rebus movetur, et natura consentit, aut fidus, aut stabilis potest esse. Addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur, aut credat oblati; quae omnia pertinent ad eam, quam iam dudum tracto, constantiam. Ita fit verum illud, quod initio dixi, amicitiam, nisi inter bonos, esse non posse. est enim boni viri, (quem eundem sapientem licet dicere,) haec duo tenere in amicitia: primum, ne quid fictum sit, neve simulatum: aperte enim vel odisse, magis ingenui est, quam fronte occultare sententiam. deinde, non solum ab aliquo allatas criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse violatum. ⁶⁶ Accedat huc suavitas quaedam oportet sermonum atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiae. Tristitia autem, et in omni re severitas, habet illa quidem gravitatem; sed amicitia remissior esse debet, et liberior, et dulcior, et ad omnem comitatem facilitatemque ¹⁹ propior. Existit autem hoc loco quaedam quaestio ⁶⁷ subdifficilis, num quando amici novi, digni amicitia, veteribus sint anteponendi, ut equis vetulis teneros anteponere solemus. Indigna homine dubitatio. non enim amicitiarum esse debent, sicut aliarum rerum, fatietates. Veterrima quaeque (ut ea vina, quae vetustatem ferunt) esse debent suavissimi.

ma; verumque illud est, quod dicitur, multos modos salis simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit. Novitates autem, si spem afferunt, ut, 68
tanquam in herbis non fallacibus, fructus appareat, non sunt illae quidem repudiandae; vetustas tamen suo loco conservanda est. maxima est enim vis vetustatis et consuetudinis. atqui in ipso equo, cuius modo mentionem feci, si nulla res impediatur, nemo est, qui non eo, quo consuevit, libentius utatur, quam intractato et novo: nec modo in hoc, quod est animal, sed in iis etiam, quae sunt inanimata, consuetudo valet; cum locis etiam ipsis montuosis delectemur, et silvestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia, superiorem 69
parem esse inferiori. saepe enim excellentiae quaedam sunt: qualis erat Scipionis in nostro, ut ita dicam, grege. Nunquam se ille Philo, nunquam Rupilio, nunquam Mummio anteposuit, nunquam inferioris ordinis amicis. Q. vero Maximum fratrem, egregium virum, omnino sibi nequaquam parem, quod is anteibat aetate, tanquam superiorem colebat; suosque omnes per se esse ampliores volebat. Quod faciendum imitandumque est omnibus: ut, si 70
quam praestantiam virtutis, ingenii, fortunae consecuti sunt, impertiant eam suis, communicentque cum proximis: ut, si parentibus nati sint humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel animo, vel fortuna, eorum augeant opes, eisque honori sint et dignitati; ut in fabulis, qui aliquamdiu propter ignorationem stirpis et generis in famulatu fuerint, cum cogniti sunt, et aut deorum, aut regum

fili inventi, retinent tamen caritatem in pastores, quos patres multos annos esse duxerunt. Quod quidem est multo profecto magis in veris patribus certisque faciendum. Fructus enim ingenii et virtutis, omnisque praestantiae, tum maximus capitur, 20 cum in proximum quemque confertur. Ut igitur 71 ii, qui sunt in amicitiae coniunctionisque necessitudine superiores, exaequare se cum inferioribus debent; sic inferiores non dolere, se a suis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate superari. quorum plerique aut queruntur semper aliquid, aut etiam exprobrant; eoque magis, si habere se putant, quod officiose, et amice, et cum labore aliquo suo factum queant dicere. Odiosum sane genus hominum, officia exprobrantium; quae meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit. 72 Quamobrem ut ii, qui superiores sunt, summittere se debent in amicitia; sic quodam modo inferiores extollere. sunt enim quidam, qui molestas amicitias faciunt, cum ipsi se contemni putant; quod non fere contingit, nisi iis, qui etiam contemnendos se arbitrantur; qui hac opinione non modo verbis, 73 sed etiam opere levandi sunt. Tantum autem cuique tribuendum, primum, quantum ipse efficere possis; deinde etiam, quantum ille, quem diligas atque adiuves, sustinere. non enim tu possis, quantumvis excellas, omnes tuos ad honores amplissimos perducere; ut Scipio P. Rutilium potuit consulem efficere, fratrem eius Lucium non potuit. quod si etiam possis quidvis deferre ad alterum, videndum est ta- 74 men, quid ille possit sustinere. Omnino amicitiae,

corroboratis iam confirmatisque et ingenii, et aetatibus, iudicandae sunt; nec, si qui ineunte aetate venandi, aut pilae studiosi fuerint, eos habere necessarios oportet, quos tum eodem studio praeditos dilexerunt. isto enim modo nutrices et paedagogi iure vetustatis plurimum benevolentiae postulabunt; qui negligendi quidem non sunt, sed alio quodam modo colendi: aliter amicitiae stabiles permanere non possunt. Disparis enim mores, disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias: nec ob aliam causam ullam boni, improbis; improbi, bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum studiorumque distantia. Recte etiam praecipitur ⁷⁵ in amicitiiis, ne intemperata quaedam benevolentia (quod per saepe fit) impediatur magnas utilitates amicorum. nec enim (ut ad fabulas redeam) Troiam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter suum impediens, audire voluisset. et saepe incidunt magnae res, ut discedendum sit ab amicis: quas qui impedire vult, quod desiderium non facile ferat, is et infirmus est mollisque natura, et ob eam ipsam causam in amicitia parum iustus. Atque in omni re ⁷⁶ considerandum est, et quid postules ab amico, et quid patiari a te impetrari.

Est etiam quasi quaedam calamitas in amicitiiis ²¹ dimittendis nonnunquam necessaria: iam enim a sapientium familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. Erumpunt saepe vitia amicorum cum in ipsos amicos, tum in alienos; quorum tamen ad

amicos redundet infamia. tales igitur amicitiae sunt remissione usus eluendae, et (ut Catonem dicere audivi) diffuendae magis, quam discindendae. nisi quaedam admodum intolerabilis iniuria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, neque fieri possit, 77 ut non statim alienatio disiunctioque facienda sit. Sin autem morum, aut studiorum commutatio quaedam (ut fieri solet) facta erit, aut in reipublicae partibus dissensio intercesserit, (loquor enim iam, ut paulo ante dixi, non de sapientium, sed de communibus amicitis,) cavendum erit, ne non solum amicitiae depositae, sed inimicitiae etiam susceptae videantur. nihil enim est turpius, quam cum eo bellum gerere, quicum familiariter vixeris. Ab amicitia Q. Pompeii meo nomine se removerat (ut scitis) Scipio; propter dissensionem autem, quae erat in republica, alienatus est a collega nostro Metello. utrumque egit graviter, 78 auctoritate, et offensione animi non acerba. Quamobrem primum danda opera est, ne qua amicorum discidia fiant: sin tale aliquid evenerit; ut extinctae potius amicitiae, quam oppressae esse videantur. Cavendum vero est, ne etiam in graves inimicitias convertant se amicitiae; e quibus iurgia, maledicta, contumeliae gignantur. quae tamen si tolerabiles erunt, ferendae sunt; et hic honos veteri amicitiae tribuendus est, ut is in culpa sit, qui faciat, non qui patiatur iniuriam. Omnino omnium horum vitiorum atque incommodorum una cautio est, atque una provisio, ut ne nimis cito diligere incipiamus, neve non 79 dignos. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa, cur diligantur. Rarum genus, (et quidem

omnia praeclara rara,) nec quidquam difficilius, quam reperire, quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. sed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit; et amicos, tanquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. Ita ⁸⁰ pulcherrima illa et maxime naturali carent amicitia, per se et propter se expetenda; nec ipsi sibi exemplo sunt, haec vis amicitiae qualis et quanta sit. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam a se ipse mercedem exigat caritatis suae, sed quod per se sibi quisque carus est. quod nisi idem in amicitiam transferatur, verus amicus nunquam reperietur. est enim is quidem tanquam alter idem. Quod si hoc apparet in bestiis, ⁸¹ volucribus, nantibus, agrestibus, cicuribus, feris, primum ut se ipsae diligant: (id enim pariter cum omni animante nascitur:) deinde, ut requirant, atque appetant, ad quas se applicent, eiusdem generis animantes; idque faciunt cum desiderio, et cum quadam similitudine amoris humani: quanto id magis in homine fit natura, qui et se ipse diligit, et alterum anquirat, cuius animum ita cum suo misceat, ut efficiat paene unum ex duobus? Sed plerique perverse, ne ²² dicam impudenter, amicum habere talem volunt, ⁸² quales ipsi esse non possunt; quaeque ipsi non tribuunt amicis, haec ab iis desiderant. Par est autem, primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui quaerere. in talibus ea, quam iam dudum tractamus, stabilitas amicitiae, confirmari potest; cum homines benevolentia coniuncti, primum cupiditatibus iis, quibus ceteri serviunt, imperabunt; deinde

aequitate iustitiaque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet: neque quidquam unquam nisi honestum et rectum alter ab altero postulabit; neque solum se colent inter se, ac diligunt, sed etiam verebuntur. nam maximum ornamentum amicitiae tollit, qui
 §3 ex ea tollit verecundiam. Itaque in iis perniciosus est error, qui existimant, libidinum peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum amicitia adiutrix a natura data est, non vitiorum comes; ut, quoniam solitaria non posset virtus ad ea, quae summa sunt, pervenire, coniuncta et consociata cum altera perveniret; quae si quos inter societas aut est, aut fuit, aut futura est, eorum est habendus ad summum naturae bonum optimus beatissimusque comitatus.
 §4 Haec est, inquam, societas, in qua omnia in sunt, quae putant homines expetenda, honestas, gloria, tranquillitas animi, atque iucunditas; ut, cum haec adsint, beata vita sit, et sine his esse non possit. Quod cum optimum maximumque sit, si id volumus adipisci, virtuti opera danda est; sine qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam consequi possumus. ea vero neglecta, qui se amicos habere arbitrantur, tum se denique errasse sentiunt, cum eos
 §5 gravis aliquis casus experiri cogit. Quocirca (dicendum est enim saepius) cum iudicaveris, diligere oportet; non cum dilexeris, iudicare. sed cum multis in rebus negligentia plectimur; tum maxime in amicis et diligendis et colendis. praeposteris enim utimur consiliis, et acta agimus, quod vetamur veteri proverbio. Nam implicati ultro et citro, vel usu diuturno, vel etiam officiis, repente in medio cursu amici-

tias, exorta aliqua offensione, dirumpimus. Quo etiam ²³
 magis vituperanda est rei maxime necessariae tanta ⁸⁶
 incuria. Una est enim amicitia in rebus humanis, de
 cuius utilitate omnes uno ore consentiunt. quamquam
 a multis ipsa virtus contemnitur, et venditatio quae-
 dam atque ostentatio esse dicitur. multi divitias de-
 spiciunt, quos parvo contentos tenuis victus cultus-
 que delectat: honores vero, quorum cupiditate qui-
 dam inflammantur, quam multi ita contemnunt, ut
 nihil inanium, nihil levius esse existiment? itemque ce-
 tera, quae quibusdam admirabilia videntur, permulti
 sunt, qui pro nihilo putent. de amicitia omnes ad
 unum idem sentiunt; et ii, qui ad rempublicam se
 contulerunt; et ii, qui rerum cognitione doctrinaque
 delectantur; et ii, qui suum negotium gerunt otiosi;
 postremo ii, qui se totos tradiderunt voluptatibus,
 sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modo ve-
 lint aliqua ex parte liberaliter vivere. serpit enim,
 nescio quomodo, per omnium vitas amicitia; nec
 ullam aetatis degendae rationem patitur esse exper-
 tem sui. Quin etiam si quis ea asperitate est, et im- ⁸⁷
 manitate naturae, congressus ut hominum fugiat at-
 que oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio
 quem accepimus; tamen is pati non possit, ut non an-
 quirat aliquem, apud quem evomat virus acerbitalis
 suae. Atque hoc maxime iudicaretur, si quid tale pos-
 set contingere, ut aliquis nos deus ex hac hominum
 frequentia tolleret, et in solitudine uspiam colloca-
 ret, atque ibi suppeditans omnium rerum, quas na-
 tura desiderat, abundantiam et copiam, hominis om-
 nino adspiciendi potestatem eriperet. quis tam esset

ferreus, qui eam vitam ferre posset, cuique non au-
 88 ferret fructum voluptatum omnium solitudo? Verum
 ergo illud est, quod a Tarentino Archyta, ut opinor,
 dici solitum, nostros senes commemorare audivi, ab
 aliis senibus auditum: Si quis in coelum adscendisset,
 naturamque mundi, et pulchritudinem siderum per-
 spexisset, insuavem illam admirationem ei fore; quae
 iucundissima fuisset, si aliquem, cui narraret, habuis-
 set. Sic natura solitarium nihil amat, semperque ad
 24 aliquod tanquam adminiculum annititur; quod in
 amicissimo quoque dulcissimum est. Sed cum tot fig-
 nis eadem natura declaret, quid velit, anquirat, ac
 desideret; obsurdescimus tamen nescio quomodo,
 nec ea, quae ab ea monemur, audimus. est enim va-
 rius et multiplex usus amicitiae, multaeque causae
 suspicionum offensionumque dantur; quas tum evi-
 tare, tum elevare, tum ferre, sapientis est.

Una illa subeunda offensio est, ut et veritas in
 amicitia, et fides retineatur. nam et monendi amici
 saepe sunt, et obiurgandi; et haec accipienda amice,
 89 cum benevole fiunt. Sed nescio quomodo verum est,
 quod in Andria familiaris meus dicit:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Molesta veritas, si quidem ex ea nascitur odium; quod
 est venenum amicitiae: sed obsequium multo mole-
 stius, quod peccatis indulgens, praecipitem amicum
 ferri finit. maxima autem culpa in eo est, qui et veri-
 tatem aspernatur, et in fraudem obsequio impellitur.
 Omni igitur hac in re habenda ratio et diligentia est:
 primum, ut monitio acerbitate, deinde obiurgatio
 contumelia careat: in obsequio autem (quoniam Te-

rentiano verbo lubenter utimur) comitas adfit; assentatio, vitiorum adiutrix, procul amoveatur; quae non modo amico, sed ne libero quidem digna est. aliter enim cum tyranno, aliter cum amico vivitur. Cuius autem aures veritati clausae sunt, ut ab amico verum audire nequeat, huius salus desperanda est. scitum est enim illud Catonis, ut multa: Melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videantur: illos verum saepe dicere, hos nunquam. Atque illud absurdum est, quod ii, qui monentur, eam molestiam, quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, qua debent vacare. peccasse enim se non anguntur, obiurgari moleste ferunt; quod contra oportebat, delicto dolere, correctione gaudere. Ut igitur et monere, et moneri, proprium est verae amicitiae; et alterum libere facere, non asperere; alterum patienter accipere, non repugnanter: sic habendum est, nullam in amicitia pestem esse maiorem, quam adulationem, blanditiam, assentationem. quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum atque fallacium, ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. Cum autem omnium rerum simulatio est vitiosa, (tollit enim iudicium veri, idque adulterat,) tum amicitiae repugnat maxime. delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest. nam cum amicitiae vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus; qui id fieri poterit, si ne in uno quidem quoque unus animus erit, idemque semper; sed varius, commutabilis, multiplex? Quid enim potest esse tam flexibile, tam devium, quam animus eius,

qui ad alterius non modo sensum ac voluntatem, sed etiam vultum atque nutum convertitur?

*Negat quis? nego: ait? aio. postremo imperavi ego-
met mihi,*

Omnia assentari,

ut ait idem Terentius: sed ille sub Gnathonis perso-
na; quod amici genus adhibere, omnino levitatis est.
94 Multi autem Gnathonum similes cum sint loco for-
tuna, fama superiores: horum est assentatio molesta,
95 cum ad vanitatem accessit auctoritas. Secerni autem
blandus amicus a vero et internosci tam potest, adhi-
bita diligentia, quam omnia fucata, et simulata a sin-
ceris atque veris. Concio, quae ex imperitissimis con-
stat, tamen iudicare solet, quid intersit inter popula-
rem, id est, assentatorem et levem civem, et inter
constantem, severum, et gravem. Quibus blanditiis
C. Papirius nuper influebat in aures concionis, cum
ferret legem de tribunis plebis rescindendis? Dissuasi-
mus nos. sed nihil de me; de Scipione dicam liben-
96 tius. Quanta illa, dii immortales! fuit gravitas?
quanta in oratione maiestas? ut facile ducem populi
Romani, non comitem diceres. sed affuistis; et est in
manibus oratio. itaque lex popularis, suffragiis popu-
li repudiata est. Atque, ut ad me redeam; memini-
stis, Q. Maximo, fratre Scipionis, et L. Mancino con-
sulibus, quam popularis lex de sacerdotiis C. Licinii
Crassi videbatur. cooptatio enim collegiorum ad po-
puli beneficium transferebatur. Atque is primum in-
stituit in forum versus agere cum populo. tamen il-
lius vendibilem orationem religio deorum immorta-
lium, nobis defendentibus, facile vincebat. atque id

actum est praetore me, quinquennio ante, quam consul sum factus. itaque re magis, quam summa auctoritate, causa illa defensa est. Quod si in scena, id est, 26 in concione, in qua rebus fictis et adumbratis loci 97 plurimum est, tamen verum valet, (si modo id patefactum et illustratum est;) quid in amicitia fieri oportet, quae tota veritate perpenditur? in qua nisi (ut dicitur) apertum pectus videas, tuumque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas; ne amare quidem, aut amari; cum id, quam vere fiat, ignores. Quamquam ista assentatio, quamvis perniciofa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recipit, atque ea delectatur. ita fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, qui ipse sibi assentetur, et se maxime ipse delectet. Omnino est amans sui vir- 98 tus. optime enim se ipsa novit, quamque amabilis sit, intelligit. ego autem non de virtute nunc loquor, sed de virtutis opinione. virtute enim ipsa non tam multi praediti esse, quam videri volunt. Hos delectat assentatio: his fictus ad ipsorum voluntatem sermo cum adhibetur, orationem illam vanam, testimonium esse laudum suarum putant. nulla est igitur haec amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. Nec parasitorum in commoediis assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi.

Magnas vero agere gratias Thais mihi?

Satis erat respondere, *magnas: ingentes*, inquit. semper auget assentator id, quod is, cuius ad voluntatem dicitur, vult esse magnum. Quamobrem, 99 quamvis blanda ista vanitas apud eos valeat, qui ipsi

illam alleſtant et invitant; tamen etiam gravioreſ conſtantioſeſque admonendi ſunt, ut animum advertant, ne callida aſſentatione capiantur. aperte enim adulantem nemo non videt, niſi qui admodum eſt excors. callidus ille et occultus ne ſe inſinuet, ſtudioſe cavendum eſt. nec enim facillime agnoſcitur, quippe qui etiam adverſando ſaepe aſſentetur; et litigare ſe ſimulans, blandiatur, atque ad extremum det manus, vincique ſe patiatur; ut iſ, qui illuſus ſit, plus vidiffe videatur. quid autem turpius, quam illudi? Quod ne accidat, magis cavendum eſt, ut in Epiclero:

*Hodie me ante omnes comicos ſtultos ſenes
Verſaris, atque luſeris lautiffime.*

- 100 Haec enim etiam in fabulis ſtultiſſima perſona eſt improvidorum et credulorum ſenum. Sed neſcio quo pacto ab amicitiiſ perfectorum hominum, id eſt, ſapientium, (de hac dico ſapientia, quae videtur in hominem cadere poſſe,) ad leves amicitiaſ deſlexit oratio. Quamobrem ad illa prima redeamus, eaque ipſa concludamus aliquando.
- 27 Virtus, virtus, inquam, C. Fanni, et tu, Q. Muci, et conciliat amicitiaſ, et conſervat. in ea eſt enim convenientia rerum, in ea ſtabilitas, in ea conſtantia: quae cum ſe extulit, et oſtendit lumen ſuum, et idem adſpexit agnovitque in alio; ad id ſe admovet, viciffimque accipit illud, quod in altero eſt; ex quo eorum exardeſcit ſive amor, ſive amicitia. utrumque enim dictum eſt ab amando. amare autem nihil aliud eſt, niſi eum ipſum diligere, quem ames, nulla indi-
- 101 gentia, nulla utilitate quaefita. Quae tamen ipſa efflo-

rescit ex amicitia, etiam si tu eam minus sequutus
 sis. hac nos adolescentes benevolentia fenes illos L.
 Paullum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasicam, Ti.
 Gracchum, Scipionis nostri focerum, dileximus.
 haec etiam magis elucet inter aequales, ut inter me,
 et Scipionem, L. Furium, P. Rupilium, Sp. Mum-
 mium. vicissim autem fenes in adolescentium cari-
 tate acquiescimus; ut in vestra, ut in Q. Tubero-
 nis. equidem etiam admodum adolescentis, P. Ru-
 tili, A. Virginii familiaritate delector. Quoniamque
 ita ratio comparata est vitae naturaeque nostrae, ut
 alia aetas oriatur; maxime quidem optandum est, ut
 cum aequalibus possis, quibuscum tanquam e car-
 ceribus emissus sis, cum iisdem ad calcem, ut di-
 citur, pervenire. Sed quoniam res humanae fragi- 102
 les caducaeque sunt, semper aliqui anquirendi sunt,
 quos diligamus, et a quibus diligamur. caritate enim,
 benevolentiaque sublata, omnis est e vita sublata iu-
 cunditas. Mihi quidem Scipio, quamquam est subito
 ereptus, vivit tamen, semperque vivet: virtutem
 enim amavi illius viri, quae exstincta non est. nec mihi
 soli versatur ante oculos, qui illam semper in ma-
 nibus habui, sed etiam posteris erit clara et insignis.
 nemo unquam animo, aut spe maiora suscipiet, qui
 sibi non illius memoriam atque imaginem proponen-
 dam putet. Equidem ex omnibus rebus, quas mihi 103
 aut fortuna, aut natura tribuit, nihil habeo, quod
 cum amicitia Scipionis possim comparare. In hac
 mihi de republica consensus, in hac rerum privata-
 rum consilium; in eadem requies plena oblectationis
 fuit. nunquam illum ne minima quidem re offendi,

quod quidem fenserim ; nihil audivi ex eo ipse ,
 quod nollem. una domus erat , idem victus , isque
 communis : neque solum militia , sed etiam peregri-
 104 nationes , rusticationesque communes. Nam quid
 ego de studiis dicam cognoscendi semper aliquid ,
 atque discendi , in quibus remoti ab oculis populi ,
 omne otiosum tempus contrivimus ? Quarum rerum
 recordatio et memoria , si una cum illo occidisset ,
 desiderium coniunctissimi atque amantissimi viri fer-
 re nullo modo possem. sed nec illa exstincta sunt ,
 alunturque potius et augentur cogitatione et memo-
 ria : et , si illis plane orbatus essem , magnum tamen
 afferret mihi aetas ipsa solatium : diutius enim iam
 in hoc desiderio esse non possum. omnia autem bre-
 via , tolerabilia esse debent , etiam si magna sint.
 Haec habui , de amicitia quae dicerem. Vos autem
 hortor , ut ita virtutem locetis , sine qua amicitia esse
 non potest , ut , ea excepta , nihil amicitia praestabi-
 lius putetis.

M. TULLII
CICERONIS
PARADOXA.

M. T. D. L. I. I. I.
C. T. E. R. O. N. I. S.
P. A. T. A. D. O. X. A.

M. TULLII
 CICERONIS
 PARADOXA
 AD
 M. BRUTUM.

ANIMADVERTI, Brute, saepe Catonem, avunculum tuum, cum in senatu sententiam diceret, locos graves ex philosophia tractare, abhorrentes ab hoc usu forensi et publico; sed dicendo consequi tamen, ut illa etiam populo probabilia viderentur. quod eo maius est illi, quam aut tibi, aut nobis; quia nos ea philosophia plus utimur, quae peperit dicendi copiam, et in qua dicuntur ea, quae non multum discrepant ab opinione populari. Cato autem perfectus (mea sententia) Stoicus, et ea sentit, quae non sane probantur in vulgus; et in ea est haeresi, quae nullum sequitur florem orationis, neque dilatat argumentum: minutis interrogatiunculis, quasi punctis, quod proposuit, efficit. Sed nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile; nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, et tanquam excolatur. quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam ille ipse, de quo loquor. Cato enim dumtaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte, de omni laude virtutis, de diis immortalibus, de caritate patriae, Stoice solet, oratoriis ornamentis adhibitis, dicere. Ego vero illa ip-

fa, quae vix in gymnasiis, et in otio Stoici probant, ludens conieci in communes locos. quae, quia sunt admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipsis etiam παραδοξα appellantur, tentare volui, possetne proferri in lucem, id est, in forum, et ita dici, ut probarentur; an alia quaedam esset erudita, alia popularis oratio: eoque scripsi libentius, quod mihi ista, παραδοξα quae appellant, maxime videntur esse Socratica, longaeque verissima. Accipies igitur hoc parvum opusculum, lucubratum his iam contractioribus noctibus; quoniam illud maiorum vigiliarum munus in tuo nomine apparuit: et degustabis genus hoc exercitationum earum, quibus uti consuevi, cum ea, quae dicuntur in scholis δεστικά, ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus. Hoc tamen opus in acceptum ut referas, nihil postulo. non est enim tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidiae; sed tamen, ut ex eadem officina exisse appareat.

P A R A D O X O N I.

Ὅτι μόνον ἀγαθόν, τὸ καλόν.

Quod honestum sit, id solum bonum esse.

- I Vereor, ne cui vestrum ex Stoicorum hominum disputationibus, non ex meo sensu deprompta haec videatur oratio: dicam tamen, quod sentio; et dicam brevius, quam res tanta dici poscit. Nunquam mehercule ego neque pecunias istorum, neque tecta magna, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maxime adstricti sunt, voluptates in bonis rebus aut expetendis esse duxi; quippe cum viderem, rebus his circumfluentibus, ea tamen deside-

rare maxime, quibus abundarent. neque enim expletur unquam, nec fatiatur cupiditatis sitis; neque solum, ea qui habent, libidine augendi cruciantur, sed etiam amittendi metu. in quo equidem continentissimorum hominum, maiorum nostrorum, saepe requiro prudentiam, qui haec imbecilla et commutabilia pecuniae membra, verbo BONA putaverunt appellanda, cum re ac factis longe aliter iudicavissent. Potestne bonum cuiquam malo esse? aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? Atqui ista omnia talia videmus, ut etiam improbi habeant, et obsint probis. Quamobrem licet irrideat, si quis vult; plus apud me tamen vera ratio valebit, quam vulgi opinio. neque ego unquam bona perdidisse dicam, si qui pecus, aut suppellectilem amiserit; neque non saepe laudabo sapientem illum, Biantem, ut opinor, qui numeratur in septem: cuius cum patriam Prienen cepisset hostis, ceterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent; cum esset admonitus a quodam, ut idem ipse faceret: *Ego vero, inquit, facio. nam omnia mea porto mecum.* Ille haec ludibria fortunae, ne sua quidem putavit, quae nos appellamus etiam bona. Quid est igitur, quaeret aliquis, bonum? si quid recte fit, et honeste, et cum virtute, id bene fieri, vere dicitur; et, quod rectum, et honestum, et cum virtute est, id solum opinor Bonum. Sed haec videri possunt obscuriora, cum lentius disputantur. vita atque factis illustranda sunt summorum virorum haec, quae verbis subtilius, quam satis est, disputari videntur. Quaero enim a vobis, num ullam cogitationem ha-

buisse videantur ii, qui hanc rempublicam tam praeclare fundatam nobis reliquerunt, aut argenti ad avaritiam, aut amoenitatum ad delectationem, aut suppellectilis ad delicias, aut epularum ad voluptates? Ponite ante oculos unumquemque regum. Vultis a Romulo? vultis post liberam civitatem, ab iis ipsis, qui liberaverunt eam? Quibus tandem gradibus Romulus ascendit in coelum? iisne, quae isti bona appellant? an rebus gestis atque virtutibus? Quid? a Numa Pompilio? minusne gratas diis immortalibus capedines ac fictiles urnulas fuisse, quam felicitas aliorum pateras arbitramur? Omitto reliquos: sunt enim omnes pares inter se, praeter Superbum. Brutum si quis roget, quid egerit in patria liberanda; si quis item reliquos eiusdem consilii socios, quid spectaverint, quid secuti sint; num quis existet, cui voluptas, cui divitiae, cui denique praeter officium fortis et magni viri, quidquam aliud propositum fuisse videatur? Quae res ad necem Porfennae C. Mucium impulit, sine ulla spe salutis suae? quae vis Coelitem contra omnes hostium copias tenuit in ponte solum? quae patrem Decium, quae filium devotavit, atque immisit in armatas hostium copias? Quid continentia C. Fabricii, quid tenuitas victus M. Curii sequebatur? Quid duo propugnacula belli Punici, Cn. et P. Scipiones, qui Carthaginensium adventum corporibus suis intercludendum putaverunt? quid Africanus maior? quid minor? quid inter horum aetates interiectus Cato? quid innumerabiles alii? nam domesticis exemplis abundamus: cogitasse putamus, quidquam in vita sibi ex-

petendum, nisi quod laudabile esse, et praeclarum videretur? Veniant igitur isti irrisores huius orationis ac sententiae; et iam vel ipsi iudicent, utrum se horum alicuius, qui marmoreis tectis, ebore et auro fulgentibus, qui signis, qui tabulis, qui caelato auro et argento, qui Corinthiis operibus abundant, an C. Fabricii, qui nihil eorum habuit, nihil habere voluit, similes esse malint? Atque haec quidem, quae modo huc, modo illuc transferuntur, facile adduci solent, ut in rebus bonis esse negent; illud tamen arcte tenent, accurateque defendunt, voluptatem esse summum bonum. quae quidem mihi vox pecudum videtur esse, non hominum. Tu, cum tibi sive deus, sive mater (ut ita dicam) rerum omnium, natura, dederit animum, quo nihil est praestantius, neque divinius, sic te ipse abiicies atque prosterne, ut nihil inter te atque quadrupedem aliquam putes interesse? Quidquam bonum est, quod non eum, qui id possidet, meliorem facit? Ut enim quisque est maxime boni particeps, ita et laudabilis maxime: neque est ullum bonum, de quo non is, qui id habeat, honeste possit gloriari. quid autem est horum in voluptate? melioremne efficit, aut laudabiliorem virum? an quisquam in potiundis voluptatibus gloriando sese, et praedicatione effert? Atqui si voluptas, quae plurimorum patrociniis defenditur, in rebus bonis habenda non est; eaque, quo est maior, eo magis mentem e sua sede et statu dimovet; profecto nihil est aliud bene et beate vivere, nisi honeste et recte vivere.

PARADOXON II.

Ὅτι αὐταρχῆς ἢ ἀρετῆ πρὸς εὐδαιμονίαν.

In quo virtus sit, ei nihil deesse ad beate vivendum.

I Nec vero ego M. Regulum, aerumnosum, nec infelicem, nec miserum unquam putavi. non enim magnitudo animi eius excruciabatur a Poenis, non gravitas, non fides, non constantia, non ulla virtus, non denique animus ipse; qui tot virtutum praesidio, tantoque comitatu, cum corpus eius caperetur, capi certe ipse non potuit. C. vero Marium vidimus, qui mihi secundis in rebus unus ex fortunatis hominibus; in adversis, unus ex summis viris videbatur; quo beatius esse mortali nihil potest. Nescis, insane, nescis, quantas vires virtus habeat. nomen tantum virtutis usurpas; quid ipsa valeat, ignoras. Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus apertus ex sese, quique in se uno sua ponit omnia. cui spes omnis, et ratio, et cogitatio pendet ex fortuna; huic nihil potest esse certi; nihil quod exploratum habeat, permanfurum sibi unum diem. Eum tu hominem terreto, si quem eris nactus, istis mortis, aut exilii minis. mihi vero quidquid acciderit in tam ingrata civitate, ne recusanti quidem evenerit, non modo non repugnanti. Quid enim ego laboravi, aut quid egi, aut in quo evigilaverunt curae et cogitationes meae, si quidem nihil peperit tale, nihil consecutus sum, ut eo statu essem, quem neque fortunae temeritas, neque inimicorum labefactaret iniuria? Mortemne mihi minitaris, ut omnino ab hominibus, an exilium, ut ab improbis demigrandum sit? mors terribilis est iis, quorum cum vita omnia exstin-

guuntur; non iis, quorum laus emori non potest: exsilium autem illis, quibus quasi circumscriptus est habitandi locus; non iis, qui omnem orbem terrarum, unam urbem esse ducunt. Te miseriae, te aerumnae premunt, qui te beatum, qui florentem putas: tuae libidines te torquent: tu dies noctesque cruciaris; cui nec sat est, quod est, et id ipsum, ne non sit diuturnum, times: te conscientiae stimulant maleficiorum tuorum: te metus exanimant iudiciorum atque legum: quocumque adspexisti, ut furiae, sic tuae tibi occurrunt iniuriae, quae te respirare non sinunt. Quamobrem ut improbo, et stulto, et inerti nemini bene esse potest; sic bonus vir, et fortis, et sapiens, miser esse non potest. Nec vero, cuius virtus moresque laudandi sunt, eius non laudanda vita est; neque porro fugienda vita, quae laudanda est. esset autem fugienda, si esset misera. Quamobrem quidquid est laudabile, idem et beatum, et florens, et expetendum videri debet.

P A R A D O X O N I I I.

Ὅτι ἴσα τὰ ἀμαρτήματα, καὶ τὰ κατὰ νόμους.

Aequalia esse peccata, & recte facta.

Parva, inquis, res est: at magna culpa. nec enim peccata, rerum eventu, sed vitiis hominum metienda sunt. In quo peccatur, id potest aliud alio maius esse, aut minus: ipsum quidem illud peccare, quoquo te verteris, unum est. Auri navem evertat gubernator, an paleae, in re aliquantulum, in gubernatoris inscientia nihil interest. Lapsa est libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quam si petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine: pec-

cavit vero nihilo minus, si quidem est peccare, tanquam transilire lineas; quod cum feceris, culpa commissa est: quam longe progrediare, cum semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet. Peccare certe licet nemini. quod autem non licet, id hoc uno tenetur, si arguitur non licere. Id si nec maius, nec minus unquam fieri potest; (quoniam in eo est peccatum, si non licuit; quod semper unum, et idem est;) quae ex eo peccata nascuntur, aequalia sint oportet. Quod si virtutes pares sunt inter se; paria esse etiam vitia necesse est. Atqui pares esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiolem, nec forti fortiolem, nec sapiente sapientiolem posse fieri, facillime potest perspicui. An virum bonum dices, qui depositum nullo teste, cum lucrari impune posset, auri pondo decem, reddiderit, si idem in decem millibus pondo non idem fecerit? aut temperantem eum, qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit? Una virtus est consentiens cum ratione et perpetua constantia. nihil huic addi potest, quo magis virtus sit; nihil demi, ut virtutis nomen relinquatur. etenim si benefacta, recte facta sunt, et nihil recto rectius; certe ne bono quidem melius quidquam inveniri potest. Sequitur igitur, ut etiam vitia sint paria; siquidem pravitates animi recte vitia dicuntur. Atqui quoniam pares virtutes sunt; recte facta, quando a virtutibus proficiscuntur, paria esse debent: itemque peccata, quoniam ex vitiiis manant sint aequalia necesse est. A philosophis, inquis, ista sumis. Metuebam, ne a lenonibus diceres. Socrates disputabat isto modo. Bene hercle nar-

ras. nam istum doctum et sapientem virum fuisse, memoriae traditum est. Sed tamen quaero ex te, (quando verbis inter nos contendimus, non pugnis,) utrum de bonis est quaerendum, quid baiuli atque operarii, an quid homines doctissimi senserint? praefertim cum hac sententia non modo verior, sed ne utilior quidem hominum vitae reperiri ulla possit. Quae vis enim est, quae magis arceat homines ab improbitate omni, quam si senserint, nullum in delictis esse discrimen? aequè peccare se, si privatis, ac si magistratibus manus afferant? quancunque in domum stuprum intulerint, eandem esse labem libidinis? Nihilne igitur interest, (nam hoc dicet aliquis,) patrem quis enecet, an servum? Nuda ista si ponas, iudicari, qualia sint, non facile possunt. patrem vita privare, si per se scelus est; Saguntini, qui parentes suos, liberos emori, quam servos vivere maluerunt, parricidae fuerunt. ergo et parenti nonnunquam adimi vita sine scelere potest; et servo saepe sine iniuria non potest. Causa igitur haec, non natura distinguit: quae quando utro accessit, id fit propensius; si utroque adiuncta sit, paria fiant, necesse est. illud tamen interest, quod in servo necando, si adsit iniuria, semel peccatur; in patris vita violanda, multa peccantur. violatur is, qui procreavit; is, qui aluit; is, qui erudit; is, qui in sede ac domo, atque in republica collocavit. multitudine peccatorum praeflat, eoque poena maiore dignus est. Sed nos in vita, non quae cuique peccato poena sit, sed quantum cuique liceat, spectare debemus: quidquid non oportet, scelus esse; quidquid non licet, nefas putare de-

bermus. Eriamne in minimis rebus? Etiam: si quidem rerum modum fingere non possumus; animorum modum tenere possumus. Histrionum si paulum se movit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba una brevior, aut longior, exhibetur et exploditur: in vita tu, quae omni gestu moderatior, omni versu aptior esse debet, ut in syllaba te peccare dices? poetam non audio in nugis; in vitae societate audiam civem, digitis peccata dimetientem sua? quae si visa sunt breviora, leviora qui possint videri, cum quidquid peccatur, perturbatione peccetur rationis atque ordinis? perturbata autem semel ratione et ordine, nihil possit addi, quo magis peccari posse videatur.

PARADOXON IV.

Ὅτι πᾶς ἀφρον μαίνεται.

Omnem stultum insanire.

Ego vero te non stultum, ut saepe; non improbum, ut semper; sed dementem et insanum rebus vincam necessariis. Sapientis animus magnitudine consilii, tolerantia rerum humanarum, contemtionem fortunae, virtutibus denique omnibus, ut moenibus, septus, vincetur et expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli potest? Quae est enim civitas? Omnisne conventus etiam ferorum et immanium? omnisne etiam fugitivorum ac latronum congregata unum in locum multitudo? certe negabis. Non igitur erat illa tum civitas, cum leges in ea nihil valebant; cum iudicia iacebant; cum mos patrius occiderat; cum ferro pulsus magistratibus, senatus nomen in republica non erat. Praedonum ille concursus, et te

duce latrocinium in foro constitutum, et reliquiae coniurationis a Catilinae furiis ad tuum scelus furoremque conversae, non civitas erat. Itaque pulsus ego civitate non sum, quae nulla erat; arcessitus in civitatem sum, cum esset in republica consul, qui tum nullus fuerat; esset senatus, qui tum occiderat; esset consensus populi liberi; esset iuris et aequitatis (quae vincula sunt civitatis) repetita memoria. Ac vide, quam ista tui latrocinii tela contemserim. iactam et immissam a te nefariam in me iniuriam semper duxi; pervenisse ad me nunquam putavi: nisi forte, cum parietes disturbabas, aut cum tectis sceleratas faces inferebas, meorum aliquid ruere, aut deflagrare arbitrabare. Nihil neque meum est, neque cuiusquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eripuisses divinam animi mei constantiam, meas curas, vigilias, consilia, quibus res publica te invitissimo stat; si huius aeterni beneficii immortalem memoriam delevisses; multo etiam magis si illam mentem, unde haec consilia manarunt, mihi eripuisses; tum ego accepisse me confiterer iniuriam. Sed si haec nec fecisti, nec facere potuisti; reditum mihi gloriosum iniuria tua dedit, non exitum calamitosum. Ergo ego semper civis; et tum maxime, cum meam salutem senatus exteris nationibus, ut civis optimi, commendabat; tu, ne nunc quidem: nisi forte idem esse hostis, et civis potest. An tu civem ab hoste natura ac loco, non animo factisque distinguis? Caedem in foro fecisti: armatis latronibus templa tenuisti: privatorum domos, aedes sacras incendisti. Cur hostis Spartacus,

si tu civis? potes autem esse tu civis, propter quem aliquando civitas non fuit? et me tuo nomine appellas, cum omnes meo discessu exfulasse rempublicam putent? Nunquamne, homo amentissime, te circumspicies? nunquam, nec quid facias, considerabis, nec quid loquare? nescis, exsilium scelerum esse poenam? meum illud iter ob praeclarissimas res a me gestas esse susceptum? Omnes scelerati atque impii, quorum tu te ducem esse proferis, quos leges exsilio affici volunt, exsules sunt, etiam si solum non mutarunt. an cum omnes leges te exsulem esse iubeant, non eris tu exsul? Num appellatur inimicus, qui cum telo fuerit? ante senatum tua sica deprehensa est. qui hominem occiderit? tu plurimos occidisti. qui incendium fecerit? aedes Nympharum manu tua deflagavit. qui templa occupaverit? in foro castra posuisti. Sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exsul? Familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut, si in opertum Bonae Deae accessisses, exsulares. At te id fecisse, etiam gloriari soles. Quomodo igitur tot legibus in exsiliium eiectus, nomen exsulis non perhorrescis? Romae sum, inquis. et quidem in operto fuisti. Non igitur ubi quisque erit, eius loci ius tenebit, si ibi eum legibus esse non oportebit.

P A R A D O X O N V.

Ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἐλεύθερος, καὶ πᾶς ἄφρων δούλος.

Solum sapientem esse liberum, & omnem stultum servum.

- 1 - Laudetur vero hic imperator, aut etiam appelletur, aut hoc nomine dignus putetur? quo modo?

aut cui tandem hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? Refrenet primum libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coercet avaritiam, ceteras animi lases repellat: tum incipiat aliis imperare, cum ipse improbissimis dominis, dedecori ac turpitudini parere desierit. dum quidem his obediens, non modo imperator, sed liber habendus omnino non erit. praeclare enim est hoc usurpatum a doctissimis, quorum auctoritate non uterem, si mihi apud aliquos agrestes haec habenda esset oratio. cum vero apud prudentissimos loquar, quibus haec inaudita non sunt; cur ego simulem, me, si quid in his studiis operae posuerim, perdidisse? Dictum est igitur ab eruditissimis viris, nisi sapientem, liberum esse neminem. Quid est enim libertas? potestas vivendi, ut velis. Quis igitur vivit, ut vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui vivendi via considerata atque provisa est? qui legibus quidem non propter metum paret, sed eas sequitur atque colit, quia id salutare maxime esse iudicat; qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, nisi libenter ac libere; cuius omnia consilia, resque omnes, quas gerit, ab ipso proficiscuntur, eodemque feruntur; nec est ulla res, quae plus apud eum polleat, quam ipsius voluntas atque iudicium; cui quidem etiam (quae vim habere maximam dicitur) Fortuna ipsa cedit, sicut sapiens poeta dixit, *Suis ea cuique fingitur moribus*. Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat invitus, nihil dolens, nihil coactus. quod etsi ita esse, pluribus verbis differendum est; illud

tamen et breve et confitendum est, nisi qui ita sit affectus, esse liberum neminem. Igitur omnes improbi, servi. nec hoc tam re est, quam dictu inopinatum atque mirabile. non enim ita dicunt, eos esse servos, ut mancipia, quae sunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure civili; sed, si servitus sit, sicut est, obedientia fracti animi et abiecti, et arbitrio carentis suo, quis neget, omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos, esse servos? An ille mihi liber, cui mulier imperat? cui leges imponit, praescribit, iubet, vetat, quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil recusare audet? Poscit? dandum est: vocat? veniendum: eiicit? abeundum: minatur? extimescendum. Ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. Atque ut in magna familia sunt alii lautiores (ut sibi videntur) servi, sed tamen servi, atrienses ac topiarii; pari stultitia sunt, quos signa, quos tabulae, quos caelatum argentum, quos Corinthia opera, quos aedificia magnifica nimio opere delectant. At sumus, inquit, civitatis principes. Vos vero ne confessorum quidem vestrorum principes estis. Sed ut in familia, qui tractant ista, qui tergunt, qui unguunt, qui verrunt, qui spargunt, non honestissimum locum servitutis tenent: sic in civitate, qui se istarum rerum cupiditatibus dederunt, ipsius servitutis locum paene infimum obtinent. Magna, inquis, bella gessi; magnis imperiis et provinciis praefui. Gere igitur animum laude dignum. Echionis

tabula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti. Mitto, unde sustuleris, et quomodo habeas. intuentem te, admirantem, clamores tolerantem cum video, servum te esse ineptiarum omnium iudico. Nonne igitur sunt ista festiva? Sint nam nos quoque oculos eruditos habemus, sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut oblectamenta puerorum. Quid enim censes? si L. Munimius aliquem istorum videret, matellionem Corinthium cupidissime tractantem, cum ipse totam Corinthum contempsisset; utrum illum civem excellentem, an atriensem diligentem putaret? Reviviscat M. Curius, aut eorum aliquis, quorum in villa ac domo nihil splendidum, nihil ornatum fuit, praeter ipsos; et videat aliquem, summis populi beneficiis usum, barbatulos mullos exceptantem de piscina, et pertractantem, et muraenarum copia gloriantem; nonne hunc hominem ita servum iudicet, ut ne in familia quidem dignam maiore aliquo negotio putet? An eorum servitus dubia est, qui cupiditate peculii nullam conditionem recusant durissimae servitutis? hereditatis spes quid iniquitatis in serviendo non suscipit? quem nutum locupletis orbi senis non observat? loquitur ad voluntatem; quidquid denuntiatur sit, facit; affectatur, assidet, muneratur. quid horum est liberi? quid denique non servi inertis? Quid? iam illa cupiditas (quae videtur esse liberalior) honoris, imperii, provinciarum, quam dura est domina! quam imperiosa! quam vehemens! Cethego, homini non probatissimo, servire coegit eos, qui sibi esse am-

plissimi videbantur ; munera mittere , noctu venire domum ad eum , precari , denique supplicare. quae servitus est , si haec libertas existimari potest ? Quid ? cum cupiditatum dominatus excessit , et alius est dominus exortus ex conscientia peccatorum , timor ? quam est illa misera , quam dura servitus ! adolescentibus paulo loquacioribus est serviendum : omnes , qui aliquid scire videntur , tanquam domini , timeantur. Iudex vero quantum habet dominatum ? quo timore nocentes afficit ? An non est omnis metus , servitus ? Quid valet igitur illa eloquentissimi viri , L. Crassi , copiosa magis , quam sapiens oratio ? *Eripite nos ex servitute.* quae est ista servitus , tam claro homini , tamque nobili ? Omnis animi debilitati , et humilis , et fracti timiditas , servitus est. *Nolite sinere nos cuiquam servire.* In libertatem vindicari vult ? minime. Quid enim adiungit ? *nisi vobis universis* , (dominum mutare , non liber esse vult ,) *quibus et possumus et debemus.* Nos vero , siquidem animo excelso , et alto , et virtutibus exaggerato sumus , nec debemus , nec possumus. Tu posse te dicito , quoniam quidem potes : debere ne dixeris ; quoniam nihil quisquam debet , nisi quod est turpe non reddere. Sed haec haec tenus. Ille videat , quomodo imperator esse possit : cum eum ne liberum quidem esse ratio et veritas ipsa convincat.

P A R A D O X O N V I.

Ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλεῖστος.

Solum sapientem esse divitem.

I Quae est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio ? solusne tu dives ? Proh dii im-

mortales! egone me audivisse aliquid, et didicisse, non gaudeam? Solusne tu dives? Quid, si ne dives quidem? quid, si pauper etiam? Quem enim intelligimus divitem? aut, hoc verbum, in quo homine ponimus? opinor in eo, cui tanta possessio est, ut ad liberaliter vivendum facile contentus sit; qui nihil quaerat, nihil appetat, nihil optet amplius. Animus oportet tuus se iudicet divitem, non hominum sermo, neque possessiones tuae: nihil sibi deesse putet, nihil curet amplius. satiatus est, aut contentus etiam pecunia? concedo, dives es. sin autem propter aviditatem pecuniae nullum quaestum turpem putas, cum isti ordini ne honestus quidem possit esse ullus: si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacisceris, aufers, eripis: si socios spolias, aerarium expilas: si testamenta amicorum expectas, aut ne expectas quidem, atque ipse supponis: haec utrum abundantis, an egentis signa sunt? Animus hominis, dives, non arca appellari solet. quamvis illa sit plena, dum te inanem videbo, divitem non putabo. etenim ex eo, quantum cuique satis est, metiuntur homines divitiarum modum. Filiam quis habet? pecunia est opus. duas? maiore. plures? maiore etiam. et si, ut aiunt, Danao quinquaginta sint filiae; tot dotes magnam quaerunt pecuniam. quantum enim cuique opus est, ad id accommodatur, ut ante dixi, divitiarum modus. qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, quae brevi tempore maximas copias exhaurire possint; hunc quo modo ego appellabo divitem, cum ipse etiam egere se sentiat? multi ex te audierunt, cum

diceres, neminem esse divitem, nisi qui exercitum alere possit suis fructibus; quod populus Romanus tantis vectigalibus iampridem vix potest. ergo hoc proposito, nunquam eris dives ante, quam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut eo tueri sex legiones, et magna equitum ac peditum auxilia possis. Iam fateris igitur, non esse te divitem, cui tantum desit, ut expleas id, quod exoptas. itaque istam paupertatem, vel potius egestatem ac mendicantem tuam nunquam obscure tulisti. Nam ut iis, qui honeste rem quaerunt mercaturis faciendis, operis dandis, publicis sumendis, intelligimus opus esse quaesito; sic, qui videt domi tuae pariter accusatorum atque iudicum consociatos greges, qui nocentes et pecuniosos reos eodem te auctore corruptelam iudicii molientes, qui tuas mercedum pactiones in patrociniis, intercessionibus pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimissionibus libertorum ad foenerandas diripiendasque provincias; qui expulsionibus vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum servis, cum libertis, cum clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletium, qui caedes municipiorum, qui illam Sullani temporis messem recordetur, qui testamenta subiecta, qui sublatis tot homines, qui denique omnia venalia, delectum, decretum, alienam, suam sententiam, forum, domum, vocem, silentium: quis hunc non putet confiteri, sibi quaesito opus esse? cui autem quaesito opus sit, quis unquam hunc vere dixerit divitem? est enim divitiarum fructus in copia: copiam autem declarat satietas

rerum, atque abundantia; quam tu quoniam nunquam assequere, nunquam omnino es futurus dives. Meam autem quoniam pecuniam contemnis, et recte; (est enim ad vulgi opinionem mediocris; ad tuam, nulla; ad meam, modica;) de me silebo: de re loquar. Si censenda nobis atque aestimanda res sit, utrum tandem pluris aestimemus pecuniam Pyrrhi, quam Fabricio dabat, an continentiam Fabricii, qui illam pecuniam repudiabat? utrum aurum Samnitum, an responsum M'. Curii? hereditatem L. Paulli, an liberalitatem Africani, qui eius hereditatis Q. Maximo fratri partem suam concessit? Haec profecto, quae sunt summarum virtutum, pluris aestimanda sunt, quam illa, quae sunt pecuniae. Quis igitur (si quidem, ut quisque, quod plurimi sit, possideat, ita ditissimus habendus sit) dubitet, quin in virtute divitiae sint? quoniam nulla possessio, nulla vis auri et argenti, pluris, quam virtus, aestimanda est. O dii immortales! non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia. venio enim iam ad sumtuosos; relinquo istum quaestuosum. Capit ille ex suis praediis sexcenta sestertia; ego centena ex meis: illi aurata tecta in villis, et sola marmorea facienti, et signa, tabulas, supellectilem, et vestem infinite concupiscenti, non modo ad sumtum ille est fructus, sed etiam ad foenus, exiguus. ex meo tenui vectigali, detractis sumptibus cupiditatis, aliquid etiam redundabit. Uter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? cuius possessio quo est maior, eo plus requirit ad se tuendam; an quae suis

se viribus sustinet? Sed quid ego de me loquor, qui morum ac temporum vitio aliquantum etiam ipse fortasse in huius seculi errore verser? M'. Manilius patrum nostrorum memoria (ne semper Curios et Lusinos loquamur) pauper tandem fuit. habuit enim aediculas in Carinis, et fundum in Labicano. nos igitur ditiores, qui plura habemus? utinam quidem! sed non aestimatione census, verum victu atque cultu terminatur pecuniae modus. non esse cupidum, pecunia est: non esse emacem, vectigal est. contentum vero suis rebus esse, maximae sunt certissimaeque divitiae. Etenim si isti callidi rerum aestimatores prata et areas quasdam magno aestimant, quod ei generi possessionum minime quasi noceri potest; quanti est aestimanda virtus, quae nec eripi, nec furripi potest unquam; neque naufragio, neque incendio amittitur; nec tempestatum, nec temporum perturbatione mutatur? qua praediti qui sunt, soli sunt divites. soli enim possident res et fructuosas, et sempiternas; solique (quod est proprium divitiarum) contenti sunt rebus suis. satis esse putant, quod est; nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbi autem, et avari, quoniam incertas, atque in casu positas habent, et plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inventus est, cui, quod haberet, esset satis; non modo non copiosi ac divites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt.

M. TULLII
CICERONIS
FRAGMENTA
EX
LIBRIS PHILOSOPHICIS.

INDEX LIBRORUM

ad quos pertinent, quae sequuntur, FRAGMENTA.

Oeconomicorum e Xenophonte Libri III.	De Gloria Libri II.
Protagoras, ex Platone.	De Consolatione.
De Republica Libri VI, in quorum ultimo inest Somnium Scipionis.	De suis Consiliis.
De Iure civili Liber.	De Virtutibus.
De Auguriis Liber.	Chorographia.
Hortensius, vel, de Philosophia.	Academicorum Libri IV.
M. Cato, seu, Laus M. Catonis.	De Natura Deorum.
	De Divinatione.
	De Legibus.
	De Fato.
	Timaeus, ex Platone.

M. TULLII
CICERONIS
FRAGMENTA
EX
LIBRIS PHILOSOPHICIS.

OECONOMICORUM

EX

XENOPHONTE

LIB. I.

Oeconomicum Xenophontis Cicero adolescens admodum convertit (vid. de Off. II, 87.) quem librum de tuenda re familiari unicum pro suo arbitratu in tres divisit: quorum primus praecepta habuit, quemadmodum mater familias domi agere deberet; secundus quemadmodum foris pater familias; tertius agri colendi rationem est complexus.

PRISC. *lib. 8.*) Homo ex eo numero hominum, qui apud nos hoc nomine dignantur.

COLUM. *lib. 12, cap. 1.*) Maritale conjugium sic comparatum est natura, ut non solum iucundissima, verum etiam utilissima vitae societas iniretur, et ne genus humanum temporis longinquitate occideret. propter hoc mas cum femina est coniunctus: deinde ut ex hac eadem societate mortalibus adiutoria senectutis, nec minus propugnacula

praeparentur: tum etiam, cum victus et cultus humanus non, uti feris, in propatulo, ac silvestribus locis, sed domi sub tecto accurandus esset, necessarium fuit, alterutrum foris sub dio esse, qui labore et industria compararet; intus, qui tectis reconderet atque custodiret: si quidem vel rusticari, vel navigare, vel etiam alio genere negotiari necesse erat, ut aliquas facultates acquireremus. Cum vero paratae res sub tectum essent congestae, alium esse oportuit, qui et illatas custodiret, et cetera conficeret opera, quae domi deberent administrari. nam et fruges, et cetera alimenta terrestria indigebant tecto; et ovium ceterarumque pecudum foetus atque fructus clauso custodienda erant; nec minus reliqua utensilia, quibus aut alitur hominum genus, aut etiam excolitur. Quare cum et operam, et diligentiam ea, quae proposuimus, desiderarent, nec exigua cura foris acquirerentur, quae domi custodiri oporteret; iure, ut dixi, a natura comparata est opera mulieris ad domesticam diligentiam, viri autem ad exercitationem forensis et extraneam. itaque viro calores et frigora perpetienda, tum etiam itinera et labores pacis ac belli, id est, rusticationis, et militarium stipendiorum, distribuit: mulieri deinceps, quod omnibus his rebus fecerat inhabilem, domestica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc sexum custodiae et diligentiae assignaverat, idcirco timidiores reddidit, quam virilem. nam metus plurimum confert ad diligentiam custodiendi. Quod autem necesse erat foris et in aperto victum quaerentibus nonnunquam iniuriam propul-

fare, idcirco virum, quam mulierem, fecit audacior-
rem. Quia vero partis opibus aequae fuit opus me-
moria, et diligentia; non minorem feminae, quam
viro, earum rerum tribuit possessionem. Tum etiam,
quod simplex natura non omnes res commodas
amplecti volebat, idcirco alterum alterius indigere
voluit; quoniam, quod alteri deest, praesto ple-
rumque est alteri.

COLUM. *lib. 12. c. 2.*) Nam vetus est prover-
bium, paupertatem certissimam esse, cum alicuius
indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur, ubi
proiectum iaceat, quod desideretur. itaque in re
familiari laboriosior est negligentia, quam diligentia.
Quis enim dubitet, nihil esse pulchrius in omni
ratione vitae, dispositione atque ordine? quoti-
etiam ludicris spectaculis licet saepe cognoscere.
Nam ubi chorus canentium, non certis modis,
neque numeris praeceuntis magistri consensit, disso-
num quiddam ac tumultuosum audientibus canere
videtur. At ubi certis numeris ac pedibus, velut
facta conspiratione, consensit atque concinuit; ex
eiusmodi voeum concordia, non solum ipsis canen-
tibus, amicis quiddam et dulce resonat, verum
etiam spectantes audientesque laetissima voluptate
permulcentur.

DONAT. *in Ter.*) Quid igitur, pro deum immor-
talium! primum eam docebas? quaeso.

COLUM.) Praeparatis idoneis locis, instrumentum
et suppellectilem distribuere coepimus, ac primum
ea secrevimus, quibus ad res divinas uti solemus;
postea mundum muliebrem, qui ad dies festos com-
Cicer. Oper. Vol. XII. S

paratur; deinde virilem: item dierum sollempnium ornatum, nec minus calceamenta utrique sexui convenientia: tum iam seorsum arma ac tela seponebantur, et in altera parte instrumenta, quibus ad lanificia utuntur: post, quae ad cibum conficiendum vasa (ut assolent) constituebantur; inde, quae ad lavationem, quae ad exornationem, quae ad mensam quotidianam atque epulationem pertinerent, exponebantur: postea ex iis, quibus quotidie utimur, quod menstruum esset, seposuimus; quod annuum quoque, in duas partes divisimus. nam sic minus fallit, qui exitus futurus sit. Haec postquam omnia secrevimus, tum suo quaeque loco disposuimus: deinde quibus quotidie servuli utuntur, quae ad lanificia, quae ad cibaria coquenda et conficienda pertinent, haec ipsa iis, qui uti solent, tradidimus, et ubi ea ponerent, demonstravimus, et ut salva essent, praecepimus. Quibus autem ad dies festos, et ad hospitum adventum utimur, haec primo tradidimus, et loca singula demonstravimus, et cuique sua annumeravimus, atque annumerata ipsi exscripsimus, eamque admonuimus, ut quodcunque opus esset, sciret unde daret; et meminisset atque adnotaret, quid, et quando, et cui dedisset, et cum recepisset, ut quidque suo loco reponeret.

M. TULLII CICERONIS

OECONOMICORUM EX XENOPHONTE

LIB. II.

COLUM. *lib. 2. cap. 1.*) Utrumne, Ischomache, inquam, si res familiaris desiderasset, mercari villicum

tanquam fabrum, an ipse instituere consuevisti? Ego vero ipse instituo. Etenim qui me absente in meum locum substituitur, et vicarius meae diligentiae succedit, is ea, quae ego, scire debet.

EIUSDEM

OECONOMICORUM EX XENOPHONTE
LIB. III.

NONIUS. *Interfici.*) Nullo modo facilius arbitror posse neque herbas arescere, et interfici; neque terram ab sole percoqui.

QUINCT. *l. 12. c. 5. NON. profligare.*) Cum vero affecta iam prope aestate, uvas a sole mitescere tempus est.

MACR. *lib. 3. cap. 10.*) Qui neque ferit vitem; neque quae fata est, diligenter colit; oleum, ficus, poma non habet.

CARIS. *lib. 1.*) Apes in alvearium concesserunt.

CICERO *de senectute.*) Cum ad Cyrum minorem; regem Persarum, praestantem ingenio, atque imperii gloria, Lyfander Lacedaemonius, vir summae virtutis, venisset Sardis. *Et reliqua, quae peti possunt ex cap. 17. libri DE SENECTUTE; quae omnia ab GRUTERO hic repetita sunt, et quidem aliter quaedam, quam illic edidit.*

SERVIUS *in 2. Georg.*) Scrobes.

M. TULLII CICERONIS

PROTAGORAS EX PLATONE.

Hunc Platonis dialogum a Cicerone conversum fuisse Hieronymi, Prisciani, & Donati testimoniis tantum scimus; idque extremo tempore aetatis ab eo factum videtur.

PRISC. *lib. 6.*) Quid tu ? unde tandem appares, o Socrate ? an id quidem dubium non est, quin ab Alcibiade ?

PRISC. *lib. 8.*) Nunc a vobis, Protagora et Socrate, postulo, ut de isto concedatis alter alteri, et inter vos de huiuscemodi rebus controversemini, non concertetis.

PRISC. *lib. 6.*) Quae igitur potest esse indignitas voluptatis ad molestiam, nisi in magnitudine, aut longitudine alterius utrius posita ?

DONATUS *in PHORMION.*) Confirmandi genera compluria.

F R A G M E N T A

M. TULLII CICERONIS

LIBRORUM SEX DE REPUBLICA.

Sex libros de republica scripsit Cicero anno urbis 699. aetatis 53. Hanc autem disputationem de optimo statu civitatis & de optimo cive in Africani minoris personam, & Phili, & Laelii, & Manilii contulit. Adiunxit adolescentes Q. Tuberonem, P. Rutilium, & duo Laelii generos, Scaevolam & Fannium. Suorum de republica librorum multis locis mentionem facit Tullius. Vid. de Divinat. 2, 3. Libros de Legibus, & Epist. ad Attic. Libb. 3. 4. 7 &c.

E X

M. T. CICERONIS

D E R E P U B L I C A

LIBRO I.

FRONTO.) Nuntiatum est, venire Laelium, domoque iam exisse.

NON. *Propter.*) Eum quoque ut salutavit, propter Tuberonem iussit assidere.

FRONTO.) Negotii publici expers.

NON. *Cituma.*) Quare, si placet, deduc orationem tuam de coelo ad haec cituma.

DIOMED.) Quasi, alius assimulare rempublicam aut melius non possit, aut omnino non possit.

NON. *Accommodatum*) * expositamque ad exemplum nostrae reipublicae accommodabo ad eam, si potero, omnem illam orationem, quae est mihi habenda de optimo civitatis statu.

NON. *Urbs a civitate.*) Quam cum locis manumque sepsissent, eiusmodi coniunctionem rectorum, oppidum vel urbem appellarunt, delubris distinctam, spatiisque communibus. omnis ergo populus, qui est talis coetus multitudinis, qualem exposui, civitas est: omnis civitas, quae est constitutio populi, respublica.

D. AUGUST. *epist. 5.*) * brevi multitudo diversa atque vaga, concordia civitas facta erat.

NON. *Cognoscere.*) Cognoscere mehercule, inquit, consuetudinem istam, et studium, sermonemque.

SENECA *lib. 19. epist.*) * duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur. Anci Marcii pater quoque ignoratur. tantum hic Marcius, Numae nepos dicitur.

NON. *Dimittere.*) Tum instituti annui consules, tum dimissi populo fasces.

— (SENECA *l. 19. epist.*) * provocationem ad populum etiam a regibus fuisse.

NON. *Horrendum ab horrido.*) Horum enim severitatem dicitur inhorruisse primum civitas.

SENECA *lib. 19. epist.*) Quem nos dictatorem dicimus, et in historia ita nominari legimus, apud antiquos magister populi vocatus est, quod, qui ab illo nominatur, magister equitum est.

CIC. *6. ad Atticum 9.*) * Cn. Flavius fastos protulit.

FRONTO.) Ipsa cognitio nos delectavit.

NON. *Aemulus.*) Quomodo enim iudicatur iste optimas, aut optimatum aemulus doctrina, artibus, studiis. audio, quando?

NON.) Sed audisse te credo, tum vero Platonem, Socrate mortuo, primum in Aegyptum discendi causa, post in Italiam contendisse.

NON. *Anima.*) Tum virtute, labore, industria quaereret fummi viri indolem, nisi nimis animose ferax natura illum nescio quo pacto.

NON. *Confitura.*) Quae videlicet ille non ex agri confitura, quam cernebat, sed ex doctrinae indicibus interpretabatur.

NON. *Antiquus, Antiquior.*) Sed quoniam plurima beneficia continet patria, et est antiquior parens, quam is, qui, ut aiunt, creaverit, maior ei profecto, quam parenti, debetur gratia.

NON. *Pignerari.*) Sed ut plurimas et maximas nostri animi, ingenii, consilii prima ipsa sibi ad utilitatem pigneraretur.

NON. *Conducere.*) Facillimam autem in ea repub-

lica esse posse concordiam, in qua idem conducatur omnibus.

NON. *Firmitudo.*) Habent aequabilitatem quandam, qua carere diutius vix possunt liberi, deinde firmitudinem.

NON. *l. de doct. indagine.*) Nec tantum Carthago habuisset opum sexcentos fere annos sine consiliis et disciplina.

NON. *Dominatus.*) Quid? tunc cum es iratus, permittis illi iracundiae dominatum animi tui?

NON. *Anima.*) Ergo non probares consilio pulso libidines, quae sunt innumerabiles, iracundias, quae terrent omnia. Ego vero nihil isto animo, nihil ita animato homine miserius ducerem.

NON. *Invitare.*) Denique ipsa natura non invitaret solum, sed etiam cogeret.

FRONTO.) Populo gratificans et aliena, et sua.

FRONTO.) Nec vero iam meo nomine abstinet.

NON. *Horrendum ab horrido.*) Sed ut ille, qui navigat, cum subito mare coepit horrescere.

MACR. *lib. de different. et societatibus Graeci Latine verbi.*) Libenter tibi, Laeli, uti eum desideras, equidem concessero.

EX

M. TULLII CICERONIS

DE REPUBLICA

LIBRO II.

NON. *Exsultare.*) Est igitur quiddam turbulentum in hominibus singulis, quod vel exsultat voluptate, vel molestia frangitur.

NON. *Volutabundus.*) Cupido autem, et ex-
petenti, et libidinoso, et volutabundo in volup-
tatibus.

NON. *Anxitude.*) Quantaque anxitude prona ad
luctum, et moerens, semperque ipsa se sollicitans.

NON. *Timor, & timiditas.*) Esse autem angore
et miseria afflictas, atque abiectas timiditate et ig-
navia.

NON. *Elidere.*) Ut auriga indoctus e curru trahi-
tur, operitur, eliditur, laniatur.

NON. *Offendere.*) Sed imitor Archytam Tarenti-
num, qui cum ad villam venisset, et omnia aliter
offendisset.

NON. *urbs a civitate.*) * quo auctore et principe
vocitatur civitas.

NON. *Modicum.*) Statuo esse optime constitutam
republicam, quae ex tribus generibus illis, re-
gali, optimo, et populari confusa modice, nec pu-
niendo irritet animum immanem ac ferum, nec om-
nia praetermittendo, licentia cives deteriores reddat.

D. AUG. *lib. 2. c. 21. Civit.*) Ut in fidibus, ac
tibiis, atque cantu ipso, ac vocibus concentus est
quidam tenendus ex distinctis sonis, quem immu-
tatum ac discrepantem aures eruditae ferre non pos-
sunt, isque concentus ex dissimillarum vocum
moderatione concors tamen efficitur et congruens;
sic ex summis, et infimis, et mediis interiectis or-
dinibus, ut sonis, moderata ratione civitas con-
sensu dissimillimorum concinit, et quae harmonia
a musicis dicitur in cantu, ea est in civitate con-
cordia, arctissimum atque optimum omni in repub-

lica vinculum incolumitatis : quae sine iustitia nullo pacto esse potest.

NON. *Proiectum.*) Iustitia foras spectat , et proiecta tota est , atque eminent.

NON. *Explicare.*) Quae virtus praeter ceteras totam se ad alienas utilitates porrigit , atque explicat.

NON. *Exsultare.*) * quae sanguine alitur , atque in omni crudelitate sic exsultat , ut vix hominum acerbis funeribus fatiatur.

NON. *lib. de doct. indagine.*) Itaque praeclara illa institutio Romuli cum ducentos annos et triginta fere firma mansisset.

NON. *Viritim.*) Ac primus agros , quos bello Romulus ceperat , divisit viritim civibus.

FRONTO.) Cum aliud nihil domum suam deportavisset.

NON. *Pecuniosus.*) * multaque ditione ovium et boum , quod tunc erat res in pecore , et in locorum possessionibus , ex quo pecuniosi et locupletes vocabantur.

NON. *Calumnia.*) * ut Carneadi respondeatis , qui saepe optimas causas ingenii calumnia ludificari solebat.

FRONTO.) Neque enim ad mare admovit , quod ei fuit facillimum.

D. AUG. *lib. 2. c. 21. Civit.*) Nihil est , quod adhuc de republica putem dictum , et quo possim longius progredi , nisi sit confirmatum , non modo falsum esse illud , sine iniuria non posse , sed hoc verissimum , sine summa iustitia rempublicam regi non posse.

EX

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA

LIBRO III.

D. AUG. *lib. 4. contra Pelagium.*) Homo non ut a matre, sed ut a noverca natura editus est in vitam corpore nudo, et fragili, et infirmo; animo autem anxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines: in quo tamen inest tanquam obrutus quidam divinus ignis ingenii et mentis.

SENECA *lib. 19. epist.*) Quoniam fumus ab ipsa calce eius interpellatione revocati.

LACT. *Epitome cap. 1.*) Nullum est ius naturale. itaque omnes animantes ipsa ducente natura commoda sua defendunt: et ideo iustitia, si alienis utilitatibus consulat, suas negligat, stultitia est dicenda. Quod si omnes populi, penes quos sit imperium, ipsique Romani, qui orbem totum possedere, iustitiam sequi velint, ac suum cuique restituere, quod vi et armis occupaverunt, ad casus, et egestatem revertentur. quod si fecerint, iustos dicemus quidem, sed tamen stultos iudicare necesse est, qui, ut aliis profint, sibi nocere contendunt.

LACT. (*l. 5. c. 16.*) *Epit. c. 56.*) Bonus vir si habeat servum fugitivum, vel domum insalubrem ac pestilentem, quae vitia solus sciat, et ideo proscribat, ut vendat; utrumne profitebitur, fugitivum servum, ac pestilentem domum se vendere, an celabit emtorem? si profitebitur; bo-

nus quidem, quia non faller, sed tamen stultus iudicabitur, quia vel parvo vendet, vel omnino non vendet. si celearit, erit quidem sapiens, quia rei consulit; sed idem malus, quia faller. Deinde, si reperiat hominem, qui aut aurum pro orichalco, aut argentum pro plumbo vendat per errorem, atque id emere necessitas cogat; utrum dissimulabit, et emet parvo, an potius indicabit? iustus utique dicetur, quia non fefellit, sed idem stultus, qui alteri fecerit lucrum, sibi damnum. sed facile de damno est: quid? si vita eius in periculum veniet, ut eum aliquando necesse sit, aut occupare, aut mori, quid faciet? Potest hoc evenire, ut naufragio facto inveniat aliquem imbecillum, tabulae inhaerentem; aut victo exercitu, fugiens reperiat aliquem vulneratum, equo insidentem; utrumne aut illum tabula, aut hunc equo deturbabit, ut ipse possit evadere? si volet iustus esse, non faciet. sed idem stultus iudicabitur, qui, dum alterius vitae parcit, suam perdet. si faciet, sapiens quidem videbitur, quia sibi consulit; sed et idem malus, quia nocebit.

LACT. *lib. 5. cap. 12.*) Quaero, si duo sint, quorum alter optimus vir, aequissimus, summa iustitia, singulari fide; alter insigni scelere et audacia existimetur: et si in eo sit errore civitas, ut bonum illum virum, sceleratum, facinorosum, nefarium putet; contra autem, qui sit improbissimus, summa esse probitate ac fide existimet, proque hac opinione omnium civium, bonus ille vir vexetur, rapiatur, manus ei denique afferantur, effodiantur oculi,

damnetur, vinciatur, uratur, exterminetur, egeat; postremo iure etiam optimo omnibus miserrimus esse videatur; contra autem ille improbus laudetur, colatur, ab omnibus diligatur, omnes ad eum honores, omnia imperia, omnes opes, omnes denique copiae conferantur; vir denique optimus omnium existimatione, et dignissimus omni fortuna iudicetur: quis tandem erit tam demens, qui dubitet, utrum se esse malit?

NON. *Famulatur.*) Est enim genus iniustae servitutis, cum ii sunt alterius, qui sui possunt esse. cum autem hi famulantur.

NON. *Infestum mare. Myoparo.*) Nam cum quaereretur ex eo, quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone: Eodem, inquit, quo tu orbem terrae.

GELL. *lib. 1. cap. 22.*) Non gravarer, Laeli, nisi et hos velle putarem, et ipse cuperem te quoque aliquam partem huius nostri sermonis attingere; praefertim cum heri dixeris, te nobis etiam superfuturum. verum, si id quidem fieri non potest, ne desis, omnes te rogamus.

LACT. *lib. 6. c. 8.*) Est quidem vera lex, recta ratio, naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium iubendo, vetando a fraude deterreat: quae tamen neque probos frustra iubet, aut vetat, nec improbos iubendo, aut vetando movet. Huic legi nec obrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut per populum solvi hac lege possumus. Neque est quaerendus ex-

planator, aut interpres eius alius: nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac; sed et omnes gentes, et omni tempore una lex, et sempiterna, et immortalis continebit; unusque erit communis quasi magister, et imperator omnium Deus ille, legis huius inventor, disceptator, lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas poenas, etiamsi cetera supplicia, quae putantur, effugerit.

LACT. *lib. 5. c. 19.*) Huic tu viro quas divitias obiciēs? quae imperia? quae regna? qui ista omnia putat humana, sua bona divina iudicat.

PRISC. *l. 8.*) * quibus assentior, sollicitam et periculosam iustitiam non esse sapientis.

NON. *Ubi genit. pro ablativo.*) Noster autem populus, sociis defendendis, terrarum iam omnium potitus est.

NON. *Largitas.*) * Pyrrhi ridetur largitas a consule, aut Samnitium copiae Curio defuerunt.

NON. *Apud.*) Cuius etiam focum Cato ille noster, cum venerat ad se in Sabinos, ut ex ipso audiebamus, visere solebat, apud quem sedens, Samnitium, quondam hostium, tum iam clientium suorum, dona repudiaverat.

D. AUG. *lib. 22. cap. 6.*) Nullum bellum suscipitur a civitate optima, nisi aut pro fide, aut pro salute.

D. AUG. *lib. 22. cap. 4. Civit.*) * quorum non corpora sunt in coelum elata: neque enim natura pateretur, ut id, quod esset de terra, nisi in terra maneret.

D. AUG. *lib. 22. c. 6. Civit.*) Magis est in Romulo admirandum, quod ceteri, qui dii ex hominibus facti esse dicuntur, minus eruditus hominum seculis fuerunt, ut fingendi proclivior esset ratio, cum imperiti facile ad credendum impellerentur. Romuli autem aetatem minus his sexcentis annis, iam inveteratis literis atque doctrinis, omnique illo antiquo ex inculta hominum vita errore sublato, fuisse cernimus.

D. AUG. *ibidem.*) Ex quo intelligi potest, per multis annis ante Homerum fuisse, quam Romulum; ut iam doctis hominibus, ac temporibus ipsis eruditus ad fingendum vix quidquam esset loci. antiquitas enim recepit fabulas, fictas etiam nonnunquam incondite. Haec aetas autem, iam exculta praefertim, et erudita, omne quod fieri non potest, respuit.

LACTANT. *lib. 5. c. 19.* SENECA *lib. 19. epist. 4.*) Apud Ennium sic loquitur Africanus:

*Si fas endo plagas coelestum ascendere cuiquam est,
Mi soli coeli maxima porta patet.*

Est vero, inquit, Africane. nam et Herculi eadem ipsa porta patuit.

SENECA *ibid.*)

*Hic est ille situs, cui nemo civi', neque hostis,
Quivic pro factis reddere operae pretium.*

D. AUG. *lib. 3. c. 15. Civit.*) * tantum est consecutus, ut, cum subito sole obscurato, non comparuisset, deorum in numero collocatus putaretur: quam opinionem nemo unquam mortalis assequi potuit sine eximia virtutis gloria.

D. AUG. *lib. 22. cap. 6.*) Propterea et istum non creditum inter Deos receptum tali morte, quia fortasse quod erat in Romulo probatum, Romani vulgare noluerunt, si hoc et alteri tribueretur.

LACT. *lib. 5. cap. 19.*) Vult plane virtus honorem; nec est virtutis ulla alia merces, quam tamen illa accipit facile, exigit non acerbe. sed si aut ingrati universi, aut invidi multi, aut inimici potentes suis virtutem praemiis spoliant, nae illa se tamen multis solatiis oblectat, maximeque suo decore se ipsam sustentat.

D. AUG. *lib. 22. cap. 6. Civit.*) Sed his poenis, quas etiam stultissimi sentiunt, egestate, exilio, vinculis, verberibus elabuntur saepe privati, oblata mortis celeritate. Civitatibus autem mors ipsa poena est; quae videtur a poena singulos vindicare. debet enim constituta sic esse civitas, ut aeterna sit. Itaque nullus interitus est reipublicae naturalis, ut hominis, in quo mors non modo necessaria est, verum etiam optanda per saepe. Civitas autem cum tollitur, deletur, exstinguitur, simile est quodammodo, ut magnis parva conferamus, ac si omnis hic mundus intereat ac concidat.

D. AUG. *lib. 2. cap. 21. Civit.*) Respublica est res populi. Populus autem non omnis coetus multitudinis, sed coetus iuris consensu, et utilitatis communione sociatus.

D. AUG. *ibidem.*) Respublica res est populi, cum bene ac iuste geritur, sive ab uno rege, sive a paucis optimatibus, sive ab universo populo. cum vero iniustus est rex, quem tyrannum voco; aut iniusti

optimates, quorum consensus factio est; aut iniustus ipse populus, cui nomen usitatum nullum reperio, nisi ut etiam ipsum tyrannum appellem: non iam vitiosa, sed omnino nulla respublica est, quoniam non est res populi, cum tyrannus eam, factiove capeffat; nec ipse populus iam populus est, si fit iniustus, quoniam non est multitudo iuris consensu, et utilitatis communione sociata.

D. AUG. *lib. 22. cap. 21. Civit.*) Ubi vero iustitia non est, nec ius potest esse. quod enim iure fit, profecto iuste fit: quod autem fit iniuste, nec iure fieri potest. non enim iura dicenda sunt, vel putanda, iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iustitiae fonte manaverit, falsumque fit, quod a quibusdam non recte sentientibus dici solet, id ius esse, quod ei, qui plus potest, utile est.

D. AUG. *lib. 4. contra Pelagium.*) An non cernimus, optimo cuique dominatum ab ipsa natura, cum summa utilitate infimorum datum? Cur igitur deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, iracundiaeque, et ceteris vitiosis eiusdem animi partibus?

D. AUG. *ibidem.*) Sed et imperandi, et serviendi sunt dissimilitudines cognoscendae. Nam, ut animus corpori dicitur imperare, dicitur etiam libidini; sed corpori, ut rex civibus suis, aut parens liberis; libidini autem, ut servus dominus, quod eam coercet et frangit: sic regum, sic imperatorum, sic magistratuum, sic patrum, sic populorum imperia civibus, sociisque praesunt, ut corporibus animus. do-

mini autem fervos ita fatigant, ut optima pars animi, id est, sapientia, eiusdem animi vitiosas, imbecillasque partes, ut libidines, ut iracundias, et perturbationes ceteras.

NON. *Mercatura.*) Phoenices primi mercaturis et mercibus suis avaritiam, et magnificentiam, et inexplebiles cupiditates omnium rerum supportaverunt in Graeciam.

NON. *Confidentia.*) * duas sibi res, quo minus in vulgus et in foro diceret, confidentiam et vocem defuisse.

NON. *Proferre.*) Sapientia iubet proferre opes, amplificare divitias.

NON. *Periculum.*) * sed ut ipsi seu animum periclitentur, seu videant, quid se putent esse facturos.

NON. *Impigritas.*) Nunquam viri fortissimi fortitudinis, impigritatis, patientiae.

PRISC. *lib. 6.*) Quid ergo illa sibi vult absurda exceptio, nisi quis Athonem pro monumento vult funditus efficere? quis enim est Atho, aut Olympus tantus?

NON. *Vasrum.*) Non sunt in disputando vasri, non veteratores, non malitiosi.

EX

M. TULLII CICERONIS

DE REPUBLICA

LIBRO IV.

NON. *Ubi accusativus pro genitivo.*) Atque ipsa mens, quae futura videt, praeterita meminit.

NON. *Mitis.*) Cumque autumno terras ad concii-
Cicer. Oper. Vol. XII. T

piendas fruges patefecerit, hieme ad conficiendas compresserit, vere ad effundendas relaxarit, aestate ac maturitate alias mitigaverit, alias torruerit.

NON. *Aptam.*) * eademque soli obiecta umbram noctemque efficiat, cum ad numerum dierum aptam, tum ad laborum quietem.

LACT. *de opif. Dei.*) Nec voluntatem mihi defuisse, nec curam.

D. AUG. *lib. 9. cap. 9. Civit.*) Nunquam comediae, nisi consuetudo vitae pateretur, probare sua theatri flagitia potuissent.

D. AUG. *ibidem.*) Quem illa non attingit, vel potius quem non vexavit? cui pepercit? Esto: populares homines, improbos in rempublicam, seditiosos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum laesit. patiamur: etsi huiusmodi cives a cenfore melius est, quam a poeta notari. Sed Periclem, cum iam suae civitati maxima auctoritate plurimos annos domi et belli praefuisset, violari versibus, et eos agi in scena, non plus decuit, quam si Plautus noster voluisset, aut Naevius, P. et Cn. Scipioni, aut Caecilius M. Catoni maledicere.

D. AUG. 6.) Nostrae contra XII tabulae cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putaverunt, *Si quis aetitavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam afferret, flagitiumve alteri.* Praeclare iudiciis enim, ac magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam, non poetarum ingeniis habere debemus; nec probrum audire, nisi ea lege, ut respondere liceat, et iudicio defendere.

D. AUG. *lib. 2. c. 10. Civit.*) Aeschines Atheniensis, vir eloquentissimus, cum adolescens tragoedias actitavisset, rempublicam capeffivit; et Aristodemum tragicum item auctorem, maximis de rebus pacis ac belli legatum ad Philippum Athenienses saepe miserunt.

D. AUG. *lib. 2. cap. 12. Civit.*) * Probris et iniuriis poetarum subiectam vitam famamque habere noluerunt, capite etiam puniri sancientes, tale carmen condere si quis auderet.

D. AUG. *lib. 2. cap. 13. Civit.*) * Cum artem ludicram, scenamque totam in probro ducerent, genus id hominum non modo honore civium reliquorum carere, sed etiam tribu moveri notatione censoria voluerunt.

D. AUG. *lib. 2. cap. 14. Civit.*) Ad quos cum accessisset clamor et approbatio populi, quasi magni cuiusdam et sapientis magistri, quas illi obducunt tenebras? quos invehunt metus? quas inflammant cupiditates?

NON. *Fingere.*) Ego vero eodem, quo ille Homerum redimitum coronis, et delibutum unguentis, emittit ex ea urbe, quam ipse sibi fingit.

MARCEL. *lib. 30.*) Cumque nihil tam incorruptum esse debeat in republica, quam suffragium, quam sententia: non intelligo, cur, qui ea pecunia corrumperit, poena dignus sit; qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam qui pretio iudicem corrumperit, quod pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo potest.

NON. *Impurus & immanis.*) * Sed iuventuti nostrae minime audiendus. Quippe si ita sensit, ut loquitur, est homo impurus; sin aliter, quod malo, oratio est tamen immanis.

NON. *Ignominia.*) Censoris iudicium nihil fere damnato affert, nisi ruborem. Itaque quia omnis ea iudicatio versatur tantummodo in nomine, animadversio illa ignominia dicta est.

NON. *ubi dativus pro accusativo.*) Nec vero mulieribus praefectus praeponatur, qui apud Graecos creari solet, sed fit censor, qui viros doceat moderari uxoribus.

NON. *Temulenta.*) Magnam habet vim disciplina verecundiae. carent temeto omnes mulieres.

NON. *Fama.*) * atque etiam si qua erat famosa, ei cognati osculum non ferebant.

NON. *Clepere.*) Non modo ut Spartaee, rapere ubi pueri, et clepere discunt.

SERV.) Apud Graecos opprobrio fuit adolescentibus, si amatores non haberent.

NON. *Iurgium a lite.*) Admiror, nec rerum solum, sed verborum etiam elegantiam. *Si iurgant*, inquit: benevolorum concertatio, non lis inimicorum, iurgium dicitur.

NON. *Ibid.*) Iurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare.

NON. *Petulantia, Procacitas.*) Itaque a petendo petulantia, a procando, id est, poscendo, procacitas nominata est.

NON. *Fides.*) Fides enim nomen ipsum mihi videtur habere, cum sit, quod dicitur.

NON. *Blandimentum.*) In cive excelso, atque homine nobili, blanditiam, ostentationem, ambitionem, notam esse levitatis.

NON. *Portitor.*) Nolo enim eundem populum, imperatorem et portitorem esse terrarum: optimum autem et in privatis familiis, et in republica vectigalduco esse parsimoniam.

NON. *Pecuda.*) * cum adhibent in pecuda pastores.

NON. *Excipere.*) * quod insepultos reliquissent eos, quos ex mari, propter vim tempestatis, excipere non potuissent, innocentes necaverint.

NON. *Proprium.*) Et noster Plato magis etiam, quam Lycurgus, omnia prorsus iubet esse communia, ne quis civis propriam, aut suam rem ullam queat dicere.

NON. *de doct. ind.*) Nec in hac dissensione suscepi populi causam, sed bonorum.

NON. *Auguro.*) Cui quidem utinam vere auguraverim.

NON. *Sanctitudo.*) * eosdem terminos hominum curae, atque vitae: sic pontificio iure sanctitudo sepulturae.

PRISC. *lib. 15.*) Non enim facile valenti populo resistitur, si aut nihil impertias iuris, aut parum.

PRISC. *Carm.*) Brachialia.

PRISC.) Armentum habeo.

EX

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA
LIBRO V.

D. AUG. *lib. 2. c. 21.* Civit. & NON. *quendam lo-*

cum, qui est in hoc fragm. profert in vanum.) Ennius :
Moribus antiquis res stat Romana, virisque.

Quem quidem ille versum, vel brevitate, vel veritate, tanquam ex oraculo mihi quodam esse effatus videtur. nam neque viri, nisi ita morata civitas fuisset, neque mores, nisi hi viri praefuissent, aut fundare, aut tamdiu tenere potuissent tantam, et tam longe lateque imperantem rempublicam. Itaque ante nostram memoriam et mos ipse patrius praestantes viros adhibebat, et veterum morem, ac maiorum instituta retinebant excellentes viri. nostra vero aetas cum rempublicam sicut picturam accepisset egregiam, sed iam evanescentem vetustate, non modo eam coloribus iisdem, quibus fuerat, renovare neglexit, sed ne id quidem curavit, ut formam saltem eius, et extrema tanquam lineamenta servaret. quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit *rem stare Romanam*? quos ita oblivione obsoletos videmus, ut non modo non colantur, sed etiam ignorentur. Nam de viris quid dicam? mores enim ipsi interierunt virorum penuria. cuius tanti mali non modo reddenda ratio nobis, sed etiam tanquam reis capitis quodammodo dicenda causa est. nostris enim vitiis, non casu aliquo, rempublicam verbo retinemus; reapse vero iam pridem amisimus.

CIC. *lib. 8. epist. ad Atticum.*) Ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori reipublicae beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. huius

enim operis maximi inter homines, atque optimi, illum esse effectorem volo.

DIOMED. *lib. 1.*) Excellunt.

NON. *Contemptio.*) Quae virtus fortitudo vocatur, in qua est magnitudo animi, mortis dolorisque magna contemptio.

NON. *Lentum.*) Marcellus, ut acer et pugnax. Maximus, ut consideratus et lentus.

NON. *ubi nominativus, vel.*) Sed tamen, ut bono patrifamilias colendi, aedificandi, ratiocinandi quidam usus, opus est.

GEL. *lib. 12. c. 2.*) Menelao Laconi quaedam fuit suaviloquens iucunditas.

Idem ib.) Breviloquentiam in dicendo colat.

NON. *Imbuere.*) Quae cum Scipio dixisset, admodum probans: nimio enim erat odio rhetorum imbutus.

NON. *Ferocia.*) Qui comperit eius vim et effrenatam illam ferociam.

CARIS. *l. 1. Orbi.*) Orbi terrarum comprehensos.

NON. *Impertire.*) Quod molestias senectutis suae vestris familiis impertire posset.

NON.) Quod non modo singulis hominibus, sed potentissimis populis saepe contingit.

M. TULLII CICERONIS
DE REPUBLICA

LIBR. VI.

NON. *Prudentia.*) Totam igitur expectas prudentiam huius rectoris, quae ipsum nomen hoc nacta est ex providendo.

NON. *Triflis.*) Qui numeros optimatum, et principum obtulit his vocibus, et gravitatis suae liquit illum tristem et plenum dignitatis sonum.

NON. *Expleri atque satiari.*) Graves enim dominae cogitationum libidines, infinita quaedam cogunt atque imperant: quae quia expleri atque satiari nullo modo possunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris suis incenduntur.

NON. *Samium.*) Oratio exstat, Laeli, quam omnes habemus in manibus, quam simpuvia pontificum diis immortalibus grata sint, Samiaeque, ut hic scribit, capedines.

NON. *Firmiter*, et PRISC.) Firmiter enim maiores nostri stabilita matrimonia esse voluerunt.

NON. *Comparare.*) Quamobrem se comparet hic civis ita necesse est, ut sit contra haec, quae civitatis statum pervertunt, semper armatus.

NON. *Seditio.*) Eaque dissensio civium, quod seorsum eunt alii ad alios, seditio dicitur.

NON. *de doct. ind.*) Et vero in dissensione civili, cum boni plus, quam multi valent, expendendos ab his, non numerandos puto.

GEL. *lib. 6. c. 16.* et NON. *Deprecari.*) Quod equidem eo fuit maius, quia cum in causa pari collegae essent, non modo invidia pari non erant, sed etiam Claudii invidiam Gracchi caritas deprecabatur.

NON. *Maetare.*) Ferunt hos laudibus, maetant honoribus.

D. AUG. *l. 5. c. 13. Civit.*) Alendus hic est gloria.

NON. *Desubito.*) * in his, ut meministis, concursu

levissimae multitudinis aere congesto funus desubito esset ornatum.

NON. *ubi genitivus pro nominativo.*) Ut quemadmodum scribit ille, quotidiano in forum mille hominum cum palliis conchylio tinctis descenderent.

MACR. *lib. 1. Somn.*) Sed quamquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum virtutis praemium est, tamen illa divina virtus, non statuas plumbo inhaerentes, nec triumphos arescentibus laureis, sed stabiliora quaedam et viridiora praemiorum genera desiderat. Quae tandem ista sunt? inquit Laelius. Tum Scipio, Patimini me (inquit) quoniam tertium diem feriati sumus....

S O M N I U M
S C I P I O N I S.

SCIPIO LOQUITUR.

CUM in Africam venissem, M'. Manilio consuli ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum; nihil mihi potius fuit, quam ut Masinissam convenirem, regem familiae nostrae iustis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex collacrymavit, aliquantoque post suspexit in coelum: et, Grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui coelites, quod, ante quam ex hac vita migro, conspicio in meo regno, et his testis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor; ita nunquam ex animo meo discedit illius optimi atque in-

victissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra republica percontatus est; multisque verbis ultro citroque habitis, ille nobis consumtus est dies. post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. deinde, ut cubitum discessimus, me et fessum de via, et qui ad multam noctem vigilassem, arctior, quam solebat, somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare, et loqui) Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius, quam ex ipso, erat notior. quem ut agnovi, equidem cohorrui. sed ille, Ades, inquit, animo, et omitte timorem, Scipio, et quae dicam, trade

2 memoriae. Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta per me, renovat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Carthaginem de excelso, et pleno stellarum, illustri et claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles? hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Carthaginem deleveris, triumphum egeris, censorque fueris, et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, deligere iterum consul absens, bellumque maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru Capitolium invectus, offendes rempubli-

cam perturbatam consiliis nepotis mei. Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii, consiliique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. nam cum aetas tua septenos octies solis anfractus reditusque converterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causa, habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint; in te unum, atque in tuum nomen, se tota convertet civitas: te fenatus, te omnes boni, te focii, te Latini intuebuntur: tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus; ac ne multa, dictator rempublicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius, ingemissentque ceteri vehementius; leniter arridens Scipio, Quaesio, inquit, ne me e somno excitetis, et parum rebus: audite cetera. Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandum 3 rempublicam, sic habeto: Omnibus, qui patriam conservarint, adiuverint, auxerint, certum esse in coelo ac definitum locum, ubi beati aeo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur: harum rectores et conservatores hinc profecti, huc revertuntur. Hic ego, etsi eram perterritus, non tam metu mortis, quam insidiarum a meis, quaesivi tamen, viveretne ipse et Paullus pater, et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, ii vivunt, qui ex corporum vinculis, tanquam e carcere, evolaverunt: vestra vero, quae dicitur

vita, mors est. quin tu adspicias ad te venientem Paullum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrymarum profudi. Ille autem me complexus, atque osculans, flere prohibebat. Atque ego ut primum, fletu represso, loqui posse coepi, Quaeso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est vita, (ut Africanum audio dicere,) quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim Deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicias, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur; hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis: quae globosae, et rotundae, divinis animatae mentibus, circulos suos orbisque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis; nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum assignatum a Deo defugisse videamini. Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole, et pietatem; quae, cum sit magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est. ea vita, via est in coelum, et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt, et corpore laxati, illum incolunt locum, quem vides. erat autem is splendidissimo candore inter flammam circus elucens, quem vos, ut a Graiis accepistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplant, praeclara cetera et

mirabilia videbantur. erant autem eae stellae, quas nunquam ex hoc loco vidimus; et eae magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus: ex quibus erat illa minima, quae ultima coelo, citima terris, luce lucebat aliena. stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant. iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum eius attingimus, poeniteret. Quam cum magis intuerer, Quaesio, inquit Africa- 4 nus, quousque humi defixa tua mens erit? nonne adspicis, quae in templa veneris? novem tibi orbibus, vel potius globis, connexa sunt omnia: quorum unus est coelestis, extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus, arcens et continens ceteros; in quo infixi sunt illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni: cui subiecti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu, atque coelum: ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis: tum rutilus, horribilisque terris, quem Martem dicitis. deinde subter mediam fere regionem Sol obtinet, dux, et princeps, et moderator luminum reliquorum, mens mundi, et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce illustret, et compleat. hunc ut comites consequuntur, alter Veneris, alter Mercurii cursus: in infimoque orbe Luna, radiis solis accensa, convertitur. infra autem iam nihil est, nisi mortale et caducum, praeter animos generi hominum, munere deorum datos. supra lunam sunt aeterna omnia. nam ea, quae est media, et nona tellus, neque

movetur, et infima est, et in eam feruntur omnia
 5 suo nutu pondera. Quae cum intuerer stupens, ut
 me recepi, Quid? hic, inquam, quis est, qui com-
 plet aures meas tantus et tam dulcis sonus? Hic est,
 inquit ille, qui intervallis coniunctus imparibus, sed
 tamen, pro rata parte, ratione distinctis, impulsu et
 motu ipsorum orbium conficitur; qui acuta cum
 gravibus temperans, varios aequabiliter concertus
 efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt,
 et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter,
 ex altera autem acute sonent. Quam ob causam sum-
 mus ille coeli stelliferi cursus, cuius conversio est
 concitator, acuto et excitato movetur sono: gra-
 vissimo autem hic lunaris atque infimus. nam terra,
 nona, immobilis manens, ima sede semper haeret,
 complexa medium mundi locum. illi autem octo
 cursus, in quibus eadem vis est duorum, Mercurii
 et Veneris, septem efficiunt distinctos intervallis so-
 nos; qui numerus rerum omnium fere nodus est. quod
 docti homines nervis imitati, atque cantibus, ape-
 ruere sibi reditum in hunc locum: sicut alii, qui
 praestantibus ingeniis in vita humana divina studia
 coluerunt. Hoc sonitu opletae aures hominum ob-
 surduerunt; nec est ullus hebetior sensus in vobis:
 sicut ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur,
 praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae il-
 lum locum accolit, propter magnitudinem sonitus,
 sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi
 incitatissima conversione sonitus, ut eum aures ho-
 minum capere non possint; sicut intueri solem ad-
 versum nequitis, eiusque radiis acies vestra sensus-

que vincitur. Haec ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus, Sento, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domum contemplari: quae si tibi parva, ut est, ita videtur, haec coelestia semper spectato; illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam gloriam consequi potes? vides habitari in terra raris et angustis in locis; et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas: hosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit; sed partim obliquos, partim averfos, partim etiam adversos stare vobis; a quibus exspectare gloriam certe nullam potestis. Cernis autem eandem terram, quasi quibusdam redimitam et circumdatam cingulis: e quibus duos, maxime inter se diversos, et coeli verticibus ipsis ex utraque subnixos, obriguisset pruina vides; medium autem illum, et maximum, solis ardore torreri. duo sunt habitabiles; quorum australis ille, in quo qui insistent, adversa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus. Hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne, quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra, quae colitur a vobis, angusta verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quem Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quam fit parvus, vides. Ex his ipsis cultis notisque terris, num aut tuum aut cuiusquam nostrum nomen, vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem

transnatare ? quis in reliquis orientis , aut obeuntis
solis ultimis , aut aquilonis austrive partibus , tuum
nomen audiet ? quibus amputatis , cernis profecto ,
quantis in angustiis vestra gloria se dilatari velit. Ipsi
autem , qui de vobis loquuntur , quam loquentur
7 diu ? Quin etiam , si cupiat proles illa futurorum ho-
minum deinceps laudes uniuscuiusque nostrum a pa-
tribus acceptas posteris prodere ; tamen propter elu-
viones exustionesque terrarum , quas accidere tem-
pore certo necesse est , non modo non aeternam , sed
ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid
autem interest , ab iis , qui postea nascentur , sermo-
nem fore de te , cum ab iis nullus fuerit , qui ante
nati sint , qui nec pauciores , et certe meliores fue-
runt viri ? cum praesertim apud eos ipsos , a quibus
audiri nomen nostrum potest , nemo unius anni me-
moriā consequi possit : homines enim populariter
annum tantummodo solis , id est , unius astri reditu
metiuntur : cum autem ad idem , unde semel profecta
sunt , cuncta astra redierint , eandemque totius coeli de-
scriptionem longis intervallis retulerint , tum ille vere
vertens annus appellari potest : in quo vix dicere au-
deo , quam multa secula hominum teneantur . nam-
que , ut olim deficere sol hominibus extinguique vi-
sus est , cum Romuli animus haec ipsa in templa pe-
netravit : ita quandoque eadem parte sol , eodemque
tempore iterum defecerit , tum signis omnibus ad
idem principium , stellisque revocatis , expletum an-
num habeto . huius quidem anni nondum vicesimam
partem scito esse conversam . Quocirca , si reditum in
hunc locum desperaveris , in quo omnia sunt magnis

et praestantibus viris; quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguam potest? Igitur alte spectare si voles, atque hanc sedem, et aeternam domum contueri; neque te sermonibus vulgi dederis, nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum: suis te oportet illecebris ipsa virtus trahat ad verum decus. quid de te alii loquantur, ipsi videant; sed loquentur tamen. sermo autem omnis ille, et angustiis cingitur iis regionum, quas vides; nec unquam de ullo perennis fuit; et obruitur hominum interitu; et oblivione posteritatis exstinguitur. Quae cum dixisset, Ego vero, & inquam, o Africane, si quidem bene meritis de patria quasi limes ad coeli aditum patet, quamquam a pueritia vestigiis ingressus patriis, et tuis, decori vestro non defui; nunc tamen, tanto praemio proposito, enitar multo vigilantius. Et ille, Tu vero enitere, et sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc. nec enim tu is es, quem forma ista declarat: sed mens cuiusque, is est quisque; non ea figura, quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse: si quidem Deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit, et moderatur, et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc mundum ille princeps Deus: et ut mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus aeternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet. Nam quod semper movetur, aeternum est: quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitur aliunde; quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. solum igitur, quod

sese movet, quia nunquam deseritur a se; nunquam
 ne moveri quidem desinit: quin etiam ceteris, quae
 moventur, hic fons, hoc principium est movendi.
 principio autem nulla est origo, nam ex principio
 oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci
 potest: nec enim id esset principium, quod gigne-
 retur aliunde: quod si nunquam oritur, ne occidit
 quidem unquam. nam principium extinctum, nec
 ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit; si
 quidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut
 motus principium ex eo sit, quod ipsum a se move-
 tur: id autem nec nasci potest, nec mori; vel concidat
 omne coelum, omnisque natura, et consistat ne-
 cesse est, nec vim ullam nanciscatur, qua a primo
 9 impulsa moveatur. Cum pateat igitur, aeternum id
 esse, quod a se ipso moveatur; quis est, qui hanc
 naturam animis esse tributam neget? inanimum est
 enim omne, quod pulsu agitur externo: quod au-
 tem animal est, id motu cietur interiore, et suo.
 nam haec est natura propria animi, atque vis. quae
 si est una ex omnibus, quae sese moveat; neque nata
 est certe, et aeterna est. Hanc tu exerce in optimis
 rebus. sunt autem optimaе curae, de salute patriae;
 quibus agitur et exercitatus animus, velocius in
 hanc sedem et domum suam pervolabit: idque ocius
 faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore,
 eminebit foras, et ea, quae extra erunt, contem-
 plans, quam maxime se a corpore abstrahet. Nam-
 que eorum animi, qui se corporis voluptatibus de-
 diderunt, earumque se quasi ministros praebuerunt,
 impulsuque libidinum voluptatibus obedientium,

deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur; nec hunc in locum, nisi multis exagitati seculis, revertuntur. Ille discessit: ego somno solutus sum.

M. TULLII CICERONIS

DE IURE CIVILI.

Librum de iure civili in artem redigendo scripsisse Ciceronem testes sunt Gellius & Carisius: quin ipse Tullius id sibi in animo fuisse declarat de Oratore L. I, 190.

CARIS.) Aliquo eccellente ac nobili viro.

GEL. L. I. c. 22.) Nec vero scientia iuris maioribus suis Q. Aelius Tubero defuit, doctrina etiam superfuit.

M. TULLII CICERONIS

DE AUGURIIS.

Citantur a Carisio & Servio Libri Ciceronis Augurales, ii fortasse, quos ille Ciliciae proconsul ad Appium Pulchrum adornavit, Librorum eiusdem argumenti auctorem. Vid. Epist. ad famil. 3, II.

Omnia ex CARISIO.) Oſcen.

Avi incerta.

Oſcinis.

M. TULLII CICERONIS

DE PHILOSOPHIA SIVE HORTENSIUS.

Tullius de Finibus I, 2 scribit hoc libro a se defensam & colaudatam esse philosophiam, cum esset accusata & vitupe-

rata ab Hortensio. Huic autem sermoni Q. Catulum, & L. Lucullum interfuisse censet Sigonius. Hunc librum longe omnium pulcherrimum fuisse, veterum, qui illum legerunt, testimonia multa confirmant. D. quidem Augustinus non semel profitetur, se illius potissimum lectione incensum esse ad verae philosophiae contemplationem. De hoc eodem libro mentio fit de Divinatione L. I, 1.

NON. *Occupare.*) * et Paullum Marcelli occupavisse.

NON. *Annuere.*) Quod cum uterque nostrum annuisset, omnesque ad id tempus, quod erat dictum, postero die venissemus.

FRONTO.) Lucullo quidem noster adventus et gratus et iucundus fuisse.

Idem.) Hic primum Catulus delectatur ipso loco.

NON. *Inanima.*) Nam cum omnis sollertia admiranda est, tum ea, quae efficit, ut inanima quae sunt, vivere et spirare videantur.

NON. *Efferre.*) * praeter ceteras nostra extulit civitas.

NON. *Lentus.*) * hunc Crassum, qui lentus (ut scitis) dicere solebat, ad imitationem quasi nostri generis contendisse.

NON. *Imbuere, sufficere.*) Ut ii, qui combibi purpuram volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam, sic literis, talibusque doctrinis ante excoli animos, et ad sapientiam concipiendam imbui, et praeparari decet.

NON. *Subigere segetes.*) Ut enim segetes agricolae subigunt aratris multo ante quam ferant.

NON. *Grave, Acre, Mite.*) Quid enim aut Herodoto dulcius, aut Thucydide gravius, aut Philisto

brevius, aut Theopompo acrius, aut Theophrasto mitius inveniri potest?

NON. *Cognoscere, Grave.*) Unde autem facilius, quam ex annalium monumentis, aut res bellica, aut omnis reipublicae disciplina cognoscitur? unde ad agendum, aut dicendum copia depromi maior gravissimorum exemplorum, quasi incorruptorum testimoniorum potest?

NON. *Exorsum.*) Perge, quaeso: nec enim imperite exorsus es.

NON. *Contendere.*) Magna etiam animi contentio adhibenda est in explicando Aristotele, si legeris.

NON. *Comest.*) Se ad extremum pollicetur prolatum, quae se ipsa comest. quod efficit dialecticorum ratio.

NON. *Relaxo. Remitto.*) Quaero enim, non quibus intendam rebus animum, sed quibus relaxem et remittam.

LACT. *l. 3. c. 15.*) Quando philosophi esse coeperunt? Thales, ut opinor, primus. recens haec quidem aetas.

D. AUG. *lib. 3. contra Acad.*) Id enim est sapientis, providere: ex quo sapientia est appellata, prudentia.

SERVIUS.) Epicurei plures volunt esse coelos.

NON. *Urgeo.*) Itaque tunc Democriti manus urgebatur. est enim non magna.

SERVIUS *in 1 & 2 Aeneid.*) * annum magnum esse voluerunt omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, quod fit post XII millia nongentos quinquaginta quatuor annos.

D. AUG. *lib. 12. cap. 4. Trin.*) Beati certe omnes esse volumus.

NON. *Differre.*) Quantum inter se homines studiis, moribus, et omni vitae ratione differant.

NON. *Praefractum.*) Huic contrarius Aristo Chius, praefractus, ferreus, nihil bonum, nisi quod rectum et honestum est.

D. AUG. *lib. 13. cap. 5. Trin.*) Ecce autem non philosophi illi quidem, sed promti tamen ad disputandum homines, omnes aiunt esse beatos, qui vivant, ut ipsi velint. Falsum id quidem. Velle enim quod non deceat, id ipsum miserrimum est; nec tam miserum est, non adipisci quod velis, quam adipisci velle, quod non oporteat.

LACT. *lib. 1. cap. 7.*) Si Deus unus est, quis beatus esse in solitudine queat?

NON. *Praecipere.*) Praecipiunt hoc isti, et facit nemo.

LACT. *lib. 3. c. 16.*) Profecto omnis istorum disputatio, quamquam uberrimos fontes virtutis et scientiae contineat, tamen, collata cum horum actis perfectisque rebus, vereor, ne tantum videatur attulisse negotiis hominum quandam oblectationem otii.

NON. *Lautum.*) Quae est igitur philosophia, Socrates? nec dubito, quin, quaecunque sit, lautum victum et elegantem, magnifice, neque minus quam deceret, colere instituisset.

NON. *de doct. ind.*) Vidi in dolore podagrae vel omnium maximum Stoicorum Possidonium, nihilo

ipsum, quam Nicomachum Tyrium, hospitem meum, fortiorem.

NON. *Sublatum.*) * eloquentiam tueri, quam tu in coelum, Hortensi, credo, ut ipse cum ea simul ascenderes, sustulisses.

NON. *Eventus.*) Tu me et alias nonnunquam, et paulo ante adhortatus es, ut aliorum facta et eventa conquiram.

FRONTO.) Qui cum hodie bellum cum mortuo gerant.

NON. *Sumo.*) Quare velim dari mihi, Luculle, iubeas indicem tragicorum, ut sumam, si qui forte mihi defunt.

NON. *Faceffo.*) Faceffant igitur omnes, qui docere nihil possunt, quo melius sapientiusque vivamus.

D. AUG. *l. 4. c. 2. Trin.*) Prudentiae partes sunt, memoria, intelligentia, providentia.

D. AUG. *ibid.*) Si nobis, cum ex hac vita migraverimus, in beatorum insulis, immortale aevum, ut fabulae ferunt, degere liceret, quid opus esset eloquentia, cum iudicia nulla fierent? aut ipsis etiam virtutibus? nec enim fortitudinis indigeremus, nullo proposito aut labore, aut periculo; nec iustitia, cum esset nihil, quod appeteretur alieni; nec temperantia, quae regeret eas, quae nullae essent, libidines: ne prudentia quidem egeremus, nullo dilectu proposito bonorum et malorum. Una igitur effemus beati cognitione naturae, et scientia, quae sola etiam deorum est vita laudanda. ex quo intelligi potest, cetera necessitatis esse; unum hoc, voluptatis.

NON. *Capere.*) * deinde boni mores, et modestiores, et ad capienda praecepta molliores.

NON. *Aptum.*) Altera est nexa cum superiore, et inde, apteque pendens.

NON. *Spectare.*) * coeli signorum admirabilem ordinem, infatiabilemque pulchritudinem magis spectant.

D. AUG. *l. 4. c. 15. Civit.*) * ut easdem tenebras efficiat, quas effecit in interitu Romuli; qui in obscuratione solis factus est.

NON. *Increpo.*) Tunc pseudomenon, et soritem, et totam dialecticam aut illudis, aut increpas?

NON. *Pressum.*) Quis te aut est, aut fuit unquam in partiendis rebus, in definiendis, in explanandis pressior?

LACT. *l. 6. c. 2.*) Malo vel unum parvum de officio libellum, quam longam orationem pro seditioso homine Cornelio.

NON. *Convenire.*) Nam quod vereris, ne non conveniat nostris aetatibus ista oratio, quae spectat ad hortandum.

NON. *Caedere.*) Aut tibi id ipsum pervertendum fuit, quod tu ne attigisti quidem; aut eius partes, quasi membra quaedam, caedendae.

NON. *Aera.*) Quid tu, inquam? soles, cum rationem a dispensatore accipis, si aera singula probasti, summam, quae ex his confecta sit, non probare?

NON. *Scripta.*) Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicuius dati poenitet.

NON. *Gratificari.*) Quare egredere, quaeso; et gratificare reipublicae.

Idem, Tollere.) * nihil tamen esse, in quo se animus excellens tollat.

Idem, Capere.) Captum me fortasse, inquit, tu putas, et id quod nollem, confiteri coactum.

Idem Subducere.) An cum videat me, et meos comites, fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam, constantiam, gravitatem, fidem, ipsa se subducatur?

PRISC. l. 6.) * ut ait Ennius: *Refugiat timido sanguen, atque exalbescat metu.*

NON. *Praestare.*) Itaque nec in philosophia cuiquam cessit, et vitae gravitate praestitit.

Idem, Contemptus.) * magnitudo animi, patientia laborum, mortis denique contemptio.

Idem, Detrahere.) * ut ea sibi ratio vera restituat, quae consuetudo vitiosa detraxerit.

Idem, Despicere.) Consolabitur eum magnitudo animi, et humanarum opinionum alta quaedam despectio.

Idem, Deductum.) Habet enim ipsa certam et definitam viam, sed ex ea multis vitiis et erroribus depravata deducitur.

Idem, Vindicare.) * deinde imitator, ut sibi quidem videtur, naturae mos vindicat.

Idem, Exsultare.) Imbecillus autem est pudoris magister timor, qui si quando paululum aberraverit, statim spe impunitatis exsultat.

SERVIUS l. 9. *Aen.*) Sufficit ad gloriam benefacti conscientia.

NON. *Redundo.*) Tum intelligas, quam illud non sit necessarium, quod redundat.

Idem, Glisco.) Ad iuvenilem libidinem, copia voluptatum gliscit illa, ut ignis oleo.

Idem, Verecundantur.) Hi nostri amici verecundantur, capti splendore virtutis.

D. AUG. *Vita beata.*) Oratae, homini ditissimo, amoenissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam integramque valetudinem. Nam et praediis quaestuosissimis, amicis iucundissimis, quantum libuit, et abundavit, et illis omnibus aptissime ad salutem corporis usus est; eiusque (ut breviter totum explicem) omne institutum, voluntatemque omnem successio prospera consecuta est.

NON. *Balneae.*) Primus balneolas suspendit, includit pisces.

PRISC. *l. 10.*) * et amoenitate summa perfructus est.

NON. *Ostrea.*) * sollertiamque eam, quae posset vel in tegulis profeminare ostreas.

Idem, Summus.) Vixit ad summam senectutem valetudine optima.

Idem, Invitare.) Voluptates autem nulla ad res necessarias invitamenta afferunt senibus.

D. AUG. *l. 4. contra Pelagium* NON. *Conficere.*) An vero voluptates corporis expetendae, quae vere et graviter a Platone dictae sunt illecebrae atque escae malorum? quae enim confectio est valetudinis, quae deformatio coloris et corporis, quod turpe damnum, quod dedecus, quod non evocetur atque eliciatur voluptate? cuius motus ut quisque est maximus, ita

est inimicissimus philosophiae. congruere enim cum cogitatione magna voluptas corporis non potest. quis enim, cum utatur voluptate ea, quae nulla possit maior esse, attendere animum, inire rationem, cogitare omnino quidquam potest? quis autem tantus est gurgis, qui dies et noctes sine ulla minimi temporis intermissione velit ita moveri suos sensus, ut moventur in summis voluptatibus? quis autem bona mente praeditus non mallet nullas omnino nobis a natura voluptates datas?

D. AUG. *contra Pelag. lib. 5. cap. 5.*) * tunc obsequatur naturae, cum sine magistro senserit, quid natura desideret.

NON. *Ubi genitivus pro ablativo.*) Et qui expectat, pendet animi, quia semper, quid futurum sit, incertum est.

NON. *Noxia a noxa.*) Et ceteris quidem in rebus, in quibus peccata non maxima insunt, noxias tamen inferunt.

NON. *Equuleus.*) Ut igitur domitores equorum non verbera solum adhibent ad domandum, sed cibum etiam subtrahunt, ut fame debilitetur equuleorum nimis effrenata vis.

NON. *Lentum.*) Qui cum publicas iniurias lente tulisset, suam non tulit.

NON. *Continens.*) In continentibus quidem terris vestrum nomen dilatari potest.

NON. *Conficere.*) Ea facultas nostris maioribus erat, qui confectis senatusconsultis.

NON. *Acre.*) * quod alterius ingenium sic dulce,

ut acetum Aegyptium; alterius sic acre, ut mel Hy-
mettium dicimus.

NON. *Fides.*) Ponendae sunt fides et tibiae.

NON. *Severum.*) Aliud ex silvis severum et triste.

NON. *Tenuē.*) Eundem enim non modo ex medio-
cri pecunia, sed etiam ex tenui percipere possum.

NON. *Priores a Primores.*) Qui iidem nescio quid,
quod in primoribus habent, ut aiunt, labris.

NON. *Subducere.*) * non et sine ea cogitatione in-
eundis, subducendisque rationibus.

D. AUG. *lib. 4. contra Pelagium.*) Ex quibus hu-
manae vitae erroribus et aerumnis fit, ut interdum
veteres illi sive vates, sive in sacris initiisque traden-
dis divinae mentis interpretes, qui nos ob aliqua sce-
lera suscepta in vita superiore, poenarum luendarum
causa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur,
verumque sit illud, quod est apud Aristotelem, simili
nos affectos esse supplicio, atque eos, qui quondam,
cum in praedonum Etruscorum manus incidissent,
crudelitate excogitata necabantur; quorum corpora
viva cum mortuis, adversa adversis accommodata,
quam aptissime colligabantur: ita nostros animos cum
corporibus copulatos, ut vivos cum mortuis esse
coniunctos.

NON. *Appendix.*) Vidit enim, quod videndum
fuit, appendicem animi esse corpus, nihilque in eo
esse magnum.

D. AUG. *lib. 14. cap. ult. Trin.*) Quae nobis dies
noctesque considerantibus, acuentibusque intelligen-
tiam, quae est mentis acies, caventibusque, ne quan-
do illa hebescat, magna spes est, aut si hoc, quod

sentimus et sapimus, mortale et caducum est, iucundum nobis, perfunctis muneribus humanis, occasum, neque molestam extinctionem, et quasi quietem vitae fore: aut si, ut antiquis philosophis, hisque maximis, longeque clarissimis placuit, aeternos animos, ac divinos habemus; sic existimandum est, quo magis hi fuerint semper in cursu, id est, in ratione et investigandi cupiditate, et quo minus se admiscuerint atque implicuerint hominum vitiis atque erroribus, hoc illis faciliorem adscensum et reditum in coelum fore. Quapropter, ut aliquando terminetur oratio, si aut extinguere tranquille volumus, cum in his artibus vixerimus, aut si ex hac in aliam haud paulo meliorem domum sine mora demigrare, in his studiis nobis omnis opera et cura ponenda est.

M. TULLII CICERONIS

M. CATO, SEU, LAUS M. CATONIS.

Catonem Uticensem Tullius coelo aequavit eo libro, quem, ut scribit in Oratore 35, nunquam attigisset, tempora timens inimica virtuti, nisi M. Bruto hortanti, & illius memoriam excitanti, non parere nefas esse duxisset. Huic Caesar Catonis inimicissimus, rescripta oratione, quam Anticatonem appellavit, velut apud iudices respondit cum maximis Ciceronis laudibus. Vid. ad Attic. XII, 4. & 40. & lib. XIII, 46. & de Div. II, 3.

GELL. lib. 13. cap. 18.) Pronepos M. Catonis censorii.

MACR. lib. 6. cap. 2.) Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, ut maiora omnia re, quam fama viderentur, id quod non saepe evenit, ut ex-

spectatio a cognitione, aures ab oculis vincerentur.

M. TULLII CICERONIS

DE GLORIA LIB. I.

Librorum de Gloria meminit Cicero ad Attic. XV, 27 & XVI, 2 & 6. & de Off. II, 3. Ex iis Gellius XV, 6 notat errorem Ciceronis, verba tribuentis Aiaci, quae sunt apud Homerum Hectoris.

CARIS.) In Tusculanum mihi nuntiabantur gladiatorii fibili.

FESTUS *lib. 13.*) Oppidorum appellationem usurpatione appellatam esse existimo, quod opem darent.

M. TULLII CICERONIS

DE GLORIA LIB. II.

GEL. *lib. 15. cap. 6.*) Apud eundem poetam Ajax cum Hectore congregiendi causa agit, ut sepeliatur, si sit forte victus, declaratque, se velle, ut suum tumulum multis etiam post seculis praeterreutes, sic loquantur:

Hic situs est vitae iam pridem lumina linquens,

Qui quondam Hectoreo percussus concidit ense.

Fabitur hoc aliquis, mea semper gloria vivet.

CARIS.) Quo stante, et incolumi.

PHILARGYR. *ad Virgil. Eclog. 2.*) Satuerunt gloria leaena.

M. TULLII CICERONIS

DE CONSOLATIONE LIBER.

Quanto dolore ex morte Tulliae carissimae filiae Cicero exarferit, ipse ostendit in epistolis, quas tum ad Atticum mi-

fit, quae exstant lib. XII & XIII. Acceptis eo tempore a pluribus, atque ab ipso Caesare consolatoriis epistolis, se ipse per literas consolatus est, scripsitque librum, quem Consolationem, vel de luctu minuendo inscripsit.

PLIN. *Praefatione.*) Crantorem sequor.

LACT. *lib. 3. cap. 18.*) Idcirco nati sumus, ut scele-
rum poenas lueremus.

LACT. *lib. 2. cap. 19.*) Non nasci, longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitae: proximum autem, si natus sis, quamprimum mori, et tanquam ex incendio effugere fortunae.

LACT. *lib. 3. cap. 14.*) Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri.

CIC. *Tusc. 1.* LACT. *ira cap. 10. lib. 1. cap. 5. Instit.*) Animorum nulla in terris origo inveniri potest. nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur; nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriae, mentis, cogitationis habeat, quod et praeterita teneat, et futura provideat, et complecti possit praesentia; quae sola divina sunt. nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a Deo. singularis est igitur quaedam natura, atque vis animi, seiuncta ab his usitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sapit, quod vult, quod viget, coeleste et divinum est; ob eamque rem aeternum sit necesse est. nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quaedam et libera, segregata ab omni concretionem

mortali, omnia sentiens et movens, ipsaque praedita motu sempiterno.

LACT. *lib. 1. cap. 15.*) Cum vero et mares, et feminas complures ex hominibus in deorum numero esse videamus, et eorum in urbibus atque agris augustissima templa veneremur; assentiamur eorum sapientiae, quorum ingeniis et inventis omnem vitam, legibus et institutis excultam, constitutamque habemus. Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, illud profecto fuit. si Cadmi, aut Amphionis progenies, aut Tyndari, in coelum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus est. quod quidem faciam, teque omnium optimam doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum coetu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo.

LACT. *lib. 3. cap. 19.*) Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in coelum patere. nam vitis et sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in coeno iacere docuerunt; castos autem, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, levi quodam ac facili lapsu ad deos, id est, ad naturam sui similem pervolare.

LACT. *lib. 3. cap. 28.*) Cedo et manum tollo.

M. T. CICERONIS
DE SUIS CONSILIIIS VEL EXPOSITIO
SUORUM CONSILIORUM.

Citatur a Boetio liber Ciceronis de consiliis suis, quem librum eundem esse putat Sigonius, atque eum, quem Asconius,

in commentario orationis in toga candida vocat *Expositio-*
nem consiliorum suorum.

BOET. *Lib. 1. Mus.*) Sed ut aliqua similitudine
adductus, maximis minima conferam, ut cum vino-
lenti adolentes, tibiarum etiam cantu, ut fit, in-
stincti, mulieris pudicae fores frangerent, admo-
nuisse tibicinam, ut spondeum caneret, Pythagoras
dicitur. quod cum illa fecisset, tarditate modorum,
et gravitate cantus, illorum furentem petulantiam
resedisse.

M. T. CICERONIS

DE VIRTUTIBUS LIBER.

Patricius censet Ciceronem in hoc libro, quae copiose in li-
bris de Officiis tradiderat, breviter comprehensa literis con-
signavisse.

CARIS. *lib. 2.*) Illud ne utiquam probares.

M. T. CICERONIS

DE NOTIS LIBER

Adprobat.	modestus.	epistola.
comprobat.	immodestus.	litera.
improbus.	modicus.	literae.
probus.	immodicus.	syllaba.
probitas.	commodus.	tempus.
improbitas.	incommodus.	per tempus.
probabilis.	accommodat.	per idem tempus.
reprobat.	in modum.	temporalis.
modus.	admodum.	extemporalis.
modulus.	quemadmodum.	homo.

Cicer. Oper. Vol. XII,

X

M. T. CICERONIS
CHOROGRAPHIA.

Hic liber in Prisciano citatur, errore fortasse librarii, tanquam Ciceronis; sed est plane *Chorographia* Varronis.

PRISC. *lib. 6.*) Ibi quercorum rami ad terram iacent, ut fues, quasi caprae ex ramis, glande pascantur.

EX

M. T. CICERONIS
AD VARRONEM ACADEMICORUM
LIBRO I.

Fragmenta haec ex Academicis, ad eos libros pertinent, qui erant posterioris editionis. Nonius, dum quartum esse putat eius editionis, qui est prioris secundus, fecit ut quarti libri fragmentum certum demonstrari nullum possit.

NON. *Digladiari cap. c. 1. 331.*) Quid autem stomachetur Mnesarchus, quid Antipater digladietur cum Carneade tot voluminibus?

Ex lib. II. Academicorum, ad Varronem.

NON. *Adhamare. II. 5.*) Qui enim serius honores adhamaverunt, vix admittuntur ad eos, nec satis commendati multitudini possunt esse.

NON. *Exponere. II. 275.*) Frangere avaritiam, scelera ponere, vitam suam exponere ad imitandum iuventuti.

NON. *Hebes. II. 408.*) Quid? lunae quae lineamen-

ta sint, potesne dicere? cur eius nascentis alias hebetiora, alias acutiora videantur cornua?

NON. *Purpurascit. II. 717.*) Quid? mare nonne caeruleum? at eius unda, cum est pulsa remis, purpurascit: et quidem aqua tinctum quodammodo et infectum.

NON. *Aequor. I. 332.*) Quid tam planum videtur, quam mare? ex quo etiam aequor illud poetae vocant.

NON. *Alabaster. XV. 17.*) Quibus etiam alabaster plenus unguenti putere videatur.

NON. *Sicum. IV. 426.*) Alius adultis, alius senibus: alius aegris, alius fanis: alius ficcis, alius violentis.

NON. *Urinari. VII. 57.*) Si quando enim nos demersimus, ut qui urinantur, aut nihil superum, aut obscure admodum cernimus.

NON. *Perpendicularum. II. 718.*) Atqui, si id crederemus, non egeremus perpendicularis, non normis, non regulis.

NON. *Gallina. II. 372.*) Cum ovum inspexerant, quae gallina peperisset, dicere solebant.

NON. *in Concinnare. I. 207.*) Quae cum similitudine verbi concinnare (*concinere e Mss. Davis.*) maxime sibi videretur.

DIOMED. *L. I. col. 373. et Putsch.* Opera affixa, a *Daviso* refertur ad *L. III.*

Ex lib. III Academicorum, ad Varronem.

NON. *Ingenerari. II. 417.*) In tanta animalium varietate homini ut soli cupiditas ingeneraretur cognitionis et scientiae.

NON. *Vindico. IV. 487.*) Aliqua potestas si sit, vindicet se in libertatem.

NON. *Digladiari. I. 331.*) Digladiari autem semper, depugnare cum facinorosis et audacibus, qui non cum miserrimum, tum etiam stultissimum dixerit?

NON. *Exsulto. I. 335.*) Et ut nos nunc sedemus ad Lucrinum, pisciculosque exultantes videmus.

NON. *in Gallinae. II. 375.*) Qui gallinas permultas quaestus causa alere solerem. (*solerent Acad. II, 18.*)

LACT. *lib. 6. c. 24.*) Quod si liceret, ut iis, qui in itinere deerravissent, sic vitam deviam secutis, corrigere errorem poenitendo, facilius esset emendatio temeritatis.

Ex lib. incerto Academicorum, ad Varronem.

LACT. *l. 3. c. 15.*) Mihi autem non modo ad sapientiam caeci videmur, sed ad ea ipsa, quae aliqua ex parte cerni videantur, hebetes et obtusi.

MARCIAN. *lib. 5.* FORTUN. *lib. 3.*) Latent ista omnia, Varro, magnis obscurata et circumfusa tenebris.

D. AUG. *lib. 3. contra Acad. c. 7.*) Academico sapienti ab omnibus ceterarum sectarum, qui sibi sapientes viderentur, secundae partes dantur, cum primas sibi quemque vindicare necesse sit. ex quo potest probabiliter confici, eum recte primum esse iudicio suo, qui omnium ceterorum iudicio sit secundus. Fac enim, verbi causa, Stoicum adesse sapientem: nam contra eos potissimum Academicorum exarsit ingenium. ergo Zeno, vel Chrystippus, si in-

terrorentur, quid sit sapiens, respondebit, eum esse, quem ipse descripsit. Contra Epicurus, vel quis alius adversariorum negabit, suumque potius peritissimum voluptatum aucupem, sapientem esse contendet. Inde ad iurgium. Clamat Zeno, et tota illa porticus tumultuatur, hominem natum ad nihil aliud quam honestatem: ipsam suo splendore in se animos ducere, nullo prorsus commodo extrinsecus posito, et quasi lenocinante mercede; voluptatemque illam Epicuri solis inter se pecoribus esse communem, in quorum societatem et hominem, et sapientem trudere nefas esse. Contra ille, convocata de hortulis in auxilium quasi libera turba temulentorum, quaerentium tantum, quem incomitis unguibus bacchantes, asperoque ore discerpant, voluptatis nomen, suavitatem, quietem teste populo exaggerans, instat acriter, ut sine ea beatus nemo esse posse videatur. In quorum rixam si Academicus incurrerit, utrosque audiet trahentes se ad suas partes. sed si in illos, aut in istos concesserit, ab eis, quos deserit, insanus, imperitus, temerariusque clamabitur. Itaque cum et huc, et illuc aurem diligenter admoverit, interrogatus, quid ei videatur, dubitare se dicit. Roga nunc Stoicum, quis sit melior, Epicurusne, qui delirare illum clamat, an Academicus, qui sibi adhuc de re tanta deliberandum esse pronuntiat. nemo dubitat, Academicum praelatum iri. Rursus te ad illum converte, et quaere, quem magis amet, Zenonem, a quo bestia nominatur, an Arcefilam, a quo audit, Tu fortasse verum dicis, sed requiram diligentius: nonne apertum est, totam illam porticum insanam,

Academicos autem prae illis modestos, cautosque homines visum iri Epicuro?

D. AUG. *l. 2. contra Acad. c. 11.*) Talia mihi videntur omnia, quae probabilia, vel verisimilia putavi nominanda: quae tu si alio nomine vis vocare, nihil repugno: satis enim mihi est, te iam bene accepisse, quid dicam, id est, quibus rebus haec nomina imponam. non enim vocabulorum opificem, sed rerum inquisitorem decet esse sapientem.

D. AUG. *l. 3. contra Acad. c. 25.*) Mos fuit Academicis occultandi sententiam suam, nec eam cuiquam, nisi qui secum ad senectutem usque vixissent, aperiendi.

Ex lib. DE NATURA DEORUM, III.

LACT. *l. 2. c. 9.*) Primum igitur non est probabile, eam materiam rerum, unde orra sunt omnia, esse divina providentia effectam, sed habere et habuisse vim, et naturam suam. Ut igitur faber, cum quid aedificaturus est, non ipse facit materiam, sed ea utitur, quae sit parata; fictorque item e cera: sic isti providentiae divinae materiam praesto esse oportuit, non quam ipsa faceret, sed quam haberet paratam. quod si non est a Deo materia facta, ne terra quidem, et aqua, et aer, et ignis a Deo factus est.

LACT. *lib. 2. cap. 3.*) Non sunt ista vulgo disputanda, ne susceptas publice religiones disputatio talis exstinguat.

Ex lib. I. DE DIVINATIONE.

DIOMED. *l. 1.*) Praeterea fimiliter cohortatione circum conciliabula antecellunt.

Ex lib. I. DE LEGIBUS.

LACT. *l. 5. c. 8.*) Sicut una eademque natura mundus omnibus partibus inter se congruentibus cohaeret ac nititur; sic omnes homines inter se natura confusi, pravitate dissentiunt, nec se intelligunt esse consanguineos, et subiectos omnes sub unam eandemque tutelam: quod si teneretur, deorum profecto vitam omnes viverent.

Ex lib. II. de legibus.

LACT. *l. 1. c. 20.*) Magnum audaxque consilium Graecia suscepit, quod Cupidinum et Amorum simulacra in gymnasiis consecravit.

Ex lib. V. de legibus.

MACR. *lib. 6. c. 4.*) Visne igitur, quoniam sol paululum a meridie iam devexus videtur, neque dum fatis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur, descendamus ad Lirim, eaque, quae restant, in illis alnorum umbraculis persequamur?

Ex libro incerto de legibus.

LACT. *l. 3. cap. 19.*) Gratulemurque nobis, quoniam mors aut meliorem, quam qui est in vita, aut certe non deteriore est allatura statum. nam sine corpore, animo vigente, divina est vita: sensu carenti nihil profecto est mali.

AUGUST. *l. 21. Civit. c. 11.*) Octo poenarum genera

in legibus continentur , damnum , vincula , verbera , talio , ignominia , exsilium , mors , servitus.

Ex lib. DE FATO.

GELL. *lib. 5. c. 3.*) Chrysisippus aestuans , laboransque , quonam pacto explicet , et fato omnia fieri , et esse aliquid in nobis , intricatur hoc modo.

MACR. *lib. 3.*) Nam , cum esset apud se ad Lavernium Scipio , unaque Pontius ; allatus est forte Scipioni acipenser , qui admodum raro capitur , sed est piscis , ut ferunt , in primis nobilis. Cum autem Scipio unum et alterum ex iis , qui eum salutatum venerant , invitasset , pluresque etiam invitaturus videretur ; in aurem Pontius , *Scipio* , inquit , *vide quid agas : acipenser iste paucorum hominum est.*

Ex TIMAEO , SEU DE UNIVERSO , ex Platone.

D. Hieronymus de Timaei Ciceroniana versione ita iudicavit : *obscurissimus Platonis Timaeus ne Ciceronis quidem aureo ore sit planior.*

NON. *Curriculum.*) Ratione igitur , et mente divina ad originem temporis curriculum inventum est solis , et lunae.

PRISC. *l. 1. part.*) * Defenstrix.

M. TULLII
CICERONIS
TIMAEUS

SEU

DE UNIVERSO, FRAGMENTUM.

MULTA sunt a nobis et in Academicis con-
scripta contra physicos, et saepe cum P. Nigidio,
Carneadeo more et modo disputata. fuit enim vir
ille cum ceteris artibus, quae quidem dignae libero
essent, ornatus omnibus; tum acer investigator, et
diligens earum rerum, quae a natura involutae vi-
dentur. Denique sic iudico, post illos nobiles Py-
thagoreos, quorum disciplina extincta est quodam-
modo, cum aliquot secula in Italia Siciliaque vi-
guisset; hunc extitisse, qui illam renovaret. Qui cum
me in Ciliciam proficiscentem, Ephesi exspectavisset,
Romam ex legatione ipse decedens; venissetque
eodem Mytilenis mei salutandi et visendi causa Cra-
tippus, Peripateticorum omnium, quos quidem ego
audiverim, meo iudicio facile princeps; perlibenter
et Nigidium vidi, et Cratippum cognovi. Ac primum
quidem tempus salutationibus, reliquum perconta-
tione consumimus.

Desunt multa.

Quid est, quod semper sit, neque ullum habeat
ortum? et quod gignatur, nec unquam sit? Quorum

alterum intelligentia et ratione comprehenditur. quod unum semper, atque idem est: alterum, quod affert opinionem per sensus, rationis experts; quod totum opinabile est, id gignitur, et interit, nec unquam esse vere potest. Omne autem quod gignitur, ex aliqua causa gigni necesse est. nullius enim rei, causa remota, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquod munus efficere molitur, eam speciem, quae semper est eadem, intuebitur, atque eam sibi proponet exemplar, praeclarum opus efficiat necesse est. sin autem illam, quae gignitur; nunquam illam, quam expetet, pulchritudinem consequetur. Omne igitur coelum, sive mundus, sive quovis alio vocabulo gaudet, hoc a nobis nuncupatus sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni quaestione considerandum, semperne fuerit, nullo generatus ortu; an ortus sit ab aliquo temporis principatu. Ortus est, quandoquidem cernitur, et tangitur, et est undique corporatus. Omnia autem talia sensum movent; sensusque moventia quae sunt, eadem in opinione confidunt, quae ortum habere gignique diximus: nihil autem gigni posse sine causis. Atque illum quidem quasi parentem huius universitatis invenire, difficile; et cum iam inveneris, indicare in vulgus, nefas. Rursus igitur videndum, ille fabricator tanti operis utrum sit imitatus exemplar, idne, quod semper unum et idem, et sui simile; an id, quod generatum ortumque dicimus. Atqui si pulcher est hic mundus, si probus eius artifex; profecto speciem aeternitatis imitari maluit: sin seccus, quod ne dictu quidem fas est; generatum exem-

plum est pro aeterno secutus. Non igitur dubium, quin aeternitatem maluerit exsequi, quandoquidem neque mundo quidquam pulchrius, neque eius aedificatore praestantius. Sic ergo generatus, ad id est effectus, quod ratione sapientiaque comprehenditur, atque immutabili aeternitate continetur. Ex quo efficitur, ut sit necesse, hunc, quem cernimus, mundum, simulacrum aeternum esse alicuius aeterni. Difficillimum autem est in omni conquisitione rationis exordium. De iis igitur, quae diximus, haec sit prima distinctio. In omni oratione cum iis rebus, de quibus explicandum, videtur esse cognitio. Itaque cum de re stabili et immutabili disputatur; oratio talis sit, qualis sit illa, quae neque redargui, neque convinci potest. Cum autem ingressa est imitata et efficta simulacra; bene agi putat, si similitudinem veri consequatur. Quantum enim ad id, quod ortum est, aeternitas valet; tantum ad fidem veritas. Quocirca si forte de deorum natura ortuque mundi differentes, minus id, quod habemus, animo consequimur, ut tota dilucide et plane exornata oratio sibi constet, et ex omni parte secum ipsa consentiat; haud sane erit mirum; contentique esse debetis, si probabilia dicentur, aequum est enim meminisse, et me, qui differam, hominem esse; et vos, qui iudicetis: ut, si probabilia dicentur, nil ultra requiratis. Quaeramus igitur causam, quae eum impulerit, qui haec machinatus sit, ut originem rerum, et molitionem novam quaereret. Probitate videlicet praestabat: probus autem invidet nemini. itaque omnia sui similia generavit. Haec nimirum gignendi mundi causa iustissima.

Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur; quidquid erat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumpsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate agitatam et fluctuans; idque ex inordinato in ordinem adduxit. hoc enim iudicabat esse praestantius. Fas autem nec est, nec unquam fuit, quidquam nisi pulcherrimum facere eum, qui esset optimus. Cum rationem igitur habuisset, reperiebat nihil esse eorum, quae natura cernerentur, non intelligens, intelligente, in toto genere, praestantius. intelligentiam autem ulli rei adiunctam esse, sine animo nefas esse. Quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore. Sic ratus est opus illud effectum esse pulcherrimum. Quam ob causam non est cunctandum profiteri, si modo investigari aliquid coniectura potest, hunc mundum animal esse, idque intelligens, et divina providentia constitutum. Hoc posito; quod sequitur, videndum est, cuiusnam animantium Deus in figendo mundo similitudinem secutus sit. Nullius profecto, eorum quidem, quae sunt nobis nota animantia. sunt enim omnia in quaedam genera partita, aut inchoata, nulla ex parte perfecta. imperfecto autem nec absoluto simile, pulchrum esse nihil potest. cuius ergo omne animal quasi particula quaedam est, sive in singulis, sive in diverso genere cernatur, eius similem mundum esse dicamus. Omnes igitur, qui animo cernuntur, et ratione intelliguntur animantes, complexu rationis et intelligentiae, sicut homines hoc mundo, et pecudes, et omnia, quae sub adspicium cadunt, comprehendun-

tur. quod enim pulcherrimum in rerum natura intelligi potest, et quod ex omni parte absolutissimum est, cum Deus similem mundum efficere vellet, animal unum, adspectabile, in quo omnia animalia continerentur, effecit. Rectene igitur unum mundum dixerimus; an sint plures, an innumerabiles, dictu verius et melius? Unus profecto, siquidem factus est ad exemplum. quod enim omnes animantes eos, qui ratione intelliguntur, complectitur, id non potest esse cum altero. Rursus enim alius animans, qui eum contineat, sit necesse est, cuius partes sint animantes superiores, coelumque hoc, simulacrum illius ultimi sit, non proximi. Quorum ne quid accideret, atque ut hic mundus esset animanti absoluto simillimus, hoc ipso, quod solus atque unus esset, idcirco singularem Deus hunc mundum, atque unigenam procreavit. Corporeum autem, et adspectabile, itemque tractabile omne necesse est esse, quod natum est. Nihil porro, igni vacuum, videri potest; nec vero tangi, quod careat solido; solidum autem nihil, quod terrae sit expers. Quamobrem mundum efficere moliens Deus, terram primum, ignemque iungebat. Omnia autem duo ad cohaerendum, tertium aliquid requirunt, et quasi nodum vinculumque desiderant. Sed vinculorum id est aptissimum atque pulcherrimum, quod ex se, atque de his, quae adstringit, quam maxime unum efficit. Id optime assequitur, quae Graece ἀναλογία, Latine (audendum est enim, quoniam haec primum a nobis novantur) comparatio, proportiove dici potest. Quando enim trium vel numerorum, vel figurarum, 5

vel quorumcunque generum contingit, ut quod medium sit, uti primum proportione, ita id postremo comparatur, vicissimque ut extremum cum medio, sic medium cum primo conferatur; id quod medium est, tum primum sit, tum postremum; postrema vero, et prima media fiunt. ita necessitas cogit, ut eadem sint ea, quae diiuncta fuerunt. eadem autem cum facta sint, efficitur, ut omnia sint unum. Quod si universitatis corpus, planum et aequabile explicaretur, neque in eo quidquam esset requisitum; unum interiectum medium, et se ipsum, et ea, quibus esset interpositum, colligaret. Sed cum soliditas mundo quaereretur; solida autem omnia uno medio nunquam, duobus semper copulentur; ita contingit, ut inter ignem et terram, aquam Deus, animamque poneret, eaque inter se compararet, et proportione coniungeret, ut quemadmodum ignis, animae; sic anima aquae: quodque anima aquae; id aqua terrae proportione redderet. Qua ex coniunctione coelum ita aptum est, ut sub adspicium et tactum cadat. Itaque et ob eam causam, et ab iis rebus, numero quatuor, mundi est corpus effectum, ea constructum proportione, qua dixi: ex quo ipse se concordi quadam amicitia et caritate complectitur; atque ita apte cohaeret, ut dissolvi nullo modo queat, nisi ab eodem, a quo est colligatus. Earum autem quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni mundo omnes partes collocatae sunt, ut nulla pars huiusce generis excederet extra, atque in hoc universo inessent genera illa universa. Id ob eas causas, primum ut mundus animans possit ex perfectis partibus esse perfec-

tus; deinde ut unus esset, nulla parte, unde alter gigneretur, relicta; postremo ne quis morbus eum possit, aut senectus affligere. Omnis enim coagmentatio corporis, vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur et frangitur, et ad morbos senectutemque compellitur. Hanc igitur habuit rationem effector mundi, molitorque Deus, ut unum opus totum atque perfectum ex omnibus totis atque perfectis absolveretur, quod omni morbo seniove careret. Formam autem et maxime sibi cog- 6
 natam et decoram dedit. A quo enim animante omnes reliquos contineri vellet animantes, hunc ea forma figuravit, qua una omnes reliquae formae concluduntur: et globosus est fabricatus; quod σφαιροειδής Graeci vocant. cuius omnis extremitas paribus a medio radiis attingitur: idque ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius, nihil ut asperitatis haberet, nihil offensionis, nihil inclusum angulis, nihil amfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum; omnesque partes simillimae omnium, quoad eius praestabat iudicio dissimilitudini similitudo. Omni autem totam figuram mundi laevitate circumdedit. nec enim oculis egebat, quia nihil extra, quod cerni posset, relictum erat; nec auribus, quia ne quod audiretur quidem; neque erant anima circumfusa extrema mundi, ut respirationem requireret; nec vero desiderabat aut alimenta corporis, aut detractionem confecti et consumpti cibi. neque enim ulla decessio fieri poterat, neque accessio; neque vero erat unde. ita se ipse consumptione et senio alebat sui, cum ipse per se, et a se et pateretur, et face-

ret omnia. sic enim ratus est ille, qui ista iunxit et condidit, ipsum se contentum esse mundum, neque egere altero. Itaque nec ei manus affinxit, quia nec capiendum quidquam erat, nec repellendum; nec pedes, nec alia membra, quibus ingressum corpore sustineret. motum enim dedit coelo eum, qui figurae eius sit aptissimus, qui unus ex septem motibus mentem atque intelligentiam cohiberet maxime. Itaque una conversione atque eadem ipse circum se torquetur et vertitur. Sex autem reliquos motus ab eo separavit. itaque eum ab omni erratione liberavit. Ad hanc igitur conversionem, quae pedibus et gradu non egeret, ingrediendi membra non dedit. Haec Deus is, qui erat, de aliquando Deo futuro cogitans, laevem eum effecit et undique aequabilem, et a medio ad summum parem, et perfectum atque absolutum ex absolutis atque perfectis. Animum autem ut in eo medio collocavit, ita per totum tetendit: deinde eum circumdedit corpore, et vestivit extrinsecus: coeloque solivago, et volubili, et in orbem incitato complexus est, quod secum ipsum propter virtutem facile esse posset, nec desideraret alterum, fatis sibi ipsum notum et familiare. Sic Deus ille aeternus hunc perfecte beatum Deum procreavit. sed animum haud ita, ut modo locuti sumus, tum denique, cum corpus ei effecisset, inchoavit. neque enim esset rectum, minori parere maiorem. Sed nos multa inconsiderate ac temere
7 dicimus. Deus autem et ortu, et virtute antiquiorem genuit animum, eumque ut dominum atque imperantem, obedienti praefecit corpori; idque

molitus tali quodam est modo. Ex materia, quae individua est, et quae semper unius modi, suique similis, et ex ea, quae corporibus dividua gignitur, tertium materiae genus ex duobus in medium admiscuit, quod esset eiusdem naturae, et quod alterius; idque interiecit inter individuum, atque id, quod dividuum esset in corpore. Ea cum tria sumisset, unam in speciem temperavit; naturamque illam, quam alterius diximus, vel cum eadem coniunxit, fugientem, et eius copulationis alienam, permiscens cum materia, cum ex tribus effecisset unum, id ipsum in ea, quae decuit, membra partitus est. Iam partes singulas ex eodem, et ex altero, et ex materia temperavit. Fuit autem talis illa partitio. Unam principio partem detraxit ex toto: secundam autem primae partis duplam: deinde tertiam, quae esset secundae sesquialtera, primae tripla: deinde quartam, quae secundae dupla esset: quintam inde, quae tertiae tripla: tum sextam octuplam primae: postremo septimam, quae septem et viginti partibus antecederet primae. Deinde instituit dupla et tripla intervalla explere, partes rursus ex toto defecans; quas intervallis ita locabat, ut in singulis essent bina media: vix enim audeo dicere medietates, quas Graeci μεσοτητας appellant: sed quasi ita dixerim, intelligatur; erit enim planius. Earum alteram, eadem parte praestantem extremis, eademque superatam: alteram pari numero praestantem extremis, parique numero superatam. Sesquialteris autem intervallis, et sesquitertiis, et sesquioctavis sumtis ex his colligationibus in primis intervallis, sesquioctavo intervallo, sesqui-

tertia omnia explebat, cum particulam singulorum relinqueret. Eius autem particulae intervallo habebat numerus ad numerum eandem proportionem, comparisonemque in extremis, quam habent CCLVI cum CCXLIII, atque ita permittum illud, ex quo haec secuit, iam omne consumserat. Hanc igitur omnem coniunctionem, duplicem in longitudinem diffidit; mediaeque accommodans mediam, quasi decussavit: deinde in orbem torfit, ut et ipsae fecum, et inter se, ex commissura, quae e regione esset, iungerentur; eoque motu, cuius orbis semper in eodem erat, eodemque modo ciebatur, undique est eas circumplexus. Atque ita cum alterum esset exteriorem amplexus orbem; illum, eiusdem naturae; hunc, alterius nominavit: eamque, quae erat eiusdem, detorfit a latere in dextram partem; hanc autem citimam, a media linea direxit ad laevam: sed principatum dedit superiori, quam solam individuum reliquit. Interiorem autem cum in sex partes divisisset, septem orbis dispares, duplo et triplo intervallo moveri iussit, contrariis inter se cursibus. eorum autem trium fecit pares celeritates: sed quatuor, et inter se dispares, et dissimiles trium reli-
 8 quorum. Animum igitur cum ille procreator mundi Deus ex sua mente et divinitate genuisset; tum denique omne, quod erat concretum atque corporeum, substernebat animo, interiusque faciebat: atque ita medio medium accommodans copulabat. Sic animus a medio profectus, extremitatem coeli a suprema regione rotundo ambitu circumiecit, seseque ipse versans, divinae, sempiternae, sapientisque vitae indu-

xit exordium. Et corpus quidem coeli spectabile effectum est, animus autem oculorum effugit obtutum. Est autem animus ex omnibus, rationis concentio- nisque (*ἀνομιον* Graece) sempiternarum rerum, et sub intelligentiam cadentium, compos et particeps; quo nihil ab optimo et praestantissimo genitore melius procreatum: quippe qui ex eadem vinculus, alteraque natura, adiuncta materia, temperatione trium partium, proportione compacta, se ipse conversans, cum materiam mutabilem arripuisset, et cum rursus individuum atque simplicem, per quam omnis movetur, discernitque, quid sit eiusdem generis, et quid alterius, et cetera diiudicat, quid cuique rei sit maxime aptum, quid quoque loco, aut modo, aut tempore contingat, quaeque distinctio sit inter ea, quae gignantur, et ea, quae sint semper eadem. Ratio autem vera, quae versatur in iis, quae sunt semper eadem, et in iis, quae mutantur, cum in eodem, et in altero movetur ipsa per se sine voce, et sine ullo sono, cum eandem partem attingit, qua sensus cieri potest: orbis illius generis alterius immutatus et rectus omnia animo mentique denuntiat: tum opiniones assensionesque firmas veraeque gignantur. Cum autem in illis rebus vertitur, quae manentes semper eadem, non sensu, sed intelligentia continentur; tum intelligentia scientiaque necessario efficitur.

Desunt multa.

Ratione igitur et mente divina, ad originem temporis, curriculum inventum est solis et lunae. *** Corpora autem eorum singulorum cum effecisset Deus,

ea ad eas conversiones collocavit, quas alterius circuitus conficiebat, quae sunt septem, et ut illa septem. ita vim suam natura convertit, ut terram lunae cursus proxime ambiret, eique supra terram proxima solis circumvectio esset. Lucifer deinde, et sancta Mercurii stella cursum habent solis celeritati parem, sed vim quandam contrariam: eaque conversione, quam inter se habent Lucifer, Mercurius, Sol, alii alios vincunt, vicissimque vincuntur. Reliquorum siderum quae causa collocandi fuerit, quaeque eorum sit collocatio, in sermonem alium differendum est, ne in eo, quod attingendum fuit, quam in eo, cuius causa id attigimus, longior ponatur oratio. Quando igitur unumquodque eorum siderum cursum decorum est adeptum, e quibus erat motus temporis consignandus; colligatisque corporibus vinculis animalibus, tum animantia orta sunt; eaque imperio parere didicerunt: tunc ex alterius naturae motione transversa, in eiusdem naturae motum incurrentia, in eoque haerentia, atque impedita, cum alia maiorem lustrarent orbem, alia minorem, tardiusque maiorem, celeriusque minorem, motu vero unius eiusdemque naturae; quae velocissime movebantur, ea celeritate vinci a tardioribus, et cum superabant, superari videbantur. omnis enim orbis eorum quasi facilitatis inflexione vertebatur: quam bifariam contrarie simul procedentia efficiebant, ut quod esset tardissimum, id proximum fieret celerrimo. Atque ut esset mensura quaedam evidens, quae in istis octo cursibus celeritates tarditatesque declararet; Deus ipse solem, quasi lumen, accendit ad secundum su-

pra terram ambitum , ut quam maxime coelum omnibus colluceret , animantesque , quibus ius esset doceri , ab eiusdem motu , et ab eo , quod simile esset , numerorum naturam vimque cognoscerent. Nox igitur , et dies ad hunc modum , et ob has generata causas , unum circuitum orbis efficit sapientissimum atque optimum : mensis autem , quando luna , lustrato suo cursu , solem consecuta est : annus , ubi sol suum totum confecit et peragravit orbem. Ceterorum autem siderum ambitus ignorantes homines , praeter admodum paucos , neque nomen appellant , neque inter se numero commetiuntur. itaque nesciunt , hos siderum errores , id ipsum esse , quod rite dicitur tempus , multitudine infinita , varietate admirabili praeditos. Attamen illud perspici et intelligi potest , absoluto perfectoque numero temporis , absolutum perfectumque annum , tunc compleri denique , cum se octo ambitus , confectis suis cursibus , ad idem caput retulerunt , cumque eos permensus est idem , et semper sui similis orbis. Has igitur ob causas nata astra sunt , quae per coelum penetrantia , solstitiali se et brumali revocatione converterent : ut hoc omne animal , quod videmus , esset illi animali , quod sentimus , ad aeternitatis imitationem simillimum. Et 10 cetera quidem usque ad temporis ortum impressa ab illis , quae imitabatur , effinxerat : sed quia nondum omne animal in mundo intus incluserat , ex ea parte deficiebat ad propositum exemplar imaginis similitudo. Quot igitur , et quales animalium formas mens , in speciem rerum intuens , poterat cernere , totidem et tales in hoc mundo secum cogitavit effingere. Erant

autem animantium genera quatuor : quorum unum divinum atque coeleste : alterum pennigerum et aërium : tertium aquatile : terrestre , quartum. Divinae animationis maxime speciem faciebat ex igne , ita ut splendidissimus esset, et adspectu pulcherrimus. cumque similem universitatis naturae efficere vellet, ad volubilitatem rotundavit, comiteque eum sapientia quam optimae mentis effecit, circumque coelum aequaliter distribuit, ut hunc hac varietate distinctum bene Graeci *κοσμον*, nos lucentem mundum nominaremus. Dedit autem divinis duo genera motus : unum, quod semper esset in eodem aequo, et idem in omnibus, atque uno modo celeraret : alterum, quod in anticam partem a conversione eiusdem, et similis pelleretur. Quinque autem reliquis motibus orbem eum esse voluit expertem, immobilem, et stantem. Ex quo genere ea sunt sidera, quae infixae coelo non moventur loco ; quae sunt animantia, eaque divina ; ob eamque causam suis sedibus inhaerent, et perpetuo manent. Quae autem vaga et mutabili ratione labuntur, ita generata sunt, ut supra diximus. Iam vero terram, altricem nostram, quae trajecto axe sustinetur, diei noctisque effectricem, eandemque custodem, antiquissimam deorum voluit esse eorum, qui intra coelum gignerentur. Flexiones autem deorum, et inter ipsos deos concursiones, quaeque in orbibus eorum conversiones antecessionesque eveniant, cumque inter se paene contingant, eos, qui prope copulentur contraria regione, et pone quos, aut ante labantur, quibusque temporibus a nostro adspectu oblitescant, rursusque emerſi erro-

rem incutiant rationis expertibus, si verbis explicare conemur, nullo posito sub oculis simulacro, earum rerum frustra suscipiatur labor. Sed haec satis sint dicta nobis. quae de deorum, qui cernuntur, quique orti sunt, natura praefati sumus, habeant hunc terminum. Reliquorum autem, quos Graeci *δαίμονας* II appellunt, nostri (opinor) Lares, si modo hoc recte conversum videri potest, et nosse, et nuntiare ortum eorum, maius est, quam ut profiteri scribere nos audeamus. Credendum nimirum est veteribus et priscis, ut aiunt, viris, qui se progeniem deorum esse dicebant. itaque eorum vocabula nobis prodiderunt. nosse autem generatores suos optime poterant: ac difficile factum est, a diis ortis, fidem non habere; quamquam nec argumentis, nec rationibus certis eorum oratio confirmatur: sed quia de suis rebus ac sibi notis videntur loqui, veteri legi morique parendum est. Sic igitur, ut ab his est traditum, horum deorum ortus habeatur, atque dicatur: ut Oceanum Salaciamque Coeli fatu, Terraeque conceptu generatos editosque memoremus: ex his Phorcyn, Saturnum, et Opem; deinceps Iovem atque Iunonem, reliquos, quos fratres inter se, agnatosque usurpari atque appellari videmus, et eorum, ut utamur veteri verbo, profapiam. Quando igitur omnes, et qui moventur, palamque ostenduntur, et qui eatenus nobis declarantur, qua ipsi volunt, creati sunt; tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur haec: Vos, qui deorum fatu orti estis, attendite. Quorum operum ego parens effectorque sum, quae per me facta, non sunt dissoluta, me invito; quamquam omne colligatum

solvi potest : sed haudquaquam boni est , ratione
 vinctum velle dissolvere. Sed quoniam orti estis ,
 immortales vos quidem esse , et indissolubiles non
 potestis : neutiquam tamen dissolvemini , nec vos ul-
 la mortis fata periment , nec fraus valentior , quam
 consilium meum , quod maius est vinculum ad per-
 petuitatem vestram , quam illa , quibus estis tum ,
 cum gignebamini , colligati. Quid sentiam igitur ,
 cognoscite. Tria nobis genera reliqua sunt , eaque
 mortalia : quibus praetermissis , coeli absolutio perfec-
 ta non erit. omnia enim genera animalium comple-
 xu non tenebit : teneat autem oportebit , ut eodem
 ne quid absit , quae a me ipso effecta sint , quod
 deorum vitam possit adaequare. Ut igitur mortali
 generentur conditione , vos suscipite , ut illa gigna-
 tis , imiteminique vim meam , qua in vestro ortu me
 usum esse meministis : in quibus qui tales creantur ,
 ut deorum immortalium quasi gentiles esse debeant ,
 divini generis appellentur , teneantque omnium ani-
 mantium principatum , vobisque iure et lege volen-
 tes pareant : quorum vobis initium statusque traditur
 a me. Vos autem ad id , quod erit immortale , partem
 attexitote mortalem. Ita orientur animantes , quos et
 vivos alatis , et consumptos sinu recipiatis. Haec ille
 12 dixit. Deinde ad temperationem superiorem rever-
 tit : in qua omnem animum universae naturae tempe-
 rans permiscebat , superiorisque permixtionis reli-
 quas fundens aequabat , eodem modo ferme , nisi
 quod non ita incorruptas , ut ea , quae semper idem.
 sed a diis secundum sumebat , atque tertium. Toto
 igitur omnino constituto , sideribus parem numerum

distribuit animorum, et singulos adiunxit ad singula, atque ita quasi in currum universitatis imposuit, commonstravitque leges fatales ac necessarias, et ostendit primum ortum unum fore omnibus, eumque moderatum atque constantem, nec ab ullo imminutum: satis autem, et quasi sparsis animis, fore, uti certis temporum intervallis oriretur animal, quod esset ad cultum deorum aptissimum. Sed cum duplex esset natura generis humani, sic se res habebant, ut praestantius genus esset eorum, qui essent futuri viri. Cum autem animis corpora cum necessitate insevisset, cumque ad corpora necessitate tum accessio fieret, tum abcessio; necesse erat, sensum existere unum, communemque omnium vehementiore motu excitato, coniunctoque naturae: deinde voluptate et molestia mixtum amorem: post iram, et metum, et reliquos motus animi, comites superiorum, et his etiam contrarios dissidentes: quos qui ratione rexerit, iuste vixerit; qui autem his se dediderit, iniuste. Atque ille, qui recte et honeste curriculum vivendi a natura datum confecerit, ad illud astrum, quocum aptus fuerit, revertetur. qui autem immoderate et intemperate vixerit, eum secundus ortus in figuram muliebrem transferet. et si ne tum quidem finem vitiorum faciet; gravius etiam iactabitur, et in suis moribus simillimas figuras pecudum et ferarum transferetur; neque malorum terminum prius adspiciet, quam illam sequi coeperit conversionem, quam habebat in se ipse, eiusdem et unius, simul innatam et insitam. Quod tum eveniet, cum illa, quae ex igne, aere, aqua, atque terra, turbulenta et rationis

expertia infederint, denique ratione depulerit, et ad primam, atque optimam affectionem animi pervenerit. Quae cum ita designasset, seseque, si quid postea fraudis, aut vitii evenisset, extra omnem culpam causamque posuisset: alios in terra, alios in luna, alios in reliquis mundi partes, quae sunt ad spatorum temporis significationem notae constitutae, spargens quasi ferebat. Post autem sationem eam diis, ut ita dicam, iunioribus permisit, ut corpora mortalia effingerent, quantumque esset reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne, et quae sequentia essent, perpolirent et absolverent: deinde ut huic animanti principem se ducemque praeberet, vitamque eius pulcherrime regeret et gubernaret: nisi quatenus ipse benefactus sua culpa sibi aliquid miseriae quaereret. Atque is quidem, qui cuncta composuit, constanter in suo manebat statu. qui autem erant ab eo creati, cum parentis ordinem cognovissent, hunc sequebantur. Itaque cum accepissent immortale principium mortalis animantis, imitantes genitorem et effectorem sui, particulas ignis, et terrae, et aquae, et aeris a mundo, quas rursus redderent, mutuabantur, easque inter se copulabant, haud iisdem vinculis, quibus ipsi erant colligati, sed talibus, quae cerni non possent propter parvitatem, crebris quasi cuneolis iniectis, unum efficiebant ex omnibus corpus; itemque in eo influente atque effluente animo divino ambitus illigabant. Itaque illi in flumen immersi, neque tenebant, neque tenebantur; sed vi magna tum ferebant, tum ferebantur. Ita totum animal movebatur illud quidem, sed immoderate, et fortuitu, ut sex

motibus veheretur. nam et ante, et pone, ad laevam, et ad dextram, et sursum, et deorsum, modo huc, modo illuc * * *

sex oras, regionesque versus errans procedebat,

Desunt nonnulla.

Iam vero earum imaginum, quae finguntur et redduntur in speculis, eorumque, quae splendida et laevia sunt, rationem perspicere, haud difficile est. Nam ex ignis utriusque externi atque interni communiione inter ipsos, cum unus per singulas partes effectus, et multis modis concors et aptus redditus in laevore confedit. * * *

Sed si in splendore confedit: tum vel eadem species, vel interdum immutata redditur. 14

omniaque huiusmodi necessario in speculo referuntur,

cum ignis oculorum cum eo igne, qui est ob os offusus,

in re levi, et splendida,

se confudit, et contulit. Dextra autem videntur, quae laeva sunt, quia contrariis partibus oculorum, contrarias partes attingunt.

praeter morem usitatum adiectionis et commissurae.

Respondent autem dextra dextris, laeva laevis conversione luminum, cum ea inter se non cohaerescunt. Id fit, cum speculorum laevitas hinc illincque altitudinem assumfit, et ita dextra detrusit in laevam partem oculorum, laevaue in dextram. Supina etiam

ora cernuntur depulsione luminum: quae convertens inferiora reddit, quae sunt superiora. Atqui haec omnia ex eo genere sunt, quae rerum adiuvant causas. Quibus utitur ministeriis Deus, cum optimi speciem, quoad fieri potest, efficit. Sed existimant plerique, non haec adiuvantia causarum, sed has ipsas esse omnium causas, quae vim habeant frigoris et caloris, concretionis et liquoris; careant autem omni intelligentia atque ratione, quae, nisi in animo, nulla alia in natura reperiantur. Animus autem sensum omnem effugit oculorum. At ignis, et aqua, et terra, et aer, corpora sunt, eaque cernuntur. Illum autem, qui intelligentiae sapientiaeque se amatorem profitetur, necesse est, intelligentis sapientisque naturae primas causas conquirere: deinde secundas causas rerum earum, quae necessario movent alias, cum ipsae ab aliis moventur. Quocirca nobis sic cerno esse faciendum, ut de utroque nos quidem dicamus genere causarum, separatim autem de iis, quae cum intelligentia sunt efficientes pulcherrimarum rerum atque optimarum: et de iis, quae vacantes prudentia, inconstantia, perturbataque efficiunt. Ac de oculorum quidem causis, ut haberent eam vim, quam nunc habent, satis ferme esse dictum puto. Maxima autem eorum utilitas donata humano generi deorum munere deinceps explicetur. Rerum enim optimarum cognitiones nobis oculi attulerunt. Nam haec, quae est habita de Universitate oratio a nobis, haud unquam esset inventa, si neque sidera, neque sol, neque coelum sub oculorum adspectum cadere potuissent. Nunc vero dies, noctesque oculis cognitae,

tum mensium, annorumque conversiones ad numerum machinatae sunt, et spatium temporis demensae sunt, et ad quaestionem totius naturae impulerunt. quibus ex rebus philosophiam adepti sumus: quo bono nullum optabilius, nullum praestantius, neque datum est mortalium generi deorum concessu, atque munere, neque dabitur.

Multa desiderantur.

I N D I C E S

INDICES.

I N D E X

G E O G R A P H I C U S.

A.

- ABDERA**, urbs Thraciae, crasso coelo, Democriti patria. Roma Abdera ad Att. 4, 16 dicitur, propter stuporem senatorum. Unde *Abderites*, de Nat. Deor. 1, 23.
- ABYDUS**, oppidum Troadis, ad Hellepontum, e regione Sesti.
- ACARNANIA**, pars Graeciae versus occidentem ad mare Ionium inter Ambracium finum & Acheloum fluvium.
- ACHAEI & ACHIVI**, populi Graeciae, proprie qui Achaiam incolunt in Peloponneso.
- ACHAICUS**, Act. 1. in Verr. 2.
- ACHAIA**, provincia Romana, Peloponnesum & Graeciam proprie sic dictam cum circumiectis insulis continens. Proprie pars Peloponnesi, isthmo vicina.
- ACHERINI**, L. 3, in Verr. 43. Siciliae populus, exiguae civitatis, sed ignotae veteribus auctoribus. Itaque Cluverus Sic. Ant. 2, 2. vocem vitiatam putat, & probante Harduino, legendum coniicit *Scherini* a *Schera*, urbe Siciliae mediterrancae versus septemtrionem, inter Hypsam & Crimissum fluvium. Ap. Silium 8, 269. memoratur *pubes liquentis Acheti*, pro quo Dan. Heinsius scribebat, *Pubes ingentis Acheti*; qui ipse fluvius aut locus ignotus est. unde illud nomen varie tentatur. *Pubes Acheti* possunt dici *Achetini*. Et fortasse sic scripsit Cicero. Sed nil definitio.
- ACMONENSES**, pr. Flacc. 15. incolae *Acmoniae* Phrygiae magnae. In Hieroclis Synecdemo ἀκμόνα dicitur. ad q. I. v. Wesselingius. Alia est *Acmonia* Daciae Traiani. Vitiiose edd. vett. quaedam *Aemonenses*.
- ACRADINA**, vel *Ahradina*, in Verr. lib. 4, 53. pars Syracusarum.
- ACRONOMA**, ad Att. 13, 40. locus incertus. Pithoeus in margine libri sui scripsit *saxa Acherontia*, quod, sive ex ingenio, sive ex libro est, non absurdum puto. Nam
- Cicer. Oper. Vol. XII.*   Z

- Acherontia* urbs Apuliae in alto faxo iacebat, unde *nidum Acherontiae* appellat Horatius.
- ACTIUM, urbs & promontorium Acarnaniae prope finum Ambracium, pugna inter Octavium & Antonium nobilitatum.
- ACTIUM CORCYRAE, ad Att. 7, 2. Locus f. portus insulae Corcyrae, cui insulae nomen adiicitur, ne cum Actio Acarnaniae confundatur.
- ACULANUM, ad Att. 16, 2. putant esse idem cum *Aeculano*, quod est oppidum in Hirpinis. Sed Manutius negat, locum sanum esse, & coniicit *Herculanum*, quod non longe abest a Pompeiano. pro *Aeculanum* dicitur & *Eclanum*, in Itinerar. Anton. ubi vid. *Westelingium*. conf. *Goessii Ind.* in script. R. Agr.
- ADRIANUM MARE, ad Att. 10, 7. quod vulgo *Adriaticum* dicitur. Sic etiam dicitur in *Pisonem*, & apud *Horatium*.
- ADRAMYTENUS, Or. p. Flacc. 13, ab *Adramytte* f. *Adramyttio*, nobili Mysiae urbe in maritima ora.
- ADRUMETUM, pro Flacc. oppidum Africae propriae, *Byzacena* provinciae caput. Sed non est dubitandum, quin cum *Graevio* recipiendum sit e *Camerarii*, *Urfini*, *Sylvii* coniectura *Adramyttium*. Quid enim *Adrumetum* Africae ad Praetorem Asiae eiusque legatum?
- AEDUI, populi in Gallia *Lugdunensi*.
- AEGAEUM MARE, inter *Asiam* & *Europam*; hinc *Graeciam* *Macedoniamque*, illinc *Cariam* & *Ioniam*, adluens.
- AEGINA, insula in finu *Saronico*, inter insulas *Graeciae* minores, circa *Peloponnesum*.
- AEGINETAE, de *Offic.* 3, 11. incolae insulae *Aeginae*.
- AEMILIA, ad *Div.* 10, *Ep.* 30. Via in *Gallia Cispadana* a *Placentia* ad *Ariminum*, ita dicta, quia ab *Aemilio Lepido* strata est.
- AENARIA, ad *Att.* 10, 13. insula opposita *Campaniae*, quae & *Pithecusa* dicitur.
- AENUS, ex emend. *Turnebi Advers.* 22, 28. pro *Flacco* 14. *Thraciae* urbs antiquissima, *Homer. Iliad.* 8. 520. laudata, ad ostium orientale *Hebri*. *Locis de hac urbe a Cellario G. A. T. I. p. 1061.* allatis addendus hic *Plinii H. N. XVII. 4. Vites aduri --- Aenos sensit admoto Hebro.* Pro *Aeno* ap. *Ciceronem* olim lectum *Aemo*, & inde *Haemo*, non est mirum, cum facilis confusio sit.

- AEOLIA, regio Asiae minoris maritima, quae a Lydia usque ad Hellepontum, atque Propontidem adeo, pertinet.
- AEQUI, populi Latii, Sabinis & Marfis confines.
- AEQUIMELIUM, de Div. 2, 17. locus Romae, sic dictus, quod Melii domus ibi aequata solo est. Liv. 4, 16.
- AETNENSES, in Verr. 3, 18. ad montem Aetnam, populi urbis *Aetnae*. Gr. *Αιτναίοι*, qui occurrunt in numis. v. Gotham Numar. 5, 4.
- AETOLIA, pars Graeciae inter Acarnaniam & Locrin & sinum Corinthium; unde *Aetoli*.
- AGERENSIS ager, Or. de Leg. Agrat. 2, 19. in Asiae regione fuit, quae a P. Servilio Isaurico imperio Rom. adiuncta est; si quidem sana lectio est. sed Turnebus, Graevius aliique legi volunt: *Sagalassensis* vel *Agalassensis*, a Sagalasso, urbe Pisidiae, in ea regione, quam sub Rom. potestatem Servilius redegit.
- AGRAGIANAE s. *Acragianae portae*, Tusc. 5, 23. portae Syracusarum, quae imminebant viae, quae Agrigentum ferebat. Dorvillius ad Charit. p. 193. putat, verum esse *Achradinae*, vel *Agragantinae*.
- AGRIGENTUM, in Verr. lib. 2, 26. oppidum Siciliae, in maritima ora versus meridiem. Dicitur *Acragas* & *Agragas*, de Graeco. Eius urbis accuratissima descriptio est ap. Polybium L. 9, p. 779. ed. Gr. Unde
- AGRIGENTINI, in Verr. L. 2, 50.
- AGRINAE, in Pis. c. 37. sunt populi Thessaliae. Sed pro Gen. *Agrinarum* Turnebo *Agrianum* placet, cuius populi mentio ap. Liv. 28, 5.
- AGYRIUM, in Verr. 3, 27. oppidum Siciliae prope fl. Symaethum.
- AGYRINENSIS, in Verr. 2, 9, 3, 18. &c.
- ALABANDUM, s. *Alabandus*, de Nat. D. 3, 15. urbs Cariae prope flumen Maeandrum. Unde
- ALABANDEIS, ad Div. 13, ep. 56. qui est pluralis Graecus ex *Alabandeus* (*ἀλαβανδῆϊς*) quod est in Brut. 95. ex quo male quidam fecere *Alabandaeus*. item: *Alabandenses*.
- ALBA, ad Att. 8, 12. est Alba Fucentis, ad Lacum Fucinum, colonia Rom. in Marfis. Nam ea est non procul Sulmone, cui l. c. a Cicerone iungitur. conf. 9, 6. & ibi Malasp.
- ALBANA, or. pro lege Agrar. 2, 34. vicus, vel forum Capuae, ubi unguentarii venales merces habebant.

- ALBANA *aqua*, de Div. 1, 44. est lacus Albanus in Latio prope Albam Longam ab Ascanio conditam, de qua Liv. 1, 3.
- ALBANUM, ad Att. 4, 11. praedium Pompeii in agro prope Albam Longam.
- ALBANUS *mons*, nomen habet ab Alba longa. In eo quotannis feriae latinae celebrabantur a Rom. & Latinis in memoriam foederis, olim inter eos icti. Curatio sacri erat Consulium. vide de Div. L. 1, 11. pro Milone *Albani tumuli* dicuntur.
- ALBANUS *lacus*, de Div. 1, 44.
- ALBENSES, ad Herenn. 2, 28. Varro de L. L. 7, p. m. 91. *Cum duae sint Albae, ab una dicuntur Albani, ab altera Albenfes.* nempe ab ea, quae est ad lacum Fucinum.
- ALETRINAS, or. pro Cluent. 16. ab oppido Aletrio Latii in Hernicis.
- ALETRIENSIS, pro Corn. Balb.
- ALEXANDRIA, Acad. 4, 4. est Afiatica in Troade.
- ALGIDA, Or. 45. terra circa Algidum montem & urbem in Latio.
- ALIFANUS ager, Or. de Leg. Agrar. circa Alifas, oppidum Samnitium, inter Venafrum & Sabati confluentem, supra laevam Vulturini ripam.
- ALIPHERA, ad Att. 6, 2. urbs maritima Achaiae.
- ALLIENSIS, ad Att. 9, 5. ab Allia fluvio, ad quem infelix cum Gallis pugna facta, de qua Liv. L. V. 38. unde *Allienses dies* dicti infelices, nefasti.
- ALLOBROGES, populi Galliae Narbonensis: quorum caput *Geneva*.
- ALSIENSE, ep. 6. ad Div. lib. 9, praedium dictum ab Alfio, oppido in ora Etruriae. v. ad Att. 8, 50.
- ALYZIA, ep. 2. ad Div. Lib. 16. oppidum Acarnaniae, citra Leucadem a Patris Italiam versus.
- AMALTHEA, ad Att. 1, 13. villa Attici in Epiro, cuius saepe mentio fit.
- AMALTHEUM, ad Att. 1, 16. gymnasium in Amalthea fuisse videtur.
- AMANUS, ad Div. 2, ep. 10. Mons Ciliciae a Tauro procurrrens, & eius quasi ramus. ab oriente Ciliciam claudit, & a Syria dirimit.
- AMANIENSIS, ad Div. lib. 2, ep. 10. incolae montis Amanii in Cilicia.

- AMANTIA, Phil. 11, 11. oppidum in ora Illyricana.
- AMBRACIA, ad Brut. 6. urbs Thesprotiae in Epiro, ad finum Ambracium. Unde
- AMBRACIOTA, Tusc. Q. 1, 34.
- AMERIA, municipium in Umbria. Unde *Amerini*.
- AMESTRATINUS, in Verr. lib. 3, 39. 5, 51. ab Amastra f. Amestrato oppido Siciliae, mare versus, ad Halesum fluvium.
- AMISUS, Leg. Man. 8. oppidum nobile Ponti.
- AMPHICTYONES, de Inv. 2, 23. commune Graeciae concilium, cuius saepe mentio apud Demosthenem.
- AMPHILOCHIA, in Pison. 40. ager circa Argos, Amphilochorum urbem in Acarnania.
- AMPSANCTUS, de Div. 1, 36. Lacus pestilentis vaporis in Hirpinis.
- ANAGNIA, dives urbs in Hernicis. Virgil. Aen. 7, 684. Unde
- ANAGNINI, Philip. 2, 41. &
- ANAGNINUM, ad Att. 12, 1. praedium in agro Anagninae.
- ANCON, ad Att. 7, 11. eadem quae vulgo *Ancona*, urbs maritima in agro Piceno.
- ANCONITANUS, or. pro Cluent. 14.
- ANDRIA Terentii, ab Andro Cycladum insula.
- ANIO, fluvius Sabinorum.
- ANIENSIS, ad Div. 8, 8. tribus rusticanae nomen.
- ANTILIBANUS, mons supra mare Sidonium, qui cum Libano, cui exadversum situs est, ubique fere aequalibus disiunctus spatii, Coelefyriam complectitur. ad Att. 2, 16.
- ANTIOCHIA, ad Att. 5, 18. caput Syriae. Hinc *Antiochinus*, Phil. 11, 7.
- ANTIUM, urbs veteris Latii ad mare, celebris olim re navali, templo Fortunae & Sortibus, de quibus in utroque de Divinat. libro. Hinc dicuntur.
- ANTIATES, ad Att. 2, 6.
- AONIUS, ad Att. 5, 21. ab Aonia i. e. Boeotia.
- APAMEA, ad Att. 5, 16. urbs Phrygiae maioris ad Marfyae & Maeandri confluentes. de hac semper intelligendus est Cicero, cum de ea in Epistolis loquitur, quae ipsi, Ciliciae Pro-Consuli, attributa fuit.
- APOLLONIA, ad Brut. 2. urbs Macedoniae maritima, litterarum studiis nobilis.
- APOLLONIENSIS, in Verr. 3, 43. ab Siciliae oppido Apollonia.

- APOLLONIS, pro Flacco 21. oppidum Lyciae, quae & Apollonidea & Apollonidia dicitur. Unde
- APOLLONIDIENSIS s. *Apollonidenfs.* ad Q. Fr. 1, 2. 3. Att. 5, 13.
- APENNINUS, mons Italiam, veluti dorsum, paene totam percurrrens, laudatur v. c. de Or. 3, 19. Phil. 12, 11.
- APPIA, ad Att. 2, 12. via celeberrima & Regina viarum, uti Staius appellat, Roma Capuam, & Capua Brundisium ferens, ab Appio Caeco Censore strata magnifice. Liv. 9, 29.
- APPIANI, ad Div. 3, ep. 7. incolae *Appiae* in Phrygia.
- APPII FORUM, v. *Forum Appii.*
- APULIA, pars Graeciae magnae extrema, unde *Apuli* dicuntur.
- AQUILEIA, oppidum & colonia in regione Transpadana in Venetis.
- AQUINUM, urbs Latii novi. unde *Aquinates* dicuntur.
- ARCADIA, regio Peloponnesi mediterranea.
- ARCANUM, ad Att. 5, 1. & multis aliis locis, in primis ep. ad Q. Fr. fuit praedium Q. Fratris prope Minturnas.
- ARADUS, ad Att. 9, 9. urbs Phoenices in insula parva, continenti iuncta.
- ARDEATES, ab *Ardea*, Latii urbe.
- ARETHUSA, celeberrimus fons Siciliae ad Syracusas.
- ARGENTEUS FLUVIUS, ep. 34. ad Div. lib. 10. in Gallia Transalpina ad Forum Iulium.
- ARGENTEUS PONS, ad Div. 10, 34. locus vel vicus cum ponte in fluvio Argenteo.
- ARGI, urbs Argolidis, unde
- ARGIUS, Tusc. Q. 1, 47. *Argia Sacerdos.*
- ARGIVUS, Brut. 13.
- ARGOLICUS, de Fin. 5, 18.
- ARGILETUM, ad Att. 12, 32. mons urbis Romae, ubi Cicerones domum aut tabernas habuisse videntur; unde *Argiletanus*, ad Att. 1, 14.
- ARGINUSAE Off. 1, 24. insulae tres prope Lesbum, ad quas Lacedaemoniorum dux Callicratidas ab Atheniensibus in bello Peloponnesiaco victus est.
- ARICIA, oppidum Latii sub Albano monte.
- ARIMINUM, Umbriae oppidum, trans Apenninum ad mare situm. Unde
- ARIMINENSES, in Verr. Lib. 1, 12.

- ARIOPAGUS, ad Att. 5, 11. mons, ubi Mars iudicatus erat; deinde iudicium Atheniensium; unde *Ariopagitae*, de Div. 1, 30.
- ARMENII, populi Asiae.
- ARNIENSIS, de Lege Agrar. 2, 29. tribus Rom. & Regio Etruriae.
- ARPI, ad Att. 9, 3. oppidum Apuliae.
- ARPINUM, ad Att. 2, 11. urbs Italiae & municipium, duobus civibus C. Mario & M. Cicerone nobilitatum, unde *Arpinates* dicuntur: & *Arpinas*, ad Att. 1, 6. 5, 1. de praedio.
- ARRETIUM, ad Div. 16, ep. 12. oppidum Etruriae, unde *Arretini* dicuntur. pro Caecina c. 33. pr. Mur. 24. &c. ad Att. 1, 19.
- ARTEMITANI, ad Att. 1, 19. Sed legendum cum Graeviana *Arretini*. *Artemita* enim nulla fuit in Italia, quod constat. v. Intt. ad Anton. Itiner.
- ASCULUM, Brut. 46. oppidum in Agro Piceno, quod & *Asclum* dicitur, & ap. Hieroclem *Ἀσκλος*. unde pro Sull. 8. *Asculani*.
- ASPENDUM, in Verr. Lib. 1, 20. urbs Pamphyliae.
- ASSORINUS AGER, in Verr. Lib. 3, 18. circa *Assorum*, Siciliae oppidum inter Agyrium & Ennam. Verr. 4, 44.
- ASSYRIA, pars Asiae maioris, ultra Tigrin, unde *Assyrii* dicuntur.
- ASTURA, ad Div. 4, ep. 19. ad Att. 12, 40. flumen Latii, in quo insula eiusdem nominis, ubi Ciceronis villa.
- ASTYPALENSIS, de N. D. 3, 18. ab *Astypalaea* insula maris Cretici, unde rectius dicitur *Astypalaeensis* quam *Astypalensis*, & sic est in Davisiana.
- ATANDRIUS f. ANTANDRIUS, ad Qu. Frat. 1, 2. 2. ab oppido Mysiae *Atandro* f. *Antandro*, ut Strabo appellat, & vulgo laudant; idque rectius videtur Cel. Wesselingio ad Hieroclem p. 661. qui *ἀτανδρος* habet.
- ATELLA, de Lege Agrar. 2, 31. oppidum Campaniae inter Capuam & Neapolim. Dicitur *Atellanum* municipium, ad Q. Fr. 2, 14. & *Atellanius versus*, de Div. 2, 10. e fabula Atellana.
- ATHAMANUM GENS, in Pison. 40. populus Athamaniae, regionis Graecae, de cuius situ disputant, aliis ad Illyricum, aliis ad Thessaliam, aliis ad Aetoliam, ad Epirum denique aliis referentibus.

- ATHOS, mons Macedoniae, a Xerxe perforatus. de Fin. 2, 34.
- ATINAS, ad Att. 15, 3. ager circa *Atinam*, urbem Latii.
- ATLAS, mons Mauretaniae Tingitanae in Africa altissimus.
- ATTALENSES, Or. de Leg. Agrar. 1, 2. 2, 19. populi *Attaleae*, urbis Lyciae, quamquam alii alio referunt.
- AULIS, Tusc. Qu. 1, 48. portus Boeotiae ad Euripum, unde classis Graecorum Troiam profectura solvit.
- AURELIA VIA, Phil. 12, 9. per maritima Etruriae ducens Pisas versus, vel ad illas, ut ex Peutingeriana tabula & Itinerar. Antonini intelligitur, in quibus etiam tractus eius commemoratur.
- AURELII GRADUS, pro Flacco 28. v. *Aurelium tribunal*.
- AURELIUM TRIBUNAL, in Pison. 5. nomen habet, incertum a quo Aurelio: exstructum saxo, cum vulgo lignea & mobilia tribunalia magistratum essent, circumdatumque gradibus, qui inde *Aurelii gradus* dicuntur. Ceterum e locis Ciceronis, in quibus tribunalis Aurelii & graduum Aureliorum mentio fit, intelligi potest, ibi versari solitam fuisse multitudinem hominum plebeiorum & perditorum, inter hos etiam Iudaeos.
- AVENTINUM, ad Att. 12, 32. mons urbis Romae, in quo Cicerones domum aut tabernas habuisse videntur.
- AVERNUS, Tusc. Quaest. 1, 16. Lacus in Campania pestilens.
- AXIA, Caecin. 7. castellum in agro Tarquinienfi.

B.

- BAIAE, locus amoenissimus in Campania, prope mare, & frequens hominibus, qui eo propter aquas calidas veniebant.
- BALEARICUS, de Divin. 1, 2. a Balearibus insulis, prope Hispaniam. Cognomen Metelli.
- BARGYLETAE, ad Div. 13, ep. 56. incolae Bargyli, oppidi in Caria: Gr. *βαργυλιῆται*. Unde *Bargylietae* malunt scribi viri docti. v. Duker. ad Liv. 37, 17.
- BAULI, Acad. 4, 40. villa Hortensii inter Lucrinum lacum & Baias in Campania.
- BELLOVACI, populi in Gallia Belgica.
- BENEVENTUM, oppidum Samnitium. Unde
- BENEVENTANUS, Verr. 1, 15.

- BESSICA gens, in Pison. 34. in Thracia.
- BIDIS, Verr. 2, 22. oppidum tenue Siciliae, non longe a Syracusis. Unde
- BIDINUS, Verr. 2, 22.
- BITHYNIA, regio Asiae minoris, in ora Pontica.
- BLANDENONA, ad Q. Frat. 2, 15. nomen urbis prope Placentiam, ut ex ipsa epistola intelligitur, cuius nulla in reliquis omnibus libris mentio. Sed corruptum nomen videtur. P. Manutio legendum videbatur: *Laude, nonis*. *Laus* enim est oppidum prope Placentiam. In Itinerario Antonini p. 272. occurrit *Blandona*. sed nec loca conveniunt, nec illud ipsum nomen a suspitione corruptionis liberum est. In libris antiquis fere est *Blandenone* in ablativo, unde verum nomen videtur *Blandeno*.
- BOEOTIA, regio Graeciae, Euripo, Attica, Phocide & Locride cincta. Unde *Boeotius*, Div. 2, 25.
- BONONIA, urbs Galliae Cispadanae.
- BORIA vel BOREA, ad Attic. 16, 4. urbs Africae, forte ad promontorium *Boreum* in Cyrenaica, ad Syrtim maiorem. Plin. 5, 4. sed nomen dubium est. Procopius *περὶ τῶν κτισμάτων* 6, 2 memorat urbem *Borium*, ultimam Pentapoleos versus occidentem.
- BOSPORUS, Mur. 15. fretum, quod Propontidem & Pontum Euxinum committit. a quo dicuntur
- BOSPORANI, L. Man. 4, populi ad Bosporum Asiatici.
- BOVIANUM, Cluent. 79. oppidum Samnitium.
- BOVILLAE, ad Att. 6, 13. oppidum non procul a lacu Albano ad viam Appiam, ad quod Clodius a Milone interfectus est, quam caedem Cicero *pugnam Bovillam* vocat. ap. Front. de Colon. p. 103 est etiam *Bovilla*.
- BOVILLUS adi. ad Att. 5, 13.
- BOVILLANA vicinitas, pro Planc. 9.
- BOVILLANUS FUNDUS, ad Q. Fr. 3, 1. 2. ab ignobili loco in Arpicati, non Bovillis illis, quae sunt ad Appiam.
- BRUNDUSIUM, oppidum in Calabria, portu in primis nobili, e quo traiectus in Graeciam.
- BRUTTII, populi magnae Graeciae.
- BULLIENSES, in Pison. 40. sine dubio a *Bullide* Macedoniae (proprie Illyriae) urbe & Caesari de B. C. 3, 40. memorata, unde F. Urfinus rescribebat: *Bullidenses*, ut habet idem Caesar l. c. c. 12. item Plinius maior 4, 10. Phil. 11, 11. dicitur *Byllis*. ad Div. 13, 42. *Bulliones*.

BUTHROTUM, oppidum Epiri, in quo Atticus domum habuit. De eius urbis causa saepe est in epp. ad Att. quae cognoscitur optime ex epistola ad Plancum, ad Att. 16, 16.

BUTHROTUM, ad Att. 4, 8. adiective.

BYLLIS, Philip. 11, 11. oppidum in ora maritima Macedoniae, f. Illyriae, quod & *Bullis* dicitur: unde in libris *Bulliensis* f. *Bullidensis* & *Byllidensis*.

C.

CAESENSA, ad Div. 16, 27. oppidum in Gallia Cispadana Senonum.

CAICUS, Flacc. 29. amnis Myrsiae.

CAIETA, ad Att. 1, 3. portus celebris Italiae, ad mare inferum, prope Formias, ubi erat Ciceronis Formianum.

CALES, ad Att. 7, 14. oppidum mediterraneum Campaniae.

CALENUM municipium, Agrar. 2, 31. idem oppidum.

CALENUS, ad Att. 8, 3. intellige *ager*, circa Cales.

CALACTA, in Verr. lib. 3, 43. oppidum Siciliae post Halesam. unde *Calactini*, Verr. 3, 43.

CALATIA, ad Att. 16, 6. urbs agri Campani.

CALPE, ad Div. 10, ep. 32. mons praealtus Hispano littori ad fretum Gaditanum adiacens.

CAMERINUM, ad Att. 8, 12. oppidum in montibus, qui Picenum ab Umbria dirimunt.

CAMERS AGER, pro Sull. 19. circa oppidum Camerinum.

CAMERTINUS, pro Corn. Balb. 20. ubi est *foedus Camertinum*, de quo v. Liv. 9, 36.

CANDAVIA, ad Att. 3, 7. regio montibus aspera, quae ab extrema Epiro ad Macedoniam usque pertinebat.

CANNAE, Tusc. Q. 1, 37. vicus Apuliae, clade Rom. bello Punico 2. nobilitatus.

CANUSIUM, ad Att. 8, 11. urbs Apuliae, unde *Canusinus*, ad Att. 1, 13.

CAPENA PORTA Romana, a qua via Appia ducebatur. ad Att. 4, 1. origo nominis dubia est.

CAPENAS, ad Div. 9, 17. Agr. 2, 26. a *Capena* oppido Etruriae inter Veios & Tiberim in ripa sito, quod apud Frontinum & *Capenus* dicitur p. 121.

CAPITINA, in Verr. 3, 43. intellig. *urbs*. *Capitium* est urbs mediterranea Siciliae.

- CAPPADOCIA, ad Att. 5, 18. & propria quidem, regio Asiae inter Taurum & Antitaurum, propinqua Ciliciae.
- CARACHIUM, ad Brut. 3. locus ignotus veteribus Geographis & reliquis auctoribus. Urfinus & Ortelius conieci-
bant legendum: *Dyrrachium*. & ita postulat ep. sequens.
- CARIA, Orator. 2. regio Asiae minoris, a qua *Caricae* di-
cuntur, sc. ficus, quod optimum genus est.
- CARINAE, ad Q. Fr. 2, 3. locus urbis Romae, ubi Cicero
aedes habebat ab avis hereditate acceptas.
- CARTEIA, ad Att. 15, 20. urbs Hispaniae Baeticae ad pro-
montorium Calpen, de qua vid. Cellar. G. A. T. I. p.
69. fqq. de eius situ disputant Hispani.
- CASILINUM, ad Att. 16, 8. urbs agri Campani, Colonia
Romana ad Vulturnum. unde *Casilinenses*, de Invent. 2,
51.
- CASINAS, Agrar. 2, 26. 3, 3. ager circa *Casinum* oppidum
Latii in Volscis.
- CASSIA VIA, Philipp. 12, 9. per mediam Etruriam duce-
bat; media inter Flaminiam & Aureliam. Nomen habet
a *Cassio*, incertum, quo.
- CASSINAS fundus, Philipp. 2, 40. M. Varronis, de quo
vid. de R. R. 3, 5. prope *Casinum*, unde *Casinas* & *Cas-
finas* fit.
- CASTULONENSIS saltus, ad Div. 10, ep. 38. in Hispa-
nia Tarraconensi prope urbem *Castulonem* ad ripas Baetis
sitam.
- CATINA, in Verr. 2, 75. urbs Siciliae. unde *Catinenses*,
Verr. 2, 40.
- CAUCASUS, Tusc. 2, 10. mons Asiae, Iberiam & Alba-
niam a septentrione claudens.
- CAUDICINI, de Offic. 3, 30. oppidum Samnii, a quo *fur-
cae Caudinae*, *pax Caudina* dicuntur. item *Caudinum proe-
lium*, Cato 12.
- CAUNII, ad Q. Fr. 1, 1. 11. cives *Cauni*, de Div. 2, 40. ur-
bis Cariae maritimae. ubi & est *Cauneus*. *Ficus Cauneae*
in magno pretio in Italia erant. vid. l. c. sunt enim Car-
icae optimaе.
- CELTIBERI, Tusc. 2, 27. populi Hispaniae Tarraconen-
sis, a
- CELTIBERIA, Phil. 11, 5. regione Hispaniae Tarraco-
nensis.
- CENTURIPAE, Verr. 4, 29. oppidum Siciliae 12, m. p.

- ab Aetna, ut est in Itiner. Anton. p. 93. Sed ibi est *Centuripa*, quod Wesselingio neutrum pl. videtur.
- CENTURIPINUS, in Verr. 2, 58.
- CEOS, ad Att. 5, 12. insula celebris e Cycladibus; dicitur & *Cea*. patria Simonidis.
- CEPHALÉDUM, in Verr. 2, 52. oppidum Siciliae.
- CERAMICUS, ad Att. 1, 10. locus ceber Athenis duplex, alter in urbe, alter extra urbem, cuius saepissime apud Graecos mentio. de utroque docte scripsit Meursius in libello de *Ceramico gemino*, qui exstat Thef. Gronoviani T. 4.
- CHALCEDONIUS, a *Chalcedone* urbe Bithyniae.
- CHALCIDICUS EURIPUS, de Nat. D. 3, 10. fretum inter Euboeam & Graeciam continentem, quod nomen habet a *Chalcide*, Euboeae urbe, septies die ac nocte reciprocans de vulgari fama.
- CHAONIA, ad Att. 6, 3. regio Epiri.
- CHEKRONESUS, ad Brut. 2. est Thraciae Cherfonesus, unde
- CHEKRONENSES, in Pison. 35.
- CHERSONESUS, ad Att. 6, 1. Taurica.
- CHIUS, insula Asiatica, ad oram occidentalem, in qua urbs cognominis; unde *Chii*, pro Arch. 8.
- CHRYSAS, in Verr. 4, 44. fluvius Siciliae per Assorinorum & Agrinorum agrum fluens.
- CIBYRA, in Verr. 4, 13. oppidum, quod ab aliis ad Pisi- diam, ab aliis ad Phrygiam refertur. quia est fere in con- finio. Hinc
- CIBYRATAE, in Verr. 4, 13. ad Att. 5, 2. qui venatus stu- diosi & periti erant, pantherasque capiebant, unde *Cybi- ratae pantherae*. item
- CIBYRATICUS, ad Att. 5, 21. & aliis locis.
- CIMBRI, pro L. Manil. 20. populi Germaniae in Cherso- neso ab Albis ostio in septemtrionem longe procurrente, quae Cimbria ab iis dicitur, hodie *lütland*.
- CIMMERII, Acad. 5, 19. sunt populi fabulosi Italiae ab oppido *Cimmerio*, quod ad Baianum & Avernum sinum fuisse dicitur.
- CINGULUM, ad Att. 7, 11. oppidum in Piceno, belli ci- vilis Caesariani tempore aedificatum a T. Labieno. Sed fuit praeterea aliud *Cingulum*, quod *Florentinum* dicitur, ut ab hoc *Piceno* distinguatur.

- CIRCEII, ad Att. 12, 19. urbs cum promontorio Veteris Latii, subiecta Pomtinae paludi.
- CITTIEUS, a *Cittio*, Cypri urbe.
- CITARINI, in Verr. 3, 43. Cluverius legendum censet *Cetarini*, a *Cetaria*, urbe Siciliae inter Segeſtanorum emporium & promontorium.
- CIVARO, ad Div. 10, ep. 23. locus in finibus Allobrogum, ſi lectio recta eſt. Nam Mſſ. quidam habent *Cuiaro*: unde Scaliger, Sirmondus, & alii legi volunt *Cularo*, quae eſt *Gratianopolis*, hodie *Grenoble*: quos bene ſequitur Graevius.
- CLARIUS Br. 51. a *Claro* urbe Colophoniorum.
- CLASTIDIUM, Tuſc. Q. 4, 22. vicus Galliae Cifalpinae.
- CLATERNA, ad Div. 12, ep. 5. oppidum Lingonum in Gallia Cifpadana, iuxta amnem eiufdem nominis.
- CLAZOMENAE, Tuſc. 1, 43. urbs Ioniae.
- CLITERNINUS, ad Div. 12, 22. a *Cliterno*, Aequorum oppido.
- CNIDUS, pro L. Manil. 12. urbs Cariae, unde *Cnidius*, in Verr. 4, 60. &c.
- CNOSII, de Legg. 1, 5. incolae urbis *Cnoſi* in Creta.
- COBIOMACHUS, pro Font. 5. vicus ignobilis inter Toloſam & Narbonem.
- COCYTUS, de Nat. D. 3, 17. fluvius ap. inferos.
- COELIMONTANA PORTA, in Piſon. 23. Romana porta, dicta a *Coeli* monte, in cuius clivo erat.
- COLCHIS, regio ad litus orientale Ponti Euxini notiffima, cuius populi *Colchi*.
- COLLATIA, Agrar. 2, 35. oppidum Latii non procul ab urbe Roma.
- COLOPHON, urbs Ioniae celebris. unde *Colophonii*.
- COMENSIS, ad Att. 5, 11. a *Como* ſ. *Novocomo*, colonia tranſpadana Galliae cifalpinae.
- COMMAGENE, ad Div. 3, 10. pars Syriae, Amano monti & Euphrati interiecta: unde *Commagenus*, ad Att. 2, 12.
- COMMORIS, ad Div. 15, ep. 4. vicus vel caſtellum Ciliciae in Amano monte.
- CONSENTINI, de Fin. B. 1. 3. cives oppidi *Conſentiae* in mediterranea Bruttiorum.
- COUS, in Verr. 4, 60. ab inſula *Co*, inter Aſiaticas ſita ad oram occidentalem, in qua urbs eodem nomine.

- CORCYRA, insula nota Graeca a parte occidentali, cuius populi *Corcyraei*.
- CORDUBA, urbs in Hispania ulteriori s. Baetica.
- CORFINIUM, ad Att. 8, 3. &c. municipium Pelignis, cum bello Italico, tum civili Caesaris nobilitatum. v. Caes. de B. C. L. I. unde *Corfiniensis* ad Att. 8, 5.
- CORINTHUS, urbs Aethiopiae, ad Isthmum; a Mummio deleta & a Iul. Caesare instaurata: a qua dicuntur *Corinthia vasa*, Rosc. Amer. 46. Tusc. 2, 14. & *Corinthium aes*, ad Att. 2, 1. &c. factitium, e variis metallis artificiose mistum & ante Corinthum a Mummio deletam notum. v. Dukerus ad Flor. 2, 16. Bochartus Hieroz. 2, 6. 16. Forte post eam dirutam primum Romae innotuit, cum in praeda Corinthia signa & vasa ex huiusmodi aere facta Romam perlata essent.
- CORIOLANUS, ad Att. 9, 10. a *Coriolis* urbe Latii ad viam Appiam.
- CORYCUS, ad Div. 12, 13. oppidum Ciliciae.
- COSANUM, ad Att. 9, 6. ager urbis *Cosae* in Etruria.
- CRABRA AQUA, Agrar. 3, aquae ductus ex agro Tusculano ad urbem deductus: unde & Tusculana dicitur Balb. 20. sed post Tusculanis aqua Crabra relicta sub Augusto. v. de ea Frontin. de Aquaeduct. n. 9.
- CRANNON, de Or. 2, 6. urbs Thessaliae: melior scriptura est *Cranon*, ut docet Drakenb. ad Liv. 36, 10.
- CRATER, ad Att. 2, 8. fuit sinus inter Milenum & Minervae promontorium amoenissimus.
- CRETA, insula Graeca inter Aegaeum & Cyrenaicum mare.
- CRETES, Tusc. 2, 14. incolae Cretae.
- CRODUNUM, pro Fontei. 5. pro quo alii *Crodimum* legunt: locus fuit obscurus in provincia Gallia, forte non procul Tolosa.
- CROMMIU-ACRA, ad Div. 12, ep. 13. promontorium Cypri, *κρομμύς ἀκρα* Gr. contra Anemurium, promontorium Ciliciae. v. Victor. ad h. l.
- CROTON, ad Att. 9, 19. urbs in Brutiis: unde *Crotoniatae*, de Invent. 2, 1.
- CRUSTUMINA tribus, Planc. 16.
- CULARO, v. *Civaro*.
- CUMAE, urbs Campaniae; unde *Cumani*, incolae urbis, & *Cumanus* ager, Agr. 2, 26.
- CUMANUM, ad Att. 4, 10. praedium Pompeii prope Cumas.

- CUMANUM, Acad. 1, 1. praedium Varronis.
- CURES, ad Div. 15, ep. 20. urbs Sabinorum princeps, unde *Cures Sabinae* dicuntur.
- CYBIRATAE, v. Cibratae.
- CYBISTRA, ad Div. 15, ep. 2. 4. oppidum Cappadociae.
- CYDNUS, flumen in Cilicia, Phil. 2, 11.
- CYMAEUS FUNDUS, pro Flac. 20. ad *Cymen*, Aeoliae oppidum.
- CYPRUS, insula Afiatica e regione Ciliciae asperae, unde Ciceronis provinciae Ciliciae attributa erat.
- CYRENAE, pro Planc. 5. urbs Cyrenaicae regionis in Africa, unde *Cyrenaeus*, Tusc. Q. 1, 42. & *Cyrenaicus*, Acad. 4, 42.
- CYRRHESTICA, ad Att. 5, 18. pars Syriae, confinis Ciliciae, nomen habet a *Cyrrho* urbe, Plin. 5, 23. quae non confundenda est cum *Cyrrho* Macedoniae, a qua *Cyrrhestica Minerva* dicitur, quod in ea urbe templum Minervae Alexandri M. iussu exstructum est. Inde autem cultus migravit in Syriam, ubi templum *Cyrrhesticae Minervae* memorat Strabo L. 16, p. 1090. Ipsa urbs *Cyrrhus* Syriae ab altera Macedoniae nomen traxisse videtur, ut plures aliae urbes Syriae cognomines urbibus Macedoniae & Thessaliae invenias, quod iis Thessali & Macedones suarum urbium nomina tribuere.
- CYZICUM & CYZICUS, urbs Mysiae minoris, ad Pontidem, s. Hellepontum. Nam in Hieroclis Synecdemo Cyzicus Hellepontum metropolis est, quemadmodum v. c. Lampfacus, quod ap. Cic. Verr. 1, 24. oppidum in Helleponto dicitur, quod ab aliis ad Mysiam refertur. v. in *Hellepontus*. In bello Mithridatico nobili obsidione inclaruit, & hoc nomine saepe apud Ciceronem commemoratur. Inde *Cyzicenus*.

D.

- DALMATIA, regio Europae, Illyrico & Moesiae confinis.
- DANAI, Graeci, a Danao.
- DARDANI Sext. 34. incolae Dardaniae, quae est pars Moesiae superioris, Illyrico & Macedoniae finitima.
- DELUS, insula celebris propter Latonae partum & religionem, in mari Aegaeo; unde *Deliacus*, Orator. 70. & *Delius*, de Divin. 1, 54. *Deliaca vasa*, Rosc. Am. 46.

- Verr. 4, 1. *Deliaea supellex*, Verr. 2, 72. v. Harduin. ad Plin. 33, 11. *Deliacus Gallinarius*, Acad. 2, c. 26. cf. c. 18. v. Taylor ad Marmor Sandvicenſe p. 57.
- DELPHI, urbs Photidis.
- DELPHICAE MENSAE, Verr. 4, 59. genus abaci, vel menſae e marmore, quod primum Delphis factum & inventum.
- DENSELETAE, in Piſon. 34. Thraciae populi; etiam *Denteletae* dicuntur.
- DERTHONA, ad Div. 11, ep. 10. urbs Liguriae, inter Genuam & Placentiam ſita, Colonia Romanorum.
- DIANIUM, in Verr. Lib. 1. 34. 5, 36. oppidum in Hiſpania Baetica maritima, dictum a Diana, praecipue ibi culta.
- DIONYSIOPOLITAE, ad Q. Fr. 1, 2. 2. pro quo Urſinus: *Dionysopolitae*, a *Dionysopoli* Phrygiae urbe, quae ad Ciceronis provinciam Ciliciam pertinuit, de qua loquitur Cicero.
- DODONA, urbs Epiri, in cuius querceto templum Iovis & oraculum. quod dicitur *Dodonaeum*, de Div. 1, 1.
- DOLOPES, populi Epiri.
- DOMITIA VIA, Or. pro Font. 4. in Gallia provincia, quam nomen tuliffe putat Hotomannus a Cn. Domitio, qui Pro-Cof. cum Gallis & Allobrogibus bellum geſſit.
- DORES, populi Graeciae, in Aetolia, a Doro filio Helenis, qui terram illam primus occupavit.
- DORYLENSES, pro Flacc. 17. incolae oppidi *Dorylaei*, quod erat in Phrygia.
- DREPANITANUS, in Verr. 2, 57. a *Drepano* Siciliae oppido & promontorio.
- DYMAEI, ad Att. 16, 1. a *Dyma* urbe Aethiopiae, in quam Pompeius bello piratico magnum numerum piratarum locaverat, ut, quoniam ea urbs mediterranea eſſet, a rapinis maritimis abſtraherentur.
- DYRRHACHIUM, celebris urbs in Illyrico, ad mare, unde in Italiam traectus erat.
- E.
- ECBATANA, L. Manil. 4. *Mediae* caput, quod Tigranes Rex Armeniae tenebat. Armenii enim Medis aliquot provincias eripuerant, atque cum his etiam Ecbatana, totius

- Mediae caput. v. Graev. ad h. l. multa de hac urbe lectu digna habet Bochart. Geogr. S. P. I. L. 3, 14. ubi inter alia docet, nomen habere a diversicoloribus pinnis septem murorum, quibus cincta fuit.
- EDISSA, in Verr. lib. 5, 34. urbs Siciliae cum portu: nemo praeter Ciceronem mentionem fecit.
- EDUI, v. *Aedui*.
- EGGYNA sc. civitas, in Verr. 3, 43. male pro *Engyna*, quod vide. cf. Cluver. Sic. Antiq. 2, 11.
- ELEUSIS, f. ELEUSIN, de Nat. Deor. 1, 42. ad Att. 4, 1. oppidum Atticae Megaram versus, ad dextram ripam Cephisi, celeberrimum *initiis* f. *mysteriis*. Nat. D. 1, 42. Libri quidam scripti & edd. habent *Eleusinam*, ut aliis veterum scriptorum locis: sed eam terminationem Ciceronis aevo iam usitatam fuisse merito dubitat Drakenb. ad Liv. 31, 25.
- ELEUTHEROCILICES ad Attic. 5, 20. ad Div. 15, 4. populi Ciliciae liberi, Graecis etiam *Ἐλευθερίται* dicti, de quibus vid. Spanh. in Orbe Rom. exerc. 2, c. 11. p. m. 231. sq. de *Usu & Pr. Num.* p. 785. ubi de toto hoc genere populorum Imp. Rom. liberorum agit.
- ELIS, ad Div. 13, 26. urbs Peloponnesi, a qua & ipsa regio *Elis* dicitur, unde *Elii*, de Div. 2, 12.
- ELORINI, in Verr. lib. 3, 43. ab oppido *Eloro* Siciliae, iuxta fluvium cognominem.
- EMATHIUS, de Leg. 2, 3. ab Emathia, quae Macedonia est antiquo nomine.
- ENGYNI, in Verr. 3, 43. 4, 44. it. 5, 72. incolae oppidi *Engyi* in Sicilia mediterranea. Dicitur & scribitur etiam *Enguium & Enguini*.
- ENNA, in Verrinis saepe, oppidum Siciliae celeberrimum, prope quod nemus est, ex quo rapta Proserpina dicitur. vid. 3, 48.
- ENTELLINI, in Verr. lib. 3, 43. incolae oppidi *Entellae* in Sicilia ad Crimissum.
- EPICTETUS, ad Div. 3, ep. 10. dicitur Phrygia minor.
- EPIDAUROS, urbs Argolidis.
- EPIPHANEA, ad Div. 15, 4. oppidum Ciliciae ad Amanum montem, diversum ab eo, quod inter Arethusam & Larissam Syriae fuit. Plin. 5, 23.
- EPIRUS, regio Graeciae, ad mare Ionium. unde *Epiroticus*, Attic. 1, 5.
- Cicer. Oper. Vol. XII.*

- EPOREDIA, ad Div. 11, 20. colonia Romanorum in Transpadana Gallia, Sibyllinis libris a pop. Rom. condi iussa, in faucibus Salafforum vallis inter Vercellas & Vitricium.
- EPHESUS, nobilissima Ioniae & totius Asiae urbs, Dianae templo in primis celebrata.
- EQUUSTUTICUS, ad Att. 6, 1. urbs exigua Apuliae in colle sita, dicitur etiam *Aequum Tuticum*, item *Tuticum* simpliciter: nec non *Equitutum*.
- ERANA, ad Div. 15, 4. vicus Ciliciae in Amano.
- ERETRIAS, Acad. Qu. 4, 42. ab *Eretria*, urbe Euboeae.
- ERETRICUS, Tusc. Qu. 5, 38. ab eadem urbe.
- ERYCUS mons, in Verr. lib. 2, 8, 47. celeberrimus *Veneris Erycinae* religione, quae saepe in Verrinis memoratur. Ceterum hic mons *Eryx* potius nominatur & *Erycinus* quam *Erycus*: unde Viri docti reponunt, auctore etiam Asconio, *Erycinum*, quod verum est, vel *Erycium*. In aliis tamen etiam libris interdum haec forma invenitur.
- ERYMANTHIA bellua, Tusc. 2, 8. ab *Erymantho* monte Arcadiae. *Erymanthius* aper. Tusc. 4, 22.
- ERYTHRAE, Verr. 1, 19. oppidum Ioniae.
- ESERNIA, f. *Aesernia*, ad Attic. 8, 11. oppidum Samnitium ad laevam Vulturii.
- ESQUILIAE, de Nat. Deor. 3, 25. mons, in quo Romae pars posita, a quo dicebatur *Esquilina porta*, Cluent. 13, item in Pison. 23. &c.
- EUPHRATES, fluvius Asiae, terminus imperii Rom. ultra quem Parthi habitabant.
- EURIPUS, pro Mur. 15. dicitur in genere pro freto longiori & tenuiori, quale Euboicum est, Taurominitanum in Sicilia &c. de *Euboico* v. *Chalcidicus Euripus*.
- EUKOTAS, ad Att. 15, 9. fluvius Laconiae prope Spartam, nobilis certaminibus & exercitationibus, quae a Spartanis ad eum habebantur; v. Tusc. 5, 34. ubi memoratur: *curfus ab Eurota*. Ad fluvii ripam sedebant spectatores. hinc proverbii vim habere dicunt, *ad Eurotam sedere*, ut sit, aliorum miseras & labores otiosum spectare. Sed *Eurotam* Brutus appellabat rivum, qui villam Lanuvinam rigabat. Itaque *ad Eurotam sedere* est in villa otiosum versari.
- EUXINUS PONTUS, mare inter Europam & Asiam, supra Propontidem.

F.

- FABRATERIA, ad Div. 9, 24. oppidum Volscorum ad am-
nem Trerum, hodie *Falvatera*.
- FALERNUS, ager ad radices montis Maffici in Campania,
vino nobilis. v. *Gaurus mons*.
- FALERNUM, Phil. 13, 5. praedium in agro Falerno.
- FALISCUS, sc. ager, circa *Falerios* Etruriae oppidum, cu-
ius incolae *Falisci*. de eo v. Heinf. ad Ovid. Am. 3, 13.
init.
- FERENTANI, Cluent. 69. incolae oppidi *Ferentii* in Apulia,
vicini Venuliae. Sic vulgo. Sed Graevius bene censet le-
gendum *Frentani*, qui sunt vicini Marucinis, quibuscum
l. c. iunguntur. Nam, non modo nullum est *Ferentium*
aut *Ferentum* in Apulia, quod vulgo putant, sed ne *Fe-
rentani* quidem ulli sunt.
- FESULAE, Catil. 3, 6. 2, 9. oppidum olim Etruriae ad
Apennini radices prope Florentiam. Sulla coloniam ibi
constituit. Unde
- FESULANI, Mur. 24.
- FIBRENUS, Leg. 2, 1. fluvius, qui per Arpinatem Cice-
ronis fundum ferebatur.
- FICULENSE, ad Att. 12, 34. praedium prope *viam Ficu-
lensem*, quae nomen habuit a veteri urbe *Ficulea* s. *Ficul-
nea* (unde & *Ficulnense* scribitur,) in Sabinis, ultra sa-
crum montem.
- FIDENAE, Agrar. 2, 35. oppidum Sabinorum.
- FIRMUM, ad Att. 8, 12. oppidum in agro Piceno. unde
Firmani, Phil. 7, 8.
- FLAMINIA VIA, antiquissima & celeberrima, Roma fere-
bat per Etruriam Ariminum usque: straverat C. Flami-
nius Censor A. U. 533. unde nomen sortita.
- FLUMENTANA PORTA Romae, ad Att. 7, 4.
- FORMIAE, municipium Latii in Aruncis.
- FORMIANUM, ad Att. 1, 4. praedium Ciceronis in agro
Formiano prope Caietam. it. ep. 10. ad Div. lib. 16.
- FORMIANUM, ad Att. 15, 13. praedium Dolabellae pro-
pe Formias.
- FORUM APPII, ad Att. 1, 10. oppidum Latii veteris, pro-
pe tres Tabernas. De hoc genere oppidorum, quae *Fora*
dicuntur, agit Sigonius Ant. Iur. Ital. 2, 5.
- FORUM CORNELIUM, ad Div. 12. ep. 5. seu *Cornelii*,

- oppidum Lingonum ad viam Flaminiam, dictum a L. Cornelio Sulla.
- FORUM GALLORUM ad Div. 10, 30. oppidum in Gallia Cispadana in via Aemilia.
- FORUM IULII, ad Div. 10, 17. colonia Iulii Caesaris in Gallia Narbonensi.
- FORUM VOCONII, ad Div. 10, ep. 17. oppidum Galliae Narbonensis prope flumen Argenteum. Sed ep. 34. est *Vocontium*.
- FREGELLAE, oppidum Volscorum in Latio ad ripam Liris. unde *Fregellani* & *Fregellanus* ager.
- FRETENSE MARE, ad Att. 10. 7. est fretum inter Italiam & Siciliam. v. Turneb. Adversar. 18, 10. Nam *fretum κατ' ἔξοχην* dicitur pro Siculo, ap. Flor. 1, 26. extr.
- FRUSINAS, ad Att. 11, 4. praedium non procul a *Frusino*. Latii oppido.
- FULGINAS, Fragm. Or. 2, pro L. Varen. a *Fulgino* oppidulo in Umbria ad Tiniam amnem.
- FUNDANUS, Or. de lege Agrar. 2, 25. ager circum *Fundos*, ad Att. 14, 6. oppidum Latii novi, inter Tarracinam & Formias situm. Ab eo & *lacus Fundanus* dicitur.

G.

- GABINA vicinitas, pro Plancio 9. a *Gabiis* oppido Latii, fere medio inter Romam & Praeneste loco.
- GADES, Insula cum oppido eiusdem nominis, in Hispania Baetica, ad ostium fluvii Baetis, quod oppidum celebrem portum habet, hodie *Cadix*: inde *Gaditanus*.
- GALATAE, populi Phrygiae confines, cuius olim pars fuit *Galatia*. A Gallis postea occupata est, quibus Graeci admitti fuerunt, unde & *Gallo-Graeci* dicuntur.
- GALLICANUS saltus, Or. pro Quinct. 25.
- GALLICUS ager, Brut. 14. Varr. I. de R. R. c. 2: *Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viritim cis Ariminum datus est, ultra agrum Picenum*. Sic autem dictus est ager iste, quod inde expulsi sunt Galli Senones. Atque sic capiendum vocabulum, ubi Gallicus Picenusque iuguntur, ut fit Catil. 2, aliquoties.
- GALLINARIA Silva, ad Div. 9, 23. in Campania inter ostia Vulturni & Literni iuxta litus.
- GARGETTIUS, ad Div. 15, 16. a Gargetto *ἄρουρα* f. pagus Atheniensi.

- GAURUS mons, Agrar. 2, 14. in Campania, vino nobilis. Montes continui sunt, quorum occidentalis pars *Gaurus*, orientalis *Massicus*, septentrionalis *Falernus* dicitur.
- GEDUSANUS ager, Agrar. 2, 19. memoratur inter loca a P. Servilio Ifaurico sub imperium Rom. redacta. Graevio corrupta vox videtur.
- GELENSES, Verr. 4, 33. 3, 43. ab oppido *Gela* Siciliae, iuxta fluvium, qui *Gelas* dicitur.
- GERMALUS, ad Att. 4, 3. mons & pars urbis Romae.
- GETAE, ad Attic. 9, 10. populi Thraciae Dacis vicinae.
- GORTYNIUS, Phil. 3, 5. a Gortyna, Cretae urbe.
- GRAECIA dupliciter dicitur: 1) latius, duas provincias Macedoniam & Achaiam complexa. 2) angustius de parte ea, quae inter Isthmum Peloponnesi & Thessaliam interiacet, quae Graecia proprie dicitur.
- GRAECIA MAGNA, pars inferioris Italiae, Coloniae Graecorum occupata. de eius terminis & nominis ratione vid. Cellar. G. A. T. 1, p. 512.
- GRAECOSTASIS, ad Q. Fr. 2, 1. locus Romae in foro antecuriam, ubi legati exterorum populorum & regum consistere solebant & expectare, donec responsa acciperent a senatu.
- GYARUS, ad Att. 5, 12. asperrima insula in Aegaeo.
- CYTHEUM, de Off. 3, 4. navale Spartanorum.

H.

- HALES, ad Div. 7, ep. 20. flumen in Lucania. add. *Heles*.
- HALESA vel HALAESA. in Verr. lib. 2, 7. oppidum Siciliae; unde *Halesini*, qui saepe in Verrinis memorantur.
- HALENTINUS, in Verr. 3, 43. pro quo est in Graeviana *Alentinus*; quod sic esse in numis ostendere viri docti. Est autem ab *Alento* vel *Aluntio*, oppido maritimo inter Lilybaeum & Pelorum.
- HALICARNASSUS, princeps urbs Cariae.
- HALICYENSES, Verr. 2, 33. ab *Haliciis*, oppido Siciliae Lilybaeum versus.
- HALUNTINUS, Verr. 4, 23. v. *Halentinus*.
- HALYS, de Div. 2, 56. fluvius Paphlagoniae.
- HAEDUI, ad Div. 7, 10. v. *Aedui*.
- HELES, *etis*, ad Att. 16. 7. fluvius nobilis propè Veliam. vid. ad Div. 7, 20. ubi *Hales* appellatur.

- HELIOPOLIS, de Nat. Deor. 3, 21. urbs Aegypti, nobilis templo Solis.
- HELLESPONTUS, fretum Europam ab Asia dividens. Dicitur etiam de tota ista Asiae parte, quae est ad Hellepontum. Hinc in Verr. 1, 24. *Lampsacum* Hellepontii oppidum dicitur. ad Div. 13, 53. *Pariana* civitas in Helleponto.
- HEMONIS, ad Att. 8, 15. loci nomen esset, si locus fanus esset. sed sine dubio in hac voce corruptus est.
- HERA, ad Att. 2, 1. urbs Siciliae, quae & *Hybla* notiori nomine dicitur.
- HERACLEA, Verr. 2, 50. oppidum Siciliae, circa ostium fluvii Halyci. a qua dicuntur
- HERACLIENSES, Verr. 3, 43.
- HERACLEOTÆ, ad Div. 13, 56. incolae urbis Heracleae in Caria.
- HERBITA, in Verr. 3, 32. oppidum Siciliae mediterraneae ad Heracos montes: unde
- HERBITENSES, in Verr. lib. 2, 64. & aliis locis. Hodie urbs in ruinis iacet ab Enna versus septemtrionem euntibus obvia.
- HERCULANUM, f. *Herculaneum*, ad Att. 7, 3. oppidum non procul Pompeiis. Gr. *Ἡράκλειον*, a quo dicitur
- HERCULANEA VIA, Agr. 2, 14. inter lacum Lucrinum & mare in Campania, via multarum deliciarum.
- HERCULANENSIS, ad Div. 9, 25. ab eodem oppido.
- HERNICI, populi Latii.
- HIEROSOLYMA Flacc. 28. urbs *suspiciosa* & *maledica* dicitur.
- HIEROSOLYMARIUS, ad Att. 2, 9. per iocum Pompeius dicitur ab Hierosolymis captis.
- HIMERA, in Verr. 4, 33. urbs & fluvius Siciliae.
- HIRPINI, de Div. 1, 36. populi Italiae.
- HISPALIS, ad Div. 10, 32. Hispaniae Baeticae urbs, hodie *Sevilla*.
- HISPANIENSIS, de Nat. D. 3, 10.
- HISTER, fluvius, Orator. 45. Danubii ea pars, quae in Illyrico est.
- HYBLENSIS, in Verr. 3, 43. ab *Hybla* urbe. Sed tres *Hyblae* sunt. *Maior* prope Centuripas: *parva*, quae & *Megara* dicitur, unde *Hyblaeae apes*: & *minor*, quae & *Hera* dicitur. de qua Cicero loquatur, non satis liquet. Forte

- de magna. Nam minorem ipse *Heram* appellat ad Att. 2, 1. & minorem *Megaridem* in Verr. 5, 25.
- HYDRUS, *untis*, ad Att. 15, 21. 16, 5. urbs Calabriae cum portu, unde traiectus brevissimus in Graeciam. dicitur etiam *Hydruntum*.
- HYMETTUS, de Fin. B. 2, 34. mons Atticae, melle & marmore nobilis.
- HYPANIS, Tusc. Qu. 1, 39. fluvius in regione ad Bosphorum Cimmerium.
- HYPERBOREI, de N. D. 3, 23. populi Sauromatiae maxime boreales.
- HYRCANIA, regio in Asia maiori, ad mare Hyrcanum s. Caspium.

I.

- IANICULUM, Agr. 2, 5. mons, in quo Romae pars posita.
- IAPIDES, pro Balbo 14. sunt populi *lapidiae* in ora Italiae maritima, cum ex Illyride in Italiam venitur.
- ICONIUM, caput Lycaoniae.
- IDAEA, de Leg. 2, 9. ab *Ida*, notissimo monte Phrygiae.
- IGUVIUM, ad Att. 7, 13. oppidum Umbriae ad viam Flaminiam; hodie *Eugubium*, *Gubio*. v. Manut. ad hunc locum.
- ILLYRICUM, Man. 12. regio mari Adriatico adiacens, Italiae opposita.
- IMACHARENSIS, in Verr. 3, 42. ab *Imachara* s. *Machara*, ut Mf. Huydecoperianus habet, Siciliae oppido, Herbitam versus.
- INALPINI, ad Div. 11, 4. populi, qui in Alpibus habitant.
- INDUS, de Nat. Deor. 2, 52. fluvius in India.
- INSUBRES, pro Balb. 14. populi Galliae Cispadanae.
- INTEMELIUM, ad Div. 8, 14. urbs citra Alpes, Plin. 3, 5.
- INTERAMNAE, s. INTERAMNA, quod est ap. Frontinum, urbs Umbriae.
- IONIA, regio Asiae minoris.
- IONIUM MARE, de Orat. 3, 19. est mare Adriaticum: vocat enim *superum*, & opponit *infero*. Alias sic dicitur mare omne inter Italiam, Siciliam & Graeciam,
- IRPINUS fundus, Agr. 3, 2. *Hirpinus*.
- ISAURI, ad Div. 15, 2. populi Isauriae.

- ISAURICUS, ad Att. 5, 21. ab *Isauria*, quae est regio interiecta Pisidiae, Pamphyliae, Ciliciae & Lycaoniae.
- ISARA, ad Div. 10. 15. flumen Galliae Transalpinæ.
- ISSUS, ad Att. 5, 20. urbs Ciliciae ad Pinarum amnem & finum Issicum, qui ab ipsa urbe nomen tulit.
- ITALIA, Agr. 2, 25. angustius dicitur & antiquius de Latio.
- ITHACA, insula Ulyssis ad Leucadiam peninsulam in mari Ionio sita.
- ITHYREI & ITURAEI, Phil. 13, 8. sunt populi Syriae, artis sagittariae periti, ex quibus servi gladiatores &c.
- IUTURNA, Cluent. 36. lacus vel fons in Italia saluber iuxta Numicum amnem, a Iuturna Nympha, de qua est ap. Virgilium in Aeneide ultima.

L.

- LABICI, Agrar. 2, 35. oppidum Latii, quod & *Labicum* dicitur, a qua via *Labicana* 15 m. p. ab urbe. Unde *Labicanum*. Paradox. 6, 3. ager circa oppidum.
- LACONICUM, ad Att. 4, 10. sudatorium in balneis, in hemisphaerium aedificatum, quo utebantur crudi. Inventum est hoc genus a Lacedaemoniis: inde nomen.
- LACAENA, Tusc. Qu. 1, 42. femina Spartana; ut *Laco* de viris.
- LAMPSACUM, in Verr. 1, 24. urbs Mysiae s. Hellepontii. Nam Cicero: *Lampsacum est urbs in Helleponto*. Hellepontos autem complectitur etiam Myliam. v. *Hellepontos*.
- LANUVIUM, pro Muren. 41. oppidum Latii; municipium, cultu Iunonis Sospitae celebre. Unde *Lanuvini*, de Nat. D. 1, 29.
- LANUVINUM, de Divin. 1, 36. ager circa Lanuvium.
- LANUVINUM, ad Att. 9, 9. praedium in agro Lanuvino.
- LAODICEA, ad Att. 5, 15. quae & *Laudicea*, ut *Laodiceani* & *Laudiceni*, dicitur; urbs Phrygiae maioris, ad fluvium Lycum, non procul ab Apamea. de hac capiendus est Cicero, quoties de Laodicea provinciae suae attributa loquitur.
- LAPITHAE, in Pison. 10. in Thessalia populi, fabulis celebrati.
- LARINUM, ad Att. 4, 12. 7, 13. 8, 13. municipium ad fines Apuliae in Ferentanis, ad dexteram Tiferni ripam. Inde *Larinus* & *Larinas*, pro Cluent. 5, 6.

LATERIUM, ad Att. 10. 1. fundus Q. Ciceronis in Arpinati agro. conf. 4, 7. ad Q. Fr. 3, 1.

LATIARIS, pro Milon. 31. cognomen Iovis, qui Latio praefidet, in Latio colitur: pro quo scribunt alii *Latialis*. sed in Gronov. refertur ad montem: quod merito reprehendit Graevius. Mons enim, de quo ibi sermo, est *Albanus*, non *Latiaris*.

LATINI, populi Italiae, incolae Latii.

LATINIENSES, de Haruspic. Resp. 28. iidem.

LATMUS, Tusc. 1, 38. mons Cariae, in quo Endymion obdormivit.

LATRO, ad Q. Fr. 2, 6. urbs & portus Etruriae.

LAVERNIUM, ad Att. 7, 8. nomen loci aut fani a *Laverna* Dea dicti.

LAVICANUS, pro Planc. 9. ab Lavico. v. *Labici*.

LAURENTUM, oppidum Latii.

LEBADA, de Divin. 1, 33. urbs Boeotiae; ad quam fanum & antrum Trophonii.

LEMNUS, insula Graeca in mari Aegaeo. Unde *Lemnium saxum*, de Fin. B. 2, 29.

LEMONIA tribus, Planc. 16.

LEOCORION de Nat. D. 3, 19. templum Athenis. v. Suidas in *λεωκόριον*, in primis Aelian. V. H. 12, 28.

LEONATICUM, de Nat. Deor. 3, 19. videtur a Cicerone factum vocabulum, ut *λεωκόριον* exprimeret; pro quo Leopardus & Lambinus *Leo natarum*, coniciebant, probante nuper Boherio.

LEONTINI, in Verr. 2, 66. urbs Siciliae in ora maris Siculi inter Catanam & Syracusas; dicitur & *Leontium*, a qua dicitur

LEONTINUS CAMPUS, Philipp. 2, 17. publicus populi Romani, mire fertilis, qui propterea aequae ac Campanus a Cicerone inter patrimonium reip. Rom. refertur: qui & *Leontinus ager*, de Divin. 1, 33.

LEPREON & LEPREOS, ad Att. 6, 2. urbem maritimam Arcadiae esse censuit Dicaearchus in libris de descensu in Trophonii antrum. Sed est urbs maritima Achaiae. Arcadia est mediterranea. pro *Arcadiae* legendum suspicarer *Achaiae*, nisi Pausanias quoque L. 1, c. 5. referret, nonnullos *Lepreon* ad Arcadiam referre, cum sit Elidis. Achaia & Elis confines sunt, itaque facile eadem urbs ab aliis ad Achaiam, ab aliis ad Elidem referri po-

- tuit : cuius confusionis multa exempla exstant.
- LEPTIS, in Verr. 5, 59. duplex Leptis est, altera *magna*, prope Syrtim maiorem, altera *minor*, prope Adrumetum. De qua l. c. sermo fit, coniectura colligendum. Civis Rom. dicitur Lepti negotiatus esse. Fuit ergo ea Leptis in provincia Rom. Atqui Leptis est inter Adrumetum & Tisdram, qui sunt conventus Rom. ap. Hirtium de bello Africano. Ideoque in hanc mihi convenire videtur. Memoratur eadem Leptis minor ap. Hirt. l. c. c. 7. & libera civitas appellatur. Sed in ea licebat negotiari.
- LESBIACI, Tusc. Qu. 1, 31. incolae insulae Lesbi.
- LETINI, in Verr. 3, 43. Nulli sunt, quod constat, in Sicilia *Letini*. Itaque docti coniecere legendum *Letini*. conf. Harduin. ad Plin. 3, 8. Legi etiam posset *Netini*, qui ipsi Ciceroni in Verrinis memorantur.
- LEUCADIA, Tusc. Qu. 4, 34. peninsula Acarnaniae.
- LEUCAS, Tusc. Qu. 4, 18. promontorium peninsulae Leucadiae; sed v. *Leucata*.
- LEUCAS ad Div. 16, ep. 1, oppidum eiusdem peninsulae.
- LEUCATA, ad Att. 5, 9. celebre Leucadiae promontorium, unde amoribus irretiti se praecipitare solebant in mare, ut amore liberarentur. conf. Tusc. 4, 18, & ibi Davilium, qui ostendit, non esse legendum *Leucade*, sed *Leucata*.
- LEUCOPETRA TARENTINORUM, ad Att. 16, 6. ignota est Geographis. *Leucopetra* autem *Rheginorum* e Ciceronis Phil. 1, 3. & Att. 16, 7. nota, unde Cluverius in Ital. Vet. pro *Tarentinorum* legebat *Rheginorum*. Alii aliter hunc locum tentarunt.
- LEUCTRA, Tusc. Qu. 1, 46. oppidum Boeotiae, ad quam celebrem victoriam a Spartanis Thebani, ductu Epaminondae, retulerunt; unde *Leuctricus*, v. c. ad Att. 6, 1.
- LIBYA, regio Africae maritima inter Cyrenaicam & Africam provinciam.
- LIGUR, e Liguria Galliae Cisalpinae.
- LIGUSTICUM BELLUM, de Nat. D. 2, 23. a Liguribus, quibuscum gestum est.
- LILYBAEUM, promontorium Siciliae, unde *Lilybaetanus*, f. Div. in Caecil. 17.
- LINDUS, urbs insulae Rhodi.
- LINTERNUS, Agrar. 2, 26. ab *Linterno*, oppido Campaniae, f. *Literno*. unde *Linterninum* f. *Literninum* praedium, ad Att. 10, 13.

LIPARENSIS, in Verr. 3, 37. a Lipara infula, quae & urbem hoc nomine habet, principe infularum inter Siciliam & Italiam medio mari positarum; quae dicuntur Aeoliae, eademque Vulcaniae & Liparaeae.

LIRIS, amnis Latii.

LITERNINUM, v. *Linterninum*.

LOCRI, ad Att. 6, 1. urbs in Bruttis, ad finem, qui ab urbe *Locrensis* dicitur, nobilitata legistore Zaleuco.

LOCRI, de Nat. D. 2, 2. populus.

LUCA, ad Div. 1, 9. oppidum Etruriae.

LUCANI AGRI, Phil. 13, 5. in Magna Graecia, aut certe confines ei; nam non convenit inter auctores, utrum Lucania sit Magnae Graeciae, nec ne.

LUCANI, Tusc. Qu. 1, 37. populi

LUCEIUM, pro Deiot. 6. castellum Deiotari in Galatia.

LUCENSE MUNICIPIUM, ad Div. 13, ep. 13. est *Luca*.

LUCERIA, ad Div. 15, 15. ad Att. 7, 12. oppidum Apuliae, infra Teanum, ad fluvium Cerebalum; colonia Romanorum.

LUCRETINUS, ad Att. 7, 11. a *Lucreto* vel *Lucretio* in Sabinis, ubi Atticus praedium habebat. Horatius *Lucretilem* appellat.

LUCRINUS lacus, ad Att. 14, 16. in Campania.

LUCRINENSES, ad Att. 4, 10. ostreae, quae in lacu Lucrino capiuntur.

LUPERCAL, ad Div. 7, 20. locus Pani facer.

LUSITANIA, pars Hispaniae veteris, cuius populi *Lusitani*.

LUSIUS, de Nat. D. 3, 22. fluvius Arcadiae, a Cellario omiffus. Eum describit Pausan. in Arcadic. c. 28. qui circa fontes ita appellari dicit, quod Iupiter recens natus in eo lotus fit; qua vero longius a fonte recedat, *Gortynium* ab urbe *Gortyna* appellari.

LYCAONIA, ad Att. 5, 15. regio Asiae inter Ciliciam, Pisidiam, Pamphyliam & Cappadociam; unde *Lycaones* dicuntur.

LYCEUM, de Orat. 1, 21. locus Athenis, in quo Peripatus Aristotelis erat.

LYCIA, regio Asiae minoris, ad mare mediterraneum, Cariae & Pamphyliae interiecta. unde *Lycii*.

LYDIA, regio Asiae minoris versus mare Aegaeum, inter Ioniam, Aeoliam & Phrygiam magnam, unde dicuntur *Lydi* populi, pro Flac. 2. & *Lydius*, de Div. 1, 12.

M.

MACEDONIA, modo est pars Graeciae inter Thessaliam, Thraciam, Acarnaniam &c. modo provincia Romana Proconsularis, Graeciam inde ab Illyride ad Graeciam proprie sic dictam continens.

MACHARENSIS, in Verr. 3, 18. a Machara. vid. *Imachara*.

MALEAE, Div. 4, 12. promontorium Laconicae.

MAMERTINI, in Verr. 2, 5. populi Siciliae, Messanae incolae, quae *civitas Mamertina* l. c. vocatur Mamertini olim Campaniae populi fuere, sed Messanam deinde occuparunt.

MANTINEA, de Fin. B. 2, 30. urbs Arcadiae.

MARATHON, urbs Atticae prope mare Euboicum, ad quam nobilem victoriam Miltiade duce Athenienses consecuti sunt.

MARATHONIUS TAURUS, Tusc. Qu. 4, 22. a Theseo comprehensus.

MARSI, populi Latii, a quibus Italicum s. sociale bellum *Marsicum* de Divin. 1, 44. dicitur, quod eius praecipui auctores fuere, apud eosque bellum ortum est.

MARTIUS CAMPUS, locus patens prope Tiberim, in quo comitia populi Romani centuriata habebantur. Marti consecratus est a Bruto, ne Tarquinio, cuius agri fuerant, reddi posset.

MARUCINI, Cluent. 69. populi Campaniae ad mare Adriaticum, Ferentanis & Pelignis confines.

MASSICUS, vino nobilis mons Campaniae. v. *Gaurus*.

MASSILIA, urbs nobilis in Gallia Narbonensi, hodie *Marseille*. quamquam Vossius ad Melam p. 477. docet, Massiliam veterem non sitam fuisse, ubi hodierna est, sed longe ab ea ad promontorium, ubi & nunc eius rudera sint, & saepe numi effodiantur.

MAURITANIA, pars Africae maritima.

MAURI, ad Div. 10, 30. incolae Mauritaniae.

MAECIA, ad Att. 4, 15. tribus pop. Rom. al. *Metia*.

MAEOTIS, palus s. lacus in Sarmatia ultra Isthmum Tauricum.

MEDI, populi Asiae maioris, ultra Tigridem.

MEGARA, urbs Megaridis, Atticae confinis, atque adeo eius, ex veterum nonnullorum sententia, pars.

MEGARIS, in Verr. 5, 25. urbs Siciliae prope Syracusas

- ad mare, quae & *Hybla minor* dicitur. Liv. 24, 35. & alibi *Megara* vocat in plurali. Sed feminino genere etiam Plinius dixit H. N. 4, 7.
- MEGARICI, Acad. 4, 42. philosophi ex Euclidis schola.
- MEGARICA SIGNA, ad Att. 1, 8. id est, Megaris e lapide, qui ibi nascitur; elaborata. Statuae Megaricae valde celebres.
- MELITA, insula maris Siculi, quae hodie *Malta* dicitur. Unde *Melitenfis vestis*, Verr. 2, 72. e gossypio facta.
- MENENII, in Verr. 3, 43. incolae oppidi Siciliae *Menae* dicti, quod subiacebat lacui Palicorum.
- MESSANA, urbs Siciliae ad fretum posita, quae & *Mamertina civitas* dicitur in Verrinis.
- MESOPOTAMIA, regio Asiae maioris inter Euphratem & Tigridem.
- METAPONTUS, de Fin. B. 5, 2. urbs Magnae Graeciae prima a Tarento ad mare sita.
- METHYMNAEUS, Tusc. Qu. 2, 27. a *Methymna*, urbe insulae Lesbi, cuius vites & uvae celebrantur apud Virgilium.
- MILETUS, urbs Ioniae, a qua Milefii. Celebrantur etiam ap. Ciceronem in Verrinis *lanae Milefiae*.
- MILYADUM COMMUNE, in Verr. 1, 38. regiuncula & urbs in Lycia ad Taurum montem.
- MINTURNAE, oppidum in Auruncis in confinio Campaniae & Latii ad Liris ostia. unde *Minturnenses*.
- MINUCIA VIA, ad Att. 9, 6. Roma a porta Minucia Brundisium ferebat, ut Appia, sed alio tractu, nempe per Sabinos, frata a L. Minucio eo, de quo ap. Liv. 4, 16.
- MISENUM, promontorium, portus & oppidum Campaniae.
- MITYLENAE f. *Mytilenae*, nam utrumque rectum esse docet Voss. ad Melam p. 502. urbs Lesbi.
- MOLOSSI, populus Epiri.
- MONS SACER, post Anienem in Sabinis, ita dictus a *legibus sacris*.
- MOPSUHESTIA, ad Div. 3, 8. *Μόψυστια* (regis Argivorum) *ἑστία*, oppidum Ciliciae, ad Pyramum amnem prope mare.
- MULVIUS Pons, ad Att. 13, 33. qui Tiberim iungit, prope Romam. de quo v. Tacit. A. 13, 47.
- MORGANTINUS AGER, al. *Murgentinus*, in Verr. 3, 18.

- qui est ad *Morgantium*, oppidum Siciliae, supra ostium Simaethi, prope mare.
- MUTINA, oppidum Galliae Cispadanae, hodie *Modena*.
- MUTYCENSIS, in Verr. lib. 3, 43. a *Mutica* Sicil. oppido: f. *Muticensis*, ut habet Mf. Huydecoperianus, alii *Mutyensis*.
- MYCENENSES, a *Mycenis* in Argolide.
- MYLASA, Phil. 5, 7. urbs Cariae; unde *Mylasei*, ad Div. 13, 56. Haec est urbs, in quam cum Stratonicus venisset, propter templorum multitudinem clamavit: *audite templa*.
- MYNDUS, oppidum Cariae. *Myndenses*, eius cives. ad Div. 3, 8. ubi tamen Manutius legi volebat *Synnadenses*: Quarterius ap. Olivetum *Midaenses*, ab oppido Phrygiae *Midaio* (Graece *Μιδάσιον*). Fuit enim ea pars Phrygiae sub Procof. Ciliciae; a qua longe aberat *Myndus* Cariae.
- MYRINA, ad Div. 5, ep. 20. urbs Aeoliae.
- MYSIA, regio Asiae min. ad mare Aegaeum & Hellespontum, unde
- MYSORUM GENS, Or. pro Flacco 3.

N.

- NAR ad Att. 4, 15. fluvius Lucaniae prope lacum Velinum.
- NARBO, caput Galliae Narbonensis.
- NARONA, ad Div. 5, ep. 9. 10. oppidum Dalmatiae. In Graev. Cod. erat *Narbona*, & hoc Scaliger ad Eusebium Plinio, Itinerariis restituere volebat, quod etiam vulgatas Ptolemaei edd. obsidet. Sed rectum est *Narona*, quod etiam H. Surita Ptolemaeo restituit ad Itin. Ant. p. 338. ed. noviss.
- NEAPOLIS, Campaniae oppidum.
- NEAPOLITANUM Pompeii, ad Att. 7, 2.
- NEAPOLIS, Verr. 4, 53. pars Syracusarum novissima.
- NEMAEUS leo, Tusc. Q. 4, 22. a Nemea loco in Argolide.
- NEMORENSIS, ad Att. 6, 1. intellige *ager*. Lucus erat in agro Aricino Dianae sacer; ei adiacentem agrum, *Nemorensem* dicebant.
- NEMUS, ad Att. 15, 4. lucus Dianae sacer in agro Aricino. Unde *Nemorensis*.
- NERVII, populus Galliae, e Caesare notus.
- NESIS, ad Att. 16, 1. insula Campaniae obiecta, in qua Lucullus filius villam habebat.

- NETUM, in Verr. 4. 26. oppidum Siciliae.
- NETINI s. NETINENSES, in Verr. 5. 51. 2, 64.
- NICAEA, ad Att. 14, 1. urbs Liguriae prope mare: hodie *Nizza*.
- NICAEENSES, ad Div. 13, ep. 61. incolae *Nicaeae* in Bithynia.
- NILUS, fluvius Aegypti.
- NOLA, urbs in Campania, unde *Nolani*, & *Nolanus ager*, item *Nolanum*, praedium prope Nola, ad Att. 13, 8.
- NORENSIS, Fragm. Or. 17, pro M. Aem. Scauro. p. 10. a *Nora*, oppido Sardiniae.
- NOVAE, de Orat. 2, 66. sc. tabernae argentariorum in foro Rom. exornatae scutis Cimbrorum, ut *Veteres Samnitium*. Livius 9, 40.
- NOVOCOMENSES, ad Div. 13, 35. incolae oppidi Novi Comi in Insubria ad lacum Larinum.
- NUCERIA, Agrar. 2, 31. est oppidum Campaniae, quod Itin. Ant. 16, m. p. a Nola abesse dicit. Ceterum plures esse Nucerias ad I. c. observat Surita.
- NUMANTIA, urbs Hispaniae Tarraconensis nobilis. unde *Numantinum foedus*, de Fin. B. 2, 17.
- NYSAEI, ad Div. 13, ep. 64. incolae oppidi *Nysae* in Moeonia Lydia.

O.

- OCRICULANA villa, pro Milon. 24. ad *Ocriculum*, oppidum in Umbria cis Apenninum.
- OETA, mons inter Thessaliam & Macedoniam; unde *Oetaeus*.
- OLBIA, ad Q. Fr. 2, 7. urbs Sardiniae. Unde *Olbiensis*, ad Q. Fr. 2, 3. sc. epistola, i. e. Olbiae scripta. Nam de ea ibi sermonem esse, ex ipsa epistola facile intelligitur.
- OLYMPENI, ab Olympo, urbe Pampyhliae, a P. Servilio Isaurico capta. Agr. 1, 2. 2, 19.
- OLYMPIA, de Orat. 3, 32. ad Att. 13. 30. urbs Elidis in Peloponneso, iuxta Alpheum in Pisaeo agro, celebris ludis Olympicis.
- OLYMPUS, de Div. 1, 12. &c. mons inter Thessaliam & Macedoniam.
- ONCHESMITES, ad Att. 7, 2. ventus ab Onchesmo Epiri portu flans.
- OPUS, ad Att. 6, 2. urbs Locridis, metropolis *Opuntiorum*.

- ORESTIS, Har. Resp. 16. pars Macedoniae libera.
 ORINDICUS AGER, Agr. 2, 19. s. potius *Orondicus* aut *Orondius*, ab *Oronda*, urbe inter Pisidiam & Isauriam.
 OROPUS, ad Att. 12, 23. urbs Boeotiae in finibus Atticae.
 OSTIA, celebris colonia ad ostium Tiberis. Unde
 OSTIENSIS PROVINCIA, pro Mur. 8. quaestoria. & *Ostiensis* incommodum, Man. 12. quod experti Rom. sunt, cum ad Ostiam classis Rom. a piratis capta & oppressa est.

P.

- PACHYNUM, Verr. 5, 34. promontorium Siciliae.
 PAESTUM, ad Att. 11, 17. urbs Lucaniae, Gr. *Possidonia*, a qua finis *Paestanus* dicitur. ad Att. 16, 6. *Paestana praefectura* memoratur ap. Front. de Colon. p. 109.
 PALATIUM, mons unus ex his, in quibus exstructa est Roma: *mons Palatinus*.
 PALATINA, tribus populi Romani urbana.
 PALATINAE BALNEAE, pro Rosc. Amer. 7. quia fuere ad Palatinum montem vel in monte
 Πάλλος, ad Div. 12, ep. 13. oppidum prope Laodiceam.
 PAMPHYLIA, regio Asiae minoris ad mare mediterraneum (unde *mare Pamphylium* eius pars, quae Pamphyliam aluit, dicitur) inter Lyciam & Ciliciam.
 PANORMITANI, cives urbis *Panormi*, quae est urbs Siciliae celebris & portus in parte occidentali.
 PAPHLAGONIA, regio Asiae min. ad Pontum Euxinum inter Bithyniam & Pontum.
 PAPHUS, urbs Cypri notissima propter cultum Veneris, quae inde *Paphia*.
 PARIANA CIVITAS, ad Div. 13, 53, *Pariorum* in Hellesponto urbs, *Paros*.
 PARMIA, urbs Galliae Cispadanae. unde *Parmenses*.
 PARTHI, proprie populi Persiae, ultra Euphratem: deinde omnes, qui olim Persae.
 PARTHINI, in Pison. 40. populi in Illyrico.
 PATARANI, pro Flacc. 32. urbis *Patarae* in Lycia cives.
 PATRAE, urbs notissima Achaiae.
 PEDANUM, ad Att. 9, 18. praedium in agro Pedano h. e. prope *Pedum*, oppidum inter Praeneste, Tibur & Tusculum.

PELASGI, populi Graeciae.

PELIGNUS, e Pelignis, populo Italiae, Marfis, Marrucinis, & Ferentanis confini.

PELION NEMUS, ad Heren. 2, 22. in monte Pelio in Thessalia.

PELIUS MONS, de fat. 15.

PELLA, ad Att. 3, 8. caput Macedoniae, unde reges Macedoniae, Philippus & Alexander *Pellaei* dicti. Philippum Demosthenes de Corona contemptus causa appellat ἐν Πέλλῃ ἱραφέντα, & cum contemptu de ea urbe loquitur.

PELOPONNESUS, magna peninsula, reliquae Graeciae Isthmo Corinthio adhaerens.

PELORUM, promontorium ad Siciliae fretum.

PENTELICUS, ad Att. 1, 8. Hermes Pentelicus, est statua eius generis, quod *Hermas* vocabant, facta e marmore, quod praestantissimum e monte Atticae Pentelico, auctore Pausania L. 1, 19. 32. 7, 23. 25. 26. excidebatur, inventore *Byze Naxio*.

PERGA, urbs Pamphyliæ.

PERGAMUS, urbs Myliæ maioris celeberrima, unde *Pergameni*.

PERRHAEBIA, in Pison. 40. pars Thessaliae; alii tamen ad Macedoniam, item ad Aetoliam referunt.

PERSICE, ad Att. 15, 9. porticus celeberrima Lacedaemone-fuit, quae hoc nomine appellabatur, quod e manubiis Persarum aedificata erat. Vitruv. 1, 2. Ad hanc alludens Brutus in villa Lanuvina porticum Persicen appellabat. v. *Eurotas*.

PESSINUS, urbs Gallo-Graeciae s. Galatiae, unde *Pessinuntius*.

PETRINI, in Verr. 3, 39. Petrae oppidi in Sicilia cives.

PETRINUM, ad Div. 6, 19. praedium a vico Petrino, qui fuit in agro Sinuessano.

PHAEACES, Br. 18. populi Corcyrae, mollissimi; quorum molliciem iam Homerus in Odyssæa celebravit.

PHALEREUS, est cognomen Demetrii rhetoris, a pago Attico, in quo natus erat.

PHARSALICUS, a Pharsalo Thessaliae urbe.

PHASELIS, urbs ultima Lyciae, ad fines Pamphyliæ.

PHASELITAE, Agrar. 2, 18. incolae urbis Phaselidos.

PHENEATAE, de Nat. D. 3, 22. a *Pheneo*, oppido Arcadiae.

- PHERAE, de Divin. 1, 25. urbs Theſſaliam; unde *Pheræi*, de Invent. 2, 49.
- PHILOMELUM ſ. PHILOMELIUM, ad Att. 5, 20. ad Div. 3, 8. in Verr. 3, 83. urbs Phrygiæ maioris. Unde *Philomelienses*, in Verr. 3, 83.
- PHINTIA, in Verr. 3, 83. oppidum Siciliæ.
- PHILIUS, ad Att. 6, 2. urbs Achaia, unde *Philiaſii* & *Philiuntii*. Sed illud tamen uſitatius. Tuſc. 4, 3.
- PHOCII, in Piſon. 40. populi *Phocidis*.
- PHOENICE, Acad. 4, 20. pars Syriae: eſt interdum ab ea diſtinguitur propter nobilitatem & magnitudinem. Phil. 11, 14. Cellarius alique negant latinum eſſe: *Phoenicia* Cl. Schwarz adduxit contra locum Varronis de L. L. 4, 6. Sed etiam de Fin. 4, 20. editiones quaedam habent *Phoenicia*. In Gronoviana autem eſt *e Phoenica*, pro *e Phoenice*: quod utrumque recte dici poteſt. Nam multae voces apud Latinos, poëtas tamen maxime, & Graecam & Latinam formam habent. Sic *Penelope* & *Penelopa*, *Circe*, *Circa*. Librarii, qui hoc nesciebant, e *phoenica* fecere *poëtica*, unde *Manutius* fecit *Phoenicia*, quem deinde alii ſecuti ſunt.
- PHRYGES, populi Asiae minoris.
- PHRYGIA, regio Asiae min. ad Hellespontum & Aegaeum mare.
- PHTHIA, urbs Phthiotidis, Theſſaliam partis. Unde *Phthiota*, Tuſc. Qu. 1, 10.
- PICENUS AGER, in Italia, Umbriae confinis. Qui & *Picens ager*, de Senect. 4. v. Graev. & viros doctos ad Flor. 1, 19. item *Picentinus*. *Picentes*, pro Sull. 8. ad Att. 7, 26.
- PINDENISSAE, ad Att. 5, 20. urbs Eleutherocilicum, expugnatione Ciceronis nobilitata, quae & *Pindenissus* dicitur, ad Div. 2, 10.
- PIRAEUS, portus Athenienſis & pagus.
- PISAURUM, oppidum Umbriae maritimum, quod praeterlabitur fluvius cognominis *Pisaurus*. *Pisurenſis*, ad Att. 2, 7.
- PISIDIA, regio Asiae min. Pamphyliae & Iſauriae confinis: a qua *Pisidae* dicuntur.
- PLACENTIA, urbs Galliae Cifalpinæ. hodie *Piacenza*, in confluente Padi & Trebiae. unde *Placentini*.
- PLATAEAE, urbs Boeotiae nobilis.

- PLUTONIUM, de Div. 1, 36. templum Plutonis in Lydia, & quidem in pago Acharaca, qui est in via inter Tralles & Nyfam.
- POLLENTIA, ad Div. 11, 13. Phil. 11. 6. oppidum Liguriae supra Albam, haud procul Tanari ac Sturae confluentibus.
- POMPEIA VIA, Verr. 5, 66. via in Sicilia post urbem Messanam.
- POMPEIANUM, ad Att. 1, 20. praedium Ciceronis in agro Pompeiano. Aliud est *Pompeianum*, ad Div. 7, 3. praedium Marii: & ad Att. 5, 1. Panfae praedium. Dicuntur a *Pompeis*, oppido Campaniae, ut *Pompeiani* Sull. 21.
- POMPTINUM, campus Latii in Volscis: item praedium in illo agro.
- POMPTINA, ad Att. 4, 15. tribus pop. Rom. rustic. quae & *Pontina*, ad Att. 7, 5.
- PONTUS, regio Asiae ad Pontum Euxinum.
- POPILIA, ad Div. 8, 8. tribus rusticanae nomen.
- POTENTIA, Har. Resp. 28. locus in agro Piceno.
- PRAENESTE, oppidum Latii non procul Roma.
- PRETIUS LACUS, pro Mil. 27. in Etruria. Graev. *Prelius*, quod probat Cellar. G. A.
- PRIENE, Paradox. 1, urbs Ioniae.
- PRIVERNAS, a *Priverno*, oppido Latii.
- PROPONTIS, mare inter duo freta Hellespontum & Bosporum Cimmerium interiectum, quasi vestibulum Ponti Euxini.
- PRYTANEUM, locus Athenis, ubi bene meriti de rep. publice alebantur.
- PTOLEMAEUM, de Fin. 5, 1. gymnasium Athenis.
- PTOLEMAIS, ad Div. 1, ep. 7. oppidum Aegypti Alexandriae propinquum.
- PUNICANUS pro PUNICUS, pro Mur. 36. *Punicana triclinia*, humilia & vilis materiae. v. Scalig. ad Varr. R. R. 3, 7. ubi tamen *fenestras Punicanas* non recte interpretari videtur. Plin. 33, 11. *Punicana* commemorat, sed ita ut in iis species magis quam materia videatur.
- PUPINIA, Agr. 2, 35. ager Romae propinquus versus Etruriam, ap. Varr. R. R. 1, 9, 5. Colum. 1, 4, 2. Livio *Pupiniensis*; a quo tribus *Pupinia* nomen habet.
- PUTEOLI, locus celeberrimus in veteri historia in Cam-

- pania, hodie *Pozzuolo*; unde dicuntur *Puteolani*: & *Puteolanum*, ad Div. 5, 15. praedium in agro Puteolano.
 PYRAMUS, fluvius Ciliciae.
 PYRGENSIS, de Or. 2, 71. a *Pyrgo* Tusciae urbe.
 PYRIPHLEGETON, de Nat. D. 3, 7. fluvius igne ardens apud inferos.

Q.

- QUIRINA, ad Div. 8, tribus urbanae nomen.

R.

- RAVENNA, colonia & portus ad mare Adriaticum in Gallia Cispadana.
 REATINA PRAEFECTURA, de Nat. Deor. 2, 2. ab *Reate* oppido Sabinorum, amoenissima urbe. *Reatini* saepe memorantur a Cicerone.
 RECENTORICUS, SICILIENSIS AGER, de lege Agr. passim, v. c. 1, 4. 2, 21. fuit publicus populi Rom.
 REGILLUS LACUS, de Nat. Deor. 2, 2. lacus in Latio.
 REGIUM vel RHEGIUM, ad Att. 16, 6. urbs & promontorium in ora maritima Bruttiorum, unde traiectus in Graeciam; unde *Rhegini*.
 RHEGIUM LEPIDI, ad Divers. 12, 5. 11, 9. urbs Galliae Cispadanae in via Aemilia; nomen tulit ab Aemilio Lepido, qui cum C. Flaminio Consul fuit: ab ea dicuntur *Rhegenses*, ad Div. 13, 7. cf. Plin. 3, 15.
 RHENUS, fluvius Germaniae.
 RHODANUS, fluvius Galliae Transalpiniae.
 RHODUS, insula Asiatica in mediterraneo mari, celeberrima studiis eloquentiae, philosophiae & rei navalis; in qua & urbs cognominis.
 RHOSIACUS, ad Att. 6, 1. a *Rhoso* urbe Ciliciae, in sinu Iffico, celebri vasis fictilibus; unde Atticus, *vasa Rhosifaca* ut sibi mitteret, Ciceronem rogarat.
 ROMILIA, tribus pop. Romani.
 ROSIA vel ROSEA, ad Att. 4, 15. sunt campi fertilissimi agri Reatini, forte illi ipsi, qui in hac ipsa epistola *ῥοσιαν* Reatinorum vocantur.
 RUDINI, de Orat. 3, 42. incolae oppidi in Calabria Ruciarum. pro Arch. 10. *Rudius* est. Sed hic quoque Ant. Augustinus & Urfinus rescribi volebant *Rudinus*.

S.

SABINI, populus Latii.

SACRA VIA, ad Att. 4, 3. via urbis Romae, quae nomen habet a foedere, quod in ea inter Romulum & Tatium ictum est.

SAGRA, de Nat. D. 2, 2. fluvius Bruttiorum inter Locros & Cauloniam in Magna Graecia.

SAGUNTUM, urbs Hispaniae Tarracoënsis; unde *Saguntini*.

SAITAE, de Nat. Deor. 3, 23. a *Sai* urbe Aegypti, & quidem in Delta.

SALAMIS, de Off. 1, 18. una ex insulis Graecis circa Peloponnesum, nobilis clade Xerxis.

SALAMIS, ad Att. 6, 1. urbs Cypri. Unde *Salaminii*, ad Att. 5, 21. pro Arch. 8.

SALAPINI, Agrar. 2, 27. incolae Salapinae.

SALARIA, de Nat. D. 3, 5. Via a porta Collina in Sabinos, a sale dicta per eam Romam devecto.

SALENTINI, Rosc. Amer. 46. incolae oppidi *Salentiae*, in Calabria.

SALERNUM, Herenn. 4, 51. oppidum Picentinorum, pop. in Magna Graecia.

SAMNITES, populi Samnii. item

SAMNIS, genus gladiatorum, quod armis Samniticis utebatur. v. Liv. L. 9, 10.

SAMNIUM, regio Italiae inter Volscos, Pelignos, Campanos, Apulos, Lucanos.

SAMAROBRIVAE, ad Div. 7, 2. oppidum Galliae Belgicae in Ambianis.

SAMOS, insula Asiatica in mari Aegaeo, cum urbe eiusdem nominis, unde *Samii*, *Samia vasa*, pro Mur. 36. fictilia & vilia.

SAMOTHRACIA, insula una ex iis, quae circa Thraciam iacent.

SARDI, incolae Sardiniae, insulae in mari Ligustico.

SARDIS, de Senect. 17. urbs praecipua Lydiae, a qua *Sardiani*. ad Div. 13, 55.

SARDONIUS, ad Div. 7, 25. a Sardinia.

SATRICUM, urbs Latii antiqui ad Appiam viam.

SAXA RUBRA, Phil. 2, 31. locus inter Cremoram & Veios.

- SCANTIA SILVA, Agrar. 1, 1. & aliis locis: in Campania fuit publica filva pop. Rom. quam Censores pecuariis locabant. *Aquae Scantiae* sunt ap. Plin. H. N. 2, 107.
- SCEPSIUS, Tusculan. Qu. 1, 24. a *Scepse*, Mysiae oppido.
- SCYLLA, Syrtis ad fretum Siculum.
- SCYRUS, ad Att. 5, 12. insula maris Aegei.
- SCYTHAE, populi Sarmatiae.
- SCYTHIA, pars Sarmatiae Europaeae.
- SEBUSIANI, Quinct. 25. populi Galliae Lugdunensis, Aeduis & Allobrogibus interiecti, ut intelligitur ex loco Cicer. & Caes. B. G. 7, 64. Aliis dicuntur *Segustiani*, item *Secustiani*. Hotomannus ad Caesarem probat *Segustiani*; ad Ciceronem: *Sebusiani*.
- SEGESTA, oppidum Siciliae, de quo vid. Verr. 4, 33. unde *Segestani* & *Segestenses* 3, 34.
- SEIANUM, ad Div. 7, ep. 1. nomen praedii, quod ab obfuro aliquo oppidulo nomen habet, in agro Etrusco.
- SELEUCEA PIERIA, ad Att. 11, 20. urbs Syriae ad Euphraten. de qua vide Polyb. 5, 59. & Cellar. G. A. 3, 12. 26. feqq.
- SELEUCIA, ad Div. 8, 14. regia Parthorum.
- SEMURIUM, Phil. 6, 6. ager a Larentia pop. Romano legatus. v. Macrob. Saturn. Lib. 1, c. 10.
- SENENSES, Brut. 18. a *Sena*, Etruriae oppido.
- SEPLASIA, in Pison. 7. 11. locus Capuae, ubi unguenta vendebantur. cf. Agrar. 2, 34.
- SEPTEM AQUAE, ad Att. 4, 15. Lacus agri Reatini.
- SEPYRA, ad Div. 15, ep. 4. vicus Ciliciae, in ea Amani parte, sub cuius radicibus Arae Alexandri erant.
- SERIPHUS, de Nat. D. 1, 31. insula in mari Aegaeo, inter Cycladas; unde *Seriphus*, de Sen. 3.
- SETINUS AGER, Agrar. 2, 25. in Latio, frugum & vini fertilissimus, ab *Setia*, oppido non ignobili.
- SERVILIUS LACUS, S. Rosc. 32. Romae fuit.
- SICILIENSIS, de Nat. Deor. 3, 10. Agr. 1, 4.
- SICYON, ad Att. 1, 13. una de septem civitatibus veteribus Graeciae in Peloponneso prope Isthmum. Celebrantur *calcei Sicyonii* apud veteres. vid. de Or. 1, 54. & *olivae Sicyoniae* apud Virgilium in Georgicis.
- SIDA, ad Div. lib. 3, 6. urbs Pamphyliae.
- SIDICINUS, ad Att. 6, 1. a *Sidicino*, colonia agri Campani.

- SIGEUM, promontorium, oppidum & portus Troadis.
- SILA SILVA Br. 22. picariis celebris silva in Bruttis, prope Mamertinam urbem. v. Fabric. & Heinf. ad Virgil. Aen. 12, 715. Fabricius ait, se primum illum Ciceronis locum e MSS. restituisse.
- SILVA SCANTIA, v. *Scantia silva*.
- SINOPE, urbs Ponti.
- SINUESSANUM diverforium, ad Div. 12, 20. *Sinuessa*, oppidum & colonia Latii in finibus Campaniae trans Lirin amnem.
- SIPONTUM, urbs Apuliae. Graecis *Sipus*, ad Att. 6, 2.
- SIPYLUS, mons Lydiae, ad quem Magnesia altera.
- SISAPO, Phil. 2, 19. urbs Hispaniae, cuius verus situs non satis certus est. Ad eam miniaria metalla, quae societates publicanorum exercebant. vid Plin. 33, 7. Unde proverbium: *Tenes cum sociis, tanquam Sisaponem*.
- SMYRNA, urbs Ioniae, unde *Smyrnaei*.
- SOLENTINI, in Verr. lib. 3, 43. incolae oppidi in Sicilia, quod est *Solentum* vel *Solus*; unde & *Soluntini* dicuntur, quae scriptura est in numis.
- SOLI, oppidum Ciliciae.
- SOLONIUM ad Att. 2, 7. campus agri Lanuvini. item de Divin. aliquoties.
- SORANUS, a *Sora* oppido Latii.
- SPARTA, urbs Peloponnesi, quae & Lacedaemon, caput Laconicae; unde *Spartiatiae*.
- STABIANUM, ad Div. lib. 7, 1. praedium ad *Stabias*, oppidum Campaniae.
- STATIELLENSES, ad Div. lib. 11, 11. cives urbis Liguria, inter Dertonam & Vada Sabatia, quae dicebatur *Aquae Statiellae* seu *Aquae Statiellonum*.
- STELLATIS CAMPUS, Agrar. 1, 7. in mediterranea Campania, de quo adeundus Camillus Campan. Fel. Diff. 2, c. 33. sq.
- SUBURANA, Agrar. 2, 29. tribus urbana.
- SUCRO, Balb. 1. fluvius Hispaniae.
- SUESSA, Phil. 3, 4. *Aurunca* in Campania prope Minturnas.
- SULMO, urbs in Pelignis.
- SUNIUM, promontorium, urbs & pagus Atticae.
- SYBOTA, plur. ad Att. 5, 9. insulae tres prope Corcyram. Schol. Thucyd. ad 1, 47.

- SYNNADA, plur. urbs Phrygiae magnae. item *Synnas*, ad Att. 5, 16. dicta.
- SYRACUSAE. Descriptio Syracusarum est in Verr. 4, ubi sunt quatuor tantum partes, vel Epipolis non numeratis; vel Insula. v. Dorvillium Itin. Sic. p. 177. sq.
- SYRACUSANUS PORTUS: quoties occurrit, intelligendus maior. nam minor dicebatur *Laccius*.
- SYSPIRA, ad Att. 2, 4. locus in Armenia ceber aurifodinis.

T.

- TANAGRA, pro Dom. 43. oppidum Boeotiae.
- TARENTUM, urbs Calabriae celeberrima, vestibus, lanis, &c.
- TARPEIUS, mons Romae, in quo Capitolium.
- TARQUINII, oppidum Etruriae: unde *Tarquiniense municipium*, pro Caecin. 1. & *Tarquiniensis ager*, de Div. 2, 22.
- TARRACINA, ad Att. 7, 5. urbs Latii ad mare, quae & *Anxur* dicitur Volscis nomine.
- TARICHEA CASTRA, ad Div. 12, 11. ad *Taricheam*, oppidum Iudaeae munitissimum.
- TARSUS, caput Ciliciae.
- TARTESSIUS, ad Att. 7, 4. a *Tartesso*, quae est urbs Baeticae Hispaniae ad ipsa Baetis ostia, alio nomine *Carteia*, ut vulgo Geographi tradunt.
- TAURI PYLAE, ad Att. 5, 20. angustiae, per quas iter patet ex Cappadocia in Ciliciam, Curt. 3, 2.
- TAUROMINIUM, vel TAUROMENIUM, quae est melior & certior scriptura, urbs Siciliae, unde *Taurominitanus*, in Verr. 2, 66. it. 3, 6. &c. de qua legendus Diod. Sic. 16. p. 411.
- TAURUS, mons Asiam paene totam mediam percurrrens.
- TAYGETUS, mons Graeciae, a mari per totam Laoniam procurrens, ad usque Arcadium.
- TEANUM SIDICINUM, ad Att. 3, 11. diversum a *Teano Apulo* pro Cluent. 69. De *Sidicino* capiendus est locus Phil. 12, 11. quod non procul abest a *Calibus*. it. Agr. 2, 35.
- TEGEATAE, de Divin. 1, 18. incolae urbis Tegeae in Arcadia.
- TELMESSES, de Divin. 1, 42. cives *Telmessi*. Gr. *Τελμισαίς*. a *Telmesso*, de Divin. 1, 11. urbe Cariae. Drakenborch. ad Livium 37, 16. *Telmessus* scribendum censet.

- TEMENITES Apollo. Verr. 4, 53. a *Temeno*, loco prope Syracusas, cuius incolae *Temenitae*.
- TEMNUS, pro Flacc. 18. oppidum Aeoliae.
- TEMSA, Verr. 5, 16. oppidum primum Bruttiorum. scribitur etiam *Temesa* & *Tempsa*. Unde *Temfanum incommo- dum*, in Verr. 5, 15. direptio Temsae a fugitivis. *Aes Temesaeum*, v. Intt. ad Ovid. Metamorph. 15, init.
- TENE, ad Att. 6, 2. pro quo alii, probante Graevio, legunt *Tenea*, est vicus maritimus Achaiae, inter Corinthum & Mycenen. *Tenea*, Mela, Strabo. Plinius *Atene*, manifeste pro *Tenea*.
- TENEDICA SECURIS, ad Qu. Fr. 2, 11. proverbio dicitur in iis rebus, quae praeciduntur & plane celeriterque auferuntur. originem proverbii vide in Adag. Erasmi. p. m. 1451. sq. In numis Tenediorum est Securis: de quibus exstat libellus.
- TENEDUS, Verr. 1, 19. insula Asiatica ad oram occidentalem Troiano agro opposita; unde *Tenedii*: in qua urbs eiusdem nominis. Nat. D. 3, 15.
- TERENTINA, ad Div. 8, 8. tribus rufficanae nomen.
- TERINAEUS, Qu. Tusc. 2, 48. a *Terina* urbe in Bruttis, a quo *sinus Terinaeus* dictus est. Gr. *Τέρινα*.
- TERRACINA, urbs Latii.
- THASUS, insula Graeca ad Thraciae oram.
- THEANUM, v. *Teantum*.
- THEBAE, urbs Boeotiae.
- THERMAE, Verr. 2, 35. oppidum Siciliae; unde *Thermitanus*, ibid. 43. &c.
- THERMOPYLAE, angustus transitus per praeruptos montes, silvis impervios, ex Thessalia in Boeotiam & Locridem.
- THESSALONICA, urbs Macedoniae.
- THESPIAE, urbs Boeotiae sub Helicone ad sinum Crisseum, Musis sacra, quae inde *Thespiades* dicuntur.
- THESPROTIA, regio & urbs Epiri, ad sinum Ambracium.
- THEUTONI, Manil. 20. populi Germaniae veteris ad sinum Codanum, & in insulis eius sinus, de quibus vid. Cellar. Diff. de Cimbris & Teutonis.
- THREICIUS, de Off. 2, 7.
- THRECIDICA arma gladiatorum, qui *Threces* vel *Thraces* dicebantur, ab armaturae genere.
- THURIUM, & THURII (nam utrumque est ap. Cic.) ad

- Att. 3, 15. 9, 19. urbs Calabriae, olim *Sybaris* dicta, quo nomine propter fummas incolarum voluptates innotuit.
- THYAMIS, ad Att. 7, 2. fluvijs Epiri nobilis.
- THYREUM, ad Div. 16, 5. oppidum Acarnaniae prope mare & urbem Leucadem.
- TIBARANI f. TIBARENI, ad Div. 15, 4. populi Eleutherocilicibus finitimi, a Cic. victi.
- TIBUR, oppidum Latii ad Anienem amnem. Unde *Tibur*, ad Att. 8, 4. ager circa Tibur. *Tiburinum Scipionis*, Phil. 5, 7. praedium in agro Tiburtino.
- TIGURINUS AGER, pagus Helvetiorum.
- TIRENUS PONS, ad Att. 16. 13. Codd. in hoc nomine variant. Sed haec est optimorum lectio. Fuit Minturnis, forte in fluvio Liri. Nam is Minturnas praeterlabitur.
- TISSENSIS, in Verr. 3, 38. a *Tiffa*, oppido Siciliae, iuxta Actnam.
- TMOLITES, pro Flacc. 3. qui habitat in *Tmolo*, pro Flacc. 19. monte Lydiae, odoribus celebri.
- TOIOSA, oppidum Galliae Narbonensis. Unde *Tolosanum aurum*, Nat. Deor. 3, 30. est, quod Q. Servilius Caepio e templo Tolosano fustulit. de Orat. 2, 47. ea de causa a C. Norbano reus factus & condemnatus dicitur.
- TRALLIS, urbs Lydiae nobilis, ad Maeandrum fluvium, ex vulgari opinione, quam dubiam reddidit nuper Cel. Wesseling. ad Hieroclem p. 659. unde *Tralliani*.
- TRASIMENUS LACUS, in Etruria, clade Romana nobilitatus, de Div. 2, 8.
- TREBULANUM, ad Att. 5, 2. praedium Pontii in agro Trebulano: a *Trebula*, urbe Campaniae, citra Vulturum. Primo de urbe Campaniae, non de Trebula Sabinorum capiendum esse, intelligitur ex ipso Cicerone, qui dicit, se cogitasse eo die, quo ista scripserit, tantum ex Pompeiano ad Trebulanum Pontii; reliquis diebus se iusta itinera facturum. Epistola sequens est e Trebulano. quomodo autem tam exiguo tempore potuisset Trebulam Sabinorum venire? Alterum citra Vulturum fuisse, docet Liv. 23, 39.
- TREBULANUS AGER, Agrar. 2, 25. circa *Trebulas Sabinorum*.
- TRES TABERNAE, ad Att. 1, 13. locus in via Appia, cuius in descriptione itineris Paullini mentio fit; ad quem

- diverti viatores & cibo vinoque se reficere poterant.
- TRIOCALINUM, Verrin. 5, 4. a *Triocalis*, oppido Siciliae mediterraneae inter Himeram fluvium & Crimissum.
- TRITIA, ad Att. 6, 2. urbs maritima Achaiae.
- TROEZENE, urbs Argolidis.
- TROGINI, de Divin. 2, 37. *Troginorum* tetrarchia dicitur Deiotaro a Caesare crepta. Sed nemo veterum *Troginos* memorat: unde J. Gronovius *Trocmorum* coniciebat.
- TROGLODYTAE, de Divinat. 2, 44. populi Africae varii, in speluncis habitare soliti. Errant enim, qui unum certum populum hoc nomine dici putant.
- TROIA, urbs Troadis in Asia minori.
- TROIANUM, Att. 9, 13. villa in agro Laurentino, dicta ab urbe Troia in eodem agro.
- TROMENTINA, ad Att. 4, 16. tribus populi Rom. rusticana, a campo *Tromento*. Festus.
- TROPHONIANUS, ad Att. 6, 2. *Trophoniana* narratio est de eo, qui in antrum *Trophonii* descendit, quod in Boeotia fuit.
- TRUENTINUM CASTRUM, ad Att. 8, in agro Piceno, oppidum ad ostium fluvii *Truenti*, unde nomen accepit.
- TUSCI, iidem qui Etrusci.
- TUSCULANUM, praedium Ciceronis in agro Tusculano, saepe memoratur. *Tusculum* est urbs Latii. *Tusculanum* Caesaris, de Orat. 2, 3. *Tusculanum* Crassi, ad Att. 4, 16. *Tusculanum*, ad Att. 1, 14. praedium Q. Fratris.
- TYBA, ad Div. 15, 1. trans Euphraten, sive vicus, sive urbs fuerit, ignotum est.
- TYCHIA, Verr. 4, 53. pars Syracusarum.
- TYNDARITANI, ad Att. 15, 2. a *Tyndari* f. *Tyndaride*, urbe Siciliae ad Heliconem amnem.
- TYRRHENA GENS, est Etrusca, quod Etruria etiam *Tyrrhenia* dicta est.
- TYRUS, urbs Phoenices prima.

V.

- VADA, ad Div. 11, ep. 10. sunt vada Sabatia, Sabata f. Sabatorum. *Sabata* erat oppidum maritimum, in ora Genuesi, praecipuum, non longe Savona distans, cui adiacent campi palustres, qui Vada dicuntur, & vada Sabatorum seu Sabatia. Cluver. Ital. Ant. 1, 8.

- VALENTINI, Verr. 5, 16. a *Valentia*, oppido Bruttiorum, quod & *Vibon* & *Vibo Valentia* dicitur: municipium fuit illis temporibus. v. *Vibo*.
- VARDAEI, ad Div. 5, ep. 9. populi Dalmatiae.
- VATICANUS ager, Agrar. 2, 35. circa montem Vaticanum trans Tiberim iuxta Romam.
- VEII, urbs Etruriae. Unde *Veiens ager*; & *Veientes*, populus Etruriae, cuius caput Veii.
- VEIENTINA, ad Att. 4, 16. tribus pop. Rom.
- VELIA, oppidum Lucaniae, proximum fluvio Haleti: ad quod est portus Velinus.
- VELIA, ad Att. 7, 13. regio editior Romae, Palatino monti propinqua.
- VELIENSES, pro Corn. Balbo 24. incolae oppidi Veliae.
- VELINA, ad Att. 4, 15. tribus pop. Rom.
- VELINUS LACUS, ad Att. 4, 15. prope Veliam, urbem.
- VENAFRANI, incolae oppidi *Venafri*, quod est extremum Campaniae in septemtriones, nobile oleis.
- VENUSIA, oppidum in finibus Apuliae & Lucaniae, patria Horatii Flacci; unde *Venusini*.
- VERCELLAE, ad Div. 11, 19. municipium Galliae Transpadanae.
- VESCIANUM, ad Att. 15, 2. praedium prope *Vesciam* urbem, non procul a Minturnis: a qua tamen *Vescinum* potius dicendum fuisse bene notat I. F. Gronovius. Nam & *Vescinus* (Agrar. 2, 25.) ager circa Vesciam, dicitur.
- VESERIS, locus in Campania sub monte Vesuvio.
- VIBO, ad Att. 3, 3. oppidum Bruttiorum, hodie *Monte-Leone*. v. Graev. ad h. l. olim *Hippo* dictum.
- VICENTINI, s. VICETINI, ad Div. 11. 19. incolae oppidi *Vicentiae*, (dicitur etiam *Vincentia*, unde incolae *Vincentini*) quod situm fuit in regione Transpadana, in Venetorum finibus.
- VIENNA, ad Div. 10, 9. urbs Allobrogum, in Gallia Narbonensi.
- VISCELLINUS, de Amic. 2, a *Viscellis*, oppido Norici, quae est provincia Romana inter Danubium amnem & alpes Noricas.
- VITULARIA VIA, ad Qu. Fr. 3, 1. 2. fuit in Arpinati. Nam e Manliano fratris praedio, quod in Arpinati erat, recta in Fufdianum Vitularia via profectus est, quod in eodem agro erat. cf. Manut. ad h. Epist.

- VOCONTII, ad Div. 10, ep. 23. populi Galliae Transalpinæ, quorum caput *Forum Vocontiorum*.
 VOLATERRAE, oppidum Etruriae. Unde *Volaterrana vada*, Quinct. 6, in Etruria, non procul a Volaterris.
 VOLCAE, Or. pro Font. 7. vulgo *Volgae*: quod bene correxit Graevius. est populus Allobrogibus confinis, in ea, quae hodie *Languedocia* vocatur.
 VOLSCI, populi Italiae in Latio.
 VOLTINIA, pro Planc. 16. Tribus Rom.
 VULCHALON, Font. 5. locus ignotus in provincia Gallia Transalpina.

U.

- ULUBRAE, ad Div. 7, 18. oppidulum Latii in agro Pomtino. Unde *Ulubranus populus*, ibid. 12.
 UMBRIA, regio Italiae ad mare superum, Etruriae ex adversum sita.
 UTICA, urbs & conventus in Africa propria, s. in Zeugitana eius parte; a qua Cato *Uticensis* dictus est.

X.

- XENIAE BALNEAE, Coel. 29. pro quo alii *Seniae*, pars Baiarum.

Z.

- ZEUGMA, ad Q. Fr. 2, 12. oppidum s. potius tractus plurimum oppidorum in Coele Syria ad Euphratem, nomen habens a ponte, quo Euphrates ibi iungitur.
 ZOSTER, ad Att. 5, 12. promontorium Atticae & portus cum oppido.
-

I N D E X

H I S T O R I C U S.

A.

- A**BSYRTUS, Nat. D. 3, 19. apud Pacuvium *Aegialeus* f. *Aegialus* dicitur: Medaeae frater.
- ACADEMIA, gymnasium Athenis. Acad. 1, 4. Academia vetus aqua absumpta diu.
- ACADEMICI, Veteres iidem qui Peripatetici, Offic. 3, 4. & Stoici. ibid. 1, 1. 2. licentiam habent, quodcumque probabile est, defendere. Offic. 3, 4. totius philosophiae Academicae veteris descriptio, constitutio & ratio, in compendio, de Fin. 4, 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Acad. 1, 4-9. Academicae philosophiae historia a Socrate ad Arcefilam, Acad. 1, 4-13. ab Arcefila ad Carneadem, quae est *nova Academia*. ibid. 13. sqq. Academici opinari possunt, & sapienti opinari licere contendunt. Acad. 4, 35. sqq.
- ACASTUS, ad Divers. 14, 5. 16, 5. ad Attic. saepissime. Ciceronis servus.
- L. ACCIUS, f. ATTIUS, Heren. 1, 4. & *in finitibus aliis locis*. Controversiam habuit praetore P. Mucio. Heren. 2, 13. Familiaris D. Bruti, Brut. 28. D. Bruti monumenta versibus ornat, Arch. 9. annales scripsit, qui laudantur. Brut. 18. *hi annales carmine scripti fuerunt, itaque de Leg. 1, 2. ubi commemoratur inter historicos Latinos prosaicos, pro Accius alii legunt Macer, quod ex Codicibus firmat Davisius. fuit autem poeta Latinus Tragicus, circa annum U. DC. Eius fabulae saepissime laudantur a veteribus, quarum fragmenta a Stephanis, Delrione & Scriverio collecta sunt.*
- P. ACCIUS pro Attius vel Atius, Lig. 2. &c. est Varus, de quo in *Varus*.
- T. ACCIUS, Pisarenensis, Brut. 78. Eques Rom. qui accusavit Aulum Cluentium. Hermagorae praecepta didicerat.
- ACHANTO, de Nat. D. 3, 21. Rhodia, mater Solis.
- ACHILLES, de Divin. 1, 30. ei propinquam mortem Hector moriens denuntiat. &c. Arch. sepulcrum eius in Sigeo.
- ACIDINUS, Div. 4, 12. *legatus, ut opinor, Sulpicii Pro-*

- Cos. Achaiæ &c. cognomen gentis Manliæ. ad Att. 4, 3. est C. Manlius Acidinus, princeps Catilinarii belli. Agrar. 2, 24. est L. Manlius Acidinus, qui Consul fuit cum Fulvio Flacco. E fastis Capitolinis apparet, fuisse fratrem germanum Fulvii, adoptatum in familiam Manliam.*
- ACILII, familia plebeia, cuius prænomen Manius, cognomen Glabrio. vid. in Glabrio, & Balbus.
- L. ACILIUS, de Leg. 2, 23. ICtus, Commentarios scripsit in XII. tabulas.
- ACILIUS, Off. 3, 22. historicus. Scripsit historiam graece. *Eius opus Claudius latinum fecit. v. Liv. 25, 30.*
- ACRION, Fin. 5, 29. Locrensis, Pythagoreus, Platonis temporibus. *Nemini præter Ciceronem memoratur, quod sciam, nisi Valerio M. ex hoc ipso Ciceronis loco. Sed ibi Codd. & edd. præferunt Arion, quod nomen notius est quam Acrion, quod corruptioni locum fecit.*
- ACTIUS s. ATTIUS DIONYSIUS, ad Div. 12, 30. pro Attius Corradus & Marutius malebant Atticus: ut sit M. Pomponius Atticus Dionysius, servus Ciceronis, in Attici gratiam libertate donatus.
- C. ACULEO, de Orat. 1, 43. eques Rom. acuto ingenio & Iuris civilis peritissimus. *ibid. 2, 1. propinquus Ciceronis, quocum erat Cic. matertera: unde filios eius confobrinos suos vocat. ibid. 2, 65. a Crassio defenditur. Brut. 76. pater C. Vifellii Varronis.*
- ACUSILAS, de Orat. 2, 12. Argivus, historicus non indifertus. *Vixit ante bellum Peloponnesiacum, auctore Dionysio Halicarnassio, de Thucyd. Charact. Diogenes Laërt. 1, 41. Cabæ s. Scabrae filium facit, & a nonnullis adnumeratum septem sapientibus tradit.*
- ACUSTIUS, ad Att. 11, 23. Rhodius.
- ACUTILIUS, ad Att. 1, 4.
- AEACIDES, de Div. 2, 56. Off. 1, 13. est Pyrrhus.
- M. AEBUTIUS, Flacc. 37.
- SEX. AEBUTIUS, pro Caec. 1, accusator Caecinae.
- AEETAS, Tusc. 3, 12. Medæe pater, & Solis filius.
- AEGIALUS & AEGIALEUS, N. D. 3, 19. apud Pacuvium est Abfyrus.
- AEGISTHUS, N. D. 3, 38. libidinosus: *Agamemnonis interfector.*
- AEGYPTA, ad Att. 8, 15. Divers. 16, 15. fervus & deinde libertus Ciceronis.

AELII, pro Cluent. 26. familia Rom. plebeia, cuius cognomina ap. Ciceronem, Catus, Paetus, Tubero, Lamia: neque plura in numis aut aliis monumentis.

AELIUS, pro Sext. 43. Ligur. (Pisonis focer.) v. *Ligur.*

L. AELIUS, ad Her. 4, 12. ei Lucilius libros Satyrarum inscripsit, *versus h. l. prolatus est e libro primo, neque afferitur a Douſa.* Brut. 64. Caepionem defendit contra T. Betucium, &c. orationes scripsit tantum, non egit. Brut. 56. eques Rom. eruditus Graecis literis & Latinis, Stoicus, antiquitatis & scriptorum veterum literate peritus, M. Varronis praeceptor, etiam a Cicerone adolescente perstudiose auditus. Orator non fuit, sed scripsit tantum orationes aliis. Acad. 1, 2. de antiquitate Romana scripsit. de Leg. 2, 23. scripsit in XII. tabulas. *Cognomine dictus duplici, Sulo & Praeconinus.*

L. AELIUS, Pis. 27. &c. &c. Lamia cognomine, quem Piso & Gabinius consules urbe exire iusserunt, insignis amicus & defensor Ciceronis, eques Rom. qui cum ceteris equitibus clivum Capitolinum obsederat, cum de Catilinariis deliberaret Senatus. *Saepeſſime nomine Lamiae Ciceroni commemoratur.*

M. AELIUS, Att. 15, 26.

P. AELIUS, Cluent. 59. testamento Cluentium heredem facit. *Larinus videtur fuisse. Alium ab hoc esse P. Aelium, Sexti Aelii fratrem, ex temporis ratione intelligitur.*

Q. AELIUS, Br. 28. Paetus, qui cum M. Penno consul fuit. (A. U. DLXXXVII.)

S. AELIUS Catus, Brut. 20. Divers. 7, 22. Ictus & eloquens, de Orat. 1, 45. propter iuris civilis scientiam appellatur. de Orat. 1, 56. commentarios scripsit de iure civili. Or. 3, 33. omnibus civibus consilii sui copiam fecit. Top. 3. quomodo locuples explicet. de Leg. 2, 23. XII. tabulas interpretatus est.

AEMILIA, Div. 2, 37. filia Aemilii Paulli.

AEMILIANUS Scipio, Phil. 13, 2. *Lucii Aemilii Paulli filius a P. Africani Maioris fil. adoptatus. vid. Scipio.*

AEMILIUS Alba. in Verr. 3, 62. scurra, Verris familiaris.

L. AEMILIUS, Phil. 13, 4. vid. L. *Paulus.*

M. AEMILIUS Avianus, Div. 13, 21. negotiator.

M. AEMILIUS Lepidus Porcina, Br. 25. orator bonus, orationes reliquit.

M. AEMILIUS (Lepidus), vid. *Lepidus.*

- M. AEMILIUS (Scaurus), vid. *Scaurus*.
- AESCHINES *Milesius*, Brut. 95. Asiaticus orator, aequalis Ciceronis, quo genere orationis usus sit.
- AESCHINES Socraticus, de Inv. 1, 31. inductionis Rhetoricae exemplum ab eo petitur.
- AESCHINES, Or. 2, 23. orator. de Or. 3, 56. Athenis cedit Rhodum, laudat Demosthenem. *eius oratio contra Cresiphontem saepe commemoratur apud Ciceronem.*
- AESCHINES, Or. 1, 11. Academicus cum Carneade Clitomacho Academiam obtinuit. *Neapolitanus fuit, Melanthii Rhodii discipulus.*
- AESCHRIO, in Verr. 2, 14. Syracusanus.
- AESCHYLUS, Acad. 1, 3. Tusc. 2, 10. *aliisque pluribus locis.* Poëta & Pythagoricus.
- AESCHYLUS Cnidius, Brut. 91. Rhetor, quocum fuit in Asia Cicero adolescens.
- AESCHYLUS Tyndaritanus, in Verr. 4, 22.
- AESCULAPIUS, N. D. 3, 22. plures Aesculapii.
- AESERNINUS, Opt. gen. dic. 6. gladiatoris nomen ab Aefernia urbe.
- AESERNINUS, Brut. 35. *cognomen M. Claudii Marcelli, filii Marci Marcelli.*
- AESOPUS, Or. 1, 61. Sext. 58. Q. Fr. 1, 24. Tusc. 2, 16. histrio nobilis, ad Divers. 7, 1. histrio, male agit in ludis Pompeii II. consulis. Divin. 1, 37. familiaris Ciceronis, laudatur. Off. 1, 31. non facile agit Aiacem.
- AESOPUS, *tragedii filius*, ad Att. 11, 13. 15. socius Dolabellae in adulteriis cum pellicibus: excruciat Ciceronem, *vita sc. flagitiosa & deperdita.*
- AETIDENUS, Flacc. 22. Trallianus.
- AETION, Brut. 18. pictor. *Huius pictoris aliquoties mentio est apud Lucianum in Imaginibus. Alius Aetion statuarius est, qui memoratur ap. Theocritum epigramm. 7.*
- L. AFRANIUS, *poëta*, Brut. 45. imitatur C. Titium. Fin. 1, 3. Menandrum solebat convertere &c.
- L. AFRANIUS, Att. 1, 18. 19. 20. Auli filius dicitur. ad Div. 16, 12. legatus Pompeii in Hispania. Nomen eius est etiam ad Div. 1, 1. Phil. 13, 13. *Consul fuit cum Metello Celere A. U. DCXCIII.*
- P. AFRICANUS *maior*, Acad. 2, 2. Panaetium secum habet. Offic. 2, 22. eius abstinentia a Panaetio laudatur. de Or. 3, 7. in dicendo gravis. Har. Resp. 12. pro Corn. *Cicer. Oper. Vol. XII.*

- I. in secundo Consulatu cum Ti. Longo Senatoria sub-
sellia a populi confessu separât in Megalensibus, & Se-
natui primum locum dat. de Or. 2, 67. Censor. Offic.
1, 33. eius filius (P. Afr.) L. Paulli filium adoptat;
propter infirmitatem valetudinis non potuit patris simi-
lis esse. add. Brut. 19. *Fuit tamen cum patre legato fratris L.
Scipionis in bello Syriaco in Asia, & Augur. Habuit &
alterum filium Cnaeum.*
- P. AFRICANUS minor, Offic. 1, 32. L. Paulli. fil. v. *L. Paul-
lus Macedonicus, a quo Aemilianus dicitur, quia familiae
Aemiliae fuit.* ibid. eloquentia cumulat belli gloriam. Brut.
21. Divinat. in Caec. 21. accusat L. Cottam. Or. 2, 67.
Brut. 87. εἰπὼν dictus est a Fannio in historia, de Fat. 7.
&c. Carthaginem capit, Verr. 1, 4. Carthagine capta Si-
culis monumenta sua restituit, Mil. 3. Ti. Gracchum iure
interfectum pro concione interrogatus respondet, Offic.
1, 25. a Q. Metello, (Macedonico) sine acerbitate dis-
sensit, Q. Fr. 1, 8. Xenophontis Cyropaediam non po-
nit de manibus, Mil. 7. domi noctu interficitur, de Or.
2, 40. in qua caede socius fuit C. Carbo. *Sed de eadem
re tantum tanquam de suspitione hominum loquitur ad Div.
9, 21. ad Heren. 4, 23. memoratur Scipionis nomine, item
in Laelio & paucis aliis locis, quod res facile indicabit.*
- AGAMEDES, Tusc. 1, 47. cum Trophonio fratre templum
Delphicum aedificat. Eius votum.
- AGAMEMNON, *Homericus ille, saepe commemoratur.*
- AGAMEMNON, *nomen servi est in Epist. ad Atticum.*
- AGATHINUS, in Verr. 2, 36. Thermitanus.
- AGATHOCLES, in Verr. 4, 55. *Notissimus Siciliae Rex.*
- AGATHOCLES, de Div. 1, 24. eius Historia commemoratur.
*Agathocles historici duo sunt, Babylonius, qui & Cy-
zicenus dicitur, quod de Cyzico scripsit; & Samius, qui de
Rep. Pessinuntiorum scripsit. Utrum ea Historia, quam Ci-
cero affert, ex libris de Cyzicenorum rebus, an vero ex a-
lio sumta sit, non dixerim. Quatuordecim hoc nomine vi-
ros ex antiquitate collegit Fabric. Bibl. Gr. 3, 11. p. 273.
quibus adde decimum quintum Agathoclem, Archontem Athe-
niensem Olymp. CV. eo ipso tempore, quo Delphici Apol-
linis sanum diripere aggressi sunt Phocenses.*
- AGESILAUS, ad Diverf. 5, 12. Spartiates, neque pictam,
neque fictam imaginem suam extare voluit. Offic. 2, 5.
sine adiumentis hominum magnas res efficere potuit.

AGIS, Off. 2, 23. rex Lacedaemoniorum, *diversus ab eo, qui vixit tempore Lysandri, quo duce Athenienses ad flumen Aegos victi sunt.*

AGLAOPHON, de Orat. 3, 7. pictor excellens. *Duo Aglaophontes pictores sunt, pater & filius.*

L. AGRIVS, Flacc. 13. eques Rom.

AGONIS, in Caecil. 17. Lilybaetana mulier, Veneris liberta.

T. AGUSIVS, ad Div. 13, 70. Ciceronis comes in exilio.

AHALA, cognomen Serviliorum. v. c. Phil. 2, 2. *ubi est sermo de C. Servilio Ah. qui Melium interfecit. Quod in eodem capite ait: Quid duos Servilios, Cascas an Ahalas dicam &c. id ita intellige: Servilios, facinore hoc promeritos, ut Ahalae potius quam Cascae dicerentur. Ciceronis aetate nullos Ahalas fuisse demonstratum est.*

AIUS LOQUENS, de Div. 2, 32. nomen Dei, ara eius.

ALA ex AXILLA, cognomen Servilii, Or. 45. *ubi tamen Lamb. correxit Hala pro Ahala.*

ALABANDUS, Nat. D. 3, 15. conditor Alabandi & Deus urbis.

ALABARCHES, ad Att. 2, 17. *est Pompeius, qui iactabat se vestigalia pop. Rom. valde auxisse. Quam autem accommodatum sit hoc nomen, ex eo intelligi potest, quod Plinius tradit, quia olim vestigalia in solis pascuis fuerint, propterea servatum esse a censoribus, ut omnia vestigalia reipubl. pascuorum nomine in tabulis, & in partitionibus Censores complecterentur. Vestigal enim e pascuis scriptura dicitur, & Alabarches dicitur ab ἀραβία, atramentum, estque adeo magister scripturae. Sed alii praeferunt Arabarcha, ut in hoc Ciceronis loco, ita in aliis, ubi huius magistratus mentio.*

C. ALBANIUS, Att. 13, 31.

SEX. ALBEDIUS, Phil. 13, 13. Senator, beneficio Antonii.

C. ALBINUS, ad Div. 13, 8. Senator, P. Sextii frater.

P. ALBINOVANUS, Har. Resp. 8. pontifex minor.

ALBINOVANUS, (M. Tullius) Vatin. 1. accusator P. Sextii de vi.

A. ALBINUS, Acad. Qu. 4, 45. Brut. 21. Praetor P. Scipione & M. Marcello Coff. Consul cum L. Lucullo, eius, qui Mithridaticum bellum gessit, avo, (DCII.)

- scripsit historiam Graece, literatus & disertus. Eius iocus in Carneadem, qui ipso praetore Romae fuit.
- A. ALBINUS, Brut. 35. post Red. ad Quir. Consul cum M. Antonio Oratore (DCLIV.) Latine dixit.
- ALBINUS, Brut. 35. flamen, disertus.
- C. ALBINUS, Sext. 3. Senator, filiam P. Sextii patri collocat.
- Sp. ALBINUS, Brut. 25. it. 34. Lege Manilia post Consulatum oppressus est, multas orationes reliquit.
- L. ALBIUS, Sext. fil. Quirina. Quint. 6. *idem videtur, qui memoratur de Orat. 2, 70.*
- Staius ALBIUS Oppianicus. Cluent. 4. Larinas, eques Rom. a Cluentio veneficii accusatus & condemnatus. Eiusdem vitricus. vid. in *Oppianicus.*
- ALBIANUM iudicium, Caec. 10. dicitur ab hoc Albio.
- ALBIUS, Sabinus, Att. 13, 14.
- M. ALBUTIUS, Offic. 2, 14. *Sed recte viderunt viri docti, legendum: T. Albucius. Nam dicitur post praeturam Sardiniae accusatus esse a Iulio; quod manifeste in T. Albucium convenit.*
- T. ALBUTIUS, Brut. 35. Athenis adolescens fuit, perfectus Epicureus evasit, & paene Graecus fuit, orationes reliquit. Fin. 1, 3. Athenis Graecis literis operam dat; Scaevolae in eum iocus, Orat. 44. apud Lucilium reprehenditur nimium studium in collocaione verborum. Div. 19. Praetor Sardiniae. in eum accusationem suscipit Cn. Pompeius Strabo quaestor, neque ei permittitur. in Pis. 38. Offic. 2, 14. in Sardinia ipse triumphat. Prov. 7. e Sardinia triumphum petit, qui ei negatur. Brut. 26. de rep. pecuniis accusatur a Mutio augure. Tusc. 5, 37. Athenis aequo animo exsul philosophatur. Memoratur etiam de Orat. 2, 70. it. 3, 43.
- ALCAEUS, de N. D. 1, 27. Delectatur naevo in articulo pueri. Tusc. 4, 33. Vir fortis, tamen de amoribus scribit.
- ALCAMENES, de N. D. 1, 30. Statuarius, cuius Vulcanus Athenis laudabatur. *vixit Phidiae temporibus. In operibus eius imprimis nobilis Venus Hortensis.*
- ALCIBIADES, Or. 2, 22. scripta eius exstiterunt Ciceronis temporibus, de Div. 2, 69. eius somnium, Tusc. 3, 32. flens Socratem rogat, ut sibi virtutem tradat.
- ALCIDAMUS, Tusc. 1, 48. Rhetor antiquus & nobilis, scripsit laudationem mortis. *Bentleius corrigit Alcidamas.*

- ALCMAEON, Tusc. 3, 5. furiosus fit. *Is, qui parricidium fecit, ut est in fabulis.*
- ALCMAEON, Acad. 2, 17. Crotoniates. N. D. 1, 11. Pythagoricus, sideribus & animo divinitatem tribuit.
- ALEDIUS f. ALLEDIUS, Att. 12, 4. amicus Caesaris & Attici.
- L. ALENUS, de Nat. D. 3, 30. tabulas publicas transcribit, chirographum sex primorum imitatus.
- ALEO, de Nat. D. 3, 21. filius Atrei.
- ALEXANDER, ad Her. 4, 30. qui & *Paris* dicitur, raptor Helenae.
- ALEXANDER, ad Div. 5, 12. ab Apelle tantum pingi & a Lyfippo fingi vult. de Div. 1, 23. Ei Calanus mortem propinquam praedixit. de Div. 2, 66. eius somnium. Tusc. 4, 39. Clitum interficit.
- ALEXANDER PHERAEUS, de Inv. 2, 49. In Thessalia tyrannidem occupat, de Off. 2, 7. insidias uxoris, Thebes, quomodo caverit. de Inv. 2, 49. ab ea interficitur, *scil. adiuvantibus fratribus. Vixit circa Olymp. CV.*
- ALEXANDER, Agr. 2, 16. Rex Aegypti. *Ptolemaei Alexandri filius, qui eiectus regno, Tyri mortuus est: dicebatur Romanos fecisse heredes regni.*
- ALEXANDER, Att. 2, 20. 22. poëta Graecus, Geographus & Astrologus, negligens homo & non bonus poëta, sed tamen non inutilis & indoctus. *Est Alexander Ephesius, cognomine Lychnus, quem Strabo alique tradunt Cosmographiam versibus scripsisse. Alexander Polyhistor scripsit quoque Geographica multa.*
- ALEXION, Att. 7, 2. Medicus Ciceronis. Att. 13, 25. moritur ibid. 15, 1. 2.
- ALEXIS, Att. 5, 20. &c. servus Attico iucundus.
- ALEXINUS, Acad. 4, 24. *Philosophus Megaricus de Schola Eubulidae. Zenoni Stoico inprimis adversarius erat, quem multiis sophisnatibus vexabat. Ex l. c. Cic. intelligi potest, eum contra sensus disputasse, quorum certitudinem Zeno defendebat.*
- C. ALFIUS, Vat. 16. in petitione praeturae repulsam fert, Planc. 17. praetor, Quaesitor in causa Cn. Plancii. Vat. 16. laudatur a Caesare. *Nomen eius est etiam ad Qu. Fr. 3, 1. §. 7. & ep. 3.*
- ALLIENUS, in Caecil. 15. homo a subfelliis, rabula.

- A. ALLIENUS, Phil. 12, 12. legatus C. Trebonii a Dolabella interfecti, ad Divers. 12, 11. & 12. *Lathyri nepos*. legatus Dolabellae, VI legiones ex Aegypto eductas tradit C. Cassio in Syria. Att. 10, 15. praetor Lentulo & Marcello consulibus.
- SEXT. ALPHENUS, Quint. 5. it. 24. a Sulla proscriptus. Eius bona emerant P. Quintius & Sext. Naevius.
- C. AMAFANIUS seu AMAFINIUS, ad Divers. 15, 19. Epicureus. Acad. 1, 1. malus auctor de philosophia Latinus. Physica Epicurea scripsit, Tuscul. 4, 3. Eius libris commoventur homines, ut Philosophiam Epicuream discant.
- AMIANUS, Att. 6, 1.
- AMMONIUS, ad Divers. 1, 1. legatus Ptolemaei Auletae, Romam missus, auxilii contra seditiosos Alexandrinos petendi causa.
- AMPIA, ad Divers. 6, 12. filia Ampii Balbi.
- T. AMPIUS BALBUS, ad Div. 1, 3. praetor Ciliciae ante Lentulum. ibid. 2, 16. 10, 29. quae tota epistola ad eum scripta est. Att. 8, 11. Pompeianus, delectum habet.
- AMPHIARAUS, ad Divers. 6, 8. de Nat. D. 2, 3. augur. de Divin. 1, 40. augur clarus & praestans.
- AMPHILOCHUS, de Divin. 1, 40. Argivorum rex & augur.
- AMPHION, ad Herenn. 2, 27. de Divin. 2, 64. *Iovis & Antiopae filius, eodem partu cum Zetho editus. Lyrae cantu muros Thebanos aedificasse fertur &c.*
- AMYNOMACHUS, de Fin. 2, 31. heres Epicuri. cf. Laert. 9, 16. 17.
- AMYNTAS, Att. 12, 9. Philippi Regis Macedoniae pater. Amyntae filius *h. l. est L. Marcius Philippus.*
- AMYNTAS, Flacc. 30. Apollonidienfis.
- ANACES seu ANACTES, Nat. D. 3, 21. Iovis & Proserpinae filii, Dioscuri, Tritopatreus, Eubuleus & Dionysius.
- ANACHARSIS, Scythes, Tusc. 5, 32. eius *αὐτάρκεια*; epistola ad Hannonem.
- ANACREON, Tusc. 4, 33. Eius poësis tota est amatoria.
- ANAXAGORAS, Clazomenius, Physicus. de Or. 3, 33. Brut. 11. Periclis praeceptor. de Or. 3, 15. otium secutus est. Tuscul. 5, 39. patrimonium suum relinquit discendi studio. Tusc. 3, 13. quomodo mortem filii tulerit. Acad.

- 4, 31. nivem albam esse negat, quia aqua nigra, unda concreta esset. Acad. 4, 37. Homoeomeriae, de N. D. 1, 11. primus mundum mentis infinitae vi designatum esse dicit, Acad. 1, 13. confitetur ignorantiam, ut Socrates. Tusc. 1, 43. Lampfaci moritur.
- ANAXARCHUS, Democriticus. Tusc. 2, 21. fortitudo in subeunda morte a Nicocreonte. *Abderita, Democriticus. Apud Alexandrum M. gratosus fuit, cuius mensae cum esset una cum Nicocreonte, Cypri praefecto, adhibitus, eum acriter perstrinxit, quem deinde dolorem mortuo Alexandro sic ultus est Nicocreon.*
- ANAXIMANDER seu ANAXIMANDRUS, de Divin. 1, 50. physicus, praedicat Lacedaemoniis terrae motum Acad. 4, 37. Omnia gigni ex infinitate naturae dicit. de Nat. D. 1, 10. Nativos & mortales Deos facit.
- ANAXIMENES, Acad. 2, 57. Ex aëre omnia fieri. de N. D. 1, 10. Aëra Deum facit, eum gigni, immensum & semper in motu esse.
- ANCARIUS, Claent. 50. pastor.
- Qu. ANCHARIUS, Q. F. Sext. 53. Trib. pl. Caesare & Bibulo Consulibus, quo usus Bibulus in impedienda C. Caesaris Agraria lege. in Pison. 38. ad Diverf. 13, 40. Macedoniae proconsul post Pisonem ex praetura.
- ANCHIALUS, ad Div. 13, 45. servus L. Egnatii equitis Rom.
- ANDRICUS, ad Div. 16, 14. servus Ciceronis, qui & *Menander* dicebatur.
- ANDROMACHA, Att. 4, 15. de Div. 1, 13. Ennii fabula.
- ANDROMEDA, Nat. D. 2, 43. fidus.
- ANDROMENES, Att. 13, 24.
- ANDRON, Verr. 3, 45. Aetnensis Senator.
- ANDRON, ad Div. 13, 67. Artemonis filius, Laodicensis.
- C. ANDRONICUS, Puteolanus. Att. 5, 15. familiaris Ciceronis.
- ANEMO, Nat. D. 3, 20. (*pro quo Davisius: Almo*) Deus Romanorum: proprie fluvius prope Romam.
- ANICATUS, Att. 2, 20. amicus Attici.
- L. ANICIUS, Brut. 83. a quo *Anicianum vinum, Aniciana nota.* Consul fuit a. U. DXCIII.
- C. ANICIUS, ad Div. 7, 26. 12, 21. Senator legatione libera in Africam legatur.

- ANNALIS, ad Div. 13, 8. cognomen Villiorum, unde ?
v in *Lex Annalis*.
- ANNEIUS Brocchus, Verr. 3, 40. Senator Panormitanus.
- C. ANNEIUS, ad Div. 12, 25.
- M. ANNEIUS, ad Div. 13, 55. 15, 4. legatus Ciceronis
in Cilicia.
- ANNIA, in Verr. 1, 43.
- ANNICERII, philoſophi. Offic. 3, 33. *Cyrenaici Philoſo-
phi ab Ariſtippo proſecti. Nomen habent ab Anniceride, diſ-
cipulo Hegesiae, qui eſt Ariſtippi diſcipulus.*
- ANNIUS Saturninus, Att. 5, 1.
- C. ANNIUS Bellienus. Font. 4. legatus Marci Fonteii,
Praetoris Galliae.
- L. ANNIUS, Verr. 1, 41. propinquus P. Annii Afelli, &
heres fecundus.
- M. ANNIUS Appius, Balb. 20. Camertinus, a C. Mario
civitate donatus.
- M. ANNIUS, Verr. 1, 5. civis Romanus.
- M. ANNIUS, Verr. 5, 29. homo ſplendidiffimus, eques
Rom. qui teſtimonium contra Verrem dixit.
- M. ANNIUS, Att. 5, 4. legatus Ciceronis.
- P. ANNIUS Afellus, Verr. 1, 41. civis Rom. Sacerdote
praetore urbano mortuus.
- T. ANNIUS Luſcus, Brut. 20. Q. Fulvii Nobilioris col-
lega in *Conſulatu a. DC. adverſarius Ti. Gracchi agra-
riam ferenti.*
- T. ANNIUS, ad Quirit. poſt redit. 6. Milo. Trib. pl. eo
anno, quo Cicero revocatus eſt. *vid plura in Milo.*
- T. ANNIUS Cimber, Phil. 11, 6. Lyſidici Graeci hominis
filius, Antonianus. Phil. 13, 12. praetorius, de bene-
ficio Caefaris.
- T. ANNIUS Velina. Brut. 48. in concionibus tolerabilis
orator.
- ANTAEUS, Att. 13, 44.
- ANTEROS, de Nat. D. 3, 23. filius Veneris ex Marte.
- ANTEROS, Att. 9, 14. 11, 1. ſervus vel libertus Attici.
- ANTHERUS, ad Div. 16, 21. ſervus.
- ANTHROPINUS, in Verr. 5, 34. Appolloniensis.
- ANTICLEA, Tuſc. 5, 16. fuit mater Ulyſſis. *ſed hoc loco
Cicero ancillam nominare voluit, quae Euriclea dicebatur,
auctore Homero, Niſi vero librariorum error eſt.*

- ANTIGENIDAS, Br. 50. tibicen, qui discipulo frigenti ad populum dixit: mihi cane & Mulis.
- ANTIGONUS, Deiot. 15. legatus Deiotari ad Caesarem.
- ANTIGONUS, ad Div. 13, 32, libertus Cn. Otacili Nafonis.
- ANTIGONUS, Off. 2, 14. Macedoniae Rex, eius epistola ad Philippum filium. Est Antigonus II. Soter, qui mortuo Demetrio II. tutor impuberis filii fuit, ducta matre & diademate sumto, ita tamen, ut privigno regnum conservaretur.
- ANTIMACHUS, Brut. 51. poeta, poema suum (quod Ciceronis aetate exstitit, Thebaida) cum recitaret, omnes praeter Platonem eum reliquerunt. *Obscuritas huius hominis paene in proverbium abiit.*
- ANTIOCHUS MAGNUS, de Or. 2, 18. Syriae rex, Hannibalem recipit. Verr. 1, 21. a L. Scipione vincitur. Sext. 27. intra Taurum regnare iubetur. Asia, qua ille mulctatur, Attalo donatur, Deiot. 13. oblatam a Romanis Asiae partem aequo animo fert.
- ANTIOCHUS *Epiphanes M. F.* Phil. 8, 7. a Popillio iubetur abscedere Alexandria.
- ANTIOCHUS, Phil. 9, 2. Antiochi magni nepos: ad eum Cn. Octavius mittitur, ut eum classes habere & elephantos alere prohiberet. *Est Epiphanis fil.*
- ANTIOCHUS Antiochi X. Pii & *Selenes* (v. inf.) *filius, Seleuci Cybiosactis frater.* Verr. 4, 27. Romam venit, Aegypti petendi causa, & per Siciliam transiens a Verre expilatur. *Est is, qui vulgo Asiaticus dicitur: cui Pompeius regnum Syriae ademit, & solam Commagenen cum particula Mesopotamiae reliquit, unde Rex Commagenus vocatur ad Div. 15, 1. Nam eundem esse, ut Valenti de Numis Seleuc. videtur, temporum ratio arguit.*
- ANTIOCHUS Afcalonita, Acad. 1, 3. magister M. Varonis, e nova Academia remigrat in veterem, scribit contra Philonem. Brut. 19. Academiae nobilissimus, auditur a Cicerone. Acad. 4, 5-18. Disputationis eius contra Academiam novam compendium, Cap. 19-22. inconstantia eius in sentiendo, 4, 43. germanissimus Stoicus, si pauca mutasset. 1, 4. librum contra Philonem scribit nomine *Sofus.* 4, 9. quomodo ostenderit concedendum esse ab Academicis, perceptum esse hoc: *nihil percipi posse.* Nat. D. 1, 7. librum scribit ad Balbum.

- Ab eo dicuntur *Antiochinae partes*, ad Diversf. 9, 8. *Ex his patet vere Sextum Empiricum scripsisse: 'Ο 'Αντιοχος τὴν στοὰν μετέγαγεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν.*
- ANTIOCHUS, Caecin. 8. servi nomen.
- ANTIOCHUS, Flacc. 36. libertus.
- ANTIOCHUS Gabinius, Att. 4, 16. libertus Gabinii.
- ANTIOPA, Nat. D. 3, 21. uxor Pieri, mater Pieridum. Fin. 1, 2. & *alibi* tragoedia Pacuvii.
- L. ANTIPATER, (Coelius) Brut. 26. scriptor luculentus, iuris civilis peritus, L. Crassi magister. Orat. 2, 12. L. Crassi Oratoris familiaris, scripsit belli Punici II. historiam, disertius quam superiores, etsi non plane probetur. Legg. 1, 2. historicus Latinus, Fannio aequalis, accuratius scripsit superioribus, tamen sine nitore. *De compendio eius a M. Bruto factu v. in M. Brutus.*
- ANTIPATER CYRENAICUS, Tusc. 5, 37. caecus fuit.
- ANTIPATER DERBETES, ad Div. 13, 73. familiaris Ciceronis.
- ANTIPATER SIDONIUS, Or. 3, 50. de Fato. 2. poeta, qui poterat versus hexametros aliosque variis modis fundere ex tempore. *Huius Antipatri epigrammata sunt quaedam in Anthologia, quae suggerit Index Auctorum Anthol. subiectus.*
- ANTIPATER, Offic. 2, 24. Tyrius, Stoicus, *Ciceronis temporibus floruit, & paullo ante mortuus est, quam filius M. Ciceronis Athenas venisset. Ex eodem loco intelligi potest, eum de officiis scripsisse. Dicitur enim reprehendisse Panaetium, quod in utilitatum praeceptis quaedam omiserit.*
- ANTIPATER TARSENSIS, Acad. 4, 6. reprehenditur, quod contra Academicos (in primis Carneadem) disputet. de Divin. 1, 3, duo libros edidit de Divinatione. de Divin. 1, 20. 2, 15. statuit ad hostiam deligendam ducem esse vim quandam sentientem atque divinam, quae toto confusa mundo sit. Offic. 3, 12. Diogenis Babylonii discipulus, quaedam magistri reprehendit. *Hi tres Antipatri saepe a doctissimis hominibus permiscentur.*
- ANTIPATER, Offic. 2, 14. rex Macedoniae. Eius ad Cassandrum filium epistola. *Dicitur rex, quia potestate regia usus est post Alexandri M. mortem, rege Philippo Aridaco. Cassander demum diadema sumsit.*
- ANTIPHON, Att. 4, 15. servus, histrio.
- ANTIPHON, Orat. 2, 59. nomen comicum.

- ANTIPHON RHAMNUSIUS, Brut. 12. Socratis aequalis, sophista, locos communes scripsit: optime capitis causam oravit. *Ab hoc boni rhetores dicti Rhamnusi.*
- ANTIPHON, de Divin. 1, 20. 2, 70. coniector quidam somniorum. de Div. 1, 51. eius artificiosa somniorum, oraculorum, & vaticinationum interpretatio. *Atheniensis fuit, ὄνειροκρίτης, qui & libros de Interpretatione somniorum scripsit, v. Fabric. B. G. 2, 26. ubi Antiphontes plures commemorantur.*
- ANTISTHENES, Nat. D. 1, 13. eius liber, qui *Physicus* dicebatur. Naturalem unum Deum facit. Att. 12, 38. eius dialogus laudatur. homo acutus magis, quam eruditus. Orat. 3, 17. Patientiam & duritiem maxime in Socraticis adamarat, ab eoque Cynici & Stoici orti sunt.
- ANTISTIUS, Rosc. 32. accusator, bello civili Sullano caesus.
- C. ANTISTIUS, Verr. 3, 71. eques Rom. magister publicanorum in Sicilia.
- L. ANTISTIUS, Balb. 12. Orator. P. scribendum putat Abramius.
- M. ANTISTIUS, Or. 2, 71. Pyrgensis. equum ei ademit Lepidus censor.
- P. ANTISTIUS, Brut. 49. 63. rabula probabilis restitit C. Iulio L. F. contra leges (Villiam) Consulatum petenti, in tribunatu A. U. DCLXVI. cf. c. 90.
- T. ANTISTIUS, ad Div. 13, 29. Quaestor Macedoniae initio belli civilis. Corcyrae moritur. *Pater, ut opinor, Consularis.*
- ANTISTIUS SEVERUS, ad Q. Fr. 2, 1. tribus pl. a. U. DCXCVII. *Manutius pro Severus legi vult Vetus, ut idem sit cum sequente.*
- ANTISTIUS *Vetus*, ad Brut. 11. libertatis vindex & defensor, M. Bruto carissimus. *Vir aeditius, cum illa epistola scriberetur, petiturus mox praeturam, ut ex illa epistola patet; & legatus M. Bruti.*
- Sp. ANTIUS, Phil. 9, 2. in legatione a Larte Tolumnio occisus. *Sed ap. Plin. H. N. 34, 6. est Sp. Nautius: quod hic reponendum putat Harduinus: idque verum puto.*
- M. ANTIUS BRISO, Brut. 25. tribunus pl. restitit L. Cassii legi tabellariae.
- C. ANTONIUS M. fil. ad Div. 5, 5. Flacc. 38. *Ciceronis collega.* Habuit quandam infamiam. Eius damnatione Ca-

- tilinae sepulcrum floribus ornatum & epulis celebratum. Dom. 16. a Cicerone defenditur de maiestate reus. Vat. 11. reus factus est de repetundis & de maiestate. Coel. 31. accusatur a M. Coelio. ad Div. 5, 6. procos. Macedoniae minus officiosus est in Ciceronem. ad Att. 1, 12. Pompeius ei in Macedonia successum vult. Dicit Ciceroni partem pecuniae quaeri in Macedonia. *M. Antonii Oratoris filius.*
- C. ANTONIUS, Phil. 7, 6. frater M. Antonii Triumviri. Phil. 3, 10. (*qui ibidem L. Antonius in Vulgatis dicitur, male tamen, ut omnes fatentur,*) Macedoniam fortitus est, fortiente M. Antonio Cos. fratre.
- L. ANTONIUS, Phil. 5, 8. frater M. Antonii Triumviri, gladiator Asiaticus dicitur. Phil. 5, 2. a M. Antonio creatur. VIIvir agrorum dividendorum. Phil. 6, 5. eius statua in foro. ad Div. 10, 15. eum persequitur post pugnam Mutinensem Plancus cum fratre. ad Div. 10, 33. post pugnam Mutinensem Alpes occupat.
- M. ANTONIUS, Offic. 2, 14. orator. accusando nobilitatus est. Brut. 36. qualis Orator. Tusc. 2, 23. eius in dicendo contentio. Cluent. 50. quare nullas orationes ediderit. Or. 2, 1. omnis eruditionis expers putatus est Verr. 1, 23. putatus est nullas tabulas conficere. falso. ad Quir. post Red. 5. Consul cum A. Albino. Or. 2, 1. Ciliciam Proconsul rexit. ibid. 46. M'. Aquillium & C. Norbanum defendit. ibid. 2, 67. Censor de ambitu reus factus est. ad Div. 6, 2. bellum civile praecidit. Or. 3, 3. interfectus in Mariana proscriptione, caput in rostris positum est. ad Her. 4, 5, v. in Bruto. Or. 1, 7.
- M. ANTONIUS M. f. in Verr. 2, 3. 3, 91. praetor. infinitum imperium eius, *quod scil. nactus est in omnes oras maritimas factione Cethegi & gratia Cottae Consulis a. U. DCLXXIX.* avarissimus homo, Siciliam depopulatur. *Est oratoris filius, Triumviri pater, qui in expeditione Cretensi, a qua Creticus est appellatus, periit.*
- M. ANTONIUS, *M. Antonii Cretici F. Oratoris N.* Phil. 2, 2. Q. Fadii libertini filiam ducit. Cum C. Curione fil. libidinem exercet. ad Div. 3, 6. praefectus evocatorum in Cilicia. Phil. 2, 20. In Quaestura sine Scto, forte, lege, egestate coactus, ad Caesarem in provinciam proficiscitur. In tribunatu C. Marcello & L. Lentulo Cos. contra Caesarem intercedit, & ad Caesarem fugit. Mil. 15.

P. Clodium interficere conatur. Att. 7, 8. eius tribuni pl. concio in Pompeium. ad Div. 8, 14. augur fit. Phil. 2, 14. a C. Trebonio sevocatur, dum Caesar interficitur. Phil. 1, 1. statim post caedem Caesaris Optimatibus favet, & Dictaturam in perpetuum tollit. ibid. 2. Amatum Pseudo-Marium interficit in consulatu. ad Div. 12, 3. Caesari statuam ponit in rostris, & inscribit: PARENTI OPTIME MERITO, (hanc deinde Dolabella evertit,) Att. 10, 13. eius leones. Att. 10, 10. Phil. 24, 25. Cytheridem secum lectica aperta portat ad Div. 10, 30. & 11. ad Mutinam vincitur, quod proelium describitur Phil. 5, 9. Mutinam obsidet &c.

M. ANTONIUS, diversus a IIIviro est Phil. 3, 10.

ANTRO, ad Att. 15, 17.

AOEDE, Nat. D. 3, 21. Musa, ex primis quatuor natis Iove altero.

APELLA, ad Div. 10, ep. 17.

APELLA, ad Div. 7, ep. 25. libertus M. Fabii Galli.

APELLA Chius, Att. 12, 19. columnarum artifex.

APELLES, Brut. 18. pictor. ad Div. 1, ep. 9. Venerem imperfectam reliquit. de Off. 3, 2. nemo eam absolvere se posse confusus est. ad Div. 5, 12. apud Alexandrum gratus, qui ab eo solo se pingi voluit.

APENAS, ad Att. 4, 7. fervus.

APHILIA, Brut. 48. aptior concionibus orator, quam iudicii.

APOLLO, Nat. D. 3, 23. Arcades Nomionem appellant. ib. 16. cum Hercule de tripode certat. ib. 23. cum Iove de Creta. Acad. 4, 28. crinitus. Tusc. 4, 34. sanctus. Verr. 4, 52. Temenites.

APOLLINIS operta, de Div. 2, 55.

APOLLINARES Iudi Phil. 1, 15. 2, 13. Att. 2, 19. *Actos esse IV. Id. Iul. e Cicerone, Macrobio & Dione demonstrat Norisius.*

APOLLODORUS Pyragrus, Verr. 3, 31. Argyrinensis.

APOLLODORUS, Nat. 3, 33. Tyrannus Cassandreae.

APOLLODORUS, Att. 12, 23. ad eius Chronica respicitur. *Ea sunt Apollodori Atheniensis, cuius nobis Bibliotheca sola e scriptis pluribus reliqua est.*

APOLLODORUS, Nat. D. 1, 34. *Est Academicus, Ze-*

noni Epicureo aequalis, a quo maledictis, ut Cicero ait, figebatur.

APOLLONIDES, Flaccian. 21. Temnites.

APOLLONIUS, Alabandenſis. Or. 1, 28. mercede docuit rhetoricam, ſed minus idoneos noluit docere. ib. 17. ab eo rhetoricam didicit aliquando Cicero: quo nomine ſaepe apud Ciceronem commemoratur. Cognomen eius eſt Molo vel Molonis. Vixit in Rhodo inſula.

APOLLONIUS, Verr. 6, 7. Panormitanus.

APOLLONIUS, ad Div. 13, 16. libertus P. Craſſi M. F. doctus.

APOLLONIUS, Att. 4, 7. homo Graecus.

APONIUS, v. Apronius.

APPIO, (ſic enim Latini ſcribunt; reſtius tamen foret more Graecorum Apio.) Agrar. 2, 19. Ptolemaeus, Rex Cyrenarum, qui pop. Romanum heredem fecit.

APPII, ſunt Claudiae familiae, de quibus vid. in Claudiis.

APRONIUS, Verr. 2, 44. homo foedus, de cohorte Verris.

Q. APRONIUS, 3, 9. princeps decumanorum.

APRONIUS, Milon. 27. iuvenis. Sic Vulgg. quod correctum eſt Aponius.

L. APULEIUS Saturninus, Brut. 62. feditionſorum poſt Gracchos eloquentiſſimus. Huius tribuni pl. ſaepe mentio eſt ap. Ciceronem.

APULEIA, populi, Att. 4, 11. dicitur P. Clodius, propter feditiones & libidines.

L. APULEIUS, Div. 15. ſubſcriptor Q. Caecilii, nullo uſu forenſi.

L. APULEIUS, Planc. 11. praetor Macedoniae Quaeflore Cn. Plancio.

APULEIUS, ad Div. 13, 45. Proquaeflor in Aſia Q. Philippi Proconſulis.

P. APULEIUS, Phil. 6, 1. trib. pl. Hirtio & Panſa Coſſ. Ciceronem producit, & de M. Antonio interrogat. Phil. 14, 6. Ciceronem a ſuſpitione ſaſcium ad populum liberat. Att. 12, 13. 14. fit augur.

APULEIUS, praediator, Att. 12, 13. 17. diverſum putant ab Apuleio augure, qui in eadem ep. nominatur. Et ſc̄ videtur, quod additur praediator: quod diſtinctionis cauſa factum, veriſimillimum eſt. An idem eſt 5, 1.

- AQUILA, Phil. 11, 6. Pontius, de percussoribus Caesaris, L. Plancum Pollentia expellit.
- Q. AQUILLIUS GALLUS, Caec. 27. Ictus summus, mirifice laudatur. Brut. 42. paratus in agendo & celer in respondendo. de Offic. 3, 14. Tulit formulas de dolo malo. Quint. 1. &c. saepe nominatur. ad Att. 1, 1. non vult Conf. petere propter valetudinem & regnum iudiciale. Top. 7. quomodo *litus* definierit.
- MANIUS AQUILLIUS, Agrar. 2, 30. bello fugitivorum, liberalis in civitates Siciliae. in Verr. 3, 54. Proconf. Siciliae. Br. 62. de Offic. 2, 14. accusatur diligenter a L. Fufio. p. Flacc. 38. absolvitur propter memoriam belli cum fugitivis. in Caecil. 21. accusatur a P. Lentulo, principe senatus. Orat. 2, 45. eum defendit Antonius orator. Tusc. 5, 5. crudeli morte periit. *Est enim a Mithridate, auro liquefacto in os infuso, necatus.*
- AQUINIUS, Tusc. 5, 22. malus poeta, qui etiam a Catullo notatur, ep. 14.
- ARATUS, Nat. D. 2, 41. eius carmina a Cicerone admodum adolescentulo convertuntur. de Or. 1, 16. Acad. 4, 28.
- ARATUS Sicyonius, Offic. 2, 23. laudatur. Patriam a tyranno oppressam liberat. *Est auctor foederis Achaici, cuius vitam luculenter scripsit Plutarchus.*
- ARBUSCULA, ad Att. 4, 18. Mima, de qua est apud Horat.
- ARCESILAS, de Or. 3, 18. Polemonis discipulus. Fin. 5, 31. Podagrae dolores fortiter fert. Acad. 1, 13. negat quidquam sciri posse, illud ipsum quod Socrates reliquerat. cum Zenone certat. Acad. 4, 24. Zenonis & Arcesilae disputatio in quo vertatur.
- ARCHAGATHUS, Haluntinus, in Verr. 4, 22.
- ARCHE, Nat. D. 3, 21. Musa ex primis quatuor, natis Iove altero.
- ARCHELAUS, Div. 2, 42. summus Astrologus tempore Pannaetii.
- ARCHELAUS, Tusc. 5, 4. Anaxagorae discipulus, *idemque Socratis praeceptor.*
- ARCHELAUS, Tusc. 5, 12. Perdiccae filius, fortunatissimus putatus.
- ARCHELAUS, Rab. P. 8. Comanorum sacerdos. *gener Ptolemaei, regis Aegypti, qui Alexandriam, Ptolemaeo*

- Aulete pulso, occuparat. Est filius Archelai ducis Mithridatici contra Sullam in Graecia.*
- ARCHIAS, *Aulus Licinius, Poeta*, Arch. 1. sqq. Antiochenus, civitate donatus a Crasso, Ciceronem ad studia cohortatur & in iis iuvat. ibid. 3. eius fama, amicitiae, insignis facultas poetica, libri, ad Att. 1, 16. Lucii Luculli Mithridatico bello gestas res scribit. Suspicatur Cicero res Metelli Numidici scripturum, Div. 1, 36. eius versiculi quidam Latine converli. *Epigrammata quaedam hominis restant in Anthol. Gr.*
- ARCHIDEMUS, Acad. 4, 48. Dialecticus, Stoicus. *Tarsensis fuit.*
- ARCHIDEMUS, Flacc. 22. Trallianus.
- ARCHILOCHUS, Tusc. 1, 1. regnante Romulo vixit. ad Att. 16, 11. Ab eo Archilochium edictum Bibuli. Attic. 2, 21. i. e. *acerbum.*
- ARCHIMEDES, Orat. 3, 23. Tusc. 1, 25. Nat. D. 2, 34. eius sphaera. Fin. 5, 19. patriam captam prae studio non sensit. Verr. 4, 58. Marcellus eius mortem moleste fert. Tusc. 4, 23. eius sepulcrum a Cicerone Quaestore repertum.
- ARCHONIDES, Verr. 3, 56. 4, 26. Elorinus.
- ARCHYNTAS Tarentinus, de Orat. 3, 34. Pythagoreus, Philolai praceptor. Fin. 5, 29. Platonis tempore vixit, Fin. 2, 14. Platonis ad eum epistola, *nona inter epistolas Platonis.* Tusc. 4, 36. irae potens.
- AREUS, Att. 5, 9. libertus.
- ARGANTHONIUS, Cato 19. rex Tartessorum, qui octoginta annos regnavit, centum & viginti vixit.
- ARIARATHES, ad Div. 15, 2. Att. 13, 2. Ariobarzani filius; & alius, Ariobarzani frater.
- ARION Methymnaeus, Tusc. 2, 27. *Citharoedus, de quo nota est ex Herodoto fabula.*
- ARIOBARZANES, Manil. 2. rex Cappadociae a Mithridate regno expulsus. socius populi Romani. Eusebes & Philoromaeus dicitur: qui tituli etiam in numis occurrunt. Ciliciae Praefectus Ciceroni commendatur a Senatu, & ab eo magno periculo liberatur, laudatur. *conf.* ad Div. 15, 2. 4. Attic. 5, 20. Prov. 5. Gabinio in ulciscendis inimicis utitur.
- ARISTAEUS, Nat. D. 3, 18. olivae inventor, Apollinis filius. Verr. 4, 57.

- ARISTAEUS, Verr. 5, 42. Dexionis filius.
- ARISTIDES, de Offic. 3, 4. *Iustus* dictus est. ibid. 3, 11. Themistoclis consilium utile, quia iniustum, non probat.
- ARISTIPPUS, Socraticus, de Orat. 3, 17. Cyrenaicae philosophiae auctor. ad Div. 9, 26. eius dictum de Laide. Acad. 4, 42. voluptatem summum bonum facit. Offic. 1, 41. licentia eius contra morem consuetudinemque loquendi non est imitanda.
- ARISTO, ad Div. 2, 18.
- ARISTO *Chius*, Stoicus. Acad. 4, 42. Fin. 2, 11. 13. summum bonum in *ἀδιαφορία* ponit. Nat. D. 1, 14. eius de natura Deorum sententia. *Commemoratur etiam Aristo quidam* Tusc. 5, 8. qui Bruto persuaserat, virtute effici vitam beatam, non beatissimam, & quocum Ciceroni hoc nomine disputatio fuit: *sed ibi Aristus legendum.*
- ARISTO, Balb. 22. Massiliensis, a Sulla civitate donatus.
- ARISTODAMUS, Apollonidiensis. Verr. 5, 6.
- ARISTODEMUS, ad Att. 2, 7.
- ARISTOCRITUS, ad Div. 14, 3. servus aut libertus potius.
- ARISTOGITON, Tusc. 1, 49. *Atheniensis, qui cum Harmodio Pisistrati tyrannidem evertit.*
- ARISTOMACHE, Tusc. 5, 20. uxor Dionysii tyranni.
- ARISTONICUS, Phil. 11, 8. cum eo bellum gestum L. Valerio & P. Licinio Coss. Agr. 2, 33.
- ARISTOPHANES, Comicus, Legg. 2, 15. poeta facetissimus. Or. 9.
- ARISTOPHANES, Or. 3, 33. Grammaticus insignis. Fin. 5, 19. Att. 16, 11.
- ARISTOTELES, Tusc. 3, 38. sperat philosophiam brevi tempore absolutam fore. Acad. 1, 4. Socratis dubitationem & disserendi genus relinquit, Platonis ubertatem complexus. Acad. 1, 8. quintum genus elementorum statuit, e quo mentes & sidera. Tusc. 1, 10. *ἐντελέχεια*, de mente sententia. de Fin. 5, 4. primus instituit exercitationem de omnibus rebus in utramque partem disserendi. Fin. 5, 5. Duplex scribendi genus Aristotelis, popolare & subtile, causa est, quare interdum non idem dicere videatur. Eius libri de moribus, utrum ipsius an filii? Nat. D. 1, 13. Scripsit libros de philosophia, *quorum hic tertius laudatur.* In sententia de Deo inconstans.
- Cicer. Oper. Vol. XII.* D d

- de Off. 3, 8. honestatem omnibus rebus praefert. de Inv. 1, 5. plurimum Oratoriae profuit. de Orat. 3, 35. eloquentiam professus est, quod videret Isocratem in eo genere frequentari. ad Div. 1, 9. eius ratio oratoria omnis libris de Oratore Ciceronianis continetur. ibid. Aristotelius mos est, cum scribimus in sermone ac dialogo. ad Att. 2, 1. Aristotelia pigmenta h. e. ornamenta orationis ex Aristotelis praeceptis. Or. 2, 39. liber eius, in quo artes dicendi omnium superiorum narravit.
- ARISTOTELES, A. Licinius, Melitensis, ad Div. 13, 52. hospes Ciceronis.
- ARISTOXENUS, Fin. 5, 19. Musicus. Att. 8, 4. Or. 3, 33. Tusc. 1, 10. quid de anima senserit. ibid. 18. sententia de anima reprehenditur. Aristotelis discipulus.
- ARISTUS, Academicus, Att. 5, 10. Acad. 1, 3. frater Antiochi, eius, qui auctor est quintae Academiae, de quo supra: quocum coniungitur Tusc. 5, 8. Sic enim ibi legendum, non Aristo: ut docuere ad illum locum Davisius & Buherius. M. Bruti magister. Plutarchus in Brut. init. adeo φίλον & συμβιωτήν vocat. Brut. 97. Academiae heres, hospes & familiaris Ciceronis.
- ARISTUS, in Verr. 4, 12. Panormitanus.
- ARQUUS, s. ARCUS, Arqui. Nat. D. 3, 19. Thaumantis filius.
- C. ARRIUS, ad Att. 2, 14. 15. &c. amicus Ciceronis & vicinus eius in Formiano. ad Q. Fr. 1, 3. summam amicitiam cum Cicerone simulans, eum insidiosè tractat. Sed fortasse etiam hoc alterum. ad Q. Arrium fil. referri potest, quem ipsum Vat. 12. familiarem suum appellat.
- Q. ARRIUS, Br. 69. grata populo verborum copia fuit, qua, infimo loco natus, pecuniam & honores consecutus est. &c. Verr. 2, 15. & 4, 20. praetor Siciliae designatus, non successit Verri, quod exorto bello servili missus est contra Crixum & Spartacum: quorum illum profligavit, ab hoc victus est.
- Q. ARRIUS, ad Att. 2, 5. destituitur in petitione Consulatus a Caesare, quem ipse ante iuverat. Vat. 12. epulum dedit in honorem patris, Caesare & Bibulo Coff. Is est etiam, quem amicum suum vocat, p. Milon. c. 17. Videtur autem esse filius Q. Arrii Praetoris Siciliae designati, & hoc epulum dedisse eam ipsam ob causam, ut populi au-

ram captaret, consulatum petiturus. Magnificum hoc epulum fuisse vel Horatii locus indicat. Satyr. 2, 3.

ARSACES, ad Div. 8, 14. Rex Parthorum; quocum Cicerone bellum gessit in Cilicia. *Est Orodes, Phraatis III. fil. ut alio loco a Cicerone vocatur.*

ARSINOA, Nat. D. 3, 22. Arsippi uxor.

ARSIPPUS, Nat. D. 3, 22. Arsinoae vir, Aesculapii cuiusdam pater.

ARTAVASDES, Att. 5, 20. Rex Armeniorum. 5, 21. eius filia nubit Deiotaro filio. ad Div. 15, 2.

ARTAXERXES, Att. 10, 8. Xerxis filius, ad quem Themistocles confugit.

ARTEMIDORUS Aetnensis, Verr. 3, 44.

ARTEMIDORUS Cornelius, Verr. 3, 49. medicus Verris.

ARTEMIDORUS Pergaeus, Verr. 3, 21. quo adiutore Verres Dianae Pergaeae templum expilavit.

ARTEMIDORUS, Verr. 1, 31. *qui sit nescio, & videtur ibi locum non habere. Neque de ullo Artemidoro sermo, sed de Philodamo: quod nomen etiam Pantagathus reponebat.*

ARTEMISIA, Tusc. 3, 31. Mausoli regis Cariae uxor. sepulcrum magnificum Mausolo Halicarnassi exstruxit.

ARTEMO, Verr. 3, 85. Entellinus.

ARTEMO, ad Div. 13, 64. Laodiceus.

ARTEMO Climachias, Ver. 2, 51. Cephaleditanus.

ARTEMO, Verr. 3, 45. Aetnensis Senator.

ARUNS, Tusc. 4, 22. filius Tarquinii Sup. cum L. Bruto simul interfuit.

L. ARUNTIUS, ad Div. 7, 18.

P. ASCITIUS, Coel. 10. in suspicionem interfecti Dionis, Alexandrinorum legati, contra Ptolemaeum, vocatur.

ASCLAPO Patrensis, ad Div. 13, 19. 16, 9. medicus.

ASCLEPIADES, Tusc. 5, 39. Eretricus philosophus. Caecitatem aequo animo fert.

ASCLEPIADES, Flacc. 15. Acmonensis.

ASCLEPIADES, de Or. 1, 14. medicus, amicus Crassi, eloquens.

M. ASELLIUS, Clu. 61. Larinas.

ASELLIUS, de Legg. 1, 2. historicus Latinus languidus et infcitus.

ASELLUS, Or. 2, 64.

ASINIUS, Phil. 13, 13. Senator voluntarius, qui se ipse fecit Senatorem, beneficio Antonii.

- ASINIUS *Larinas*, Cluent. 13.
 ASINIUS *Dento*, Attic. 5, 20. Centurio primi pili in exercitu Bibuli.
 ASINIUS *Pollio*, ad Div. 10, ep. 33. amicus Antonii. *ibid.* 31. & 32. 33. ex Hispania, cui a Caesare praefectus erat, ad Ciceronem scribit, & libertatis se cupidum ostendit &c. *Eius epistolae sunt* L. 10, 31. 32. 33.
 ASPASIA, de Inv. 1, 31. *Sophistria Milesia celebris*, *Socratis in eloquentiae studio magistra*, *Periclis tandem uxor.*
 ASTARTE, N. D. 3, 23. Venus Syria, quae Adonidi nupsit.
 ASTERIA, Nat. D. 3, 26. Latonae foror, ex qua Hercules Tyrius.
 ASTYANAX, de Div. 1, 49. eo regnante quae solis defectio facta est, eam praedicit Thales.
 ASTYANAX, Att. 4, 15. tragoedus.
 ATEDIUS, Att. 12, 24. 27. vid. Aledius.
 C. ATEIUS *Capito*, de Div. 1, 26. Crassum in provinciam abeuntem diris prosequitur, & propterea ab Appio Censore tanquam ementitus auspicia subscribitur.
 C. ATEIUS *Plaguleius*, ad Att. 10, 8. commemoratur inter Caesarianos Ciceronis inimicos.
 L. ATEIUS, L. F. Arriensis Capito. ad Div. 8, 8. videtur idem esse ad Q. Fr. 2, 10.
 ATHAMAS, Har. Resp. 18. furiosus post matricidium factus. Tusc. 3, 6. furiosus.
 ATHAMAS, Pif. 36. saltator, L. Pisonis in Macedonia comes.
 ATHAMAS, Attic. 12, 10. fervus.
 ATHENAEUS, ad Div. 15, 4. apud Ariobarzanem gratiofus.
 ATHENAIS, ad Div. 15, 4. nomen feminae, uxoris, aut matris Ariobarzanis.
 ATHENAGORAS, Cymaeus, Flacc. 7.
 ATHENIO, Verr. 2, 54. Harusp. Resp. 12. dux fugitivorum & Siculorum, qui cum fugitivis se coniunxerant. Hinc Attic. 2, 12. Athenio dicitur Sex. Clodius, *quia fuit dux servorum Romae tumultuantium, ut Athenio fugitivorum; itemque Siculus, ut Athenio.*
 ATHENODORUS Calvus, Att. 16, 11. 14.
 ATHENODORUS, *Tarsensis*, Sandonis filius, ad Div. 3, ep. 7. *Philosophus*, (*Caesaris Octavii praeceptor.*) Videtur de nobilitate scripsisse.

ATHERIANUM ius, ad Div. 9, ep. 18. *ab Atherio quodam vel Hatherio ICto, vel Aterio potius. Aterium & Haterium promiscue est in libris. Ius Aterianum non esse cibum, inde patet, quod, si cibus esset, ambiguitatis lusus & iocus tolleretur. Neque tamen de lege Ateria cum Cortio capiendum; sed de illius temporis ICto. Aterios autem equites Rom. eo tempore fuisse, ex loco Valerii colligi potest.*

ATIDIUS, Verr. 3, 32. C. Verris praefectus.

C. ATINIUS Labeo, pro Dom. 47. a Q. Metello Censore e Senatu eiicitur, & postea eius, Metelli Macedonici, bona consecrat in tribunatu. idem Cn. Lentulo Censori facit.

L. ATRATINUS, Coel. 1. filius L. Atratini eius, qui a M. Coelio de ambitu accusatus erat; accusat Coelium de ambitu. Patrem defenderat Cicero.

ATTAE, Sext. 51. *quidam per Enallagen dici putant pro Atta, qui fuerit poeta Latinus. Sed cum Abramio Graevius interpretatur: Senes philosophos Graeculos. quos vide.*

ATTALUS, Rex Pergamenus, Sext. 27. ei Asia Antiocho M. ademta condonatur. Deiot. 7. in P. Africanum liberalis fuit: *ubi tamen aut Cicero lapsus est, Attalum pro Antiocho ponens, aut Antiochus (M.) reponendus.*

ATTALICA, in Verr. 4, 12. *in peripetasmata auro intertextata, ab Attalo rege inventa & usurpata.*

ATTALUS Iphemeneus, ad Q. Fr. 1, 2. 4. homo Graecus de Quinti provincia.

ATTALUS Netinus, Verr. 4, 26.

ATTELLIUS, ad Att. 5, 19. debitor Ciceronis, si lectio sana est.

ATTICUS, Att. 12, 23. annalis eius: *sc. liber, qui laudatur. Brut. 3, 3, 20. adoptatur ab avunculo. 2, 1. scripsit de Consulatu Ciceronis. Brut. 45. eius filius. de Fin. 2, 21. colligit historiae thesauros. Historiae peritissimum fuisse, etiam ex eo colligitur, quod in epistolis saepe a Cicerone de rebus historicis consuliur. Epicureum fuisse, opinio est. v. ad Div. 13, 1.*

ATTICULA, ad Attic. 4, 5. filia Attici; *quae & Caecilia dicitur.*

A. ATTILIUS, pro Caecin. 10. testis in Caecinam.

C. ATTILIUS, Rosc. Am. 1. 18. sua manu semen spargentem conveniunt legati. *Hic est, qui primus Serrani cog-*

- nomen accepit M. F. M. N. Consul fuit a. U. 495. & 503. Non autem fuit filius illius Reguli, qui a Poenis captus est, uti vulgo putant.*
- L. ATTILIUS, pro Caec. 10. A. filius, testis in Caec.
- L. ATTILIUS f. ATILIUS, ad Att. 2, 3. *ubi tamen Tunstallus legi vult A. filius: qui est L. Afranius.*
- M. ATTILIUS REGULUS, Tusc. 5, 3. Sext. 59. &c. de Offic. 3, 26. bis consul fuit, de Senect. 20. Carthaginem redit ad supplicium.
- M. ATTILIUS *Calatinus*, Nat. D. 2, 23. Fidem dedicat. Consul a. 495. 498. *Dictator* a. 504. A. F. C. N. Eius etiam mentio est pro *Planc.* 25. de *Senect.* 17.
- M. ATTILIUS, Act. 1, Verr. 13. de maiestate damnatus.
- SEX. ATTILIUS, Offic. 3, 30. Attic. 12, 5. Cos. cum Furio, legem fert de foedere Numantino.
- ATTILIUS, ad Div. 13, 62. eques Rom.
- ATTILIUS, de Fin. 1, 2. Sophoclis *Electram* Latinam facit. qualis scriptor? confer Att. 14, 20.
- S. ATTILIUS *Gavianus*, Sext. 34. tribunus plebis, qui Ciceronis restitutionem impedierat: Serranum se ferebat: adoptatus in familiam Atiliam.
- ATTIUS *Navius*, de Div. 1, 17. augur, tentatur a Tarquinio Prisco. Novacula cotem praecidit.
- C. ATTIUS *Pelignus*, Att. 8, 4. Sulfione portas aperuit Antonio in bello civili.
- L. ATTIUS *Poëta*. vid. *Accius*.
- M. ATTIUS *Balbus*, Phil. 3, 6. Praetorius.
- P. ATTIUS, Att. 7, 13. v. in P. Varus & in *Accius*.
- T. ATTIUS, Chent. 23. accusator Cluentii.
- ATTIUS, ad Div. 15, 17. pigmentarius.
- ACUTUS, ad Div. 13, 50. (*Acilius*) Proconsul, Sulpitii successor.
- CN. AUFIDIUS, Tusc. Qu. 5, 39. Praetorius Cicerone puero, caecus, in Senatum tamen venit, historiam Graecam scripsit. cf. de Fin. 5, 19. Dom. 13. adoptat Oresten.
- SEXT. AUFIDIUS, ad Div. 12, 26. 27.
- T. AUFIDIUS, Br. 48. Ictus, T. Iuventii & P. Orbii acmulus, frater M. Virgilii. *Idem esse videtur, qui Flacc.* 19. Praetor Asiae vocatur.
- AUFIDIUS, Att. 1, 1. inter eos ponitur, quos competitores Ciceroni in Consulatu fore opinio erat. *Diversus est ab Lur-*

- cone, qui eo fere tempore tribunus plebis fuit. Forte est T. Aufidius, de quo ante.
- AUFIUS, Att. 6, 1. amicus Ciceronis. *Corradus coniicit Al-
fius.*
- AVIANUS, Acad. 4, 25. Puteolanus, amicus Ciceronis.
- C. AVIANUS *Hammonius*, ad Div. 13, 21. M. Aemilii Aviani libertus, *idem est*, qui ep. 25. C. Avianus Evan-
der dicitur. ad Div. 7, 23. *statuarius.*
- C. AVIANIUS, vel AVIANUS Flaccus. ad Div. 13, 35. 37.
- C. AVIANUS Philoxenus, ad Div. 13, 35. Siculus, a Cae-
sare in Novocomenfes relatus, Ciceronis beneficio. *No-
men assumpsit Flacci Aviani, quod eo familiarissime usus erat,
cum Tullii nomen assumere debuisset ob beneficium.*
- AVIDIUS, Leg. 2, 3. dicitur a Pompeio & Cicerone de-
fensus esse. *pro quo quidam Balbus.*
- AVILIUS *Larinas*, Cluent. 13.
- AVITUS, Or. 29. *est Cluentius, pro quo est Oratio.*
- AVIUS, vel AULUS, Att. 12, 5. *forte est argentarius, Att.
13, 4.*
- M. AULANUS, f. AULIANUS, Sext. 4. Tribunus militum
C. Antonii, Catilinarius, a P. Sextio Capua expellitur.
- AULETES, Postum. 10. *est cognomen Ptolemeai, qui regno
pulsus est.*
- AULUS, Att. 6, 2. *est Gabinius. vid. Auli Lex.*
- AULI filius, Att. 1, 20. Afranius, Att. 1, 16. *est idem L.
Afranius.*
- AURATA, Or. 1, 39. *est Orata: de quo infra. Cur hic feri-
batur Aurata, lepidam rationem affert Chapmannus in notis
Pearcianis ad Offic. 3, 16.*
- AURELIANUS, Att. 4, 16.
- AURELIUS, Att. 4, 9. ab Hirtio Germanis praepositus.
- AURELIUS, ad Divers. 16, 24. ad Att. creditor Ciceronis.
- C. AURELIUS, Verr. 1, 50. Consul a. U. DCLXXVIII.
cum L. Octavio.
- L. & C. AURELII, L. filii *Orestae*, ad Div. 13, 39. ora-
tiones reliquerunt.
- M. AURELIUS SCAURUS, Brut. 35. Latine dixit, (*Can-
sul a. U. DCLVI.*) in Q. Caecil. 19. Quaestor L. Flacci,
Flaccum ei accusare non permittitur, Verr. 1, 33. Ephesi
prohibitus est servum e templo Dianae abducere.
- L. AURIFEX, Orat. 2, 60. eques Romanus.
- A. AURIUS, Cluent. 8. *Larinas.*

- M. AURIUS, *Melinus*. Cluent. 5. Larinas. duxit Cluentiam.
 Num. AURIUS, *ibid.* 8. Larinas.
 AUTOBULUS, Pif. 36. faltator, L. Pifonis in Macedonia comes.
 P. AUTRONIUS, Brut. 68. orator fola voce probabilis.
 Sull. 1. confil designatus cum P. Sulla de ambitu condemnatur, Att. 3, 2. 7. exfulat. *poftea coniuravit cum Catilina.*
 AXILLA, Or. 45. *cognomen Serviliorum*. Vefter *Axilla Ala* factus eft.
 AXIANUS, ad Att. 15, 29.
 AXIUS, Att. 4, 15. fenator, qui in Rofcis villam habuit, ad Att. 3, 15.
 Q. AXIUS, Att. 1, 12. foenerator. Att. 10, 11. *forte idem cum fuperiori.*

B.

- BABULLIUS, Att. 13, 48.
 BACCHUS, Nat. D. 3, 23. multi Bacchi.
 BACIS, *Boeotius*, Div. 1, 8. augur.
 BAEBIUS, Att. 9, 14. homo obfcurus, fed non infans.
 M. BAEBIUS, Pif. 35. iuffu L. Pifonis in Macedonia interficitur.
 Q. BAEBIUS, *Tampilus*, Phil. 5, 10. Legatus Romanorum ad Hannibalem Saguntum obfidentem. *Cognomen & Tamphilus fcribitur in Faftis Cap.*
 P. BAGIENNUS, ad Div. 10, 33. *Legatus aut Praefectus Antonii fuiffe videtur.*
 BALBILIUS, Att. 15, 13. amiciffimus Ciceroni, qui eum subsidium fenectutis fuae vocat. *Mongaltus intelligit Balbum minorem.*
 BALBINUS, ad Att. 13, 21. Caefarianus.
 BALBUS, *cognomen Ampiorum, Luciliorum, Octaviorum & Thoriorum: ubi vid.*
 BALBUS *major*, Att. 8, 9. *pro quo eft oratio de iure civitatis. Fuit Gaditanus, a Cn. Pompeio civitate donatus, rogatu Luc. Cornelii Lentuli, unde ab eo nomen affumfit, de eo vid. argumentum orationis. Fuit gratiofiffimus apud Caefarem.* Att. 7, 3. Tarteffius dicitur. *ibid.* 7, 7. a Theophane Mitylenaeo adoptatur. *ibid.* 2, 12. Quindecim-Vir. In *Orat. pro Balbo interdum L. Cornelius fimpliciter dicitur. Ad confulatam pervenit gratia Caefaris.*

BALBUS, *est e fratre nepos Corn. Balbi; unde minor Att. 8, 9. dicitur.* Afinii Pollionis quaestor fuit in Hispania: eius flagitia commemorantur. ad Div. 10, 32.

BALBUS, Sull. 19. Fausti libertus.

BALBUS, p. Caelio 11. accusator M. Caelii. *forte est P. Octavius Balbus.*

BALBI duo. Orat. 3, 21. Stoici. vid. in *Lucilius.*

BALBUTIUS, Cluent. 60. Larinas.

BALEARICUS, de Div. 1, 2. Metellus. v. *Metellus.*

BALLIO, Q. Rosc. 7. nomen Comicum Ienonis.

M. BAMBALIO, Phil. 2, 36. *est Q. Fadius, M. Antonii focer, pater Fulviae.*

BANOBAL, Venerius. Verrin. 3, 37.

BARBA *Cassius*, Phil. 13, 2. amicus Caesaris & Antonii, cuius quaestor fuit, auctore Appiano.

BARBATIUS, Phil. 13, 2. amicus Caesaris & Antonii.

BARDYLIS, Offic. 2, 11. Illyricus latro, propter aequabilem praedae partitionem, magnas opes habuit. *Apud Graecos quosdam scribitur Bardyllis.*

BARNAEUS, Att. 14, 19.

M. BASILIUS, f. *Basilus*, Cluent. 38. Senator.

BASILIUS, ad Div. 6, 15. Caesarianus, qui postea in eum coniuravit.

BASILIUS, Phil. 2, 41. gladiator de grege M. Antonii.

BASILUS, Att. 7, 9. bustum Basili, locus in via Appia latronibus infestus.

BASILUS Minucius: v. in *Minucius.*

BASSUS, ad Div. 7, 20. vid. *Caecilius.*

BASSUS Lucilius. v. in *Lucilius.*

BATTARA, ad Div. 7, 9. *pro quo alii: Vacerra. videtur familiaris Trebatii fuisse.*

BATTONIUS, Att. 6, 8. amicus Attici & Ciceronis.

M. BEBRIUS, Cluent. 16. Senator Rom.

BELLEROPHON, Tusc. 3, 26.

C. *Annius* BELLIENUS. Font. c. 4.

L. BELLIENUS, Phil. 2, 36. Pompeianus, cuius domus post caedem Caesaris incensa est & deflagavit.

BELLIENUS, ad Divers. 8, 15. verna Demetrii. Cum praesidio est Intemellii. A quo forte non diversus est alter ad Div. 16, 22. homo pessimus, flagitiosus. *Quidam: Bellienus: quod idem nomen est.*

BELUS, Nat. D. 3, 16, Indorum Hercules.

- L. BESTIA e *Calpurniis*. Brut. 34. bonus tribunus Plebis, Popilium a C. Graccho expulsum sua rogatione restituit, post consulatum oppressus est lege Mamilia. Or. 2, 70. a C. Memmio accusatur. Bestia est cognomen Calpurniae familiae.
- BESTIA, Phil. 13, 12. Coel. 12. accusatur de ambitu, in petitione praeturae. defenditur a Cicerone. Qu. Fr. 2, 3. Phil. 12, 8. & Phil. 11, 5. consulatum in Bruti locum petit.
- T. BETUCIUS, *Berrus Asculanus*. Brut. 46. aliquot orationibus Asculi habitus, & una Romae contra Caepionem, nobilis, cui Caepionis ore respondit Aelius.
- BIAS, Parad. 1. Prien. patria. de Amic. 16. e septem Sapientibus.
- M. BIBULUS, Att. 1, 16. Caesaris amicitiam quaerit, aedilitate & praetura omissam, ut consulatum eo facilius consequatur. Har. Resp. 22. Caesare collega in Consulatu leges ferente semper servat de coelo. Dom. 15. servat de coelo, cum Caesar de adoptando Clodio legem Curiatam fert. Vatin. 9. Vatinius trib. pl. Consullem in vincula ducit, reliquis tribunis mitti iubentibus. Att. 2, 19. eius edictis, quae domo abditus (*vim Caesarianorum timens*) dat, irascitur Pompeius, quod iis laceratur. In Caesarem acerba edicta dat, quae inde *Archilochia* dicuntur, populo vehementer grata. Dom. 26. censet, ut pontifices de domo Ciceronis statuunt. ad Div. 15, 1. Proconsul Syriae. 12, 19. quam diu Parthi in provincia eius sunt, Antiochia se tenet, urbe munita. 8, 6. contra Parthos male pugnat. 2, 17. Ciceroni proconsuli Ciliciae invidet. Brut. 77. scriptitavit accurate. Bello civili perit.
- BILIENUS, ad Div. 16, 2. *idem qui Bellienus, ubi v.*
- C. BILIENUS, Brut. 47. aequalis M. Bruti Icti laudatur. *v. ibid.*
- A. BINNIUS, Cluent. 59. Copo de via Latina.
- BION, Tusc. 3, 26. eius apophthegmata.
- BITHYNICUS, ad Div. 6, 16. *Caesarianus e gente Pompeia, fil. Q. Pompeii Bithynici, A. N. a Bithynia dictus, devicta a patre. Post mortem Caesaris Siciliae praetor fuit.*
- BITON, Tusc. 1, 47. pietas in matrem, mors placida. Cleobis frater.

- BLANDENIUS ZEUXIS, ad Q. Fr. 1, 2. 2.
- BLESAMIUS, Deiot. 12. Gallo-Graecus, Deiotari legatus.
- BLOSSII, Agr. 2, 34. nobiles Campani bello Punico II.
- C. BLOSSIUS, *Cumanus*, de Amic. 11. *Philosophus Stoicus, Antipatri Tarsensis Romae auditor. Apud Plutarchum dicitur incitasse Ti. Gracchum ad legem Agrariam ferendam; de qua re post accusatus, se amicitia summa Ti. Gracchi defendit. Cic. l. c.*
- BOETHUS, Verr. 4, 14. caelator & stutarius, laudatus Plinio 33, 55. 34, 8. ubi argento meliorem fuisse, quam cetero genere materiae dicit. Carthaginensis fuit, teste Pausan. L. V. cap. 17.
- BOETHUS, de Div. 1, 8. 2, 20. Stoicus prognosticorum causas elicere conatus est. Sed effecit tantum, ut earum rerum rationes paterent, quae in mari coelove fierent. *A Laërtio memorantur libri de Natura & de Fato, in quibus forte libris de prognosticis egit.*
- BOGUDES, ad Div. 10, 32. Rex Mauritaniae Tingitanae: a quo Regnum Bogudis & Mauritania Bogudiana: quae alias Tingitana.
- BOIUS, ad Herenn. 4, 3. nomen curforis.
- M. BOLANUS, ad Div. 13, 77. amicus Ciceronis. *Alii scribunt Bollanus: quae forma est etiam ap. Horatium.*
- BONA DEA, Dom. 38. &c. *Eius sacra habita in aedibus Pontif. M. a matronis pro salute pop. Rom.*
- BRENNUS, de Div. 1, 37. cum Gallicis copiis fano Apollinis bellum intulit. Pythiae de ea re responsum.
- BRINNIUS, Att. 13, 12. 14. Ciceronem heredem facit.
- T. BROCCCHUS, Lig. 4, 11. avunculus Q. Ligarii. *Furiae familiae cognomen.*
- BROGITARUS, Gallo-Graecus. Har. Resp. 13. 27. Ei Clodius sacerdotium Pessinuntium vendidit, expulso iusto sacerdote, & regis nomen dedit.
- BRULLA, de Or. 3, 23. delectabatur vehementius talis.
- BRUTTIUS, ad Div. 16, 21. homo iucundus, quem M. Cic. fil. secum Athenis habuit; a quo diversus videtur.
- L. BRUTTIUS, ad Div. 13, 38. eques Romanus. Siculus.
- L. BRUTUS, e familia patricia Iunia. Brut. 53. Planc. 25. Romam regio dominatu liberavit. de Offic. 3, 10. Collegae Collatino imperium abrogat. Tusc. 4, 22. interit cum Arunte. Brut. 14. Phil. 1, 6. princeps nobilitatis Brutorum.

- D. IUNIUS BRUTUS, M. filius, *collega* Africani min. in *Consulatu DCXVI*. Brut. 28. Graece doctus. de Leg. 3, 9. a Trib. Curiatio in vincula coniicitur. pro Balbo 17. in Hispania ulteriori feliciter pugnat, & de Gallaeis triumphat. Arch. 9. Attii versibus monumenta sua inscripsit. Eiusdem etiam mentio fit in Bruto 22.
- D. BRUTUS, Brut. 47. pro Rabir. 7. Att. 12, 22. Graece & Latine doctus. *Consul fuit cum Mamercio Aemilio Lepido Liviano*.
- D. BRUTUS, Verr. 1, 55. Phil. 3, 1. provinciam Galliam a Caesare ipsi datam eripere audeat Antonius. Eius edictum cap. 4. ad Divers. 10, 10. exercitum alit suo sumtu. ibid. 11. obsidione liberatur. ibid. 11, 1. postulat, ut sibi & M. Bruto, Cassio cum publico praesidio liceat Romae esse, ut tuti sint: idem liberam legationem postulat & reliquis suis. ibid. 21. in Decemviris est, creatis, ut ab Antonio rationem gesti consulatus repeterent.
- M. BRUTUS, *pater*, ad Div. 7, 22. Brut. 47. ICTus. Brut. 62. iuris publici & privati peritus, a forensi eloquentia absuit. Or. 2, 32. libri de iure laudantur. pro Cluent. 51. initia librorum de iure civili. Fin. 1, 4. Negat partum ancillae in fructu habendum &c.
- M. BRUTUS, *filius*. Or. 2, 54. filius eius, qui libros de iure Civili scripsit, Cn. Plancium accusavit, defensore Crasso, qui cum ab eo laceffitus esset, in illa accusatione egregie eum ultus est. cf. Cluent. 51. Brut. 34. accusationem factitavit, nullos magistratus petivit, dedecus familiae vocatur. Cluent. 51. Orator vehemens, bona paterna effudit. Font. 13. accusat Scaurum. Off. 2, 14. Iuris civilis peritus, propter multas accusationes *accusator* cognominatus est.
- M. BRUTUS, Quinct. 20. Tribun. pl. a. U. DCLXX. *Scipione & Norbano Consulibus, Hotomanno & Manutio videtur esse M. Bruti, qui Caesarem interfecit, pater, a Cn. Pompeio bello Sullano necatus*. Agr. 2, 33. Trib. pl. qui coloniam Capuam ferre voluit.
- M. BRUTUS, Phil. 1, 3. Eius & Cassii praetorum edictum post caedem Caesaris. cap. 4. urbe cedit. Phil. 2, 12. interfecto Caesare pugionem extollit, & Ciceronem nominatim exclamavit, Phil. 2, 14. ei provincia datur post caedem Caesaris & quaestores. ad Div. 3, 4. gener

- Cn. Pompeii M. 6, 6. a Caesare Galliae praeficitur. 12, 15. 13, 10. Att. 12, 5. epitomen Fannianam scripsit, i. e. historiae a Fannio scriptae. 13, 8. eius epitome Coelianorum. Acad. 1, 3. de philosophia Latine scripsit. audivit Athenis Aristum. Fin. 1, 3. Liber de virtutibus ad M. Tullium. Tusc. Qu. 5, 1. eius avunculus est Cato Uticensis.
- Q. CAEPIO BRUTUS, Phil. 10, 11. *est idem M. Brutus, qui ita dicitur, quod a matris Serviliae fratre adoptatus erat.*
- M. BUCCULEIUS, Or. 1, 39.
- BUCILIANUS; Att. 16, 4. 15, 17. unus e coniuratis in Caesarem.
- BULBUS, Verr. 2, 32. Cluent. 26. Senator Rom. homo fordidus.
- P. BURIENUS, Quinct. 6. praetor urbanus: *a. U. DCLXX. Scipione & Norbano Coss.*
- BURRHUS, Orat. 48. Ennius dixit pro: *Pyrrhus.*
- T. BURSA, (*Munatius Plancus*) ad Div. 7, 2. damnatur post tribunatum, *Pompeio M. III. Consule gestum.*
- BUSRENUS, Q. Fr. 2, 12. regulus barbarus & obscurus.
- BUSSENNIUS, Att. 8, 12. Pompeianus.

C.

- C. CACURRIUS, in Verr. 4, 17. civis Rom. Lilybaei.
- CAECILIA, Metelli Balearici filia. de Div. 1, 2. ex eius somnio Iunonis Sospitae templum restructum. de Div. 1, 44. 2, 40. *S. Rosc. 50. Nepotis (maioris) soror.*
- CAECILIA, Att. 6, 2. & 4. est filia Attici. *Ipse enim Atticus Caecilius dicitur, quia a Caecilio avunculo adoptatus erat.*
- C. CAECILIUS, Flacc. 36. eques Romanus.
- CAECILIUS, Or. 2, 10. Infuber Gallus, poeta comicus. Att. 7, 3. malus auctor latinitatis.
- CAECILIUS TRYPHO, Att. 3, 8.
- L. CAECILIUS, in Sen. p. Red. 9. Milon. 4. praetor P. Lentulo Spinthere Consule. *Sed alii malunt Coelius. Et fuit M. Coelius Rufus Orator aequalis Calvo, qui exitum non bonum habuit: de quo infra.*
- L. CAECILIUS, Sull. 22. Trib. pl. legem Caeciliam fert.

- vid. *Lex Caecilia* : legi Agrariae Rulli se intercessurum profitetur.
- L. CAECILIUS, ad Q. Fr. 1, 2. negotiator in provincia Qu. Ciceronis.
- M. CAECILIUS, Divin. in Caecil. 9. frater Q. Caecilii, eius, in quem est divinatio.
- Q. CAECILIUS, pro Corn. 1. Consul cum M. Iunio Silano. *Est Metellus Numidicus.*
- Q. CAECILIUS, Q. F. Metellus Pius Scipio. ad Div. 8, 8. *adoptatus a Q. Metello Pio, Numid. fil. ante P. Scipio, ut appellatur pro Domo. Socer Pompeii Magni, eiusdem collega in consulatu. Hic est ille Scipio, qui contra Caesarem in Africa bellum gessit.*
- Q. CAECILIUS BASSUS, Att. 2, 9. Quaestor Caesare & Bibulo Coss. ad Divers. 11, 1. eum sperabat Brutus firmiorem fore, nuntio de morte Caesaris allato. Phil. 11, 13. exercitum in Asia privatus habet. ad Div. 12, 11. in Syria legionem habuit, quae ad C. Cassium venit, invito Basso. ad Div. 12, 18. Deiot. 8. 9. *ubi male vulgo Cattius est.*
- Q. CAECILIUS, Att. 1, 1. 12. foenerator, avunculus Attici.
- Q. CAECILIUS, Q. fil. Pomponianus Atticus. Att. 3, 20. *est T. Pomponius Atticus, qui ab avunculo Q. Caecilio testamento adoptatus erat, quod ei Cicero gratulatur.*
- Q. CAECILIUS, Div. in Caecil. 2. cognomine *Niger, Siculus, Verris quaestor, qui accusationem Verris petebat, in quem est Divinitatio.*
- † T. CAECILIUS, *Eutychedes*, Att. 4, 15. libertus Attici, qui praenomen habet Attici ante adoptionem, & nomen eius post adoptionem.
- A. CAECINA, ad Div. 10, 25. cuius est epistola libr. 6. ibid. 13, 66. negotiatus est in Asia. 6, 5-8 exsul, quod contra Caesarem scripserat. librum Ciceroni mittit. it. ep. 9. in Sicilia exsul.
- A. CAECINA, Caecin. 1. (*Licinius*) Volaterranus, pro quo est oratio. *Hunc eundem cum superiori putat Demsterus Pasteratius.*
- CAECINA, Att. 16, 5. Volaterranus: *diversus ubi utroque superiori.*
- CAECIUS Att. 9. 13. *qui sit, nemo tradidit.*

- C. CAELIUS, Att. 9, 11. ab Appio cum mandatis ad Ciceronem mittitur.
- M. CAELIUS, vid. *M. Coelius*.
- M. CAEPARIUS, Catil. 3, 6. socius Catilinae, *apud Sallustium* Qu. dicitur. Cat. 46.
- C. & L. CAEPASII, fratres. Brut. 69. ignoti homines, opidano & incondito genere dicendi, quaestores facti sunt.
- CN. CAEPIO, Att. 12, 20. Serviliae Claudii pater, vivo patre naufragio perierit, an mortuo? de Fin. 2, 16. Ei decernitur quaestio in Tubulum.
- CAEPIONES duo, CN. & QU. Brut. 25. Font. 7. eorum testimonium in Q. Pompeium reiicitur.
- Q. *Servilius* CAEPIO Brut. 42. collega C. Laelii in Consulatu (a. DCXIII.) *Is, qui in Lusitania bellum gerens Viriatum per insidias interfecit. Eius filius videtur esse, qui sequitur.*
- Q. *Servilius* CAEPIO, Tusc. 5, 5. ad Herenn. 1, 14. fufus a Cimbris, causam dixit, decem annis post reus factus a CN. Iunio Norbano. Balb. 11. damnatus de repetundis, post praeturam Galliae ex consulatu (*quem cum Atilio Serrano gessit.*) Smyrnae vixit. ad Her. 1, 12. quaestor urbanus (A. DCLIV.) cum Apuleius Saturninus legem frumentariam ferret, perfecit, ut ea antiquaretur, cum auctoritate, tum vi. *Hunc esse eundem, qui ante a. DCXLVII Consul cum Atilio fuerat, Pighio placet: itaque ad eundem haec retulimus.* legem iudiciariam frustra tulit de iudiciis, quae ex lege Gracchi apud equites erant, cum senatu communicandis (*unde Patronus Senatus est appellatus*) Brut. 56. Br. 62. equestri ordini nimis deditus. Brut. 46. accusatur a T. Betucio Barro Afculano, & se defendit Dom. 46. M. Drusi inimicus.
- Q. *Servilius* CAEPIO, Fin. 3, 2. avus Luculli pueri. magni eum fecit Cicero. *Nam L. Lucullus Serviliam Caepionis habuit in matrimonio, quem P. Manutius ad h. l. putat esse filium eius Q. Caepionis, qui bello sociali periit. Eum sane Cicero dicit, posse esse in principibus si viveret: quod in hunc non cadit.*
- Q. CAEPIO, Fin. 3, 2. amicus Ciceronis. *Est filius praecedentis, frater Serviliae Luculli: qui M. Brutum adoptavit.*
- Q. CAEPIO, ad Div. 7, 21. est M. Brutus, adoptatus a Q. Caepione, de quo ante. Praetor urbanus eo anno, quo Caesar interfectus est. Att. 2, 24. Cn. Caepio Brutus,

- Graev. corr.* Q. Caepio Brutus. Sic est Phil. 10, 11.
- CAERELLIA, ad Div. 13, 72. necessaria Ciceronis. Att. 13, 21. studio Philosophiae flagrat. 12, 5.
- C. Iulius CAESAR, L. F. Or. 2, 3. Q. Catuli frater. Off. 1, 37. facetiis vicit omnes. Off. 1, 30. eius sermones multo lepore conditi erant. *Itaque etiam de Or. II. inducitur de iocis & ridiculis differens. add. infr. in C. Iulius.*
- C. Iulius CAESAR, Balb. 19. in Hispania praetor, quae Geditanis beneficia tribuerit. Att. 2, 21. concionem in Bibulum concitare non potest. Dom. 9. gratulatur P. Clodio remotum ex urbe Catonem. Att. 2, 3. de coniungendo Pompeio & Crasso laborat. ad Div. 10, 16. volumina ἀποφθεγμάτων conficit. Cat. 4, 4. sententia eius de Catilinariis. ad Div. 6, 18. legem, qua prohiberet esse in Decurionibus, qui facerent praeconium, ferre cogitat. de Div. 1, 15. Deiotarum tetrarchiae regno multat. ad Div. 13, 4. in lege Agraria Volaterranos liberat. Br. 71. qualis in dicendo. de ratione latine loquendi accuratissime scripsit. Marc. 1. beneficium in M. Marcellum laudatur. Att. 13, 10. in suspicione est, eius iussu M. Marcellum interfectum esse; sed defenditur. Att. 10, 4. prope iubet occidi Metellum tribunum pl. de Divin. 1, 52. cum immolaret, in extis bovis opimi cor non fuit. Top. 25. scripsit contra Catonem Ciceronis. ad Att. 12, 41. de Catone & contra Catonem scribit, de Div. 2, 9. in Curia Pompeia ante simulacrum Pompeii trucidatus iacet &c.
- C. CAESAR *Octavius*, Phil. 3, 15. ad Senatus auctoritatem se confert. Phil. 11, 8. adolescentulo imperium extraordinarium Cicero sententia sua tradit. ad Div. 11. dictum Ciceronis aegre fert. ad Div. 12. 23.
- L. CAESAR, L. f. Tusc. 5, 19. iussu Cinnae interficitur. *Est is, qui cum P. Rutilio a. U. DCLXIII. consul fuit: C. frater adde in L. Iulius.*
- L. CAESAR, Planc. 21. aedilitiam repulsam tulit. Cat. 4, 6. fororis virum P. Lentulum focerum Catilinae interficiendum censet. Muren. 34. (& Att. 1, 2.) Consul cum C. Figulo (A. DCLXXXIX.) SCtum facit simile legi Fabiae de numero sectatorum. ad Div. 9, 14. aegrotat Neapoli. Huius fororis filius M. Antonius fuit. ad Div. 10, 28. optime sentit, sed in Antonium non acriter dicit, quia eius avunculus est. Phil. 6, 5. agrorum afflig-

nationem Antonianam sententia sua dissolvit, & iuvante Cicerone VII - Virum acta sustulit. Sull. 19.

L. CAESAR, L. f. (*Caes. B. C. 1. 8.*) Att. 7, 13. mandata absurdissima a Caesare habet, non homo, sed scopae solutae, *de quibus pluribus epp. seqq.* ad Div. 9, 7. *Est idem Proquaestor Africae, cui, Catone interfecto, Caesar vitam concessit.*

SEX. CAESAR, Harusp. 6. flamen Quirinalis.

CAESENIA, Caecin. 4. Tarquinienlis.

P. CAESENNIUS. *ibid.* 4. Tarquinienlis.

C. CAESETIUS, Lig. 11. eques Rom. Ligarii advocatus: Phil. 13, 15. trib. pl. a Caesare ab rep. remotus. Phil. 3, 10. provinciam sibi ab Antonio datam recusavit.

P. CAESETIUS, Verr. 5, 25. legatus Verris.

L. CAESIUS, Q. Fr. 1, 14. de cohorte praetoria Q. Ciceronis in Asia. *add.* 2, 2. forte idem est 3, 1.

M. CAESIUS, Verr. 1, 10. Praetor cum C. Annio Sacerdote.

M. CAESIUS, ad Div. 13, 11. Aedilis Arpini.

P. CAESIUS, Balb. 22. eques Romanus a Cn. Pompeio patre civitate donatus, ad Div. 13, 51.

SEX. CAESIUS, Flacc. 26. eques Romanus.

CAESONINUS *Calventius*, Red. in Sen. 6. *est L. Piso, is, qui cum A. Gabinio Consul fuit. v. in L. Piso. Caesoninus cognomen Pisonum fuit, ante quam Frugi dicerentur.*

M. CAESONIUS, Act. 1. in Verr. 10. Aedilis cum Cicerone. *add.* Att. 1, 1. 12, 11.

C. CAESTIUS, Flacc. 13. eques Rom. Att. 5, 13.

L. CAESTIUS, Br. 34. accusator de plebe; tempore Iugurthini belli.

CAESULENUS, Br. 34. accusator.

CALAMIS, Br. 18. statuarius, dura quidem signa fecit, sed tamen molliora signis Canachi.

CALANUS, Tusc. 2, 21. Indus, sua voluntate vivus comburitur. Div. 1, 13. Alexandro propinquam mortem vaticinatur.

CALATINUS, Agrar. 2, 24. *est M. Atilius Calatinus, de quo in Attilius.*

CALCHAS, Or. 22. vates Graecorum in obsidione Troiana. Nat. D. 2, 3. Augur. Div. 1, 33. ex passerum numero belli Troiani annos auguratus est.

Cicer. Oper. Vol XII.

E e

- CALDUS, Inv. 2, 9. cognomen, quod temerarii & callidi consilii hominibus tribuitur.
- CALDUS, Att. 6, 4. *cognomen* C. Coelii Quaestoris.
- M. CALENIUS, Att. 8, 12. Pompeianus.
- L. CALENUS, Verr. 2, 8. civis Rom.
- CALENUS, Phil. 10, 1. (*Fufius*) Brutum non probat, sed Antonium, & propterea a Cicerone reprehenditur. Att. 1, 14. trib. pl. P. Clodio favet. vid. *Lex Fufia* & in *Q. Fufius*.
- Cn. CALIDIUS, Verr. 4, 20. eques Rom. in Sicilia negotiator, cuius filius senator fuit.
- M. CALIDIUS, Q. Fr. in Sen. p. Redit. 9. Praetor def. P. Lentulo Spinthere Cos. Br. 79. orator prope singularis.
- Q. CALIDIUS, Planc. 28. 29. lege Q. Metellum Numid. restituit. fit praetor, supplicante populo Metello. Verr. 3, 25. a Q. Lollio accusatur. sc. *e Praetura Hispaniensi: quanquam Asconius id a Gallio factum putat. quod Menardus non concoquebat.* Act. 1. in Verr. 13. Planc. 29. condemnatur.
- CALLICRATIDAS, Off. 1, 24. Lacedaemoniorum dux, cum multa fecisset egregie, ad extremum vertit omnia, np. proelio ad Arginusas. de Off. 1, 30. impatiens.
- CALLIDAMA, Verr. 2, 36. Agathini fil. Thermitana.
- CALLIMACHUS, Orat. 3, 33. Grammaticus & Poeta. Tusc. 1, 34. 39.
- CALLIPHANA, *Velienfis*, Balb. 23. lege a C. Valerio Flacco lata fit civis Romana.
- CALLIPHUS, Fin. 2, 6. 11. Acad. 4, 42. voluptatem & honestatem summum bonum esse dicit. Fin. 5, 25. quomodo in hanc sententiam inciderit.
- CALLIPPIDES, Att. 13, 12. proverbium de eo.
- CALLISTHENES, Orat. 2, 14. Olynthius, Aristotelis discipulus, Alexandri comes, scripsit historiam paene rethorum more. Tusc. 3, 10. mors a Theophrasto peculiari libro deploratur. Rab. Postum. 9. ab Alexandro necatur. ad Div. 5, 12. scripsit Troicum bellum. de Div. 1, 34. 2, 25.
- CALPURNIA gens, in Pis. 23. est *Pisonum, Bestiarum, Bifulorum, Caesenninorum.*
- L. CALPURNIUS, Att. 10, 8. est L. Calpurnius Piso,

familiarissimus Antonii. Qui nominatur pro Caec. 12. nescio an idem sit.

P. CALPURNIUS, Lanarius, Offic. 3, 16. *Sed P. Manu-
tius legi volebat: Calurnius.*

Q. CALPURNIUS, Verr. 4, 49. P. Mutii collega in Con-
sulatu. a. DCXX.

CALVA, Att. 15, 3.

CALVENA, Att. 14, 5. 9. 16, 11. *est Mutius, Caesaris
amicus.*

CALVENTIUS, v. *Caesoninus.*

CALVINUS, *est cognomen familiae Domitiae.*

C. CALVISIUS, ad Div. 12, 25. ad Div. 10, 25. 26.
reipubl. amans. Phil. 3, 10. Africam. quam ante iam
obtinuerat; (*nunc autem Cornificius obtinebat*) fortiente
M. Antonio fortitur.

CALVUS, ad Div. 15, 21. orator, a Cicerone laudatur,
v. C. Licinius Calvus.

CALVUS, Att. 1, 16. *appellatur M. Crassus, quod ali-
quando sub Calvi nomine in auctione Nonneii quaedam
emerat.*

CALYPSO, mulier, cui inservit Ulysses. Off. 1, 13.

C. CAMILLUS, ad Div. 9, 20. 14, 5. 14. &c. post At-
ticum amicissimus Ciceroni. ad Div. 5, 20. iuris prae-
dicatorii peritus.

L. CAMILLUS, Cato 12. qui cum Appio Claudio Con-
sul fuit (a. U. CCCCIV.) *e familia Furia.*

M. CAMILLUS, Tusc. 1, 37. *is est, qui Romam a Gal-
lis captam restituit.*

CAMIRUS, Nat. D. 3, 21. conditor Camiri, oppido Rho-
diorum.

CAMULA, Att. 5, 21. centurio.

M. CAMURCIUS, Coel. 30. de crimine, nescio quo, in
Vettium commisso, condemnatus.

CANA, Att. 13, 41. *Graev. Kana, filia Gellii Cani, quam
Q. fil. collocare cogitabant, si ei placeret.*

CANACHUS, Brut. 18. statuarius. eius signa rigidiora sunt,
quam ut imitentur veritatem.

CANEPHORAE, Verr. 4, 3. dicebantur virgines Athe-
nis, quae in sacris Cereris canistra ferebant in capi-
tibus.

CANIDIUS, ad Div. 10, 21. legatus Lepidi IIIviri, aut
trib. aut simile quid.

- CANIDIUS, *f. potius, ut putant, Calidius*, ad Div. 8, 9. disertus. Canidius etiam quidam de Lepidi exercitu memoratur ad Div. 10, 21, qui legati aut tribuni munere functus videtur, quo usus est Lepidus ad milites incitandos, ut pacem flagitarent.
- C. CANINIUS, *Gallus*, ad Div. 2, 8. a Cicerone defenditur. 7, 1. amicus M. Varronis & Ciceronis. 9, 2. 9, 6. ad Div. 1, 2. trib. pl. Marcellino & Philippo Coss. ibid. tempus Caninianum.
- T. CANINIUS, *Rebilus*. Att. 12, 37. legatus Caesaris in Gallia. ad Div. 7, 30. Consul prid. Kal. Ian. anno ante mortem Caesaris.
- CANINIUS *Satrius*, Att. 1, 1.
- C. CANIUS, Off. 3, 14. eques Romanus facetus & literatus. Syracusas otianti causa se contulit. de Or. 2, 69. *ubi vulgg. habent Cannius*.
- CANULEIUS, Att. 10, 5.
- L. CANULEIUS, in Verr. 2, 70. in portu Syracusano publicanus.
- M. CANULEIUS, Br. 92.
- CANUS *f. Kanus*. Att. 13, 31. *est Q. Gellius Canus*.
- P. CANUTIUS, Br. 56. homo disertus. subiecisse dicitur P. Sulpitio mortuo orationes. Cluent. 18. Scamandrum accusat. ib. 10. accusator Oppianici.
- Ti. CANUTIUS, (trib. pl.) ad Div. 12, 3. Ciceronem producit. ibid. 23. Phil. 3, 9.
- CAPHO, Phil. 10, 10. 11, 5. veteranus. 8, 3. de grege Antonii nebulo, centurio.
- C. CAPITO, Att. 13. Caesarianus. ad Div. 8, 8. 13, 29. *cognomen familiae Ateiac. v. Ateius*.
- L. CAPITO, Q. Fr. 3, 1. 5. cum C. Memmio trib. pl. Gabinium postulat.
- CAPIUS, ad Div. 7, 24. hiltrio. *Sed legendum videtur Catius, e vestigijs MSS. qui habent Citius: nisi id est pro Capius*.
- CAPRIUS, Nat. D. 3, 23. pater Dionysi, seu Bacchi cuiusdam.
- CARBO, ad Div. 9, 21. *cognomen familiae Papiriae plebeiae. De hac familia epistola illa classica est*.
- C. CARBO, *Arvina*. ad Div. 9, 21. a L. Damasio praetore occisus est. Unus e Carbonibus bonus civis fuit.

- CN. feu C. CARBO & eius frater, scurra, ad Div. 9, 21. homines improbi.
- CN. CARBO, ad Div. 9, 21. a M. Antonio accusatus atramento futorio sumto moritur. *Eius, auctore Cicerone, l. c. tres filii hi sunt:*
- CN. CARBO, Act. 1, in Verr. 4. Proconf. Galliae, quaestore Verre. de Or. 3, 3. ter Consul fuit. ad Div. 9, 21. a Cn. Pompeio Lilybaei interfectus est. Homo improbissimus.
- M. CARBO, ad Div. 9, 21. P. Flacco accusante condemnatur. Fur magnus e Sicilia.
- C. CARBO, Brut. 27. 43. eloquentissimus. Or. 1, 34. eius exercitationes oratoriae. Brut. 25. M. Aemilium Lepidum Porcinam studiose audivit. Or. 1, 10. Iuris civilis & morum maiorum ignarus fuit. *nam ibi pro Cn. esse legendum C. res ipsa loquitur & MSti Lambini probant. vid. Pearcius ad hunc locum.* Or. 2. trib. pl. eo anno, quo Tib. Gracchus caesus est, seditiosus fuit; in consulatu autem sanior, nam L. Opimium, qui C. Gracchum interfecerat, ad populum defendit. Mil. 7. tribun. pl. P. Africanum interrogat in concione, quid de caede Ti. Gracchi sentiat. Or. 2, 40. ad Div. 9, 21. in caede P. Africani socius fuisse putatus est. Brut. 27. 43. Verr. 3, 1. ad Div. 9, 21. a L. Craffo ob seditionem Gracchanam accusatus, cantharidas sumit & se iudicio ita subtrahit. de Amic. 25. legem fert de tribunis pl. ut, quoties vellet plebs, eos reficere liceret, Arch. 4. legem fert cum Silvano de civitate.
- C. CARBO, C. Fil. Cn. N. Brut. 62. parum acutus orator.
- D. CARFULENUS, Phil. 3, 9. Senator, ad Div. 10, 33. legatus Panfae, interiit in proelio Mutinensi duce Panfa. Att. 15, 4. *transit ab Antonio ad Octavianum.*
- CARNEADES, Or. 1, 11. Cyrenaeus, auctor Academiae tertiae. Tusc. 4, 3. Academicus Cyrenaeus. Acad. 1, 13. quartus ab Arcesila, in Arcesilae ratione manet. Acad. 2, 30. Dialecticus. discit a Diogene Stoico. Fin. 3, 12. in Dialecticis exercitatus & summa eloquentia. Acad. 4, 42. quod summum bonum statuerit. ibid. 45. Calliphontis sententiam de summo bono valde defendit. ibid. 31. eius de visis sententia. ib. 9. Quomodo Antipatro Stoico responderit, qui sibi concedi volebat

- hoc perceptum esse, *Nihil percipi posse*. Att. 13, 21. *προβαλὼν* pugilis & retentionem aurigae similem facit *ἐπιγῆ*. N. D. 1, 2. differit contra eos, qui omnia hominis causa nata esse dicunt. Divin. 1, 2. quaerit, quarumne rerum divinatio fit, earumne, quae sensibus percipiuntur. ib. 13. fugit, in Chiorum lapidicinis saxo diffuso exstitisse caput Panisci. ib. 2, 41. Praenestinam fortunam risit. ib. 30. concertationis studio modo ait hoc, modo illud. N. D. 2, 64. libenter in Stoicos invehatur, Div. 1, 3. multa acute & copiose contra Stoicos disputavit. Att. 7, 2. Eius dictum spurcum: Bene eveniat &c. *Graece: τύχη ἀγαθῆ παιδοποιούμεν.* in re Venerea. Tusc. 5, 41. Or. 2, 37. legatus Romanus missus.
- L. CARPINATIUS, Verr. 2, 70. publicanus in Sicilia pro magistro.
- T. CARRINAS, ad Att. 13, 33. (*gentis Albiae.*)
- L. CARTEIUS, ad Div. 12, 11. aliquid muneris in exercitu Cassii in Syria tenuisse videtur.
- CARVILII, Petit. Conf. 3. amici Catilinae.
- SP. CARVILIUS, de Or. 2, 61. *familia Carvilia plebeia, sed equestris tamen.*
- CASCA, *cognomen Serviliorum*, Phil. 2, 11. fuit inter percussores Caesaris. Att. 13, 44. librum scripsit. 16, 15. eius tribunatus. v. Servilius.
- CASCELLIUS, Balb. 19. praedicator aetate auguris Q. Scaevolae. *Huic familiae hereditarium quodammodo Iurisprud. studium fuit.*
- M. CASCELLIUS, Q. Fr. 1, 2. 2. negotiator in provincia Q. Ciceronis.
- CASSANDER, Div. 2, 42. summus Astrologus tempore Panaetii.
- CASSANDRA, Or. 2, 66. &c. Priami filia.
- C. CASSINIUS SCOLA, Mil. 17. Interamnas, familiaris P. Clodii.
- CASSIUS BARBA, v. Barba.
- C. CASSIUS *Longinus*, Dom. 50. Censor. *Huius C. Cassii Longini Censura incidit in annum DXCIX. Nam praecedit mentio Censoris Q. Marci, qui decem annis ante, DXXCIX. Censor fuit. Alius Cassius censor fuit a. DCXXXVII.*
- C. CASSIUS, Planc. 21. in petitione tribunatus repulsam tulit. *Consul cum Cn. Domitio Ahenobarbo a. U. DCLVII.*

- C. CASSIUS, *Varus*, qui Consul fuit cum M. Terentio Varone Lucullo, non L. Gellio, ut Manutius ad Or. pro Rabir. Perd. cap. 7. tradit. nam Gellius anno post consul fuit. L. Manil. 23. Legi Maniliae favet. Cluent. 49. Verr. 1, 23. in Verr. 3, 41. consul a. U. DCLXXX. primo anno praeturae Siculae Verris. *Forte hic est pater trium Cassiorum C. L. & Q. qui diserte non traditur.*
- C. CASSIUS, frater Q. Cassii, Att. 5, 21. ad quem sunt epistolae Ciceronis L. XII. & ipsius duae ibid. 11. 12. is, qui Caesarem interfecit. ad Div. 6, 6. legatus Caesaris. 7, 33. declamat apud Ciceronem. 8, 10. quaestor M. Crassi contra Parthos pugnantis Crasso interfecto reliquias exercitus collegit. 15, 14. Proquaestor M. Crassi. 15, 16. Epicureus fit. Nam Cicero Epicureos appellat eius novos amicos. 15, 19. Ciceronem, Epicureum Catium propter malum dicendi genus ridentem, ulciscitur acri epistola. Att. 7, 21. trib. pl. initio belli civilis Caesariani Capuam venit ad Consules, qui ex urbe fugerant, ut Romam redirent, & pecuniam de sanctiori aerario auferrent.
- L. CASSIUS, Planc. 24. adolescens, subscriptor Laterensis, contra Plancium, familiaris Ciceronis. Phil. 2, 14. ei provincia datur post caedem Caesaris & Quaestores. *Frater C. Cassii, qui Caesarem interfecit.* Phil. 3, 9. Ei tribuno pl. mortem denuntiat M. Antonius, si in Senatum venisset.
- L. CASSIUS *Ravilla*, Verr. 1, 55. Cenfor, pater eius, qui legem tabellariam tulit: consul a. U. DCXXVI. cum L. Cinna.
- L. CASSIUS, ad Her. 4, 34. auctor legis Tabellariae & severissimus in iudiciis exercendis, S. Rosc. 30. unde ab eo iudices Cassiani dicti sunt. Brut. 25. 27. legem tabellariam tulit Lepido & Mancino Coss. Sext. 48. legem tabellariam fert. de Leg. 3, 16. legem tabellariam fert, auram popularem captans.
- L. CASSIUS, Clu. 38. Senator, & iudex in causa O. pianici.
- L. CASSIUS, Catil. 3, 4. pro Sull. 3. socius Catilinae. fuit competitor Ciceronis in Consulatu. *An idem sit cum praecedente, nescitur.*
- Q. CASSIUS, Longinus frater Caii, percussoris Caesaris. Att. 6, 6. quaestor Pompeii in Hispania sine sorte. ad Div. 16. 11. Trib. pl. Lentulo & Marcello Coss. cum Antonio & Curione ad Caesarem proficiscitur. *add. ad Att.*

- 7, 3. 16. Phil. 3, 10. Hispaniam fortitur, fortiente M. Antonio.
- SP. CASSIUS, *Viscellinus*. Lael. 11. Balb. 23. Cum Consul cum Posthumio Cominio esset, foedus factum cum Latinis. *Is est consulatus secundus. a. U. CCLX. Nam ter consul fuit.* Dom. 38. eius domus ob regnum appetitum evertitur, & in eo loco aedes Telluris exstruitur.
- CASSIUS, *cuius est epistola ad Ciceronem 12, 13. e Cypro.* Quaestor vocatur in inscriptione epistolae. Mari persequitur classem Dolabellae &c. Videtur ergo C. Cassii quaestor fuisse, aut potius Trebonii in Asia.
- CASSIUS, Balb. 17. pro quò Manutius legit: Crassus, & intelligit de P. Crasso M. patre, qui consul cum Cn. Lentulo fuit, & de Lusitanis triumphavit.
- CASTORIS, sc. aedes, Quinct. 4. In ea pecunias depositas esse commemorat Graevius. Sed hoc nil ad rem. Locus explicandus videtur e Verr. 1, 49. de ea aede multa in eadem Verrina. eius & alibi crebra mentio de Div. 1, 40. aedes Castoris Tufculi.
- CASTOR, Deiot. 1. nepos regis Deiotari, qui avum apud Caesarem accusavit de insidiis. *Eius pater quoque Castor fuit, qui chronologica scripsit, laudatus Eusebio, Suidae & aliis.*
- M. CASTRICIUS, Verr. 3, 78. Eques Rom. Flacc. 23. Att. 2, 7. videtur negotiator in Asia fuisse. 12, 28. creditor Ciceronis.
- L. CASTRINIUS PAETUS, Div. 8, 2.
- L. CASTRONIUS PAETUS, ad Div. 13, 13. princeps municipii Lucensis. *Idem cum praecedente videtur, alterque locus ex altero corrigendus.*
- T. CATIENUS, Qu. Fr. 1, 22. queritur de Q. Cicerone.
- L. CATILINA, e Sergiis. Catil. 2, 1. vid. Argument. Catilinar. Coel. 4. post praeturam Africae causam de repetundis dicit. Att. 1, 2. eum defendere ante Consulatum in iudicio cogitat Cicero 1, 16. bis absolvitur de incestu & de repetundis. Flacc. 38. eius sepulcrum damnato C. Antonio floribus ornatur & epulis celebratur. Coel. 5. virtutis simulacra in eo erant multa. *Plin. H. L. 7, 28.*
- CATHIUS, ad Div. 5, 10. pirata in Dalmatia.
- CATIUS, *Insüber*, ad Div. 15, 15. *Epicureus Ciceronis temporibus, a quo spectra Catiana. Nam φαντασίας Epicureorum & εἰδωλά Latine dixerat spectra.* ad Div. 15, 19.

- C. CATIUS, *Veslinus*, ad Div. 10, 23. Tribunus militum in exercitu M. Antonii.
- CATONES. *de Catonum gente est insignis locus ap. Plinium H. N. 7, 14. ubi stemma Catonum proposuit Harduinus.*
- C. CATO, Verr. 4, 10. 28. M. Catonis Cenforii & L. Paulli nepos, filius fororis P. Africani, ex Macedonia de re-
tundis damnatus est. Balb. 2, 11. damnatus, exful Tar-
racone vixit. Brut. 28. mediocris orator. Brut. 34. Lege Ma-
milia post consulatum (*quem gessit anno U. DCXXXIX.*)
oppressus est.
- C. CATO, ad Div. 1, 2. Tribunus plebis Marcellino &
Philippo Coss. it. ep. 4. 5. legem fert de imperio Lentu-
lo Spintheri in Cilicia abrogando. ad Q. Fr. 1, 2. 5. Ga-
binium de ambitu accusare voluit, in quo prope occisus
est. ad Att. 4, 15 & 16. Lege Iunia & Licinia absolvi-
tur. Fufia etiam reus, cum Milone & Cicerone in gratiam
redit, Pompeio iterum Consule.
- L. CATO, pro Rabir. 7. pro Font. 15. *Consul fuit cum Cn.
Pompeio Strabone DCLXIV. tempore belli socialis; in quo
perit.*
- M. CATO, *is, qui sapiens & Censorius dictus est.* Planc. 8.
Tusculanus. Mur. 8. homo novus, & deinde Consul &
Censor. Cato 4. Praetor. ibid. 10. Tribunus mil. in bello
cum Antiocho M. affuit proelio ad Thermopylas: *idem
tradunt Plutarchus, Appianus, Frontinus, Aurelius Victor.
Livius autem legatum facit.* Mur. 14. cum Scipione pro-
fectus in bellum contra Antiochum. *Memoriae lapsu Sci-
pionem pro Glabrione poni, (nisi librariorum peccatum est)
monet Wesselingius.* in Caecil. 20. Consul in Hispania fuit.
Acad. 4, 2. Graecas literas fenex discit. Or. 1, 37. 3,
33. Orator & ICTus. Orat. 2, 32. libri eius de iure lau-
dantur. Off. 1, 29. apophthegmata collegit. Or. 1, 55.
eius Origines. dixit in Qu. Sergium Galbam. Brut. 15. 16.
17. eius orationibus antiquiores non exstiter, laudantur.
Off. 1, 23. Carthaginem delendam suadet, in quo &
mortui valuit auctoritas. ad Div. 4, 6. filium summo in-
genio & virtute amisit. Brut. 20. excessit, annos 85. na-
tus. *Livius nonagenario maiorem facit, alios auctores secutus.*
- M. CATO, *M. fil.* de Off. 1, 11. 23. in exercitu Pompili
in Liguria tiro militat. Macedonico bello interfuit. vid.
Plutarch. in Aemilio Paulo. ad Div. 4, 6. patre vivo
obiit. laudatur.

- M. CATO, *M. F. M. N.* de Off. 3, 16.
- M. CATO, *M. F. M. N. M. PRON.* Mur. 2. accusat L. Murenam. Dom. 8. bello Cyprio praeficitur lege Clodia, ut de rep. ablegaretur. Att. 1, 14. vehementer contra P. Clodium de religione reum agit. *confer* ep. 13. ad Div. 1, 9. Ciceroni invidet. 8, 11. honorifice locutus de Cicerone, supplicationem non decernit. Att. 10, 16. Siciliam tenere non potest, in quam missus fuerat, cum tenere potuisset. de Div. 1, 31. homo doctus, perterretur vaticinio cuiusdam Rhodii remigis. Off. 1, 31. in Africa Caesari se tradidit. de Div. 1, 14. quaedam eum fefellerunt. Fin. 3, 2. legendi aviditas. Off. 1, 31. ad incredibilem a natura factus est severitatem. Paradox. I. *coll.* Mur. 29. perfectus Stoicus, ea sentit, quae non probantur in vulgus. Or. 10. Div. 2, 1. de eius laudibus scribit Cicero. Att. 12. 41. Caesaris liber contra Catonem.
- Q. *Lutatius* CATULUS, N. D. 1, 28. amat Roscium puerum, municipem suum. eius in Roscium epigramma.
- Q. CATULUS, Q. F. Font. 15. legatus in bello civili. Scientia magna rei militaris. Mur. 17. vincitur in petitione consulatus a Cn. Manilio. Tusc. 5, 19. paene alter Laelius. cum eo Marius collega Cimbricae victoriae gloriam communicat. Dom. 38. porticum in area Flacci de manubiis Cimbricis fecit, *quae inde porticus, & monumentum Catuli saepe dicitur.* Orat. 3, 3. a Mario proscriptus se ipse interficit. Brut. 35. doctus & disertus, scripsit de consulatu suo & de rebus gestis ad A. Furium poetam, Xenophonteo genere sermonis. Off. 1, 37. exquisito iudicio utitur literarum. *ibid.* 1, 30. in sermonibus quamvis praepotens esset, unus de multis videbatur.
- Q. CATULUS, Q. F. Q. N. Catil. 3, 10. dissentit Consul (DCLXXV.) a collega Lepido, qui acta Sullae rescindenda putabat. Balb. 17. auctor est cum Lepido foederis Marciani confirmandi. Verr. 4, 31. Capitolium dedicavit, unde eius monumentum dicitur. Pis. 3. Ciceronem patrem patriae pronuntiat. Off. 1, 22. Cn. Pompeio par iudicatur. Coel. 29. legem de vi tulit & quare? ad Div. 9, 15. eius constantia. Manil. 17. 20. Legi Maniliae resistit. *Ceterum pluribus aliis locis nominantur & pater & filius, in quibus facile ratio temporum agnoscere quemque docebit.*
- C. CAUDINUS, Cluent. 38. Senator. cognomen familiae Corneliae.

- L. CAULIUS MERGUS, Cluent. 38. Senator.
- CECROPS, Leg. 2, 25. &c.
- CELER, Att. 10, 1. disertus magis, quam sapiens. amicus Attici, non Q. Metellus Celer.
- Q. CELER, Att. 6, 3. Eius oratio contra M. Servilium. vid. in *Metellus*.
- C. CENSORINUS, Brut. 67. Graece doctus, inimicus fori.
- L. CENSORINUS, Brut. 27. Acad. 2, 32. Consul cum Manilio. Brut. 90. Orator bello civili Sullano periit. v. L. Marcius.
- CENSORINUS, Phil. 11, 5. de Antonii partibus.
- CENTAURUS, Nat. D. 2, 44. fidus.
- CENTAURUS, Div. 1, 43. in Capitolio, de coelo ictus.
- C. CENTO, Orat. 2, 71. dissuasit legem Cinciam. *cognomen familiae Claudiae*.
- M. CEPARIUS, ad Div. 9, 23. v. *Caeparius*.
- CEPASII, Cluent. 20. fratres, Oratores. v. *Caepasii*.
- CEPHALIO, Att. 7, 25. forte servus Attici.
- CEPHALUS, Att. 4, 16. Atheniensis, qui inducitur in Platonis πολιτεία.
- CEPHEUS, Nat. D. 2, 43. fidus. Tusc. 5, 3. cum uxore, genero & filia in stellas relatus.
- CERCOPS, N. D. 1, 34. Pythagoreus, cui Pythagorei carmen Orphicum tribuebant.
- P. CERVIUS, Verr. 5, 44. legatus Verri.
- CESENIUS LENTO, Phil. 12, 9. Septemvir.
- C. CESTILIUS, in Sen. p. rediv. 8. Trib. pl. P. Lentulo Spinthere Cof.
- C. CESTIUS, v. *Caestius*.
- CETHEGUS, *est cognomen familiae cuiusdam Lentulorum e gente Cornelia*.
- CETHEGUS, Sull. 25. Metellum Pium vulnerat in Hispania. in Senat. p. Red. 4. est confobrinus L. Pisonis Caesonini. Catil. 3, 3. Catilinae focius in coniuratione.
- M. CETHEGUS, M. F. de Senect. 14. Suadae medulla dictus est ab Ennio. etiam senex in dicendo studiosissime se exercet. Brut. 15. primus fuit, qui eloquens Romae fuit & habitus est. Belli Punici II. tempore vixit, P. Tuditani Collega in Consulatu &c.
- P. CETHEGUS, Praetor (a U. DCLXXIX.) Br. 48. remp. cognorat & tenebat. in senatu consularium auctoritatem assequabatur; in publicis causis parum valebat, in priva-

- tis veterator. Parad. 5. Ei homini non probatissimo homines amplissimi serviunt, munera mittunt &c. provinciarum eius auctoritate consequendarum causa. *Respicit inprimis ad L. Lucullum. De eodem Cethego capio locum pro Cluent. c. 31.*
- CHAEREA, pro Q. Roscio *saepe, est C. Fannius Chaerea.*
- CHAERESTRATUS, S. Rosc. 16. nomen Comicum.
- CHAERIPPUS. *vid. Cherippus.*
- CHAERON, Att. 6, 2. Graecus, qui inducitur in Dicaearchi libro, *v. in Dicaearchus.*
- CHARES, Her. 4, 6. *Lyndo oriundus, statuarius, Lyssippi discipulus, qui celebrem illum Solis colossum Rhodium, qui inter septem miracula numerabatur, fecit.*
- CHARIDEMUS, Verrin. 1, 20. Chius.
- CHARISIUS, Brut. 83. Orator Atticus, multas orationes aliis scripsit, Lyfiam volebat imitari.
- CHARMIDAS, vel CHARMADAS, Acad. 4, 6. Carneadis auditor; eloquens, *vulgo: Carneades, confer de Orat. 1, 29. e Carneadis iudicio eadem eodem modo docuit semper. Orat. 2, 88. Tusc. 1, 24. divina memoria fuit.*
- CHARONDAS, Leg. 1, 22. legislator Catanensium & aliorum Siculorum.
- CHELIDON, Verr. 1, 40. &c. meretrix Verris.
- CHELYS, de N. D. 2, 44. fidus.
- CHERIPPUS, ad Div. 12, 22. it. 30. cum Cornificio in Africa fuit. Att. 4, 7. 5, 4. Qu. Fr. 1, 1. 4. de cohorte praetoria Q. Ciceronis in Asia fuit.
- CHILIUS, Att. 1, 9. 12. poëta. *si tamen lectio vera est.*
- CHILO, Q. Fr. 1, 2. *vid. etiam: Cilo. item 3, 1. architectus.*
- CHRESTUS, ad Div. 2, 8. homo obscurus.
- CHRITILIUS, Brut. 74. a C. Rufio accusatur.
- CHRYSES, Orat. 46. Apollinis sacerdos ap. Homer. Iliad. 6.
- CHRYSIPPUS, Orat. 1, 12. Solensis Cilix, acutissimus, sed in dicendo exilis & ieunus. Acad. 2, 23. Stoicus. de Fat. 7. discipulus Cleanthis, a quo dissentit. ad Div. 9, 4. eius de possibilibus sententia. Acad. 2, 24. contra sensus disputat, sed ea etiam dissolvit. 27. armat Carneadem. 29. quomodo Soritae occurrendum putarit. in eo ridetur a Carneade. Fin. 1, 11. eius sedentis statua porrecta manu in Ceramico quid significet? 3, 20.

- omnia hominum causa esse nata dixit. Tusc. 1, 45. in omni memoria curiosus. Nat. D. 1, 34. a Zenone Epicureo Chesippus dicitur. 2, 64. porcis animam pro sale dicit. de Div. 1, 19. collegit innumerabilia oracula, nec ullum sine locuplete auctore, aut teste. 2, 15. statuit ad hostiam deligendam ducem esse vim quandam sentientem atque divinam, quae toto confusa mundo sit. Fat. 4. eius laquei. ibid. 10. omnes nervos contendit, ut persuadeat, omne *ἀξιωμα* aut verum esse aut falsum. Off. 3, 10. eius scite dictum. N. D. 1, 15. eius libri duo de natura Deorum, quales sint de Diis sententiae. Div. 1, 3. totam de divinatione duobus libris explicavit sententiam; uno praeterea de oraculis; uno de somniis. 2, 65. liber eius. Fin. 4, 3. scripsit Rhetoricam, seu potius obmutescendi artem.
- CHRYSIPPUS, Att. 7, 2. libertus Ciceronis literatus, discedit a filio Cicerone, in servitutem propterea retractus. 11, 2.
- CHRYSOGONUS, Verr. 1, 36. servi nomen. pro Rosc. Am. saepe. est libertus gratiofus Sullae.
- CICERONES. *de his legendus Corradus in Quaestura, qui eos accurate persequitur.*
- CN. CICERO, Att. 1, 16. ita appellabat plebs aliquando Cn. Pompeium, quod nimis Ciceronem diligeret.
- L. CICERO, Or. 2, 1. M. Ciceronis patruus. *Eius filius L. Cicero est, Att. 1, 5. patruelis Ciceronis. Eum appellat fratrem, sc. patruelem: item Fin. 5.*
- M. CICERO Senex. Or. 2, 66. *M. Tullii Ciceronis nostri avus.*
- M. CICERO, M. filius, Att. 1, 2. natus ex Terentia L. Caesare & C. Figulo Coff. Phil. 10, 6. legatus Bruti. ei legio se tradidit, quam legatus L. Piso Antonii ducebat. ad Div. 13, 11. Aedilis Arpini &c.
- Q. CICERO, M. frater, de eo collecta omnia diligenter a Corrado Quaest. p. 278. ed. Lips. *Scriptis Annales ad Att. 2, 16. 13, 13.*
- Q. CICERO, Q. filius. Phil. 3, 7. ad Div. 13, 11. Aedilis Arpini Att. 11, 8. M. Ciceronem apud Caesarem accusat, nefarie cum eo agit.
- CILO, sive CHILO, ad Div. 6, 20. libertus Torannii, aut cliens
- CIMBER. vid. Tillius Cimber.

- CIMON, Off. 2, 18. in suos curiales hospitalis fuit.
- CINCINNATUS, *vid.* L. Quintius Cincinn.
- L. CINCIUS, Att. 1, 1. 7. 16. procurator Attici. *adde* 1, 20.
- M. CINCIUS, Or. 2, 71. legem de donis & muneribus fert. *v.* Lex Cincia.
- P. CINCIUS, Sull. 20. eques Romanus, pro quo in codd. nonnullis est *Sicius*. *v.* etiam in P. Silius.
- CINEAS, Tusc. 1, 24. Pyrrhi legatus, summa memoria. ad Div. 9, 25. eius libri de re militari.
- L. CINNA, Font. 15. Legatus bello sociali. Phil. 1, 13. M. Antonium Oratorem interficit. Tusc. 5, 19. quater consul. Collega Cn. Octavii & Publ. Crassi. L. Caesarem, M. Antonium & C. Caesarem interfici iubet.
- L. CINNA, Phil. 3, 10. provinciam sibi ab Antonio datam recusavit.
- CIRCE, Nat. D. 3, 18. Perseidis filia quam Circeienses colunt. Off. 1, 31. mulier, cui infervit Ulysses.
- CISPIUS Laevus, ad Divers. 10, 21.
- M. CISPIUS, Sext. 35. trib. pl. (Lentulo Spinthere Cos. in Senat. p. R. 8.) vi de foro depellitur, rogatione C. Fabricii de Cic. facta. Planc. 31. iudicio defendente Cicerone, condemnatur.
- CLASSITIUS, Phil. 5, 6. gladiator M. Antonii.
- CLAUDIA GENS, *patricia est Appiorum & Pulchrorum.*
- CLAUDIA, Coel. 14. Harusp. 13. Appii Caeci progenies, pudicitiam probat. *Filiam non fuisse, sed neptem, docet e temporum ratione Abramius ad Or. pr. Coelio 14. Vestalem non fuisse, ut nonnulli tradidere vel existimavere, docet Dukerus ad Liv. 29, 14. dicitur Quinta non praenomine, sed cognomine ut aliae Tertiae, Secundae &c.*
- CLAUDIA, Coel. 14. Vestalis, patrem Appium Claudium triumphantem de Salassis amplexa, a Trib. pl. inimico de curru detrahi non sinit. *Fratrem vocat Sueton. Tib. 2.*
- CLAUDIA, s. CLODIA, ad Div. 5, 2. uxor Q. Metelli Celeris, Appii Claudii & P. Clodii soror.
- App. CLAUDIUS, *Decemvir*, Fin. 2, 20. *cognomine Crassinus.*
- App. CLAUDIUS Caecus, (*ante caecitatem Crassus*) *abavus P. Clodii*. Coel. 14. Tusc. 5, 38. in caecitate nulli muneri publico aut privato deest. conf. Cato. 6. foedus cum Pyrrho faciendum dissuadet. bis consul. Censor ante primum consulatum: *in qua censura sibi via Appia*

strata & aqua Appia in urbem ducta maximam Senatus invidiam conflavit. Brut. 14. interrex comitia habens, de plebe consules non accipit. *v. infr. in M. Curius.*

App. CLAUDIUS, Brut. 28. volubilis & fervidus orator. *Ex temporis ratione colligere licet, sermonem esse de eo, qui de Salassis triumphavit.*

App. CLAUDIUS maior, de Or. 2, 68. & 70. dicax. dicitur maior, quia fratrem eodem nomine habuit minorem, P. Clodii patrem. Filius est C. Claudii.

App. CLAUDIUS, minor, P. Clodii pater, filius C. Claudii. vid. pro Planc. 21. de Harusp. R. 12. cum ludos fecit, fervos de cavea exire iussit. *Hic, aut certe frater, videtur esse is, qui Praetor fuit, eo anno, quo Lex Plautia Papiria data est, Arch. 5. Consul fuit cum P. Servilio Isaurico, Planc. 21.*

App. CLAUDIUS PULCHER, App. F. C. N. P. Clodii frater, is, ad quem sunt Cic. epistolae. Div. 2, 35. Ciceronis collega in auguratu: ad quem etiam librum scripsit de iure augurali, ut ex epistolarum libro III. constat. Att. 4, 16. post consulatum, quem cum L. Domitio gessit, in Ciliciam sine lege curiata cogitat. Quomodo se in provincia gesserit, & de similitudine, quam cum Cicerone successore exercuit, legendae epistolae Ciceronis ad Diversos, & ad Atticum ex Cilicia scriptae libro III. ad Div. 8, 6. accusatus a Dolabella spem triumphi abiicit. pro eo Pompeius laborat. Brut. 64. defenditur ab Hortensio. ad Div. 8, 6. absolvitur. 12. 14. eius censura, qualis fuerit. de Div. 1, 16. notat C. Ateium. vid. in C. Ateius. Att. 2, 22. Pompeio promittit, P. Clodium nihil periculi Ciceroni creaturum. 8, 1. inconstans. quod scilicet mox Pompeio, mox Caesari favebat. Nam hunc locum de eo capiendum esse, ex eo intelligitur, quod L. Domitio iungitur, ut Phil. 13, 9. ad Div. 3, 4. eius filia nubit Cn. Pompeii filio. Brut. 77. socer Bruti, Orator, antiquitatis, iuris auguralis & publici peritissimus, bello civili interit. Div. 1, 58. fortibus, hariolationibus & psychomantia utitur. Tusc. 1, 6. necromantiae studiosus. &c. ad Div. 5, 10. ei Vatinius in auguratu successit. homo impudens. ibid. 9. tres sorores habet. At ap. Varr. R. R. 3, 16. dicit se pauperem relictum a patre cum duabus sororibus & duobus fratribus.

App. CLAUDIUS, C. filius, eius, qui P. Clodii frater fuit.

Nam is duos filios eodem nomine habuit, quorum alter maior, alter minor dicitur: minoris mentio fit ad Div. 8, 8. ad Div. 11, 22. se cum Antonio coniunxit propter patris restitutionem, sed deinde cum optimatibus fecit. Qui utrum maior, an minor fuerit, parum dixerimus.

- A. CLAUDIUS, Verr. 2, 57. Siculus, a Claudio quodam civitate donatus, sive a maioribus accepto nomine, qui ius civitatis per Claudium aliquem accepissent.
- C. CLAUDIUS, f. CLODIUS, Caeci filius, Brut. 18. M. Tuditani collega in consulatu (a. U. DXIV.) Tusc. 1, 1.
- C. CLAUDIUS, P. Clodii avus, Appii Claudii maioris & minoris pater, Planc. 21. Consul fuit cum M. Perperna (a. U. DCLXI.) Rabir. 7. homo potens, mediocris orator Brut. 45.
- C. CLAUDIUS, P. Clodii patruus, App. F. Har. resp. 12. eius magnificentissima aedilitas fuit. Verr. 4, 4. Off. 2, 16. praetor L. Licinio Craffo & Q. Mucio Coss. Verr. 2, 49.
- C. CLAUDIUS, C. F. e tribu Palatina, homo plebeius de cohorte Verrina. Verr. 2, 42.
- L. CLAUDIUS, de Harusp. resp. 6. Rex sacrorum, qui cum ceteris pontificibus domum Ciceronis religione liberavit. Praenomen Lucii duos tantum e familia Claudia gessisse & usurpatum ab ea amplius non esse, quod de criminibus capitalibus damnati essent, tradit Suetonius in Tiberio c. 1. Unde dubitare quis posset de hoc praenomine: sicut Drakenb. ad Liv. 41, 21. haeret in C. Claudio Afello. Sed id non de omnibus Claudiis intelligendum, verum tantum de patriciis.
- M. CLAUDIUS, ad Div. 8, 4. a repulsa postulatur a duobus fratribus Gallis M. & Qu. E Marcellis fuit, sed viri docti legunt M. Calidius.
- P. CLAUDIUS Pulcher, de Div. 1, 16. Appii Caeci filius, collega L. Iunii in Consulatu bello Punico primo (a. U. DIV.) classem maximam perdidit, cum vitio navigasset. Nat. D. 2, 3. propterea condemnatus est. confer de Div. 2, 33.
- P. CLAUDIUS, Brut. 15. est collega L. Porcii Cos. a. U. DLXIX.
- P. CLAUDIUS, Div. 1, 46. augur. Sed ibi Appius legendum esse, & auguris nomen & res ipsa docet.

S. CLAUDIUS, *quære in Clodiis.*

T. CLAUDIUS, *Centumalus.* Off. 3, 17. *Sed Tib. legendum monet Langius ad h. l.*

T. CLAUDIUS, Vatin. 1. P. Sextium de vi accusare voluit, communicato cum Vatinio consilio. abiecit consilium, cum M. Tullius Albinovanus accusare institueret.

CLEANTHES, Acad. 2, 23. Stoicus. Fat. 7. magister Chrysippi. Div. 1, 3. ca. quæ Zeno in suis commentariis de Divinatione tradiderat, uberiora facit. Acad. 2, 41. Solem Deum putat. Fin. 2, 21. eius tabula de voluptate & virtute. Fin. 4, 3. scripsit artem Rhetoricam s. potius obmutescendi.

CLEOBIS, Tusc. 1, 47. mors eius & pietas.

CLEOMBROTUS, de Off. 1, 24. Lacedæmoniorum dux, invidiam timens, cum Epaminonda temere confixit.

CLEOMBROTUS, *Ambraciota*, Tusc. 1, 34. in mare se abiecit lecto Platonis Phædone. *De quo est epigramma Callimachi elegans.*

CLEOMENES, Verr. 3, 14. Syracusanus.

CLEON, Brut. 7. Atheniensis, civis turbulentus, sed eloquens.

CLEOPHANTUS, Cluent. 16. Medicus.

CLINIAS *Cretensis*, Leg. 1, 4. qui inducitur aq. Platonem in dialogo de legibus.

CLISTHENES, Nat. D. 2, 16. Atheniensis, dotes filiarum deponit in templo Iunonis Samiæ.

CLISTHENES, Brut. 7. Orator Atheniensis: *qui post Solonem & Pisistratum floruit, paulo ante Themistoclem.*

CLITARCHUS, Leg. 1, 2. historicus Graecus, non optimus. Brut. 11. ad Div. 2, 11. non magnæ fidei est, Alexandri comes, de morte Themistoclis quid tradiderit.

CLITOMACHUS *Poenus*, Aad. 4, 6. Or. 1, 11. Carneadis auditor & successor in Academia. Acad. 4, 31. eius liber ad C. Lucillum poetam, item ad L. Censorinum. Acad. 2, 31. quatuor libros scripsit de sustinendis assensionibus. Tusc. 3, 22. consolatio eius scripta ad Carthaginienses eversa Carthagine. nomen eius occurrit etiam Acad. 4, 4. Or. 16.

CLITUS, Tusc. 4, 37. Dux Alexandri, ab eo interficitur.

CLODIA GENS, Dom. 44. eadem, quæ Claudia.

CLODIA, Att. 12, 22. Decimi Bruti, (qui Consul fuit cum M. Aemilio Mamercus) mater.

Cicer. Oper. Vol. XII.

F f

- CLODIA, Att. 9, 6. & 9. focus L. Metelli, trib. pl.
- CLODIANUS, Att. 1, 19. est *Cn. Corn. Lentulus Consul a. U. DCLXXXI. cum L. Gellio Poplicola.*
- CLODIUS, Leg. 1, 2. historicus Latinus, languidus & inficitus. *cognomen habuit Licini.*
- CLODIUS foenerator. Att. 12, 30. *qui est Hermogenes Clodius. v. in Hermog.*
- CLODIUS Patavinus, Att. 12, 44.
- CLODIUS Philetaerus, ad Div. 14, 4. libertus.
- A. CLODIUS, Verr. 4, 17. Drepanitanus, ante civitatis ius Apollonius, Niconis filius.
- C. CLODIUS, Att. 3, 17. frater P. Clodii. eius filius Milonem accusavit & Qu. Fratrem accusare voluit.
- C. CLODIUS PHILO, ad Div. 13, 23. Halesinus, civis Romanus.
- L. CLODIUS, Cluent. 14. Anconitanus pharmacopola, circumforaneus.
- L. CLODIUS, ad Div. 3, 4. praefectus fabrum Ciceroni.
- M. CLODIUS Archagathus, ad Div. 13, 32. Halesinus, civis Romanus.
- P. CLODIUS, Div. 2, 8. Consul cum L. Iunio. vid. *P. Claudius Appii Caeci filius.*
- P. CLODIUS, Ap. f. C. n. *de huius hominis moribus, sceleribus, tribunatu, legibus, morte agitur in orationibus post red. in Sen. pro Dom. de Har. respons. pro Sext. in Vat. in. pro Milone &c. Domi Caesaris deprehenditur veste muliebri Att. 1, 12. contra ius adoptatur. Dom. 13. ad plebem traducitur a C. Herennio. Att. 1, 18. 19. simulat, se omnia Caesare, Crasso, Pompeio auctoribus facere. Har. Resp. 22. promittit Pompeio, se nihil Ciceroni periculi creaturum. Att. 2, 22. 23. incitat plebem, ut propter annonae caritatem lapidationem faceret. pro Dom. 5. Apuleia populi dicitur. Att. 4, 11. &c.*
- P. CLODIUS, P. fil. *e Fulvia*, Att. 14, 13. privignus Antonii, qui duxerat Fulviam.
- P. CLODIUS, Coel. 13. *amicus Ciceronis a Clodiae fratre diversus, inter accusatores M. Coelii. disertus. Sic videtur P. Manutius, probante Graevio.*
- SER. CLODIUS, Att. 1, 20. frater Papirii Paeti. ad Div. 9, 16. literatissimus criticus.
- SEXT. CLODIUS, Dom. 10. eius foeditas. ei rem frumen-

- tariam P. Clodius lege frumentaria permittit. Sext. 64. leges Clodio scripsit. Coel. 32. tabularium incendit, *ubi & omnia eius scelera commemorantur.* Att. 14, 13. ab Antonio restitutus est.
- SEXT. CLODIUS, Rhetor. Att. 4, 15. quo usus est Atticus, & Antonius. Phil. 2, 19.
- SEXT. CLODIUS Phormio. Caec. 10. argentarius.
- CLOELIUS, Att. 10. 8. Caesarianus, cliens Attici.
- T. CLOELIUS, Sext. Rosc. 23. Terracinenfis quidam, homo non obscurus. *Haec videntur pugnare. Fuit obscurus Romae, non obscurus in patria.*
- CLUATIUS, Att. 12, 18. it. 36. *Manutio Architectus videtur, qui Ciceroni formam fani descripserat, quo Tullia consecraretur.*
- CLUDITAE, Div. 1, 41. haruspices in Peloponneso.
- CLUENTIA, Cluent. 5. soror Cluentii.
- A. CLUENTIUS AVITUS, Clu. 1. Larinas, *pro quo est oratio.*
- NUM. CLUENTIUS, Cluent. 60. eques Romanus.
- C. CLUVIUS, Qu. Rosc. 14. Iudex in causa Fannii contra Flavium.
- CLUVIUS, *Puteolanus*, ad Div. 13, 7. a Caesare praefectus agro in Gallia Cisalpina dividendo.
- M. CLUVIUS Puteolanus, foenerator. ad Att. 6, 2. ad Div. 13, 56. *Fortasse idem est cum praecedente.*
- CLUVIUS TULLIUS, v. Tullus.
- CLYTAEMNESTRA, Fat. 15. filia Tyndari.
- COCCEIUS, Att. 12, 13. 18. *Videtur esse, qui dein M. Antonii Triumviri quaestor & legatus proquaestore fuit, auctor pacis inter Antonium & Octavianum. Praenomen eius ap. Appianum est Lucius, in numo apud Valentem de Num. Fam. T. 1. pag. 288. Marcus.*
- COCLES, Legg. 2, 4. Off. 1, 18. Parad. 1. fortis. pontem contra vim hostium obtinuit solus.
- COCTIUS, ad Div. 9, 4.
- CODRUS, Fin. 5, 22. Tusc. 1, 48. Nat. D. 3, 19. conservat morte sua Athenas.
- COELIUS, Att. 7, 5. 12, 3. trapezita.
- COELIUS, Samnis, Cluent. 59.
- C. COELIUS, *Caldus. C. fil. ut patet ex inscriptione antiqua ap. Murator.* Her. 2, 13. Mur. 8. Or. 1, 25. in Verr. 5, 70. homo novus ad Consulatum pervenit (a. U. DCLIX.)

- cf. Petit. conf. 3. & *ibi Palerm.* Planc. 21. in quaesturae petitione repulfam tulit. Brut. 44. mediocris orator. *Estne hic, qui, ut, Sullae tyrannidem impediret, bellum in Italia excitavit? ad quem respicit Cicero Att. 10, 12. 14. 15. 16.*
- C. COELIUS, ad Div. 8, 8. trib. pl. M. Marcello & Sulpicio Coss. ut ex ea epistola intelligitur. Eum diversum esse a C. Coelio, quaestore Ciceronis, res ipsa docet. Nam trib. pl. fuit eo ipso anno, quo alter ille quaestura functus est.
- C. COELIUS Calvus, L. F. C. N. Att. 6, 2. 5. 6. ad Div. 2, 15. Quaestor Ciceronis, ab eo praeficitur provinciae, cum ex ea decederet. Att. 6, 6. eius vitia. *Ad eum est epistola ultima L. 2. ad Div.*
- L. COELIUS Antipater, Or. 2, 12. Or. 69. Att. 13, 8. Div. 1, 24. historicus. *vid. in Antipater.*
- L. COELIUS, Caecin. 9. testis in Caecinam.
- M. COELIUS RUFUS. *Hic est ille Coelius, pro quo est oratio. Ex ea libido hominis & lascivia apparet, quae etiam ex eo intelligitur, quod ipse commemorat, sibi aedili def. accusationem ex lege Scatinia parari. Eius sunt Epistolae Libri 8. In tribunatu favit Miloni & Ciceronis auctoritati paruit. Mil. 33. Att. 7, 1. Brut. 79. C. Antonium de maiestate accusavit & L. Atratinum de ambitu. Coel. 31. unde ab eius fil. Atratio postea de vi accusatus est, defendente Cicerone, Coel. 1.*
- M. COELIUS VICINIANUS, ad Div. 8. alii: *Vinicianus.* Aedilitatem cum Coelio Rufo frustra petit, quod olim de Dictatore promulgasset.
- M. COELIUS, Verrin. 4, 17. eques Rom. Lilybaei habitabat.
- M. COELIUS, Flacc. 4. eques Rom.
- P. COELIUS, Verr. 1, 50. praetor cum C. Verre.
- Q. COELIUS LATINIENSIS, Manil. 19. trib. pl. & anno post legatus.
- Q. COELIUS, Phil. 13, 2. & 12. collusor Antonii.
- SEX. COELIUS, Q. Fr. 2, 6. *Sed nomen corruptum esse videtur, sive: Sex. Clodius legendum cum P. Manutio & Lambino, sive: Sex. Cloelius cum Grutero.*
- T. COELIUS, Balb. 23. Senator a Cossinio accusatus & damnatus.
- COELUM, N. D. 2, 23. Saturni pater ab eo exfectus.
- COLLATINUS, Qff. 3, 10. fuit in regibus expellendis Bruti socius. ei collega Brutus imperium abrogavit.

- P. & L. COMINII, Cluent. 36. equites Romani diferti.
- P. COMINIUS *Spoletinus*. Brut. 78. eques Rom. accusavit C. Cornelium Cicerone defendente. pro C. Corn. 1.
- SEXT. COMINIUS, Verr. 4, 10. eques Rom.
- CONNUS, ad Div. 9, 22. fidicen, quo magistro ufus est Socrates.
- C. CONSIDIUS, Lig. 1. Praetor Africae proximo anno ante ortum bellum civile.
- L. CONSIDIUS, Agrar. 2, 34. Duumvir Capuae.
- M. CONSIDIUS *Nonianus*, Att. 8, 11. propraetor. ad Div. 16, 12. ei Gallia citerior obtigit.
- QU. CONSIDIUS *Gallus*, ad Div. 12, 25. Verr. 1, 7. Cluent. 28. Senator. Att. 2, 24. fenex fortissimus timorem Senatorum de morte a Caesaris militibus tollit. Att. 1, 12. foenerator. *de eius facilitate & aequitate vid. Valer. Max. IV, 8.*
- C. COPONIUS, de Div. 1, 31. homo prudens atque doctus. Att. 7, 12. praetor C. Marcello & Lentulo Coss.
- M. COPONIUS, Or. 1, 39. 2, 32. Brut. 52. a Qu. Scaevola defenditur contra M. Curium.
- T. COPONIUS, Balb. 23. Tiburtinus, damnato C. Massone civis Rom. factus est. Nepotes habuit T. & C. Coponios.
- T. & C. COPONII, Coel. 10. adolescentes doctissimi.
- CORAX, Or. 1, 18. 3, 21. Siculus, scriptor de rhetorica antiquissimus. Brut. 12. qua occasione & tempore artem rhetoricam scripserit.
- L. CORDUS, Verr. 4, 20. negotiator Siculus.
- L. CORFIDIUS, pro Lig. 11. eques Rom. Ligatii advocatus. *vid. Curfid. Hic est, ut opinor, de cuius opinato reditu in vitam, lepidam fabulam e Varrone narrat Plin. H. N. 7, 52.*
- CORICUS, Phil. 13, 12. *sive, ut quidam volunt: C. Oricus.* Aedilis Caesaris beneficio, a Cicerone defensus esse videtur.
- CORIOLANUS, MARCIUS, Brut 11. cum Themistocle comparatur.
- CORNELIA gens. Leg. 2, 22. ex ea nemo crematus, sed omnes humati sunt. primus ex ea familia, & quidem patricia, Sulla voluit cremari.
- CORNELII, pro Corn. 1. tam multi fuerunt, ut etiam collegium constitutum sit.
- CORNELIA, mater Gracchorum. Brut. 26. filios docuit.

- epistolae eius. Brut. 28. de Div. 2, 29. Inv. 1, 48.
- CORNELIA, ad Div. 5, 6. uxor P. Sextii, Corn. Scipionis filia.
- CORNELIUS, Verr. 3, 11. medicus C. Verris in Sicilia.
- CORNELIUS, Verr. 1, 26. licitor Verris proquaestoris.
- CORNELIUS, *Culleolus*, Div. 1, 2, eius Octaviano bello furibundam praedictionem audiendam putavit fenatus.
- CORNELIUS, Att. 1, 12.
- A. CORNELIUS, Div. 1, 24. Consul cum M. Valerio in bello Samnitico, a. CCCCX.
- C. CORNELIUS, (*Cethegus*) Brut. 18. Consul cum Q. Minucio a. U. DLVI.
- C. CORNELIUS, (*qui a Cicerone defensus est de vi.*) Brut. 78. a P. Comminio Spoletino de maiestate accusatur. Corn. 1. reus maiestatis. Vatin. 2. defenditur tribunatus eius.
- C. CORNELIUS, Sull. 2. 6. eques Rom. Catilinae focius, qui cum Vargunteio Ciceronem in lectulo interficere voluit.
- C. CORNELIUS, Sull. 18. filius C. Cornelii eius, qui inter Catilinarios fuit.
- CN. CORNELIUS, Agr. 2, 4. est Cn. Dolabella, qui Consul cum M. Tullio Decula fuit, a. U. DCLXXII. pro Corn. 1.
- CN. CORNELIUS, Balb. 8. legem de civitate ex Scto tulit. est Cn. Cornelius Lentulus, qui a. U. DCLXXXI. Consul fuit.
- CN. CORNELIUS, ad Div. 7, 9. amicus Trebatii, homo obscurus.
- L. CORNELIUS, Balb. 17. est *Balbus*.
- L. CORNELIUS, *Chryfogonus*, pro S. Rosc. 2. libertus L. Sullae gratiosissimus. v. *Chryfogonus*.
- M. CORNELIUS, *Cethegus*, Brut. 15. Marci filius, vid. *M. Cethegus*.
- M. CORNELIUS, Att. 1, 13.
- P. CORNELIUS *Rufinus*, Or. 2, 66. avarus, sed fortis. ad Consulatum (*secundum*) pervenit opera C. Fabricii. anno U. CCCLXXVI.
- P. CORNELIUS, ad Div. 13, 6. videtur publicanus esse, societatis Africanae.
- P. CORNELIUS, ad Div. 13. 14. civis Rom. in Gallia Cisalpina negotiator.
- P. CORNELIUS, ad Div. 13, 36. dictus est *Demetrius Megas*

Siculus, quod ei P. Cornelius Dolabella civitatem rogatu Ciceronis a Caesare impetraverat.

P. CORNELIUS, ad Div. 8, 8. Trib. pl. M. Marcello & Ser. Sulpicio Coss.

P. CORNELIUS, Brut. 22. *est Scipio Africanus minor.*

Q. CORNELIUS, ad Div. 7, 17. ICTus. 7, 8. ab eo didicit ius Trebatius.

Q. CORNELIUS, ad Div. 5, 6. affinis P. Sextii.

Q. CORNELIUS, Har. Resp. 6. pontifex minor.

CORNICINUS, (seu CORNICEN) ad Att. 4, 2. *est cognomen Cn. Oppii.*

CORNIFICIUS, Verrin. 1, 57. scriba Verris Praet. Urb.

Q. CORNIFICIUS, Act. I. in Verr. 10. iudex iustissimus. Att. 1, 13. primus in Senatu mentionem de violatis a Clodio sacris fecit. ib. 1. competitor Ciceronis in Consulatu. ad Div. 12, 17. Ciceronis collega in auguratu. *Vir doctus hic fuit, ad quem sunt Ciceronis quaedam epistolae, propraetor Africae, vivo adhuc Caesare.*

C. CORNUTUS, Att. 1, 14. Pseudo-Cato. *h. e. imitator Catonis.* trib. pl. M. Pisone & Messala Coss. in Sen. post Red. 9. praetor P. Lentulo Spinthere Cof.

M. CORNUTUS, Font. 15. Legatus bello sociali.

M. CORNUTUS, Phil. 14, 8. ad Div. 10, 12. praetor urbanus Hirtio & Panfa Coss.

M. & P. CORTIUS, Verr. 5, 64. equites Romani in agro Taurominitano.

CORUMBUS, Balbi fervus. Att. 14, 3.

TI. CORUNCANIUS, Planc. 8. Sull. 7. Tusculanus. Dom. 53. Nat. D. 3, 2. Pontifex Max. *primus e plebe.* Or. 3, 33. omnibus civibus consilii sui copiam fecit. Br. 14. ex Pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videtur. *add. Cato 9. Lael. 11. Or. 2, 66.*

CORYPHE, Nat. D. 3, 23. Oceani filia, Minervae Coriae e Iove mater.

C. COSCONIUS, Sull. 14. praetor Confule Cicerone. Vat. 5. Proconsul Hispaniae ulterioris, post praeturam. habuit Vatinius legatum. Att. 2, 19. Viginti-Vir agris dividendis lege Caesaris; in cuius mortui locum invitatur Cicero.

C. COSCONIUS CALDIANUS, Cluent. 35. Orator clamofus. Brut. 69. nullo acumine sed grata populo verborum copia.

- M. COSSETIUS, Verr. 3, 27. eques Rom. qui in Sicilia versabatur.
- L. COSSINIUS Tiburs, Balb. 23. damnato T. Coelio civis Rom. factus. Eius filius eques Rom. fuit.
- L. COSSINIUS, Att. 2, 1. 1, 20. ad Div. 13, 23. tribulis Ciceronis & amicus.
- L. COSSINIUS ANCHIALUS, ad Div. 13, 23. libertus L. Cossinii.
- COSSI, Fratres, Or. 2, 23.
- COSSUTIANAE *tabernae*, ad Div. 16, 27.
- M. COSSUTIUS, Verr. 3, 78. *idem qui Cosselius.*
- C. COTTA, *ex Aureliis.* Acad. 4, 26. Consul cum P. Servilio Gemino. *male vulgo M. Cotta legitur.*
- C. COTTA, *M. frater*, Corn. 1. de suis legibus abrogandis refert. Pis. 26. nimia triumphandi cupiditate flagrat. Nat. D. 1, 6, Academicus. Brut. 49. Att. 13, 19. seqq. qualis orator. Caec. 33. Att. 12, 20.
- C. COTTA, Or. 3, 3. trib. plebis, quo anno L. Crassus mortuus est: non multo post e civitate eiectus.
- L. COTTA, *Praetorius.* Brut. 36. qualis orator.
- L. COTTA, Brut. 21. accusatur a P. Africano minori, defensus a Q. Metello Macedonico, absolvitur. veterator habitus est, h. e. *callidus in causis agendis.* cf. Mur. 22. Font. 13. in Q. Caecil. 21.
- L. COTTA, Or. 3, 47. Or. 2, 47. *Trib. pl. a. U. DCLIX. cum T. Didio & C. Norbano*, quo rogationem in Caepionem ferente, cum una cum Didio intercedere vellet, vi e templo pulsus est. Orat. 3, 11. Q. Catuli sodalis, gaudebat gravitate linguae & sono vocis agresti.
- L. COTTA, *M. frater. Auctor legis Aureliae iudiciariae.* Catil. 3, 8. Agrar. 2, 17. L. Torquati collega in consulatu, a. U. DCLXXXVIII. de Div. 1, 12. eo & Torquato Consulibus Iupiter Capitolium petiit & ignes iniecit. ad Div. 12, 2. desperatione in Senatum non venit. Dom. 26. negavit legem de Ciceronis reditu ferendam esse, quod lex Clodia iure lata non esset. Div. 2, 21. Att. 12, 23.
- M. COTTA, Verr. 5, 13. L. Luculli collega in consulatu, a. U. DCLXXIX.
- M. COTTA, Att. 10, 16. 12, 22. Praetor Sardiniam tenet Marcello & Lentulo Coss. ex Scto in bello civili.
- COTTUS, Pis. 31. rex Bessorum, L. Pisonem Macedoniae

proconfulem pecunia corrumpit, ut legatos Bessorum interficiat.

L. VARIUS COTYLA, Phil. 5, 2. ad Antonium Mutinam obsidentem se confert. Phil. 8, 10.

CRANTOR, Or. 3, 18. Acad. 1, 10. Academicus e vetere Academia, nil ab Aristotele dissentit. Acad. 4, 44. Tusc. 1, 48. *Eius Consolatio est liber eius de luctu, qui laudatur.* cf. Att. 12, 21.

CRASSIPES, ad Div. 1, 7. Att. 4, 5. Ciceronis filiam ducit. cf. Qu. Fr. 2, 5. 6. ad Div. 13, 9. Bithyniae quaestor. Att. 9, 11. Caesarianus. *Crassipes est cognomen gentis Furiae. M. Furius Crassipes Praetor est ap. Liv. 38, 42. &c. Desponsa ei est Tullia ante professionem in Ciliciam, sed dimissa mox. Cicero cum eo postea amicitiam coluisse videtur.*

CRASSICIUS, Phil. 13, 2.

L. LICINIUS CRASSUS, ad Her. 4, 2. 3. Or. 1, 7. Rab. 7. Orator. Inv. 2, 37. Pis. 26. triumphus e Gallia nimis cupidus. Or. 3, 12. focrus eius Laelia. Or. 2, 1. putabatur non praeter puerilis aetatis modum doctus. Br. 37. sq. qualis orator. Verr. 3, 1. eum poenituit C. Carbonem in iudicium vocasse. Font. 7. eius testimonium in M. Marcellum nil valet. Dom. 19. de pluribus rebus simul ferre ausus est contra legem Didiam & Caeciliam. ad Div. 9, 21. accusat C. Carbonem eum, qui Africano vim attulisse existimatus est. Off. 1, 30. in eo multus lepos erat. 1, 37. uberius eius oratio nec minus faceta. 2, 13. 14. maximam sibi peperit gloriam ex illa accusatione Carbonis. 2, 18. orationem scripsit, in qua est de redimendis captivis & de locupletandis tenuioribus. 3, 11. legem tulit, ne esset pro cive, qui civis non sit. Or. 1, 55. ius civile didicerat. 2, 55. M. Brutum ulciscitur. 56. oratio contra Cethegum in Censura dicta laudatur. 3, 1. eius mors. ibid. contentio eius cum Domitio in Censura; item cum Philippo. Offic. 2, 16. magnificentissima aedilitate cum Q. Mucio functus est. *Hunc Mucium in omnibus bonorum gradibus collegam habuit praeter censuram, auctore Cicerone in Bruto.*

L. CRASSUS, Br. 58. P. Nasicae & Liciniae, C. Laelii neptis, filius, a L. Crasso, avo materno, testamento adoptatus.

L. Papirius CRASSUS, ad Div. 9, 21. vide in *Papirius*.

- M. CRASSUS, Or. 1, 36. praetor a. U. DCXLVIII. Fin. 5, 30. ἀγέλαστος, quia semel in vita risit, auctore Lucilio. *Plin. H. N. 7, 19. nunquam risisse, ait.*
- M. CRASSUS, P. fil. M. ἀγέλαστος nepos. *Triumvir.* ad Div. 1, 1. Brut. 64. 65. seq. qualis orator Verr. 5, 2. contra fugitivos in Italia mittitur: impedit, ne fugitivi Messanam transire possent. Balb. 7. Balbum defendit. Muren. 23. L. Murenam defendit. Har. resp. 6. pontifex. Phil. 2, 3. cum eo multae Ciceronis contentiones fuere. Att. 1, 14. laudat in Senatu Ciceronis consultatum. 17. impellit publicanos Asianos, ut locationem induci postularent. 4, 13. nulla dignitate paludatus abit in Syriam. Tusc. 5, 39. sūrdaster fuit. Div. 1, 16. quid ei acciderit dirarum obnuntiatione neglecta. 2, 9. trans Euphratem cum ignominia & dedecore perit. *ibid.* 40. omen, quod ei Brundisii oblatum est. Off. 1, 30. Sullae deservit, ut quod velit consequatur. *ibid.* 8. eam demum pecuniam magnam iudicat, cuius fructibus exercitus ali possit.
- M. CRASSUS, Balbin. 23. eum Mamertini ex lege Papia repetere instituant; *quia ex Mamertino aut civis factus erat Rom. aut se pro cive gerebat.*
- P. CRASSUS, Brut. 19. cum Africano mai. consul fuit. *nempe a. U. DXLVIII. idem Pontifex Max. cognomine Dives dictus.*
- P. CRASSUS, *Mucianus Dives.* Brut. 26. Orator valde probatus, *adoptatus a P. Crasso Divite*, P. Mucii filius *naturalis*, & P. Scaevolae frater, domi ius civile cognoverat. Or. 1, 37. eius de eloquentia & iuris studio coniungendo sententia. *ib.* 57. Phil. 11, 8. Pontifex M. multam dicit Collegae Consuli L. Valerio Flacco Flammio Martiali, si a sacris discessisset. (*a. U. DCXXII.*)
- P. CRASSUS, Font. 15. Legatus L. Caesaris in bello sociali. Or. 3, 3. in seditione Mariana se ipse sua manu interficit. Arch. 5. Cenfor cum L. Iulio Caesare nullam populi partem censet.
- P. CRASSUS, Att. 12, 24. Venuleiae filius, utrum vivo adhuc patre, P. Crasso, an mortuo interierit.
- P. CRASSUS, M. IIIviri fil. ad Div. 13, 16. laudatur Brut. 81. qualis fuerit, quem exitum habuerit.
- P. CRASSUS, Sen. p. Red. 9. praetor P. Lentulo Spinthere Consule.

- CRASSUS IUNIANUS, Q. Fr. 3, 8. *e familia Iunia in Liciniam Crassorum adoptatus.*
- CRATERUS, Att. 12, 13. 14. *medicus Ciceronis aetate.*
- CRATES, Acad. 1, 9. *Academicus, nil mutat in veteri disciplina a Platone tradita.*
- CRATIPPUS, Off. 1, 1. ad Div. 12, 16. *Ciceronis filii praeceptor, cum eo, volente C. Trebonio, in Asiam abit. Div. 1, 3. familiaris Ciceronis, par summis Peripateticis, somniorum & furoris divinationi adem tribuit, reliqua reiicit ibid. 32. statuit animos hominum quaedam ex parte extrinsecus esse tractos & haustos, reddit rationem vaticinationum & somniorum.*
- CREBRIUS, Q. Fr. 3, 5. *qui fuerit, ignoramus.*
- M. CREPEREIUS, Act. 1. in Verr. 10. Trib. *militaris factus a. U. DCLXXXIII.*
- CRESPHONTES, ad Her. 2, 24. *Aristomachi filius ex Herculis genere, Rex Messeniae fraudibus factus, duxit uxorem Meropem Cypseli Arcadis filiam &c. de eo est Cresphontes Euripidis fabula, quae laudatur Tusc. 1, 48.*
- Q. CRISPUS, *e Marciis.* ad Div. 12, 11. & 12. *Imperator & Proconsul Asiae: eius dignitas commendatur.*
- CRITIAS, Tusc. 1, 39. *de XXX Tyrannis, Theramenem ad mortem redigit. Or. 2, 22. eius scripta exstiterunt Ciceronis tempore.*
- CRITO, Tusc. 1, 43. *Socratis discipulus. Div. 1, 53. non paret Socratis monito. 1, 25. ei Socrates suam mortem praedicit.*
- CRITONIUS, Att. 13, 21. *Caesarianus.*
- CRITOLAUS, Nat. D. 3, 38. *Dux Achaeorum, evertit Corinthum. Fuit enim causa belli Achaici, quo Corinthus eversa est.*
- CRITOLAUS, Fin. 5, 5. *Aristotelicus. Or. 1, 11. cum Carneade & Diogene Stoico Romam legatus Atheniensium venit, mulctae propter Oropum irrogatae deprecandae causa. Tusc. 5, 17. eius libra.*
- CRITOLAUS, Verr. 4, 26. *Aetnensis.*
- CROESUS, Fin. 2, 27. 3, 14. 4, 12. Div. 1, 19. 53. 2, 56. *eius filius, cum esset infans, loquitur.*
- Q. CROTO, Rabir. perd. 11. *eius fervus Scaeva occidit Saturninum.*
- CTESIPHON, Or. 3, 56. *Atheniensis, pro quo exstat Demosthenis oratio.*

- CULEO, Att. 3, 15. 8, 12. familiarissimus Pompeii, ut Theophanes.
- CULEO, ad Div. 10, 34. Trib. Mil. in exercitu Lepidi, qui ab Antonio ad eum transferat, cum ante a Lepido contra eius voluntatem ad Antonium isset, *add. inf. Q. Terentius Culeo.*
- CULLEOLUS, ad Div. 13, 41. *Illyrici ante Caesarem praetor fuisse videtur.*
- CULLEOLUS, Att. 6, 3. *homo vilis h. l. significari videtur.*
- CUPIDO, Nat. D. 3, 23. Cupidines plures.
- L. CURFIDIUS, Att. 13, 44. hoc nomen ex Ligariana tollitur, monitu Attici.
- CURIATII, Inv. 2, 26. tres fratres.
- C. CURIATIUS, Leg. 3, 9. Trib. pl. V. annis ante Ti. Gracchi tribunatum primum, Consules, *P. Nasicam & D. Brutum*, in vincula coniecit.
- C. CURIO, avus, Br. 32. eius orationes. *Consulatum non adeptus est. Praetor fuit, A. U. DCXXXII.*
- C. Scribonius CURIO, Pater. Brut. 16. *Consul fuit cum Cn. Octavio a. U. DCLXXVII.* Rab. 7. in caede Saturnini est cum Consulibus. Manil. 23. legi Maniliae favet. ad Div. 1, 4. vir Consularis. Pison. 19. de Dardanis triumphat e Macedonia rediens. Or. 2, 23. Cossos fratres defendit contra M. Antonium Oratorem. Att. 1, 14. P. Clodium in Senatu iuvare frustra studet. Har. Resp. 6. Pontifex. ad Div. 8, 11. negat se permissurum, ut Ciceroni supplicatio decernatur. Vat. 10. laudatur. ei infidiatur Vatinius. Or. 32. Brut. 60. memoria destituitur subito. Off. 2, 17. dicebat se omnia, quae haberentur amplissima, sine ullo munere adeptum esse. ad Div. 2, 2. moritur Calvino & Messala Coss. Act. 1. in Verr. 7. Corn. 1. Br. 49. 60. in libris etiam, quae dixit, obliviscitur.
- C. CURIO, C. fil. *ad quem sunt epistolae libri 2. ad Div. ad Div. 8, 4. tribunatum petit. eius facilitatem homines metuunt. eum Caesar valde contemnit. ib. 8. se parat contra Caesarem. ib. 6. in tribunatu nihil agit. de intercalando obtinet. fit popularis, & pro Caesare loquitur. legem Viariam & Alimentariam fert. 2, 13. Caesarem defendere incipit, quod ante suspicatus est Cicerone. 8, 11. negat se permissurum, ut Caesar de pro-*

vincia decedat: Pompeium id cupientem male accipit, & eius II. consulatum exagitat. ad Div. 8, 10. trib. pl. de agro Campano ante Caesaris adventum e Gallia dividendo ex eius lege laborat, ne Caesar dividere possit. Att. 1, 14. filiola M. Antonii dicitur. Phil. 2, 2. scortum M. Antonii Trium-Viri. Br. 81. naturam habuit admirabilem ad dicendum; plane eruditus. temeritate in bello civili periit. ad Div. 8, 2. eius theatrum.

CURIUS, de Inv. 1, 43. Orator quidam, e cuius oratione pro Fulvio verba quaedam laudantur. *Sed v. in Ser. Fulvius.*

C. CURIUS, pater Rabirii Posthumi. Rab. Post. 2. 17.

M. CURIUS DENTATUS. Br. 14. trib. pl. interrege Ap. pio Caeco, coëgit patres ante comitia auctores fieri. Muren. 8. homo novus ad consulatum pervenit. ibid. 14. de rege Pyrrho triumphat. Att. 4, 15. emittit lacum Velinum. Planc. 25. Sull. 7. Fin 2, 10.

M. CURIUS, Br. 53. controversiam cum M. Coponio habet. Or. 1, 39. 2, 32. Curiana causa. 2, 6. acta a L. Crasso Oratore, quae qualis fuerit, vid. 1, 39.

M. CURIUS, ad Div. 2, 19. consobrinus C. Coelli Quaestoris. Flacc. 33. Quaestor urbanus Silano & Murena Cof. Sen. post Red. 8. trib. pl. P. Lentulo Spinthere Cof. Eius patri quaestor fuit Cicero. *Fuit autem Quaestor Sex. Peducaei in Sicilia. Eundem esse puto, qui ad Divers. 13, 49. Proconsul vocatur. Propraetore dicendum erat. In qua provincia fuerit, nondum reperi.*

M. CURIUS, Phil. 5, 5. M. Antonii familiaris, dissolutus.

M. CURIUS, ad Div. 13, 17. negotiator Patris: cuius est epistola 7, 29. Attici & Ciceronis amicissimus.

Q. CURIUS, in Tog. Cand. homo quaestorius. Petit. Conf. 3. Socius Catilinae.

CURSOR, ad Div. 9, 21. cognomen L. Papirii.

CURTIUS, Rosc. 32. accusator, bello civili Sullano interfectus.

CURTIUS, Verr. 1, 39. civis Rom. qui C. Verris pecunias extraordinarias tractabat. *Sed Manutius ibi pro Q. Cn. Postumiis, Curtiis, legit Q. & Cn. Postumiis Curtiis, ut Q. & Cn. ad Curtios referatur, sintque Postumii a Curtiis non diverfi.*

- CURTIUS, Q. Fr. 1, 4. 1. trib. pl. Gabinio & Pifone
Coff.
- C. CURTIUS, Rabir. Post. 3. propinquus Rabirii Postu-
mi, *quanquam alii Curius legunt.*
- C. CURTIUS Peducaeanus, ad Div. 13, 59. praetor, a.
DCCIII.
- C. CURTIUS Postumus, Att. 9, 2. Caesarianis partibus
favet. ad Div. 2, 16. auguratum petit. Att. 12, 49. du-
bitat an consulatum petat nec ne.
- C. CURTIUS MITHRES, ad Div. 13, 69. libertus Po-
stumi.
- C. CURTIUS, ad Div. 13, 5. Ciceronis familiaris. A Cae-
sare in Senatum legitur.
- P. CURTIUS, ad Div. 6, 18. frater Q. Salassi, iussu Pom-
peii fil. interficitur.
- Q. CURTIUS, Verr. 1, 61. iudex quaestorius in causa
Verrina, sed quod sodalis eius esset, vi populi & con-
vivio reiectus est.
- CUSINIUS, ad Att. 12, 38. 41. *Corradus corrigit Co-*
finius.
- P. CUSPIUS, ad Div. 13, 6. eques Rom. magister fo-
cietatis in Africa. it. 16, 17.
- L. CUSTIDIUS, ad Div. 13, 57. Arpinas.
- CYDAS *Cretensis*, Phil. 5, 5. homo audax, M. Antonii
familiaris. Phil. 8, 9.
- CYLONIUM SCELUS, de Leg. 2, 11. *est, quod Athe-*
nienses commiserunt, Cylonis sociis supplicibus interfectis
ad aram.
- CYNICI, Off. 1, 35. reprehendunt eos, qui ea, quae re-
turpia non sunt, nominibus ac verbis flagitiosa ducunt.
ibid. 41. eorum ratio est reiicienda.
- CYPSELUS, Tusc. 5, 37. Corinthi tyrannus, Demarati
Tarquini patris temporibus. *add. Fat. 7.*
- CYRENAICI, Tusc. 3, 12. eorum de origine doloris fen-
tentia refellitur. Acad. 4, 7. in solo tactu doloris &
voluptatis iudicium veri esse dicunt. ibid. 46. nihil pu-
tant esse iudicii praeter permotiones intimas. *add. 25.*
- CYRSILUS, Off. 3, 11. suadens, ut Athenienses in urbe
manerent, & Xerxem reciperent, lapidibus obruitur
- CYRUS maior, de Div. 1, 23. eius somnium: quamdiu
regnarit & vixerit. Q. Fr. 1, 1. 8. Xenophon de eo non

ad fidem historiae scripsit. v. *etiam* Brut. 29. Leg. 2, 22. &c.

CYRUS minor. Div. 1, 25. cum eo militia perfungitur Xenophon. ib. 23. eius somnium.

CYRUS, Att. 2, 3. architectus. Mil. 17. moritur. *Ab eo dicuntur* Cyrea Att. 4, 10.

CYTHERIS, Att. 10. Phil. 2, 22. eam Antonius lectica aperta secum portat. ad Div. 9, 26. v. in *Volumnia*.

D.

DAMASIPPUS *cognomen Licinorum*, ad Div. 7, 23. statuas amat. Att. 12, 29. 33. ab eo hortos emere vult Cicero.

L. DAMASIPPUS, ad Div. 9, 21. praetor, qui C. Carbonem occidit.

DAMIO Tettius. Att. 4, 3.

DAMOCLES, Tusc. Qu. 5, 20. assentator Dionysii.

DAMO, Off. 3, 10. Tusc. 5. verae amicitiae specimen. Pythagoreus. Or. 3, 3. musicus.

DANAUS, Parad. 6. eius quinquaginta filiae.

DAPHITAS, de Fat. 3. Ei fatum fuit, ex equo cadere, atque ita perire. *Fuit Telmissensis, Sophista acerbus & mordax etiam in Attalum Pergamenum.*

DARDANUS, Acad. 4, 22. Stoicus, tempore Antiochi Academici.

DARDANUS, ad Div. 10, 25. libertus Furnii.

DARIUS *Codomannus*, Tusc. 5, 32. in fuga aquam turbidam suaviter bibit.

C. DECIANUS, Rabir. 9. condemnatus est, quod in concione de morte Saturnini questus est.

DECIDIUS Saxa. Phil. 13, 12. v. in Saxa.

DECIMUS, Att. 6, 16.

DECIMIUS, *designator*, Dom. 19. Att. 4, 3. socius & affecla P. Clodii & suavor legum illius.

DECIVS, Pif. 11. Campanus.

DECIVS, ad Div. 5, 6. librarius P. Sextii quaestoris.

CN. DECIVS *Samnis*, Clu. 59. proscriptus a Sulla.

P. DECIVS, Qu. fil. Div. 1, 24. Fin. 2, 19. primus e Deciis consul fuit, & primus e Deciis se devovit.

P. DECIVS, P. F. *item, se devovit, utriusque devotionis saepe fit mentio apud Ciceronem*, N. D. 3, 2.

- Sext. 21. Postum. 1. Sen. post red. 24. Heren. 4, 44. Off. 1, 18. & 3, 4. *Duobus autem in locis etiam Nepotis Decii pro patria se devoventis mentio est, in Tusc. Qu. 1, 37. & Fin. 2, 19. pater, inquit, decertans cum Latinis, cum Etruscis filius, cum Pyrrho nepos se hostium telis obiecerunt. Parad. 1, 3. patrem & filium tantum nominat.*
- P. DECIUS *Mus*, Brut. 28. vita & oratione turbulentus. M. Fulvii Flacci aemulus. Or. 2, 30. Trib. pl. qui Opimium de caede Gracchi accusavit. add. Or. 2, 62. Or. 2, 31. reus de pecuniis contra leges captis factus.
- P. DECIUS, Phil. 11, 6. Antonianus aere alieno oppressus.
- DEIOTARUS *pater*, Deiot. 1. *vid. argumentum orationis.* Phil. 11, 12. 13. laudatur. Att. 5, 17. rex a Senatu appellatus est. Har. resp. 13. fidelissimus imperii Rom. rex, a Senatu regis nomine dignus iudicatur lege Clodii, regis nomen accipit. Div. 2, 37. fugit e proelio cum Pompeio. Brut. 5. a M. Bruto defenditur apud Caesarem, quod a Pompeianis partibus steterat. Div. 1, 15. a Caesare tetrarchiae regno multatus. *ibid.* 2, 35. & 37. multum auspiciis tribuit. ex Cicerone augurii Romani disciplinam percontatur. eius augurii disciplina differt a Romana vehementer.
- DEIOTARUS *filius*, Deiot. 1. patrem accusat apud Caesarem.
- DEIANIRA, Tusc. 2, 8. Oenci filia.
- DELLIUS, Att. 8, 12. Pompeii familiaris; *nisi forte, ut videtur, cum Graevio legendum: D. Laelius. Nam Dellius fuit Caesarianus, post Antonianus: D. Laelius Pompeianus, de Pompeiano autem sermo est.*
- DEMADES, Brut. 9. Or. 26. orator Atheniensis, Demosthenis temporibus, praeter ceteros Atticos oratores facetus: nulla scripta reliquit.
- DEMARATUS, Tusc. 5, 38. pater Tarquinii Prisci, Corintho fugit Tarquinos.
- DEMEA, Att. 13, 30. servus.
- DEMETRIUS, Att. 4, 11. liberti nomen. sed ad Div. 16. 17. & 22. homo improbus. servus Ciceronis. ad Div. 8, 15. &c.
- DEMETRIUS, *Poliorectes*, Off. 2, 7. eum Macedones reliquerunt & se omnes ad Pyrrhum contulerunt.

- DEMETRIUS *Magnes*, Att. 4, 11. 8, 11. liber eius *περὶ ὁμοιοίας*. aequalis Ciceronis & amicus Attici. *Hunc librum cave confundas cum altero Demetrii Magnetis περὶ ὁμοιύμων.*
- DEMETRIUS *Megas*, ad Div. 13, 36. Siculus. vid. P. *Cornelius.*
- DEMETRIUS *Phalereus*, *Atheniensis*. Brut. 9. Fin. 5, 9. Theophrasti discipulus. Or. 2, 23. omnium oratorum politissimus. Or. 27. in mediocri genere princeps Graeciae. Off. 1, 1. disputator subtilis, orator parum vehemens, sed dulcis. Leg. 3, 6. de rep. & legibus scripsit. Fin. 5, 19. patria pulsus ad Ptolemaeum se confert, multa in otio scripsit. R. Postum. 9. in Aegypto aspide ad corpus admota, necatus est.
- DEMETRIUS, *Syrus*, Brut. 91. non ignobilis dicendi magister, quo Cicero Athenis usus est.
- DEMOCHARES, Or. 2, 23. Orator Atheniensis, filius fororis Demosthenis. genere dicendi molli & remissiore usus est. Brut. 83. scripsit orationes aliquot & earum rerum historiam, quae suis temporibus Athenis erant gestae, oratorio genere, non historico.
- DEMOCRITUS *Physicus*, Tusc. 5, 39. patrimonium suum relinquit discendi studio. ibid. caecus fit, caecitatem utilem esse dixit. Or. 1, 12. ornate dixit. Or. 2, 46. de Divin. 1, 37. negat, sine furore quemquam poetam magnum esse posse. Or. 20. eius dictio, cur nonnullis poëma videatur. Acad. 1, 2. eius physica recepit Epicurus. ad Div. 15, 16. ante Epicurum *φαντασίας εἰδωλα* dixit. Acad. 1, 13. confitetur ignorantiam, ut Socrates. Acad. 4, 17. innumerabiles mundos statuit, & quidem multos absolute pares; item homines; quae sententia cap. 18. a politoribus physicis refellitur. Acad. 4, 37. de pleno & inani omnia gigni. de Fin. 1, 6. sententia eius de sole & atomis. N. D. 1, 12. imagines Deos facit, & naturam eas fundentem & intelligentiam nostram. incertus in toto loco est. vid. c. 43. ibid. 24. atomi reprehenduntur. de Div. 1, 3. 2, 13. praefensionem rerum futurarum comprobatur, in quo non inscite nugatur. de Fat. 10. auctor atomorum statuit necessitate omnia fieri.
- DEMOCRITUS, *Gymnasiarcha*, Verr. 4, 41. Tyndaritanus.
- DEMOCRITUS, Att. 6, 1. fervus Attici.

- DEMOCRITUS, *Sicyonius*. ad Div. 13, 78. hospes Ciceronis & familiaris.
- DEMOSTHENES, Or. 4. Platonis frequens auditor. 26. minus facetus. Tusc. 3, 26. ab Aeschine reprehenditur, quod nimis filiam luxerit. 5, 36. mulierculae laudibus capitur. Div. 2, 46. Rho dicere cum nequiret, exercitatione effecit, ut planissime diceret. 2, 57. Pythiam dixit *Φιλίππιζεν*. &c. &c.
- DEMOSTRATUS, ad Div. 13, 32. libertus Cn. Octavii Nafonis.
- DESIPPUS vel DEXIPPUS, ad Div. 14, 3. fervus Ciceronis.
- DEXIO, Tyndaritanus, Verr. 5, 42.
- DEXIUS, ad Div. 7, 23.
- L. DIADEMATUS, ad Quir. p. red. 3. *Qu. Metelli Macedonici filius. v. in Metellis.*
- DIAGONDAS, *Thebanus*, Leg. 2, 15. omnia sacra nocturna fustulit.
- DIAGORAS, *Melius*, Nat. D. 1, 1. & 23. Deos tollit ideoque Atheus dicitur.
- DIANA, Nat. D. 3, 23. Dianae plures.
- DICAEARCHUS, *Peripateticus, Aristotelis discipulus*, Att. 2, 2. eius libros diligenter legit & admiratur Cicero. *Πελληνάτων* liber Dicaearchi de populis Pellanaeis. item *Κορινθίων* & *Ἀσυνάτων*. *Libros Geographicos in multis reprehendit Polybius, auctore Strabone Geogr. 2. p. 107. qui & ipse ei non semper fidendum monet, imprimis in occidentalibus & septentrionalibus Europae partibus.* Att. 2, 16. vitam practicam theoreticae anteposit. Att. 6, 2. eius tabulae Geographicae laudantur. scripsit *περὶ τῆς εἰς Τρωφονίου καταβάσεως*, in quo Chaeron quidam inducitur, narrans, quae in Trophonio viderit. *Utrum liber singularis fuerit, an pars libri maioris, quem Ἀναγραφήν Ἑλλάδος inscripsit, disputant: quod non est probabile, quia e loco Ciceronis patet, in dialogo scriptum fuisse illum libellum quod Ἀναγραφήν Graeciae non convenire videtur.* Att. 13, 32. 33. libri *περὶ ψυχῆς & καταβάσεως & τριπολιτικῆς* & epistola ad Aristoxenum. Acad. 4, 39. Tusc. 1, 10. tres libros de animo scripsit, in quibus animum nihil esse disputatur. Tusc. 1, 31. tres libros scripsit contra immortalitatem animi, qui Lesbiaci dicuntur, quod Mitylenis sermo habetur. Div. 1, 3. & 50. ae-

tera divinationis genera fustulit, probat fomina & vaticinia per furorem. 2, 51. eius magnus liber est, nescire ea, quae eventura sint, melius esse, quam scire. Off. 2, 5. magnum & copiosum librum de hominum interitu scripsit. &c.

P. DIDIUS, Font. 15. legatus L. Caesaris in bello sociali. *τριπολιτικὸς dicitur Att. 13, 32.*

T. DIDIUS, Planc. 25. Pis. 25. ex Macedonia triumphat, scilicet, de Scordiscis, ex Praetura. Fuit Praetor Illyrici, sed victo Macedoniae ProC. Catone, propter viciniam aggressus est Macedoniam.

D. DIDIUS, forte filius superioris. Or. 2, 47. Trib. pl. cum L. Cotta, a. DCLIX. vide in L. Cotta.

DIGITI IDAEI, Nat. D. 3, 16. sive Dactyli, sunt sacerdotes matris Deum.

DINEA, Larinas. Cluent. 5. focus Oppianici.

DINON, Div. 1, 23. Persica scripsit. *Est is, quem laudat & fide dignum iudicat Cornelius Nepos in Conone. Fuit pater Clitarchi, qui Alexandri M. tempore floruit.*

DINOMACHUS, Tusc. 5, 30. Fin. 5, 8. Offic. 3, 33. de summo bono Calliphonem sequitur, & ita controversiam componi posse putat.

DIO, Syracusius. Or. 3, 33. Platonis discipulus. Tusc. 5, 35. Platonis ad eius propinquos epistola. *Est septima inter Platonicas, post mortem Dionis, patriae liberatoris, scripta.*

DIO, Stoicus. Leg. 3, 5. de magistratibus subtiliter scripsit. *Ante Panaetium scripsit, ut ex h. l. colligo.*

DIO, philosophus, ad Div. 9, 26. eo utitur Papirius Paetus. *Nescio quis; nisi forte Academicus, de quo postea; aut Epicureus quidam. Paetus enim Epicureus fuit.*

DIO, Verr. 1, 10. Halesinus.

DIO, Flacc. 30. Apollonidiensis.

DIO, Verr. 2, 7. a Q. Metello civis Rom. factus. unde Q. Caecilius Dio dicitur. c. 9.

DIO, Coel. 10. legatus Alexandrinorum, qui Ptolemaeum Auletem Romae accusaret interfectus est Romae, eaque caedes in M. Coelium collata.

DIOCHARES, Att. 11, 6. C. Caesaris libertus.

DIOCLES, Verr. 4, 16. Lilybaetanus.

DIOCLES Phimes, Panormitanus, Verr. 3, 40.

DIODORUS, de Fat. 6. cognomine Cronus, Apollonii

- Croni Dialectici discipulus, valens fuit Dialecticus. *Etiam Sextus Empir. διαλεκτικώτατον appellat. ad Div. 9, 4. possibile aliquid esse putabat, etli non fieret. Mortuus est prae pudore, cum Stilponi ad quaestionem ludicram respondere non potuisset.*
- DIODORUS**, Or. I, II. Peripateticus. Fin. 5, 5. Critolai auditor. Acad. 4, 42. Fin. 2, 6. honestatem cum vacuitate doloris summum bonum facit. Acad. 4, 24.
- DIODORUS**, *Melitenfis*, Verr. 4, 17.
- DIODOTUS**, ad Q. Fr. 1, 2. 4. libertus Luculli.
- DIODOTUS**, *Stoicus*, Brut. 90. ad Div. 13, 16. praeceptor Ciceronis in dialecticis, domi Ciceronis mortuus est. *conf. Att. 2, 20. Acad. 4, 36. Antiochea contemnit. Tusc. 5, 39. caecus factus, non modo literis utitur, sed etiam geometriam docet. fidibus utitur Pythagoreorum more. ad Div. 9, 4. Diodori περί δυνατων opinionem non concoquebat.*
- DIOGENES**, Apolloniates. Nat. D. 1, 12. aëra Deum facit. *Patria fuit Apollonia Cretae, ut e Stephano de Urb. ad eum locum docet Menagius. Vixit Anaxagorae temporibus. Physicus dictus est, & eloquentia non minus quam philosophia valuit.*
- DIOGENES**, *Cynicus*. Tusc. 1, 43. inhumatum se proiici iubet. *Memoratur etiam Tusc. 3, 23. 5, 32. Mur. 36. Nat. D. 3, 34. &c.*
- DIOGENES**, *Babylonius*, *Stoicus*. Aad. 4, 30. Carneadis in Dialectica praeceptor. Fin. 2, 8. eum Laelius audivit. 3, 10. eius definitio boni probatur. Tusc. 3, 3. Senect. 7. Romani legatus mittitur. Nat. D. 1, 15. eius liber *de Minerva*, in quo partum Iovis ad physiologiam traducit. Div. 1, 3. Chryssippi auditor, unum librum edidit *de Divinatione*. 2, 43. praedictionem eam concedit, qualis quisque natura & ad quam quisque rem maxime aptus futurus sit.
- DIOGENES**, *Graecus*, ad Div. 2, 12. it. 8, 8. M. Coelii Rufi amicus.
- DIOGENES**, Cluent. 16. fervi nomen.
- DIOGNOTUS**, Venerius. Verr. 3, 37. qui decumas Tiffensium a Verre emerat.
- DIONA**, Nat. D. 3, 23. mater Veneris.
- DIONYSIARCHUS**, Verr. 4, 22. proagorus Catinensis.
- DIONYSIA**, Q. Rosc. 8. saltatrix.

- DIONYSIUS, Nat. D. 3, 21. filius Iovis & Proserpinae. vid. *Anaces*.
- DIONYSIUS, *Syracusanorum tyrannus*. Div. 1, 20. eius mater, cum praegnans eum alvo contineret, somniavit, se peperisse Satiriscum, &c. Verr. 5, 55. eius lautumiae. ad Div. 9, 18. dicitur ludum Corinchi aperuisse. Nat. D. 3, 34. sacrilegus. Div. 1, 33. 2, 31. ostentum equi eius. Off. 2, 7. Tusc. 5, 20, eius tyrannis, uxores, crudelitas, miseria.
- DIONYSIUS, Heracleotes. Acad. 4, 22. Zenonis *Cittiei* discipulus. 5, 31. propter oculorum dolorem a Stoicis desciscit, & fit *Epicureus s. Cyrenaicus*, unde *μεταδέρμενος* dictus est.
- DIONYSIUS, *Stoicus*, Tusc. 2, 10. Ciceronis aequalis, versus orationi nullo dilectu admiscebat.
- DIONYSIUS, *Magnes*, Brut. 91. rhetor temporibus Ciceronis, qui cum eo in Asia adolescens multum fuit.
- DIONYSIUS, ad Diverf. 5, 10. servus Ciceronis, anagnostes. ad Div. 13, 77. qui bibliothecam Ciceronis tractavit, fugit. Att. 9, 12. Ciceronem bello civili deserit, quamvis valde apud eum honoratus fuerat.
- DIONYSIUS, toto nomine *M. Pomponius Dionysius*. Att. 4, 7. 11. 15. ad Div. 12, 24. servus aut libertus Attici, quo Cicero usus est in instruenda bibliotheca.
- DIONYSODORUS, Verr. 2, 21. Syracusanus.
- DIONYSUS, N. D. 3, 23. multi Dionysi.
- DIOPHAMES Mitylenaeus, Brut. 27. rhetor suo tempore Graecorum disertissimus, Tib. Gracchi fil. praeceptor.
- DIOSCURI, N. D. 3, 21. quot modis apud Graecos nominentur.
- DIPHILUS, Or. 1, 30. Crassi scriptor & lector.
- DIPHILUS, ad Q. Fr. 3, 1. redemptor villae Q. Ciceronis, architectus idem.
- DIVITIACUS, Div. 1, 41. unus e Druidis.
- DOCIMUS, Verr. 3, 34. Siculus.
- CN. DOLABELLA, Pis. 19. triumphat ex Macedonia rediens. *Consul fuit cum M. Tullio Decula a. DCLXXII*. Brut. 91. accusatur a C. Caesare adolescente, defendentibus C. Cotta & Hortensio.
- CN. DOLABELLA, Quinct. 8. praetor urbanus Cn. Dolabella & M. Tullio Coss. *ad quem causa Quinctii acta est*. Verr. act. 1, 4. Verr. 1, 15. seqq. 37. 38. praetor Ci-

liciae, Verre legato, a quo deinde cum a M. Scauro de repetundis accusaretur, oppugnatus est. condemnatur.

CN. DOLABELLA, ad Div. 2, 15. & 16. Ciceronis gener. libertate sua molestias sibi contrahit. 7, 33. declamat apud Ciceronem 2, 13. Appium Pulchrum accusat. Att. 7, 8. heres fit Liviae cuiusdam. ad Div. 9, 14. eius consulatus laudatur, *ob everfam columnam Caesarianorum in foro, & seditiones compressas*. Phil. 1, 2. acta in consulatu post Caesaris mortem. Phil. 11, 1. proconsul Syriae C. Trebonium interficit. ad Div. 12, 14. ab Antiochia exclusus Laodicaeam se contulit. ibid. 12. cum exercitu suo ex Syria in Ciliciam transit. Brut. 92.

P. DOLABELLA, Caecin. 8. Praetor urbanus, ad quem est acta causa Caecinae

P. DOLABELLA, ad Div. 8, 4. Quindecimvir fit. *Incertum, an idem.*

CN. DOMITIUS, *Cn. f. (v. Sueton. Ner. 1.)* Brut. 26. Consul cum C. Fannio fuit (*a. U. DCXXXI.*) Font. 12. Arvernos & Allobroges vicit. Verr. 1, 59. pro Cluent. 42. censor cum L. Metello a U. DCXXXVIII.

CN. DOMITIUS, *Aenob. Cn. f. Cn. n.* Agr. 2, 7. in tribunatu de sacerdotiis tulit. v. *Lex Domitia*. Corn. 1. Caecil. 20. M. Silanum vexat. Or. 2, 56. Brut. 44. Deiot. 1. Consul *cum Cassio Longino a U. DCLVII.* censor cum L. Crasso oratore fuit. dissensio inter ipsos. Pontifex Max. a Trib. pl. M. Scauro accusatur.

CN. DOMITIUS *Calvinus*. Deiot. 5. a Deiotaro post bellum civile recipitur & sustentatur. Coel. 13. & Q. Fr. 2, 13. praetor Cn. Lentulo & L. Marcio Coff. Sext. 53. Q. Fr. 1, 2. 5. trib. pl. Caesare & Bibulo Coff. quo usus Bibulus in impedienda Caesaris agraria. Flacc. 13. legatus L. Flacci in Asia. *Consul tandem cum Messala a. DCC.*

CN. DOMITIUS, L. *Aenob. F.* Phil. 2, 11. de Caesaris percussoribus, Catonem Uticensem avunculum habuit. Phil. 10, 6. ei se exercitus, qui ad Dolabellam in Syriam ducebatur, in Macedonia tradit. ad Div. 8. 14. Cn. Saturninum reum fecit. *Ad eum est epist. 22.* L. 6. ad Div.

L. DOMITIUS, Verr. 5. 3. praetor Siciliae in animadvertendo durus. *Est, qui cum C. Coelio Caldo Consul fuit a.*

DCLIX. frater Cn. Domitii Censoris cum Crasso maiore.

L. DOMITIUS Aenobarbus, *Cn. f. Cn. n. Cn. pron. is, qui consul fuit cum Appio Claudio Pulchro a. DCXCIX.* Att. 1, 1. Ciceronem in petitione Consulatus iuvat. Mil. 8. quaesitor in causa Milonis. ad Div. 8, 14. repulsam in petitione auguratus aegre fert. 16, 12. ei ulterior Gallia decernitur a fenatu, ut Caesari succedat. Att. 8, 1. & 8. Corfinii se tradit Caesari. *stultus dicitur.* Vatin. 10. laudatur. Brut. 77. latine multaque cum libertate, sed sine arte dicebat; bello civili interit. Verr. 1, 3. ad Div. 6, 21. 8, 1. 8, 8, 12. &c.

DOMITIUS, Appulus. Phil. 11, 6. Septemvir Antonianus. ad Div. 8, 15. hospes Caesaris Intemelii.

DORILAUS, Deiot. 15. legatus Deiotari ad Caesarem.

DORIS, Locrensis. Tusc. 5, 20. uxor Dionysii Tyranni.

DOROTHEUS, Verr. 2, 36. Thermitanus.

DOTERIO, Att. 1, 6. hiltio.

DRACO, Or. 1, 44. primus Atheniensium legislator.

DRUIDAE, Div. 1, 41. vates & augures in Gallia.

C. Livius DRUSUS, Brut. 28. eius filii duo C. & M. *Pro- nepos est Drusi, qui primus cognomen hoc ab interfecto Drauso Gallorum duce tulit. ad quem Popma refert locum ad Att. 7, 2.*

C. DRUSUS, C. fil. Brut. 28. qualis orator fuerit. Tusc. 5, 38. Ictus, qui etiam, cum caecus factus esset, de iure diligenter respondit, & a multis consultus est. *Hunc Drusum vulgo in veterum Ictorum commemoratione praetermittunt, etiam Pomponius.*

M. DRUSUS, C. fil. Brut. 28. tribunus C. Gracchum iterum trib. pl. fregit. *Nam ita legendum esse, non fecit, viri docti ad unum omnes censent, & res postulat. Hic est ille Drusus, qui hanc ipsam ob rem, quod Senatus causam contra Gracchum egit, Patronus Senatus appellatus est. Ad hunc Drusum referunt etiam illud de Offic. 1, 30. In M. Druso adolescente magna fuit severitas. Sed mihi ad eius filium referendum videtur. Ipsa verba Ciceronis id docent. Primo ponuntur L. Crassus & L. Philippus, quo Consule dein tribunus M. Drusus fil. fuit: deinde C. Caesar, L. f. iisdem temporibus dicitur multa severitas fuisse in M. Scauro & in M. Druso adolescente. Pater autem illis temporibus adolescens non fuit. Item M. Drusus filius & M. Scaurus, ut hic, iunguntur Dom. 19. ad Herenn. 2, 13. praer-*

- tor urbanus iudicium reddidit, quod cum herede mandati ageretur.
- M. DRUSUS, M. fil. Dom. 46. trib. pl. & Pontifex, Q. Caepionis inimicus. *unde inimicitiae ortae, docet Plin. 33, 1. Mil. 7. M. Catonis Uticensis avunculus. Br. 49. 62. Orator gravis cum de rep. diceret. Offic. 1, 30. severitas in eo adolescente fuit. v. in M. Drusus, C. F. Cluent. 56. Postum. 7. eos, qui res iudicarunt, equites, tentavit quaestionibus constitutis in iudicium vocare. Eae reiiciuntur. Mil. 7. Senatus propugnator ac paene patronus. Or. 3, 1. refert ad Senatum de conviciis L. Philippi Consulis, quibus in concione in Senatum usus erat. &c. Dom. 16. 19. de pluribus rebus simul ferre ausus est contra legem Caeciliam & Didiam. Senatus decernit, ne eae leges valeant. v. *Leges Liviae*. Rabir. Perd. 7. Consulibus adest contra Saturninum. Mil. 7. domi suae interficitur in tribunatu. Nat. D. 3, 33. eius percussor fuit Q. Varius.*
- DRUSUS, ad Div. 8, 14. homo turpibus libidinibus deditus, iudex est inter reos de lege Scatinia. *Ad eum referenda fortasse sunt etiam haec: Att. 2, 7. ubi Pifaurensis vocatur. ad Div. 11, 19. Att. 4, 15. 16. a Cicerone defenditur, accusatus a Lucretio.*
- Caeso f. K. DUILLIUS, ad Div. 9, 21. Consul a. U. CDXVII.
- C. DUILLIUS, M. F. Or. 45. dicitur & Duellius & Bellius. Item Billius. Senect. 13. Poenos primus classe vicit. *in Planciana c. 25. est P. Duellius. Sed quia ex contextu intelligitur, de hoc esse sermonem, qui bello Punico I. primus mari Carthaginienses vicit, recte viri docti censuerunt, legendum esse C. Duellius, s. potius Duillius.*
- DURIS Samius, Att. 6, 1. homo in historia diligens. *Vixit Ptolemaei Philadelphi temporibus.*
- C. DURONIUS, Att. 5, 8.
- M. DURONIUS, Or. 2, 16. accusator Censoris M. Antonii Orat. de ambitu. *Hic Duronius post a Censore M. Antonio & collega L. Flacco de Senatu motus est, quod in tribunatu legem de coërcendis conviviorum sumtibus latam abrogaverat.*
- DYRRHACHINUS, Verr. 3, 59. princeps Centuripinorum.
- E.
- ECHECRATES, Fin. 5, 29. Pythagoreus, Locrensis, Platonis aequalis.

- ECHION, pictor. Parad. 5, 2. *Eius mentio est etiam in Bruto. in Paradoxis olim legebatur. Actaeon. Emendavit Lambinus.*
- EGERIA, Leg. 1, 1. Nympha, quacum Numa collocutus est.
- EGESINUS, Acad. 4, 6. Evandri auditor, Academicus. *Pergamenus, in quo media Academia desit.*
- EGILIUS, de Or. 2, 68. festivus homo. *Hunc locum laudat Nonius in v. Colus. Sed ibi ead. vet. omnes habent Decilla.*
- CN. EGNATIUS, Cluent. 48. Senator. Filium Cn. Egnatium exhereditat, quod in iudicio Iuniano pecunias cepisset.
- EGNATIUS MAXIMUS, ad Att. 13, 34.
- EGNATIUS, Sidicinus. ad Att. 6, 1. debitor Ciceronis.
- L. EGNATIUS, Att. 10, 15. foenerator. 7, 18. 4, 12. *hic forte idem cum seq.*
- L. EGNATIUS RUFUS, ad Div. 13, 43. &c. eques Romanus, negotiator. *Viri docti, quantum ex observationibus ad h. l. & alibi intelligo, hos omnes pro eodem habent. Ego ad minimum tres distinctos homines puto; unum Sidicinum, qui debebat Ciceroni, nomen, neque optimum neque pessimum, quod in illum Rufum non convenit, hominem divitem & in provinciis negotia magna habentem: alterum, qui Rufi, tertium, qui Maximini cognomen habeat. Nam utrumque cognomen eiusdem esse non putem.*
- L. EGNATULEIUS, Phil. 3, 3. Quaestor legionem Martiam ab Antonio avertit ad Octavium Caesarem.
- EGRITOMARUS, in Caecil. 21. Gallus, Cn. Domitii hospes &c.
- ELISIUS, Terinaeus, Tusc. 1, 48. filium nimis lugens, in psychomantio quid responsi acceperit, e Crantoris consolatione.
- ELESIODOLUS, Font. 5. *videtur de cohorte M. Fontēii fuisse. Nomen Romanum non videtur.*
- EMPEDOCLES, Or. 1, 50. Agrigentinus, physicus dictus. egregium poema fecit. Nat. D. 1, 12. elementa Deos facit. Acad. 2, 13. Confitetur ignorantiam, ut Socrates. *Pythagorae discipulus, de cuius scriptis vid. Fabric.*
- EMPIRICI, Acad. 2, 39. *Genus Medicorum, quod opponitur λογικοῖς ἰατροῖς ap. Sextum Emp. Nihil anatomiae, nihil semioticae tribuit, omnia in usu & experimentis ponit. Celsus primum Serapionem se Empiricum professum esse dicit.*

- EMPLATORIUS, ad Div. 1, 8. *nomen hominis obscuri; non videtur Romanum esse.*
- ENDYMION, Fin. 5, 20. eius somnus. Tusc. 1, 38.
- ENGONASI, Nat. D. 2, 42. fidus.
- M. ENNIUS, Att. 15, 26.
- Q. ENNIUS, ad Her. 2, 22. Rudiis e Calabria, poeta suo tempore praestans, Scipionique Africano propterea dilectus. v. p. Archia. 9. Fulvium contra Aetolos bellum gerentem comitatus est. Acad. 4, 27. somniat se esse Homerum. Acad. 4, 16. eius Epicharmus. de Divin. 1, 13. eius Andromacha. &c.
- EPAMINONDAS, ad Div. 5, 12. apud Mantineam moritur.
- EPHORUS, Or. 2, 13. 23. Brut. 56. Or. 51. 57. Cumaeus, Isocratis discipulus, historiam scripsit. *Cave confundas cum Ephoro Cumano, item historico, sed recentiori.*
- EPICHARMUS, Tusc. 1, 8. Siculus, poeta acutus. ad Att. 1, 19. *Siculus dicitur, quia vix trimestris e patria in Siciliam venit. Est enim in insula Co natus. Pythagoricus fuit & simul comicus poeta & quidem veteris comoediae. Vixit tempore Hieronis tyranni. Epicharmus est liber Ennii.*
- EPICLERUS, de Amic. 26. *fabulae nomen.*
- EPICRATES, Att. 2, 13. est Pompeius M.
- EPICRATES, ad Div. 16, 21. princeps Atheniensium.
- EPICRATES, Verr. 2, 9. Agyrinensis frater Sosippi.
- EPICRATES, Verr. 2, 21. Bidinus.
- EPIGONI, opt. g. d. 6. *Tragoedia Aeschyli & Accii.* Tusc. 2, 24. Off. 1, 31.
- EPICURUS, Fin. 7. non eruditus. eius sententia de summo bono explicatur. Fin. 1, 1. c. 9-21. refellitur toto libro 2. Brut. 85. *εἰρωνείαν* Socratis reprehendit. Acad. 4, 42. cum Cyrenaicis de voluptate non consentit. ibid. 30. Dialecticos contemnit & ridet. N. D. 1, 16. eius liber de regula & iudicio, eius prolipsis. totus locus de diis ex eius sententia explicatur cap. 16. seqq. & refellitur eodem libro 1, 30. videtur nonnullis nullos deos credere. II, 23. monogrammos deos facit. Div. 1, 3. balbutit de natura deorum. N. D. 1, 24. de atomis quomodo a Democrito dissentiat. Acad. 1, 1. eius physica sunt Democritea. Nat. D. 1, 26. in Physica omnia a Democrito habet. ad Div. 15, 16. eius *εἰδωλα* false ridentur. Fin. 1, 5. 6. 7. eius Philosophiae per omnes partes reprehensio. Acad. 4, 32. negat posse aliquid percipi, si ullum

fenſibus viſum falſum fit. Tuſc. 3, 12. eius de origine doloris ſententia refellitur. N. D. 1, 33. diſſenſus impatiens. libros ſcriplit contra Timocratem. ad Div. 7, 26. male accipitur a Stoicis, quod ſe reformidare dicit *πάδη δυοκριὰ καὶ δυοεντερικὰ*. Div. 2, 50. eum hebetem & rudem dicere ſolent Stoici. Div. 1, 39. nullam ſentit gratuitam eſſe virtutem. Div. 1, 30. ſentit nihil unquam elegans, nihil decorum. Nat. D. 2, 17. in iocis frigidus. Fin. 2, 3. ſapientem ſe profitetur. Nat. D. 1, 41. eius libri de ſanctitate & pietate adverſus deos. Fin. 1, 18. amicitias recte coluit. 2, 30. eius morientis epiſtola ad Hermachum. de Fat. 9. fatum extimeſcit, & ab atomis petit praefidium &c. Sententia eius de fato. moritur LXXII annos natus, Archonte Pytharato. ad Div. 13, 1. teſtamento ſucceſſoribus ſuis Epicureis hortum ſuum & aedes legavit, quas deinde C. Memmius emit, repetente Patrone Epicureo.

EPIMENIDES, *Cres*, Divin. 1, concitatione quadam animi & ſoluto liberoque animo futura praefentit. Leg. 2, 11. *De eius aetate non conſentiunt veteres. Tempore ſeptem ſapientum vixiſſe, plerique conſentiunt.*

M. EPIIUS, ad Att. 8, 11. *Pompeianus*. laudatur.

EPPULEIA, ad Div. 6, 12. uxor T. Ampii Balbi. Eppuleius *ap. Murator*.

EQUUS *Troianus*, ad Div. 7, 14. fabula Livii.

ERATOSTHENES, ad Att. 2, 6. Geographica ſcripſit. Ea ſibi Cicero praepoſuerat, cum Geographica ſcribere ſuſciperet; valde reprehendebatur a Serapione & Hipparcho. *Cyrenaeus fuit, diſcipulus Ariftonis Chii, inſigni eruditione vir. Vixit Alexandriae tempore Ptolemaei Everge'ae. Eius Geographica in magno pretio aſud Romanos fuiſſe, etiam ex Caefare colligas, qui eum potiffimum e Graecis nominat: ubi de ſilva Hercynia agit. Cenſuram totius operis Geographici agit Strabo L. 1. & 2. ubi inprimis monet, eum occidentales & ſeptemtrionales Europae partes parum cognitatas habuiſſe.*

ERECHTHEUS, vel ERICHTHEUS, Sext. 21. rex Athenis, cuius filiae vitam pro patriae ſalute contempere. Fin. 5, 22. N. D. 3, 19. quapropter Deae ſunt Athenis habitae, ibique delubrum habent.

ERETRICI, vel ERETRIACI. Or. 3, 17. Acad. 4, 42. *genus*

- Philosophorum Socraticorum a Menedemo Eretriaco ortum, qui e Schola Eliaca fuit.*
- ERIPHYLE, vel EKIPHYLE, Verr. 4, 18. Amphiarai uxor. de cuius magni fabula nota est. Inv. 1, 50. auro vitam viri vendidit.
- EROS, Att. 10, 15. Philotimi servus aut libertus. ad Div. 12, 26. Eros Turius quidam nominatur. Q. Rosc. 11. est nomen comoedi, e disciplina Roscii.
- C. ERUCIUS, S. Rosc. 15. accusator.
- C. ESERNUS, Coel. 30. qui cum M. Camurtio est condemnatus propter facinus quoddam in Vettium commissum.
- ETEOCLES, de Offic. 3, 21. Oedipi regis Thebanorum filius, & Polynices frater, quorum nota est fabula.
- EVANDER, v. Avianus.
- EVANDRUS, Acad. 4, 6. Lacydis auditor, Egefini doctor. *Academicus, & avidem de media Academia.*
- EUBULEUS, N. D. 3, 21. filius Iovis & Proserpinae. vid. in *Anaces.*
- EUBULIDA, Verr. 5, 42. Herbitensis.
- EUBULIDES *Grosphus*, Verr. 3, 23. Centyripinus.
- EUCHADIA, Pis. 36. nomen feminae Macedonicae.
- EUCLIDES, Acad. 4, 42. discipulus Socratis, a quo *Megarici & Dialectici orti sunt.* solum bonum dicit, quod esset unum & simile & idem semper.
- EUCLIDES, de Or. 3, 33. Geometra Alexandrinus *Ptolemaei Lagidae temporibus: nobilis Elementis G.*
- EUDEMUS, Div. 1, 25. Cyprius, familiaris Aristotelis, qui in defuncti honorem *Dialogum scripsit Εὐδήμος ἢ περὶ Λυχῆς.*
- EUDOXUS, Div. 2, 42. Platonis auditor, in astrologia facile princeps, contemnit Chaldaeorum praedictiones.
- EVEMFRUS, de Nat. D. 1, 42. expressus ab Ennio. *Historiam Deorum composuit ex inscriptionibus, quae in templis habebantur aliisque locis, imprimis Panchatae Indiae, fictitia tamen haud dubie. Deorum, qui putabantur, nomina ad veteres Imperatores, reges, navarchos retulit. Familiaris fuit regis Cassandri, ex quo aetas eius colligi potest.*
- EVIUS, Flacc. 25. Bacchus.
- EUMENIDAS Halicyensis, Verr. 5, 7.
- EUMENIDES, Nat. D. 3, 18. earum fanum est Athenis.
- EUMOLUS, N. D. 3, 21. filius Atrei.

EUPHORION, *Chalcidensis*, de Div. 2, 64. poeta *Tragicus* nimis obscurus. *Vixit temporibus Ptolemaei Evergetae.* Tusc. 3, 19. Euphorionis cantores.

EUPOLEMUS, *Calactinus*, Verr. 4, 22.

EUPOLIS, Brut. 9. veteris comoediae poeta. Att. 6, 1. an ab Alcibiade in mare deiectus sit. Brut. 15. Periclem laudat.

EURIPIDES. Tusc. 3, 13. Anaxagorae discipulus. Tusc. 4, 29. tres primos versus Orestis eius valde probat Socrates &c. &c.

EUROPA, Verr 4, 60. in tauro sedens.

EURYDICA, Div. 1, 20.

EURYPYLUS, Tusc. 2, 15. 16. *Dux Pergamenorum ad Troiam.*

EURYSTHEUS, Acad. 4, 27. filios eius interficit Hercules. Tusc. 2, 8.

EURYSTHENES, Div. 2, 43, geminus frater Proclis, rex Lacedaemoniorum.

EUTHYDEMUS, ad Div. 13, 56. *Ephesius fuisse videtur.*

EUTHYNOUS, Tusc. 1, 48.

EUTRAPELUS, Phil. 13, 2. vide in *Volumnius.*

EUTYCHIDES, Att. 4, 15. libertus Attici, T. Caecilius Eutyichides dictus.

EUTYCHUS, pro S. Rosc. 16. nomen Comicum.

EXEGISTUS, Pis. 36. Macedo quidam.

EXITIUS, Phil. 13, 13. Philadelphi frater, Antonianus.

F.

L. Roscius FABATUS, Att. 8, 12. cum L. Caesare conditiones pacis fert a C. Caesare. ad Div. 10, 33. interit in proelio Mutinensi, duce Panfa, cuius erat legatus.

Q. FABERIUS, Att. 13, 8. 12, 21.

FABIUS, de Divin. 2, 33. de Fat. 6. 7. *hoc nomine utuntur veteres in iis rebus, quae liberalium hominum sunt, cum neminem nominare volunt, uti Icti fere nomine Caii & Titi utuntur. Ceterum plures quam hic e Cicerone commemorantur, Fabios vid. infra in Maximis. Maximus enim est inter cognomina Fabiorum.*

FABIUS, Att. 2, 1. adulter Clodiae, cum Metelli uxor esset.

- C. FABIVS, Tusc. 1, 2. Ei laudi fuit, quod pingere potuit. *Unde & primus Pictoris cognomen tulit. Pinxit aedem Salutis.*
- C. FABIVS, Att. 7, 3. Caesaris legatus.
- C. FABIVS, ad Q. Fr. 1, 2. 2. *quantum colligere licet, fuit praefectus, aut minister quidam Q. Ciceronis in provincia.*
- M. FABIVS, Font. 12. subscriptor M. Plaetorii contra M. Fonteium.
- M. FABIVS GALLVS, ad Div. 7, 24. Epicureus, librum scripsit de M. Catone. Att. 8, 12. ad Div. 2, 14. 7, 23.
- M. & Q. FABII, ad Div. 13, 59. 15, 14. fratres. ibid. 9, 26.
- FABIVS Luscus, Att. 4, 8. *videtur philosophus Epicureus fuisse: nam & acutus dicitur a Cicerone.*
- Numerius FABIVS PICTOR; C. Pictoris f. Div. 1, 21. Graecos Annales scripsit.
- Q. FABIVS, Agrar. 2, 35. Consul (quartum) cum Fulvio, quibus Coss. Capua capta est. i. e. a. *DXLIV. v. infr. Q. Maximus.*
- Q. FABIVS PICTOR, C. f. C. n. historicus, annalium scriptor. Or. 2, 12. Div. 1, 26. *Vixisse tempore belli Pun. II. e Livio clarum est. Eius fides in rebus Rom. ab Ernestio adversus Polybium peculiari libello defensa est.*
- Q. FABIVS, *Allobrogicus* Or. 2, 66. Act. 1. in Verr. 7. eius fornix. Fornix Fabianus *saepe commemoratur, exstructus a Q. Fabio Maximo Censore, qui Consul cum L. Optimio A. U. DCXXXII. Allobroges vicit, e quorum manubiis fornix exstructus est. Eius reliquiae adhuc visuntur.*
- Q. FABIVS Virgilianus. ad Div. 3, 3. 4. legatus Appii Pulchri in Cilicia. Att. 8, 11. Pompeianus.
- Q. FABIVS LABEO, *Cunctatoris nepos.* Br. 21. Iuris & antiquitatis peritus. Consul A. U. *DLXX.* cum Marco Marcello. Off. 1. 10. arbiter Nolanis & Neapolitanis de finibus a Senatu datus est.
- Q. FABIVS Saguntinus, Balb. 22. a Metello Pio civitate donatur.
- SER. FABIVS PICTOR, Brut. 21. Iuris & antiquitatis peritus.
- C. FABRICIVS, Brut. 14. ad Pyrrhum legatus missus de recuperandis captivis. Balb. 22. Consul Pyrrhi tempore cum Heracleenlibus foedus facit. Off. 1, 13. *perfugam,*

qui regi venenum se daturum promiserat, Pyrrho dedit.
4. iustus nominatur. Tusc. 3, 23. paupertatis tolerans.
Leg. 2, 23. in urbe sepultus est, quod in XII. tabulis
prohibetur. *add.* Orat. 2, 66. 3, 15. Planc. 25.

C. & L. FABRICII, Cluent. 16. Aletrinales, Oppianici fami-
liares.

Q. FABRICIUS, Sext. 35. trib. pl. primus VIII. Kal. Febr.
P. Lentulo Spinthere Cof. rogationem fert de Cicerone
revocando. cf. in Sen. post Red. 8.

FADIUS, ad Div. 10, 32. miles quidam Pompeianus, a
Balbo minore crudeliter tractatus.

Q. FADIUS, Phil. 2, 2. libertinus, cuius filiam duxit M.
Antonius Triumvir.

Q. FADIUS GALLUS, Fin. 2, 17. eius filia *Fadia*. *ibid.*

SEX. FADIUS, ad Div. 7, 20. Niconis medici discipulus.

T. FADIUS, Att. 3, 23. trib. pl. Lentulo Spinthere Cof.
post Red. in Sen. 8. Quaestor Cicerone Cof. fuit. ad
Div. 5, 18. exsul.

FALCIDIUS, Flacc. 37. civis Rom. de plebe.

C. FALCIDIUS, Manil. 19. trib. pl. & anno post legatus.

C. FANNIUS, C. F. Brut. 26. Oratio de focii & nomi-
ne Latino contra Gracchum an eius sit? Consul cum
Domitio fuit a. DCXXXI. cf. Or. 3, 47.

C. FANNIUS, M. F. Brut. 26. Laelii gener, historiam
non inelegantem scripsit. Br. 21. Or. 2, 67. scripsit an-
nales. conf. Tusc. 4, 17. Leg. 1, 2. Brut. 87. Att. 4,
16. de compendio historiae Fannianae, quod M. Bru-
tus, percussor Caesaris, fecit, vide in *Bruto*.

C. FANNIUS, C. F. Sext. 53. trib. pl. Caesare & Bibulo
Cof. quo usus Bibulus in impedienda Agraria Caesa-
ris. Har. Resp. 6. pontifex. Att. 2, 24. subscripsit in P.
Clodium 7, 15. in Siciliam post Fuffanum mittitur, ini-
tio belli civilis. 8, 15. praetor Siciliae. Phil. 13, 6.
Pompeium Cn. F. hortatur, ut cum suis copiis ad Mu-
tinam eat.

C. FANNIUS, Verr. 1, 49. eques Rom. *forte idem*.

C. FANNIUS CHAEREA, Q. Rosc. 1. *homo Graecus, ut
Chaeraeae nomen indicat, sed civitate donatus, aut e servo
libertinus factus, a Fannio quodam.*

M. FANNIUS, Brut. 26. Orator bonus.

M. FANNIUS, S. Rosc. 5. Praetor A. U. DCLXXIII. &
Quaestor in causa Roscii.

- M. FAUCIUS, M. F. ad Div. 13, 11. eques Rom. decurio Arpinatium.
- M. FAVONIUS, Att. 2, 1. accusat Nasicam, Cn. Pompeii focerum. Moloni operam dedit. ad Div. 8, 9. in petitione praeturae praeteritur. Att. 1, 14. cum Catone comitia Clodii de sacris rei dissolvit. ad Div. 8, 11. Ciceroni supplicationem non decernit. Mil. 9. 16. *Nempe quia Cato non decernebat, cuius similis erat. de eius morte v. Sueton. Aug. 13. Faonius an Favonius scribendus sit v. Manut.*
- FAUSTA, Att. 5, 8. T. Milonis uxor.
- FAUSTUS, Sull. 18. est L. Cornelius Sulla. Et eius filius Cluent. 34. Vat. 14. Att. 4, 10. Agrar. 1, 6. Att. 10, 1. *de quibus vide in Sulla.*
- FERALIA, Att. 8, 24. *Sacra placandis Manibus, mense Febr.*
- M. FERIDIUS, ad Div. 8, 9. eques Rom.
- C. FIDICULANIUS FALCULA, Caecin. 10. Senator. Clu. 37.
- C. FIDULUS, Vat. 13. *videtur senator fuisse, aut eques certe.*
- C. *Marcus* FIGULUS, Nat. D. 2, 4. P. Scipionis collega in Consulatu a Ti. Graccho vitiose creatus, abdicat se consulatu. Div. 2, 35. Br. 20. cum Lentulo Consul fuit. *A. U. DXCVII.*
- C. *Marcus* FIGULUS, ad Att. 1, 2. Consul cum L. Caesare a. DCLXXXIX. de Leg. 2, 25. sepulcrum eius sumtuosissimum.
- P. *Nigidius* FIGULUS. *v. in Nigidius.*
- C. *Flavius* FIMBRIA, Brut. 45. accusatus a M. Gratidio de repetundis. Font. 7. Scauri testimonium in eum nil valuit. Or. 2, 22. qualis Orator fuerit. Brut. 24. bonus auctor in Senatu, tolerabilis patronus, nec rudis in iure civili. Planc. 21. in petitione Tribunatus pl. repulfam tulit. Rabir. 7. cum C. Mario Cof. fuit a. DCXLIX. *adde Off. 3, 19.*
- C. *Flavius* FIMBRIA, Brut. 66. M. Crassi inimicus. qualis orator. S. Rosc. 12. homo infans, Q. Scaevolam in funere Marii vulnerari curat.
- L. FIMBRIA, Verr. 5, 70. multis inimicitiis & laboribus ad honores pervenit. *Sed est vitium in praenomine, corri-*

gendumque C. ut iam monuit Martutius. Est consularis ille Fimbria. iungitur enim Mario: nec ullus L. Fimbria honoratus in libris antiquis occurrit.

FIRMANI, fratres, Att. 4, 7. vide L. Gavius.

FIRMIDIUS, Sext. 52. Clodianarum operarum dux.

C. FLACCUS, e Valeriis. Quint. 7. Imperator & Praetor Galliae Scipione & Norbano Coss. h. e. a. U. DCLXX.

C. FLACCUS, L. fil. ad Div. 3, 4. fuit de cohorte Appii in Cilicia, certe summus eius amicus & familiaris. Itaque ep. 11. dicitur curasse, ut testes mercenarii in Appium a suis civitatibus notarentur.

C. & M. FLACCUS Aviani, fratres, ad Div. 13, 32. 78.

L. FLACCUS, e Valeriis. Phil. 11, 8. Consul (DCXXII.) cum P. Licinio Muciano, Flamen Martialis. Itaque in eius numis Mars & apex cernuntur. Ei Licinius multam dixit, si a sacris discederet ad bellum cum Aristonico in Asia gerendum. Populus multam remisit; sed Pontifici Licinio parere iussit. Etiam Div. 1, 46. commemoratur flamen Martialis L. Flaccus. sed is a collega Muciani diversus sit necesse est: quod ex eo se audisse dicit Quintus frater, quae commemorat. De hoc Flacco accipio locum in Caecil. 19. ubi quaestori eius M. Scauro accusatio eius non concessa esse dicitur. M. Scaurus est pater, qui a. U. DCXXX. aedilis fuit post quaesturam, & L. Flacci aut ex praetura aut ex consulatu quaestor fuit.

L. FLACCUS, e Valeriis. Brut. 62. Consul cum C. Mario VI. Coss. Planc. 36. Saturninum opprimit cum Collega Mario a. U. DCLIII. quarto anno post Censor cum M. Antonio oratore. Att. 3, 7. in bello Mariano arma capere noluit. Flacc. 25. ei Consuli tota Asia portas claudit, cum Mithridatem reciperent; nempe cum suffectus a Cinna Mario mortuo a. U. DCLXVII. & in Asiam missus esset, ubi perit.

L. FLACCUS, e Valeriis. Agr. 3, 2. Interrex (a. U. DCLXXI.) legem tulit, ut rata essent, quae L. Sulla fecisset. v. Valeria lex. Eadem rogatione, iussu Sullae facta, etiam Dictator perpetuus factus est Sulla.

L. FLACCUS, L. Censoris fil. Flacc. 26. Planc. 11. Q. Metelli Cretici legatus &c. Cat. 3, 2. Flacc. 1. &c. Praetor Cicerone Consule, qui eius opera in deprehendis Allobrogum legatis usus est. Att. 1, 19. mittitur ad Galliae civitates, ne se cum Helvetiis coniungant.

Cicer. Oper. Vol. XII.

H h

- Ceterum de eo plura disce ex oratione Ciceronis pro eo a D. Laelio de repetundis ex Praetura Asiae accusato, ex qua intelligitur, eum cum P. Servilio trib. mil. in Cilicia, cum M. Pifone quaestorem in Hispania fuisse. v. Pifon. c. 23. &c.*
- M. FLACCUS, Or. 2, 70. Nasicam accusavit, quod Ti. Gracchum perculisset. dom. 38. *add. M. Fulvius Fl.*
- P. FLACCUS, ad Div. 9, 21. accusat M. Carbonem.
- Q. Fulvius FLACCUS. *vid. Q. Fulvius.*
- Q. FLACCUS, Att. 4, 3. Clodianos quosdam, Ciceronem persequentes, interfecit.
- FLAMINIUS Circus, in Sen. p. Red. 6. 7. &c. *fuit extra portam Carmentalem prope aedem Apollinis, & forum oli-torium.*
- C. FLAMINIUS, Brut. 14. 19. is qui trib. pl. de agro Gallico & Picenio viritim dividendo tulit, & Consul ad Trasimenum interfectus est, ad populum dicendo va-luit. *Ab alio C. Flamio Cicero hunc distingui voluit, nem-pe ab eo, qui a. U. DLXVI. Consul fuit. de Inv. 2, 17. cum legem fert, a patre de templo deducitur. de Leg. 3, 9. feditionis tribunis annumeratur. Nat. 2, 3. Div. 1, 35. 2, 33. bis Consul fuit a. DXXX. & DXXXVI. in secun-do Consulatu neglectis auspiciis perit.*
- C. FLAMINIUS, Cluent. 45. 53. Aedilis Curulis cum M. Plaetorio, & Praetor cum Cicerone, & quidem inter si-carios.
- L. FLAMINIUS, *e Quintiis. Titi frater.* Cato 12. ob libi-dines a Catone Censore e senatu eiectus septem annis post, quam Consul fuisset. *Consul fuit a. DLXI.*
- T. FLAMINIUS, Flamma. Att. 12, 52. *Etiam ad Div. 16, 24. nominatur Flamma, debitor Ciceronis.*
- T. FLAMININUS, *e Quintiis.* Verr. 1, 20. Muren. 14. Philippum Macedoniae regem vincit & de eo triumphat.
- T. FLAMININUS, Brut. 28. 74. is qui cum Q. Metello Consul fuit, a. DCXXX. quem puer Cicero vidit, bene Latine locutus est, literas nesciit.
- C. FLAVIUS, ad Div. 13, 31. eques Rom.
- C. FLAVIUS, Planc. 42. quaesitor in causa Plancii ab ac-cusatore, Laterense, editus. *Cicero appellat hunc quaesito-rem, Consiliorum suorum in Consulatu socium, pericu-lorum participem, rerum gestarum adiutorem.*
- C. FLAVIUS Puffio, Cluent. 56. eques Romanus, qui M.

Druso trib. pl. restitit, equites legibus suis, de quaestione habendis in eos, qui ob rem iudicandam pecuniam cepissent, in periculum vocanti.

CN. FLAVIUS, *ad Att.* 6, 1. scriba, aedilis Appii (sc. Caeci) qui fastos publicavit, & actiones primum composuit atque edidit, v. Or. 1, 41. Muren. 11. Att. 6, 1. *ab eo Ius Flavianum dictum est. Ea re meruit, ut usque ad aedilitatem proveheretur studio populi.*

L. FLAVIUS, eques Romanus, Verr. 1, 5. 5, 7. 59. Idem est, qui commendatur cum C. fratre Acilio Siciliae Procos. *ad Div.* 13, 31. *An ex his est foenerator ille Att. 12, 17?*

L. FLAVIUS, Att. 1, 18. 19. trib. pl. *Metello & Afranio Coss.* rogationem Agrariam fert, sed non perfert. Q. Fr. 1, 2. 2. Praetor designatus *Caesare & Bibulo Coss.* Att. 10, 1. ei a Caesare legio & Sicilia destinatur.

Q. FLAVIUS, Tarquiniensis. Q. Rosc. 11.

FLORA, Mater. Verr. 5, 14. eius ludi Romae.

FLORIUS, Cluent. 59. Larinas.

FONS, Leg. 2, 22. fontis ara prope Romam.

FONTEIA GENS, Dom. 44. *plebeia*, in quam adoptatus est Clodius.

FONTEIA, Font. 17. soror M. Fonteii, virgo Vestalis.

C. FONTEIUS, pro Font. 4. legatus M. Fonteii.

M. FONTEIUS, Att. 4, 15. Font. 1. sqq. praetor Galliae per triennium e praetura, *pro quo est tota oratio. Filius eius, qui Servilii legatus Asculi interijt.*

P. FONTEIUS, Dom. 13. & 29. homo plebeius, qui P. Clodium adoptavit.

M. FONTINUS, Att. 1, 6. *pro quo Graevius Fonteius.*

FORTUNA, Div. 2, 41. eius templum Praeneste. eius oraculum. Leg. 2, 11. est vel huiusce diei, vel respiciens, vel fors, vel primigenia.

FRANGONES, Att. 14. 10. *nomen militis veterani in plurali. Olim in libris nonnullis erat Francones, & de populo quodam capiebatur. Rhenuanus e Cod. Laurishemensis vestigiis corrigebat Vangiones.*

FUFFANUS, Att. 7, 15. praetor Siciliae, *pro quo alii volunt: Furfanus, vel Furfanius.*

C. FUFICIUS, Verr. 2, 12.

L. FUFIDIUS, Br. 29. mediocris patronus.

Q. FUFIDIUS, Pison. 35. eques Rom. negotiater in Ma-

- cedonia L. Pisone proconsule. *eius forte filius est Q. Fufidius*, Q. F. ad Div. 13, 11.
- A. FUFIVS, ad Div. 13, 2. Ciceronis intimus, homo eruditus.
- L. FUFIVS, Brut. 49. 62. Offic. 2, 14. qualis Orator. Manium Aquilium accusat. cf. Or. 3, 13. 2, 22. *Sed his locis plerisque est Fufius. Recte autem post alios monuit Pearcius ad de Or. 2, 22. Ciceronis temporibus nullos Fufios fuisse, sed invaluisse, ut Furiū dicerentur, ut nemo Valefius dicebat, aut Papifius, sed Valerius & Papirius. Fufius autem & Fufius in libris Ciceronis saepe confundi, sciunt omnes, qui vel leviter Ciceronem tractarunt.*
- Q. FUFIVS, Calenus. ad Div. 5, 6. Trib. pl. M. Pisone & M. Messala Coss. Phil. 8, 3. pacem cum Antonio suadet. patre eius Cicero usus est adolescens. reprehenditur. Att. 1, 6. legem de religione fert pro Clodio. *vid. Lex Fufia.* ibid. 9, 2. Pompeium & Senatum accusat. v. *supra* in Calenus.
- C. FULCINIUS, Phil. 9, 2. legatus Romanorum a Larte Tokumnio Fidenis interfectus.
- M. FULCINIUS, pro Caecin. 4. Tarquiniensis.
- FULVINIASTER, ad Att. 12, 44. imitator Fulvini. *sed rectius esset fortasse: Fulvaster*, ut quibusdam viris doctis placet, a Fulvio Posthumio Caesariano.
- FULVIVS, pro Planc. 8. originem ducunt e municipio Tusculano. *Primus fuit L. Fulvius.*
- M. FULVIUS Flaccus, Catil. 1, 11. consularis, interficitur cum liberis, quod a C. Graccho triumvir in locum T. fratris nominatus erat. Dom. 38. de senatus sententia interficitur, domus evertitur & publicatur, & in area porticus Catuli exstruitur. Brut. 28. eius scripta exstiterunt, sed ut studiosi literarum. aemulum P. Decium habuit. *add. in M. Flaccus.*
- M. FULVIUS Nobilior, Muren. 14. de Aetolis triumphat. Provinc. C. 9. censor cum M. Lepido a. U. DLXXIV. Tusc. 1, 2. In Aetoliam Ennium secum duxit, quod ei exprobratum est a Catone. Arch. Musis & Herculi templum dedicat e manubiis. *Musas pinxerat Zeuxis, easque ademerat Ambraciensibus.*
- M. FULVIUS Nobilior. Att. 4, 16. condemnatur, App. Claudio Pulchro L. Domitio Ahenobarbo Coss.
- P. FULVIUS Veratius. Flacc. 20.

- Q. FULVIUS *Flaccus*. Agrar. 2, 33. Consul IV. cum Q. Fabio V. a. DXLIV. quibus Coss. Capua capta est. Verr. 1, 41. Cenfor cum A. Posthumio a. U. DLXXIX.
- Q. FULVIUS Nobilior, *Filius Marci, qui Aetolos vicit.* consul cum T. Annio Lusco a. U. DC. Ennium civitate donavit, cum Triumvir coloniam deduxisset.
- SER. FULVIUS Flaccus. Brut. 21. mediocris orator. Brut. 32. de incestu reus, a C. Curione defensus. *Ex hoc loco emendo Ciceronem* de Inv. 1, 43. *ubi exemplum affertur his verbis: ut Curius pro Fulvio: Nemo potest uno adspec- tu, neque praeteriens in amorem incidere: Pro Curius enim manifestum est, leg. ndum esse: Curio. Haec verba sunt ex Curionis oratione pro Fulvio de incestu; quam exstitisse suis temporibus Cic. in Brut. l. c. dicit, nobilemque habi- tam esse.*
- C. FUNDANIUS, Q. Fr. 1, 2. 3. amicus Ciceronis, So- cer Varronis.
- M. FUNDANIUS, fr. Or. pr. M. Fund. Petit. Conf. 5.
- FUNSULANUS, Att. 5, 4. it. 10. 15. debitor Ciceronis.
- T. FURFANIUS, Milon. 27. iudex in causa Milonis, lau- datur. ad Div. 6, 8. *commemoratur T. Furfanus Postu- mu, praetor Siciliae post bellum civile Caesarianum, nescio an idem. Furfanus quidem aut idem esse quod Furfanius, aut hoc illi substituendum esse non dubito. Sic Fidiculanus & Fidiculanus invenitur. Est tamen alterum usitatus. v. Fuffanus.*
- FURINA, Nat. D. 3, 18. lucus eius. Q. Fr. 3, 1. 2. tem- plum. *Ursinus etiam apud Ciceronem malit Forinae legi.*
- A. FURIUS, Poëta, Brut. 35. familiaris Q. Catuli patris, qui ei librum inscripsit de consulatu & de rebus gestis suis.
- C. FURIUS, Balb. 8. legem de testamentis tulit, de qua vid. *Lex Furia s. Fusia.*
- L. FURIUS, Philus. Off. 3, 30. rogationem fert cum S. Atilio de foedere Numantino & C. Mancino. Brut. 28. perbene Latine locutus est & literatius quam ceteri. Or. 2, 37. eruditissimos homines Graecia palam semper fe- cum habuit. *Idem est, qui memoratur Arch. 7. Att. 2, 19. Amic. 4. Consul fuit Sext. Atilio Serrano a. DCXVII. Att. 12, 5. dicitur P. Furius.*
- M. FURIUS Camillus, Dom. 31. in exilium mittitur; *is, qui postea Dictator Gallos vicit, ab urbe deleta veniens* 2

& tunc solus primusque hoc nomen obtinuit. Valens citat etiam M. Furium Camillum ex ep. ad Div. 7, 5. sed in melioribus edd. est. M. Orsius.

Num. FURIUS, Or. 3, 21. eques Rom. cantandi artis peritus.

P. FURIUS, Att. 12, 5. v. *L. Furius*.

P. FURIUS, Rabir. Perd. 9. a C. Deciano accusatur & condemnatur, homo turpissimus. tribunus pl. factus est ex libertino. Ceterum in hac historia videntur inter se pugnare Cicero & Valerius M. 8, 1. Nam Cicero damnatum dicit, Valerius a Deciano non damnatum. scil. antequam condemnari posset, a plebe discerptus est, ut proprie quidem non damnatus sit iudicum sententiis, sed paenam tamen dederit, tanquam damnatus.

P. FURIUS, Cat. 3, 6. socius Catilinae e colonia Fesulana, quo Catilina usus est in sollicitandis Allobrogum legatis.

Q. FURIUS, f. Fufius, Phil. 2, 16. eques Rom. hereditate a M. Antonio everfus.

FURIUS, Balb. 20. praediator, cui tantum tribuit Q. Scaevola, ut cum de iure praediatorio consuleretur, ad hunc amicos suos reiiceret.

FURIUS, Verr. 5, 43. Heracliensis navarchus.

C. FURNIUS, ad Div. 10, 1. amicus Ciceronis. 8, 11. de Ciceronis supplicatione laborat. Att. 5, 18. ad Div. 8, 10. trib. pl. L. Paulli cupiditati provinciae occurrere se velle minatur. 10, 25. eius praepropera festinatio ad praeturam, antequam sc. aedilis fuisset, reprehenditur. 10, 6. 8. legatus Planci &c.

C. & M. FUSIUS, Flacc. 20. equites Romani.

L. FUSIUS, orator. v. in *L. Fufius*.

G.

A. GABINIUS, pr. Corn. 1. in tribunatu collegae abrogavit tribunatum. is fuit L. Trebellius, qui legi Gabiniae de bello Piratico Pompeio committendo, intercedebat. post Redit. in Sen. 7. eius mollities. Dom. 9. lege Clodia Syriam accipit. leg. Man. 17. legem de Pompeio ferenti resistit Qu. Hortensius. Phil. XIV, 8. ei uni contingit, ut supplicatio ob remp. bene gestam negaretur, cf. Qu. Fr. 2, 8. sed de

eo plenae sunt orationes Ciceronis post reditum ab exsilio habitae.

- P. GABINIUS, *Capito*, Arch. 5. praetor a. U. DCLXIV. in Caecil. 20. accusatur a L. Pifone de repetundis post administratam Achaiam.
- P. GABINIUS, *Cimber*. Catil. 3, 3. *Catilinarius*.
- C. GALBA, *Serv. Galbae Oratoris filius*. Or. 1, 56. Brut. 26. 32. & 34. P. Crassi Muciani gener. rogatione Manilia oppressus est. pro se ipse dixit. primus post U. C. e collegio sacerdotum damnatus est iudicio publico.
- P. GALBA, Verr. 1, 7. Senator. Har. resp. 6. Pontifex. Att. 1, 1. pro Mur. 8. petit consulatum cum Cicerone sine spe.
- SERV. SULPICIUS GALBA, de Or. 2, 65. Rabir. 7. Orator, *is, qui Consul fuit cum M. Aemilio Scauro*. Brut. 21. eloquentia praestitit Or. 1, 53. valde laudatur eius dicendi ratio. primus ex Latinis rem augere, ornare, movere, delectari coepit. 3, 7. aliquid asperitatis in dicendo habuit. Mur. 28. a M. Catone proavo Uticensis frustra accusatur. Or. 1, 53. post praeturam Hispaniam obtinuit. In eum post reditum quaestionem tulit L. Scribonius, quam minus graviter deprecatus a populo & sic liberatus est. *Idem est qui nominatur ad Her. 4, 5.*
- SERV. GALBA, (*proavus Imperatoris*) ad Div. 6, 18. sponsor fit pro Pompeio filio. Phil. 13, 15. ad Div. 10, 30. de percussoribus Caesaris, epistola ad Ciceronem de pugna Mutinensi. ad Div. 11, 18.
- GALEO, Att. 11, 11. heredem Ciceronem facit.
- GALEOTAE, Div. 1, 20. interpretes portentorum in Sicilia.
- C. GALLIUS, Verr. 3, 65. Senator.
- M. GALLIUS. Q. F. Phil. 13, 12. praetorius, Antonianus. ad Att. 11, 20. 10, 15.
- Q. GALLIUS, Brut. 79. a M. Calidio reus fit de ambitu, defenditur a Cicerone.
- P. GALLONIUS *Praeco*, Quinct. 30. Fin. 2, 8. homo luxuriosissimus, cuius mensa omni genere deliciarum, inprimis acipensere infamis, propterea notatus Lucilio poëtae.
- GALLUS Herennius. v. Herennius.
- GALLUS Cornelius. ad Div. 10, 32. poëta est *nobilis sub Augusto, ut putat Manutius. Nec video, quid obslet.*
- C. GALLUS, ad Div. 4, 6. de gente Sulpicia, consul Li-

- gures vicit *a.* DLXXXVII. Cato 14. astrologiae peritus.
v. Sulpicius.
- C. GALLUS, Brut. 23. Top. 12. Mur. 37. *est* C. Aquilius. *de quo vide supra.*
- GALLUS, Quintius. *v.* Quintius.
- GALLI duo *sunt* ad Div. 8, 4, *quanquam alii habent* Gallii.
- GAMALA, Att. 12, 23.
- GAMELEON, *mensis Graeci nomen.* Fin. 2, 31.
- GAVIANUS *Evandrus*, ad Div. 12, 2. *statuarius*, libertus M. Aemilii.
- L. GAVIUS *Firmanus*, Att. 6, 1. *negotiator*, ei praefecturam rogatu Bruti Cicero detulit. *ib.* 3. *contumeliosus est* in Ciceronem. P. Clodii canis. *Fratrem habuisse colligo, quod Att. 4, 8. appellatur Firmanus, & Att. 4, 7. commemorantur Firmani fratres.*
- P. GAVIUS *Cosanus*, Verr. 5, 61.
- T. GAVIUS Caepio, Att. 5, 20. *locuples & splendidus homo.* *Alii praenomen faciunt* Sext.
- GAVIUS Olelus, Sext. 33. *Hoc nomen varie tentarunt viri docti. Maxime autem probatur doctis viris Gavius Caepio.*
- L. GELLIUS, Brut. 27. *contubernalis* C. Carbonis in consulatu. *ibid.* 47. *qualis orator fuerit.* L. Crassi & M. Antonii temporibus floruit.
- L. GELLIUS, Balb. 8. *legem de civitate tulit* ex Senatus consulto. *v.* Ind. Legg. Cluent. 42. *cenfor cum Cn. Lentulo tempore iudicii Cluentiani, biennio post consulatum, quem cum Cn. Lentulo gessit a. DCLXXXI. ad Quir. p. redit. 7. a Cicerone remp. conservatam in concione dixit. Pison. 3. Ciceroni civicam deberi dicit. Eius mentio fit etiam Verr. 1, 48. in Verr. 2, 38. forte etiam ad Div. 10, 17. Leg. 1, 20. ex praetura Athenas veniens, pacem inter philosophos facere suscipit & propterea ridetur. huius frater fuit*
- GELLIUS, Har. resp. 27. Att. 4, 3. Clodianus. Sext. 51. Vatin. 2. *homo seditiosus & popularis.*
- GELLII, Cn. & Sext. Div. 1, 26. Leg. 1, 2. *historici Latini languidi & infirmi.*
- GELO, N. D. 3, 34. Tyrannus Syracusanus.
- GEMINUS, Tusc. 1, 37. *cognomen Serviliorum.*
- L. GENUCILIIUS *Curvus*, ad Div. 13, 53. in Hellesponto *negotiator.*

- C. GETA, pro Cluent. 42. e Senatu eiectus a L. Metello & Cn. Domitio Coff. cenfor ipse post factus est.
- M. GLABRIO, ex *Aciliis*, filius auctoris legis *Aciliae*. Brut. 68. avum habuit Scaevolam, tardus ingenio. Act. 1. in Verr. 2. praetor & quaesitor in causa C. Verris. Manil. 9. partem exercitus a *Murena* accipit. Harusp. resp. 6. pontifex.
- GLAUCE, Nat. D. 3, 23. uxor *Upis*.
- C. GLAUCIA, e *Serviliis*, de Or. 3, 41. 2, 61. & 65. Harusp. resp. 34. Marium alio tempore laudat, alio vituperat. Rab. 7. praetor feditiosus Coff. Mario & L. Valerio. Catil. 3, 6. praetor interficitur. Verr. 1, 9. legem de repetundis tulit, de qua v. *Ind. Legg.*
- GLAUCIPPUS, Agrar. 1, 6. exceptus lege *Papia*, qua peregrini eiiciebantur.
- P. GLOBULUS, Flacc. 32. 34. praetor *Asiae*: e gente *Servilia*.
- GORGAS *Leontinus*, Inv. 1, 5. antiquissimus fere rhetor, de omnibus rebus oratorem optime dicere posse existimavit. Orat. 1, 22. 3, 32. Fin. 2, 1. primus in conventu ausus est poscere, qua de re quisque vellet audire. ei *Delphis* a tota *Graecia* non inaurata, sed aurea statua posita est. Brut. 12. rerum singularum laudationes vituperationesque scripsit, locos communes. *Ab hoc nomen habet* *Platonis* dialogus contra *sophistas*. Or. 1, 11.
- GORGAS, ad *Heren.* 4, 52. pedissequi nomen.
- GORGAS, ad *Div.* 16, 21. rhetor, quo *M. Cicero* fil. *Athenis* initio usus est, sed paulo post, iussu patris, dimisit.
- GORGO, Verr. 4, 56. *Medusa*.
- C. GORGONIUS, Br. 48. eques *Rom.* qualis in dicendo fuerit.
- Ti. GRACCHUS, Inv. 1, 30. Pater. *Lael.* 27. *Scipionis Afr.* min. focer. Brut. 20. P. fil. bis Consul & Cenfor. eius oratio *Graeca* apud *Rhodos*, vir disertus. Prov. Conf. 8. in tribunatu *L. Scipioni Asiatico*, etsi inimico, tamen solus auxilio est. Nat. D. 2, 4. *Div.* 1, 17. &c. vitiose consul creat, P. *Scipionem* & C. *Figulum*. ex Consulatu *Sardiniam* obtinet. Or. 1, 9. Cenfor libertinos & reliquam fecem populi in urbanas tribus coniicit. *Aliter Liv.* 45, 15. *Ciceroni* consentit Auctor de *Viris illustr.* Inv. 1, 30. iterum Consul fit, quod in *Censura* nil fecit insciente

- collega. Div. 1, 18. 2, 29. prodigium anguim, quod ei oblatum est.
- Ti. GRACCHUS, Ti. fil. P. N. *Africani ex filia nepos*. Brut. 27. praeceptorem habuit Diophantem Mitylenaeum. causa tribunatus seditioni, Brut. 25. a M. Octavio patientia frangitur. Brut. 27. eloquentia eius, & orationes. Off. 1, 22. a P. Nasica interemptus est. cf. ad Her. 4, 55.
- C. GRACCHUS, Ti. F. P. N. Har. Resp. 20. morte fratris *Tiberii* excitatur ad seditiones. Div. 1, 26. Quaesturam petentis somnium. Cluent. 54. lex, ne quis iudicio circumveniat. Off. 2, 21. largitionibus aerarium exhaurit. Tusc. 3, 20. patronus aerarii haberi vult. Dom. 9. lex de provinciis. *de Legibus eius & fratris v. Ind. Legum*. Orat. 2, 66. pro eius capite aurum repensum est Septumuleio. Br. 26. orationem contra eum habuit C. Fannius. Br. 32. eloquentissimus. Or. 3, 60. in dicendo usus est homine, qui eburnea fistula inflaret sonum, quo illum aut revocaret a nimia contentione, aut remissum excitaret.
- GRACCHUS, Rabir. Perd. 7. fervus, postea libertinus, qui, quia se pro Ti. Gracchi filio gerebat, artibus Saturnini tribunus pl. cum ipso factus est, & cum eo Capitolium occupavit.
- GRAECEIUS, ad Div. 11, 7, 12. *videtur in exercitu Bruti aliquem locum tenuisse*.
- P. GRANIUS, Verr. 5, 59. negotiator in Sicilia.
- Q. GRANIUS, praeco, hominum summorum, Crassi, Catuli, aliorumque propter dicacitatem familiaris, qui nec summis viris pepercit, sed eorum vitia libere perstrinxit & impune. v. Brut. 43. 46. Or. 2, 60. 70. Planc. 14.
- M. GRATIDIUS, *Arpinas*. Legg. 3, 16. fert legem tabellariam Arpini, cui resistit Ciceronis avus. Huius soror fuit M. Ciceronis oratoris avia. Brut. 45. M. Antonii Or. familiaris & praefectus in Cilicia, ibi interfectus est. Accusavit C. Fimbriam. M. Marii Gratidiani pater *naturalis*. Doctus Graecis literis, factus ad dicendum.
- M. GRATIDIUS, Flacc. 21. ad Q. Fr. 1, 3. legatus Q. fratris in Asia. *Eum Quintus dicitur ut fratrem amasse, & ipse fraterno in Cicerone animo fuisse. Eum puto aut huius superioris Gratidii filium, Gratidiani fratrem, aut, quando temporum ratio non plane consentit, nepotem. Memoratur etiam Gratidius, trib. pleb. Lentulo Spinthere & Metello Coss. ad Q. F. 1, 4. sed quando nusquam inter eius anni*

tribunos a Cicerone, Gratidius nominatur, Manutius Fabricius legi volebat, probante Lambino; Gruterus autem Fadii cognomen putat esse, qui eo loco proxime antecedit Gratidium.

M. GRATIDIANUS, M. Gratidii superioris fil. adoptatus a M. Mario, eoque aut C. Marii septies consulis patre, aut eius potius fratre. Legg. 3, 16. homo turbulentus. Or. 2, 68. ab Aculeone accusatur, defenditur ab L. Aelio Lamia. Off. 3, 20. in praetura edictum de re numaria cum ceteris praetoribus & trib. pl. commune solus proponit callide, & ea re gratiosissimus fit. Petit. Conf. 3. a Catilina crudeliter interficitur.

GRATIUS, Arch. 4. accusator Archiae. *Olim legebatur Gracchus, quem P. Manutius putabat esse Numerium Quintium Gracchum, qui Lentulo Spinithere Consule tribunus pl. fuit.*

T. GUTTA, Cluent. 26. Senator Rom. homo sordidus. c. 36. reus de ambitu. c. 45. notatur a Censoribus propter iudicium Iunianum, in quo pecuniam cepisse putabatur.

GUTTA, Fr. 3, 8. ei multum tribuit Pompeius, eumque in petendo consulatu contra Milonem iuivit.

GYGES, Offic. 3, 9. eius annulus.

H.

HADRIANUS, C. Fabius. Verr. 1, 27. 5, 26. Praetor Africae, impune Uticae in praetorio vivus ab Uticensibus combustus, quod de principum nece conspirasset cum fervis.

HAGESARETUS Larisseus. ad Div. 13, 25. hospes Ciceronis.

M. HALIENUS Pelignus. Tusc. 4, 22. ab Africano minori scuto protectus morti eripitur. *Davisius e Codd. & lapidibus reposuit: M. Allienus.*

HALIENUS, ad Q. Fr. 1, 1. 3. legatus Q. Ciceronis. *Sed hic quoque Urfinus Allienus malebat. alii: Alienus. Allieni etiam supra commemorati sunt.*

HALIMETUS, Att. 4, 12. *si vera est lectio.*

HAMILCAR, Carthaginienlis, Divin. 1, 24. eius somnium, in obsidione Syracusarum. a Syracusanis vivus capitur in eruptione aliqua.

- HAMILCAR, Off. 3, 20. pater Hannibalis. Eo imperatore capitur Regulus.
- HANNIBAL, Phil. 5, 10. in obsidione Saguntini legati Rom. ad eum venerunt L. Valerius Flaccus & Q. Baebius Tampilus. Div. 1, 24. columnam auream in fano Iunonis Laciniae conatus tollere monetur a Iunone, ne faceret: neque id negligit. ibid. eius somnium, quo iubetur Italiae bellum inferre. Off. 1, 13. Romam mittit de captivis permutandis. 1, 12. crudelis. 1, 30. callidus. Or. 2, 18. exsul apud Antiochum &c.
- HANNO, Tusc. 5, 32. Anacharsidis ad eum epistola.
- HARMODIUS, Tusc. 1, 49. patriam, Athenas, tyrannide liberat.
- HARPALUS, N. D. 3, 34. praedo felix tempore Diogenis Cynici.
- HARPALUS, ad Div. 16, 24. servus Ciceronis.
- HASDRUBAL, Ver. 3, 54. qui cum Poenorum exercitu in Sicilia fuit. *Est Hannonis fil. Dux Carthag. bello Pun. I.*
- HASDRUBAL, Nat. D. 3, 38. Carthaginem evertit. *Dux Carthaginensium in bello adversus Masinissam, unde natum bellum Punicum tertium.*
- HASDRUBAL, Balb. 22. Gaditanus, a Cn. Pompeio civitate donatur.
- HECATO, Off. 3, 15. Rhodius quidam, discipulus Panaetii, libros de Officiis scripsit. Q. Tuberoni.
- HECUBA, Fat. 15. uxor Priami, peperit Alexandrum. Div. 1, 21. viva est in somnis Priamo facem ardentem parere. Tusc. 3, 26. in canem conversa propter luctum.
- HECTOR, Div. 1, 30. Homericus, moriens propinquam Achilli mortem denuntiat. &c.
- HEGESIAS, *Cyrenaicus*, Tusc. 1, 34. eius ἀποκαρτερῶν a Ptolemaeo prohibetur de miseria vitae humanae differere, quod homines ad mortem suis sermonibus redigebat.
- HEGESIAS, *Magnesi*, Brut. 83. orator Atheniensis puerilis, Charisium imitari voluit, & se solum Atticum putat. Att. 12, 6. utitur dicendi genere conciso; eum valde probat Varro. cf. Orat. 6.
- C. HEIUS, Verr. 2, 5. 4, 2. Mamertinus.
- Cn. HEIUS, Cluent. 38.
- HELENA, Or. 49. Phil. 2, 22.

- HELENUS, N. D. 2, 2. Legg. 2, 13. Div. 1, 40. augur. *Troianorum, Priami filius.*
- HELENIUS, Att. 5, 12. *Grammaticus, cliens Attici, cognomine Acro, scripsit commentario: in Terentium, qui apud Veteres Grammaticos interdum citantur.*
- HELICO, ad Div. 16, 18.
- HELLANICUS, Or. 2, 12. *historicus minus disertus. Est Mitylenaeus s. Lesbicus, Herodoto antiquior, aliquot annis. Fuit & alius Milefius.*
- HELLE, Or. 49. *a qua Hellespontus dicitur.*
- HELMIUS MANCIA, Or. 2, 66. *homo deformis, sed orator tamen.*
- P. HELVIDIUS RUFUS, Cluent. 70. *eques Rom.*
- HELVIVS, Lamia. Or. 2, 65. *pro quo Pighius legendum putat Aelius, quod recepit Fearcius. Lamia enim est cognomen Aeliorum, non Helviorum. orator deformis. contra Aculeonem adfuit Gratidiano.*
- HEPHAESTUS, ad Q. Fr. 1, 2. 2. *Apamensis, de Q. Cicerone queritur.*
- HERACLEO, Verr. 5, 36. *archipirata, qui praetore Verre Siciliam vexavit.*
- HERACLIDES *Tennites.* Flacc. 18.
- HERACLIDES, *Ponticus.* Tusc. 5, 3. Div. 1, 23. *vir in primis doctus, auditor & discipulus Platonis. Nat. D. 1, 13. fabulis libros referfit, modo mundum, modo stellas, modo terram & coelum Deum facit Leg. 3, 6 de republica scripsit.*
- HERACLIUS, *Centuripinus.* Verr. 2, 27.
- HERACLIUS, *Syracusanus.* Verr. 2, 5. & 14.
- HERACLIUS, Verr. 3, 37. *Tiffensis.*
- HERACLITUS *Ephesus.* Tusc. 5, 36. *Physicus. Acad. 4, 37. statuit, ex igni omnia gigni. de Fin. 2, 5. σκοτεινός dictus est. de N. D. 3, 14. eum non omnes interpretantur uno modo. de Div. 2, 64. valde obscurus. & quidem, de Nat. D. 1, 26. consulto.*
- HERACLITUS, *Tyrius.* Acad. 4, 4. *auditor Clitomachi & Philonis, laudatur.*
- HERCULES, N. D. 3, 16. *fex Hercules inveniuntur. Off. 1, 32. Prodicus. dicitur fabula Herculis colloquentis cum Virtute & Voluptate, auctore Prodicus. ad Div. 5, 12. Xenophontius. pro Dom. 52. sacra docuit.*
- C. HERENNIUS, Act. 1. in Verr. 13. *peculatus damnatus.*

- C. HERENNIUS, Sexti fil. ad Att. 1, 18. Trib. pl. Metello & Afranio Coss. fert de traducendo ad plebem Clodio.
- L. HERENNIUS, Verr. 5, 59. argentarius Leptitanus. Verr. 1, 5. negotiator Africanus a Verre securi percussus.
- L. HERENNIUS, pro Coel. 11. disertus, accusat M. Coelium de vi cum Atratino.
- M. HERENNIUS, Brut. 45. Muren. 17. mediocris orator, in consulatus petitione L. Philippum vicit. *Consul a. DCLX.*
- HERENNIUS, ad quem sunt libri IV. rhetorici. incertum est, quis sit.
- HERILLIUS, de Or. 3, 17. Carthaginienſis, a quo dicuntur Herillii. Acad. 4, 42. Fin. 2, 5. 2, 25. Zenonis Stoici auditor, in scientia summum bonum ponit. Orat. 1. c. Herillii dicuntur Socratici.
- HERMACHUS, Acad. 4, 30. Fin. 2, 30. Epicureus, ad eum epistolas Epicurus scripsit. *Mitylenaeus, testamento Epicuri heres.*
- HERMACHUS, Chius, de Harusp. resp. 16.
- HERMACREON, Inv. 1, 30. portitoris nomen, qui portoria Rhodiorum redemit.
- HERMAGORAS, Inv. 1, 6. & 51. Brut. 76. rhetor celeberrimus. praecepta scripsit expedita ad inveniendum, sed tenuia ad ornandum. Inv. 1, 11. constitutionis translativae auctor est. *Diversus est ab Hermagora Temnite, qui Carion dictus est, & Romae Augusti temporibus vixit, cuius libros commemorat Suidas in Ἑρμαγόρας. Pompeius decedens ex Asia, finito bello Mithridatico, Rhodi contra eum disputavit περὶ τῆς κατ' ὄλου ζητήσεως, quam disputationem descripsit Posidonius.*
- HERMETES, Herenn. 1, 11. in hoc nomine variant Codices. Pall. enim fere Hermes & Hermestes, quod exhibet etiam Lips. Longolius & Lambinus reponunt Hermagoras, non improbabili conjectura. Nam quod dicit doctorem nostrum, de inventione accipiendum, in qua plerique eum secuti sunt, & in his ipse Quintilianus: quod de ea optime omnium scripserat, auctore Cicerone in Bruto c. 76. 78.
- HERMIA, vel HERMIAS, ad Div. 16, 15, ad Q. Fr. 1, 2. 4. fervus Ciceronis.
- HERMIPPUS; Flacc. 19. legatus Temnitarum.
- HERMIPPUS, Q. Fr. 1, 2. 2. Dionysipolita, queritur de Q. Cicerone.

- HERMO, Att. 5, 21. fervus.
- HERMOBIUS, Fl. 18. Tennites.
- HERMODORUS, Att. 13, 21. qui Platonis libros solitus est divulgare, unde proverbium: *λογοισιν Ἑρμόδωρος* sc. *ἐμπορεύεται*. v. Suidas in hoc proverbio, qui eum auditorem Platonis appellat. Scripsit *περὶ Πλάτωνος*, & *περὶ μαθημάτων*.
- HERMODORUS, de Or. 1, 14. *celeber navalium architectus.*
- HERMODORUS, Ephesius. Tusc. 5, 36. quare civitate eiectus sit? *Hic est, quem Pomponius in Enchiridio dicit Romam venisse & leges graecas Decemviris explicasse.*
- HERMOGENES, Att. 12, 31.
- HERMOGENES, Att. 12, 25. 13, 24. *cognomine Clodius.* v. Clodius.
- HERODES, Att. 2, 2. Atheniensis, non bonus scriptor, Ciceronis aetate. *Videtur de Ciceronis consulatu scripsisse aliquid, quod vehementer contemnit Cicero.*
- HERODES, Att. 6, 1. &c. videtur libertus Attici esse.
- HERODOTUS, Or. 2, 12. primus Graecorum historiam ornavit. Leg. 1, 1. pater historiae, fabulosus. Or. 55. numero caret. de Div. 1, 53.
- HERODOTUS, Verr. 2, 51. Cephaleditanus.
- HESIODUS, N. D. 1, 14. quomodo Theogonia eius a Zenone & Stoicis explicetur.
- HICETAS, Acad. 4, 29. philosophus Syracusius. *ubi tamen vulgo est Nicetas.*
- HIEMPSAL, Agrar. 1, 4. rex Mauritaniae, populi Rom. amicus. 2, 21. foedus cum eo per C. Cottam confulem a pop. Rom. non est iustum. Vatin. 5.
- HIERAS, Deiot. 15. legatus Deiotari ad Caesarem.
- HIERO, Verr. 2, 14. Syracusanus tyrannus. N. D. 1, 22. Simonidem interrogat de Diis.
- HIERO, Verr. 4, 13. Cibrata, per iocum dicitur, quia Verri tanquam venator vasorum fuit.
- HIEROCLES *Alabandus*. Or. 2, 23. Meneclis Alaband. frater. Orator tota Asia celeberrimus, floruit temporibus L. Crassi oratoris & M. Ciceronis pueri. Brut. 95. argutus & sententiosus. cf. Or. 69.
- HIERONYMUS, *Rhodium*. Or. 57. Peripateticus. in Iso-cratis libris multos versus invenit. Acad. 4, 42. vacuitatem doloris summum bonum esse dicit. cf. Fin. 2, 3. & 6.

- HILARUS, Att. 12, 37. 13, 19. est servus & librarius, deinde libertus Ciceronis. Att. 1, 12. fugit ad C. Antonium in Macedoniam. *Alius* Hilarus est ad Div. 13, 32. libertus Cn. Otacilii Nasonis. & Att. 16, 4. libertus Libonis.
- HIPPARCHUS, Att. 2, 6. scripsit contra Geographica Eratosthenis. *Nicenus fuit, Astrologia celebr, circa Olymp. 160.*
- HIPPIAS *Eleus.* Or. 3, 32. Sophista celebr Socratis temporibus. *vid. Platon. Hippiam.* gloriatus est, nil esse in ulla arte cum liberali, tum illiberali, quod ipse nesciret. *conf. Brut. 8. 85.*
- HIPPIAS, *Pisistrati filius.* Att. 9, 19. arma contra patriam fert, in pugna Marathonica cadit.
- HIPPIAS, *Philoxeni filius.* ad Div. 13, 37. Calactinus.
- HIPPIAS, Phil. 2, 25. mimus.
- Q. HIPPIUS, ad Div. 13, 76. vide C. *Valgius Hippianus.*
- HIPPOCRATES, *Cous.* Or. 3, 33. *Est medicus ille celeberrimus.*
- HIPPODAMIA, *Tusc.* 3, 12.
- HIPPOLYTUS, *Thesei filius.* Heren. 4, 34. *Tusc.* 4, 11. odium eius in mulieres. *Off.* 1, 20. ab equis Neptuni disceptus est.
- HIPPONAX, *Nat. D.* 3, 38. *Iambographus, qui iambis mordacibus Anthemum & Bupalum ad restim redegit, a quo in Orat. 57. pes Hipponacteus, & ad Div. 7, 27. praconium Hipponacteum dicitur.*
- HIRRUS, ad Div. 8, 8. *cognomen Lucceiorum.*
- C. HIRRUS, Att. 8, 11. Pompeianus, quem Caesar *Ulcillam* dixit. ad Div. 2, 10. a M. Coelio in petitione aedilitatis vincitur. ad Div. 8, 9. contra Caesarem sententias dicit post repulsam & totus mutatur. ad Div. 8, 2. *adde in Lucceius.*
- A. HIRTIUS, ad Div. 7, 33. declamat apud Ciceronem. Phil. 12, 4. Phil. 1, 15. eius consulis design. recuperata valetudine populus gaudet. Phil. 7, 4. Ciceronis collega sc. *in auguratu.* Phil. 7, 4. ad bellum contra Antonium proficiscitur. ad Div. 10, 33. Antonium vincit, sed in oppugnatione castrorum perit.
- HISMENIAS. *Verr.* 4, 42. Tyndaritanus nobilis.
- HISPO, vel HIPSO, ad Div. 14, 1. centurio fuisse videtur, missus a Coss. vel Tribuno pl. Clodio, ut Ciceronem exsulem persequeretur.

HOMERUS, Arch. 8. de eius patria quae urbes contenderint. Or. 3, 33. eius libros sic, ut nunc habemus, disposuit Pisistratus. Fin. 5, 18. eius fabula de Sirenibus explicatur. Tusc. 5, 39. caecus fuisse dicitur. 1, 16. eius *vevúia*. 5, 3. Lycurgi aequalis. 1, 1. ante Romam vixit. de Sen. 15. multis seculis ante Hesiodum. Div. 2, 10. sententia de fato.

HORATIA, de Inv. 2, 26. soror Horationum.

HORATII, Inv. 2, 26. *fratres tergemini Romani*. Marcus, qui sororem interfecit, populi comitiis liberatur. Mil. 3.

M. HORATIUS *Pulvillus*. Dom. 53. Capitolium constanter dedicat.

HORATIUS, ad Div. 12, 30.

HORATIUS, Balb. 17. *nomen corruptum est, aut supervacuum*. Manut.

T. HORDEONIUS, Att. 13, 46.

HORTALUS, Att. 2, 25. 4, 15. *cognomen est Hortensii, quo notus est imprimis nepos oratoris e Tacito. Sed e locis Ciceronis patet, etiam avum patremque huius Corneliani sic appellatum.*

HORTENSIUS, Att. 12, 5. argentarius.

L. HORTENSIUS, Verr. 3, 16. pater Q. Hortensii.

Q. HORTENSIUS *L. f.* Brut. 64. annos XIX. natus causam primam egit L. Crasso & Q. Scaevola Cof. C. Marcello Cof. mortuus. Or. 3, 61. causam Africae defendit L. Crasso Consule, item pro rege Bithyniae dixit non diu ante mortem Crassi. Off. 2, 16. eius aedilitas. ad Div. 3, 8. Ciceronis collega in auguratu. Att. 2, 3. defendit Valerium. Mil. 14. paene fervorum manibus interficitur, cum Ciceroni adesset. ad Div. 8, 1. qui sine sibilo ad senectutem pervenerat, tandem in Curionis theatro vehementer exsibilatur. Q. Fr. 1, 3. amicum Ciceronis se simulat, & eum insidiosè tractat. ad Div. 2, 16. gloriatur, quod nunquam bello civili interfuerat. in Caecil. 7. dominatio in iudiciis & cupiditas notatur. Att. 1, 16. legi Fufiae in Clodii gratiam latae non adversatur imprudentia aliqua. Acad. 4, 1. Philosophiam contemnit, sed a Cicerone de sententia deducitur. Acad. 4, 1. eius memoria Brut. 88. laus eloquentiae, & vita. Brut. 1. eius mors. laus.

HORTENSIUS, de Div. 1, 1. liber Ciceronis, in quo ad Philosophiae studium adhortatur.

Cicer. Oper. Vol. XII.

- Q. HORTENSIVS, Q. fil. Phil. 10, 5. 6. praetor Macedoniae, M. Brutum dilectu iuvat. *idem est ad Att. 7, 2.*
- HOSTILIANAE ACTIONES, Orat. 1, 57. *sunt formulae a Icto quodam Hostilio excogitatae & conceptae, quibus qui ex legibus agere vellet, uteretur, quibusque quasi cautum erat his, qui lege agere vellet, ne in ipsa actione, quam lex daret, peccarent, atque ita sua culpa perderent litem. Ex loco autem Ciceronis intelligi videtur, formulas illas tantum certarum causarum fuisse, nominatum, quibus de hereditate agitur. Sed tamen non negaverim, in isto libro etiam formulas rerum emendarum vendendarumque fuisse, item aliarum. Nam & Manilianae leges vocantur Actiones. Male hic nonnulli legem Hostiliam de furtis commemorant. Nam actio non est lex, sed lex dat actionem, & ex lege fit actio. Simili fere modo Manilius formulas conscripsit, quibus in vendendo & emendo caveretur hominibus.*
- HOSTILIUS, N. D. 2, 3. Rex Rom. auguriis Attii Navii utitur.
- C. HOSTILIUS Mancinus. Or. 1, 56. de controversia eius, num ei liceret post deditionem in Senatum venire, & utrum civis sit, nec ne. *add. in Mancinus.*
- HYADES, N. D. 2, 43. sidus.
- HYDRA, N. D. 2, 44. sidus.
- HYPERBOLUS, Atheniensis, Brut. 62. improbus & seditiosissimus. a Comicis notatus.
- HYPERIDES, Or. 1, 13. Or. 26. satis in orationibus facetus. Or. 3, 7. Or. 31. eius acumen &c.
- HYPERION, N. D. 3, 21. sol.
- HYPSAEUS, Orat. 1, 36. absurde defendit aliquem ignorantiae iuris civilis. *Filius videtur eius, qui a. DCXXXVIII. Consul fuit.*
- P. Plautius HYPSTAEUS, Flacc. 9. ad Div. 1, 1. Pompeii M. quaestor in bello Mithridatico & postea Milonis competitor in consulatu. ad Att. 3, 8.

I.

- IACCHUS, Verr. 4, 60. e marmore, apud Athenienses in primis colebatur.
- IALYSUS, Verr. 4, 60. Herculis filius, N. D. 3, 21. Solis nepos. a quo Ialysus urbs apud Rhodios. Or. 2. Att. 2, 21. pictura Rhodi, auctore Protogene.

- IAMBlichus, ad Div. 15, 1. Sampficerami filius, Phylarchus Arabum, amicus Romanorum. Phylarchi *sunt reguli s. dynastae.*
- IAMIDAE, Div. 1, 41. haruspices in Peloponneso.
- JASON, Pheraeus, N. D. 3, 28. casu sanatur. Off. 1, 30.
- IBYCUS RHEGINUS, Tusc. 4, 33. eius scripta. amoribus deditissimus. *Fuit Simonide antiquior, ex cuius libris pauca fragmenta apud veteres restant.*
- ICADIUS, Fat. 3. praedo, qui saxo, quod ex spelunca in eius crura inciderat, perit.
- M. ICCIUS, Phil. 3, 10. Siciliam fortitus est, fortiente M. Antonio Consule.
- IDYIA. N. D. 3, 19. Aeetae uxor, Medae mater.
- ILIONA, Acad. 4, 27. *filia Priami.*
- INDUTIOMARUS, Font. 8. Gallus, Trevirorum dux, quo auctore Galli Fonteium accusarunt, *postea a C. Caesare victus & interfectus.*
- INO, Tusc. 1, 12. Cadmi filia, Graecis *Leucothea*, Latinis *Matuta* dicitur.
- IPHIGENIA, ad Herenn. 3, 21. Tusc. 1, 48. &c. Agamemnonis filia immolatur pro civibus.
- ISIACI, Div. 1, 58. coniectores, Iidis sacerdotes.
- ISIDORUS, Verr. 3, 34. mimus. Att. 11, 4. *autem est libertus quidam.*
- ISOCRATES, Or. 2, 2. eloquentiae pater. Brut. 12. negat esse artem dicendi, aliis orationes scribit. Inv. 2, 2. eius ars rhetorica quae fuerit, ignoratur. ad Div. 1, 9. tota eius ratio libris Ciceronis de oratore continetur. Or. 13, laudatur a Platone in Phaedro.
- IUBA, Agr. 2, 12. Hiempfalus filius, *Mauritaniae regis*, Capillatus.
- IUBELLIUS Taurea, Pis. 11.
- IUBELLII, Agr. 2, 34. nobiles Campani bello Punico secundo.
- IUGURTHA, Manil. 20. bellum cum eo Mario committitur.
- C. IULIUS, L. F. Br. 48. Orator non vehemens, sed festivissimus. Orationes & Tragoedias reliquit. in Caecil. 19. contendit cum Cn. Pompeio Strabone de accusando Albucio. cf. Off. 2, 14. Or. 3, 3. proditus ab Etrusco hospite (*iussu Cinnae*) interficitur, & caput in rostris ponitur. v. *etiam C. Caesar L. F.*

- L. IULIUS, L. F. *frater praecedentis*. Font. 15. bello sociali cum collega in Consulatu P. Rutilio Lupo praeficitur.
- L. IULIUS, L. F. Or. 3, 3. cum fratre C. Iulio interficitur.
- L. IULIUS, ad Div. 13, 6. videtur publicanus esse societatis Africanae.
- S. IULIUS, Cornel. 1. Consul cum L. Marcio Philippo. Dom. 53. Her. 2, 13. praetor *urbanus* T. Flaminio & Q. Metello Coss. iudicium mandati, cum herede eius, qui mandarat, non reddit.
- IUNIA, gens patricia, *ex qua L. Iunius Brutus*; plebeia, *ex qua reliqui Bruti. v. in L. Brutus.*
- IUNIA, ad Div. 15, 8. uxor C. Marcelli patris.
- IUNIANUS, v. Crassus.
- C. IUNIUS, Verr. 1, 6. Cluent. 20. &c. iudex quaestio- nis ex aedilitate in causa Cluentii contra Oppianicum, *a quo iudicium Iunianum dicitur, quod tam saepe in ea oratione & aliis commemoratur, cuiusque invidia perit.*
- C. IUNIUS, Cluent. 49. filius.
- L. IUNIUS, Div. 1, 16. 2, 8. 33. Nat. D. 2, 3. Consul cum P. Claudio, neglectis auspiciis classem perdit & sibi mortem consciscit. *a. DIV.*
- M. IUNIUS, Leg. 3, 20. scripsit ad patrem Attici libros *de Potestate*. Cicero dicit, *sibi magistratibus lege constitutis dicendum de Potestate, tum de iure. Id se breviter ait facturum, nam pluribus verbis scripsisse ad patrem Attici M. Iunium Sodalem, perite suo quidem iudicio, & diligenter. At de iure (naturae addita vox mihi suspecta est, ut totus ab hoc quidem verbo locus) se cogitare & dicere debere &c. Viri docti consentiunt, quantum scio, indicari Iunium, qui ob summam cum C. Graccho familiaritatem Gracchanus dictus sit. Quod autem Sodalis dicitur, id Turnebus interpretatur ita, ut sit patris Attici sodalis, aut ut a Gracchana amicitia absolute sodalis dicatur; illam autem huic explicationi praefert. Si nomen appellativum est, non dubito quin sit de amicitia cum Attici patre capiendum. Sic Mur. 27. Servius Sulpicius Sodalis filii sc. Murenae. Nisi quis forte dignitatis nomen putare velit, a collegio aliquo, cuius sodalis fuerit, tanquam Epulonum.*
- M. IUNIUS, Quint. 1. qui causam Quintii aliquoties egerat, legatione aliqua avocatur. M. Iunius quidam etiam est Verr. 1, 51. sed nec de hoc dixerim, an idem sit cum

- Quintiano. Tertius est M. Iunius praetor Cluent. 45.
 M. IUNIUS, pro Corn. 1. est Silanus, qui cum Q. Caecilio Metello Numid. Consul fuit a. U. DCXLIV.
 P. IUNIUS, Verr. 1, 50. frater M. Iunii, de quo ibidem. Praenomen P. omnes libri praeferunt.
 Q. IUNIUS, Verr. 1, 7. senator.
 T. IUNIUS, L. F. tribunus Br. 48. accusavit de ambitu P. Sextium praetorem designatum & vicit. laudatur.
 IUNIUS, ad Div. 7, 23. familiaris quidam Avianii statuarii. Alius Iunius est Att. 12, 14.
 IUNO, N. D. 1, 28. Argiva. Romana, Lanuvina, diversa figura. de Div. 1, 24. Lacinia, columnam in eius fano vult tollere Hannibal: quod fanum erat ad promontorium Lacinium.
 IUPITER, N. D. 3, 21. Tres Ioves numerantur. Fin. 3, 20. Salutaris, Hospitalis. ad Div. 7, 12. Lapidus. c. 58. eius tria in orbe signa celebrabantur. ad Div. 9, 16. Minianus. quia quotannis minio pingendus locubatur. Verr. 4, 53. Olympius, eius templum Syracusis. Div. 2, 41. puer lactens cum Iunone Fortunae in gremio sedens, mammam appetens, castissime colitur a matribus. eius templum Praeneste. de Div. 1, 35. stator. eius signum. in Pis. 35. Urius, i. e. auctor honorum ventorum: Eum Latini Imperatorem vocarunt. Verr. 4, 57. nulla Graeci verbi ratione habita. Div. 1, 10. Summanus v. in Summanus.
 IUVENTAS, Brut. 18. Dea. Att. 1, 18. eius sacra anniversaria.
 IUVENTIA, Planc. 7. familia consularis ex municipio Tusculano.
 IUVENTIUS, Planc. 24. primus de plebe Aedilis Curulis factus est.
 M. IUVENTIUS, Peto. Cluent. 38. Senator iustissimus.
 T. IUVENTIUS, Br. 48. lentus in dicendo, sed callidus & magna Iuris civilis scientia.

K.

KANA & KANUS, v. Cana & Canus.

L.

LABEO, ad Q. Fr. 1, 1. 14. de cohorte praetoris Q. Ciceronis in Asia.

- L. LABEO, Heren. 4, 27.
- T. Attius LABIENUS, Rabir. Perd. 2. trib. pl. Cicerone Consule C. Rabirio perduellionis crimen intendit, quod Saturninum interfecisset. Att. 7, 11. ad Div. 16, 12. discedit a Caesare, *cuius legatus fuerat*, & ad Pompeianos transit. Att. 8, 2. propterea parum dignitatis habet. Div. 1, 32. e pugna Pharfalica fugit. Att. 7, 7. dives, *qui etiam urbem condidit*.
- Q. LABIENUS, Rabir. Perd. 7. T. patruus; cum Saturnino Capitolium occupat.
- D. LABERIUS, ad Div. 7, 11. 12, 18. mimus, poeta clarus & mordax. *Eques Rom. a C. Caesare iussus in theatrum prodire*.
- M. LABERIUS, ad Div. 13, 8.
- LACHES, Divin. 1, 54. praetor Atheniensium, fugit cum Socrate post pugnam apud Delium.
- LACO, *Anagninus*. Phil. 2, 41. unus de M. Antonii gladiatoribus.
- LACIADAE, Offic. 2, 18. curiales Cimonis.
- LACYDES, *ex Academia II*. Acad. 4, 6. retinet Arcesilae rationem. Tusc. 5, 37. peregrinatur.
- LADAS, ad Heren. 4, 3. *nomen celebris cursoris in Olympicis*.
- LAELIA, C. F. focus L. Craffi, eleganter loquitur. Brut. 58. sermo eius patris elegantia tinctus erat, duas filias Mucias & duas neptes Licinias habuit.
- C. LAELIUS, sapientis pater. Phil. 11, 7. Consul cum L. Scipione Asiatico, a. DLXIII. *Socius ante rerum gestarum ab Africano maiore*.
- C. LAELIUS, C. F. sapiens *dictus*. Off. 2, 11. 3, 4. &c. Tusc. 5, 19. Consul semel fuit, & quidem cum repulsa a. DCXIII. Offic. 2, 11. Viriatum Lusitanum vicit *ex praetura*. Fin. 2, 8. Diogenem Stoicum audivit & Panaetium. Or. 2, 84. scripsit Tuberoni orationem, qua Africanum avunculum laudavit. Nat. D. 3, 2. Phil. 2, 33. augur. Or. 3, 7. in dicendo lenis. Off. 1, 30. in eo multa hilaritas. 1, 26. in omni vita aequabilis. Att. 4, 16. generi eius Q. Scaevola & C. Fannius. &c.
- D. LAELIUS, Or. 2, 6. orator, L. Craffo adolescente floruit, vir bonus & mediocriter doctus. *Hinc dictum Lucilii* Or. 2, 6. Perlium non curo legere, D. Laelium volo.

- D. LAELIUS, Flacc. 1. accusat L. Flaccum de repetundis. Att. 8, 11. a Pompeio cum mandatis ad Coss. Marcellum & Lentulum Capuam mittitur.
- C. & M. LAENII, v. *Lenius*.
- C. LAENAS, e *Popilliis*, Balb. 11. patria pulsus, Nuceriae civem se fieri curat. al. P. vid. P. *Popillius*.
- LAENAS, Att. 12, 13. 14. augur.
- LAENIUS, v. *Lenius*.
- LAETUS, Att. 4, 9. amicus Ciceronis, qui Neapoli domum habuit: *nisi legendum*: Paetus.
- LAEVINUS, Verr. 3, 54. praetor Siciliae. *quidam scr. Levinus*.
- LAEVUS, *Cispius*. ad Div. 10, 18. Planci legatus fuit. Nam ep. 21. dicitur omnibus Planci rebus gestis interfuisse, & discessus legatorum, non potest intelligi nisi de Laevo & Nerva.
- LAIUS, Tusc. 4, 33. Fat. 13. Oedipi pater.
- LAIS, ad Div. 9, 26. scortum Athenis nobile, quo & Aristippus usus est. Eius dictum de ea.
- LAMIA, Verr. 4, 26. femina Segestana.
- L. LAMIA, ex *Aeliis*. ad Div. 12, 29. negotia in Asia habet. Sen. p. Red. 5. Sext. 3. eques Rom. a Pisone Caesonino Conf. in exilium ire iubetur, quod, manifestata coniuratione Catilinae, in primis senatum defenderat & in clivo Capitolino steterat. ad Div. 11, 16. 17. praeturam petit Antonio & Dolabella Coss.
- LAOMEDON, Tusc. 1, 26. Ganymedis pater.
- LARGIUS, Or. 2, 59. e *Scriboniis*, idem nomen, quod *Largus*.
- LARGUS, ad Div. 6, 8.
- LARTES, seu potius Lar vel Lars Tolumnius. Phil. 9, 9. rex Veientium, qui quatuor Rom. legatos Fidenis interemit. Fuit autem hoc praenomen dignitatis, & regibus omnibus commune.
- LARTIDIUS, Att. 7, 1. *nomen*, quo utitur ad Milonem reprehendendum.
- M. LATERENSIS, e *Iuvenciis*. Att. 2, 17. tribunatum non petit, ne iuret in Caesaris legem Agrariam. v. *Lex Iulia Agraria*. Planc. 1 studiosus Ciceronis. Plancium de ambitu accusat, quod ipse in ea petitione repulsam tulerat, ad Div. 8, 8. praetor Marcello & Paullo Coss. ignorantissimus Iuris Civilis. Att. 12, 17. augur. ad Div. 10, 21. Legatus M. Lepidi: qui se ipse interfecit, cum Lepi-

- du* Antonium clam se in castra recepisset. ad Div. 10, 23. fides eius & animus in remp. Vatin. 11. ei insidias Vatinus facit. laudatur.
- LATINUS, ad Div. 12, 30. *Legatus C. Calvisii in Africa, qui cum duobus aliis, absente Calvisio, provinciam obtinebat.*
- M. LECCA, e Porciis, Catil. 1, 4. socius Catilinae.
- LEIUS, ad Att. 5, 20.
- C. & M. LENII, s. LAENII, nam iidem sunt, fratres. ad Div. 13, 63. Planc. 41. Sext. 63. Ciceronem expulsum Brundisii in hortos suos recipiunt, contemptis Clodii minis ad Att. 5, 20. 21. *Hic est M. Lenius, qui primus ἐπιδοτροφεῖον invenit Brundisii.*
- LENTIDIUS, Dom. 33. Sext. 37. *plebeius e Clodianis operis.*
- LENTO, Caeseniis, Phil. 12, 9. Antonianus VIIvir.
- Cn. Cornelius LENTULUS, Clodianus, Verr. 2, 38. Consul cum L. Gellio a. DCLXXXI. Verr. 5, 7. Cluent. 42. Censor cum L. Gellio. Flacc. 19. Temnitarum patronus. Dom. 47. bona eius a C. Atinio Labeone trib. pl. consecrantur. Br. 64. 66. qualis Orator. *Eius nomen est etiam pr. L. Man. 23. Vatin. 11.*
- Cn. LENTULUS, Marcellinus. Patrem Claudium Marcel- lum plebeium habuit. ad Div. 15, 10. *Debebat se appellare Clodianum, sed maluit Marcellinum. Manut. ad Cic. ad Div. 1, 1. propterea fecisse putat, ut intelligeretur, e qua familia Claudiorum esset: malim, ne cum Cn. Clodiano confunderetur. Dukeris e Cicerone ad Div. 15, 10. intelligi putat eum natum a. U. DCLXXXVII. quo ille anno Consul fuit. Sed ibi Consulis verbum excidisse videtur. Verr. 2, 42. Patronus Siciliae; quia e Marcellis fuit. ad Q. Fr. 1, 2. 5. praetor C. Caesare Cos. Har. Resp. 10. Pontifex. Brut. 70. disertum, in primis in Consulatu se praestitit. Fuit autem L. Marcii Philippi collega. a. U. DCXCVII. Har. Resp. 11. dicitur eius avia manibus accepisse matrem Deum. Sed F. Fabricius & P. Manutius ostenderunt, esse legendum: atavi: i. e. Naficae. Tumultum in Megalensibus auctore Clodio ortum fedat. Idem memoratur ad Div. 1, 1. 2. in causa Lentuli Spintheris, cui adversabatur; erat enim ei inimicus. in Caecil. 4. &c.*
- Cn. LENTULUS Vaccia s. Vatia. Nam idem est nomen. ad Q. Fr. 2, 3. editur inter conscios corruptarum per P. Sextium tribuum.

- Cn. LENTULUS, L. Manil. 19. tribunus pl. & anno post legatus fuit.
- L. LENTULUS, Brut. 20. is, qui Consul cum C. Marcio Figulo fuit a. DXCVII. disertus fuit.
- L. LENTULUS, Arch. 5. praetor cum P. Gabinio de repetundis esset damnatus.
- L. LENTULUS, Har. R. 6. flamen Martialis. Vat. 10. Competitor Gabinii in Consulatū; cuius (Gabinii) iuvandi causa Vatinius eum opprimere studet, iussu sc. Vettio eum in concione nominare inter coniuratos. Hunc diversum esse a sequente L. Lentulo, inde clarum est, quod ille competitor fuit Gabinii in Consulatū, hic praetor Gabinio Consule.
- L. LENTULUS Crus. Pison. 31. praetor Gabinio & Pisone Coss. ad Div. 8, 4. repulsam fert in petitione Consulatus, post Consul fit cum C. Marcello a. DCCIV. ad Div. 12, 14. in fuga Pharfalica a Rhodiis non recipitur. ad Div. 6, 21. bello Civili interiit. Brut. 77. qualis orator fuerit. Multis aliis locis nomen eius invenitur. v. c. ad Div. 10, 32. Att. 11, 6. &c.
- L. LENTULUS, L. F. ad Att. 4, 16. praevaricator putatur in iudicio Vatiniiano. Att. 12, 7.
- P. LENTULUS, Brut. 19. is, qui a. U. DXVII. Consul fuit. Dicitur enim grandior natu fuisse cum Catone Censorio: Cognomine Caudinus.
- P. LENTULUS, is, qui princeps Senatus fuit. in Caecil. 21. accusat Manium Aquillium. Agr. 2, 30. mittitur a Senatu in Campaniam, ut agros privatos, qui in publicum incurrerent, emeret. Brut. 28. satis eloquentiae habuit, quod ad rep. opus esset. Or. 1, 48. Catil. 3, 5. laudatur. Consul a. DXCI. suffectus cum Cn. Domitio P. Scipioni Naficae & C. Marcio Figulo.
- P. LENTULUS, P. principis Senatus Nepos, cognomine Sura, Brut. 64. 66. qualis orator fuerit. Att. 1, 16. bis absolvitur. Cat. 3, 2. sollicitat Allobrogum legatos. praetor, Cicerone Consule, abdicare se praetura cogitur. Iam Consul fuerat a. U. DCLXXXII. Sed, ob insaniam, quam duobus iudiciis contraxerat, e senatu motus erat a Lentulo & Gellio Censoribus. Itaque praetura petenda recuperare locum in senatu voluit, eumque, impetrata praetura, recuperavit. Fuisse autem P. Lentuli principis Senatus nepotem Ciceroni credimus, Catil. 3, 5. Itaque & hic, ut saepe, errat Asconius ad Div. in Caecil. c. 21. ubi filium illius Lentu-

- li facit. Hunc etiam puto esse eum, qui quaestor urbanus cum L. Triario fuit, Scipione & Norbano Coss. ut opinor. Verr. 1, 14. Nam inter eum annum & consulatum eius interiekti sunt anni XII.
- P. LENTULUS Marcellinus, filius M. Marcelli, patris Aefernini. Brut. 35.
- P. LENTULUS Spinther, ita dictus ab histrione quodam, propter similitudinem. Off. 2, 16. Consule Cicerone aedilis, splendore vincit omnes. ad Quir. p. Red. 5. ad Senatum de Cicerone revocando refert. eius opera in Cicerone revocando in hac oratione, & ea in Senat. p. R. aliisque saepe commemoratur. ad Div. 13, 48. Ciliciae Proconsul legem Ciliciae constituit. ad Div. 1, 1. sqq. Ptolemaeum reducere cupit in regnum. ad Div. 12, 14. in fuga Pharfalica a Rhodiis non recipitur. 6, 21. in bello civili perit. Brut. 77. parum natura valuit, sed disciplina.
- L. LENTULUS Spinther, fil. ad Div. 1, 7. laudatur. 7, 26. augur. Sext. 69. augur fit eodem anno, quo togam virilem accepit. quomodo, docet Manutius ad Div. 7, 26. 12, 14. 15. quae sunt ipsius epistolae; ex quibus intelligitur, eum pro quaestorem Trebonii in Asia fuisse, post eius mortem se Propractorem appellat, praeturam Asiae a Senatu petit, & de rebus gestis suis exponit. In eadem epistola significat, se participem caedis Caesarianae fuisse. ad Att. 12, 52. divortium facit cum Metella.
- LENTULUS, de Har. Resp. 17. orator gravis & disertus: P. Clodium accusat de religionibus violatis. P. Lentulum Spintherem trib. pl. vocat: quod recte Crevierius refellit ex eo, quod Spintheres patricii, tribuni plebis esse non potuere. Tribunum pl. accusatorem fuisse diserte tradit Plutarch. in Caesare: sed nomen non addit, igitur Lentulus aliquis eo anno tribunus fuerit necesse est.
- LENTULUS puer. Att. 12, 28. 30. Tunstallus putat esse filium Tulliae ex ultimo marito P. Lentulo, quem ei tribuit Ascon. ad Or. in Pison. init. Plutarchus dicit, eam mortuam παρά Λέντλω: quod Tunstallus de marito intelligit, non de domo. Mortua enim est in Tusculano patris.
- LEON, Verr. 5, 6. Megarenfis.
- LEON, Tusc. 5, 3. Phliasiarum princeps, tempore Pythagorae Huius cum eo de philosophia fermo.
- LEONIDAS, is, qui pro patria occubuit ad Thermopylas. Tusc. 1, 42. 49. Fin. 2, 19. 30.

LEONIDAS, Verr. 5, 5. Lilybaetanus.

LEONIDES, ad Div. 15, 21. princeps Atheniensium *tempore Ciceronis*. Att. 15, 16. 18. 16, 16. de Cicerone fil. ad patrem scribit, eumque mediocriter laudat.

LEONTIUM, Nat. D. 1, 33. metetricula Epicurca, contra Theophrastum scripsit eleganter.

M. Aemilius LEPIDUS, Or. 2, 71. Provinc. 9. Cenfor a. DLXXIV. cum M. Fulvio *Collega* statim redit in gratiam. Bis Consul & Pontifex M. *Hic est, qui princeps Senatus passim dicitur*. v. c. Rabir. Perd. 7. *Hic est etiam, qui pro Dom. 53. M. Aemilius simpliciter dicitur.*

M. LEPIDUS Porcina, M. Fil. Brut. 27. Consul cum C. Hostilio Mancino, a. DCXVI. summus Orator. Brut. 25. legi Cassiae resistit. Or. 1, 10. ignarus legum & iuris. *de hoc capio etiam illum locum de Or. 2, 71.*

M. LEPIDUS, Rabir. Perd. 7. Consul cum Q. Catulo fil. a. U. DCLXXV. Catil. 3, 10. inimicus L. Sullae, de eius actis rescindendis tulit, intercedente Q. Catulo; *unde magna seditio & civile bellum ortum est*. Verr. 3, 91. praetor Siciliae ante M. Antonium, a quo graviter vexati sunt Siculi.

M. LEPIDUS, Consul cum L. Volcatio Tullo a. DCLXXXVII. Att. 8, 6. Catil. 1, 6. ad Att. 7, 12. Pompeium extra Italiam sequendum negat.

M. LEPIDUS, *Triumvir*, Har. Resp. 6. pontifex. Phil. 5, 14. Pontifex Maximus. Mil. 5. eius aedes a Clodianis, occiso Clodio, oppugnantur. Phil. 5, 14. 15. reip. & optimatibus favet, & Sext. Pompeium restituit, unde ei statua equestris ponitur. 3, 9. supplicatio ei decernitur. ad Div. 10, 6. Phil. 13, 4. ad pacem cum Antonio hortatur. ad Div. 10, 20. eius fides incerta. 21. perfidia eius. 12, 10. hostis a Senatu iudicatur. Instaurat bellum, quod confectum fuisset. *Lepidi duae epistolae, altera ad Ciceronem, altera ad S. P. Q. R. sunt ad Div. 10, 34. 35. Consul fuit cum C. Caesare a. DCCVII. Magister equitum Dictatore Caesare a. DCCVIII. Consul II. a. DCCXI. &c.*

LEPISO. Flacc. 22. Trallianus.

Q. LEPTA, ad Div. 3, 7. praefectus fabrum Ciceronis in Cilicia. ad Div. 6, 18. eius filius Lepta.

LEPTINES, Or. 31. Atheniensis, contra quem est Demosthenis oratio.

- LEPTINES, Phil. 9, 2. percussor Cn. Octavii legati ad Antiochum.
- LEPUS, Nat. D. 2, 44. fidus.
- LETILIUS, Verr. 2, 26. tabellarius L. Metelli in Sicilia.
- LEUCIPPUS, Nat. D. 1, 24. eius atomi reprehenduntur. Acad. 4, 37. de pleno & inani omnia gigni statuit.
- LEUCOTHEA, Nat. D. 3, 15. Ino, Dea marina. Tusc. 1, 22. quae sit? 4, 34. Turpilius fabula.
- M. LEVINIUS, Verr. 3, 54. praetor Siciliae. v. *Laevinus*.
- LIBANUS, Herenn. 4, 50. nomen Comicum.
- LIBERALIA, Att. 6, 1. *dies festus a. d. XVI. Kal. April. quo ingenii pueri togam sumebant.*
- LIBERTAS, Dom. 35. eius statua a Clodio in Area Ciceronis posita & consecrata.
- LIBERA, Verr. 4, 49. *Proserpina*.
- L. LIBO, e *Scriboniis*, Att. 13, 31. 32. eius annales.
- L. LIBO, ad Div. 1, 1. 7, 4. 11, 7. Att. 7, 12. socer Sext. Pompeii, M. F. Att. 16, 4.
- L. LIBO, Brut. 23. tribunus pl. rogationem in Ser. Galbam fert, propter Lusitanos contra interpolitam fidem interfectos. Non infans fuit, ut ex orationibus eius colligitur. Att. 12, 5. quibus consulibus Libo Galbam accusarit. *Male priori loco in libris T. praenomen est. Ceteri auctores omnes L. vocant. Sed mirum sit, Ciceronem non fecisse eorum mentionem, ubi de eius dicendi ratione iudicium fert.*
- LICINIA ATRIA, Quint. 3. *Dicuntur a L. Licinio Crasso, qui ea in aedilitate exstruxit & ornavit. ibi auctiones habitae.*
- LICINIAE, Brut. 88. neptes C. Laelii e filia L. Licinio Crasso collocata. Dom. 53. Brut. 43.
- LICINIA, ad Div. 7, 23. Cassii soror. *sed non germana.*
- LICINIUS, Or. 3, 60. servus literatus C. Gracchi, post cliens Q. Catuli.
- LICINIUS, Mil. 24. popa.
- LICINIUS, Phil. 2, 23. de alea condemnatus a M. Antonio in tribunatu restituitur.
- LICINIUS, Q. Fr. 2, 1. libertus quidam aut negotiator, in provincia Asia. *videtur esse idem, qui 1, 2. 2. memoratur.*
- LICINIUS, Q. Fr. 1, 2. 4. Aesopi histrionis servus.
- LICINIUS Macer. v. *Macer*.

- C. LICINIUS Calvus. Brut. 81. eius dictio & ingenium. ad Div. 7, 24. Tigellium acri carmine perstrinxit. ad Div. 15, 21. amicus Ciceronis; *cum ante inimicus fuisset, propterea quod patrem eius Licinium Macrum praetor de repetundis damnaverat. Eius mentio etiam de Fin. 1, 2. v. Calvus Orator.*
- A. LICINIUS, Archias. v. in *Archias.*
- A. LICINIUS Aristoteles, Melitensis. ad Div. 13, 52.
- C. LICINIUS Nerva, Brut. 34. in tribunatu & tota vita improbus.
- C. LICINIUS, Sacerdos. Cluent. 48. in equitum censu a P. Africano contumelia afficitur.
- L. LICINIUS, Verr. 2, 49. *Crassus, Q. Mucii collega in consulatu.*
- P. LICINIUS Varus. Or. 2, 61.
- P. LICINIUS, Coel. 25. *Manutio alius videtur a P. Licinio Crasso, M. fil.*
- LIGARII, fratres, ad Div. 6, 13. *Q. T. & tertius, cuius cognomen ignoro. Quintus exsulat, sed spem reditus habet. de eo v. argum. orationis pr. Ligario & ipsam orationem. Titus quaestor urbanus fuit, Lentulo & Philippo Coss. Ligar. 12. cf. Att. 13, 44.*
- LIGUR s. LIGUS, est cognomen Aeliorum. Cluent. 26. *Apud Ciceronem occurrunt:*
- L. LIGUR, Verr. 1, 48. Att. 7, 18. &c. *frater M. Octavii Liguris, & SEXT. LIGUR, trib. pl. qui (anno Clodiano) sibi Liguris cognomen sumserat, ut ex Aelia familia videretur. Dom. 19. Sext. 32. LIGUS, pater. Att. 12, 23. utrum sit de fratribus illis duobus, an alius, nescio.*
- A. LIGURIUS, ad Div. 16, 18. Caesaris familiaris. Att. 11, 9. Q. Fr. 3, 7.
- LINDUS, Nat. D. 3, 21. conditor Lindi in Rhodo insula.
- LISO, Verr. 4, 17. Lilybaetanus.
- LISYTO, Nat. D. 3, 16. mater Herculis cuiusdam.
- LIVIA, Att. 7, 8. femina, quae Dolabellam heredem fecit ea conditione, ut nomen mutaret.
- LIVINEIUS, Att. 3, 17. M. Reguli libertus.
- L. LIVINEIUS Trypho, ad Div. 13, 60. L. Peguli libertus. *Duorum fratrum liberti, nisi Att. 3, 17. L. pro M. legendum, ut nonnullis visum.*
- L. LIVIUS, *Andronicus*, poeta. Brut. 18. Senect. 14. Tusc.

- 1, 1. fabulam docuit a. U. CCCCX. *aut, ut alii*, DX.
 L. Clodio, Caeci fil. & M. Tuditano Coss. in Bruto l.
 c. est DXIV. Et fuit *iam tum* de numero annorum con-
 troversia &c. *Ab eo dicuntur* Liviani modi. Leg. 2, 15.
 LIVIUS Salinator, Or. 2, 67. Tarento amisso arcem reti-
 net. v. *Salinator. Alios Livios v. in* Drusus. Salinatori
in quibusdam Ciceronis exemplaribus praenomen additur Mar-
 cus: *ut ap. Livium. Sed Polybius facit* Caium. *Wesselin-*
gius autem ostendit, quod de Tarento dicit Cicero, si Li-
vium sequamur, non ad Salinatorem, sed ad Livium Maca-
tum pertinere.
 C. LOLLIUS, Att. 12, 21. *quidam* Lolius, *ut ad* Att. 2, 2.
ubi vid. Intt.
 L. LOLLIUS, ad Div. 8, 8.
 M. LOLLIUS, Verr. 3, 25. Q. fil. *alius est* M. Lollius
Clodianus. Dom. 5. 6. 33.
 Q. LOLLIUS, Verr. 3, 25. eques Rom. in Sicilia.
 Q. LOLLIUS, Q. fil. Verr. 3, 25. Calidium accusavit;
 occiditur.
 LOLLIUS, Att. 2, 2. *videtur nonnullis scriptor fuisse.*
 LONGILIUS, Q. Fr. 2, 6. redemptor.
 LONGINUS, *est cognomen Cassiorum.* Or. 1, 60. amicus
 Antonii Oratoris, historiae, iuris publ. & antiquitatis
 peritissimus. *De eodem intellige* Planc. 24. *si sanus est*
locus, C. Cassius Longinus.
 Ti. LONGUS, Corn. 1. Consul cum P. Africano *mai. a.*
 DLIX.
 C. LUCCEIUS, C. F. Hirrus Pupinia, ad Div. 8, 1. Coe-
 lii competitor in aedilitate. v. *in* Hirrus.
 Cn. LUCCEIUS, Att. 16, 5.
 L. LUCCEIUS, Q. Fr. Att. 9, 1. Pompeio familiaris, apud
 eum magnam habet auctoritatem. Att. 1, 11. inimicus
 fit Attici. 1, 17. in animo habet consulatum petere.
 ad Div. 5, 10. historica eius facultas laudatur, & ab eo
 Consulatum suum scribi vult Cicero. de bello Italico &
 Civili scripsit. *Idem nomen occurrit ad* Div. 13, 41. Coel.
 10. *Eius epistola est ad* Div. 5, 14.
 P. LUCCEIUS, ad Div. 12, 25. 30. *ubi quidam libri:*
 Luccius.
 Q. LUCCEIUS, Verr. 5, 64. argentarius Rheginus.
 LUCCEIUS, Flacc. 33. subscriptor D. Laelii contra Flac-
 cum.

LUCCEIUS, M. F. ad Att. 5, 21.

P. LUCCIUS, ad Div. 12, 25. *est* P. Luceius.

LUCILIUS, Or. 2, 70. *nescio quis*. *Pighius e vet. Cod. legit* Lucullus, & *capit de patre illius, qui bellum Mithrid. gessit.*

LUCILIUS Bassus, Att. 12, 5. malus auctor.

C. LUCILIUS, poeta. Or. 2, 6. nec doctissimis nec indoctissimis se scribere dicit. *ibid.* 1, 16. inimicus Q. Mucio Scaevolae, homo doctus & perurbanus, neminem oratorem statuit, qui non sit omnibus liberalibus artibus imbutus. ad Div. 12, 16. libertas eius in perstringendis hominibus.

L. LUCILIUS Balbus, Brut. 42. doctus, Ser. Sulpicii praceptor. *Corradus fratrem putat Quinti, & patrem L. ad Div. 3, 4.*

L. LUCILIUS, ad Div. 3, 4. *videtur inter Appii pulchri comites in Cilicia fuisse.*

Q. LUCILIUS Balbus, Nat. D. 1, 7. Stoicus, Graecis par. *Itaque etiam L. II. inducitur e Stoicorum disciplina explicans locum de Natura Deorum.*

Sext. LUCILIUS, ad Att. 5, 20. T. Gavii Caepionis fil. trib. mil. in exercitu Bibuli.

LUCILIUS, ad Div. 12, 13. Classi Dolabellae praefectus in Asia post Caesaris mortem. *Sed quia Appianus L. Figulum hunc praefectum fuisse dicit, corruptum locum viri docti suspicantur. Manutius e Codd. legi volebat: Lucius. Praenomina enim interdum pro nominibus aut cognominibus ponuntur.* Victorius suspicatur, ei Lucilio cognomen Figuli fuisse.

LUCRETIA, Lucretii Tricipitini filia. Leg. 2, 4. de Fin. 2, 20.

M. LUCRETIUS, Verr. 1, 7. Senator.

Q. LUCRETIUS Vispillo. Brut. 48. Iuris peritus.

Q. LUCRETIUS, Att. 4, 16. accusat Drusum. 7, 24. 25. familiaris Cassii. 8, 4. Sulmonem fugit.

T. LUCRETIUS Carus. Q. Fr. 2, 11. eius poemata laudantur.

CN. LUCULLUS, Att. 15, 1. familiaris Ciceronis, matrem effert: in funere adest Cicero.

L. LUCULLUS, Quint. 16. Iuris peritus. *Quis fuerit nescio. Probabilis est coniectura P. Manutii corrigentis: L. Lucilius: de quo supra. Nisi tamen est is, qui in Tog. Cand. accusator Catilinae commemoratur: quem Asconius paratum eru-*

ditumque vocat. Sed Crevierius corrigit Lucceius : & intelligit eum, ad quem est pulchra illa Ciceronis epistola. Nam 1) accusator ille fuit eruditus, 2) paulo post frustra Consulatum petiit : quae bene conveniunt Lucceio. 3) Asconius paulo post commemorat Lucceii Orationem in Catilinam. Itaque valde probo Crevierii correctionem.

- L. LUCULLUS Tog. Cand. accusator Catilinae. Asconius vocat paratum eruditumque.
- L. LUCULLUS, e Liciniis plebeiis. Brut. 21. A. Postumii Albinii Collega in consulatu a. DCII. Acad. 4, 45. L. Luculli avus.
- L. LUCULLUS, L. F. L. N. Off. 2, 16. Acad. 4, 1. ulciscendi causa accusavit Servilium augurem, qui patrem de peculatu reum fecerat. De eius laudibus & rebus gestis lege in primis Acad. 4, 1. seqq. ibid. Antiochum philosophum quaestor secum habuit & imperator. Off. 2, 16. magnifica aedilitate cum fratre functus est. Cluent. 49. ex Scto ferendam legem, si qui essent, quorum opera factum esset, ut iudicium Iunianum corrumpere, non tulit. Sext. 27. L. Manil. 8. Muren. 15. res in Asia gestae post Consulatum a. DCCXXIX. Brut. 62. a forense eloquentia alienus. Fin. 3, 2. Bibliotheca, quam filio reliquit. Leg. 3, 13. quomodo magnificentiam villae defenderit. Att. 1, 19. historiam graece scripsit. dictum Luculli de hoc libro. *Intelligendus liber de bello Marfico, graece scriptus.* Verr. 4, 66. uxorem habuit Metelli Numidici forem.
- LUCULLUS filius. Fin. 3, 2. eius tutor M. Cato. Phil. 10, 4. Att. 13, 6.
- M. LUCULLUS, L. fil. L. N. de Off. 2, 16. ulciscendi causa accusavit, & aedilitate magnifica cum fratre consobрино functus est. Cluent. 49. Consul cum C. Cassio, anno post fratrem. Verr. 2, 8. Macedoniae Proconsul. Pison. 19. e Macedonia rediens de Dardanis triumphat. Att. 1, 18. uxor eius a C. Memmio stupratur Brut. 62. a forense eloquentia abfuit. Dom. 52. Har. resp. 6. &c. pontifex. Att. 13, 6. legatus fratris. *A Varrone adoptatus est, unde lex frumentaria, quam cum Cassio tulit, Terentia Cassia dicitur.*
- LUPERCALIA, Phil. 2, 33. 3, 5. Q. Fr. 2, 13. *solemnia in honorem Panis mense Februario.*

- LUPERCI, Phil. 2, 34. 7, 1. Coel. 11. *sunt hi, qui Lupercalia agunt. vid. Phil. 2. l. c.*
- LUPUS, Nat. D. 1, 23. *cognomen Rutiliorum. h. l. intelligitur P. Rutilius Lupus, qui Consul fuit a. DCLXIII. Versiculus est e Lucilio, qui cum in carminibus suis acriter perstrinxit.*
- P. LUPUS, ad Div. 1, 1. trib. pl. *Marcellino & Philippo Coss. Att. 8, 12. 9, 1. praetor C. Marcello & Lentulo Coss. ad Div. 11, 5. 6. 7. 12. familiaris Cassii & Bruti. Videtur legatus D. Bruti ad Mutinam fuisse. Hic est, qui bello civili Pompeiano Achaiam iussu Pompeii obtinuit.*
- M. LURCO, ex Aufidiis, Flacc. 4. Att. 1, 16. trib. pl. *Pisone & Messala Coss. legem de ambitu fert. Hic est, qui e pavonum pastu, quem primus instituit, LX millia quotannis redegit dicitur Varroni, quamquam Victorius non audet definire.*
- LUSCIENUS, Att. 7, 5.
- LUSCINUS, Agrar. 2, 24. *est C. Fabricius Luscinus, de quo in C. Fabricius.*
- C. LUSCIUS Ocrea, Q. Rosc. 14. Senator. Tog. Cand. *condemnatur.*
- Q. LUTATIUS, Or. 2, 41. Phil. 2, 5. &c. v. *Catulus.*
- Q. LUTATIUS, Diodorus. Verr. 4, 17. *Lilybaetanus, Q. Catuli beneficio civis Rom. a Sulla factus.*
- LYCO, Tusc. 3, 32. *philosophus Peripateticus, successor Stratonis Lampfaceni, Aslyanactis fil. Troadensis. Scripsit de Finibus b. & m. dictus & Glyco, propter dulcedinem orationis.*
- LYCOMEDES, de Amicit. 20. *Neoptolemus alit, & a bello Troiano absterret frustra. Rex Scyri. Achillem Cicero scribere debuit, non Neoptolemum.*
- LYCURGUS, *legislator.* Tusc. 5, 3. *Homeri tempore vixit. Div. 1, 42. leges suas auctoritate Apollinis Delphici confirmat. Off. 1, 22. laudantur leges. Acad. 4, 44. Stoici negant esse Lycurgi.*
- LYCURGUS, Brut. 9, 34. *orator Atheniensis Aeschinis tempore: cuius exstat elegantissima contra Leocratem Oratio. Cicero eum appellat accusatorem.*
- LYSANDER, de Off. 1, 30. *Lacedaemonius versutissimus & patientissimus. 1, 22. Lacedaemoniorum imperium dilatat. Div. 1, 42. leges Lacedaemoniorum mutare prohibetur ab Apolline Delphico. 1, 34. in eius statucae capite Delphis subito corona exstitit ex asperis herbis.*
- Cicer. Oper. Vol. XII.* K k

- LYSANDER, Off. 2, 23. propter iniustitiam urbe pulsus est. *Ephorus fuit, diversus a superiore, prope 150. annis post illum vixit.*
- LYSANIAS, Flacc. 18. Temnites.
- LYSIADES Antonianus, Phil. 8, 9. *ubi tamen Muretus malebat legi Lysides.*
- LYSIADES, Atheniensis. Phil. 5, 5. Phaedri philosophi filius.
- LYSIAS, orator Atheniensis. Brut. 16. Athenis natus & mortuus est. Timaeus Syracusis vindicat. plurimas orationes veras reliquit. Or. 1, 54. Socrati orationem scriptam dedit, qua uteretur ad iudices. Brut. 12. primus professus est, esse artem dicendi. Or. 26. satis in orationibus facetus. cf. de Or. 2, 22. Brut. 7.
- LYSIAS, Fin. 5, 5. Stratonis discipulus. *Quia nullus Stratonis discipulus hoc nomine notus est, Viri docti legunt Lyco, de quo supra.*
- LYSIAS, Phil. 8, 9. *unus de grege M. Antonii Illviri.*
- LYSIDICUS, Phil. 11, 6.
- LYSIMACHUS, Tusc. 1, 43. 5, 40. Rex (Thraciae, ante Dux Alexandri.) Theodoro Cyrenaeo philosopho frustra crucem minatur.
- LYSIPPUS, Sicyonius, Statuarius nobilissimus. Brut. 86. Doryphorum Polycleti sibi magistrum fuisse dicebat. ad Div. 5, 12. Alexandro unice probatur. Or. 3, 7. Herenn. 4, 6. &c.
- LYSIS, Tarentinus, Or. 3, 34. de Off. 1, 44. Pythagoreus, Epaminondae praeceptor.
- LYSONES, pater & filius, Lilybaetani, ad Div. 13, 32.
- LYSO, Patrensis, ad Div. 13, 19. hospes Ciceronis.

M.

- C. MACER, e Liciniis. Brut. 67. pro. Rab. 2. qualis orator fuerit. *Calvi oratoris pater, C. Rabirii inimicus.* Att. 1, 4. de repetundis condemnatur, praetore Cicerone. vid. *C. Licinius Calvus.* Leg. 1, 2. historicus Latinus, arguta loquacitate, sed non ex Graeco fonte ducta.
- MACRO, Att. 4, 12.
- MACULA, Pompeius, ad Div. 6, 19. Ciceroni diversorium in Falerno suo offert.

MADARA, Att. 4, 2. *est Matius a calvitie sic dictus. add. in Calvena.*

MAEANDRIUS, Flacc. 22. Trallianus.

C. MAECENAS, Cluent. 56. eques Romanus.

SP. MAECIUS *Tarpa*, ad Div. 7, 1. *iudex & censor fabularum.*

MAENIA Columna. Sext. 58. &c. *nomen habet a Maenio, qui, cum aedes suas in foro venderet, columnam excepit, ex qua ipse cum suis spectare posset gladiatores.*

C. MAENIUS, seu MEMMIUS GEMELLUS, ad Div. 13, 19. *cliens Ciceronis, in exilio fit civis Patrensis, & adoptat Lysonem Patrensem.*

MAEVIUS, Verr. 3, 75. scribe Verris.

MAGI, Div. 1, 23. *genus sapientum & doctorum in Persis. ib. 41. congregantur in fano commentandi causa, atque inter se colloquendi. Tusc. 1, 45. non sepeliuntur, nisi bestiis laniati.*

MAGIA, pro Cluent. 8. filia Dineae, Larinas.

MAGIUS, Agrar. 2, 34. Pis. 11. *nobilis Campanus bello Punico II.*

MAGIUS, Or. 2, 66. *praefectus Pisonis in Gallia.*

CN. MAGIUS, Cluent. 8. Larinas.

CN. MAGIUS, Att. 9, 8. *Pompeii praefectus fabrum.*

L. MAGIUS, Verr. 1, 34. *Marianus, qui se post ad Mithridatem contulit, & ad Sertorium missus est. habitavit finito bello Myndi, prodito Mithridate ab eo. vid. L. Rabius.*

P. MAGIUS CHILO *vel* CILO, ad Div. 4, 12. *M. Marcellum, rediturum in patriam interfecit, & se ipsum statim post. Att. 13, 10. quare eum interfecerit.*

P. MAGIUS, Brut. 48. *Tribunus pl. M. Virgilio collega a. U. DCLXVII.*

MAGNES, *cognomen Demetrii & Dionysii ubi v.*

MAGO, Carthaginiensis, Or. I, 58. *scripsit 28 libros de re rustica, Punice, qui capti Carthagine e Senatus consulto in Latinam linguam conversi sunt, in quo plurimum operae praestitit D. Silanus. Conversi sunt etiam in Graecum sermonem a Dione Cassio Uticensi.*

CN. MALLEOLUS, e Publiciis, Verr. 1, 15. *quaestor Cn. Dolabellae in Asia, ante Verrem, occisus. quod interpretatur Asconius: mortuus. Verr. 1, 36. filius a C. Verre tutore expilatur.*

MALLEOLUS, Heren. 1, 13. *matrem interfecit, & prop-*

- * terea culleo infuitur. *Quis fuerit, non tradiitur. Accidit autem res a. DCLIII. eaque prima quaestio de parricidio fuit.*
- MALLIUS GLAUCIA, Rosc. S. 7. libertinus, cliens T. Roscii Magni.
- MAMERCUS, ex *Aemiliis*. Sext. Rosc. 32. bello civili Sulano occisus accusator.
- MAMERCUS, Brut. 47. qui Consul cum D. Bruto fuit, ann. DCLXXVI.
- MAMERCUS, Off. 2, 17. homo divitissimus, praetermissa aedilitate, consulatus repulsam tulit.
- Q. MAMERCUS, Q. F. ad Div. 13, 11. eques Rom. decurio Arpinas. Trib. milit. fuit Ciceronis in Cilicia.
- OCTAV. MAMILIUS, N. D. 2, 2. Dictator Tusculanus, qui cum A. Postumio proelio dimicavit.
- L. MAMILIUS, Verr. 3, 78. scriba Ciceronis quaestoris.
- MAMURRA, Att. 7, 7. 13, 52. dives, *praefectus fabrum Caesaris.*
- MANCIA, v. Helmius.
- C. *Hostilius* MANCINUS, Or. 1, 40. Off. 3, 30. auctor foederis turpis cum Numantinis, deditus iis, improbato Romae foedere, sed ab iis reiectus. Brut. 27. Consul cum Lepido. Caec. 34. retinet civitatem, *e Ciceronis opinione*, si Numantini non recipiunt. cf. de Orat. I. c.
- C. MANILIUS, Leg. Manil. 24. auctor legis Maniliae. Corn. 1. auctor legis de libertinorum suffragiis. *de quibus vid. Ind. Legg. Laudatur etiam C. Manilius, M. Aebutii gener. Flacc. 37. forte idem.*
- L. MANILIUS Sosis. ad Div. 13, 30. Catinensis, *sed Civis Romanus factus.*
- M. MANILIUS, ad Div. 8, 8. & 22. Caecin. 24. Orat. 1, 49. ICTus. Brut. 27. Acad. 4, 32. Consul cum L. Censorino, a. DCIV. Brut. 28. prudens in dicendo. Or. 3, 23. omnibus civibus consilii sui fecit copiam. Brut. 16.
- Q. MANILIUS, pro Cluent. 13. Triumvir Larinas.
- T. MANILIUS, Q. Rosc. 14. Senator.
- C. MANLIUS, Catil. 1, 3. *pro quo Lipsius, Manutius & alii: Mallius. sic enim Graeci: Dio, Plutarchus, Appianus. Ita habent etiam quidam Codd. Sallustii.*
- Cn. MANLIUS, Mur. 17. Planc. 5. homo ignobilis, vincit Q. Catulum in petitione. Or. 2, 28. defenditur a M. An-

- tonio, cum eum, victum a Cimbris cum Caepione, Sulpicius accusasset.
- L. MANLIUS, A. fil. Off. 3, 31. post dictaturam accusatus a M. Pomponio trib. per filium liberatur.
- L. MANLIUS Acidinus, Or. 2, 64. vid. Acidinus.
- L. MANLIUS, ad Div. 13, 30. Catinensis, civis Rom. factus.
- M. MANLIUS, Dom. 38. eius domus evertitur & duobus lucis convestitur. Phil. 1, 13. propter eius scelus gens Manlia neminem e familia sua Marcum nominari voluit.
- Q. MANLIUS, Act. 1. in Verr. 10. Tribunus pl. a. DCLXXXIV.
- Q. MANLIUS CHILO, Catilin. 3, 6. socius Catilinae, sollicitat Allobroges. Sallustius appellat M. Annium, sed Ciceronis lectio verior propter cognomen, quod est Manliorum, non Anniorum. P. Manutius. Ceterum in pluribus nominibus discrepat a Cicerone Sallustius.
- T. MANLIUS, L. F. A. N. Off. 3, 31. patrem a Pomponio tr. pl. accusatum liberat: Gallum e provocatione vincit: Torquatus primus dictus: in tertio Consulatu Latinos ad Vesperim vincit: severus est in filium.
- T. MANLIUS, ad Div. 13, 22. Att. 1, 16. negotiator Theſpiis.
- T. MANLIUS, Verr. 2, 49. praetor Siciliae. Agrigentum ex oppidis Siculorum ducit coloniam.
- T. MANLIUS, Verr. 2, 8. civis Romanus.
- MARCELLINI. de his vid. in Lentulis.
- C. Claudius MARCELLUS, M. fil. M. nep. M. pronepos. sive abnepos. pater eius Caii, qui cum L. Paulo consul fuit. in Caecil. 4. Verr. 2, 3, 3, 91. praefuit Siciliae. ad Div. 15, 8. Div. 2, 35. Ciceronis collega in auguratu.
- C. MARCELLUS, C. F. ad Div. 15, 8. Brut. 64. ad Div. 8, 4. & 7. L. Paulli collega in consulatu. De his duobus intellige locum pro Sulla 6.
- C. MARCELLUS, Aeserninus, Verr. 4, 42. M. Marcelli filius.
- C. MARCELLUS, Marcell. 4. frater M. Marcelli exulis, consul fuit cum Cn. Lentulo initio belli civilis, diversus ab eo, qui cum L. Paulo consul fuit. nam is fuit tantum eius patruelis.
- C. MARCELLUS, M. F. Sext. 4. Catilinarius. Capua a P. Sextio expellitur.
- M. MARCELLUS, M. F. Offic. 1, 18. magnitudine animi

- excellit. de Div. 2, 36. quinquies consul, imperator & augur optimus, augurium ex cacuminibus totum omittit. Brut. 3. Hannibalem ad Nolam vicit. Verr. 1, 4. is, Poenis victis, restituit Siculis monumenta. *unde patronus Siciliae, idem qui Syracusas cepit, cuius saepe in Verrinis mentio fit. v. c. 1, 51. 55. in quinto consulatu, belli Punici IIdi anno XI. a. DXLV. in proelio contra Hannibalem perit. in eius honorem a Siculis celebrata sunt:*
- MARCELLEA, Verr. 2, 21. &c. quae postea Verres sustulit, & Verrea substituit.
- M. MARCELLUS, filius quinquies consulis. Pison. 19. Div. 2, 5. Fat. 14. ter Consul, naufragio perit, *in legatione ad Massinissam a. DCV.*
- M. MARCELLUS, C. Aesernini pater, Brut. 35. qualis in dicendo. filius eius *naturalis* P. Lentulus Marcellinus. Font. 7. L. Crassi testimonium in eum nil valuit.
- M. MARCELLUS, Catil. 1, 8. pater C. Marcelli, *Catilinarii. & ipse sodalis Catilinae, ad quem is vitandae suspitionis causa migravit.*
- M. MARCELLUS, Quint. 7. *fuit iuris magis quam eloquentiae studiosus, ideoque Aquillio aliisque iungitur iuris peritis. Videtur frater illius C. Marcelli, qui ibi nominatur.*
- M. MARCELLUS, Or. 1, 13. aedilis curulis dicitur esse eo ipso tempore, quo sermo ille habetur, adeoque Philippo & Caesare Coss. M. Druso autem tribuno pl. Dicitur porro amicus Crassi & Scaevolae. *Hunc patrem M. Marcelli puto, pro quo est oratio.*
- M. MARCELLUS M. F. *pro quo est oratio, Consul cum Serv. Sulpicio.* ad Div. 8, 8. eius SCtum de provinciis Consularibus, cui intercessum est. 4, 7. non vult Romae esse, post bellum civile. Marc. 1. a Caesare restituitur. ad Div. 4, 12. a Magio Athenis interficitur. v. *Magius Chilo.* ad Div. 8, 10. tardus homo & parum efficax. Catil. 1, 8. vir fortissimus.
- MARCELLUS Mindius, ad Div. 15, 17. pigmentarius.
- MARCIANUS (Tullius,) Att. 12, 53. *videtur cum Cicerone filio Athenis fuisse.* Att. 12, 17.
- M. MARCILIUS, ad Div. 13, 54.
- MARCII REGES, ad Herenn. 3, 21. *qui de Romulo & Remo interpretantur, absurdi sunt. Marciorum familia celebris Romae fuit, qui Regum cognomen habuere. Pinguntur Mar-*

cii; *ii quoniam Regum cognomen habent, facile Reges in mentem veniunt.*

MARCII, Divin. 1, 40. 50. fratres, sunt augures & vates.

L. MARCIUS *Philippus*, Corn. 1. consul cum Sext. Julio. a. DCLXII. Verr. 1, 55. censor cum M. Perperna a. DCLXVII.

L. MARCIUS *Censorinus*. Brut. 15. consul cum M'. Manilio. a. DCIV.

L. MARCIUS, Balbin. 15. primi pili centurio, qui cum Gaditanis foedus populi Romani fecit, extinctis in Hispania Cn. & P. Scipionibus, unde Marcianum foedus. c. 17.

L. MARCIUS, Lig. 11. eques Rom. Q. Ligarii advocatus.

Q. MARCIUS *Rex*. Pison. 4. L. Metelli collega in consulatu, a. DCLXXXV. Dom. 50. Censor. *adde in Rex.*

Q. MARCIUS *Philippus*. Brut. 20. Consul cum Cn. Servilio, a. DLXXXIV.

Q. MARCIUS *Crispus*, Pif. 23. legatus L. Pisonis in Macedonia. Phil. 11, 12. proconsul Asiae, iubetur C. Cassio provinciam & exercitum tradere.

MARIANA QUERCUS, Leg. 1, 1. *dicebatur ea, quae erat in Arpinati, & de qua M. Cicero in Mario, tragoedia, mentionem fecerat.*

MARIO, ad Div. 16, 1. fervus Ciceronis.

MARIUS CALVENTUS, f. Calventius. Q. Fr. 3, 1. 4. P. *Manutius de Pifone intelligit.*

MARIUS, de Leg. 1, 1. de Div. 1, 47. *carmen & tragoedia M. Ciceronis.*

MARIUS, Sext. Rosc. 32. accusator bello civili Sullano interfectus.

MARIUS, de Leg. 3, 16. vid. *Gratidius.*

C. MARIUS, Balb. 20. Africani (min.) discipulus ac miles *sc. ad Numantiam*. Planc. 21. bis aedilitiam repulsum tulit. Font. 15. legatus Rutilii bello sociali. Tusc. 5, 19. cum collega Catulo Cimbrici victoriam belli communicat. civili bello autem eum interfici iubet. Tusc. 2, 15. varices secari soluto sibi vult, unde postea & alii. c. 21. Brut. 45. hostis a senatu iudicatur. Pif. 19. a Minurnensibus servatur. Quir. p. Red. 8. eius exsilium & magnitudo animi in exsilio conservata. *ibid.* 3. ab exsilio revocatur. Leg. 2, 22. eius reliquias apud Anienem fitas dissipavit Sulla. &c.

- C. MARIUS, *C. septies Consulis* F. Agr. 3, 7. post C. Marium & Cn. Papirium Coll. *np. a DCLXXI. Utrum naturalis an adoptivus filius fuerit, incertum est.*
- C. MARIUS, C. F. C. N. Att. 12, 49. rogat Ciceronem, ut se defendat, *scilicet ab his, qui ei dubiam a Mario originem faciebant. Fuit enim equarius, nomine Erophilus, qui se C. Marii nepotem esse dicebat; propterea a Caesare ex Italia pulsus, post eius caedem autem interfectus, quod de senatu interficiendo cogitarat.* Att. 14, 6. 8.
- M. MARIUS, Verr. 5, 16. homo disertus & nobilis apud Valentinus.
- M. MARIUS, *ad quem sunt epistolae quatuor primae libri septimi ad Diversos. Videtur esse is, qui ad Div. 2, 17. putatur successor Bibuli, an Sallustii? in Syria futurus. Ex eo autem, quod praedia sua in Campania habuit, colligo, non esse ex Mariis Arpinatibus, sed ex Sidicinis aut Valentinis, inter quos nobiles Marios fuisse constat.*
- M. MARIUS GRATIDIANUS, Brut. 45. filius M. Gratidii, in Cilicia interfecti. *vide supra in Gratidius & Gratidianus.* Or. 1, 39. Off. 3, 16.
- SEX. MARIUS, ad Div. 12, 15. legatus Dolabellae in Asia.
- T. MARIUS, ad Div. 5, 20.
- MARTIA LEGIO, Phil. 3, 3. M. Antonium deserit.
- MARTIALES, Cluent. 15. ministri publici Martis, Larini.
- MARULLUS *Epidius*. Phil. 13, 15. Tribunus pleb. a Caesare a rep. remotus, ob intempestivam adversus eum libertatem.
- MASINISSA, Verr. 4, 46. rex Africae, eius religio. de Senect. 10. nonaginta annos natus adhuc valens est animo & corpore.
- MARO, ad Div. 9, 21. cognomen familiae Papiriae patriciae.
- MASO, Att. 5, 4. *Corradus putat esse L. Papirium Paetum.*
- C. MASO, Balb. 23. senator, accusante T. Coponio Tiburtino damnatur.
- C. MASO, (C. F. L. N.) N. D. 3, 20. fontis delubrum ex Corsica dedicavit.
- L. MASO, ad Div. 9, 21. aedilitius.
- MASTANESOSSES, Vat. 5. eius regnum. *Quantum e l. c. colligi potest, fuit Numidiae finitimum, Mawitaniae, opinor, pars.*
- P. MATINIUS, Att. 5, 21. negotiator, qui Salaminis pe-

curiam credidit, & propterea controversiam habuit. add. 6, 1.

C. MATIUS, ad Div. 7, 15. homo doctissimus & suavissimus. 6, 12. Caesarianus, Ciceronem diligit. Att. 9, 11. laudatur auctor pacis. Div. 11, 27. de eo cognosci potest ex ep. 27. & 28. lib. 11. *In Epistolis ad Atticum saepe Calvena dicitur. vid. in Calvena. Hunc etiam nonnulli significari putant ad Q. Fr. 3, 6. 4.*

MATO, Or. 48. ad Div. 9, 25. *Pomponiae gentis cognomen. Sed etiam in Nueviis sunt Matones.*

MATRINIUS, ad Div. 2, 15. scriba aedilitius M. Coelii.

C. MATRINIUS, Verr. 3, 24. eques Rom. in Sicilia.

D. MATRINIUS, Cluent. 45. scriba aedilitius, *alius a superiore M. Coelii, ut ratio temporis facile docet.*

L. MATRINIUS, Spoletinus. Balb. 21. a C. Mario civitate donatus.

MATUTA, Tusc. 1, 12. Graecorum Leucothea.

MAUSOLUS, Tusc. 3, 31. Rex Cariae. ei magnificum sepulcrum uxor aedificat.

MAXIMUS, Att. 13, 34. *cognomen Egnatorum.*

P. Fabius MAXIMUS, *Verrucosus, Ovicula, Cunctator.* Brut. 19. Or. 2, 67. Brut. 18. quinquies consul bello Pun. II. Tarentum recipit. Brut. 14. orator habitus est. Verr. 5, 10. eius sapientia laudatur. Offic. 1, 24. versibus Ennii laudatur. ad Div. 4, 6. filium consularem (Q. F. Max. qui cum Ti. Graccho consul fuit) perdidit. add. Cato 4. ubi filio praenomen M. tribuitur. *Sed e duobus filiis consularibus nulli M. praenomen fuit. Itaque aut delendum, aut Q. reponendum.*

Q. Fabius MAXIMUS, *Servilianus.* Or. 1, 26. *in familiam Fabiam e Servilia a Q. Fabio Aemiliano adoptatus. consul fuit a. DCXI. nobilemque consulatum gessit a. DCXXVII.*

Q. Fabius MAXIMUS, *Aemiliani fil. L. Paulli nepos.* Brut. 28. Font. 12. Allobroges vicit, *consul fuit a. DCXXXI. vid. Fabius.*

Q. MAXIMUS *Eburnus.* Muren. 17. vincit in petitione Scaurum.

Q. Fabius MAXIMUS, ad Div. 7, 13. cum consul esset cum C. Trebonio suffectus Caesari ex Hispania redeunti a. DCCVIII. moritur prid. Kal. Ianuar. *Idem est, de quo in Vatin. 2.*

- Q. MAXIMUS, Balb. 11. exful Nuceriae vivit. *Incertum est, qui fuerit.*
- Q. MAXIMUS, Verr. 4, 20. *pro quo in Graeviana legitur: quinque maximi fuerant sc. equulei.*
- MECULONIUS, Flacc. 20. *homo de plebe Romana; si sana lectio. Maelonios & Mellonios invenio in lapidibus Donianis a Cl. Gorio editis. sed Meclonium Proculum ap. Gru-terum.*
- MEDEA Palatina, Coel. 8. est Clodia.
- MEDUS, Off. 1, 31. tragoedia Pacuvii.
- MEGABOCCHUS, Att. 2, 7. *de Pompeio interpretantur: sed Gronovius legebat: Megabacchus, quem Plutarchus, in Pom-peio, in suspectis coniurationis Catilinae comme norat.*
- MEGALENSIA, ad Div. 2, 11. item:
- MEGALESIA, Harusp. resp. 11. *de eorum origine v. Liv. 29, 14.*
- MEGARICI. Or. 3, 17. Socratici philosophi, ab Euclide Megarico orti. Acad. 4, 42. *eorum princeps dicitur Xenophanes: hac de causa, quod Dialecticorum laqueorum, quorum erant studiosissimi, auctorem habebant Xenophanem, Eleaticae scholae conditorem.*
- MEGARISTUS, Q. Fr. 1, 1. 22. queritur de Q. Cicerone propraetore.
- MEGILLUS, Lacedaemonius, Leg. 1. 4. qui inducitur loquens cum Socrate apud Platonein in dialogo de legibus.
- MEGISTUS, Verr. 4, 26. Elorinus.
- MELA, Phil. 13, 2. Antonii collusor.
- MELAMPUS, N. D. 3, 21. Atrei filius. Leg. 2, 13. Melampodis praedicta.
- MELANTHIUS Rhodius, Acad. 4, 6. discipulus Carneadis, in quo plurimum suavitatis fuit.
- MELETE, de N. D. 3, 21. Musa ex primis quatuor, natis Iove altero.
- MELISSUS, Acad. 4, 37. Hoc infinitum & immutabile semper fuisse & fore. *Samius fuit, non philosophia magis quam rebus gestis clarus, Parmenidis discipulus.*
- Sp. MELIUS, Catil. 1, 1. a Q. Servilio Ahala interficitur. cf. Dom. 38. Amic. 8. 11. de Senect. 16. regnum appetit.
- C. MEMMIUS, frater L. Memmii, Or. 2, 59. Brut. 36. homo mordax, orator mediocris, accusator acer & acerbus. ib. 70. accusat Bestiam. Font. 7. de repetundis accusatur. Scauri testimonium in eum nihil valet. Catil. 4, 2. a Saturnino interficitur.

- C. MEMMIUS, L. fil. Brut. 70. perfectus literis, sed Graecis, fastidit Latinas, argutus & dulcis orator, sed parum studii eloquentiae tribuit. Att. 1, 18. M. Luculli & Cn. Pompeii uxores stupravit. *Lucullus est Menelaus, Pompeius Agamemnon.* Balb. 2. Pompeii quaestor bello Sertoriano. ad Q. Fr. 1, 2. 5. praetor *Bibulo & Caesare Coff.* Vat. 14. praetor Vatinium adesse iubet, *quaestionem in eum habiturus e lege Licinia Iunia.* Att. 4, 16. 18. enuntiat pactionem, quam ipse & competitor Domitius cum Coff. Appio & Ahenobarbo de Consulatu fecerant. ad Div. 13, 1. Athenis exfulat *de ambitu damnatus.* Att. 6, 1. de eo restituendo Curio cogitat.
- C. MEMMIUS, Q. Fr. 3, tribunus pl. subscribit P. Sullae accusanti A. Gabinium *de repetundis & Postumum de residuis.* P. Sullae privignus fuit. de eadem accusatione v. ep. 1. cf. Sull. 19. pr. Rab. Post. 3. *Ex eo, quod trib. pl. fuit, intelligitur, Memmiam familiam plebeiam fuisse.*
- L. MEMMIUS, C. frater, Brut. 36. orator mediocris, accusator acer.
- P. MEMMIUS, Caecin. 10. testis in Caecinam.
- MENALIPPA, de Off. 1, 31. Accii tragoedia.
- MENALIPPUS, Tusc. 3, 9. Accii fabula. *sed Bentleius legebat: Melanippus, Buherius autem Menalippa.*
- MENALIUS, N. D. 3, 22. pater Vulcani, eius, a quo Vulcaniae nominantur.
- T. *Ampius* MENANDER, ad Div. 13, 70. libertus T. Ampii Balbi.
- MENANDER, ad Div. 16, 13. servus Ciceronis.
- MENANDER, de optim. gener. orat. 2. Fin. 1, 2. poeta Comicus, *notissimus ille, cuius praeclara fragmenta exstant.*
- MENECLIS *Alabandensis*, Orat. 2, 23. Brut. 95. Orat. 69. Orator & rhetor Asiaticus celeberrimus, quem tota Asia imitabatur. Audivere ipsum L. Crassus orator & Cicero puer. Fratrem habuit Hieroclem, eiusdem laudis oratorem. argutus & sententiosus fuit.
- MENEDEMUS, Eretricus, Acad. 4, 42. omne bonum in mente ponit, qua verum cernitur. *Phaedonis discipulus, Eliacus.*
- MENEDEMUS, Or. 1, 18. rhetor, Atheniensis, tempore L. Craffi.
- MENEDEMUS, Att. 15, 19. Phil. 13, 15. Graeculus civitate donatus, & post securi percussus.

- MENE LAUS, ad Herenn. 3, 21. &c. &c. Agamemnonis frater.
- MENE LAUS *Marathenus*, a *Maratho antiqua Phoenicum urbe*. Brut. 26. rhetor Graecus, cuius opera C. Gracchus in orationibus suis uti putabatur.
- MENE LAUS, Verr. 3, 85. Entellinus.
- MENIPPUS *Stratonicensis*, Brut. 91. princeps oratorum Asiaticorum, tempore Ciceronis.
- MENIPPUS, Acad. 1, 2. *is*, a quo *Menippeae Satyrae dicuntur*.
- MENISCUS, Verr. 3, 87.
- MENOCRITUS, ad Div. 1, 9. Graecus, Lentuli Spintheris libertus.
- MENOECIUS, Tusc. 1, 4°. oraculo edito mortuus est pro patria. *Creontis filius*, ap. *Eurip. in Phoenissis*.
- MENON, Tusc. 1, 24. liber Platonis.
- MENOPHILUS, ad Att. 4, 7. fervus Attici, quo Cicero usus est in instruenda bibliotheca.
- MENTOR, Verr. 4, 28. sculptor & caelator, cuius *Theoricula vasa* laudantur.
- MENULA *Anagninus*, Dom. 30.
- MERCURIUS, N. D. 2, 22. Mercurii plures.
- MERULA, v. in Corneliis.
- L. MESCINIUS, *Rufus*. ad Div. 5, 19. 20. 13, 26. 28. 16, 4. 9. Att. 6, 3. quaestor Ciceronis.
- M. Valerius MESSALA, qui biennio post Ciceronem consul fuit. Brut. 70. qualis orator. Sull. 14. praetor. Harusp. resp. 6. pontifex. Att. 1, 13. vehementer severe contra Clodium agit. ib. 14. valde laudatur. ad Div. 8, 4. absolutus de ambitu, paulo post condemnatur. de eo intelligendus est locus pro S. Roscio 51.
- M. MESSALA *Niger*, Sull. 6.
- MESSALA ad Brut. 15. iuvenis, eximie laudatur. *Est is, qui sub Augusto inclaruit*.
- MESSIDIUS, Qu. Fr. 3, 1. 1.
- P. MESSIENUS, ad Div. 13, 51. eques Rom.
- C. MESSIUS, Att. 8, 11. familiaris Pompeii. Sen. p. re. dit. 8. Trib. pl. P. Lentulo Spinthere Cos. legem tulit de Ciceronis salute. Att. 4, 1. legem scribit, qua Pompeio classem, exercitum, pecuniam & maius imperium in provinciis dedit, ac ipsi praetores & proconsules habebant.

ib. 15. legatus Caesaris, e legatione revocatus & accusatus, a Cicerone defenditur.

METELLA, Att. 11, 23. *Bosio & Corrado videtur pellex Dolabellae & Aesopi.*

METELLINA, Att. 1, 13. *est oratio Ciceronis contra Q. Metellum Nepotem.*

METELLI cognomen Caeciliorum.

A. METELLUS, Flacc. 40. *Ita Gruterus e Codd. Pall. dedit, cum ante in vulgg. esset Q. Et manifestum est ex contextu, sermonem esse de Metello Cretico. Eius autem praenomen Q. est, non A.*

C. METELLUS, Q. Macedonici quartus fil. Caprarius. Quirit. p. R. 3. in Senat. 15. Censorius. *Fuit Censor cum Numidico a. DCL. pro Q. Metello Numidico exfule intercedit. Or. 2, 66. ei tarditatem ingenii obiicit Scipio.*

L. METELLUS Calvus, Macedonici frater. Font. 7. eius testimonium in Q. Pompeium nil valet. *Consul fuit a. U. DCXI.*

L. METELLUS Diadematus, Maced. fil. Sen. p. Red. 15. ad Quir. 3. pro Numidico intercedit. *Consul fuit cum Q. Scaevola Q. F. a. U. DCXXXVI. Diadematus dictus est a diademate, quo caput obligare solebat, ulceris alicuius tegendi causa: Gr. Διαδούμενος.*

L. METELLUS Dalmaticus, L. Calvi filius, Conf. cum L. Cotta, a. DCXXXIV. Verr. 1, 59. de eius Manubiis e Dalmatis, Castoris aedes exstructa. Verr. 4, 57. Metelli porticus. Verr. 1, 55. Cluent. 42. Censor cum Cn. Domitio.

L. METELLUS, Pison. 4. Q. Marcii collega in Consulatu a. DCLXXXV. Act. 1. in Verr. 9. praetor Siciliae (a. DCLXXXIII.) testes in Verrem retinet, & accusationem impedire conatur, *de quo multae in Verrinis querelae, in primis L. 2. Est pater Cretici. fratres eius sunt Q. & M. Act. 1. in Verr. 9. 10. Q. Consul (a. U. DCLXXXIV.) M. praetor eodem anno.*

L. METELLUS, Att. 9, 6. 10, 4. trib. pl. paene interfec-tus est iussu Caesaris, quod ei saepe intercederet. Eius focus Clodia.

M. METELLUS, Act. 1. in Verrem 9. 10. praetor, a. DCLXXXIV. Att. 2, 1. eius ludi gladiatorii.

Q. METELLUS, L. fil. Brut. 14. Consul cum L. Veturio Philone a. DXLVII. & Dictator anno sequente.

- Q. METELLUS, Q. *fil. L. nep. Macedonicus*. Muren. 14. de Pseudophilippo triumphat. Br. 21. quatuor filios Confulares habuit, *nempe* Quintum Balearicum, *qui cum Flaminio Consul fuit*, L. Diadematum, Marcum *collegam Scauri in Consulatu*, & Caium Caprarium, *qui candidatus Consulatus erat, cum moreretur pater*. Dom. 47. avus P. Servilii Ifaurici, & proavus P. Scipionis. Eius bona a C. Atinio Labeone trib. pl. consecrantur, sine fraude eius. Font. 7. in Q. Pompeium frustra testimonium dicit. cf. de Amic. 21. Offic. 1, 25. inter eum & Africanum minorem inimicitiae sine acerbitate. Eius etiam fit mentio Br. 56. Or. 1, 48. &c.
- Q. METELLUS, *Balearicus, Maced. F.* Brut. 74. cum T. Flaminio Consul, a. DCXXX. Div. 1, 3. eius filia Caecilia.
- Q. METELLUS, L. *Calvi fil. Numidicus, a victoriis de Iugurtha reportatis*. Brut. 35. de republ. dicebat satis bene. Consul cum M. Silano, a. DCXLV. Sext. 47. L. Saturninum a censu prohibet. Cluent. 35. Dom. 31. Sext. 16. lege Saturnini eiicitur, *quod in eius legem iurare nollet*. Quir. p. Red. 3. in Senat. 15. &c. revocatur, deprecante filio & tota familia, & *quidem* Planc. 28. lege Q. Calidii. ad Div. 1, 9. post exilium fracto animo fuisse dicitur. Balb. 5. de repetundis accusatus, quantum fidei habuerit. Att. 1, 16. eius tabulas iudices nolunt inspicere. Verr. 4, 66. noluit laudatione sua iuvare fororis virum, L. Lucullum. Arch. 3. Or. 3, 18. &c.
- Q. METELLUS, Q. *Numidici filius, Pius*. Or. 2, 40. Quir. p. R. 3. in Sen. p. R. 15. patris exilium pie luxit, & pro eo populum deprecatus est; *unde & Pii nomen tulit*. Balb. 2. 17. contra Sertorium bellum gerit. Sull. 25. a C. Cethego vulneratur. Planc. 28. gratus animus in Q. Calidium.
- Q. METELLUS Scipio, de Har. Resp. 6. Pontifex. De eo cape ad Div. 12, 2. *est Metelli Pii filius adoptivus*.
- Q. METELLUS Nepos *Balearici F.* Rab. Perd. 7. Att. 2, 6. legem Caecilia Didiam fert. Consul cum T. Didio a. U. DCLV. Quir. p. R. 3. Sen. p. R. 15.
- Q. METELLUS *Creticus, Calvi abnepos*. Act. 1. in Verr. 9. Consul cum Hortensio. ann. U. DCLXXIV. Flacc. 13.

Cretam vincit. Att. 1, 19. legatus mittitur ad Galliae civitates, ne se cum Helvetiis iungant.

Q. METELLUS Celer, *Nep. fil. Balear. nep.* Brut. 89. non ille quidem orator, sed tamen non infans, trib. pl. collegis C. Curione. Q. Vario, C. Carbone &c. auditus a Cicerone iuvene.

Q. METELLUS Celer. *Celeris fil. maior.* Catil. 1, 8. 2, 3. Sul. 23. praetor Cicerone Consule, delectum habet contra Catilinam. Pis. 4. Consul designatus, cum L. Afranio, privatus auctoritate sua ludos Compitalitios fieri prohibet, & rem obtinet. Att. 1, 17. Consul designatus resistit publicanis, Asiaticam locationem induci postulantibus. ad Div. 5, 1. cum Cicerone exoptulat de fratre Nepote tribuno ab ipso in Senatu oppugnato. Galliam provinciam obtinet *ex praetura.* Att. 6, 3. ad Div. 8, 8. accusat M. Servilium. Coel. 14. Clodiam uxorem habet. c. 24. eius mors, venenum accepisse indicat. laudatur. Brut. 70. qualis orator.

Q. METELLUS Nepos, *Celeris min. fr.* ad Div. 5, 1. 2. trib. pl. *Silano & Murena Coss.* in Senatu oppugnatur a Cicerone: quem ante ipse oppugnaverat. Br. 78. qualis in dicendo fuerit, *fuit Consul cum Lentulo Spinthere.* Sen. p. R. 7. inimicitias cum Cicerone deponit, neque intercedit Lentulo, atque etiam de Cicerone refert & fert. Dom. 47. eius avus esse dicitur Macedonicus, qui tamen est abavus.

METO, Att. 12, 3. & 51. *fuit debitor Ciceronis, quod ex altero loco ep. 51. satis clare apparet, sed quia istud tardum nomen erat, ludit in nomine, & diem solutionis annum Metonis appellat. Dicebatur enim annus Metonis per proverbium pro longo tempore. proprie autem annus Metonis est cyclus undeviginti annorum, qui Metonem astronomum auctorem habebat.*

METRA, ad Div. 15, 4. homo apud Ariobarzanem gratiofus.

METRILIUS PHILEMO, Div. 7, 18. *libertinus videtur, pro quo Manutius coniciebat: M. Aemilius, Rutgerfius autem: Metilius.*

METRODORUS Scephus, Or. 1, 11. Carneadis auditor. Orat. 2, 88. Tusc. Qu. 1, 24. divina fuit memoria. *Plinius excellentem pictorem fuisse, & L. Paulli liberos eruditivisse tradit.*

- METRODORUS *Chius.* Acad. 4, 22. initium libri de natura. *Democriti discipulus & Hippocratis magister.*
- METRODORUS, *Epicureus, Atheniensis*, Fin. 2, 3. sapientem se ab Epicuro appellari patitur. Tusc. 2, 3. eius libri non leguntur, nisi ab Epicureis.
- METRODORUS, ad Div. 16, 20.
- METUSCILIUS, Att. 8, 12. Pompeianus.
- MIDAS, Tusc. 1, 4. pro Sileni capti missione quid muneris acceperit. Div. 1, 36. 2, 31. puero formicae tritici grana in os congerunt.
- MILO, Crotoniates. Cato 9. 10. Fat. 13. eius vires.
- T. Annius MILO, Mil. 15. post tribunatum, *quem gessit Lentulo Spinthere & Metello Coff.* reum facit P. Clodius de vi. ad Div. 1, 5. a Cn. Pompeio defenditur. Att. 4, 3. eius cum Clodio contentiones. Off. 2, 17. ei honori fuit, gladiatoribus emtis reip. causa Clodii furores comprimere. ad Div. 2, 6. consulatum petit. *Hoc ipso tempore Clodium interfecit. de quo vid. argum. or. pr. Milone.*
- MILTIADES, Fin. 2, 4. Tusc. 4, 19. eius tropaea. Sext. 64. eius calamitas.
- MINDIUS Marcellus, ad Div. 15, 17.
- M. MINDIUS, ad Div. 5, 20. 13, 26. frater Mescinii Rufi. negotiator.
- *MINERVA, Nat. D. 3, 23. plures Minervae. ibid. Coria, Arcadibus culta, quadrigarum inventrix. ibid. 3, 24. etymologia.
- MINOS, *rex Cretae.* Tusc. 1, 5. 41. 2, 14. Offic. 1, 28.
- MINOTAURUS, ad Div. 12, 25. *i. e. Calvisus & Taurus, qui hoc nomine perstringuntur.*
- MINUCIA gens, Verr. 1, 45.
- MINUCIA porticus, Phil. 2, 34. *structa a Minucio, qui de Scordiscis triumphavit.*
- MINUCIUS, Verr. 1, 45.
- MINUCIUS Magius, Att. 9, 13. a Pompeio de pace mittitur ad Caesarem.
- Cn. MINUCIUS, ad Div. 12, 25. *in Africa aut apud Q. Cornificium aliquid muneris tenuit, aut proprium imperium habuit.*
- L. MINUCIUS, Basilus. Offic. 3, 18. *Qui cum Caesare in Gallia fuit. vid. Basilus.*
- Q. MINUCIUS, Brut. 18. Consul a. DLVI.

- Q. MINUCIUS, Rufus. Verr. 4, 31. 2, 28. eques Rom. in Sicilia negotiator.
- MITHRIDATES, Flacc. 17. Phryx. testis in Flaccum.
- MITHRIDATES, rex Ponti, Acad. 4, 1. post Alexandrum maximus, quid de L. Lucullo iudicavit. Verr. 2, 65. eius statuam etiam, cum bellum contra ipsum gerunt, Rhodii non deiciunt. *de eo multa in Or. p. L. Manilia &c.*
- MNASISTRATUS, Verr. 3, 46. Leontinus.
- MNEMOSYNE, Nat. D. 3, 21. mater novem Musarum.
- MNESARCHUS, *Stoicus*, Or. 1, 11. 17. Panaetii auditor, neminem oratorem putabat, nisi sapientem. cf. de Fin. 1, 2. Acad. 4, 22.
- M. MODIUS, Verr. 2, 48. eques R.
- MOERAGENES, Att. 5, 15. 6, 1. Asianus, quo cum Attico controversia fuit de fero.
- MOLO, Rhodius, Br. 90. Att. 2, 1. &c. est Apollonius Molo, *de quo supra.*
- MONETA, Nat. D. 3, 18. Dea, *Iuno*. Div. 1, 45. quare Iuno sic appellatur. Att. 8, 7.
- MOPSUS, Nat. D. 2, 3. Div. 1, 40. Archivorum augur.
- MOTHO, ad Div. 16, 10. *Manuius malebat*: Matho s. M. Otho.
- MUCIA, Verr. 2, 21. *festus dies in Asia institutus in honorem Q. Mucii, qui Asiam aequissimo imperio rexerat.*
- MUCIA, ad Div. 5, 2. Att. 6, 12. Cn. Pompeii uxor, qui cum ea divortium fecit. Nepotis & Celeris Metellorum foror.
- MUCIAE, Brut. 58. Laeliae C. F. filiae, C. Laelii neptes.
- P. MUCIUS *Scaevola*, P. F. Q. N. P. PRON. Herenn. 1, 13. Or. 2, 7. 12. Fin. 2, 16. Trib. pl. Consule Caepione fert, ut de Tubulo quaeratur. Att. 12, 5. quibus Coss. tribunus fuerit. praetor fuit P. Furio & Sext. Atilio Coss. Dom. 53. Pontifex M. Brut. 28. acutus & copiosus orator. Verr. 4, 49. L. Calpurnii Collega *in Consulatu a. U. DCXX.* Dom. 34. segnior in republ. gerenda putatur. Nasicae factum Scto probat. cf. Planc. 36. Or. 1, 49. 50. optime pila & duodecim scriptis ludit. *Laudatur praeterea.* Off. 2, 13. Att. 12, 4. Nat. D. 3, 2. Dom. 53. Topic. 4. 8. ad Div. 7, 10. 21. &c. *Hic est is, qui, ut Pomponius ait, primus ius Civile fundavit, qui primus hanc scientiam in familiam Muciam in-*
Cicer. Oper. Vol. XII.

- tulit. *Duos fratres habuit item ICTos*, P. Crassum Mucianum, Or. 1, 37. Brut. 26. & Q. augurem: *sed hunc tantum patrualem: quod tenendum est legentibus notam Graevii ad de Offic. 2, 13. Huius P. fil. Q. Asiae Proconsul etiam ICTus fuit. de eorum Iurisprudencia & opinionibus existat Balduini libellus de Iuris Prud. Muciana.*
- P. MUCIUS, P. F. Q. N. P. Pron. Brut. 56. frater P. Craffi: eius libri. *Est P. Crassus Mucianus, de quo supra, frater P. Mucii naturalis, vid. Brut. 26.*
- Q. MUCIUS, Sext. 21. solus in Castra Porfenae venit, eumque interficere conatur.
- Q. MUCIUS, Q. F. Q. N. P. Pron. Brut. 26. augur. de repet. contra T. Albucium dixit. Amicit. 1. gener Laelii. ad eum senem deducitur Cicero puer, qui nunquam ab eius latere discessit. *Consul fuit ann. DCXXXVI. Balb. 19. de iure praedicatorio non respondet. Phil. 8, 10. bello Marfico valde senex & infirmus, tamen quotidie, simulatque luceret, conveniri poterat, & primus in curia erat.*
- Q. MUCIUS, P. F. P. N. &c. Offic. 1, 31. in iure civili excelluit. 2, 16. omnium moderatissimus, cum L. Crasso aedilitate functus est, & *reliquis magistratibus praeter tribunatum & Censuram. Verr. 2, 10. Africam iustissime rexit. sed, Att. 5, 17. solos quinque menses. v. Mucia. ad Div. 1, 9. Planc. 13. publicanos inimicos habet, quod eos in provincia coercuerat. in Caecil. 17. pro praetore iustissimo nomen eius dicitur. Amic. 1. Pontifex M. Or. 1, 3. iuris peritorum eloquentissimus & eloquentium iuris peritissimus. cf. Brut. 39. Offic. 3, 11. 15. in Consulatu cum Crasso a. DCLVIII. legem Muciam Liciniam tulit. v. Ind. Legg. Brut. 89. Ciceronis in Iure Civ. praceptor. S. Rosc. 12. in funere Marii a C. Fimbria vulneratur. Nat. D. 3, 32. ante simulacrum Vestae trucidatur, sc. in curia Hostilia a Damasippo praetore. huc pertinent loca ad Att. 9, 18.*
- Q. MUCIUS, Q. F. Q. N. *de hoc cape ad Div. 3, 5. Att. 4, 16. tribunus pl. Ahenobarbo & Appio Pulchro Coss. optimatum partium defensor. cf. Q. Fr. 3, 2. 3. 2. ult. Ex his facile Muciorum stemma confici poterit. Hic est etiam ad Div. 4, 9. si sana lectio.*
- Q. MUCIUS Mancina, Offic. 1, 30. in sermonibus effecit, ut unus de multis videretur.

MULCIBER, Tusc. 2, 4.

L. MUMMIUS *Achaicus*, *Consul*, a. DCVII. Verr. 1, 20. Corinthum delevit, & multas Achaiae & Boeotiae urbes exstruxit. Att. 13, 6. 30. 32. & 33. qui eius decem legati fuerint. Brut. 22. Censor cum Africano minori a. DCXI. Brut. 25. orationes reliquit. Off. 2, 22. abstinentissimus.

L. MUMMIUS *Quadratus*, Sext. 11. *Tribunus pl. cum P. Clodio*, de salute Ciceronis ad Senatum refert. *Manutius ad Sext. 11. Ninnius legendum censet, & ita habet Dio XXXVIII. p. 79: ita appellatur etiam aliis Ciceronis locis. vid. in L. Ninnius. Dom. 48. P. Clodii bona consecrat Cereri.*

M. MUMMIUS, Verr. 3, 53. praetor Cn. Pompeio & M. Crasso Coss.

P. MUMMIUS, Orat. 2, 67. cuius tempori homo.

SP. MUMMIUS, Frater Achaici. Brut. 25. orationes reliquit. Stoicam Philosophiam tenuit. Att. 13, 6. legatus fratris Achaici.

T. MUNATIUS, ad Div. 10, 12. est Plancus Bursa. Catil. 2, 2. focus Catilinae.

MUNDUS, Att. 15, 26. 29.

L. MURCUS, ad Div. 12, 11. Att. 12, 2. Imperator & proconsul in Asia. v. Staius.

C. MURENA, *L. F. e Licinia familia plebeia*. Mur. 7. ubi de maioribus C. & L. Murenarum videndum. Frater eius, pro quo est oratio, Mur. 41. Galliam regebat Consule Cicerone.

L. MURENA, *Pater*, Verr. 1, 35. naves civitatibus Asiae imperat. Manil. 3. de Mithridate triumphat, a Sulla revocatur. Brut. 90. bello civili Sullano periit.

L. MURENA, *L. F. Mur. 7. eius avus & proavus praetores fuere. ibid. 9. legatus L. Luculli. ib. 1. Consul cum D. Silano, creatus, ambitus accusatus a Servio Sulpicio & Catone, defenditur a Cicerone Consule.*

P. MURENA, Brut. 67. mediocri ingenio, sed magno studio, literarum studiosus.

MURENA Varro, ad Div. 13, 22. v. Varro.

MUSAE, N. D. 3, 21. tria genera Musarum.

MUSCA, Att. 12, 40. videtur Attici libertus fuisse. Sempromius Musca est ap. Valer. M. 6, 1.

MUSTELA *Numisus, Anagninus, de sicariis M. Antonii*

- triumviri*. Phil. 2, 4. 41. 5, 6. 13, 2. Att. 12, 5.
& 44.
C. MUSTIUS, Verr. 1, 51. eques Romanus.
MYRMECIDES, Acad. 4, 38.
MYRO, Herenn. 4, 6. Or. 3, 7. statuarius praestans. Verr.
4, 60. eius bucula. 43. Apollo, 3. Hercules &c.
MYRTILUS, Nat. D. 3, 38. eius mors vindicatur. *Oeno-*
mai auriga a Pelope interfectus.
MYRTILUS, Att. 15, 13. 16, 11. servi nomen.

N.

- NAEVIUS *Turpio*, Verr. 2, 8. quadruplator, civis Rom. de
conventu Mamertino. cf. 5, 41.
SER. NAEVIUS, Brut. 60. a Sicinio defenditur.
SEXT. NAEVIUS, Quint. 1. &c. praeco, cui cum P.
Quintio controversia. gratiofus apud Sullanos, ad quos
a Marianis defecerat.
NAEVIUS, Orat. 2, 63. poëta comicus, *quem saepe citat*
Cicero. Brut. 15. de tempore mortis ambigitur.
NANNEIUS, Att. 1, 16. proscripſtus a Sulla.
NANNII, Pet. Conf. 2. *Manut. ad ep. 16. L. 1. ad Att.*
legit: Nanneii.
C. NASENNIUS, municeps Sueffanus. ad Brut. 8.
NASICA, *vide in Scipio. item in Porciis.*
L. NASIDIUS, Att. 11, 17. Pompeianus. v. & in Vifidius.
CN. *Otacilius* NASO, ad Div. 13, 32. eques Romanus.
L. *Ostavius* NASO, Q. Fr. 1, 2. 3. negotiator in Asia *fuisse*
videtur.
P. NASO, Phil. 3, 10. provinciam a M. Antonio assigna-
tam recusavit. Att. 12, 17.
Q. NASO. Cluent. 53. praetor, qui causae Cluentii prae-
fuit. Flacc. 21. praetor Asiae.
NATTA, e *Pinariis*, Div. 1, 12. it. 2, 20. eius simula-
crum ex aere.
L. NATTA, Mur. 35. laudatur. Idem postea Pontifex, quo
praeunte domum Ciceronis consecravit Clodius. Dom.
de eo intellige Att. 4, 8.
NAVIUS, *Attius*, v. Attius.
NAUCRATES, *Erythraeus Naucratis*, Orat. 2, 23. it. 3,
44. Isocratis discipulus, historicus. *Hic est, qui cum Theo-*

pompo & Theodeſte interſuit agoni de laudibus Mauſoli dicundis ab Artemiſia inſtituto.

NAUSIPHANES *Teius*, Democriteus, N. D. 1, 26. Epicuri magiſter, ab eo contemnitur. *Pyrrhonis auditorem vocat Sext. Empir. adv. Math. init.*

NEOCLES, N. D. 1, 26. Pamphili Platonici pater.

NEOPTOLEMUS, cognomen *Pyrrhi*, *Achillis filii*. Or. 2, 37. Tuſc. 2, 1. philoſophari ait ſibi neceſſe eſſe, ſed paucis.

NEPTUNUS, Off. 1, 10. Theſei precibus commotus Hippolyto equos immiſit. N. D. 1, 23. Neptuni filius *dicitur de homine immani, ſaevo, latrone.*

CN. NERO, Verr. 1, 19. praetor Aſiae.

TIB. *Claudius* NERO, *Liviae ante Auguſtum maritus*. ad Div. 13, 64. Att. 6, 6. petit Ciceronis filiam.

NERONIANUM, Orat. 2, 61. dictum Neronis cuiusdam.

NERVA, ad Div. 10, 18. vid. *Laevus Cifpius*. *Nervae ſunt e Liciniis: de quibus ſupra.*

NESTORIUS, ad Div. 6, 11. *pro quo Graev.* Veſtorius; familiaris Ciceronis.

NICANDER *Colophonius*, Or. 1, 16. de rebus ruſticis ſcripſit.

NICANOR, Att. 5, 3. fervus Attici.

NICASIO, Verr. 4, 51. Ennenſis Senator. add. Att. 12, 5. ubi foeneratoris nomen eſt, ſi lectio ſana.

NICE, Verr. 5, 30. uxor Cleomenis Syracuſani, Verris meretrix.

NICETAS, *Syracuſius*, Acad. 4, 39. omnia ſtare dicit, ſolam terram circa axem moveri. *Pythagoreus, reſtius Hicetas*. ubi v.

NICIAS Curtius, ad Div. 9, 10. 11. Att. 7, 3. it. 12, 26. Grammaticus, quem Cicero in Cilicia ſecum habuit. Att. 13, 28. a Dolabella arceſſitur; ad eum, auctore Cicerone, proficiſcitur cf. 52.

NICO, ad Div. 7, 20. medicus *περὶ πολυφαγίας* ſcripſit.

NICO, Verr. 5, 30. nobiliſſimus pirata, a P. Servilio captus.

NICOCLES. *Tyrannus*. Off. 2, 33. ab Arato Sieyonio oppreſſus eſt.

NICOCREON, Tuſc. 2, 21. Rex Cypri. v. *Anaxarchus*.

NICOMACHUS, Fin. 5, 5. Ariſtotelis filius.

NICOMACHUS, Brut. 18. pictor.

- NICOMEDES, *Temnites*, Flacc. 18.
- NICOMEDES, Verr. 1, 24. Rex Bithyniae. *Prusiae filius & varricida.*
- NICOSTRATUS, Cluent. 62. servus Oppianici.
- P. NIGIDIUS *Figulus*, Sull. 14. petit praeturam Cicero-
ne Cos. Qu. Fr. 1, 2. 5. praetor. Att. 2, 2. iudices
adesse cogit. 7, 24. a Domitio Corfinio Capuam mit-
titur. ad Div. 4, 13. exfuli spem Cicero facit redeundi
Romam.
- NILUS, Att. 11, 11. 23. *servi aut liberti nomen, nisi vox
corrupta est.*
- NIOBE, Tusc. 3, 26.
- L. NINNIUS *Quadratus*, Att. 10, 16. Sext. 31. post re-
dit. in sen. 2. Kalend. Iuniis de Cicerone revocando
retulit nullo dissentiente, illo ipso anno quo expulsus
est. *alii legunt: Mummius. v. L. Mummius Quadratus.*
- NIPTRA, Tusc. 2, 23. fabula Pacuvii & Sophoclis.
- NISUS, de Nat. D. 3, 23. pater Bacchi cuiusdam ex
Thyone.
- Q. NOBILIOR, M. F. Brut. 20. literarum studiosus, En-
nium civitate donavit, cum Triumvir coloniam deduxis-
set. *v. Q. Fulvius Nob.*
- NODINUS, N. D. 3, 20. Deus Romanorum; proprie flu-
vius prope Romam.
- Q. CONSIDIUS NONIANUS, ad Div. 16, 12. *e gente
Nonia in Confidiam adoptatus.* ei decernit Senatus Gal-
liam citeriorem, Caesari adimendam.
- M. NONIUS *Suffenas*. Att. 6, 1. Cretae & Cyrenarum
propraetor, cum Cicero in Cilicia esset.
- C. NORBANUS, *e Iuniis*. Orat. 2, 21. 25. 47 & 48. qui
tribunus pl. Q. Servilium Caepionem a Cimbris victum
omnibus modis vexavit, ideoque accusatus est a P. Sul-
picio Rufo Tribuno pl. defensus a M. Antonio Oratore,
cuius quaestor fuerat. Off. 2, 14. feditiosus & inutilis
civis. *Hic est, qui post Consul cum L. Scipione ann. DCLXX.
a Sulla victus est.*
- C. NORBANUS, Verr. 3, 49. praetor Siculus. Verr. 5,
4. Siciliam otiosam habuit.
- L. NOSTIUS ZOILUS, ad Div. 13, 45. libertus L. Nostii.
- NOVIA, Cluent. 9. uxor Oppianici.
- NUCULA, Or. 2, 62.

- NUCULA, Phil. 6, 5. 8, 9. 11, 6. 12, 8. de Septemviris Antonii.
- NUMA POMPILIUS, Leg. 2, 22. humatus est, ubi? Tusc. 4, 1. Pythagoreus male exiltimatur. Or. 2, 37. ante Pythagoram vixit. Or. 3, 51. doctilimus. Sull. 7. rex peregrinus.
- NUMERIUS *est pronomen* Auriorum, Cluentiorum, Fabiorum, Furiorum &c. v. in Num. Fabius Pictor.
- NUMERIUS, Verr. 3, 23. Centuripinus.
- NUMERIUS *Aurius*, v. Aurius.
- NUM. *Cluentius*, vid. Cluentius.
- NUM. *Fabius Pictor*, v. Fabius.
- NUM. *Furius*, vid. Furius. de Or. 3, 21. eques Romanus, cantandi artis peritus.
- Num. NUMESTIUS, Att. 2, 20. 22. & 24. amicus Attici.
- NUMERIUS *Quintius*, v. Quint.
- NUMERIUS *Sufficius*, v. Suff.
- Ti. NUMICIUS, Off. 3, 30. trib. pleb.
- NUMINIUS, Verr. 4, 51. Ennensis Senator.
- NUMISIUS *Tiro*, Phil. 2, 4. 12, 6.
- NUMISIUS *Mustela*, v. in *Mustela*.
- NUMIUS, Or. 2, 63. divisor.
- NUMIUS, Font. 5. de cohorte M. Fonteii, aut portitor.
- NUMITOR, Herenn. 4, 34. Romuli avus.
- NUMITORIA, *Fregellana*, Phil. 3, 6. uxor patris M. Antonii.
- C. NUMITORIUS, Verr. 5, 63. eques Roman. in agro Taurominitano.
- Q. NUMITORIUS *Pullus*. Inv. 2, 34. Fregellanorum princeps coniurationem contra Romanos prodidit, cum ad causam apud L. Opimium praetorem dicendam evocatus esset. v. *L. Opimius*. Fin. 5, 22. *est* Pullus Numitor. *male*.
- NYMPHAE, Milon. 27. earum aedes, in qua erant tabulae censoriae.
- NYMPHO, Verr. 3, 21. Centuripinus.
- NYMPHO COLOPHONIUS, ad Q. Fr. 1, 2. 2. de Q. Cicerone queritur.
- NYMPHODORUS, Verr. 4, 22. Agrigentinus.
- NYMPHODORUS, Verr. 3, 23. Centuripinus.
- NYSA, N. D. 3, 23. a Baccho interficitur.

NYSIUS, Flacc. 25. cognomen Bacchi, *sed Graeviana habet* Dionysius.

O.

SERV. OCELLA, ad Div. 2, 15. 8, 7. Att. 10, 13. & 16.

OCTAVIANUS, ad Div. 10, 33. Att. 15, 12. 16, 8. 11. 14. *est C. Octavii Macedoniae praetoris filius naturalis, post Octavianus appellatus, cum cum C. Caesar adoptasset. Dicitur etiam interdum Octavius, ut ad Div. 16, 24. v. C. Caesar Octavius.*

CN. OCTAVIUS, Cn. F. Off. 1, 39. quoniam praeclaram aedificarat in Palatio domum, honorem consecutus est. ibid. primus ex ea familia Consul. Phil. 9, 2. homo novus. in legatione ad nepotem Antiochi regis, a Leptine quodam Laodiceae interficitur: eique propterea statua in rostris posita. *Plinius tamen factum Popillii, Antiochum M. virga circumscriptis, cum huius legatione confundit.* Fin. 1, 7. Consul (a. DLXXXIIX.) cum L. Manlio Torquato, severus in filium, Macedoniae praetorem: filius D. Silano in adoptionem datus.

CN. OCTAVIUS, M. F. Cn. N. Brut. 62. a forensi eloquentia abfuit. ib. 60. Consul cum C. Curione, a. DCLXXVII. Fin. 2, 25. eius dolores.

CN. OCTAVIUS, Cn. F. Nepos Cn. eius, qui cum Torquato Cons. fuit. Pater Consul fuit cum T. Annio a. DCXXV. pro Planc. 21. aedilitiam repulsam tulit. Brut. 47. in consulatu a. DCLXVII. se eloquentem praestitit. Harusp. R. 25. cum Cinna collega dissentit. Catil. 3, 10. Cinnam collegam ex urbe eiicit. Tusc. 5, 19. caput praeciditur iussu Cinnae collegae. *Ab hoc Octavianum bellum dicitur* Div. 1, 2. Nat. D, 2, 5. &c.

Cn. OCTAVIUS, Qu. Fr. 1, 1. 7. Quinto Fratris ad imitandum proponitur: quomodo lictores & accensos coercuerit, *cum Macedoniae regeret, ex praetura.* it. ep. 2. 2. vocatur vicinus Ciceronis. *add.* Att. 2, 1.

CN. OCTAVIUS, ad Div. 7, 9. & 16. homo obscurus, familiaris Trebatii.

L. OCTAVIUS, Cn. F. Cn. N. Verr. 1, 50. Consul a. DCLXXVIII. cum C. Aurelio Cotta. *Ab hoc nomen habet formula Octaviana, quia eam actionem in praetura dederat.* Verr. 3, 65.

L. OCTAVIUS Balbus, Verr. 2, 12. iuris peritissimus.

- L. OCTAVIUS Ligur, *M. frater*, Verr. 1, 48. *trib. pl. cum fratre a. DCLXXII.*
- L. OCTAVIUS Nafō, ad Q. Fr. 1, 2. 3.
- L. OCTAVIUS Reatinus. Br. 68. *audax magis, quam paratus in dicendo, adolescens mortuus est.*
- M. OCTAVIUS *Cecina*. Brut. 25. *Tribun. pl. cum Tib. Graccho, eique adversatur in tribunatu & post. N. D. 1, 38. ei abrogatur tribunatus a Graccho.*
- M. OCTAVIUS Cn. F. (*aequalis L. & M. Luculli.*) Brut. 62. *legem frumentariam Semproniam abrogavit. a forensi eloquentia abfuit. Off. 2, 21. largitio eius modica & reip. tolerabilis & plebi necessaria fuit. v. Leges frumentariae.*
- M. OCTAVIUS, Ligur, Verr. 1, 48. *trib. pl. a. DCLXXII. frater L. Octavii Liguris.*
- M. OCTAVIUS, Cn. F. M. N. ad Div. 3, 4. *Appii pulchri legatus aut praefectus. ad Div. 8, 2. petit aedilitatem cum Coelio. minime gratiofus fuit. Att. 5, 21. aedilis curulis, M. Marcello & Servio Sulpicio Coff.*
- M. OCTAVIUS, Phil. 11, 2. *Marsus quidam, quo Dolabella legato ufus est in Syria vexanda.*
- P. OCTAVIUS Balbus, Cluent. 38. *Senator iuris peritiffimus. Vereor, ne in praenomine vitium fit, P. pro L. vid. L. Octavius.*
- OCTAVIUS Mamilius, Att. 9, 10. *a Tarquinio expulfo contra Romam excitatur.*
- OEDIPUS, Fat. 13. &c. *Laii filius.*
- OENEUS, Tusc. Qu. 2, 8. *Deianirae pater.*
- OENOMAUS, ad Div. 9, 16. Tusc. 3, 12. *fabula Accii.*
- A. OFFILIUS, ad Div. 7, 21. Att. 13, 37. *ICTus.*
- OFILLIUS, ad Div. 16, 24. *creditor Ciceronis. Forte idem cum praecedente.*
- OILEUS, Tusc. 3, 29. *Aiacis pater.*
- OLYMPIAS, Div. 1, 23. *peperit Alexandrum ea nocte, qua Dianae Ephesiae templum conflagravit. Magorum de ea re responfum.*
- ONASUS, Segestanus. Verr. 5, 45.
- OPAS, N. D. 3, 22. *pro quo recte Davies: Phthas, Vulcanus Aegyptiorum nomine, Nilo natus, custos Aegypti.*
- OPHIUCHUS, Nat. D. 2, 42. *fidus.*
- L. OPIMIUS, Q. F. Inv. 2, 34. *eo praetore de coniuratione fufpectis Fregellanis caufam apud eum dixit princeps eorum Numitorius Pullus, qui cum feditionem pro-*

- didisset, ab Opimio Fregellae oppugnatae, in deditioem acceptae & dirutae sunt cf. Agrar. 2, extr. Catil. 1, 1. e resp. permittitur in seditione C. Gracchi, Br. 34. a populo absolutus de caede Gracchi. a Gracchanis iudicibus sublatus est, cum contra studium populi stetisset. conf. Planc. 28. Or. 2, 25. C. Graccho interfecto, cum consulatum, quem a. DCXXXIII. gessit, deposuisset, reus factus est. ad populum a P. Decio tribuno pleb. defendit C. Carbo consul. Brut. 83. ab eo vinum Opimianum dicitur. Sext. 67. sepulcrum eius in litore Dyrrhachii.
- Q. OPIMIUS, Orat. 2, 68. consul a. DXCIX.
- Q. OPIMIUS, L. F. Q. N. Verr. 1, 60. senator, accusatus est apud C. Verrem praetorem, quod in tribunatu intercessisset contra legem Corneliam. *Hic Opimius is est, qui trib. fuit L. Octavio & C. Cotta Coss. a. DCLXXIX.*
- OPIMIUS, *Veientina, Trementina, Antius.* Att. 4, 16. iudex.
- SP. OPIUS, *sive, ut alii volunt,* P. OPIUS, Phil. 3, 10. provinciam sibi ab Antonio datam recusavit.
- OPPIA, ad Div. 13, 28. M. Mindii uxor.
- OPPIANICUS, Cluent. 4. *&c. est Statii Albii cognomen.*
- OPPII, Att. 7, 13. 8, 7. 10, 4. foeneratores.
- CN. OPPIUS, Quir. p. reidit. 5. generum Sex. Atilium Seranum. tribun. pl. P. Lentuli relationi de Cicerone revocando intercedentem ab intercessione revocat. cf. Att. 4, 2.
- L. OPPIUS, M. F. Flacc. 13. eques Romanus. ad Div. 13, 43. negotiator Philomelii.
- M. OPPIUS, M. F. *Terentina.* ad Div. 8, 8.
- P. OPPIUS, Fr. Or. pro P. Oppio. *Fuit quaestor M. Cottae, qui cum L. Lucullo Consul fuit, Bithyniam obrinuit, & bellum adversus Mithridatem male gessit.*
- OPPIUS, ad Div. 2, 16. magistratus spem habet. Att. 5, 1. Caesaris amicus.
- C. *Sergius* ORATA. Fin. 2, 22. Off. 3, 16. emit a M. Mario Gratidiano aedes. Or. 1, 39. *scribitur* Aurata.
- P. ORBIUS, Brut. 48. auditor T. Iuventii in iure civili, non inferior magistro. Flacc. 31. praetor in Asia.
- ORBONA, N. D. 3, 25. Dea, cuius templum Romae fuit: *orbitatem avertere credita.*
- C. ORCHINIUS, p. Cluent. 34. & 53. collega Ciceronis in praetura.
- C. ORCININUS, Petit. Consul. 5. amicus M. Ciceronis.

Vereor, ne idem nomen sit cum praecedente.

- ORESTES, Tusc. 3, 5. furiosus. Fin. 1, 20. &c. amici exemplum.
- CN. ORESTES, ex *Aureliis*, pro Planc. 21. in petitione tribunatus pleb. repulsam tulit. Off. 2, 17. ei prandia in semitis decumae nomine magno honori fuere. Dom. 13. a Cn. Aufidio adoptatus. unde Cn. Aufidius Orestes *dicitur est*. Consul fuit cum P. Lentulo Sura, a. DCLXXXIII.
- L. ORESTES, Brut. 28. Consul cum M. Lepido a. DCXXVII. De L. & C. Oreste L. F. v. in Aurelius.
- ORESTILLA *Aurelia*, ad Div. 8, 7. Catilinae amica.
- M. ORFIUS, ad Div. 7, 5. & ad Q. Fr. 2, 14. nomen hominis Caesari in Gallia commendati, item Q. Fratri.
- ORION, de N. D. 2, 44. fidus.
- ORITHYIA, Leg. 1, 1. ab Aquilone sublata: *Erechthei, Atheniensis Regis, filia*.
- ORODES, ad Div. 15, 1. Att. 5, 18. Rex Parthorum. v. Arfaces.
- OROETES, Fin. 5, 30. Praetor Darii, qui Polycratem interfecerat. male in edd. quibusdam scribitur Orontes.
- ORPHEUS, N. D. 1, 38. cum negat fuisse Aristoteles: carmen Orphicum a Pythagoreis Cercopi cuidam tribuitur.
- ORPHEUS, ad Div. 14, 4. servus Ciceronis.
- ORPHICA, de N. D. 3, 23. sacra Bacchi.
- OSACES, Att. 5, 20. dux Parthorum (*Pacori nomine, nondum ephabi.*) magna auctoritate, vulnus accipit a Cassio, ab Antiochea fugatur, quo vulnere paulo post perit.
- CN. OTACILIUS Naso. vid. Naso.
- L. OTHO e *Rosciis*, Mur. 19. lex eius grata equitibus. Att. 12, 37. & 38. 13, 31. si tamen est idem. v. Lex Roscia.
- OVIAM, Att. 12, 2. & 24. C. Lolii uxor.
- OVIUS, Att. 16, 1.

P.

- T. PACAVIUS, Mil. 27. eques Romanus.
- M. PACCIUS, Att. 4, 16. hospes Attici.
- L. Iunius PACIAECUS, ad Div. 6, 18. Hispanus, civitate donatus, Caesarianus.
- PACIDIANUS, de optim. gen. orat. 6. Tusc. 4, 21. gladiator apud Lucilium.
- M. PACILIUS, Verr. 2, 38. & 40.

- PACILIANA domus. Att. 1, 14.
- PACONIUS, Q. Fr. 1, 1. 6. homo obscurus, qui de Q. Cicerone propraetore questus erat.
- PACORES, *vel* PACORUS, ad Div. 15, 1. Att. 5, 18. Orodidis regis Parthorum filius. ad Div. 15, 3. cum eo nupta regis Armeniorum filia. *v.* Orodēs. *Hic est, qui post a Ventidio victus a. DCCXV. periit.*
- M. PACUVIUS, ad Herenn. 2, 23. *Poëta tragicus, floruit post Ennium, cuius nepos fuit. de Amic. 7. Laelii amicus & hospes.*
- PAEAN, Ver. 4, 57. nomen Apollinis. Orat 1, 59. hymni genus in Apollinem. Verr. 4, 57. eius signum in templo Aesculapii.
- SEXT. PAEDUCEUS, *vide Peduceus.*
- PAEONIUS, Q. Fr. 3, 3. rhetor valde exercitatus & bonus, quo usi sunt Cicerones filii.
- PAETUS, ad Div. 9, 16. *cognomen familiae Papiriae.* Cluent. 26. & Aeliorum. ad Att. 2, 1. Ciceroni libros a fratre relictos donat.
- PAETUS, Phil. 13, 15. Graeculus, a Caesare civitate donatus. *in vulgatis edd. est: Petrus.*
- PALAEEMON, Nat. D. 3, 15. filius Leucotheae: *Deus marinus.*
- PALAMEDES, ad Herenn. 2, 19. Top. 20.
- M. Lollius PALICANUS, Verr. 2, 41. Tribun. pl. *Cn. Lentulo & L. Gellio Coss.* Att. 1, 1. & 18. Brut. 60. concionibus turbulentis aptissimus.
- PALLA, Coel. 10. nomen hominis, cui M. Coelius bona eripuisse dicebatur.
- PALLAS, *antis*, N. D. 3, 23. pater Minervae cuiusdam, a filia interfectus.
- PAMMENES, Brut. 97. longe eloquentissimus Graeciae, quo M. Brutus usus est. Or. 29. Demosthenis studiosissimus. *mentio Pammenis quoque fit ad Att. 5, 20. 6. 2. nescio, an eiusdem.*
- PAMPHILUS, *Lilybaetanus*, Verr. 4, 14.
- PAMPHILUS, N. D. 1, 26. Platonis auditor, quem Epicurus Sami audivit, & tamen magnifice contemnit.
- PAMPHILUS, Orat. 3, 21. rhetor Graecus.
- PAMPHILUS, Att. 7, 2. fervus Attici.
- PANAETIUS, *Rhodijs, Stoicus.* Or. 1, II. Off. I, 26. Scipionis Africani maioris praeceptor. & Brut. 30. Rutilii. Brut.

26. C. Fannii. Or. 1, 11. Mnesarchi. Off. 2, 2. laudat Africani abstinentiam. Att. 9, 12. apud eum honoratus est. Div. 1, 3. & 7. item 2, 42. Posidonii doctor, discipulus Antipatri, a Stoicis degeneravit in sententia de divinatione; risit enim avium cantum & astrologorum praedicta, Off. 2, 14. ei placet nonnunquam verosimile, etiam si minus sit verum, defendere. Tusc. 1, 32. animum mortalem statuit. Nat. D. 2, 46. dubitat, an mundus sit igni interiturus. Offic. 1, 2. 3, 2. de officiis accuratissime disputavit, in quo tamen aliquid reprehenditur. Offic. 1, 43. praeternit locum de duobus honestis, utrum honestius. Off. 2, 10. cum de opinione populari locutus est, usus est verbis popularibus & usitatis. de Off. 2, 5. negat ducem belli aut principem domi magnas res & salutares sine hominum studiis gerere posse. Off. 2, 17. theatra, porticus, nova templa, non probat. Fin. 4, 9. ad Q. Tuberonem de dolore patiendo scribit. Att. 13, 8. eius liber de providentia. Leg. 3, 6. de magistratibus.

PANISCUS, N. D. 3, 17. Div. 1, 13. Panisci caput exstitisse saxo diffisso fingit Carneades.

C. Vibius PANSA, C. F. C. N. ad Div. 8, 8. Trib. pl. M. Marcello & Serv. Sulpicio Coss. ad Div. 15, 17. in Gallia citeriori M. Bruto succedit. Phil. 5, 19. Consul cum Hiratio. ad Div. 10, 33. exercitus eius ad Mutinam conciditur, & ipse ex vulneribus moritur. cf. ad Brut. 6. Phil. 11, 9. laudatio eius.

PANURGUS, p. Q. Roscio 10. servi nomen.

PAPIA, ad Div. 16, 24. femina e gente Papia plebeia.

PAPIA, Cluent. 9. uxor Oppianici.

PAPIRII, ad Div. 9, 21. olim *Papirisi* dicti. *ibid.* 9, 21. *de familiis Papiriis patriciis & plebeis tota epistola, in qua illud notabile, ipsum Papirium Paetum ignorasse, patricos Papirios fuisse.*

Cn. PAPIRIUS, Verr. 1. 12. est Cn. Carbo, proconsul Galliae quaestore Verre, it. Agrar. 3, 2. vide in *Cn. Carbo.*

L. PAPIRIUS *Craesus*, ad Div. 9, 21. dictator a. CDXV. & deinde Consul cum Duillio, a. CDXVII.

L. PAPIRIUS *Cursor*, ad Div. 9, 21. magister equitum a. CDXV.

L. PAPIRIUS *Fregellanus*, Brut. 46. Tib. Gracchi P. F. ae-

- tate disertissimus Latii orationem in senatu habitam reliquit pro Fregellanis coloniisque Latinis.
- L. PAPIRIUS *Mugillanus*, ad Div. 9, 21. Consul *a.* CCCIX. & Cenfor fuit cum L. Sempronio Atratino *a.* CCCXII.
- L. PAPIRIUS *Paetus*, Att. 1, 20. donat Ciceroni libros Serv. Claudii fratris. *Ad eum sunt epistolae L. IX. ex quibus intelligitur, eum Epicureum, & hominem doctum facetumque fuisse.*
- L. PAPIRIUS, Verr. 4, 21. eques Romanus, negotiator in Sicilia.
- L. PAPIRIUS, Potamo, Verr. 3, 66. scriba Verris. cf. 3, 60.
- M. PAPIRIUS, Mil. 7. eques Romanus a P. Clodio in via Appia interficitur. pro Dom. 19. frater Sext. Aelii Liguris, tribuni plebis.
- Q. PAPIRIUS, Dom. 49. Tribunus pleb. auctor legis Papiriae.
- C. PAPIUS, Off. 3, 11. male fecit, qui peregrinos urbe uti prohibuerit. *v. Indd. LL.*
- PARALUS, Verr. 4, 60. heros, qui triremem primus struxit. eius imaginem Athenienses magni faciunt.
- PARHEDRUS, ad Div. 16, 18.
- PARILIA, Att. 4, 10. Div. 2, 47. *Solemnia in honorem Palis, unde & Palilia dicuntur.*
- PARIS, Orat. 49. Nat. D. 3, 38. Att. 1, 18. Paris vocatur Memmius, *quia Luculli & Pompeii uxores stupraverat.*
- PARMENIDES, Acad. 4, 23. negat sciri posse aliquid. versus eius non boni sunt. *ibid.* 4, 37. ex igni omnia gigni. N. D. 1, 11. Deum esse continentem ardore lucis orbem, qui coelum cingat. Acad. 4, 5.
- PARRHASIUS, Flacc. 22. Trallianus.
- PARRHASIUS, Tuscul. 1, 2. pictor nobilissimus.
- PASIPHAE, N. D. 3, 18. Perseidis filia. De Div. 1, 43. eius fanum in agro Laconico propter urbem.
- L. Iunius PATIETUS, ad Att. 12, 2. *ed. Man.* Pacietus. *v. Paciaecus.*
- T. PATINA, Milon. 17. Lanuvinus, P. Clodii familiaris.
- PATISCUS, *Cilix.* ad Div. 2, 11. eius opera utitur Cicero Proconsul. 8, 9. 12, 15. Classi in Asia praeest. proquaestor cum Lentulo, Spintheris filio & Turulio missus a senatu, quod interfecto Caesare coniuratos in Capitolium profectus erat.
- PATRO, *Epicureus*, ad Div. 13, 1. Ciceroni familiarissimus. Phaedro succedit. Att. 5, 11. &c.

- PATROCLUS, Tusc. 2, 15. 16. *D. visius vult legi Patrocles.*
- Q. PATULCIUS, Att. 14, 18. *Fuit Quaestor a. DCCIV.*
Hunc sc. intelligi posse putem.
- L. PAULLUS, *Macedonici Pater.* Orat. 2, 87. qui ad Cannas male rem gessit. Divin. 2, 53. cecidit in pugna Cannensi cum exercitu. Offic. 3, 32. Consul cum Varrone a. *DXXXVII. secundum, primum enim fuerat a. MCXXXIV. cum M. Livio. Habuit tres filios, L. M. Q.*
- L. Aemilius PAULLUS, *Macedonicus, Africani minoris pater naturalis.* Brut. 20. disertus. ad Div. 4, 6. Tusc. 3, 28. duos septem diebus filios amittit. Brut. 19. eius filium adoptat Africani maioris f. Div. 1, 46. 2, 39. Consul iterum, omen, quod ei a filia Aemilia offertur, cum ei bellum Persicum mandatum esset. Off. 2, 22. omni Macedonum gaza potitus est. Verr. 1, 21. Persen vi ac virtute superavit. Mur. 14. de Perse triumphus. Tusc. 5, 14. quid Persae responderit, cum in triumpho duci nollet.
- L. PAULLUS, M. F. Vatin. 10. quaestor Macedoniae, laudatur. Mil. 9. Calvino & Meisala Coss. praetor, competitorum P. Clodium habuit. &c. ad Div. 8, 4. Consul cum C. Marcello: ibid. 10. provinciae nimis cupidus. ibid. 11. C. Curionem habiturum comitia impedit, servando de coelo Phil. 13, 6. Pompeium, Cn. filium, hortatur, ut cum suis copiis ad Mutinam eat. *eius mentio fit quoque* ad Div. 8, 8. 11, 19. ad Att. 4, 13. ibid. 17. Basilicam Aemilianam veterem reficit, novam locat.
- PAULLUS, ad Att. 14, 8. Lepidi frater.
- PAULLUS, Pis. 17. *per ludibrium appellatur L. Piso, Macedoniae proconsul ab Aemilio illo Paulo Macedonico.*
- PAUSANIAS, *Lacedaemonius.* Top. 20. Off. 1, 22. rebus gestis imperium Lacedaemoniorum propagasse putatur.
- PAUSANIAS, *Alabandensis.* ad Div. 13, 64.
- PAUSANIAS, ad Div. 8, 8. libertus fuisse videtur. ibid. 1, 7. Lentuli Spintheris libertus.
- Q. PEDIUS, Att. 9, 14. Caesaris legatus. Planc. 7. aeditatem cum Cn. Plancio petiit. *Hic est sine dubio, qui a Caesare coheres Octaviano scriptus, legem Pediam contra Caesaris percussores scripsit.*
- C. PEDUCAEUS, ad Div. 10, 33. interiit in proelio Mutinensi, duce Panfa fuit legatus Panfae.
- L. PEDUCAEUS, Flacc. 28. eques Romanus.

- S. PEDUCAEUS, Att. 1, 4. Sexti pater.
- SEXT. PEDUCAEUS, Sext. F. Verr. 1, 7. Senator. ad Att. 7, 13. 14 & 17. Sextus *nude dicitur*. ad Div. 8, 14. absolvitur. Verr. 2, 56. praetor, censet Siciliam. Fin. 2, 18. praetor Siciliae, egregium eius facinus.
- PELEUS, Orat. 3, 15. pater Achillis.
- PELIAS Rex, ad Herenn. 2, 22. Iafon.
- PELIAS, Orat. 3, 58. Neptuni filius, Thessaliae rex, a filiabus Medae fraudibus interfectus.
- PELOPIDAE, ad Div. 7, 28. filii Polopis, *h. l. Caesariani, mali cives*.
- PELOPS, Tusc. 2, 25. equos a Neptuno obtinet.
- PELOPS, Byzantinus Romae. Att. 14, 8. *videtur negotium Byzantinorum curasse*.
- PENELOPA, N. D. 3, 22. uxor Mercurii, Panis mater.
- M. PENNUS, M. F. Brut. 28. in tribunatu agitavit C. Gracchum. pater fuit Consul cum Q. Aelio. Off. 3, 11. peregrinos exterminavit, eamque ob causam reprehenditur.
- PERDICCAS, Tusc. 5, 12. *Rex Macedoniae*, Archelai pater.
- PERICLES, Brut. 11. Xanthippi filius, Anaxagorae discipulus, doctrinam cum eloquentia forensi primus coniunxit. Orat. 2, 22. orationes eius exstiterunt Ciceronis temporibus. Off. 1, 40. collegam Sophoclem in praetura reprehendit. Orat. 4. cur ceteris oratoribus praestiterit. Off. 2, 17. reprehenditur a Demetrio Phalereo, quod tantam pecuniam in praeclara illa propylaea coniecerit. Off. 1, 30. auctoritatem summam consecutus est sine ulla hilaritate.
- PERICLES, Verr. 1, 33. Ephesius nobilis, Romam evocatur.
- PERIPATETICI, Tusc. 4, 17. & 19. &c. eorum de affectibus sententia refellitur. Off. 1, 25. laudant iracundiam, Cicerone improbante. N. D. 1, 7. Fin. 3, 2. 12. & 13. re, an verbis a Stoicis discrepent.
- PERSA, Div. 2, 37. v. *Perfes*.
- PERSA, de Div. 1, 46. catellus L. Paulli, & quo omen accipit L. Paullus.
- PERSAEUS, f. Perseus, N. D. 1, 15. Zenonis auditor.
- PERSEIS, de N. D. 3, 18. filia Persei, mater Pasiphaes.

- PERSES, Verr. 1, 2. rex Macedoniae, *Philippi II. fil. a quo Persicum bellum dicitur, quod est Macedonicum secundum*. Tusc. 5, 40. Paullum precatur, ne in triumpho ducat. N. D. 2, 2. eius victoria nuntiatur a Tyndaridis.
- PERSEUS, N. D. 2, 43. *fidus*. 3, 18. eius filia.
- C. PERSIUS, Orat. 2, 6. orator doctilimus, qui temporibus Gracchanis floruit, *vid.* Brut. 26. ei tributa est oratio, quae sub C. Fannii nomine erat. Fin. 1, 3.
- M. PERPENNA, *sive potius PERPERNA, ut habent Manutius, Graevius. nam sic in numis, & fastis Capitol.* Or. 2, 65. iudex in iudicio Aculeonis a Gratidiano accusati. *Consul a. DCLXI.* Verr. 1, 55. Censor. Q. Rosc. 1. inter iudices sedet in causa Q. Roscii comoedi.
- PESCENNIUS, ad Div. 14, 4. Ciceroni in exilio bene facit.
- M. PETILLIUS, Verr. 2, 29. eques Romanus, negotiator in conventu Syracusano.
- Q. PETILLIUS, Pro Mil. 16. iudex in Milonem.
- PETISSIUS *Urbinas*. Phil. 12, 8. bonis suis effusis ad Antonium se applicuit. *ibid.* 13, 2.
- M. PETREIUS, Sext. 5. C. Antonii legatus, Catilinam persequitur. ad Div. 16, 12. legatus Pompeii in Hispania. Att. 8, 2.
- PETRUS, Phil. 13, 15. *vid. in Paetus.*
- PHAEDRUS, Or. 1, 7. Div. 1, 3, 7. &c. Platonis Dialogus; *qui a Phaedro dicitur, quem vehementer Plato amavit.*
- PHAEDRUS, ad Div. 13, 1. Epicureus, moriens obtestatur Patronem, ne aedes Epicuri alienari sinat. M. Ciceroni puero, ut philosophus, post, Philone cognito, ut vir bonus & suavis probatur. Carus est Attico. Att. 13, 37. eius libri quidam. *Laudatur etiam* Fin. 5, 1. N. D. 1, 33. Phil. 5, 5. eius filius Lysiades.
- PHAETHON, Att. 3, 8. ad Q. Fr. 1, 4. nomen servi.
- PHALARGUS, Verrin. 5, 40. Centuripinus.
- PHALARIS, Offic. 3, 6. tyrannus. Div. 1, 23. matris fominium. Verr. 4, 33. Pif. 18. &c. eius taurus: (*a Timaeo inter fabulas relatus; male.*) Offic. 2, 7. Agrigentini in eum impetum faciunt.
- PHALEREUS, Divin. 2, 46. v. *Demetrius Phalereus.*
- PHAMEA, ad Div. 7, 24. libertus, *Tigellii avus.* Att. 9, 9. moritur. ad Div. 9, 16. Att. 13, 49.
- Cicer. Oper. Vol. XII.* * M m

- PHANIA, ad Div. 3, 1. 2, 13. libertus Appii Pulchri.
- PHARNACES, Deiot. 5. contra eum pugnat cum Caesare Deiotarus. cf. Att. 11, 20. 22. ad Div. 15, 15. *Est Mithridatis filius.*
- PHARNACES, Att. 13, 30. 44. servus librarius.
- PHEMIUS, Att. 5, 20. 21. sq. 6, 1. musicus, cornicen.
- PHERECRATES, Phthiota, Tusc. 1, 10. inducitur in Di-caearchi libro de animo.
- PHERECYDES, Tusc. 1, 16. Syrius, non Syrus, ut est in edd. plerisque. Div. 1, 50. Pythagorae magister, haula de puteo aqua terrae motum praedicit. Tusc. 1, 16. primus dixit animos esse sempiternos. Vixit regnante Ciceronis gentili Servio Tullio. *Hic est physicus Pheresydes, is, qui primus Theologus est appellatus.*
- PHERECYDES, Or. 2, 12. Historicus antiquior Herodoto; quem cave cum physico & theologo confundas. *Historicus, Atheniensis fuit, Darii Hystaspidae temporibus.*
- PHIDIAS, Or. 2, 17. Tusc. 1, 15. Or. 71. &c. signum Minervae fecit, in cuius clypeum inclusit similem speciem sui, quod nomen inscribere non liceret.
- PHIDIPPUS, Deiot. 6. medicus Deiotari.
- PHIDITIA, Tusc. 5, 34. convivia Lacedaemoniorum, de quibus v. Suidam in Lycurgo. *Probabile est verum nomen esse Philitia.*
- PHILADELPHUS, Att. 1, 11. nomen servi Attici.
- PHILADELPHUS Annius. Phil. 13, 12. praetorius, beneficio Caefaris.
- PHILARCHUS, Verr. 4, 12. Centuripinus. 5, 14. Haluntinus.
- PHYLARGYRUS, ad Div. 6, 1. libertus A. Torquati. Att. 9, 15. qui sit, non fati constat.
- PHILEROS, nomen servi. pro Corn. 1. ad Div. 9, 15.
- PHILINUS, Verr. 3, 34. Herbitensis.
- PHILIPPUS, *Alexandri pater*, Offic. 2, 14. 15. eius epistola ad filium, ut oratione multitudinem sibi conciliet, non largitionibus. 1, 26. filium superat facilitate & humanitate, a filio superatur rebus gestis & gloria. Tuscul. 5, 14. Lacedaemoniis minatur per literas. Att. 1, 16. omnia castella expugnari posse dicebat, in quae asellus auro onustus ascenderet. de Fat. 3. iubetur oraculo, cavere in capulo quadrigulas.
- PHILIPPUS, rex Macedoniae, quocum bellum Maced. 1. ge-

stum est. Invent. 1, 12. Verr. 1, 21. a Flaminio vincitur. cf. Phil. 11, 7. Agrar. 1, 19. 33. Offic. 2, 14. Antigoni filius. Filii *vocem qui non concoquebant, quod sciebant, hunc Philippum Demetrii esse, non Antigoni filium, eiecerunt: sed restituerunt post e MSS. viri docti.* Fuit autem Philippus Antigoni eius, qui *Doson dicitur, filius privignus.* Nam mortuo Demetrio, cum puer adhuc esset Philippus, tutor factus est eius Antigonus Doson. Is paulo post matrem Philippi duxit, & tutelam Philippi sapienter gessit.

PHILIPPUS, Verr. 3, 34. Herbitensis.

PHILIPPUS, Flacc. 18. Temnites.

PHILIPPUS, ad Div. 13, 28. Lacedaemonius.

L. PHILIPPUS, Q. F. e Marciis. Off. 2, 17. Q. filius. Sext. 51. vitricus Gellii, seditiosi hominis, fratris Consulibus L. Gellii. Planc. 21. in petitione tribunatus mil. repulsam tulit. Offic. 2, 21. tribunus plebis fert legem Agrariam, sed eam facile antiquari patitur. in eius suasionem quaedam nimis populariter & perniciose dixit. Muren. 17. Brut. 45. in petitione Consulatus a M. Herennio vincitur. Rabir. 7. Consul cum Sext. Iulio Caesare. Or. 1, 7. Consul tribuno M. Druso adversatur, & ab equitum partibus stat. Or. 3, 1. graviter in Senatum Consul in concione invehitur, & propterea a L. Crasso obiurgatur, referente ad senatum Druso. Dom. 32. avunculum suum Censor in recitando fenatu praeterit. Brut. 64. pro Cn. Pompeii bonis dicit fenex. Att. 8, 3. in Cinnae dominatione arma capere noluit. Manil. 21. de Cn. Pompeio dictum honorificum. Brut. 47. optimus suae aetatis Orator post L. Crassum & M. Antonium. Or. 2, 61. Offic. 1, 30. facetus. *ibid.* 2, 17. solebat gloriari, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quae amplissima putarentur. *de eo cape* Agr. 2, 16. de Or. 2, 54. Quint. 22. *vide etiam* L. Marcius.

L. PHILIPPUS, L. F. Q. N. Phil. 3, 10. vitricus Octavii. Har. Resp. 6. ad Div. 1, 9. Consul cum Cn. Lentulo Marcellino.

L. PHILIPPUS, L. F. L. N. Phil. 3, 10. provinciam sibi ab Antonio datam recusavit. Phil. 8, 9. ad Div. 12, 4. legatus a senatu Mutinam ad M. Antonium flagitiose facit. ad Att. 10, 4. 5, 12. 12, 16. 18. male Manutius hunc cum patre confundit, ut ad Phil. 3, 10.

- Q. PHILIPPUS, Balb. 11. exsul Nuceriae vixit. *An is, qui bis Consul fuit? a. DLXVII. DLXXXIV.*
- Q. PHILIPPUS, ad Div. 13, 73. 74. Proconsul vocatur. *Manutius intelligit Asiae: quod probat Graevius.*
- PHILISTUS, *Syracusus*, Div. 1, 20. 33. historicus doctus & diligens, aequalis Dionysii tyranni. Or. 2, 13. 23. familiaris Dionysii, imitatur Thucydidem. Brut. 17. non habet amatores. Br. 88. Q. Fr. 2, 13.
- PHILO, Acad. 4, 6. Clitomachi auditor. Or. 3, 28. in Academia maxime floret. Brut. 89. princeps Academiae *Quartae*. Mithridatico bello cum optimatibus Atheniensium domo fugit, & Romam venit. Ciceronem auditorem habuit. ad Div. 13, 1. ei valde probatur. Acad. 4, 4. eius libri duo. 1, 4. contra eum scribit Antiochus. Tusc. 2, 10. versibus loco utitur. ibid. 3. alio tempore philosophiam, alio rhetoricam docebat. Acad. 1, 4. magister Antiochi. Tusc. 5, 37. peregrinatur.
- PHILO, *Architectus*, Or. 1, 14. Atheniensibus armamentarium fecit, *cuius mentis frequens antiquis.*
- PHILO, ad Div. 2, 12. 8, 8. libertus M. Coelii Rufi.
- L. PHILO, *e Veturiis*. in Caecil. 19. quaestor C. Servilii. Ei negata est accusandi Servilii potestas.
- PHILOCTETES, ad Her. 4, 30. Tusc. 2, 7. *Paeantis filius, cui Hercules moriens sagittas tradidit &c.*
- PHILODAMUS, Verr. 2, 44. Opuntius.
- PHILODAMUS, Verr. 1, 25. Lampfacenorum princeps, a Verre vexatus & tandem occisus.
- PHILODEMUS, Fin. 2, 35. Epicureus, *quem nonnulli Philodamum vocant, minus recte.*
- PHILODORUS, Flacc. 22, Trallianus.
- PHILOGENES, Att. 5, 13. 6, 4. servus aut libertus Attici.
- PHILOGONUS, Q. Fr. 1, 3. libertus Q. Ciceronis.
- PHILOLAUS, Or. 3, 34. Crotoniata, Pythagoreus, Archytae discipulus.
- PHILOTES, Alabandensis, ad Div. 13, 56.
- PHILOTIMUS, Att. 2, 4. 6, 10. ad Div. 3, 9. &c. libertus Ciceronis.
- PHILOXENUS, Att. 4, 6. poeta Syracusanus, qui in lautumias coniectus est, quod Dionysii versus improbasset: educto e carcere cum alii eius versus praelecti essent,

sponte in carcerem reversus est potius, quam eos laudaret.

PHILUS, Att. 4, 16. cognomen L. Fulvii. Amic. 4. 7. 19. laudatur.

PHINTIAS, Offic. 3, 10. Pythagoreus.

PHOENIX, Or. 3, 15. comes Achillis, disertus.

PHORMIO, Or. 2, 18. Peripateticus, qui Ephesi vixit, ab Hannibale auditur & ridetur. c. 19. Phormiones *dicuntur, qui de re praeicipiant, & differunt, quam non intelligunt.*

PHORONIS, Nat. D. 3, 22. Valentis uxor, Mercurii cuiusdam mater.

PICTOR, Or. 2, 12. v. *Fabius Pictor.*

PIERIDES & PIERIAE, Nat. D. 3, 21. Musae ex Antiopa & Piero.

PIERIUS, f. PIERUS, ibid. pater Pjeridum novem ex Antiopa.

PIETAS, Div. 1, 43. eius aedes Romae.

PILIA, Att. 4, 4. &c. uxor Attici.

M. PILIUS, Att. 13, 31. ad Div. 8, 8. necessarius Attici, M. Servillum de repetundis reum facit.

Q. PILIUS, Att. 4, 17. necessarius Attici.

PILUS, ad Brutum ep. 7. affert literas Bruti in senatum.

PINARII Nattae, Div. 2, 21. nobiles. v. *L. Natta.*

T. PINARIUS, ad Div. 12, 24. Att. 6, 1. 8, 15. amicus Ciceronis.

M. PINARIUS, v. *Rufca.*

PINDARUS, poëta, Or. 1. Fin. 2, 34. &c.

PINDARUS, ad Att. 16, 1. decumanus.

T. PINNIUS, ad Div. 13, 61. Ciceronem heredem secundum & tutorem instituit.

PIPPA, Verr. 3, 33. Aeschionis uxor.

PISISTRATUS, *tyrannus*, Orat. 3, 33. homo doctus & eloquens, primus Homeri libros sic disposuit, ut nunc habemus. *Commemoratur etiam Brut. 7. Senect. 20. Att. 8, 16. Nat. D. 3, 33.*

PISO, Att. 12, 3. argentarius.

C. Calpurnius PISO, Caecin. 12. actor Aebutii contra Caecinam. Att. 1, 1. Proconf. Galliae. ibid. 1, 13. 14. pacificator Allobrogum. Flacc. 38. a Cicerone defenditur. Brut. 68. Itatarius & sermonis plenus orator. *Consul fuit cum M. Glabrione a. DCLXXXVI. Nescio an hic est ar-*

- biter in causa Q. Roscii & Fannii, Q. Rosc. 3.
- C. PISO, in Pison. 1. ad Quir. p. Red. 3. in Senat. 15. gener Ciceronis, Ponti & Bithyniae quaesturam pro focieri salute negligit. Brut. 78. ingeniosissimus, orator bonus: aliae eius laudes.
- Cn. PISO, Sull. 24. Muren. 38. in Tog. Cand. Catilinae focus, quocum caedem optimatum facere voluit.
- L. PISO, *qui primus Frugi dictus est*. Brut. 27. Verr. 3, 48. Off. 2, 21. primus legem de repetundis tulit. Censorino & Manilio Consulibus, a. DCIV. multarum legum auctor & dissuasor. Font. 13. a C. Graccho multa turpia in eum dicta. Brut. 27. Or. 2, 12. Annales scripsit & orationes. ad Div. 9, 22. ex eius Annalibus laudatur: *peni deditos esse. Consul fuit anno DCXX.*
- L. PISO, L. fil. Verr. 4, 25. Praetor in Hispania continentissimus, ibi interficitur.
- L. PISO, Verr. 4, 25. L. F. L. N. praetor fuit. & *quidem* Verr. 1, 46. cum Verre. in Caecil. 19. P. Gabinius de repetundis accusat nomine Achaiae.
- L. PISO, Caesoninus, Dom. 9. lege Clodia Macedoniam accipit. ad Div. 4, 4. C. Caesaris focier, mentionem facit in Senatu de M. Marcello. Phil. 1, 4. liberrimam orationem in senatu contra Antonium habet, sed eum pauci sequuntur. ad Div. 12, 22. non audet in Senatum venire timore Antonii. Phil. 8, 9. 10, 5. ad Div. 12, 4. legatus ad Antonium ad Mutinam, flagitiose fecit. *Hic est Gabinii in consulatu collega, de quo disce ex Or. in Sen. p. Red. 7. & tota Pisoniana. v. & Caesoninus.*
- M. PISO, Fin. 5, 1. *eius, qui sequitur, avus.*
- M. Pupius PISO, Calpurnianus, Dom. 13. adoptatur a M. Pupio. Verr. 1, 14. Quaestor L. Scipionis Asiatici, pecuniam publicam non attingit, quod a Scipionis partibus dissentiebat. Planc. 21. in aedilitate petenda repulsam fert. Flacc. 3. Hispaniae praetor. Att. 1, 13. amicus Clodii operam dat, ut Rogatio de sacris violatis antiquetur. *ibid.* 14. valde reprehenditur. *ibid.* 16. Ciceronis opera Syriam provinciam amittit, quam spe iam praeceperat. Phil. 3, 10. provinciam sibi ab Antonio attributam recusat. Or. 1, 22. eloquentiae studiosus; secum habet Staseam Peripateticum. Brut. 64. 66. qualis orator. Fin. 4, 26. Stoicos facete ridet *ibid.* 5, 1. Nat.

D. 1, 7. Peripateticus. *Itaque inducitur utroque loco explicans rationem Peripateticam de summo bono & Naturæ Deorum. De eodem intellige locum Phil. 2, 25. Cos. fuit a. CDXCII.*

PITARATUS, Fat. 9. Archon Atheniensis, sub quo Epicurus mortuus est.

PITTACUS, Sapiens, Or. 3, 15. Leg. 2, 26.

PITUANIUS, Att. 4, 15. homo pereruditus, Graecis literis deditus, familiaris Attici.

L. PLAETORIUS, Cluent 60. Senator.

M. PLAETORIUS, *M. F. Cestianus*, Font. 5. M. Fonteium accusat. Cluent. 45. Aedilis curulis cum C. Flamínio. *ibid.* 53. praetor cum Cicerone. *De hoc forte capiendum Plaetorianum incendium (h. e. damnatio) ad Att. 5, 20. quo etiam Seius ambustus est, propterea, quod de residuis in iudicium vocatus esset. Ex quo colligo, de repetundis damnatum esse Plaetorium, quod in hunc optime convenit, qui post praeturam potuit provinciam obtinuisse.*

PLAGIOSIPPUS, Herenn. 4, 31. *Variantes Lectiones in hoc nomine docent, quam in eo haeserint librarii. Interpretes quidem L. Philippum Oratorem significari putant hoc nomine.*

C. Ateius PLAGULEIUS, ad Att. 10, 8. Dom. 33. plebeius homo, e Clodianis operis.

Cn. PLANCIUS, Att. 1, 12. tribunus militum in Macedonia, C. Antonio eam obtinente. Sen. p. Red. 14. quaestor Macedoniae, provincialia ornamenta deponit, & Ciceronem tuetur. Planc. 1. reus fit de ambitu a competitore aedilitatis Laterense. *vid. argum. orat. ad Div. 4, 14. exfuli spem reditus facit Cicero. Planc. 8. familia Plancia ex Atinati municipio fuit.*

Cn. PLANCUS, Or. 2, 54. a L. Crasso defenditur. Cluent. 51. accusat M. Brutus. *sed in Cluentiano est L. Plancius. Apud Quintilianum vero 6, 3. Cn. Plancus, non C. Plancus & Plancius permutantur. De praenominibus idem intelliges ex sequentibus.*

Cn. PLANCUS, e Munatiis, L. F. ad Div. 10, 6. laudatur. *ibid.* 11. 17. eo utitur L. Plancus interprete ad Lepidum, de republ. defendenda &c. *Ad hunc scriptas putat Pighius ad a. DCCX. quo Cn. Plancus Praetor fuit, quas epistolas, quae sunt Att. 16, 16. quod inscribuntur Praetori designato. Re. Nam L. Plancus iam vivo Cae-*

sare designatus Consul erat. *Hae autem epistolae scriptae sunt post mortem Caesaris, ut ex ipsis intelligitur. sed in vulgatis inscribuntur L. Planco.*

L. PLANCUS, *L. F.* ad Div. 8, 1. a Caesare donatur magna pecunia. Phil. 3, 15. praetor Galliae transalpinæ ex lege Iulia, Consul designatus. ad Div. 10, 1. Consul designatus cum D. Bruto. *ibid.* 15. L. Antonium persequitur. *ibid.* 18. ad Lepidum se confert rogatu Latrensis. 11. Lepidi inimicus. omnia ei obsequia promittit, si remp. respicere vellet. *De hoc Planco eiusque dubia fide & inconstantia, cognosci potest ex mutuis eius & Ciceronis epistolis L. 10. ad Div. Nescio quomodo acciderit, ut in vulgatis epistolae L. 10. inscriberentur Cn. Planco. Consul dei. de fuit cum M. Lepido a DCCXI.*

L. PLANCUS, Phil. 11, 6. *vid.* T. Plancus.

T. PLANCUS Bursa, *L. F. Cn. & L. Planci frater.* Phil. 13, 12. curiam incendit post caedem P. Clodii, *cum tribunus pl. ipse esset a. DCCI. v. Argum. Asconii in Milonianam.* Phil. 11, 6. cum Antonio facit. Pollentia expellitur ab Aquila, & quidem crure fracto Phil. 6, 4. omnibus sententiis maximo plausu condemnatus, *de Vi, lege Pompeia, propter incensam curiam. cf. ad Div. 7, 2. rediit Romam; restitutus videlicet a Caesare victore ad Div. 7, 2. 12, 18. inimicissimus Ciceronis, a quo & accusatus de vi, damnatus est.* Phil. 12, 18. id agit, ut contra rempubl. restitutus esse videatur. ad Div. 9, 11. eius ignorantia literarum ridetur.

M. PLANIUS, ad Div. 9, 13. eques Romanus.

PLATO, Div. 1, 36. apes in pueri labris confident. Fin. 5, 29. Tusc. 4, 19. 25. Aegyptum & Magnam Graeciam peragravit scientiae causa. Acad. 1, 5. philosophiae Platonicae descriptio & compendium. Acad. 4, 39. in Timaeo putatur dicere, sed obscurius, nil moveri praeter terram. *ibid.* 37. ex materia factum mundum a Deo aeternum. Tusc. 1, 17. de mundo & mente sententia. N. D. 1, 12. in sententia de Deo inconstans, modo corporeum facit, modo incorporeum. *ib.* 10. rotundam figuram pulcherrimam putat. ad Div. 1, 9. iubet in republica contendere, quantum probare possis, sine vi &c. Leg. 3, 15. mutatis musicorum cantibus, mutari civitatis statum putat. Or. 2. quid de ideis statuatur. Or. 1, 11. oratorem a reip. gubernaculis removet. Tusc. 2, 11. poetas

- e civitate sua eiicit. Att. 7, 12. eius numerus obscurus. Or. 20. eius dictio cur nonnullis poëma videatur. Off. 1, 44. Dionem Syracusium instituit. Att. 13, 21. libri eius ab Hermodoro vulgantur. Kabir. Post. 9. eius periculum apud Dionysium.
- PLATO, Sardinianus, ad Q. Fr. 1, 2. 4. Epicureus.
- PLATOR, Pifor. 34. Har. Resp. 16. Dyrhachinus, a L. Pifone venis incisis interfectus, accepta a Dyrhachinis pecunia. *Nobiles in Macedonia platores. Inter duces Philippi regis est Plator.*
- A. PLAUTIUS, ad Div. 13, 29. Praetor Bithyniae & Ponti. *v. DCCV. Caesare II. Consule.*
- PLAUTUS, Poëta, Offic. 1, 29. ad iocandum urbane & ingeniose aptus. Brut. 15. quando mortuus sit.
- PLAUTUS, Att. 1, 16. iudex in iudicio Clodii de sacris violatis rei, absolvit Clodium. *Videtur non verum sed fictum ad contumeliam nomen esse. Forte ita appellat Lentulum Crus, quem inter iudices constat fuisse, qui Clodium absolverunt.*
- PLEURATES, Pif. 34. Macedo, Platoris, de quo ante, comes, cum eo interfectus iussu Pifonis.
- A. PLOTIUS *Silvanus*, Planc. 7. Aedilitatem cum Cn. Plancio petit. Att. 5, 15. praetor, *Marcello & Sulpicio Coss. Forte idem est cum eo, qui paulo post Bithyniam obtinuit. v. A. Plautius.*
- C. PLOTIUS, Flacc. 21. Senator, Legatus in Asia fuit.
- C. PLOTIUS, Fin. 2, 18. Nursinus, eques Romanus.
- L. PLOTIUS, Arch. 9. poëta C. Mario iucundus.
- POLA, *Servius*, ad Div. 8, 12. accusator.
- POLEAS, Verr. 4, 42. Tyndaritanus.
- POLEMARCHUS, Verr. 3, 23. Murgentinus.
- POLEMO, Acad. 1, 10. Academiae veteris philosophus, in disciplina Platonica nil mutat. Or. 3, 18. Xenocratis auditor, nil ab Aristotele dissensit. Acad. 4, 42. eius scripta. de Fin. 4, 6. summum bonum putat, secundum naturam vivere.
- POLEMOCRATES, Flacc. 30. Apollonidiensis.
- POLES, Flacc. 18. Temnites.
- POLES, Leg. 2, 13. augur. *sed Davifiana habet Polyidus Polles quidam commemoratur apud Suidam in ΠΟΛΛΗΣ.*
- POLLA, ad Div. 11, 7. est Valeria Paulla, D. Bruti uxor.

- POLLEX, ad Div. 15, 6. Att. 8, 5. 11, 4. *servus Cicero-
nis. Sed Graevius legit Pollux.*
- POLLIO, ad Div. 1, 6. 9, 25. 11, 9. &c. *cognomen Af-
nii, de quo supra.*
- POLLUX, Div. 1, 43. eius aedes Tusculi. *ibid.* 34. eius
stella aurea Delphis posita.
- POLYAENUS, Fin. 1, 5. Acad. 4, 33. Geometra insignis,
Epicuri familiaris, Epicuro assensus est, totam Geome-
triam falsam esse.
- POLYBIUS, ad Div. 5, 12. Numanticum bellum scripsit.
cf. Offic. 3, 32. Att. 13, 30.
- POLYCHARMUS, Att. 5, 11. praetor Atheniensem,
- POLYCLETUS, Verr. 4, 3. nobilis statuarius. Or. 2, 16.
Herculem finxit. Brut. 86. eius Doryphorus. Tusc. 1,
2. pictor & statuarius.
- POLYCRATES *Samius*, Fin. 5, 30. nihil adversi expertus
est, nisi quod annulum amisit.
- POLYDORUS, Or. 3, 58. Priami ex Hecuba minimus
filius.
- POLYGNOTUS, Brut. 18. pictor, *Thasius, vixit circa O-
lymp. XC. in superciliis pingendis excelluit.*
- POLYIDUS, Div. 1, 40. Corinthius, augur, filio mortem
praedicat.
- POLYPHEMUS, Tusc. 5, 39. Cyclops Siculus.
- POMPEIA, ad Div. 5, 11. P. Vatinii uxor.
- POMPEII, Parcennii, Verr. 4, 11. Mamertini, civitate do-
nati.
- POMPEIUS Phrygio, Or. 2, 70. homo dives, cuius heres
Scaurus fuit.
- POMPEIUS Vindullus, Att. 6, 1. *videtur Pompeii M. li-
bertus esse.*
- A. POMPEIUS, *Bithynicus, v. Bithynicus.*
- Cn. POMPEIUS Basiliscus, Verr. 4, 11. Mamertinus, a
Cn. Pompeio civitate donatus.
- Cn. POMPEIUS Philo. Verr. 4, 22. Tyndaritanus.
- Cn. POMPEIUS Theodorus, Verr. 2, 42. Siculus.
- Cn. POMPEIUS *Sirabo, Sext. fil.* in Caecil. 19. T. Albu-
cium, cuius quaestor fuerat in Sardinia, accusare vult,
sed ei non permittitur. Verr. 3, 16. praetor Siciliae. Font.
15. Balb. 22. bellum sociale gerit, *in Consulatu a. DCLXIV.
& triumphat.* Phil. 12. 11. In eius exercitu tiro fuit Ci-

cero. Brut. 47. mediocris orator. Cornel. 1. homo diis nobilitatique inuisus. causam lege Varia dixit.

Cn. POMPEIUS *Magnus*, Cn. F. Sext. N. Act. 1. in Verr. 10. ludos votivos dat. Manil. 4. bellum Sertorianum conficit. Verr. 5, 2. dux contra fugitivos in Sicilia. Act. 1. in Verr. 15. de potestate tribunitia restituenda fert. *pr. Manilia Leg. tot. eum omnes perfecti Imperatoris numeros implere ostenditur, & de rebus gestis eius agitur.* Lege Manilia ipsi bellum Mithridaticum committitur. Sext. 27. eius in Tigranem lenitas. Flacc. 28. Hierosolymis captis nil ex fano attigit. Att. 1, 14. prima redeuntis e bello Mithridatico concio nemini probatur. *ibid.* 12. eius divortium eum Mucia probatur. *ibid.* 19. ad rogationem Flavii agrariam incumbit. Phil. 2, 10. eum a coniunctione cum Caesare revocat Cicero. Att. 2, 16. dicit se Caesaris leges probare, actiones ipsum praestare oportere. *ib.* 19. laceratur edictis Bibuli. *ibid.* 1, 16. a plebe Cneus Cicero dicitur, quod eum nimis diligeret. *ibid.* 14. laudibus Ciceronis invidet. 2, 3. Epicrates dicitur. 2, 17. Alabarches vocatur. 2, 9. Hierosolymarius. 2, 12. Quindecimvir. Har. Resp. 23. a Clodio vituperatur ad populum. Toto paene tribunatu eius publico caruit. Quir. p. Red. eius in Cicerone revocando insignis opera. ad Div. 1, 1. creditur Ptolemaeum reducere velle. *ibid.* 8. Milonem defendens convicio populi iactatur. Offic. 2, 16. magnificentissima munera eius in secundo Consulatu. ad Div. 7, 1. eius ludi magnifici, in dedicatione theatri dati, describuntur & contemnuntur. Off. 2, 17. eius theatra, porticus, templa reprehenduntur. ad Div. 8, 11. eius secundus Consulatus exagitur a C. Curione, trib. pl. Att. 6, 1. Dom. 7. ei Ciceronis sententia res frumentaria committitur cum imperio. ad Div. 8, 8. de provinciis Caesaris statuere non vult. Att. 10, 8. Themistocleo consilio utitur. ad Div. 8, 13. stomacho ita fastidioso & languente est, ut, quod sibi placeat, reperire non possit. Attic. 7, 11. reprehenditur, quod Caesare adveniente urbem reliquerit. ad Div. 4, 7. copiae eius & genus exercitus non probantur M. Marcello & Ciceroni. Att. 8, 2. *initio belli Civilis* nil agit sapienter & fortiter, omnia contra Ciceronis consilium. Caesarem aluit, auxit & armavit. Att. 9, 13. de pace mittit ad Caesarem. Tusc. 3, 26. fuga post pugnam Pharsalicam. ad Div. 12, 14.

- in fuga non recipitur a Rhodiis. Div. 2, 9. in solitudine Aegyptiorum trucidatur, & *quidem ad montem Casium, ubi eius tumulus fuit.* Div. 1, 14. multa cum fefellerunt. Phil. 2, 42. eius domus & horti ad Antonium venere. Brut. 68. maiorem dicendi gloriam consecutus esset, nisi gloriae cupido eum ad res bellicas abstraxisset. Offic. 1, 22. frustra se tertio triumphaturum dicit, nisi Ciceronis beneficio triumpharet. &c. Milon. 25. Magnus vocatur.
- Cn. POMPEIUS, *alter Magni fil.* Att. 12. Phil. 13, 4. per Lepidum adducitur ad pacem.
- Q. POMPEIUS, Auli (*tibicinis*) F. Brut. 68. Bithynicus dictus est, *quod cognomen familiae mansit. Fuit Consul a. U. DCXII. de filio A. Pompeio Bithynico v. in Bithynico.* biennio maior Cicerone. doctus, laboriosus, actione parum iucunda.
- Q. POMPEIUS *Nepos*, A. F. Brut. 25. Muren. 7. Verr. 5, 70. homo novus, summos honores consecutus est. Fin. 2, 17. Off. 3, 30. infitiatum Numantinum foedus, *quod iniussu senatus populi que fecerat anno DCXIII. post Consulatum anno ante gestum.* Brut. 76. Censor cum Metello Macedonico. Font. 7. a Caepionibus accusatus absolvitur. Amic. 21. ab eo capitali odio, C. Laelii causa, diffidet P. Scipio Afr. *quod cum promississet Scipioni, se C. Laelii petitionem Consulatus adiuturum, semetipsum Consulem fecerat. ex quo etiam intelligitur, hunc Pompeium tibicinis filium fuisse.*
- Q. POMPEIUS, Q. F. A. N. Rufus. Or. 1, 37. praetor urbanus a. DCLXIII. familiaris Crassi & Antonii. Agr. 1, 15. Consul cum L. Sulla, anno DCLXV. Amic. 1. capitali odio a P. Sulpicio trib. pl. eiusdem anni diffidet, (*a cuius emissariis etiam filius eius interfectus est.*) cum ante amicissimi fuissent. Brut. 56. orationibus Aelii utitur.
- Q. POMPEIUS Rufus, *huius Quinti, Q. F. A. Nepotis, nepos ex L. Sullae filia, eius Q. Pompeii fil. quem a Sulpicii emissariis interfectum diximus.* Sull. 19. Att. 4, 16. Q. Fr. 3, 2. Messalam tribunus pleb. a. DCC. & DCCI. reum de ambitu facit. ad Div. 8, 1. inimicus Ciceronis, *qui in causa Milonis diem dicere Ciceroni voluit. v. argum. Milon. Pediani.* unde fama orta est, Ciceronem itinere in Cili-
ciam ab eo exsule interfectum esse. Quod comitiis Cons. perpetuo obnuntiaret, in carcerem coniectum commemorat Dio Cassius. Anno post tribunatum de vi condemnatus est cum T.

Planco. ad Div. 8, 1. Baulis exfulat, in summa paupertate, qua cum *M. Coelius idem*, qui ante accusaverat, liberat, cogendo matrem *Corneliam*, ut praedia fidei suae commissa redderet. usque eo embaeneticam facit, ut ego misereretur eius esurie.

Q. POMPEIUS, *Sext. F.* ad Div. 13, 49. Curio commendatur.

SEXT. POMPEIUS, *S. F. Cn. Strabonis Fr.* Brut. 47. summus Ictus, geometra & Stoicus. cf. Or. 1, 15. 3, 21. Offic. 1, 6. Phil. 12, 11.

S. POMPEIUS, *Cn. Magni fil.* Att. 12, 37. fugit in Hispaniam citeriorem. ad Div. 11, 1. nuntio de Caesaris morte firmior futurus putatur. Phil. 13, 6. Massiliae versatur, ac Mutinam ire cum exercitu timet, propter veteranorum odium, Phil. 5, 15. a *M. Lepido* civitati restituitur.

P. POMPEIUS Chlorus. Verr. 2, 8. civis Rom. de conventu Mamertino.

POMPILIUS, Offic. 1, 11. Imperator, in cuius exercitu tiro fuit *Catonis Censorii filius*. Sed alii hic legunt: *Popilius*, quam lectionem recepit *Graevius*, & capiunt aut de *C. Popilio Laenate*, qui Consul fuit belli *Maced. II.* anno primo, aut de *M. Popilio*, qui *Liguriam* biennio ante bellum *Maced. II.* obtinuit, & ibi bene res gessit. *Manutius pater* autem legebat: *Paullus Aemilius*, quod probat *fil. Aldus*.

POMPILII, Petit. Conf. 3. amici *Catilinae*.

POMPONIA, Att. 1, 5. soror *Attici*.

C. POMPONIUS, Brut. 49. 57. 62. Or. 3, 13. qualis orator fuerit. Brut. 90. bello civili *Sullano* interiit.

M. POMPONIUS, Offic. 3, 31. *L. Manlio Dictatori*, Torquati patri diem dicit, sed actionem abiicit, iure iurando motus, quod filio coactus dederat.

M. POMPONIUS, Div. 2, 29. Ad eum *C. Gracchus* librum scripsisse, ex h. l. colligi potest. *Plutarchus* in *Gracchis p. 842.* fidissimum *Gracchi* huius amicum fuisse dicit *Pomponium*, qui eum revocavit, cum sibi manus offerre vellet.

M. POMPONIUS, *Dionysius*, Att. 4, 15. libertus, iunctus ex *Attico* & *Cicerone*.

T. POMPONIUS, ad Div. 5, 4. &c. est *Atticus*.

C. POMTINUS, *Catil.* 3, 2. *Flacc.* 40. praetor *Consule Cicerone*. *Prov. Conf.* 13. *Allobroges* ex praetura vincit. Att. 4, 16. Q. Fr. 3, 4. triumphum petit ex *Allobrogibus*

- victis, quem tandem per S. Galbam impetravit.* Pis. 24. necessarius Ciceronis. ad Div. 2, 15. 3, 3. 15, 4. legatus Ciceronis in Cilicia. Att. 6, 3. vitia eius. *In huius nominis orthographia magna est varietas in Gronoviana & Graeviana.* de prov. Conf. 13. *scribitur Pontinius, quae scriptura etiam in Fastis occurrit.* Pomptinius. ad Div. 2, 15. Att. 5, 1. Pomtinus. Catil. 3, 2. Pomtinus &c. eadem varietas est in edd. pr.
- PONTIANUS, Att. 12, 44.
- PONTIDIA, Att. 5, 21. 6, 1.
- M. PONTIDIUS, Or. 2, 67. Brut. 70. Arpinas, vehemens orator & volubilis, sed nimis stomachosus.
- PONTINIUS, v. Pomtinus.
- C. PONTIUS Samnis. Offic. 2, 21. *Est imperator Samnitium, cuius ductu Romani coacti sunt foedus Caudinum facere.*
- L. PONTIUS Aquila. ad Div. 10, 33. legatus D. Bruti perit ad Mutinam. Att. 5, 2. 3. 4. eius villa in Trebulano. *Fuit de percussoribus Caesaris, cuius mentio etiam Att. 1, 1. Phil. 13, 2. vid. etiam Aquila.*
- T. PONTIUS, Fin. 1, 3. Senect. 10. Centurio, robore insignis.
- PONTIUS Titinianus. Att. 9, 19. a Pompeianis partibus ad Caesarianas transit.
- POPILIA gens. Leg. 2, 22.
- POPILIA, Or. 2, 2. mater Q. Catuli, cui primae mulieri hoc contigit, ut publice laudaretur mortua. *Laudavit autem filius.*
- C. POPILIUS, P. F. is, qui Consul bis fuit. a. DLXXXIII. DXCV. Phil. 8, 8. ad Antiochum M. regem Alexandriam obsidentem mittitur.
- C. POPILLIUS, Laenas, C. F. C. N. ad Her. 1, 15. a Gallis obsidetur, ita discedit, ut impedimenta relinqueret, exercitum educeret, cum legatus esset L. Cassii Cos. a DCXLVI. Leg. 3, 16. a Coelio legis tabellariae auctore opprimitur. v. C. Laenas & infra, P. Popillius C. F.
- C. POPILLIUS, P. F. eius scilicet, qui a Graccho eiectus est. Brut. 25. non indifertus. *Hunc autem, aut filium puto esse eum,* qui Act. 1. in Verr. 1, 13. de peculatu damnatus dicitur. *Hotomannus refert ad P. Popilium, de*

- quo in Cluentiana. Male. Is de ambitu damnatus est, non de peculatu.*
- L. POPILLIUS, Cluent. 47. iudex in iudicio Iuniano. *Sed mihi dubium non est, quin sit P. Popillius legendum, ut est c. 36.*
- M. POPILLIUS, M. F. Laenas, Br. 14. Consul, a. CCCXCIV. Flamen Carmentalis, seditionem auctoritate & oratione sedat. unde Laenas dictus sit?
- P. POPILLIUS, C. F. P. N. Verr. 4, 50. P. Rupilii collega in Consulatu, a. DCXXI. Cluent. 35. Dom. 31. a C. Graccho lege lata in exilium mittitur. Quir. p. Red. 3. Sen. p. R. 15. Brut. 34. restituitur rogatione L. Bestiae trib. pl. Brut. 25. non indifertus. *Hunc putarunt Viri docti quidam intelligi pro Balbo c. 11. ibique pro C. Laenas esse legendum P. Laenas, ut habet Manutius, in primis cum de C. Popillii exilio nil ipsis constaret. Neque absurda est ista coniectura. Nam P. & C. in Popilliis, atque eodem hoc confundi ex Cluent. 35. intelligitur, ubi olim C. legebatur pro P. Neque tamen C. reiecerim. Potest enim intelligi de eo, qui a Caelio oppressus est, & sine dubio exsulavit. vid. C. Popillius C. F.*
- P. POPILLIUS, Cluent. 36. reus de ambitu, damnatur.
- PORCIA, Att. 15, 11. M. Catonis soror, Domitii Ahenobarbi uxor. *ibid.* 13, 37. 48. eius laudatio.
- PORCINA, Herenn. 4, 5. orator. *est C. Aemilius Porcina.*
- FORCIUS, Font. 5. de cohorte M. Fonteii, aut portitor.
- L. PORCIUS Licinus. Brut. 15. Consul cum P. Claudio, ann. DLXIX. *Licinus scribendum esse, non Licinius, recte monent Viri docti.*
- L. PORCIUS Nafica, Or. 2, 64. eius facetum responsum Catoni Censori datum.
- PORSENA, Sext. 21. eum interficere conatur Q. Mucius.
- PORTUNUS, Nat. D. 2, 26. *Dens, a portu dictus.*
- POSIDES Matro, Solentinus. Verr. 2, 42.
- POSIDONIUS, Offic. 3, 2. Panaetii discipulus. Att. 2, 1. commentariis Ciceronis Graecis de Consulatu suo absterretur a scribendo de eodem. Tusc. 2, 24. dolores fortiter fert. Nat. D. 1, 42. liber V de natura deorum. Div. 1, 3. quinque libros de Divinatione edidit. *ibid.* 2, 21. prognosticorum causas persequitur. *ibid.* 2, 15. statuit homines ad hostias deduci vi quadam sentiente & divina per totum mundum fusa. *ibid.* 1, 30. 2, 15.

- morientes divinare putat. Nat. D. 2, 34. eius sphaera.
ibid. 1, 3. instituit Ciceronem. Att. 2, 1. Rhodi vivit.
 Fat. 3. eius sententia de fato reprehenditur.
- POSSIDORUS, Verr. 3, 42. legatus Thermitanorum.
- POSTUMIA, ad Div. 4, 2. Att. 5, 20. 21. Servii Sulpi-
 cii uxor.
- POSTUMIUS, ad Div. 6, 12. Caesaris familiarissimus.
 Att. 5, 21. 15, 2. procurator ludorum Octavii, *sed ibi*
Postumus dicitur.
- POSTUMIUS Cominius, Balb. 23. Consul Sp. Cassio a.
 CCLX.
- P. POSTUMIUS, Fin. 2, 22. homo voluptuosissimus. *Da-*
visius recepit ex emendatione Scaligeri C. Hirrius Postumius.
- A. POSTUMIUS *Albinus*, Verr. 1, 41. Censor cum Q.
 Fulvio a. DLXXIX.
- A. POSTUMIUS, Nat. D. 2, 2. Dictator in bello cum
 Tufculanis, a. CCLVII. *quo anno & Consul cum T. Vir-*
ginio fuit.
- C. POSTUMIUS, Div. 1, 23. haruspex.
- Cn. POSTUMIUS, Verr. 1, 39. Civis Rom. qui Verris pe-
 cunias extraordinarias tractavit. *vid. Curtius.*
- Cn. POSTUMIUS, Muren. 27. subscriptor Sulpicii con-
 tra Murenam, praeturam petit Cicerone Consule.
- M. POSTUMIUS, Verr. 2, 18. quaestor Verris.
- P. POSTUMIUS Tubertus, Leg. 2, 23. *v. Tubertus.*
- P. POSTUMIUS, ad Div. 4, 12. familiaris M. Marcelli.
- Q. POSTUMIUS, Verr. 1, 39. Civis Rom. qui Verris pe-
 cunias extraordinarias tractabat. *v. Curtius.*
- Q. POSTUMIUS, Dom. 44. *f. potius, ut est in prima Ma-*
nutiana & Graeviana, Q. Seius Postumus.
- SP. POSTUMIUS, Sen. 12. Consul cum T. Veturio, a.
 CCCCXIX.
- T. POSTUMIUS, Brut. 77. bonus orator, bellator acer-
 rimus, iuris publici peritissimus. *Praetor fuit, a. DCXCVI.*
v. Postumus.
- POSTUMULENUS, ad Div. 6, 10. cognomen familiae
 Romanae.
- POSTUMUS, Att. 7, 16. ei Sicilia decernitur a Senatu
 initio belli civilis.
- POSTUMUS, *cognomen Rabiriorum, Curtiorum. &c.*
- POTAMO, in Caecil. 9. scriba Q. Caecilii quaestoris in
 Sicilia.

- P. POTITIUS, Verr. 1, 51. Senator.
- PRAECILIUS, ad Div. 13, 15. pater & filius.
- PRAXITELES, de Div. 1, 36. caelator. *ubi tamen Winkelmanno, Hist. artium p. 343. legendum videtur Pafiteles. ibid. 2, 24. Praxitelia capita. laudatur praeterea ad Herenn. 4, 6. Verr. 4, 2. &c.*
- PRECIANUS, ad Div. 7, 8. Ictus, *apud Caesarem gratiofus & Ciceronis amicus. Nomen indicat e gente Precii in aliam transisse adoptione.*
- L. PRETIUS, Verr. 5, 62. eques Rom. negotiator Panormitanus.
- PROCILIUS, Att. 4, 15. 16. reus condemnatur. *Idem memoratur ad. Q. Fr. 2, 8. Fuit quaestor a. DCXCII. tribunus pleb. a. DCXCVII.*
- PROCILIUS, Att. 2, 2. *Historicus, qui multa scripsit, & Attico in pretio fuit. Ei Cicero praefert Dicaearchum; ex quo colligas, eum Geographica scripsisse.*
- PROCLES, Div. 12, 43. Eurysthenis frater geminus, rex Lacedaemoniorum.
- PROCLUS Iulius, Leg. 1, 1. ei Romulus apparet, & se Quirinum nominari iubet.
- PROCYON, Nat. D. 2, 44. fidus.
- PRODICUS Chius, Nat. D. 1, 42. sententia de diis. Deos tollit. *Pro Chius, edidimus cum Davistio Ceus. Or. 3, 32. de natura rerum scripsit. de Hercule Prodicio v. in Hercules.*
- PROMETHEUS, ad Herenn. 4, 6.
- SEXT. PROPERTIUS, Dom. 19. *Propertii sunt gentis Aureliae.*
- PROTAGORAS, Nat. D. 1, 23. Abderites, Athenis eicitur, & libri eius comburuntur. Brut. 12. locos communes scripsit, & rerum singularum laudationes vituperationesque. Or. 3, 32. de natura rerum scripsit. Nat. D. 1, 1. de diis dubitat.
- PROTOGENES, Att. 2, 21. Ialysum fecit. Brut. 18. pictor. *Cauneus, circa Olymp. CXII. floruit.*
- PROTOGENES, ad Div. 7, 1. M. Marii lector.
- PRUSIAS, *Rex Bithyniae.* Div. 2, 24. apud eum Hannibal exfulat. Negat se audere, quod exta prohibeant.
- PSEUDOPHILIPPUS, Agr. 2, 33. *quocum bellum Macedonic. III. gestum est.*
- PTOLEMAEUS, *Lagi fil.* Div. 2, 66. Dux Alexandri, *ve-*
Cicer. Oper. Vol. XII. N n

- nenato telo ictus, cum ex doloribus moreretur, radice Alexandro somno oblata servatur.
- PTOLEMAEUS, Offic. 2, 23. Alexandrinus hospes Arati Sicyonii. *Exrex Philadelphus.*
- PTOLEMAEUS, Dom. 7. rex Cyprî, regis Alexandrini, frater minor, lege Clodia per Catonem regno eiicitur. Flacc. 13. Sext. 25.
- PTOLEMAEUS, Tuscul. 5, 34. laudat cibarium panem. *Rex Aegypti, nescio qui.*
- PTOLEMAEUS *Auletes*, Rab. Post. 2. regno pellitur. pecunias sinit a Rabirio Postumo. ad Div. 1, 1. sqq. ab Alexandrinis regno pulsus, a Senatu R. restitutionem in regnum petit. Cui id negotii detur magna conversia fuit. Q. Fr. 2, 10. eius lectica Aniciana.
- Q. PUBLICENUS, Q. Fr. 1, 2. 4. Ei statua decernitur in Asia. Dignus honore illo. Sed videtur scriptura vitiosa esse. nam hoc nomen latinum non est, saltem non gentis nobilis.
- PUBLICIUS, Div. 1, 50. vates.
- PUBLICIUS, Catil. 2, 2. focus Catilinae.
- C. PUBLICIUS, Or. 2, 67. eius dictum de P. Mummio.
- Cn. PUBLICIUS, Menander, Balb. 11. Graecus, libertinus, qui cum legatis Romanis in Graeciam missus est, lege lata ita civitatem habuit, ut civis esset, si donum redisset, & inde Romam revertisset.
- L. PUBLICIUS, Quint. 6. venalitiarius, f. mango.
- Q. PUBLICIUS, Clu. 15. praetor.
- PUBLILIA, Att. 12, 32. Ciceronis post Terentiam uxor.
- PUBLILIUS, Att. 12, 7. focer Ciceronis, & Publiliae pater, vel frater.
- PUBLIUS *Syrus*, ad Div. 12, 18. minus. Att. 14, 2.
- PUBLIUS, ad Div. 16, 22. *quidam de Clodio intelligunt, sed relictus Corradus, de creditore Ciceronis, in quo iocus est: sed Att. 2, 7. est Clodius.*
- PULCHELLUS, Att. 2, 1. &c. Clodius.
- PULLUS Numitorius, Fin. 5, 22. Fregellas prodidit.
- Cn. PUPIUS, ad Div. 13, 9. in operis societatis Bithynicae.
- M. PUPIUS, Dom. 13. adoptat Pisonem.
- PYLADES, Fin. 2, 24. amicus Orestae, a quo c. 26. Pyladea amicitia.
- PYRRHO, Fin. 2, 11. 13. Offic. 1, 2. de summo bono sententia. Tusc. 2, 6. sententia de dolore. Fin. 4, 16. virtus. *ab eo dicitur Pyrrhonii.* Or. 3, 17.

PYRRHUS, Div. 2, 56. Aeacides. ~~ad~~ Div. 9, 25. eius libri de re militari. Muren. 14. de eo triumphat M. Curius. Offic. 2, 7. ad eum Macedones universi se conferunt, Demetrio relicto. ad Div. 5, 12. bellum Pyrrhi scripsit Timaeus. Parad. 6. Fabricio pecuniam frustra offert. Amic. 8. ab eo propter probitatem non alieni sunt Rom. animi. Sen. 6. a foedere cum Pyrrho abstrahit Romanos Appius Caecus.

PYTHAGORAS, Tusc. 1, 16. Pherecydis discipulus. Or. 2, 33. Tusc. 4, 1. iunior est Numa Pompilio. Fin. 5, 29. Tusc. 4, 19. 25. Aegyptum peragravit, & Magos Persarum adiit. Acad. 4, 37. ex numeris & Mathematicorum initiis omnia esse putat. Nat. D. 1, 11. Deum esse animum per mundum permeantem eiusque particulas animos nostros. *ibid.* 3, 11. ad harmoniam canere mundum statuit. Divin. 1, 3. magnam auctoritatem tribuit divinationi. Offic. 1, 17. ultimum in amicitia putat, ut fiat unus e pluribus. Tusc. 1. 25. summam sapientiae credit fuisse, imponere rebus nomina. Offic. 1, 30. sine ulla hilaritate summam auctoritatem consequitur. Tusc. 5, 3. cum Leonte de philosophia sermo. Nat. D. 3, 36. Musis bovem immolavit, *invento theoremate de ratione quadrati subtensae in triangulo reclinato ad quadrata reliquorum laterum. Sic etiam tradit Vitruv. 9, 2. alii autem hecatomben immolatam dicunt.* Fin. 5, 2. Metaponti moritur. &c. Tusc. 4, 1. eius philosophiae Romae vestigia.

PYTHAGOREI, Div. 1, 30. quare fabis abstinerint. Tusc. 1, 16. sententiarum suarum rationem reddere non solent; ab iis Plato sententiam de animorum immortalitate hausit. *ibid.* 5, 39. 4, 2. fidibus utuntur & cantu. Nat. D. 1, 5. eorum, Ipse dixit. de Senect. 11. vesperi commemorant, quid interdum egerint, audierint, dixerint. &c.

PYTHIA, Divin. 1, 19. 36. eam terrae vis concitabat.

PYTHIUS, Offic. 3, 14. argentarius Syracusanus, Canium equitem R. circumvenit.

PYTHODORUS, Flacc. 22. Trallianus.

Q.

QUERELAE, ad Div. 6, 6. liber Caecinae, laudatur.

QUINQUATRUS, ad Div. 2, 12. 12, 25. *solemnia in honorem Minervae, maiora mense Martio, minora Idibus Iunii.*

- C. QUINTILIUS, Cluent. 62. eques Roman. in agro Falerno.
- P. QUINTILIUS Varus, Quint. 17. *Iuris civilis peritus fuit, ut ceteri, quibus iungitur. Pighius ad a. DCLX. putat esse eum, qui in Cluentiana commemoratur. v. in P. Quintius Varus.*
- SEXT. QUINTILIUS, p. Red. in Senat. 9. praetor *Lentulo Spinthere consule.*
- C. QUINTIUS, Quint. 3. & 49. *frater P. Quintii, pro quo est oratio.*
- L. QUINTIUS, Cluent 27. Tribun. pl. *L. Lucullo & M. Cotta Coss. a. U. DCLXXIX.* patronus Oppianici, qui concionibus invidiam iudicio Iuniano conflavit. Brut. 62. in concionibus turbulentus. *idem videtur, qui Att. 7, 9. appellatur familiaris Ciceronis.*
- L. QUINTIUS Cincinnatus, Senect. 16. aranti nuntiatur, eum dictatorem esse factum. Eius iussu magister equitum C. Servilius Sp. Melium interficit.
- Num. QUINTIUS, Sext. 38. tribunus plebis Clodianarum partium, Lentulo Spinthere Cof. una cum Attilio Serano ibid. 33. eum omnes irridendi causa Gracchum vocabant: *vel quod popularis videri vellet, vel quod filius Gracchi infitivi.*
- P. QUINTIUS Varus, Cluent. 19. homo summa religione & auctoritate. *Sed Lambinus, Merula aliique volunt legi: Quintilius. Etiam Pighius ad a. DCLX. hunc locum refert ad Quintilium, de quo supra. Varus est cognomen Quintiliorum, non Quintiorum. Sed Codd. nil variant.*
- P. QUINTIUS, *pro quo est oratio, ex qua de eo cognosci potest.*
- T. QUINTIUS Flamininus, Att. 12, 5. Consul cum M. Acilio, a. U. DCIII.
- QUINTIUS Gallus, ad Div. 13, 43. nonnullis etiam: Gallius. *Videtur legatus aut praefectus Q. Philippi Asiae proconsulis. conf. 73. & 74. Nam ei commendatur, qui negotiatur Philomelii, quod est oppidum magnae Phrygiae, conf. ep. 49.*
- QUIRINUS, Offic. 3, 10. Romulus. Att. 12, 45. 13, 28. *Quirino οὐρναος Caesar.*
- QUIRINALIA, ad Q. Fr. 2, 3. 13. *Solemnia in honorem Romuli.*

R.

- RABIRIUS, Acad. 1, 1. malus auctor philosophiae Latinus. *Ab hoc sine dubio diversus est praestans poeta C. Rabirius, qui etiam Ovidio laudatur: magni Rabirii oris.*
- C. RABIRIUS, Rabir. Perd. 2. Saturninum trib. pl. interfecisse dicit Labienus, & propterea accusat. Pison. 2. a Cicerone defenditur. Att. 1, 6. domum Neapoli habet, vendit.
- C. RABIRIUS, Postum. 1. eques Rom. filius C. Curtii naturalis, Rabirius per adoptionem. Accusatus de residuis, damnato Gabinio, a Cicerone defenditur.
- L. RABIUS, Verr. 1, 34. *Marianus, transfugit ad Mithridatem. ab eo cum L. Magio mittitur ad Sertorium. prodito deinde Mithridate, ad Romanos rediit, & Romae & Myndi habitavit. Asconius habet Phanius: unde Fannius edidit P. Manutius. alii Fabius.*
- RABOCENTUS, Pison. 31. Bessicae gentis princeps, a L. Pisone securi percussus est.
- L. RABONIUS, Verr. 1, 50. aedis Castoris facta tecta tuetur. &c.
- L. RACILIUS, Ver. 2, 12. ad Div. 1, 7. Tribunus plebis Marcellino & Philippo Coss. cf. ad Q. Fr. 2, 1.
- RARIUS, vel RANIUS, Att. 12, 21. *forfan libertus aut servus Bruti. Ranii nomen occurrit in lapide apud Gruterum.*
- REBILUS, vide T. Caninius Rebilus.
- REGILLUS, cognomen Aemiliorum. Att. 12, 24. filius Lepidi, qui cum Qu. Catulo consul fuit, a. DCLXXV.
- REGINUS, Att. 10, 13. mari infero praefectus. a partibus Pompeianorum est. *Corrado videtur esse L. Minutius Basilus.*
- L. REGULUS, ad Div. 13, 60. e Livineis: (unde eius libertus Trypho L. Livineius dicitur) familiarissimus Ciceronis.
- M. REGULUS, Off. 1, 13. Punico bello primo captus a Poenis de commutandis captivis Romam mittitur. Pison. 19. eius supplicium. Att. 3, 17. & cf. M. Attilius.
- REMUS, Div. 1, 47. auspiciam capit. 2, 20. cum fratre Romulo & altrice bellua vi fulminis ictus concidit.
- REMORA, Divin. 1, 47. dubitant Romulus & Remus, urbem ab se conditam Romam, an Remoram appellent.
- Q. REX, ad Div. 13, 51. e familia Marcia, qui in causa

- Pompeii fuerat. *Videtur magistratus in Sicilia fuisse, quia ei Melitenfis homo commendatur. Sed Orat. 2, 29. est Consul a. U. DCXXXVI. quem defendit Antonius.*
- RHINTON, Att. 1, 20. poeta Comicus Tarentinus.
- RHODO, ad Div. 2, 18. amicus Q. Thermi.
- ROMULUS, Divin. 2, 20. cum fratre Remo & altrice bellua vi fulminis ictus concidit. *ibid.* 1, 17. 2, 38. eius lituus. *ibid.* 1, 17. 2, 48. augur cum fratre. Nat. D. 3, 2. auspicia constituit. Leg. 1, 1. dixit Iulio Procuro, se Deum esse. Balb. 13. Sabinos recipit in civitatem.
- L. ROSCIUS, Phil. 9, 2. legatus Romanorum, a Larte Tolumnio Fidenis interfectus.
- Q. ROSCIUS, Quint. 24. Q. Rosc. 7. eximie laudatur. de N. D. 1, 28. perverfis oculis est. Divin. 1, 36. amores & deliciae Ciceronis in Solonio circumplicatur serpentinis amplexu. haruspices augurantur claritatem eius. Leg. 1, 4. senex tardiores fecit tibias. Arch. 8. eius mors. Divin. 2, 31. &c.
- SEX. ROSCIUS, S. Rosc. 6. ex Amerino municipio municipes. pater & filius. *vid. argum. orat. Off. 2, 14. filius a Cicerone contra L. Sullae dominantis potentiam defensus est.*
- T. ROSCIUS, Sext. R. 6. *Capito & Magnus*, municipes Amerini, propinqui Sexti, quorum opera pater S. Roscius interfectus, & filius accusatus est.
- C. RUBELLINUS, ad Div. 12, 26. *pro quo Graevius e MSS. reposuit: Rubellius, quod iam Ursino in mentem venerat.*
- RUBRIA, ad Div. 9, 21. Carbonis cuiusdam, Ciceronis amici, mater.
- RUBRIUS, Verr. 1, 25. minister Verris proquaestoris. *Idem videtur cum Q. Rubrio 3, 80.*
- L. RUBRIUS, *Cassinas*. Phil. 2, 16. ei testamentum subicit M. Antonius.
- P. RUBRIUS, Verr. 3, 57. eques Rom. in Syracusano conventu.
- Q. RUBRIUS Varro. Brut. 45. a Senatu hostis cum Mario iudicatus, acer & vehemens accusator.
- Q. RUBRIUS, Verr. 3, 80. Verre in Sicilia, torque, phaleris & corona donatur.
- RUFIO, ad Div. 7, 20. *Trebatii gentilis.*
- RUFIO, Att. 5, 2. 14, 14. *est Sempronius Rufus. Rufio*

est diminutivum a Rufus. amabatur autem a Cicerone, ut ex epistola Coelii intelligi potest. de Sempronio Rufo vid. infra.

- RUFUS, ad Div. 5, 19. *est* L. Mescinius Rufus. cogitat ad Pompeium transire. ep. 20. queritur, Ciceronem rationes provinciae se non expectato ad aerarium detulisse. 14, 14. *est* M. Coelius Rufus, aut Mescinius Rufus.
- RUFUS, ad Div. 9, 24. amicus Paeti, dicitur de salute Ciceronis laborasse.
- RUFUS, Orat. 2, 69. vide in *Rutilius*.
- RUFRENIUS, ad Div. 10, 21. *legatus Lepidii Triumviri, aut Tribunus, aut simile quid.*
- P. RULLUS, Agrar. 1, 5. *Trib. pl. Consule Cicerone, qui legem Agrariam tulit, quam Cicero tribus orationibus dissolvit. Est e Serviliis.*
- P. RULLUS, *alius etiam trib. pleb. est.* pro Dom. 16.
- Q. Fabius RULLUS, Phil. 5, 17. *admodum adolescens consul fit.*
- RUPA, ad Div. 2, 3. *libertus Curionis.*
- A. RUPILIUS, Cluent. 63. *medicus.*
- RUPILIUS, Off. 1, 31. *histrio, Antiopam sibi eligit.*
- P. RUPILIUS, Verr. 4, 50. Lael. 11. P. Popillii Laenatis collega in consulatu. a. U. DCXXI. *quaestionem exercent in eos, qui cum Gracchis fecissent: utuntur consilio Laelii. Verr. 2, 13. Consul in Sicilia, a quo lex Rupilia seu Leges Rupiliae. bellum fervile oppressit.*
- P. RUPILIUS, P. F. Menenia. ad Div. 13, 9. *eques Rom. magister societatis Bithynicae, Crassipede Quaestore.*
- M. RUSCA, Or. 2, 65. *e Pinariis, Trib. pl. (a. U. DCXXII.) tulit legem annalem.*
- RUSCIO, Mil. 22. *fervus.*
- C. RUSIUS, Brut. 47. *accusator vetus, Sisennam ridiculum facit.*
- C. RUSTICELLUS, *Bononiensis, Brut. 46. exercitatus in dicendo & natura volubilis.*
- RUTILIA, Att. 12, 20. C. Cottae mater, Publii Rutilii soror.
- C. RUFILIUS Rufus. Brut. 40. *familiaris Scaevolae. in Caecil. 21. subscriptor P. Lentuli principis senatus in accusatione M. Aquilii.*
- L. RUTILIUS, Lael. 20. *eum Consulem efficere Scipio*

non potest, cum fratrem Publium fecisset. *nisi vero legendum Rupilius. vid. in Rutilius.*

L. RUTILIUS, Cluent. 65.

M. RUTILIUS, ad Div. 13, 8. a Caesare praefectus agro in Gallia Cisalpina dividendo.

P. RUTILIUS *Lupus*, Font. 15. L. Iulii Collega in Consulatu a. DCLXIII. bellum sociale gerit, in quo perit.

P. RUTILIUS Rufus, M. F. Brut. 29. Orator, de Iure respondet. orationes scripsit, & de iure. Panaetii auditor, prope perfectus in Stoicis. repulsam in Consulatu fert. pro se ipse dixit a Scauro accusatus. Or. 2, 69. a Scauro competitore ambitus accusatus, a quo victus in petitione erat, eundem ipse accusat. Offic. 2, 13. adolescens innocens, iuris peritus habitus est, quia frequentabat P. Mucium. Planc. 21. in petitione tribunatus pl. repulsam tulit. Or. 1, 40. tribunus pl. eo anno, quo foedus Mancinus cum Numantinis fecit. Rabir. Perd. 7. contra Saturninum stat. Offic. 3, 2. Panaetinum de praetermissis non reprehensum dicit, propter eorum, quae perfecisset, praestantiam. Fin. 1, 3. libros edidit. Att. 4, 16. inductus a Cicerone in libris de republica. Or. 1, 53. Brut. 29. damnatur, quia nimis tenuiter se defendi voluit & a se aliisque defensus est. Balb. 13. damnatur ab equitibus, quod in Asia quaestor provinciales a publicanorum iniuriis defenderat. Snyrnae in exilio vixit. cf. Nat. D. 3, 32. & Tacit. Ann. 4, 43. Pont. 13. iniuste damnatus est. Rabir. Post. 10. crudelitatem Mithridatis effugit, mutato habitu Romano & Graeco assumpto. *Laudatur l. c. Pison. 39. Scaur. fr. 2. Si vera est lectio, Tusc. 4, 17. ubi dicitur, P. Rutilius leviter aegrotans mortuus esse ob fratris repulsam; de hoc accipiendum esse puto. Nam Lael. 20. L. Rutilius Publ. frater repulsam tulisse dicitur. Alium autem P. Rutilium ei fratrem fuisse, qui quod Publius petens cum Scauro repulsam tulisset, mortuus sit, ut videtur Davisio, vix mihi persuadeam. Sed Manutius legit P. Rupilius. Etiam Lael. l. c. Rupilius pro Rutilius legunt Viri docti. P. Rutilium Africani amicitia ad Consulatum pervenisse, cum tenui loco natus esset, de eo convenit. Ea ipsa res facit probabile, ibi legendum Rupilius. Nam Rutilium Africani Scipionis opera Consulatum consecutum, nemo demonstrare poterit. Itaque mihi valde fit verosimile, & in Tusculanis & in Laelio Rupilius esse reponendos.*

P. RUTILIUS, Caecin. 10. testis in Caecinam; homo nullius fidei.

S.

SABAZIA, N. D. 3, 23. sacra Bacchi, qui ipse Sabazius dicitur.

SABAZIUS, de Leg. 2, 15. eum Aristophanes edici vult, tanquam peregrinum Deum.

L. SABELLIUS, Brut. 34. a L. Caesuleno ex lege Aquillia de iustitia accusatur.

SABIDIUS, petit. Conf. 2. homo obscurus, quem competitor Q. Ciceronis in praetura ad tabulas posuerat, cum alium amicum honestum non haberet.

SABINIUS Reatinus, Sext. 37. ex operis Clodianis, a quibus P. Sextius paene interfectus est.

C. SACERDOS, e Liciniis. Verr. 1, 10. praetor Siciliae ante Verrem. Planc. 11. legatus Q. Metelli in Creta. Consulatum petiit cum Cicerone. De eius praetura urbana & Sici-liensi multa sunt in Verrinis.

SADALA, Verr. 24. rex Thraciae: ad eum a Cn. Dolabella mittitur C. Verres.

SAFINIUS, Cluent. 25. Atellanus.

SALACO, ad Div. 7, 24. Nomen hominis cuiusdam in paupertate superbi: unde h. 1. Hermogenes Tigellius Salaco dicitur.

Q. SALASSUS, ad Div. 4, 18. P. Curtii frater, e gente Postumia, si quidem germanus Curtii frater fuit. Provinciam obtinuit e praetura a. U. DCC.

SALII, de Div. 1, 17. Sacerdotes Martis. in eorum curia situs lituus inventus est integer, cum ea deflagravisset. ab iis Att. 5, 9. dicitur Saliaris modus, de conviviis opiparis & magnificis.

SALINATOR, Or. 2, 67. est Livius, qui in Censura a. U. DXLIX hoc cognomen primus accepit. Tarento amisso bello Punico II. arcem retinuit. Brut. 18. Senensi proelio ludos Iuventuti vovet.

SALLUSTIUS scripsit Empedoclea: ad Q. Fr. 2, 11. extr.

C. SALLUSTIUS Crispus. Att. 11, 20. ei Caesar ignovit. de inimicitiis inter ipsum & Ciceronem, & orationibus, quas contra se invicem dixisse putantur, v. Corrad. Quaest. p. 113 sq.

SALLUSTIUS Caninius. ad Div. 2, 17. proquaestor Ciceronis, ad quem est epistola. Docti viri legendum existimant:

- Cneus, *pro Caninius, ut sit P. Sallustii propinquus, de quo paulo post.*
- CN. SALLUSTIUS, ad Div. 14, 11. Att. 11, 11. *amicus summus Ciceronis.* In animo Cicero habet cum eo mittere filium ad Caesarem, cum exfularet.
- P. SALLUSTIUS, Att. 11, 11. *frater aut propinquus Cnei.*
- CN. SALLUSTIUS, de Divin. 1, 28. *Ciceronis libertus.* ad Div. 14, 4. 11. laudatur. Att. 1, 3. & 11.
- SEXT. SALTIVS, Agrar. 2, 34. Duumvir Capuae.
- SALVIUS, ad Div. 9, 11. 9, 7. *libertus Attici.* 10, 18. *libertus Hortensii filii.*
- SALUS, Att. 4, 1. Dea, cuius templum erat prope domum Attici in colle Quirinali. de Div. 1, 47. *Salutis augurium.*
- SAMIARIUS, Phil. 11, 2. *exful. a quo interfectus est C. Trebonius, iussu Dolabellae.*
- SAMPSICERAMUS, Att. 2, 14. 16. 17. 23. *est Pompeius. Ceterum est nomen Emesenorum Reguli.*
- SANDO, ad Div. 3, 7. *pater Athenodori Stoici.*
- Q. SANGA, Pison. 31. *Senator, de Fabia gente.*
- SANNIO, ad Herenn. 4, 50. *nomen servi.*
- SAPALA, petit. Conf. 3. *amicus Catilinae, praeco.*
- SAPPHO, Verr. 4, 57. *eius statua in Prytaneo Syracusano.*
- SARA, v. *Siregius.*
- SARDANAPALUS, Fin. 2, 32. *Tusc. Q. 5, 35. epigramma in sepulchro eius ridet Aristoteles.*
- SARPEDON, Div. 2, 10. *filius Iovis.*
- SASERNA, Phil. 13, 13. *amicus Antonii.* Att. 15, 2. *cum Matio & Postumio ludos procurat, ab Octavio institutos, in honorem Caesaris.*
- SASSIA, Cluent. 5. *mater Cluentii.*
- SATRIUS, ad Brut. 6. *legatus C. Trebonii.*
- SATRIUS *Caninius.* Att. 1, 1. *Casaubonus putat esse equitem Roman. cuius, in libello de claris Grammaticis, Suetonius mentionem facit. Cicero eum appellat fratrem P. Varii. Corruptum locum putant quidam.*
- M. SATRIUS, de Offic. 3, 18. *M. Minucii Basili sororis filius, & heres.*
- SATURNALIA, Cat. 3, 4. Att. 5, 20. 13, 52. *solemnia in memoriam aureae aetatis celebrata a. d. XIV. Kal. Ian. Saturnalia secunda & tertia, cape de die secundo & tertio Saturnaliorum.*
- CN. SATURNINUS, Planc. 8. & 12. *laudatur. eius pater*

primus ex Atinati municipio Aedilis & praetor factus est. ad Div. 8, 14. accusatur a Cn. Domitio. 12, 26. heres Q. Turii.

L. SATURNINUS, de Har. resp. 20. Sext. 17. Quaestor Ostiensis, in annonae caritate a procuratione rei frumentariae amovetur & propterea popularis fit. Catil. 4, 2. C. Memmium interficit. Sext. 47. a Q. Metello cenfore notatur. Dom. 31. Q. Metellum lege ex urbe eiicit. Rabir. Perd. 3, 6. eius caedes, *de qua tota oratio legenda. c. 11.* a servo interficitur. Harusp. resp. ad Her. 1, 12. it. 4, 22. &c. &c.

SATURNUS, Nat. D. 3, 24. etymologia. 2, 20. 46. stella. 3, 17. ad occidentem maxime cultus est. 3, 24. vincitur a Iove filio.

P. SATURIUS, Q. Rosc. 1. patronus Chaereae, qui pro eo contra Q. Roscium comoedum dixit. Cluent. 38.

SATYRI, Nat. D. 3, 17.

SATYRISCUS, Div. 1, 20.

SATYRUS, ad Att. 12, 22. Attici servus.

C. SAUFEIUS, Rabir. Perd. 7. cum Saturnino Capitolium armatus occupat.

L. SAUFEIUS, Att. 1, 3, it. 4, 6. amicus Attici, Epicureus. 2, 8. in studiis laboriosus. cf. 14, 18. 15, 4. 16, 3.

SAXA, *Decidius*. Phil. 10, 10. it. 11. 5. e Celtiberia, a Caesare civitate donatus & deinde Tribun. plebis factus. Phil. 8, 3. de grege Antonii, nebulo, Centurio &c. *add. 13, 12.*

SCAEVA, Att. 13, 23. Caesarianus, *Cassius Scaeva. alii de Trebatio intelligunt.*

SCAEVA, Rabir. Perd. 11. servus Q. Crotonis Saturninum interficit & propterea libertate donatur.

SCAEVOLA, *est cognomen Muciorum. Itaque Scaevolas in Muciis quaere.*

SCAMANDER, Cluent. 16. libertus Fabriciorum Aletrinatium.

P. SCANDILIUS, Verr. 3, 58. eques Rom. Syracusis.

SCANTIA, femina. Milon. 27. *In hoc nomine libri valde variant: alii Sentia, alii Sanctia. Scantiae nomen frequenter occurrit in lapidibus Gruteri &c.*

M. SCAPTIUS, Att. 6, 1. negotiator Cappadociae, frater eius, quocum Cicero controversiam habuit in provincia. Ei praefecturam defert Cicero.

- SCAPTIUS, Att. 5, ult. 6, 1. 2. &c. *negotiator, frater Marci, praefectus Appii in Cilicia, controversiam pecuniariam cum Salaminiis habet, & multum Ciceroni Procos. molestiae affert; quae res his epistolis narratur.*
- P. SCAPULA, Quint. 4. foenerator. Scapulae cuiusdam horti commemorantur. Att. 12, 37. Scapulae autem sunt e Quintiis. Itaque Scapulae, quibuscum decidit Quintius, gentiles eius videntur fuisse.
- SCAPULA, ad Div. 9, 13. auctor feditionis in Hispania ulteriori, confirmatae a Pompeio filio.
- SCATINII, Phil. 3, 6. sunt ex Aricia.
- SCATO, Dom. 44. homo obscurus, Clodianus, e Marfis, sub cuius nomine Clodius aedes Q. Seii emit.
- M. SCAURUS, ex Aemiliis, Or. 2, 46 humili genere ortus. Mur. 7. memoriam generis sui intermortuam renovat. Brut. 29. eius orationes & libri. Stoicus fuit. Offic. 1, 30. singulari feveritate fuit. Muren. 17. a Q. Maximo in petitione Consulatus vincitur. Brut. 30. cum P. Rutilio consulatum petit, eumque vincit, & de ambitu accusat Rutilium, ab eoque de ambitu accusatur frustra. conf. Or. 2, 69. Offic. 1, 22. resistit C. Mario. Sext. 47. omnibus feditosis a Graccho ad Q. Varium resistit. Har. resp. 20. procuratio rei frumentariae ei mandatur, remoto Saturnino. v. *L. Saturninus*. Deiot. 11. a trib. pl. Cn. Domitio Ahenobarbo accusatur. Dom. 19. de pluribus rebus simul ferre contra legem Didiam ausus, non obtinuit. Nat. D. 2, 23. Mentem & Fidem in Capitolio dedicat. fr. Or. pr. Scaur. accusatur a Cn. Domitio, Q. Servilio Caepione, & Q. Vario trib. pleb. ibid. princeps Senatus. *Consul fuit a. U. DCXXXVIII. princeps Senatus lectus a L. Metello & Cn. Domitio anno eodem. post idem Censor & iterum Consul fuit.*
- M. SCAURUS, M. principis Senatus fil. de Offic. 2, 16. imitatur P. Lentuli magnificentiam aedilitatis, *Plinio privignus Sullae vocatur. Nam Sulla duxit viduam Scauri, principis Senatus, Metellam, ut auctor est Plutarch. in Sulla; quam proscriptionum feltricem Plinius appellat: unde huic Scauro illae tantae divitiae.* cf. pr. Sext. 54. Sext. 47. ad eum praetorem causa P. Sextii acta est. Offic. 1, 39. Cn. Octavii domum demolitus, ei accessionem adiungit. repulsam in Consulatus petitione tulit. Att. 4, 15. de repe-

- tundis accusatus e *Praetura Sardiniae*, a Cicerone defenditur. v. fr. Or. pr. Scauro, & Alcon. Argum.
- M. SCAURUS, ex *Aureliis*. v. in Aurel.
- C. SCIPIO, e *Corneliis*. pro Sext. 3. focer P. Sextii, vir optimus, in exilio Massiliae vixit. Sed Caius est ex editionibus primis & MStis, posteriores receperunt Lucius & interpretantur de Asiatico nep. certe alium, qui bello civili proscriptus sit, nescimus. v. infr. in L. Scipio Asiat. L. F.
- CN. SCIPIO, Calvus, L. F. Planc. 24. & 25. Off. 1, 18. is, qui cum fratre Publio in Hispania cum Poenis bellum gessit, pater P. Scipionis Nasicae, qui vir optimus iudicatus est, de quo infra. Balb. 15. in Hispania occiditur cum fratre. cf. Tusc. 1, 37. 46. Nat. D. 3, 32.
- L. SCIPIO Asiaticus, P. F. L. N. Mur. 14. de Antiocho triumphat, unde Asiaticus dictus est: provinc. conf. 8. ei auxilio est Tib. Gracchus pater trib. pl. cum in carcerem duceretur. Brut. 47. non imperite dixit. Phil. 11, 7. collega C. Laelii sapientis in consulatu, ad quem cum Senatus deferret provinciam Asiam, quae Scipioni obvenerat, frater maior P. Africanus eam ignominiam deprecatur, & se legatum ei fore pollicitus, provinciam ei conservat. Rabir. Postum. 10. eius statua in Capitolio cum chlamyde & crepidis.
- L. SCIPIO, Asiaticus, L. F. L. N. Rabir. Perd. 7. Verr. 1, 14. Collega C. Norbani in Consulatu a. U. DCLXX. ad Herenn. 3, 2. legibus solvitur propter bellum Italicum, ut ante annum suum Consul fieri possit. Att. 9, 15. a Sulla proscriptus. v. in C. Scipio.
- M. SCIPIO, Brut. 20. eius, qui sacra accepit, h. e. P. Nasicae, filius, eloquens habitus est.
- M. SCIPIO, Maluginensis, Or. 2, 64. dictum de L. Manlio Acidino consule. Esse videtur M. Scipio, qui inter Praetores nominatur apud Liv. M. Cornelius Maluginensis dicitur. Robertellus ap. Ciceronem Caepio legi volebat.
- P. SCIPIO, L. F. Off. 1, 18. pro Planc. 25. laudatur propter res in bello fortiter gestas. pro Balbo 15. occiditur in Hispania cum fratre Cneo, de quo supra. Phil. 11, 7. pater L. Asiatici & P. Scipionis maioris. de Lucio supra. de Africano & eius posteris vid. in P. Africanus.
- P. Scipio, CN. F. L. N. Har. resp. 13. optimus de toto populo Rom. iudicatus, sacra Matris Deum manu sua accipit, & tamen bis repulsam tulit. Or. 3, 33. omnibus ci-

- vibus sui copiam fecit. Pontifex Max. *Consul fuit a. U. DLXII. collega M'. Acilii Glabronis: iurisprudencia ce- leber.*
- P. SCIPIO, P. F. CN. N. Nasica. Corculum, *hoc est sapiens;* vid. Tusc. 1, 9. Brut. 20. & 58. bis consul, *nempe a. U. DXCI. cum C. Figulo, & a. U. DXCII. cum C. Mar- cello. & censor fuit a. U. DXCIV. N. D. 2, 4. C. Figuli collega a Ti. Graccho patre vitiose creatus, abdicat se magistratu. cf. Divin. 2, 35.*
- P. SCIPIO NASICA, P. F. P. N. CN. PRON. Planc. 21. aedilitiam repulsam fert. Brut. 22. cum D. Bruto Consul fuit, a. U. DCXV. Leg. 3, 9. a Tribuno pl. Curiatio in vincula conicitur. Planc. 14. consul a Granio prae- cone reptehenditur. Catil. 1, 1. Pontifex Max. Ti. Grac- chum interfecit. Dom. 34. eius factum SCtis probatur. Lael. 12. vexatur ab amicis Gracchi. Off. 1, 22. priva- tus aequae multum profuit reip. quam Africanus in excin- denda Numantia. Flacc. 31. Pergami moritur. Off. 1, 30. in sermonibus eius nulla comitas fuit. *hic Serapio dic- tus est a similitudine suarii cuiusdam negotiatoris, sive alius vilis hominis.* Eius facete dictum est de Or. 2, 70.
- P. SCIPIO NASICA, P. F. P. N. P. PRON. CN. ABN. Brut. 34. in consulatu mortuus a. U. DCXLII. collega L. Bestiae. de Off. 1, 30. sermone effecit, ut unus e multis videretur. *duxit Caeciliam Macedonici filiam.*
- P. SCIPIO, P. F. P. Serapionis Nepos. Br. 58. gener L. Crassi. *Hic est, qui pro Sext. Rosc. 28. memoratur. Or. 3, 2. in exilium abiit.*
- P. SCIPIO NASICA, P. ex Licinia Crassi Filius. Att. 2, 1. a Favonio accusatur de ambitu: *sed eripitur ei adsumtus a Pompeio Collega in Consulatu tertio. Adoptatus est a Metello Pio, unde Q. Caecilius Metellus Pius Scipio, & modo P. modo Q. dicitur. Pompeio M. collega a. U. DCCCI. & eiusdem socer: de quo vide supra in Metellis. memoratur etiam ad Div. 8, 9. Verr. 4, 36. Verris advocatus, reprehenditur.*
- SCOPAS, Or. 2, 86. Theffalus, Simonide victor laudatus, *fordidum se praebet.*
- SCOPAS, Div. 1, 13. eximius sculptor.
- C. SCRIBONIUS, C. F. Pop. Curio. ad Div. 8, 8. *est C. Curio fil. trib. pl. de quo supra.*
- L. SCRIBONIUS, Libo, Or. 1, 53. tribunus pl. quaestio-

- nem fert in Ser. Galbam praetorem Hispaniae. add. de Or. 2, 65.
- SCROFA, Att. 5, 4. 6, 1. *cognomen* Cn. Tremellii.
- SCYLAX, Div. 2, 42. Halicarnasseus, familiaris Panaetii, excellens in astrologia, idemque in civitate sua princeps; repudiat Chaldaicum praedictionis genus.
- SCYLIA, Verr. 5, 56. Har. Resp. 27. Nat. D. 1, 38. *monstrum, de quo plenae fabulae sunt.*
- SCYRON, Acad. 4, 33. *Epicureus, tempore Ciceronis.*
- SEBOSUS, Att. 2, 14. 15. Catuli familiaris. *Harduinus putat esse Statium Sebosum, cuius ibi mentio.*
- SEDULIUS, Dom. 30. dux fervorum, quorum opera P. Clodius usus est.
- SEGAIVIANUS, ad Div. 10, 17. *sed pro hoc est in Graeviana: Sext. Gavius.*
- SEGULIUS, Labeo, ad Div. 11, 20. 21. homo nequissimus. Octavianum Ciceroni iratum dicit.
- SEIUS, Att. 5, 13. *libertus aut procurator Attici. iungitur Philogeni, qui Attici libertus erat. Alius est ad Div. 7, 12. sed ibi Gronoviana legit Titius.*
- Cn. SEIUS, Cluent. 38. Senator.
- M. SEIUS, L. F. Offic. 2, 17. in caritate annonam affibus populo vendit *in aedilitate ann. DCLXXX. Planc. 5. iudicio condemnatus tamen M. Pisonem in petitione vincit. de hoc intelligi potest ad Div. 9, 7. Idem, aut filius est, qui 11, 7. memoratur, & legatus D. Bruti fuisse videtur, ut. Att. 12, 11.*
- Q. SEIUS, Postumus, Dom. 44. 50. Har. resp. 14. eques Rom. cuius aedes P. Clodius emere voluit, domino repugnante.
- SELENE, Verr. 4, 27. uxor regis Antiochi. *primo Grypi, deinde Pii, ex Aegypto, quae & Cleopatra dicta est. Eius filii duo fuere, Antiochus Asiaticus, & Seleucus Cybiofactes, de quibus suo loco videndum. Eorum mentio in Verinis 4, 27.*
- SELEUCUS, ad Div. 6, 18. servus Q. Leptae.
- SELICIA, Att. 15, 12. *forte filia eius, qui sequitur.*
- Q. SELICIUS, ad Div. 9, 16. a quo Seliciana villa. ad Att. 1, 12. foenerator. ad Div. 1, 5. amicus Lentuli Spintheris, quocum Cicero consilia de causa Lentuli contulit.
- SELIUS, ad Div. 7, 32. malus Orator.

- C. & P. SELII, Acad. 4, 4. familiares L. Luculli. docti homines, qui Philonem Romae audierant.
- SEMELE, Tusc. 1, 12. Nat. D. 2, 24. mater Bacchi.
- SEMIRAMIS, Prov. Conf. 4. *ita* A. Gabinium *Syriae Proconf. appellat, ut mollitiem eius notet.*
- Ti. & C. SEMPRONII, Or. 1, 9. &c. *sunt fratres Gracchi, de quibus v. in Gracchis.*
- A. SEMPRONIUS, *Musca quæsturæ* Or. 2, 60. Candidatus a Vargula male accipitur.
- C. SEMPRONIUS, Rufus, ad Div. 8, 8. calumniam fert. amicus Ciceronis : *cuius sæpe mentio.* v. c. Att. 6, 2. ad Div. 12, 22. 25. *vide etiam* Rufio.
- L. SEMPRONIUS, Atratinus. ad Div. 9, 21. Consul & Cenfor fuit cum L. Papirio Mugillano A. U. CCCXII.
- M. SEMPRONIUS, Or. 2, 60. A. frater.
- C. SENTIUS, *Saturninus.* Verr. 3, 93. Pison. 34. praetor Macedoniae a DCLXXI. a Denseto defenditur. per magnam e cibariis pecuniam, propter caritatem frumenti, deportat. homo innocentia singulari.
- SEPTIMIA, ad Div. 9, 10. Att. 16, 11. *videtur uxor Sicae fuisse.*
- C. SEPTIMIUS. Att. 2, 24. scriba Bibuli Consulis.
- C. SEPTIMIUS, Sen. p. Red. 9. praetor P. Lentulo Spinthere Consule. Att. 12, 13. 14. augur. *Videtur idem esse cum eo, qui ad Div. 8, 8. in Scto M. Marcelli inter eos nominatur, qui scribendo affuerunt: C. Septimius T. F. Quirina.*
- P. SEPTIMIUS Scaevola. Act. 1. in Verr. 13. Cluent. 41. Senator, de repetundis accusatur, propter iudicium Iunianum, Hortensio praetore. *Ab hoc diversum putem P.*
- SEPTIMIUM testem in L. Flaccum, Flacc. 4.
- Q. SEPTITIUS, Verr. 3, 4. eques Rom. arator in Sicilia.
- SEPTUMULEIUS, Anagninus, Or. 2, 67. interfecit C. Gracchum, & pro eius capite aurum accepit. Postea praefecturam in Asia a Scaevola petiit.
- SEPRULLA, Att. 1, 12. *Si sana lectio, nomen est servulae, quae P. Clodium emisit ex aedibus Caesaris. Sed Graev. ostendit esse legendum: Servulae.*
- SERAPIO, Att. 6, 1. *est* Scipio Nasica, *de quo ante.*
- SERAPIO, Att. 10, 17. *servus Attici.*
- SERAPIO, Att. 2, 4. libros eius non intelligit Cicero. *ibid.*

6. Eratosthenem valde reprehendit. *Fuit Antiochenus, qui Geographica scripsit.*
- SERAPIS, Div. 2, 59. Nat. D. 3, 19. &c. Deus Aegyptiorum.
- C. SERENUS, Planc. 5. praefertur Q. Catulo. *Graev. Seranus, quod iam P. Manutio placuerat. Nam C. Serranus a. DCXLVI. proxime Consul ante Catulum & Cn. Manlium, cuius proxime mentio. Serani f. Serrani sunt ex Attiliis, de quibus supra.*
- SERGIUS, Phil. 2, 25. mimus.
- C. SERGIUS, Aurata f. Orata. Or. 1, 39. Off. 3, 16. *Praetor a. DCLVI.*
- CN. SERGIUS, Verr. 3, 43. decumanus in Sicilia. Venerius.
- L. SERGIUS, Verr. 3, 78. scriba Ciceronis quaestoris.
- L. SERGIUS, Dom. 5. familiaris P. Clodii, qui Q. Metellum Consulem P. Clodii fratrem lapidibus appetivit & percussit, eique se ad Cn. Pompeium interficiendum obtulit.
- Q. SERGIUS, Cluent. 8. Senator, inter sicarios damnatus est.
- SERRANUS, ab aratro dictator. Sext. 33. 39. 43. &c. v. in Attilius.
- C. SERRANUS, Rab. Perd. 7. est Collega Q. Caepionis. *de eodem accipe Planc. 5. ex lectione Graeviana. v. C. Serenus.*
- Sext. SERRANUS *Gavianus*. Att. 4, 2. tribunus pl. *Spinthere & Metello Coss.* intercedit Scto, de aedibus Ciceroni restituendis, sed paulo post concedit. Har. Resp. 15. *facella inaedificat. De hoc accipe etiam Sext. 33. Serranus non ab aratro, sed &c.*
- SERRANUS *Domesticus*, ad Q. Fr. 3, 8. eius filius moritur. *Laudat pater scripto Ciceronis. Ex quo intellige diversum esse ab illo Sexto, de quo dictum, inimico Ciceronis.*
- Cn. SERTIUS, Verr. 2, 48. eques Romanus. *si lecto sana est.*
- Q. SERTORIUS, Brut. 48. qualis in dicendo fuerit. Mur. 15. sollicitatur a Mithridate, ut se cum eo coniungat. v. L. Rabijs & Magius. Manil. 4. a Cn. Pompeio vincitur. *Hic notissimus Romanorum in Hispania hostis, & bellum cum eo gestum saepe memoratur v. c. Agr. 2, 30. Verr. 5, 28. 56. Phil. 11, 8.*
- Cicer. Oper. Vol. XII.*

- SERVAEUS, Fonteii. 5. de cohorte M. Fonteii, aut portitor.
 SERVILIA Claudii, Att. 12, 20. filia Q. Caepionis, qui naufragio periit. ad Att. 6, 1. est Servilia, quae nuptias Tulliae conciliare volebat.
- SERVILII, Acad. 4, 18. fratres gemini, fimillimi, ut dignosci vix possent. *Hi sunt Q. & P. Q. Caepionis Filii. Cn. Nep. a quibus deinde Geminorum cognomen usurpatum & ad posteros propagatum est. P. Consul fuit a. DI. & DV.*
- SERVILII, Cascae, Phil. 2, 11. v. P. Servilius Casca.
- C. SERVILIUS Ahala, de Sen. 16. iussu dictatoris L. Quinctii Cincinnati Sp. Melium interficit. *Sed in huius praenomine mira est in Codd. MSS. & edd. Ciceronis inconstantia. Nam Catil. 1, 1. dicitur Quintus, ibique monuerunt Muretus & Pighius ad a. CCCXIV. legendum Caius, Dom. 32. dicitur Marcus; ubi nihil Manutius aut reliqui Intt. in ed. Graeviana. Dom. 1. c. in exilium missus est.*
- C. SERVILIUS Vatia, M. F. in Caecil. 19. eum L. Veturius accusare vult, sed ei non permittitur. *Hic Servilius est pater P. Servilii Isaurici; praetor provinciae, nescio cuius, fuit a. U. DCXL.*
- C. SERVILIUS GLAUCIA, Brut. 62. peracutus, callidus, cumprimisque ridiculus. Catil. 1, 1. interficitur. v. in C. Glauca.
- C. SERVILIUS, Verr. 5, 54. negotiator Panormitanus.
- Cn. SERVILIUS, Caepio, Cn. F. Cn. N. Brut. 20. is, qui Consul fuit a. DLXXXIV. cum Q. Philippo, quibus consulibus Ennius mortuus est. v. Pighius ad h. a.
- Cn. SERVILIUS Caepio, Verr. 1, 15. Cenfor, a. DCXXVIII. ante cum Q. Pompeio Consul a. DCXII. Est superioris filius. Nam in Fastis dicitur Cn. F. Cn. N. Fratrem vix putem: tot anni sunt inter utriusque Consulatum interiecti.
- L. SERVILIUS, Verrin. 3, 7. eques Rom. magister publicanorum in Sicilia, praetore Verre.
- L. SERVILIUS Postumus, ad Div. 12, 26.
- M. SERVILIUS Ahala, Dom. 32. v. C. Servilius Ahala.
- M. SERVILIUS, Or. 2, 65. dissuasit legem annalem Rufcae, quae a. DCXXII lata est.
- M. SERVILIUS Geminus, Att. 6, 3. a Metello Celere de repetundis accusatur. conf. ad Div. 8, 8. Fuit tribunus pleb. a. DCXCIII.
- M. SERVILIUS, ad Div. 12, 6. tribunus pl. Hirtio & Parisi Coss. producit Ciceronem in concionem, quo tempore

Philippicam XI. dixit. Phil. 4; 6. cum collegis de republ. refert ad Senatum.

P. SERVILIUS Rullus, Agr. 2, 20. v. *Rullus.*

P. SERVILIUS *Vatia, Isauricus, C. F. M. N. Manil. 23.* legi Maniliae favet. Agrar. 2, 19. agri ab ipso imperio Rom. adiecti. Verr. 1, 21. Olympum vi cepit. Red. in Sen. 10. Q. Metellum Consulem Ciceroni placat. ad Div. 1, 1. negat Ptolemaeum restituendum esse. *Consul fuit cum Appio Pulchro.*

P. SERVILIUS, *P. Isaurici F. qui Consul cum C. Caesare fuit. Att. 4, 15.* praetor Pompeio II Consule. ad Div. 13, 66. Asiam obtinet. *ibid. 69.* Ciceronis collega in auguratu. *ibid. 10, 12.* Ciceroni adversatur in causa Antoniana. ad Div. 12, 2. metu Antonii, in quem invecus erat, non audet in Senatum venire &c. Att. 2, 1. Catonis imitator. *laudatur etiam Att. 11, 5. 1, 19. &c.*

P. SERVILIUS, Casca, Phil. 2, 11. Att. 16, 15. Phil. 13, 15. unus de percussoribus Caesaris, *qui ei primum vulnus infligit. Trib. pl. a. DCCX. Sed Cic. Phil. 2, 11.* duos Cascas caedi interfuisse dicit. *Plutarchus etiam fratrem huius Cascae commemorat. Is est C. Servilius Casca, quem Appianus commemorat, nisi quidem ibi P. legendum. Mirum enim si C. potius quam hunc P. nominasset, qui inter principes fuit. Ibidem etiam male Servilius Galba; pro Servius Galba, uti recte citant viri docti. Sed hoc obiter.*

Q. SERVILIOS Caepiones v. in *Caepionibus.*

SERVIUS Galba. v. *Galba.*

SERVIUS Sulpicius v. *Sulpicius.*

SERVIUS, ad Div. 8, 4. designatus tribunus pl. de ambitu accusatus condemnatur: eius locum petit Curio.

SERVIUS Pola, ad Div. 8, 12, accusator.

SERVIUS Tullius, Div. 1, 53. ei dormienti caput ardet. Brut. 10. aequalis Pistrati.

SERVIUS Claudius, Att. 1, 20. eius libros Ciceroni donat. L. Papius Paetus, ad Div. 9, 16. frater sc. *patrueilis aut consobrinus* Papii Paeti, homo doctus, qui facile diceret, qui versus Plauti esset, qui non. *Grammaticus ergo fuit, cuius etiam ap. Suet. Plin. & Gell. mentio fit. Ex ep. ad Att. l. c. colligere licet, eum Afranio & Metello Coss. mortuum esse.*

SESTII. v. *Sextii.*

SETENAS, Att. 8, 5. *Dicitur esse cum imperio. Ea episto-*

la scripta est L. Lentulo & C. Marcello Coss. Setenatem autem fasti & omnes libri vet. ignorant. Pighius legendum censebat Sufenas, & capiebat de M. Nonio Sufenate, qui eo anno Cretam & Cyrenem obtinuit, & memoratur Att. 4, 15.

SEXTIA tabula, Quint. 6. &c. est Sextii argentarii cuiusdam. Sextiorum autem argentariorum saepe est apud Ciceronem mentio. Ad eam auctiones & aliae res agebantur, in quibus tabulis & testibus opus.

A. SEXTILIUS, Flacc. 15. videtur negotiator Acmonensis fuisse.

SEXTILIUS Andro, Flacc. 34. Pergamenus.

C. SEXTILIUS Rufus, ad Div. 12, 13. praeest classi C. Cassii. 13, 48. Quaestor primus in Cyprum missus a Romanis.

C. SEXTILIUS, Flacc. 36. M. Lurconis fororis filius.

P. SEXTILIUS, Flacc. 13. Quaestor urbanus, Silano & Murena Coss.

P. SEXTILIUS Rufus, Fin. 2, 17. heres fiduciarius, hereditatem non tradit. *Est fortasse superioris illius pater.*

Q. SEXTILIUS, ad Q. F. 2, 1. amicus Milonis: in eum & ceteros Milonis amicos impetum faciunt operae Clodianae, cum a Milone de vi reus factus Clodius esset.

SEXTIUS, Verr. 5, 43. 45. lictor C. Verris in Sicilia.

C. SEXTIUS Calvinus, Brut. 34. orator bonus, sed incommoda valetudine. Or. 2, 60. C. Iulii Caesaris familiaris, luscus. dictum eius in Appium.

L. SEXTIUS, pater P. Sextii de vi accusati. Sext. 3. trib. pl. fuit, altius ascendere noluit.

L. SEXTIUS, ad Div. 13, 8. P. Sextii L. F. filius ex Albini filia.

L. SEXTIUS Panfa, ad Q. Fr. 2, 11. eius postulationi resistit Q. Cicero Asiae praetor.

P. SEXTIUS, Brut. 48. praetor designatus a. DCLIII. accusante T. Iunio L. F. damnatus est.

P. SEXTIUS, P. F. ad Div. 5, 17. exfulat. *Quaestor fuit a. DCXCV. & post aedilis. Habuit enim, ut ex loc. cit. intelligi potest, annonae curam, quae est aedilium. Eum Cicero epistola cit. consolatur. P. Sextii, de quo statim, patrualem, propinquum certe fuisse, ex eadem epistola apparet.*

P. SEXTIUS, L. F. Sext. 3. C. Albini & deinde C. Scipionis uxorem duxit. Catil. 1, 8. Div. 5, 6. proquaestor

C. Antonii in Macedonia. ad Quir. p. R. 6. in Senat. 8. Att. 3, 20. tribunus pl. *Lentulo Spinthere consule*, cogitat de Cicerone ferre, sed neque nominatim, neque satis diligenter de bonis publicatis. ad Div. 1, 9. accusatus de vi a Cn. Pompeio laudatur. *defenditur a Cicerone oratione, quae exstat.* ad Div. 7, 32. dicta Sextiana, i. e. *frigida & parum acuta.* Nam de hoc *Sextio locum capere non ambigam: quod ex ep. ad Div. 5, 6. quae valde iocose est ad P. Sextium scripta, coniecere licet, eum facturum aut fuisse, aut videri voluisse.* & est forte ille, quem Catullus perstrinxit, quanquam ibi aliter legit Vossius p. 102. Att. 8, 15. quia cum imperio est, potest cum Pompeio in Graeciam transire. *ibid. 11, 7. Caesar permittit, ut iisdem, quibus ante, licitoribus uteretur, etsi Sctum improbaret, quo ipse aliique post fugam tribb. pl. imperium acceperant.* ad Div. 5, 20. pecuniam, quam Mescinius Rufus in fano deposuerat, aufert; *ex quo intelligitur, eum Ciliciam obtinuisse. Praetor fuit a. DCC.*

T. SEXTIUS Gallus, Mil. 31. ante sacrum Bonae Deae, quod in fundo eius fuit, primam plagam accepit P. Clodius.

SEXTIUS, Att. 13, 2. parochus publicus, h. e. qui publico nomine excepit Ariarathen Ariobarzani filium, Romam venientem. *Quaestor circa tempus, quo haec epistola scripta est, fuit L. Sextius, qui M. Bruti post proquaestor in Macedonia, & a. DCCXXX. Consul fuit, forte P. filius, de quo supra.*

SIBYLLA, Div. 1, 18. Erythraea. 2, 54. eius versus. Verr. 4, 49. libri Sibyllini. &c.

SICA, ad Div. 14, 4. 15. Att. 8, 12. 12, 23. &c. familiaris Ciceronis. *In eius praedio deversatus est Cicero, abiens in exsilium, Att. 3, 2. Eius uxor videtur fuisse Septimia. Att. 16, 11.*

C. SICINIUS, Brut. 76. Q. Pompeii, qui Censor fuit, ex filia nepos. quaestorius mortuus est. probabilis Orator.

Cn. SICINIUS, Brut. 60. homo ridiculus, malus orator. seditiosus trib. pl. fuit, a. DCLXXVII. *Cum omnes magistratus vexaret, M. Crassum tamen non attigit, quia metuebat.*

SICINIUS, Att. 5, 4. *Nescio qui. Sicinius in Crasso Plutarchi est Cn. Sicinius, de quo ante. sed is in tribunatu*

- interfectus est. Manutius putat, peritum fuisse conscribendorum edictorum provincialium.*
- SILANIO, Verr. 4, 57. Itatuarius nobilis. *Plin. αὐτοδίδακτον fuisse tradit.*
- D. SILANUS, *e Iuniis*. Fin. 1, 7. adoptat T. Manlii Torquati filium, & pecuniarum captarum convictum in conspectum venire vetat.
- D. SILANUS, *M. F.* Off. 2, 16. magnifice aedilitate functus est. Pison. 24. Catil. 4, 4. Flacc. 13. &c. Consul cum Murena. Brut. 68. vitricus M. Bruti. Acuminis & orationis fatis habuit.
- D. SILANUS, in Caecil. 21. a Cn. Domitio accusatur. *Sed Marcus legendum esse, viri docti viderunt, & ex seqq. patebit.*
- M. SILANUS, Brut. 35. Q. Metelli Numidici collega, *a. U. DCXLV.* de republica sic fatis bene dicebat, Verr. 2, 47. Cornel. 1. fr. a Cn. Domitio trib. pl. vexatur, cum Consularis esset, accusaturque propter Egritomari iniuriam.
- M. SILANUS, ad Div. 10, 34. tribunus militum in exercitu Lepidi IIIviri, qui ab Antonio ad eum transierat, cum ante a Lepido contra eius voluntatem ad Antonium isset.
- SILENUS, Tusc. 1, 48. *Comes Bacchi*, docet Midam, quid sit optimum homini.
- SILENUS, Divin. 1, 24. eius Historia Graeca. *Calatianus, historicus Graecus, incertae aetatis.*
- A. SILIUS, Att. 12, 24.
- P. SILIUS, ad Div. 7, 21. 9, 16. 13, 62. 63. Praetor Bithyniae & Ponti *a. U. DCCII. post praeturam a. DCXCIV.*
- SILVANUS, Arch. 4. auctor legis Plautiae. *v. Ind. LL.*
- SILVIUS, Att. 6, 1. *Graev.* Silius. Administratio eius provinciae laudatur. *Est P. Silius, de quo ante.*
- SILUS, Or. 2, 70. *Est fortasse M. Sergius Orata* Silus, qui *a. DCXLVIII.* quaestor provincialis fuit. *Est enim cognomen Sergiorum.*
- SIMONIDES Ceus, Or. 2, 16. Fin. 2, 32. memoriae artem invenit. Nat. D. 1, 22. de diis ἐπέχει. Divin. 1, 27. ignotum quendam mortuum sepelit, & ab eo monetur in somnio, ne naviget. Tusc. 1, 42. eius versus duo. Tusc. 1, 24. eius memoria insignis.
- SIMULANS, Sext. 64. nomen Comoediae Afranii.

SIREGIUS, Att. 15, 17. I. Fr. Gronovius coniciebat: Sira regius: Sira enim mentio ep. 15. Is Aegyptius fuit, quod res ipsa docet, Cleopatrae fortasse legatus aut dioecetes. nam videtur Ciceroni pecuniam solvere debuisse. Ceterum in edd. non Sira, sed Sara legitur.

SIRENES, Fin. 5, 18. fabula de Sirenium cantibus, quomodo intelligenda.

L. SISENNA, e Corneliis. Brut. 64. doctus, bene latine loquens, gnarus reip. facetus, inter aetatem Hortensii & Sulpicii interiectus. In historia vincit superiores, sed abest tamen a summo. Leg. 1, 2. puerile quid in historia confectatur. Brut. 74. sermonis utilitati emendator esse voluit; itaque inusitatis verbis usus est. a C. Rufio rideatur. Divin. 1, 43. disputat, somniis credi non oportere. Corn. 1. in praetura bonorum Cn. Cornelii possessionem edicto P. Scipioni dat. Verr. 2, 45. defensor C. Verris & Brut. 47. Chritilii. Verr. 4, 15. vir primarius & dives.

P. SISER, Att. 11, 13. liberti nomen.

SISYPHUS, Tusc. 1, 41. prudentia eius. ibid. 5. versat saxum.

SITIUS, Att. 15, 17. Sittiana syngrapha est ad Div. 8.

SOCRATES, Tusc. 4, 37. qualis natura fuerit. Offic. 1, 26. eodem semper vultu, eademque fronte fuit. Att. 8, 2. cum XXX tyranni essent, Athenis mansit Div. 1, 54. post pugnam apud Delium eadem, qua ceteri, fugere non vult, quia deterreatur a Deo. Off. 1, 41. contra mores consuetudinemque civilem fecit. Tusc. 1, 9. quare absolvi noluerit. Fin. 2, 1. parens Philosophiae. Tusc. 1, 41. eius ad iudices oratio. Acad. 1, 4. eius philosophiae genus quale? Div. 1, 25. apud Platonem Critoni praedicit suam mortem. Eius somnium ea de re. Tusc. 5, 3. primus philosophiam de coelo vocavit. Off. 3, 3. solebat eos execrari, qui natura cohaerentia, utilitatem & honestatem, opinione distraxissent. Div. 1, 3. manet in antiquorum philosophorum sententia de divinatione. Off. 2, 12. proximam ad gloriam viam dixit esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset. Tusc. 1, 43. eius de sepultura sententia. Tusc. 5, 37. se mundanum appellat. Nat. D. 1, 34. a Zenone scurra Atticus vocatur. Off. 1, 30. εἰρων. Top. 10. inductione plurimum usus est.

SOCRATICI, Div. 1, 3. manent in antiquorum philoso-

- phorum sententia de divinatione. Off. 1, 37. sermone
 uli sunt leni minimeque pertinaci, & cui immixtus fuit
 lepos.
- SOLON, Off. 1, 30. versutus & callidus. Att. 10, 1. eius
 lex: ne quis in seditione sit neutrius partis. de Divin.
 1, 49. orientem tyrannidem multo ante prospexit. Sex.
 Rosc. 25. cur nullam legem in parricidas statuerit. Off.
 1, 22. Areopagitas constituit. Leg. 2, 23. 25. 26. eius
 lex de sepulturis.
- SOPATER, Verr. 2, 28. Haliciensis.
- SOPATER, Verr. 4, 39. Tyndaritanus.
- SOPHOCLES, Verr. 3, 88. Agrigentinus. homo disertus
 & doctus.
- SOPHOCLES, Off. 1, 40. a Pericle collega in praetura
 reprehenditur, quod pulchrum puerum admiraretur. Div.
 1, 25. poeta divinus. in somnis vidit Herculem dicen-
 tem, quis pateram suam auream surripuisset. Ex Or. 1.
*intelligi potest, Ciceronem Sophoclem pro principe Tragicorum
 habuisse.*
- SOPOLIS, Att. 4, 16. pictor celebris tempore Ciceronis.
Apud Plin. vulgo Sopylus dicitur.
- SOSIPPUS, Verr. 2, 9. Agyrinensis, frater Epicratis.
- SOSITENUS, Verr. 3, 85. Entellinus.
- SOSITHEUS, Att. 1, 12. servus anagnostes Ciceronis.
- C. SOSIUS, Att. 8, 6. praetor *Lentulo & C. Marcello Coss.*
 Fuit Quaestor Mⁱ Lepidi.
- Q. SOSIUS, Nat. D. 3, 30. eques Roman. ex agro Pice-
 no, tabularium incendit.
- SOSTRATUS, Verr. 3, 23. Centuripinus.
- SOSUS, Acad. 4, 4. liber Antiochi contra Philonem.
- SOTERICUS MARCIUS, Balb. 25. Tiburtinus. Sotericum
malum artificem laudat Seneca.
- SPARTACUS, Har. resp. 12. &c. *Dux fugitivorum, qui bel-
 lum se vile commovit.*
- SPHAERUS, Tusc. 4, 24. Stoicus; eius definitiones lau-
 dantur, & ab ipso Cicerone adhibentur. *Bosporanus,
 Zenonis Citi ei discipulus non ultimus.*
- SPEU-IPPUS, Acad. 1, 4. Platonis ex sorore nepos. Aca-
 demicae philosophiae quasi heres relinquitur a Platone.
 Or. 3, 18. nil ab Aristotele dissensit. Nat. D. 1, 3.
 Deum esse vim animalem, omnia regentem, statuit.
- SPINTHARUS, Att. 13, 15. servus aut libertus Ciceronis.

- SPINO, N. D. 3, 20. Deus Romanorum. proprie fluvius prope Romam.
- SPONGIA, Att. 1, 16. iudex in iudicio Clodiano de religione, *nomen fictum*.
- SPURINNA, ad Div. 9, 24. Divin. 1, 52. haruspex.
- C. STALENUS, Cluent. 7 *pro quo & alii*: Staienus. Senator, iudex in iudicio Iuniano, apud quem pecunia deposita est, qua Oppianicus iudices corrumpere voluerat. Cluent. 24. Brut. 68. se ipse adoptavit, & de Staleno Aelium *fecit*. furiosus & petulans in dicendo. Top. 20. Verr. 2, 32.
- STASEAS, *Neapolitanus*, Or. 1, 22. Fin. 5, 3. & 25. Peripateticus, qui multos annos Romae apud M. Pisonem vixit.
- STATILIUS, Q. Rosc. 10. nomen histrionis non adeo boni.
- L. STATILIUS, Cat. 3, 3. focus Catilinae.
- L. STATILIUS, *Taurus*, Att. 12, 13. & 14. augur.
- STATIUS ALBIUS, Cluent. 62. colonus in Falerno.
- STATIUS, ad Div. 16, 16. Att. 2, 8. it. 5, 1. 12, 5. Q. Fr. 1, 2. 1. e servo Qu. Ciceronis libertus, gratiosissimus.
- STATIUS, Or. 2, 64.
- L. STATIUS MURCUS, Phil. 11, 12. *e praetura* proconsul Asiae, iubetur C. Cassio provinciam & exercitum tradere.
- SEXT. STATIUS, Att. 6, 1. commendatur a Pompeio Ciceroni, ut praefectus fiat.
- STESICHORUS, Verr. 2, 34. eius statua Himerae posita. *Fuit enim Himera patria eius.*
- STHENIUS, Verr. 2, 34. Thermitanus.
- STILPO, *Megarensis*, Fat. 5. philosophus acutus & probatus: natura ebriosus & mulierosus. naturae vitium corrigit. cf. Acad. 4, 24. *Zenonis Cittiei praceptor.*
- STOICI, Off. 1, 35. paene Cynici 3, 8. solum. quod honestum, statuunt bonum. Legg. 1, 20. a veteribus Academicis verbis discrepant, non re. Off. 3, 3. summum bonum dicunt, convenienter naturae vivere. *add* Fin. 3, 4. *eorum sententia de summo bono explicatur toto libro III. & refellitur Peripateticorum more libro IV.* Fin. 3, 2. 12. & 13. it. 5, 8. N. D. 1, 7. a Peripateticis verbis discre-

- pent, an re? Fin. 3, 2. ex omnibus philosophis Stoicis plurima verba novaverunt. Div. 1, 3. Acad. 4, 33. omnia fere divinationis genera defendunt. Tusc. 1, 32. animos putant diu post mortem mansuros, non semper. Top. 1. dialecticem & iudicandi vias diligenter persecuti sunt. Off. 1, 7. in verborum etymologiis diligentes. Fin. 5, 25. fures. Or. 3, 18. ad Div. 15, 19. Brut. 31. inopes in dicendo. Div. 9, 22. quamque rem suo nomine appellant.
- SEXT. STOLA, Flacc. 20. iudex in causa L. Flacci.
- STRABO, Att. 12, 17. *augur fuisse videtur, quod Ciceronem excusavit, qui in coena augurali Apuleii non affuerat. Ea excusatio autem non valebat, nisi per augures ad minimum tres fieret.* ep. 14. *Corradus putat esse M. Lenium Strabonem, de quo supra in Leniis.*
- STRATO, *Lampfacenus*, Acad. 1, 9. Theophrasti auditor. Acad. 4, 38. negat mundum a Diis esse. &c. Fin. 5, 5. *physicus esse voluit.* N. D. 1, 13. vim divinam in natura ponit.
- STRATO, Cluent. 63. *servus medicus.*
- STRATOCLES, Br. 11. *orator Graecus, de Themistoclis morte quae finxerit.*
- STRATONICUS, N. D. 3, 19. homo facetus, eius dictum in Alabandensem. *Citharista, cuius facete dicta multa collegit Athenaeus.*
- STRATORIUS, ad Div. 12, 23. videtur cum Cornificio in Africa fuisse quaestor aut legatus.
- C. SUBERNIUS, Calenus, ad Div. 9, 13.
- L. SUETIUS, Verr. 1, 5.
- SUFENAS, Att. 4, 15. *cognomen Nonii, de quo vid. in Setenas.*
- Num. SUFFUCIUS, Divin. 2, 41. honestus homo & nobilis. eius fomnium.
- D. SULLA, ad Div. 15, 17. *alii P. Sulla. Cassius Sullam dicit.*
- L. SULLA, e Corneliis, Fontei. 15. Legatus L. Caesaris bello sociali. Div. 1, 33. Historia eius. *Scriptit Commentarios rerum suarum.* Off. 1, 30. cuius deservit, ut impetret, quae vult. Cat. 3, 10. P. Sulpicium & C. Marium eicit. Leg. 2, 22. in C. Marii cineres saevit. primus e Corneliis cremari voluit. Leg. 3, 9. eius lex tribunitia; *qua nihil tribunis praeter nomen relictum est.* Off. 2, 8. eius victoria noxia Rom. imperio, quod disciplinam

- perdidit. Phil. 9, 6. ei primo statua equestris inaurata posita est. Dom. 30. Volaterranis civitatem adimere non potuit, etsi iusserit. Div. 2, 30. ei immolanti serpens apparuit. Q. Frat. 1, 1. 11. Rhodiis insulas quasdam attribuit & c. de *Legibus Sullae v. Ind. Legg.*
- P. SULLA, *pro quo est oratio*, L. Sullae propinquus. Consul designatus cum Autronio, de ambitu condemnatur, & post a L. Torquato de coniuratione accusatus, a Cicerone defenditur & absolvitur. Off. 2, 8. L. Sullae in proscriptionibus administrator. Q. F. 3, 3. accusat Gabinium de maiestate. Att. 4, 16. Gabinium de ambitu postulat. ad Div. 9, 11. eius mors.
- Ser. SULLA, Sull. 2. P. frater, Senator, Catilinae socius.
- SULPICII, eorum nobilitas qualis. Muren. 7.
- C. SULPICIUS OLYMPUS, Verr. 1, 48. civis Romanus.
- C. SULPICIUS *Gallus*, de Or. 1, 53. Brut. 20. Graecis literis & eruditus & eloquens. *Consul fuit a U. DLXXXVII. cum M. Marcello.* Off. 1, 6. de Sen. 16. astrologiae studiosus & peritus.
- C. SULPICIUS, Catilin. 3, 3. praetor Cicerone consule.
- P. SULPICIUS RUFUS, Har. resp. 19. Trib. pl. a. U. *DCLXV.* ibid. 20. C. Iulio consulatum contra leges petenti longius resistens, fit popularis. Off. 2, 14. huius eloquentiam accusatio illustravit C. Norbani. Catil. 3, 10. a L. Sulla eiicitur. Br. 55. seq. qualis orator? nullas orationes reliquit: quae exstant P. Canutius post mortem scripserit fertur. Or. 3, 3. mors eius. conf. ad Her. 1, 15. 4, 2, Orat. 1, 7. ad Heren. 2, 28. eius leges de exsulibus.
- P. SULPICIUS, Aet. 1, in Verr. 10. Trib. pleb. a. U. *DCLXXXV.*
- Q. SULPICIUS, *Gallus*, Or. 1, 53. filius C. Sulpicii Galli.
- SER. SULPICIUS, Br. 16. consul anno decimo post exactos reges: *Unde gens Sulpicia. de qua v. Cic. Muren. 7.*
- S. SULPICIUS, Q. F. Lemonia, Rufus. v. Phil. 8, 7. 9, 1. Mur. 3. accusat L. Murenam, cuius competitor fuerat, de ambitu. ad Div. 8, 6. Consul cum M. Marcello. ib. 10. cunctator est. ibid. 4, 3. 4. Achaiae proconsul. *Eius est elegans epistola 5, qua Ciceronem de obitu Tulliae consolatur.* Att. 9, 19. filium mittit contra Cn. Pompeium: cum Caesare facit. Phil. 1, 1. nullum Caesaris decretum post Idus Martias figendum censet. Brut. 40. in iure civili prae-

- ceptoribus usus est L. Lucilio Balbo & C. Aquillio Gallo. Mur. 7. Ictus. Phil. 9, 1. in legatione ad Antonium Mutinam obsidentem obiit; de cuius honoribus tota oratione sententia dicitur, in quam Sctum factum est. *Posita est ei inscriptio pro Rostris. Nomen Servii saepissime est apud Ciceronem. De quo singulis locis intelligendum sit, res & temporis ratio facile docebit.*
- S. SULPICIUS, fil. Att. 9, 19. contra Pompeium mittitur. ad Div. 11, 7. consobrinus D. Bruti. ibid. 4, 3. 4. philosophiae & omnibus liberalibus studiis operam dat. *Trib. pl. fuit a. U. DCCVI.*
- SUMMANUS, Div. 1, 20. *Deus, cuius simulacrum in fastigio Iovis Capitolini positum erat. de coelo ictus. Caput eius ex responso haruspicum in Tiberi inventum. Ovid. negat se, qui Summanus sit, fatis scire. Glossae Sumanus, ἄδης, Προμνθεός. Plinius ei tribui dicit nocturna fulmina.*
- SURA, ad Div. 5, 10. nomen liberti.
- SYLLUS, Nat. 1, 34. *Pythagoreus hoc nomine fuit. Sed is huius loci non est. Est enim de Academicis sermo. Sed de Syllō Academico nil reperio. In MSS. est Sillus.*
- SYNEPHEBI, opt. g. d. 6. Comoedia Menandri.
- SYPHAX, inv. 2, 34. *rex Numidarum, primo Romanorum, deinde Carthaginiensium socius. Victus in triumpho ductus est.*
- SYRO, Fin. 2, 35. ad Div. 6, 11. Epicureus, amicus Ciceronis.
- SYRUS, Att. 12, 22. Attici fervus.

T.

- P. TADIUS, Verr. 1, 39. Videtur negotiatus esse Athenis, post Verris legatus in Sicilia. Verr. 5, 25.
- Q. TADIUS, Verr. 1, 49. propinquus Verris. Testis contra Verrem. *Hic fortasse est Tadius, cuius mentio Att. 1, 5.*
- TAGES, Div. 2, 23. auctor disciplinae Etruscae, qui repente terra, cum araretur, editus, agricolam totam illam disciplinam docuit.
- TALNA, Att. 1, 16. iudex in iudicio Clodiano de religione, qui Clodium abolverat. *Videtur esse nomen fictum, ut cetera, quae ibi sunt.*
- TALNA, e Iuvenius. Att. 13, 29. iuvenis philologus, a Nicia Grammatico laudatur, Cornificiam Q. filiam petit. *Melior scriptura est Thalna, ut est in Fast. Capitol.*

TAMISIUS Mustela. Phil. 2, 4. 12, 6. v. *Mustela*.

TANTALUS, Fin. 1, 15. Tusc. 4, 16. 1, 15. &c.

TANUSIUS, petit. Conf. 2. in bello Sullano interfectus.

Palermus coniciebat legendum Tantalus : quod Asconius inter eos, quos in proscriptione Sullana interfecerat Catilina, L. Tantalum quendam commemorat.

TARASO, v. *Tharaso*.

TARCONDIMOTUS, a Div. 15, 1. *Regulus in quadam Cili-
ciae parte, quem Cicero fidelissimum socium populi Rom.
amicissimumque trans Taurum appellat. Tarcondimotus
autem scribendum esse, non Tarcondomotus, confirmat nu-
mus, nuper a Maffeo editus in Antiquitat. Aquitanicis. Sic
& M. noster.*

TARQUINIUS Priscus. Legg. 1, 1. ei ab aquila apex im-
ponitur. Tusc. 5, 37. Demarati filius. Sull. 7. rex pere-
grinus.

L. TARQUINIUS, Superbus, Div. 1, 22. somnium porten-
dens exilium, Leg. 2, 4. eo rege, nulla erat lex Romae
de stupris. Tusc. 3, 12. Cumis senio confectus est.

L. TARQUITIUS, Att. 6, 8. *Popma putat esse eum, cuius ap.
Plinium libri de disciplina Etrusca commemorantur.*

L. TARUTIUS Firmanus, Div. 2, 47. familiaris Cicero-
num, homo in primis Chaldaicis rationibus eruditus, re-
petit natalem Romae a Parilibus, quibus a Romulo con-
dita dicitur. Romam conditam dicit, cum in iugo luna
esset, & eius fata praedicit.

T. TATIUS, Her. 4, 12. rex Sabinorum, qui ob raptas Sa-
binas bellum cum Romulo gessit &c.

TAURISCUS, Or. 3, 59. actor. eius dictum laudatur.

M. TAURUS, Q. Fr. 3, 1. 2. *de hoc nihil mihi praeter hoc
constat, quod fundum habuit confinem fundo Q. Ciceronis.*

TAURUS, ad Div. 12, 25. *est is, quem a. U. DCCXVI.
consulem susceptum fuisse putant, T. Statilius. Videtur legatus
Calvisii Sabini fuisse, qui ex sortitione Antonii Africam pe-
tebat, cum iam Cornificius ex Scto obtineret. cf. Minotau-
rus. Cum autem provinciam Calvisius tum non obtinere pos-
set, eius legatus tamen Taurus fuit ann. U. DCCXV.*

TEBASSUS, Att. 14, 10. nomen veterani Caesariani.

TELAMO, Tusc. 3, 18. patria pulsus est. Or. 2, 46. Nat.
D. 3, 32.

TELEPHUS, Flacc. 29. rex Mysiae, viam ostendit Aga-
memnoni.

- TELXIOPE, N. D. 3, 21. Musa ex primis quatuor, natis Iove altero.
- TENES, N. D. 3, 15. conditor Tenedi, & Deus urbis. conf. Verr. 1, 19.
- TERENTIA, *Ciceronis uxor, ad quam sunt epistolae libri XIV.*
- TERENTIUS Vespas, Or. 2, 62.
- TERENTIUS, *Poëta*, Lael. 24. familiaris Laelii &c.
- A. TERENTIUS, Caecin. 9. testis in Caecinam. *Eundem esse puto, qui ad Div. 16, 12. A. Varro dicitur, quem a. DCXCI. quaestorem fuisse reperio.*
- L. TERENTIUS, Att. 11, 17. *Ex Africa, tempore belli civilis, clam emittitur per Nasidium Pompeianum.*
- M. TERENTIUS, Verr. 1, 23. consul cum Cassio. legis frumentariae auctor. *est M. Lucullus, de quo supra. de M. Terentio Varrone, doctissimo illo Romanorum, v. M. Varro.*
- P. TERENTIUS HISPO, Att. 4, 7. 11, 40. eques Romanus, publicanus in Asia.
- Q. TERENTIUS Culeo. Harusp. resp. 7. pontifex minor. *Hic est tribunus Culeo, qui privilegium ferre de Ciceronis reditu voluit a. U. DCXCV. Att. 3, 15.*
- TEREUS, Att. 16, 2. & 5. fabula Accii, de Tereo, rege Thracum sceleratissimo.
- TERMINALIA, Phil. 12, 10. Att. 6, 1. *dies festus Deo Termino sacer.*
- M. TERPÓLIUS, Corn. 2. Trib. pleb. *D. Bruto & M. Lepido Coss. contemptissimum nomen inter tribunos.*
- TERTIA, Verr. 3, 34. Isidori mimi filia.
- TERTIA, Div. 1, 46. filia L. Paulli. *Sed ad Brut. Germ. 5. 6. est soror Bruti, quae Cassio nupsit.*
- TERTULLA, Att. 15, 11. 14, 20. Cassii uxor: abortum fecit. *Viri docti quidam volebant legere Tertia: quam constat Cassii uxorem fuisse. Sed Tertulla est diminutivum a Tertia.*
- TESTA, ad Div. 7, 13. est Trebatius. *de quo infra.*
- TESTIUS, *Penarius*, Or. 2, 66. orator, qui in dicendum intorquere solebat. *Sed Urfinus scribit T. Pinarius.*
- P. TESTIUS, Verr. 1, 28. accensus C. Veronis praetoris in Asia.
- TETRILIUS ROGUS, Acad. 4, 4. Philonis auditor.
- TEUCER *Pacuvii*, Orat. 1, 58. tragoedia.

- TEUCRIS, Att. 1, 12. 13. 14. C. Antonium *collegam in Consulatu ficto hoc nomine appellat.*
- THALES, *Milesius*, Orat. 3, 34. in otio vixit. Leg. 2, 11. eius dictum de diis. Acad. 4, 37. ex aqua omnia esse dixit. Nat. D. 1, 10. Deum ex aqua cuncta fingere. Div. 1, 49. animadvertit olearum ubertatem fore, praedicit defectionem Solis.
- THALLUMETUS, Att. 5, 12. servus aut libertus Attici eruditus.
- THARASO, ad Div. 2, 7. libertus C. Curionis Filii.
- THAUMAS, N. D. 3, 19. Iridis pater: *quae inde Thaumantias e poetis vocatur.*
- THEBE, Inv. 2, 49. Alexandri Pheraeorum tyranni uxor.
- THEMISTA, Fin. 2, 21. Pis. 26. *est Epicurea, Lampfacena.*
- THEMISTAGORAS, Verr. 1, 33. Lampfacenus.
- THEMISTOCLES, Off. 1, 22. eius nomen Solonis illustrius. Acad. 4, 1. eius memoria. Off. 1, 30. taciturnus, dissimulator, insidiis aptus. ib. 2, 20. quid responderit interrogatus, utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret. ib. 3, 11. quid dixerit post victoriam eius belli, quod cum Persis habuit. Brut. 11. mors eius fabulosa. Themistocleum consilium. Attic. 10, 8. *tribuitur Pompeio, qui existimabat, qui mare teneat, eum necesse esse rerum potiri.*
- THEODECTES, *Phaselites*. Or. 51. 57. Aristotelis auditor, *in arte in primis oratoria, itemque Isocratis.* Tusc. 1, 24. eius insignis memoria.
- THEODORUS, Byzantius, Brut. 12. Sophista Socratis temporibus. in arte subtilis, in orationibus ieiunus. Scripsit aliis orationes. Orat. 12. a Socrate in Platonis Phaedro appellatur *λογοδαιδαλος*. *Apud Laërtium civilibus orationibus clarus dicitur. Ceterum hoc nomen restituendum est Ciceroni Orat. c. 13. pro Thucydides.*
- THEODORUS, Cyrenaicus, Nat. D. 1, 1. Deos tollit. *unde Atheus dictus, & cum Athenis tum Cyrenis eiectus est.* Tusc. 1, 43. mortem crudelem contemnit, quam ei rex Lysimachus minatur propter libertatem linguae. *Ad eum missus erat a Ptolemaeo, Lagi filio, apud quem diu moratus est. Ab eo dicuntur Theodorii. Cave confundas cum Theodoro Cyrenaico, Geometra, quo Plato praeceptore usus est.*
- THEODORUS, Verr. 4, 51. Ennensis Senator.
- THEODOSIUS, Har. Resp. 16. Chius.

- THEOMNASTUS, Verr. 2, 21. Syracusanus. Theoractus dicitur contumeliae causa.
- THEOPHANES, Mitylenaeus, *sed & Lesbii dicitur*, Arch. 10. Att. 2, 5. res Pompeii scripsit versibus. Ab eo civitate donatus est. *Unde posterius eius Pompeiorum nomine Romae fuere.* Balb. 25. Att. 7, 7. Balbum Gaditanum adoptat. ibid. 2, 5. familiarissimus Pompeio, particeps consiliorum eius. ibid. 5, 1 plurimum apud Pompeium valet. cf. ib. 2, 12. 17 &c.
- THEOPHILUS, ad Div. 4, 9. 10. libertus M. Marcelli.
- THEOPHRASTUS, *Aristotelis auditor.* Or. 19. unde nomen habeat. Att. 2, 16. vitam theoreticam practicae anteponebat. Nat. D. 1, 13. inconstans est in sententia de Diis. Acad. 1, 10. negat in virtute sola esse beate vivere, *propterea reprehenditur* Tusc. 5, 9. Inv. 1, 35. Syllogisum oratorum quinquepartitum facit. Brut. 46. ab anicula hospes vocatur. ibid. 9. praeceptor Demetrii Phalerei. ib. 31. Tusc. 5, 9. elegans & suavis. ibid. 37. peregrinatus est. ibid. 3, 28. moriens naturam accusat. Att. 2, 3. liber eius *περὶ φιλοτιμίας*: pro quo *Tunstallus*. Ep. ad Middleton. p. 141. facit *περὶ πολιτείας*: qualem scriptum ab eo testis *Laërtius* 5, 45. eoque tum opus erat *Ciceroni de republica scribenti.* Tusc. 5, 9. Fin. 5, 5. de vita beata. Off. 2, 16. de divitiis. Tusc. 3, 10. Callisthenes. h. e. de luctu, quo *luget mortem Callisthenis amici sui &c.* Nat. D. 1, 33. Leontium meretricula Epicurea contra eum scripsit.
- THEOPOMPUS, Leg. 3, 7. Lacedaemonius, qui Ephoros instituit.
- THEOPOMPUS, Orat. 2, 13. Chius, Isocratis discipulus, scripsit historiam *libris 12. initio facto, ubi Thucydides desinit, complexus annos 17.* Off. 2, 11. Leg. 1, 1. fabulosus est. Att. 12, 40. liber vel epistola ad Alexandrum M. ibid. 12, 6. Theopompinum genus, *est mordax scribendi genus, quo usus est Theopompus. eo se dicit Cicero usurum in ἀνεκδότοις.* Brut. 17. officit Philisto. ibid. 56. acerrimo ingenio fuit.
- THEOPOMPUS, Att. 13, 7. Cnidius, familiaris Caesaris. *Estne hic, quem C. Trebonius Asia expulisse dicitur.* Phil. 13, 16. *Alius, ni fallor, est ad Q.* Fr. 1, 2. 2. *forte de cohorte Q. Ciceronis in provincia.*
- THEORACTUS, Verr. 4, 66. v. *Theomnastus.*
- THERAMENES, Tusc. 1, 39. in ipso mortis articulo ludit

- in Critiam, cuius opera ad mortem damnatus erat. Or. 2, 22. eius scripta Ciceronis aetate nulla exstiterunt. ibid. 3, 16. faciendo dicendoque sapiens.
- THERICLEA**, Verr. 4, 18. ex lectione Graevii: sunt pocula, quae nomen habent a Thericle, figulo Corinthio, qui certum genus poculorum excogitavit: neque solum figlina, sed etiam ex alia materia. Nam v. c. ap. Ioseph. A. 11, 1. sunt *ἑρπικλεια χρύσεια* inter vasa, quae Cyrus Iudaeis reddidit. sed quidam eum *τορευτὴν* faciunt. Vixit tempore Aristophanis Comici.
- A. THERMUS**, e Minuciis, Flacc. 40. bis, Cicerone defendente, absolutus est magno populi gaudio, post praeturam.
- Q. THERMUS**, ad Div. 2, 17. Asiae praetor a. DCCL. sqq. Att. 1, 1. curator viae Flaminiae. Phil. 13, 6. Pompeium Cn. F. hortatur, ut ad Mutinam eat cum suis copiis. Ad eum sunt epistolae duae 2, 18. 13, 53. conf. Att. 5, 13. 21. &c.
- THESEUS**, Nat. D. 3, 18. Neptuni filius. Offic. 1, 10. Pater Hippolyti, a Neptuno petit, ut ab equis eius laceretur filius. Neptunus quae promisit, praestat. Leg. 2, 2. Atticos ex agris in urbem compulit &c.
- THESSALUS**, Verr. 1, 33. Lampfacenus.
- THEUDAS**, ad Div. 6, 10. libertus Trebiani.
- L. THORIUS**, Balbus, Sp. F. Fin. 2, 20. 22. Lanuvinus (unde in numo eius quaestorio Iuno Sospita) voluptuosissimus. Pighius ad a. DCLXXIII. eundem putat qui Brut. 67. L. Turius dicitur, parvo ingenio, sed multo labore, cui paucae centuriae ad Consulatum defuere. v. L. Turius. L. Thorius fuit trib. pl. a. DCLXXIX.
- SP. THORIUS**, Balbus, Brut. 31. valuit in populari genere dicendi. Auctor legis Thoriae. v. Ind. Legg.
- THOTH**, Nat. D. 3, 22. Aegyptiorum Mercurius, quo nomine & primus mensis apud eos appellatur.
- THRASYBULUS**, Att. 8, 3.
- THRASO**, Verr. 5, 22. Tyndaritanus.
- THRASYMACHUS**, Or. 3, 32. Chalcedonius, de natura rerum scripsit. ibid. 16. Sophista celeberrimus. Or. 12. primus cum Gorgia arte quadam verba vinxit. Abstinet a republica
- THÜCYDIDES**, Or. 2, 12. quomodo scripserit. Brut. 11. summo loco natus &c.
- Cicer. Oper. Vol. XII.*

- THYESTES, Tusc. 3, 12. 18. Iovis pronepos. ib. 1, 44.
Brut. 20. fabula Ennii &c.
- THYONE, Nat. D. 3, 23. uxor Nisi, mater Bacchi, *quam Semelen interpretantur.*
- TIBERIUS, Att. 5, 21. amicus Attici, Q. Volufii focer.
- C. TIDIUS Strabo, ad Div. 12, 6. ad C. Cassium in Syriam se confert, *Caesare interfecto.*
- M. TIGELLIUS, Hermogenes. ad Div. 7, 24. a Licinio Calvo acriter perstringitur. Att. 13, 49. 51.
- TIGRANES, Manil. 2. rex Armeniae, gener Mithridatis. Sext. 27. a L. Lucullo vincitur. Cn. Pompeius in suis castris supplici insigne regium restituit & regnare eum iubet.
- TIGRANES, *filius superioris.* Att. 3, 8. P. Clodius, qui eum captivum e custodia furripuit & dimisit, non punitur. *In custodiam coniecerat & Romam perduxerat Cn. Pompeius.*
- L. TILLIUS Cimber, Phil. 2, 11. de percussoribus Caesaris: *cum ante acerrimus partium Caesarianarum propugnator fuisset.* ad Div. 12, 13, classem in Bithynia comparat, paulo post mortem Caesaris. *Eam provinciam a Caesare adhuc vivo acceperat, in eamque, interfecto Caesare, clam abiit.*
- TIMAEUS, Or. 2, 14. Tauromenites, regnante Agathocle vixit, eruditissimus & eloquentissimus historicus. N. D. 2, 27. rationem concinne reddit, quare Dianae Ephesiae templum deflagaverit. *Quod Ciceroni hic concinnum videtur, id Longinus frigidum & puerile iudicat.* ad Div. 5, 12. Pyrrhi bellum scripsit: Timoleontis res gestas prodidit. *Eius acerbiter in alios historicos & errores notat Diodorus Sic. XIII. p. 211.*
- TIMAEUS, Fin. 5, 29. Locrensis, Pythagoreus, Platoni aequalis.
- TIMAGORAS, Acad. 4, 25. Epicureus, negat, sibi unquam duas flammulas esse ex lucerna visas, cum oculum torfisset.
- TIMANTES, Brut. 18. pictor. *Cythnius, auctore Quintiliano, 2, 13. Sicyonius autem, auctore Eustathio ad Iliad. ó. 163.* De eo etiam capiendus Cicero in Orat. 22.
- TIMARCHIDES, Verr. 2, 28. &c. libertus & accensus G. Verris: *de cuius sceleribus multa in Verrinis.*
- TIMOCLES, Pison. 36. saltator, L. Pisonis in Macedonia comes.
- TIMOCRATES, Nat. D. 1, 33. Metrodoti Epicurei frater, quia, nescio quid, ab Epicuro dissentit, totis voluminibus

ab eo conciditur. *ibid.* 40. a fratre reprehenditur, quod dubitet vitam beatam ventre metiri, *scil. in libris, quos contra eum scripsit. Eundem tamen Epicurus inter heredes suos scripsit.* v. de Fin. 2, 31. *Lampsacenus an Atheniensis fuerit, aeque, ut de fratre disputatur. ap. Ionsum & Menag.*

TIMOLEON, ad Div. 5, 12. eius res gestae proditae sunt a Timaeo.

TIMON, Tusc. 4, 11. Amic. 23. Atheniensis, fugit congressus hominum.

TIMOTHEUS, Tusc. 5, 31. Atheniensis imperator coenas Academicorum laudat. Or. 3, 34. Cononis filius, Isocratem praeceptorem habuit. Offic. 1, 32. belli gloria patre non inferior.

TIMOTHEUS, Milesius, Leg. 2, 15. cum plures quam septem nervos in fidibus haberet, Lacedaemonii eos demi iusserunt. *rem paulo aliter narrat Athenaeus, ubi decretum Lacedaemoniorum in hunc Timotheum emendatur & explicatur.*

T. TINCAS, Placentinus. Brut. 46. homo dicax & facetus.

TIRESIAS, Tusc. 5, 39. Div. 1, 40. 2, 2. augur clarus & praestans, sed oculis captus.

TIRO, ad Div. 7, 29. servus, deinde libertus Ciceroni & filio & fratri carissimus. *ad eum sunt epistolae L. 16. ex quibus de summa hominis gratia satis cognosci potest.*

TIRO, Phil. 2, 4. 5, 6. *est Numisius Tiro, de ficariis Antonii triumviri.*

TISAMENUS, Att. 12, 10. servus.

TISIAS, Or. 1, 18. Inv. 2. Sículus, primus rhetoricam scripsit. Brut. 12. qua occasione & quo tempore scripserit.

TITHONUS, Senect. 1. *Laomedontis filius, Aurorae maritus, de quo nota est fabula.*

TITINIA, Cottae. Brut. 60. pro ea contra Ser. Naevium dicit M. Cicero.

Cn. TITINIUS, Cluent. 56. eques Romanus.

Q. TITINIUS, Verr. 1, 49. eques R. frater germanus C. Fannii: *i. e. ex eadem matre.* Att. 5, 21. commendat Ciceroni L. Tullium, ut legatum sumat. Att. 9, 6. filius est cum Caesare. *Hunc Titinium foenus exercuisse intelliges ex ep. 4. L. 2, ad Att. & 7, 18.*

TITINII, a Catilina in proscriptione Sullana interfecti commemorantur pet. Conf. 2.

- TITIUS, Dom. 9. Har. resp. 27. Sext. 52. e ducibus operarum Clodianarum.
- C. TITIUS, Brut. 45. eques Rom. qui primus eo pervenit, quo pervenire potest Latinus Orator sine Graecis literis. Orationes fuerunt acutae, facetiae item tragoediae, sed parum tragice scriptae. Vixit L. Crassi temporibus.
- C. TITIUS, L. F. Rufus, ad Div. 13, 57. Praetor urbanus Paulo & Marcello Coff. ib. 12, 15. legatus Dolaellae in Asia.
- L. TITIUS, Verr. 4, 26. Civis Rom. in Sicilia habitans.
- L. TITIUS, Strabo. ad Div. 13, 14. eques Rom. *Hunc Manutius putabat eundem esse, qui 12, 6. Tidius appellatur: v. C. Tidius. Sed quoniam is sive Tidius sive Titius in magistratu fuit, ante quam haec epistola scribebatur, idem cum hoc Titio esse non potest, propterea quod hunc Cicero equitem Rom. appellat. Non autem puto moris fuisse, qui essent ex equestri ordine, eos, cum magistratibus usi essent, simpliciter equites appellare.*
- P. TITIUS, ad Div. 10, 12. tribunus pl. (a. DCCX.) intercedit SCTo in Ciceronis sententiam facto, rogatu Servilii. de eodem est ep. 21. *Ex epistola intelligitur, illum Titium bene de rep. sensisse, & Pompeianis partibus favisse: quod nescio an in P. hunc conveniat, qui in toto tribunatu Ciceroni, aliisque huius sectae adversatus est, P. Cascae collegae tribunatum abrogavit, & legem per vim tulit, de triumviris reip. constituendae in quinquennium creandis &c. vid. Pighius ad ann. DCCX. Ceterum hic est Titius, qui Apium minorem reum fecit de vi. ad Div. 8, 8. nam vocatus emissarius Servilii.*
- Sext. TITIUS, Or. 2, 11. tribunus pl. seditiosus, a. U. DLIV. *Antonio Oratore & Albino Consule, a quo leges Titiae dicuntur. multa contra remp. fecit, ei resistit Antonius. Idem in eum testimonium dixit, cum postea reus factus esset. Brut. 62. loquax & acutus, sed mollis in gestu. Ab eo saltationis genus molle nomen Titius accepit. Or. 2, 66. se Cassandram dicit, quod vera diceret, nec fidem inveniret. Rab. Perd. 9. condemnatus est, quod Saturnini imaginem domi suae haberet. Nescio an hic sit, qui Or. 2, 62. 3, 23. nimis studiose pila lusisset, & signa sacra noctu fregisset dicitur.*
- T. TITIUS, T. F. ad Div. 13, 75. Legatus Pompeio rei

frumentariae praefecto. *Hic est fortasse, ad quem epistola*
 16. L. 5. *perscripta est. cf. P. Titius.*

TITIUS, ad Div. 7, 12. Epicureus, *si sana lectio est. Sed*
alii malunt, Titus, h. e. Atticus: alii Seius.

TITURIUS, Font. 5. *Videtur de cohorte M. Fonteii fuisse,*
aut portitor Tolosanus.

M. TITURNIUS Rufus, ad Div. 13, 39. unus ex Titurnia
 familia reliquus est.

TLEPOLEMUS, Verr. 3, 38. Graecus, pictor, de cohorte
 Verris 4, 13. *Cibyrate dicitur per iocum, quia Verri tan-*
quam venator vasorum fuit.

TONGILIUS, Catil. 2, 2. de coniuratis Catilinaris fuit,
 & Catilinae scortum.

TORANIUS, ad Div. 6, 20. Pompeianus, exful. *Praeto-*
rius fuit, quem postea filius C. Toranius, Triumvirum par-
tes secutus, Triumviris prodidit, a quibus interfectus est.

TORTORIUS, Att. 7, 2. *est nomen corruptum.*

A. TORQUATUS, e *Manliis.* Planc. 11. Africae praetor
 (ann. DCLXXVI.) *mirifice laudatur. Eius frater patru-*
elis est T. Torquatus T. F. de quo infra.

A. TORQUATUS, L. F. L. N. Fin. 2, 22. amicus Cicero-
 nis summus. Att. 5, 1. vir optimus. ad Div. 6, 1. Athe-
 nis exfulat, quod contra Caesarem steterat. *Praetor fuit*
a. U. DCC1.

A. TORQUATUS, Leg. 2, 22. *De quo sermo fit, ex re non*
satis certo iudicari potest. Forte is est, qui Censor a. DVI.
& deinde bis Consul fuit.

L. TORQUATUS, L. F. Catil. 3, 8. Agrar. 2, 17. &c.
 Consul cum Cotta, a. U. DCLXXXIX. Pison. 31. pro
 Cicerone apud L. Pisonem intercedit. *ibid.* 19. Macedo-
 niam Cicerone referente obtinet, & Imperator a Senatu
 appellatur. ad Brut. 68. elegans in dicendo, prudens &c.

L. TORQUATUS, L. F. L. N. Sull. 2. accusat adolescen-
 tulus P. Sullam de ambitu, & ita facit, ut pater Consul
 fiat. Att. 4, 16. de accusatione Gabinii cum P. Sulla con-
 tendit. 7, 12. negat Pompeium extra Italiam sequendum.
 9, 8. sequitur cum fratre Pompeium extra Italiam. Fin.
 1, 5. Epicureus. *itaque inducitur eo libro disputans cum*
Cicerone & Triario de finibus. Brut. 76. non tam rhetor,
 quam πολιτικός. in eo literae interiores & reconditae,
 divina memoria. *Praetor fuit a. DCCIV.*

- T. TORQUATUS, L. F. Tusc. 4, 22. qui primus Torquatus dictus est. v. *Liv.* 7, 10. v. *Manlius.*
- T. TORQUATUS, Fin. 1, 7. collega Cn. Octavii in *Consulatu a. DLXXXVIII.* eius filius, a D. Silano adoptatus, cum in Praetura Macedoniae pecunias cepisse diceretur, pater, re cognita, eum vetuit in conspectum venire.
- T. TORQUATUS, T. F. Planc. 11. Auli Africae praetoris frater patruelis. Brut. 70. doctus vir ex Rhodia disciplina Molonis, plus facultatis ad dicendum habuit, quam voluntatis. Ad consulatum venisset sublato ambitu, si vixisset.
- TRABEA, ad Div. 9, 21. poeta Comicus. Tusc. 4, 31. eius versiculi Fin. 2, 4.
- G. TREBATIUS Testa, ad Div. 7, 12. Epicureus fit. *ibid.* 5. commendatur Caesari Galliae proconsuli. Top. 1. Topica sibi a Cicerone explicari vult. *1 Ctus fuit, ad quem multae & facetiae sunt L. 7. epistolae. Tribunus pl. a. U. DCCVI.*
- L. TREBELLIVS, Phil. 6, 4. Antonianus, antea adversarius in tribunatu, (*a. U. DCCVII.*) cum de tabulis novis ferretur. ad Div. 11, 13. cum equitibus suis ad occupandam Pollentiam venit. Phil. 13, 12. &c.
- M. TREBELLIVS, Quint. 5.
- TREBIANVS, ad Div. 6, 9. Pompeianus, post pugnam Pharsalicam ab armis non decessit.
- A. TREBONIUS, ad Div. 13, 3. 12, 12. eques Rom. negotiator.
- A. TREBONIUS, Verr. 1, 47. proscriptus a Sulla, frater P. Trebonii.
- C. TREBONIUS. Phil. 13, 10. eques Rom. C. Trebonii, *de quo mox, pater.*
- C. TREBONIUS, C. F. ad Div. 15, ult. quaestor tribuno Herennio non paret, & *Ciceronis causam tuetur, cum id Consules non facerent.* Phil. 2, 11. e percussoribus Caesaris, laudatur. *ibid.* 14. ad Div. 10, 28. sevocat Antonium, ante curiam, dum interficitur Caesar. Phil. 11, 1. praetor Asiae, a Dolabella Smyrnae amicitiae simulatione interficitur. eius mortem lamentatur Cicero. ad Div. 12, 16. eius carmen ad Ciceronem missum, *forte in Antonium & Antonianos. Hic legem Treboniam tulit in tribunatu an. DCXCVIII, ut Pompeius duas Hispanias, M. Crassus*

Syriam in quinquennium & Caesar Galliam in aliud quinquennium obtinerent. Post legatus Caesaris in Gallia, & an, DCCVIII. Consul successus Caesari.

P. TREBONIUS, Verr. 1, 47. A. frater.

Cn. TREMELLIUS, *Scrofa*, Act. 1. in Verr. 10. tribunus militaris designatus, iudex in causa Verrina, homo summa religione & diligentia. *Pighius putat esse eum, qui praetor post fuit, & de re rustica scripsit. Unde Scrofae cognomen, quod huius avus primus tulit, aliam rationem ex eius persona Varro, aliam Macrobius commemorat. Utraque lepida fabella est. Scrofa est & ad Att. 6, 1. v. in Scrofa.*

Q. TREMULUS, *e Marciis*, Phil. 6, 5. Hernicos vicit. statua eius in foro posita. *Is, qui consul bis fuit a. CCCXLVII. & CCCCLV.*

C. TRIARIUS, *e Valeriis*, Fin. 1, 5. amicus Ciceronis, vir gravis & doctus, minus delectatur Epicuro, quod ornamenta Platonis, Aristotelis, &c. neglexit. Att. 12, 28. eius liberis tutor est Cicero Brut. 76. eius plena fuit literatae senectutis oratio, gravis: bello civili periit. *hunc locum male refert ad L. Triarium Pighius ad an. DCLXXII. Videtur eum verbum senectutis movisse. Sed additur: in illa aetate. Deinde quod cum Torquato iungitur, id ipsum docet, de C. sermonem esse. v. de Fin. l. c. Tribunus plebis fuit a. DCCII. & a Cn. Pompeio in bello civili classi praefectus. Caes. B. C. 3, 5. ad Div. 8, 7. eius soror Paulia Valeria divortium facit & D. Bruto nubit. Manutius ad h. l. male appellat P. Triarium. Nam loci Ciceroniani, quos profert, ostendunt, eum de Caio loqui voluisse. Nisi forte ista fuit P. soror, & locos illos male de eo accepit.*

L. TRIARIUS, Verr. 1, 14. quaestor urbanus, a. DCLXXII.

P. TRIARIUS, L. F. Att. 4, 16. 17. ad Q. Fr. 3, 2. accusat M. Scaurum, defendit Cicero. v. Afcon. arg. Or. pr. M. Scauro.

TRICIPITINUS, *e Lucretiis*, Leg. 2, 4. *Lucretiae pater.*

TRIETERIDES, Nat. D. 3, 23. sacra Bacchi e Niso & Thyone nati.

TRIPTOLEMUS, Her. 4, 6. Tusc. 1, 41. Verr. 4, 49. *notus ille auctor & inventor agriculturae in Graecia, de quo est in fabulis.*

TRITANNUS, Fin. 1, 3. Centurio viribus insignis.

TRITOPATREUS, Nat. D. 3, 21. Iovis & Proserpinae filius.

- TRITO, Nat. D. 1, 28. 2, 25. Deus marinus.
- TROAS, ad Q. Fr. 3, 6. tragoedia Q. Ciceronis.
- TROILUS, Tusc. 1, 39. Priami filius ab Achille interfectus.
- TROPHONIUS, Nat. D. 3, 22. Valentis & Phoronidis filius, idem cum Mercurio ex his genito. de Div. 1, 34. prope Lebadium ei sacra fiunt; *ubi sc. notum illud antrum Trophonii fuit. Alius ab hoc est:*
- TROPHONIUS, Tusc. 1, 47. aedificavit templum Delphicum. eius votum.
- TRYPHO, Att. 3, 8. ad Div. 13, 61. *est nomen servile.*
- L. TUBERO, *ex Aeliis*. Ligar. 7. cum Cicerone una domi eruditus, post affinis, in omni vita familiaris &c. Planc. 41. ad Q. Fr. 1, 1. 3. legatus Q. Ciceronis in Asia. scripsit historiam. Lig. 8. Sortitus belli civilis initio ex SCto Africam provinciam, quam Confidius obtinuerat, cum eam a Varo iam occupatam invenisset, ad Cn. Pompeium in Macedoniam se contulit. *Restitutus est post a Caesare cum filio Quinto, de quo mox.*
- P. TUBERO, Q. F. P. N. Or. 2, 84. Africanum avunculum laudavit, scripto C. Laelii.
- Q. TUBERO, Q. F. P. N. Muren. 36. Stoicus. Africani fororis filius, eius perversam sapientiam in funere Africani aegre fert populus, proptereaque praetura excidit. Brut. 31. in triumviratu iudicavit contra avunculum Africanum. eius orationes in Gracchum. cf. de Or. 3, 21. ad Att. 4, 16. *De patre utriusque, L. Paulli genero, v. Plinium.*
- Q. TUBERO, L. F. Ligar. 1. sq. accusat Ligarium de vi. *In bello civili Pompeium cum patre secutus est, post a Caesare restitutus. Cum in causa Ligariana non vicisset, ad ius Civile se contulit.*
- P. TUBERTUS, *e Postumiis*, Leg. 2, 23. primo Valerii Poplicolae, & deinde Menenii Collega fuit. In urbe sepultus est, eiusque posterii hoc ius tenuerunt.
- L. TUBULUS, *ex Hostiliis*, Fin. 2, 16. Praetor, & *quidem, ut est* Att. 12, 5. L. Metello & Q. Maximo Coff. *h. e. a. U. DCXI.* pecunias capit ob res iudicandas, & decreta de ea re quaestione fugit. cf. *ibid.* 4, 28. 5, 22. Nat. D. 3, 30. 1, 23. fr. or. p. Scaur. &c.
- M'. TUCCIUS, ad Div. 8, 8. accusat C. Sempronium Rufum, & ab eodem accusatur.
- Cn. TUDICIUS, Cluent. 70. Senator.

- C. TUDITANUS, *e Semproniiis*, Brut. 25. difertus.
- M. TUDITANUS, Brut. 18. Tusc. 1, 1. Consul *a. DXIII.*
- P. TUDITANUS, Brut. 15. M. Corn. Cethegi Collega in consulatu (*a. DXLIX.*) deinde etiam in Censura.
- TUDITANUS, Acad. 4, 27. affinis Catuli, infanus. Phil. 3, 6. avus Fulviae Antonii uxoris; eius infania.
- M. TUGIO, Balb. 20. *Videtur ei iuris parti se maxime dedisse, quae est de iure aquaeductuum.*
- P. TULLIO, Syrus, Har. Resp. 1. amicus Clodii.
- L. TULLEIUS, ad Div. 15, 4. Legatus Ciceronis in Cilicia, *qui omnibus aliis locis scribitur Tullius. idem cum sequente.*
- L. TULLIUS, Verr. 4, 11. frater M. Ciceronis *patruelis*, quem fecum in Sicilia habuit, cum in Verrem inquireret. Att. 5, 4 & 21. legatus Ciceronis in Cilicia.
- L. TULLIUS, Montanus, Att. 12, 52. cum Cicerone filio Athenas proficiscitur.
- M. TULLIUS Laurea, Att. 5, 4. 13, 22. ad Div. 5, 20. scriba Ciceronis.
- M. TULLIUS *Decula*, Planc. 21. aedilitiam repulsam tulit. Agr. 2, 14. consul cum Cn. Cornelio, *a. DCLXXII.* *Hunc putat esse Sigonius, quem Cicero defendit reum de vi: ex qua oratione pauca fragmenta restant.*
- M. TULLIUS, ad Q. Fr. 2, 3. postulat Sextium de vi. *Ipsè Cicero nescit, qui sit.*
- M. TULLIUS, Brut. 16. patricius, Consul cum Sulpicio *a. X.* post reges exactos.
- TULLIUS, Verr. 3, 71. magister publicanorum in Sicilia, amicus Verris.
- TULLUS, Catil. 1, 6. Att. 8, 15. est Volcatius Tullus, qui M. Aemilii Lepidi collega in Consulatu fuit.
- TULLUS Cluvius, Phil. 9, 3. unus e legatis Rom. qui a Larte Tolumnio interfecti sunt.
- TULLUS HOSTILIUS, Phil. 13, 12. tribunus plebis designatus.
- TULLIUS Cimber. *v. Tillius.*
- D. TURRANIUS, Att. 1, 6. homo *χρηστομαδής*, cum Q. Cicerone in praediis Arpinatibus est. 6, 9. cum Cicerone in Cilicia aliquandiu fuit. *Eundem hominem esse, res ipsa suspicari facit, etsi priori loco sit Turranus, altero Turannius. Nam haec nomina eadem sunt, ut & Turranus. Eadem varietas etiam in lapidibus apprehenditur.*

- M' TURRANIUS, Phil. 13, 10. provinciam sibi ab Antonio datam recusat.
- TURDUS, ad Div. 9, 21. cognomen familiae Papiriae plebeiae. C. Papirius Turdus *trib. pl. est ap. Liv.*
- L. TURIUS, Brut. 67. parvo ingenio, sed studiosus. Ei paucae centuriae ad consulatum defuere. *Olim hic legabatur Thorius. unde viri docti ceperunt de L. Thorio Balbo, de quo supra. Nescio an in hominem illum voluptuosissimum cadat multus labor, quem huic L. Turio Cicero tribuit. Turius apud veteres non unus occurrit. Q. Turius ap. ipsum Ciceronem, alius Turius apud Horat. L. Turius a M. Catone contra Cn. Gellium defensus commemoratur apud Gellium. ut lapides taceam.*
- Q. TURIUS, ad Div. 12, 26. negotiator Africanus.
- TURIUS Eros, ad Div. 12, 25. libertus Q. Turii.
- TURPILIA, ad Div. 7, 21.
- TURPIO, Att. 6, 1. futurius.
- L. TURSETIUS, Phil. 2, 16. ei testamentum M. Antonius subiicit.
- TURULIUS, ad Div. 12, 13. Quaestor Tillii Cimbri in Bithynia.
- TUSCENIUS, ad Q. Fr. 1, 1. 6. & 2. 2. homo obscurus, qui de Q. Cicerone questus erat.
- TUTIA, Att. 16, 2. nomen feminae, nescio cuius. *Nam Tutia Vestalis, quae in libris fere est Tuccia, huc non pertinet, quod temporis ratio facile indicat. Ceterum valde aridet Corradi coniectura, qui Iulia legendum suspicabatur, eamque intelligebat, de qua est L. 15. ult. Tutiam familiam autem fuisse, facile concedam.*
- TUTOR, Or. 2, 64. nomen mimi veteris, oppido ridiculi.
- TYMPANIS, N. D. 3, 35. Tympanidis rogus. *Locus sine dubio corruptus, in quo frustra adhuc viri docti desudarunt.*
- TYNDAREUS, Fat. 15. Clytaemnestrae pater.
- TYNDARIDAE, Nat. D. 2, 2. Persen victum nunitant. *ibid. 3, 5. eos Lacedaemone sepultos tradit Homerus. &c.*
- TYRANNIO, Att. 2, 6. 12. 2. &c. Grammaticus & Geographus, qui Ciceronis temporibus vixit. *Acrem in reprehendendo fuisse ex ep. 6. L. 2. intelligitur. ibid. 4, 4. 8. reliquias bibliothecae Ciceronianae disponit & collocat. 12, 6. argumenta scriptorum Tyrannionis, vocat tenues descriptas. ad Q. Fr. 2, 4. docet Cicerones pueros.*

TYRUS, Nat. D. 3, 23. mater Veneris Syriae.

V.

- M. VACCUS, e *Vitruvius*. Dom. 38. eius domus everfae area *Vacci prata* dicta, quod *Privernatium & Fundanorum dux contra Romanos fuisset*, a. U. CCCCXXIV.
- VACERRA, ad Div. 7, 8. Ictus tempore Ciceronis. *Cogitabam aliquando per iocum ita dici Valerium Ictum.*
- VALENS, N. D. 3, 22. Mercurii cuiusdam e Phoronide pater.
- A. VALENTIUS, Verr. 3, 37. interpres C. Verris in Sicilia.
- VALERIA tabula, Vatin. 9. ab ea dicuntur tribuni plebis Vatinii collegae, iussisse mitti Bibulum, quem Vatinus in vincula duci iusserat. ad Div. 14, 2. ad eam exfulis Ciceronis uxor, *contumeliae causa* deducitur. conf. *Sextia tabula.*
- VALERIA, Flacc. 34. uxor Andronis Sextilii.
- PAULLA VALERIA, ad Div. 8, 7. soror Triarii, discidium facit, & D. Bruto nubit. vid. in *C. Triarius. Observent tirones Paullae nomen, aequae ut Paulli, quae cognomina proprie sunt, interdum esse etiam praenomina, ut hoc loco.*
- VALERIUS, Verr. 3, 21. praeco Verris.
- VALERIUS, Orat. 3, 21. scenicus, quotidie cantabat.
- VALERIUS, Att. 2, 3. absolvitur, *incertum utrum* Valerius Flaccus, *an* Valerius Messala, *an* Valerius Ictus.
- VALERIUS, ad Div. 5, 20. *nescio quis, maniceps pecuniae publicae cuiusdam.*
- VALERIUS, Att. 1, 12. interpres C. Antonii in Macedonia, *nisi forte Romae in ipso Senatu, quod Casaubono placebat. putant quidam esse eum, de quo ad Div. 14, 2. de quo dubito.*
- C. VALERIUS Flaccus, Balb. 24. praetor urbanus. a. DCLV.
- D. VALERIUS Soranus, Brut. 46. doctus Graecis literis & Latinis. familiaris Ciceronis.
- L. VALERIUS Flaccus, Phil. 11, 8. flamen Martialis. bellum gerit cum Aristonico, frustra contra nitente collega P. Licinio Crasso. v. *L. Flaccus.*
- L. VALERIUS Flaccus, pro Rabir. Perd. 7. collega C. Marrii, arma capit contra Saturninum. vid. *L. Flaccus.*

- L. VALERIUS *Flaccus*, Pison. 23. legatus L. Pisonis in Macedonia, *is, qui praetor Cicerone Cos. fuit. vid. L. Flaccus.*
- L. VALERIUS *Potitus*, Brut. 14. legibus & concionibus populum post decemviralem invidiam placat.
- L. VALERIUS, ad Div. 1, 10. 3, 1. 7, 11. 11, 7. ICtus mediocris.
- M'. VALERIUS, Brut. 14. Dictator, populum in monte Sacro sedavit, indeque Maximus dictus est, *quod nomen familiae haesit.* a. U. CCLIX. *in vulgatis male est M.*
- M. VALERIUS, M. F. *Corvus*, Div. 1, 24. consul cum Aulo Cornelio *Cosso* in bello Samnitico. a. U. CDX. *qui tertius eius consulatus fuit, nam quinquies consul fuit, bis dictator, semel censor, sexies praetor, quater aedilis. Corvi nomen primus tulit: unde? omnibus notum est*
- P. VALERIUS *Publicola*, Leg. 2, 23. in urbe sepultus, idque posteri tenuerunt. Harusp. resp. 8. pro meritis in remp. domum in publica villa accepit.
- P. VALERIUS *Flaccus*, Phil. 5, 10. legatus Romanorum ad Hannibalem in Hispania.
- P. VALERIUS, Phil. 1, 3. comes Ciceronis, cum primum iter in Graeciam post mortem Caesaris instituisset. *ibid. & Att. 16, 7. villam habuit ad Leucopetram, in quam tum Cicero divertit. Att. 5, 21. a Deiotaro sustentatur, debitor Attici. idem est, quem ad Div. 14, 2. nominat hominem officiosum. vid. Valerius interpres.*
- Q. VALERIUS, *Soranus*, Br. 46. doctus Graecis literis & Latinis. Or. 3, 11. *litteratissimus omnium Latinorum.*
- Q. VALERIUS, Q. F. *Oca*, in Sen. post redit. 9. praetor P. Lentulo Spinthere Cos. ad Div. 13, 4. legatus propraetore a Caesare praepositus agris dividendis: postea proconsul Africae, non consulatu gesto. cf. ep. 6.
- C. VALGIUS *Hippianus*, ad Div. 13, 76. *idem est, qui Q. Hippius in eadem epistola appellatur. C. Valgius dicitur est a patre, qui eum adoptavit. C. Valgium quendam, qui de usu herbarum ad Augustum scripsit, commemorat Plin. 25, 2.*
- VALGIUS, Agrar. 3, 1. P. Rulli gener, qui multos agros & tempore Sullano occupat.
- C. Cn. & L. VARENI, Fr. Or. pro Vareno: *qui defensus est a Cicerone, reus inter ficiarios, quod Caium occidisset, Cneum vulnerasset.*

- VARGULA, Or. 2, 60. dicax homo C. Iulii Caesaris, eius, qui in libris his inducitur, amicus.
- C. VARGUNTEIUS, Sull. 2. Senator, socius Catilinae, qui Ciceronem in lectulo interficere voluit.
- P. VARINUS, Flacc. 19. praetor Asiae, a. U. DCLXXX.
- M. VARISIDIUS, ad Div. 10, 7. & 12. eques Romanus.
- L. VARIUS *Cotylas*, Phil. 13, 12. columnen amicorum Antonii. Phil. 8, 10 & 11. legatus Antonii ad Senatum.
- P. VARIUS, Att. 1, 1. *videtur foenerator fuisse.*
- Q. VARIUS *Hybrida*, *Sucronensis*, Sext. 47. seditiosus. ei restitit M. Scaurus. Orat. 1, 25. homo vastus & foedus, sed eloquentia magnam gratiam consecutus. Brut. 49. 62. bonus orator. Brut. 89. sua lege damnatus est, *de qua vide Ind. Legum. N. D. 3, 33.* Drufum ferro & Metellum veneno sustulit, summo cruciatu ipse periit. M. Scaur. fr. M. Scaurum principem in proditionis crimen vocat lege sua, sed frustra.
- Q. VARIUS, Verr. 2, 48. testis in Verrem. *an hic est, qui inter iudices Milonianos fuit?* Mil. 27.
- A. VARRO *Murena*, e *Terentiis*, ad Div. 16, 12. amantissimus Ciceronis *idem occurrit* ad Div. 13, 22. *postea consul fuit a. U. DCCXXX.*
- C. VARRO, e *Terentiis*. Brut. 19. qui in clade Cannensi cum Paulo collega cecidit, *an. U. DXXXVII.*
- C. VARRO, e *Viselliis*, prov. conf. 17. consobrinus Ciceronis. Verr. 1, 28. tribunus militum in Asia, praetore C. Nerone, *cf. C. Visellius Varro.*
- M. VARRO, e *Terentiis*. Brut. 56. L. Aemilium praeceptorem habuit. ad Div. 13, 10. Quaestor M. Bruti praetoris Galliae Cisalpiniae, *ibid. 11, 10.* eius thesauri, Att. 13, 13. 16 & 18. cupit aliquid a Cicerone sibi inscribi, *πολυγραφέτατος.* ad Div. 9, 13. legatus Pompeii in Hispania ulteriori. Div. 1, 31. doctus homo, perterretur vaticinio cuiusdam Rhodii remigis. Phil. 2, 41. eius villam occupat M. Antonius. &c.
- P. VARUS, *Attius*. Lig. 2. Africae praetor, Africam initio belli civilis privatus occupat, cum Italia profugisset. *Hic est P. Attius*, Att. 7, 13.
- SEXT. VARUS, ad Div. 10, 32. Hispaniae proconsul. *incertum est, qui sit; quando Sext. Quintilium Varum Hispaniae proconsulem fuisse nemo prodidit.*
- P. VATIENUS, N. D. 2, 2. e Castore & Polluce audivit,

- Perfen esse victum. *In libris quibusdam est Vatinius, quod probat Davifius, qui avum eum adolescentis P. Vatinii facit.*
- P. VATINIUS, Vatin. 1. sqq. *in qua oratione pleraque eius scelera, in primis in tribuatu C. Caesare Cos. suscepta commemorantur.* Phil. 10, 5. Imperator & praetor Illyrici, Dyrachii portas aperit Bruto, & ei exercitum tradit. c. 6. ad Div. 5, 10. augur fit in locum Appii. 5, 9. Imperatoris epistola ad Ciceronem, qua petit, ut se defendat, & supplicationem conficere studeat. *ibid.* 1, 9. a Cicerone defenditur & quare.
- VECTENUS, Att. 10, 5. 11. amicus Ciceronis, Mone-talis appellatur. cf. 15, 13. 12, 3. *argentarium fuisse ex locis his, aut foeneratorem saltem, intelligitur.*
- T. VECTIUS, Flacc. 34. Senator.
- P. VEDIUS, Att. 5, 1. Pompeii familiaris, homo nequifsimus.
- M. VEHIILIUS, Phil. 3, 10. provinciam sibi ab Antonio attributam recusat accipere. *Ex hoc nomine quidam Velleius fecere, quod nomen hoc notius esset: estque ita in nonnullis editionibus. Vehilii etiam in lapidibus antiquis reperiuntur. Ceterum nihil de hoc Vehilio uspiam me legere memini.*
- VEIENTO, Att. 7, 3. a decedente Bibulo, provinciae Syriae praefectus. *P. Manutius quaestorem putat fuisse. Sed constat Sallustium quaestoris locum apud Bibulum obtinuisse, ad Div. 2, 17. Itaque magis placet, cum Pighio ad a. DCCIII. legatum putare: quem enim, nisi quaestorem praeficeret, praeficere poterat, nisi legatum aliquem. v. ad Div. 2, 15. Sunt autem e Fabriciis Veientones. Et fortasse huius nepos fuit aut pronepos A. Fabricius Veiento, qui post praeturam a. DCCCVII. a Nerone in exsilium missus est.*
- C. VELLEIUS, Or. 3, 21. Epicureae philosophiae addictus, L. Crassi oratoris familiaris. Nat. D. 1, 6. Senator, ad quem tum Epicurei primas deferebant. *Hic est, qui trib. pl. fuit, a U. DCLXIII.*
- Q. VELOCIUS, Or. 3, 23. gladiatoriam didicit puer; sed adultus plus operae foro, amicis & rei familiari tribuit.
- VELVINUS, ad Q. Fr. 1, 1. 2. *nomen hominis obscuri, qui fundum habebat, non procul a fundo Q. Ciceronis.*
- VENONIUS, Vindicius. Balb. 25.
- C. VENNONIUS, Att. 6, 1. ad Div. 13, 72.

Sext. VENNONIUS, Verr. 3, 39. *de Verris cohorte fuisse apparet, una ex manibus, quibus pecuniam aliis extortam capiebat.*

VENNONIUS, de Leg. 1, 2. historicus Latinus, exilis & ieiunus. Att. 12, 3. eius libris aegre caret Cicero. *Hunc Vennonium ab omnibus his alium esse, & Cicerone longe antiquiorem, mihi satis certo videor ex loco de Leg. 1, 2. colligere. Ponit enim primo annales Pontificum, deinde Fabium, Catonem, Pisonem, Fannium, Vennonium, Antipatrum. Post, successere huic, inquit, Gellii, Clodius, Afellio &c.*

P. VENTIDIUS *Bassus*, Phil. 12, 9. ei amicus Cicero fuit, antequam se cum inimicis reipublicae coniungeret. ad Div. 10, 24. 33. post proelium Mutinense se cum tribus legionibus coniungit. 11, 18. se cum Antonio coniungit ad Vada Sabatia. 10, 18. *Mulio dicitur.* eius castra despicit Cicero. Phil. 13, 2. Antonii amicus. *Idem pluribus aliis locis memoratur. Nescio utrum ad locum ex epistolis ad Div. respiciat Plin. H. N. 7, 42. ubi Ciceronem auctorem esse dicit, hunc Ventidium mulionem castrensem suffraganeum fuisse, an vero ad alium ex Oratione, aut libro deperdito. De eius natalibus, miraue fortuna. vid. Plin. l.c. & Gellium. 15, 4. De eius rebus gestis in Asia Dionem Cass. 48. 49.*

VENULEIA, Att. 12, 24. Crassi.

VENULEIUS, Verr. 3, 42. de Verris cohorte.

VENULEIUS, ad Div. 12, 30. *legatus Calvisii, qui cum aliis quibusdam Africam absente Calvisio administrare audebat, obtinente e Scto provinciam Cornificio. Ei liellores, ut ceteris, ademerat Cornificius, quod probat Cicero. Quae-storem provincialem fuisse a. DCCII. reperio, eodem anno, quo & Latinus & Horatius, eiusdem Calvisii legati, quae-stores fuere.*

VENUS, Div. 1, 13. Cnidia. Or. 2. &c. Coa Apellis. Nat. D. 3, 23. plures Veneres, Nat. D. 2, 23. Lubentina. in Caecil. 17. &c. Erycina. *Ab hac dicuntur VENERII. ibid. h. e. servi Veneris Erycinae s. fani eius in Erycino monte.*

VERATIUS, cognomen Fulvii, Flacc. 20. ubi tamen liber MS. habet Neratius.

C. VERRES, C. F. 1, 12. quaestor Cn. Carbonis, in Gallia, eum deserit, & pecuniam publicam avertit. *ibid. 17.*

- sq. Cn. Dolabellae legatus in Cilicia, &, quaestore Malleolo mortuo, proquaestor. Furta & scelera in legatione perpetrata. *ibid.* 36. sq. Malleoli pecuniam avertit, nec pupillo restituit. *ibid.* 38. contra Cn. Dolabellam a M. Scauro accusatum testimonium dicit, eumque prodit. *ibid.* 40. sq. praetor urbanus *a. U. DCLXXIX.* praeturae flagitia. *ibid.* 49. in praetura ex Scto de fartis tectis iudicat. *De triennio praeturae Siculae discendum e L. 3, 4. 5. de aribus, quibus elabi, adiutore Hortensio, iudicio & accusatori voluit.* v. Act. 1, 6. 7. sq. *De tota causa lege argumenta Verrinarum. Ab hoc dicta Verrea.* Verr. 2, 25. &c. ipsius iussu, sublatis Marcelleis, in Sicilia instituta.
- Q. VERRIS**, Act. 1, 8. tribu Romilia, C. Verris propinquus.
- VERRIUS**, ad Div. 9, 20. 26. amicus Paeti & Ciceronis *ibid.* 12, 14. amicus Lentuli Spintheris fil. *Manut. ad 9, 20. putat esse Verrium Flaccum illum, iuris Pontificii peritum, cuius libertus fuit Verrius Flaccus Grammaticus.* T. Verrius Flaccus, eques Rom. Fesulanus, *est ap. Gorium Inscr. hetrusc.*
- C. VERRUTIUS**, Verr. 2, 76. *nomen fictum a Verre, sub quo ipse latebat.*
- VERTUMNUS**, Verr. 1, 59. *Deus, qui in omnes figuras se vertit, aut vertere potest.*
- VESTA**, Div. 1, 45. *Ex eius luco vox audita. De hoc luco, qui sub Commodo combustus est, vid. Herodian. 1, 14.*
- C. VESTORIUS**, ad Div. 8, 8. ad Att. 4, 6. 6, 2. Puteolanus, argentarius.
- L. VETECILIUS** Ligur, Verr. 2, 8.
- M. VETILIUS**, Phil. 3, 10.
- P. VETILIUS**, Caec. 9. testis in Caecinam.
- VETTIUS**, Att. 2, 4. *est Cyrus architectus.*
- VETTIUS** Chrysipus, ad Div. 7, 12. Cyri architecti libertus.
- VETTIUS**, Coel. 30. unus de stupratoribus Clodiae, quem, cum ortae inter eos essent inimicitiae, ulta est per Camurtium quendam & Efernium &c.
- L. VETTIUS**, Vat. 10. in Senatu confessus est, se cum telo fuisse. Cn. Pompeii interficiendi causa. Att. 2, 24. *index a Caesare inductus in Senatum, ut diceret, se interficere principes voluisse, invidiae inimicis Caesarianis fa-*

ciendae causa. Sed mendacium reprehenditur, & reus ipse fit de vi. res accurate ibi narratur. cf. Sext. 63. Adde de eius iudiciis in causa Catilinarum Dionem Cass. XXXVII. p. 48.

- P. VETTIUS Chilo, Verr. 3, 71. eques Romanus, magister publicanorum in Sicilia.
- P. VETTIUS Scato, Phil. 12, 11. Dux Marforum. Cum eo Cn. Pompeius colloquium inter castra habet.
- P. VETTIUS, Verr. 5, 44. quaestor Verris.
- Q. VETTIUS Vettianus, Brut. 46. Marfus, vir prudens & in dicendo brevis.
- VETTIUS, Att. 4, 5. *homo vilis*, a quo villam Catuli Cicero emit, *is sine dubio*, qui 6, 1. *manceps dicitur*.
- L. VETURIUS Philo, Brut. 14, *Consul bello Punico II. cum Q. Metello a. U. DXLVII.*
- T. VETURIUS, Offic. 3, 30. Consul cum Sp. Postumio.
- C. VIBIENUS, Mil. 14. Senator, quomodo interierit.
- C. VIBIUS Capax, Cluent. 60. Larinas.
- L. VIBIUS, Verr. 2, 74. eques Rom.
- T. VIBIUS, ad Div. 11, 12.
- C. VIBIUS Panfa, ad Div. 8, 8. *v. Panfa. de eodem forte capiendus ad Att. 2, 20.*
- L. VIBULLIUS Rufus, ad Div. 1, 9. Pompeii familiaris. Att. 7, 24. e Piceno, quo missus erat a Pompeio, redit. *v. Caesar B. C. L. 1, 15.* Att. 8, 1. eius res gestae laudantur. de Pompeio parum honorifice sentit. ad Q. Fr. 2, 9. 3, 1. 5.
- VICEPOTA, Leg. 2, 11. nomen habet a vincendo & potiundo, *adeoque ipsius victoriae nomen est. Aedem eius infra Veliam fuisse constat e Livio. Viri docti scribendum censent Vicapota.*
- L. VICINIUS, ad Div. 8, 8. *pro quo Graevius reposuit Vinicius. Tribunus plebis M. Marcello & Sulpicio Coss. Permutantur fere in libris scriptis Vicin. & Vinic.*
- VICTORIA, Div. 1, 43. Capuae fudat.
- VIDIUS, creditor Niciae, ad Div. 9, 10.
- M. VIGELLIUS, Or. 3, 21. a Panaetio Stoicam philosophiam didicit.
- L. VILLIUS, L. F. Pomtina, Annalis, ad Div. 8, 8. Senator. *unde Annales Villii dicti. v. Ind. Legg. Leges Annales.*
- §. VILLIUS, ad Div. 2, 6. Milonis familiaris.

L. VINICIUS, v. *Vicinius*.

VINIUS, ad Att. 2, 2.

S. VIRBIUS, Cluent. 8. Larinas.

VIRGILIANUS, v. Q. Fabius.

C. VIRGILIUS, Planc. 40. Praetor, Q. Ciceronis Collega.

Siciliae praetor eo anno, quo Cicero exfulavit, noluit eum, quamvis amicum, Clodii minis territus, recipere. ad Q. Fr. 1. 2. 2. in magna existimatione est. ad Div. 2, 9. propinquus Curionis. Att. 12, 51. 13, 26.

C. VIRGILIUS, Prov. Conf. 4. v. C. *Virginus*.

M. VIRGILIUS, Brut. 48. frater T. Aufidii trib. pl. L. Sullae Imperatori diem dixit. *sc. in tribunatu a. U. DCLXVI. ut eum a profectioe ad bellum Mithridaticum abstraheret. Sed Sulla, neglecto Virgilio, abiit; ut est ap. Plutarch. in Sulla p. 458. ubi male Verginius dicitur. In ipso Cicerone Virginus & Virgilius permutantur.*

C. VIRGINIUS, Prov. Conf. 4. legatus, impedit Pisonem Calventium, ne Byzantio omnia signa auferat. *Sed Codd. habent Virgilius, quod recepit Graevius. Quis autem ille Virgilius sit, nescio. Nam praetor ille Siciliae an sit, dubito, quod vix Romam rediisse potuit, cum Piso in provinciam abiret, siquidem rediit, & non eo quoque anno Siciliam obtinuit. C. Virginium autem reperio tribunum plebis anno DCXC.*

A. VIRGINIUS, Lael. 27. eius adolescentis familiaritate delectatur Laelius, ut P. Rutilii. *Fuit ergo P. Rutilii aequalis.*

L. VIRGINIUS, Fin. 2, 20. filiam suam interficit, ne Appii Decemviri libidini dedatur.

VIRGINIUS, Att. 12, 5. argentarius.

VIRIATUS, Offic. 2, 11. Lusitanus, propter praedae aequabilem partitionem magnas opes habuit, quibus exercitus imperatoresque cefferunt. Brut. 21. Viriati bellum cum Romanis.

VISCELLINUS, Lael. 11. *est Sp. Cassius, qui post tertium consulatum appetiti regni crimine damnatus & de Saxo Tarpeio deiectus est. v. in Cassius. De scriptura vocis nil certi dici potest, quando & Latini & Graecorum historicorum libri mire variant: Viscelinus, Vulfelinus, Becellinus, Uscelinus, Vitellinus, Betillinus &c.*

VISEIUS, Phil. 13, 12. tribunus plebis designatus Antonii beneficio, antea Pisauri balneator fuerat.

VISELLIA, Att. 15, 13.

- C. VISELLIUS Varro, Brut. 76. Aculeonis filius, confobri-
nus Ciceronis, ad aedilitatem pervenit. Iuris peritus. Att.
3, 23. T. Fadio tribuno plebis legem scripsit, quam fer-
ret, de Cicerone revocando, eamque probat Cicero. v.
C. Varro.
- L. VISIDIUS, Phil. 7, 9. Eques Romanus, qui Cicero-
nem in consulatu diligenter custodivit. Antonio Muti-
nam oblidente, vicinos cohortatus est, ut milites fierent,
& suis eos facultatibus sublevavit. Edd. vett. habent
Nasidius.
- ULYSSES, Offic. 1, 31. omnibus iucundus & affabilis. ad
Div. 1, 10. rediens cognovit suorum neminem. *ib.* 10,
13. *Πολύπορος.* de Offic. 3, 26. apud Tragicos iacta-
tur in eo, quod Homerus tacuit, eum militare noluisse
&c. &c.
- P. UMBRENUS, Catil. 3, 6. libertinus, Catilinae socius.
- UMMIUS, ad Div. 16, 14. *Ad hanc scripturam confirmandam*
Ummidiam affert ex lapide Victorius. Est etiam ap. Hora-
tium Serm. 1, 1. 96. Ummidius.
- Q. VOCONIUS *Saxa*, Verr. 1, 42. Balb. 8. legem tulit
de mulierum hereditatibus. *vid. Ind. Legg. Verr. 1, 42.*
- Q. VOCONIUS, Cluent. 54. iudex quaestionis in causa
Cluentii fuit. *Ex quo intellige, eum aedilitium fuisse. Ab*
hoc diversus est mea sententia :
- VOCONIUS, qui Att. 8, 15. dicitur initio belli civilis cum
imperio fuisse. *Hic est, qui a. DCXCII. quaestor, & a.*
DCC. praetor urbanus fuit, & deinde Pompeium in Mace-
doniam secutus est. Ceterum illud addendum est ex Phil. 3,
6. Voconios ex Aricia fuisse ortos.
- C. VOLCATIUS, Corn. 1. fr. vir honestissimus, a Cn. Do-
labella communi & quotidiano iure privatur. *Is est, de*
cuius subita morte Plinius H. N. 7, 53. tradit.
- L. VOLCATIUS *Tullus*, Planc. 21. in aedilitate petenda
repulsam fert; *postea tamen Consul fuit cum M'. Aemilio*
Lepido a. U. DCLXXXVII. Tog. Cand. fr. consilium
habet, an petentis Consulatum Catilinae ratio habenda
esset, negatumque est ei potestatem petendi concedendam
esse. ad Div. 1, 1. Pompeio censet restitutionem Ptole-
maei committendam.
- L. VOLCATIUS *Tullus*, L. F. ad Div. 13, 14. praetor ur-
banus a. DCCVII. *is, qui postea Consul fuit a. DCCXX.*

- ad Div. 4, 4. M. Marcello offensus, Caesari non agit gratias, eo restituto.
- VOLCATIUS, Verr. 2, 19. 23. &c. e comitibus C. Verris.
- VOLUMNIA, ad Div. 14, 16. minus officiosa est in Terentiam, cum Cicero exfularet. *Non facile dixerim, utrum Senatoris Volumnii, quocum magnus usus Ciceroni fuit, soror aut filia, an nota illa liberta fuerit.*
- VOLUMNIA, Phil. 2, 24. liberta Volumnii Eutrapereli, mimico nomine Cytheris; v. *Cytheris*.
- L. VOLUMNIUS, ad Div. 7, 32. Senator, quocum magnus usus Ciceroni fuit. *de praenomine constat e Varrone. Estne hic Volumnius Flaccus, qui cum mandatis ad Senatum a Bruto Mutinae obfesso mittitur, Bruti legatus, ad Div. 11, 12. 18?*
- P. VOLUMNIUS, Cluent. 70. Senator, qui inter iudices in Cluentiana causa fuit.
- P. VOLUMNIUS Eutraperelus. Phil. 13, 2. Antonii amicus. ad Div. 7, 32. 33. *epistolae ad eum scriptae sunt. Ex epistola autem 32. colligere licet, urbanitatem hominis non insignem adeo fuisse, sed scurrilem potius & mimicam.*
- VOLUSIANUS, Verr. 3, 21. haruspex C. Verris. *Idem ib. c. 11. dicitur Volusius; ut aut locus alter ex altero corrigendus, aut potius ita accipiendum sit, ut in eadem epistola idem dicitur Hippius & Hippianus. ad Div. 13, 76.*
- L. VOLUSIENUS, Cluent. 70. eques Romanus. Victorius, P. Manutius corr. *Volusenus.*
- VOLUSIUS, Verr. 3, 11. haruspex. v. *Volusianus.*
- Cn. VOLUSIUS, Att. 5, 11. *Ciceronis quaestorem fuisse putat Manutius, quem vide. Inter comites Ciceronis fuisse, certum est. Non autem negare possum, certam mihi videri Corradi opinionem, qui pro Cn. censebat legendum Q. ut hic sit:*
- Q. VOLUSIUS, Att. 5, 21. *de comitibus Ciceronis in Cili- cia, praefectus, puta, aut tribunus mil. ad Div. 5, 10. a Cicerone eloquentiam discit. de eodem est ibid. 20.*
- M. VOLUSIUS, ad Div. 16, 12. quaestor ex Asia rediens Ciceroni literas affert a Tirone. *Hic est, qui postea aedi- lis plebis proscriptus a triumviris singulari fallaciae genere percussores evasit.*
- VOPISCUS, Iulius Caesar. Phil. 11. 5. defendente Cicero- ne quinquies absolutus est, sexta vice autem accusatus,

damnatus est. *restitutus a Caesare aedilis factus, postea con-*
fulatum petit, Antonii castra ad Mutinam sequitur.

UPIS, N. D. 3, 23. pater Dianae cuiusdam, a quo & ipsa
Diana Upis Graecis dicitur.

URIUS Iupiter, vid. *Iupiter.*

VULCANUS, N. D. 1, 30. Alcamenis, Athenis claudus.
 3, 21. Nili filius. 3, 22. Iovis & Iunonis filius.

L. VULTEIUS, Verr. 3, 66. de comitibus L. Metelli in
 Sicilia.

T. VULTURCIUS, Catil. 3, 2. focius Catilinae.

X.

XANTHIPPE, Tusc. 3, 15. Socratis uxor.

XANTHIPPIUS, Offic. 3, 26. Lacedaemonius, quo duce
 M. Attilius Regulus captus est.

XENO, Att. 5, 10. Epicureus Ciceronis temporibus, ab
 ipso & Attico diligitur. *ab hoc alius est*

XENO, Apollonidiensis, Att. 5, 13.

XENO, Menenus, Verr. 3, 22. Centuripinus.

XENO, Att. 13, 37. *videtur esse Attici procurator.*

XENOCLES, Brut. 91. Adramytenus, rhetor Asiaticus,
 quocum Cicero fuit adolescens.

XENOCRATES, Acad. 1, 4. Chalcedonius. Or. 3, 13. Aca-
 demiae nomen obtinuit, ab Aristotele nil diffensit. Off.
 1, 30. severissimus philosophorum & propterea clarus &
 magnus. Att. 1, 16. eum iurare non permiserunt cives,
 quod ei, non iurato, crederent. Tusc. 5, 32. Alexandri
 dona magna contemnit. N. D. 1, 13. scripsit de natura
 Deorum, Deos octo facit. Acad. 4, 46. multos libros
 scripsit de ratione loquendi. Tusc. 1, 10. quid de animo
 fenserit. Acad. 1, 4. Platonis ubertate completus non re-
 linquit Socratis dubitationem & differendi genus.

XENOMENES, ad Div. 16, 5, hospes Ciceronis Thyrei.

XENOPHANES, Colophonius. Acad. 4, 42. princeps Me-
 garicorum, *quod quo sensu dicatur, vid. in Megarici: nam*
proprie est auctor sectae Eleaticae, ibid. 4, 23. negat sciri
aliquid posse. eius versus non boni, ibid. 39. Lunam ha-
bitari dicit. ibid. 37. unum esse omnia. N. D. 1, 11. in-
finitum cum mente Deum facit. Div. 1, 3. divinationem
funditus fustulit.

XENOPHON, Socraticus. Orat. 3, 34. Agefilai praeceptor.

ad Div. 5, 12. eius libellus de Agefilao laudatur. N. D. 1, 12. inconstans in sententia de Deo. Tusc. 2, 26. ab Africano semper in manibus habetur. Div. 1, 53. consultit Socratem, an sequatur Cyrum. ad Qu. Fr. 1, 1. 8. Cyrum non ad fidem historiae scripsit. eius Cyropaediam Africanus minor non ponebat de manibus. Div. 1, 25. in ea militia, qua cum Cyro minore perfunctus est, sua scribit somnia, quorum eventus mirabiles.

Z.

ZALEUCUS, Leg. 1, 22. legislator Locrensiū. Att. 6, 1. an leges Locris scripserit, nec ne? Leg. 2, 6. negat ul- lum fuisse Timaeus.

ZENO, *Cittieus*, Acad. 1, 10. 11. 12. auditor Polemonis. corrigere conatur disciplinam Academicam. in quibus dis- cesserit? philosophiae eius compendium. *ib.* 13. eius phi- losophia est potius correctio, quam commutatio Acade- micae veteris ex opinione Antiochi. ad Div. 9, 22. de obscenitate verborum pugnat cum Academia. Mur. 29. eius philosophia ridetur. Fin. 3, 2. non tam rerum in- ventor, quam verborum novorum. cf. Tusc. 2, 12. Div. 1, 3. manet in antiquorum philosophorum sententia de divinatione. *ibid.* in suis commentariis quasi semina quae- dam sparsit divinationum. Acad. 4, 41. aethera summum deum esse putat mente praeditum. Tusc. 1, 9. animum ignem putat. Acad. 1, 12. negat esse aliquid posse, quod non sit corpus. Tusc. 5, 6. 7. &c. eius de perturbatio- nibus doctrina. Off. 3, 8. putat nos ad honestatem natos esse, eamque solam esse expetendam. Acad. 4, 24. in quo eius cum Arcefila disputatio vertatur. N. D. 1, 14. eius sen- tentia de Diis quomodo Hesiodi Theogoniam interprete- tur. Orat. 32. manu dialecticae & rhetoricae differen- tiam demonstrat. Div. 2, 8. eius sententia de somno, & quid sit dormire? Acad. 4, 6. quomodo definiat ἀκα- τάλιπτον? *ibid.* 47. gestu manus visum, assensum & comprehensionem & scientiam explicat. *Eius quoque men- tio fit* *ibid.* 42. Tusc. 3, 7. de Fat. 4. & multis aliis locis.

ZENO, *Eleates*, Tusc. 2, 21. 22. ne in summis quidem doloribus indicat conscios proditionis. Nat. D. 3, 33. Eleae a tyranno necatur. eius in dolore et morte con-

stantia. Tyrannus ille fuit Nearchus. *quanquam in eo nomine discrepant veteres.*

ZENO, *Epicureus*. Fin. 1, 5. Ciceronis & Attici praeceptor. Nat. 1, 34. Socratem scurram Atticum vocat. de Nat. 1, 21. Epicureorum coryphaeus appellatur a Philone. cf Tusc. 3, 17.

ZETHUS, ad Herenn. 2, 27. de Or. 2, 27. *Iovis & Antioptae filius eodem partu cum Amphione editus.*

ZETHUS, ad Div. 9, 15. libertus.

ZEUXIS, *Blaudenius*, ad Q. Fr. 1, 2. 2. homo e provincia Qu. Fratris.

ZEUXIS, *Heracleotes*, Inv. 2, 1. pictor; *de quo locos veterum vid. ap. Iunium in Catalogo pictorum.*

ZOPYRUS, Tusc. 4, 37. *Phylognomon*, eius de Socrate iudicium. Fat. 5.

ZOSIPPUS, Verr. 4, 42. *Tyndaritanus nobilis.*

ALPHABETIC

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

